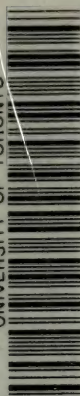

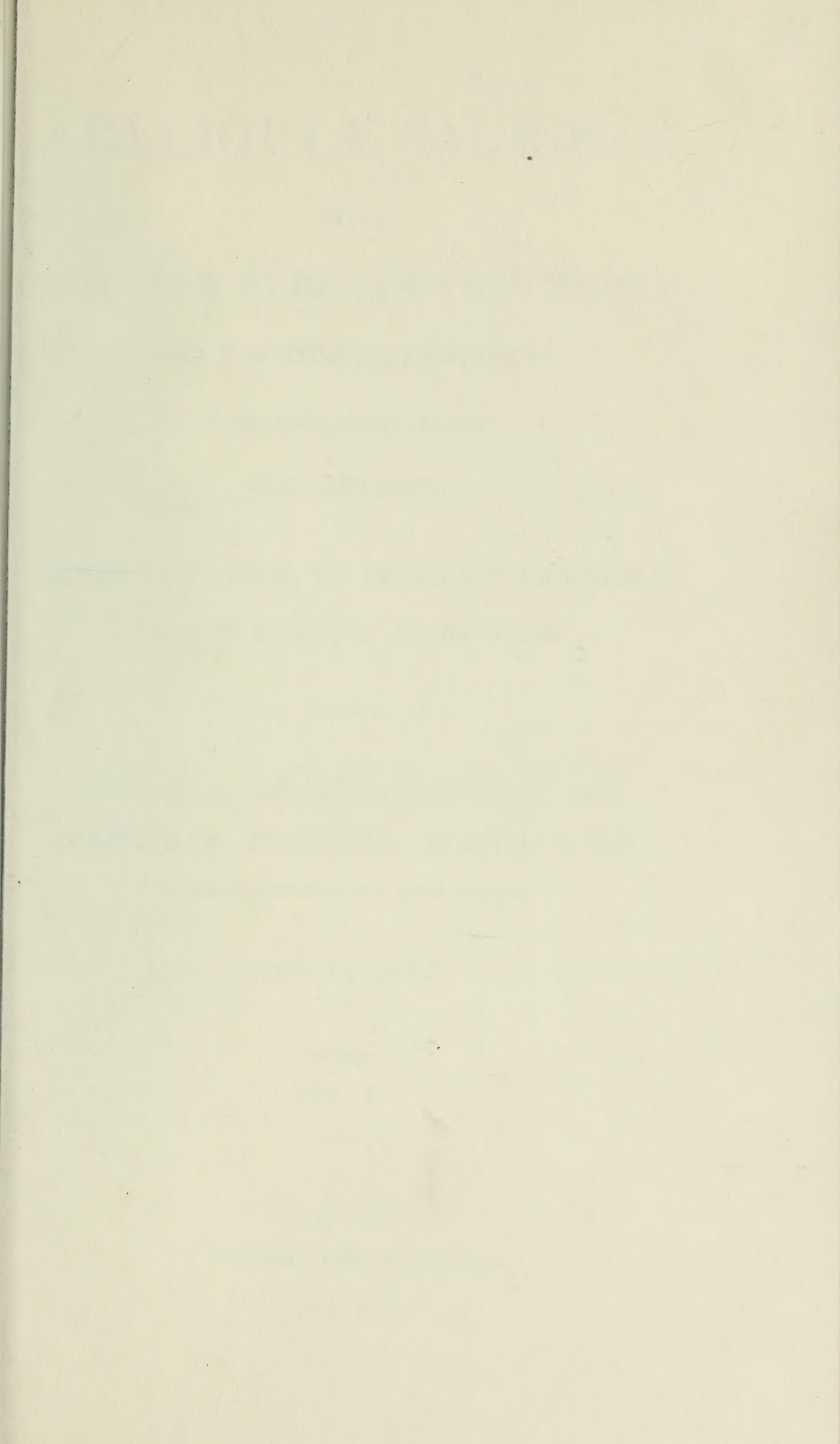
UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 01551732 9

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

(76) 394c
RELICUÆ SACRÆ:

SIVE,

AUCTORUM FERE JAM PERDITORUM

SECUNDI TERTIIQUE SÆCULI

POST CHRISTUM NATUM

QUÆ SUPERSUNT.

ACCEDUNT SYNODI, ET EPISTOLÆ CANONICÆ,

NICÆNO CONCILIO ANTIQUIORES.

AD CODICES MSS. RECENSUIT, NOTISQUE ILLUSTRAVIT,
MARTINUS JOSEPHUS ROUTH, S.T.P.

COLLEGII S. MAGDALENÆ OXON. PRÆSES.

EDITIO ALTERA.

VOL. IV.

OXONII:

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

MDCCCXLVI.

5528
29/9/10
6

LECTORI S.

CUM Concilii Ancyrani Canones ad hoc Volumen ultimum jam reservati fuerint, de Canone decimo tertio hic monendum est, me præter solitum in eo exponendo fusiori oratione usum fuisse, nec tamen extra oleas vagante, siquidem hæc una verba ex omni germana antiquitate presbyteris potestatem sacros ordines conferendi $\rho\eta\tau\omega\varsigma$ attribuant. Sic quidem se habente hoc canone in Codice ecclesiæ Romanæ, sed renitentibus verbis iis Græcis, quæ jure præferenda esse ostendi, unde haud diutius opus fuerit Latino supplemento a plurimis commendato. Quæ sane conclusio his præsertim temporibus aliquid momenti habere possit. Neque enim est, quod non pigeat nos recentis ac magni $\pi\alpha\rho\rho\acute{\alpha}\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$, quod nobis peperit disciplinæ antiquæ aut negligentia aut oblivio. Certe haud debuerat in numerum nostri quidem cleri quisquam referri, ac ministrandi in sacris causa ad exteras gentes mitti, nisi ordinatus ab episcopo, cujus duceretur per ordinem successionis auctoritas ab aliquo episcopo, quem apostoli, vel apostolici viri, conse-

craverint. Sed manum de tabula, ne jurgiis ælitibus me implicem; cum vero exempla mala unde cœperint, ibi raro consistent, ne fortasse posthac lætentur et exultent ecclesiæ nostræ adversarii veteris disciplinæ in ordinationibus sacris recte ipsi tenaces, hæc idcirco de re perquam gravi ἐκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ scripsi. Paulo post editam, quæ sequitur, de Ancyrano canone disquisitionem, deprehendi sententiam meam fide ac judicio ecclesiæ Græcæ in nupero Synodico ejus liquido confirmatam. Hæc hactenus.

Jam autem collectis ἀναντιρρόητοις iis monumentis Christianæ antiquitatis, de quibus bene mereri, quacunque re possem, studui, opus imperfectum fore ratus sum, quod vetustatem Ante-Nicænam nusquam separatim editam præ se fert in arctum colligere, nisi si alia quædam scripta ad antiquitatem canonicam pertinentia superioribus adjicerentur. Hujusce Appendicis pars prior tria tenet Concilia ante Synodum Nicænam apud Occidentales celebrata; germana illa quidem, sed quorum canones, qui supersunt, in nullum codicem publicæ auctoritatis relati sunt. In altera vero parte sistuntur, ratione ibidem reddita, S. Pamphili pro Origene Apologia, et S. Dionysii Alexandrini re et nomine Magni aliquot Excerpta. Quæ autem ad hæc scripta emendanda attuli, ea omnia, notulis meis in Dionysium exceptis, semicirculis inclusa ad imam paginam collocavi. Sed Concilium Certense, utpote quod conventus fuit

hominum qui in Gentilium manus Divinas Scripturas comburendas tradiderant, hinc exclusi, ne mira ista, nescio an germana, actis Catholicis jungerentur; aut fel cum melle, ut veteris Christiani Scriptoris verbis utar, misceretur. Præteriit illa in Conciliorum editione sua Harduinus. Alexandrum porro Alexandrinum episcopum, etsi vir fuit summe catholicus, quique nonnulla ante synodum Nicænam scripsit in Arium, tamen idcirco e numero horum Ante-Nicænæ fidei testium eximendum esse statui, quod in hoc Concilio, cujus ipse pars magna fuit, sederit Alexander. Male vero omissa a me fateor Macarii Magnetis Fragmenta, si ante synodum vixerit vetustissimus auctor; sed ea mihi insederat opinio, quæ Magnetem scriptoribus incertæ ætatis adstruat. Disputationem Archelai cum Manete, seu Manichæo, habitam ut de istis expungerem, vel invitum me coegit amplitudo ejus. Indices necessarios, certe utiles, adjeci, sed commodius hoc ratus in unum redactos præstiti. Et jam peractis omnibus longi operis partibus Deo conservatori maximam gratiam habeo, quod licuit mihi ex ecclesiæ thesauro vetera istæc, tot utique et tanti, ni fallor, momenti, ad communem proferre usum. Tu, Lector, si hoc convenit judicio tuo, iis frui, ac vale.

S. LUCIANUS MARTYR.

INDEX AUCTORUM,

QUI

IN HOC TOMO QUARTO COLLOCATI SUNT.

	Reliquiæ. Pag.	Annotationes. Pag.
S. LUCIANUS MARTYR.....	3— 10	11— 17
S. PETRUS ALEXANDRINUS ..	21— 51	52— 82
S. PHILEAS	85— 94	95—111
CONCILII ANCYRANI CANONES	115—126	127—177
CONCILII NEOCÆSARIENSIS } CANONES	181—185	186—211
	In Utrumque Concil. 212—239	
CONCILIIUM CONTRA NOETUM	243—	244—248
ASCLEPIADES.....	251	

APPENDIX I.

CONCILIIUM ELIBERITANUM..	255—274
CONCILIIUM ROMANUM.....	275—285
GESTA PURGATIONIS FELICIS	286—295
CONCILIIUM ARELATENSE I...	296—319
GESTA APUD ZENOPHILUM..	320—335

APPENDIX II.

S. PAMPHILI M. PRO ORIGENE	} 339—392	
APOLOGIA, INTERPRETE		
RUFINO. DEMPTIS ILLIS VERBIS		
ORIGENIS, QUÆ LATINE TANTUM SUPERSUNT		
EXCERPTA EX S. DIONYSII	} 393—419	420—437
ALEXANDRINI DE NATURA		
LIBRIS.....		
EXCERPTA EX S. DIONYSIO	} 439—447	448—454
ALEX. QUÆ NICETÆ IN JO-		
BUM CATENA PRÆSTAT. ..		
INDICES.....	455—525	

S. LUCIANUS MARTYR.

S. LUCIANUS MARTYR.

S. HIERONYMUS, *Libro De Viris Illustribus*, cap.
lxxvii. pag. 167.

LUCIANUS, ^a vir disertissimus, Antiochenæ ecclesiæ ^bpresbyter, ^c tantum in scripturarum studio laboravit, ut usque nunc quædam exemplaria scripturarum Lucianea nuncupentur. ^d Feruntur ejus de Fide libelli. Et breves ad nonnullos Epistolæ. ^e Passus est Nicomediæ ob confessionem Christi sub persecutione Maximini, sepultusque Hellenopoli Bithyniæ.

^a Eusebius ubi hujus Luciani Apologiam pro fide, præsentē ipso Imperatore dictam Nicomediæ, memorat viii. 13. Lucianum vocat, τὸν πάντα βίον ἄριστον, et ix. 6. βίῳ τε ἐγκρατῇ, καὶ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασι συγκεκροτημένον. Sozomenus iii. 5. τά τε ἄλλα, εὐδοκίμωτατον, καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς εἰς ἄκρον ἡκριβωκότα. Illam Luciani Apologiam Latine refert Rufinus ex Actis fortasse Martyrii ejus excerptam. FABRICIUS. In urbe quidem tunc aderat imperator; sed coram præside orationem pro fide habuisse Lucianum narrat Eusebius, atque ex eo Rufinus.

^b Episcopum Nicomediensem vocat Honorius, (Augustodunensis de Scriptor. Eccles.) quod vetustiores ignorant. FABRICIUS.

^c De studio Luciani in emendanda LXX. Interpretum versione Simeon metaphrastes et ex eo Suidas in Λουκιανὸς et νοθεύει. Οὗτος τὰς ἱερὰς βίβλους ἰδὼν πολὺ τὸ νόθον εἰσδεξαμένος, τοῦ τε χρόνου λυμνημένου πολλὰ τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ τῆς συνεχοῦς ἀφ' ἐτέρων εἰς ἕτερα μεταθέσεως, καὶ μέντοι καὶ τινων ἀνθρώπων πονηροτάτων, οἱ τοῦ Ἑλλη-

νισμοῦ προσετήκεσαν, παρατρέψαι τὸν ἐν αὐταῖς νοῦν πειρασμένων καὶ πολὺ τὸ κίβδηλον ἐν ταύταις σπειράντων, αὐτὸς ἀπάσας ἀναλαβὼν ἐκ τῆς Ἑβραϊδος ἀνενέωσατο γλώττης, ἣν καὶ αὐτὴν ἡκριβωκῶς ἐς τὰ μάλιστα ἦν, πόνον τῇ ἐπανορθώσει πλείστον εἰσενεγκάμενος. Per totam Asiam minorem a Constantinopoli usque ad Antiochiam Luciani Martyris exemplaribus usos olim Christianos, testatur Hieronymus præf. in Paralipom. et lib. ii. in Rufin. Librum Jobi in Codice MS. Alexandrino, quem servant Angli, ex Luciani recensione etiamnum superesse contendit Jo. Ernestus Grabe Prolegom. ad tomum iii. edit. LXX. Interpretum cap. i. §. 7. seq. FABRICIUS.

^d Brevis *ἔκθεσις* fidei apud Athanasium de Synodis tom. i. pag. 892. Socratem ii. 10. et Sozom. iii. 5. Confer Schelstratenum ad Concil. Antiochen. p. 112. seq. FABRICIUS. De hoc symbolo nonnulla posthac annotaturus sum ad Luciani Reliquias. Itidem nuncupata a Rufino *de fide* est oratio, quæ habita a Luciano paulo ante Martyrium hæc inter collocatur.

^e A. 311. Vide Combefisium ad S. Maximi opera tom. ii. pag. 718. Acta Sanctor. 7. Januar. pag. 357. seq. Tillemontium tom. iv. memor. &c. FABRICIUS. Hieronymus cap. 78. hujus Libri *de Viris Ill. in Christo capite truncatus* (Phileas,) eodem in *Ægypto persecutionis auctore, quo* [capite truncatus est,] *Lucianus Nicomediæ.*

S. LUCIANI

ANTIOCHENI PRESBYTERI, ET MARTYRIS,

QUI VERGENTE AD FINEM SÆCULO TERTIO FLORUIT,

RELIQUIÆ.

Ex fine Epistolæ ad Antiochenos.

ΑΣΠΑΖΕΤΑΙ ὑμᾶς χόρος ἅπας ὅμου μαρτύρων.
Εὐαγγελίζομαι δὲ ὑμᾶς, ὡς Ὑανθιμος ὁ πάπας τῷ τοῦ
μαρτυρίου δρόμῳ ἐτελειώθη. Hoc extat in *Chronico*
Paschali seu *Alexandrino*, p. 277. ed. Ducangii.

Salutem plurimam vobis di- mum papam martyrii cursu
cit universus simul martyrum perfectum fuisse.
chorus. Nuntio vobis Anthi-

*Luciani coram Præside, antequam passus sit, habita Oratio ;
quam suæ intexuit Interpretationi Historiæ Ecclesiasticæ*
Eusebii Rufinus, lib. ix. cap. 6. tom. i. p. 515. ed. *Cac-*
ciarii.

In occulto non est, quod nos Christiani quem colimus,
Deus unus est, per Christum nobis annunciatus et per
Spiritus sanctum nostris cordibus inspiratus. Non enim,
sicut vos putatis, humanæ alicujus persuasionis errore
constringimur, nec indiscussa, ut alii, parentum traditione
decipimur. Auctor nobis de Deo, Deus est. Neque enim
posset sublimis illa majestas sensibus humanæ mentis il-
labi, nisi vel Spiritus sui virtute delata, vel Verbi ac Sa-
pientiæ suæ interpretationibus indicata. Fateor, erravimus

etiam nos aliquando; et simulacra quæ ipsi finximus, Deos, cœli ac terræ putabamus auctores; sed redarguebat eos fragilis (for. fragili) substantiæ suæ a nobis præstita consecratio; in quibus tantum venerationis inerat, quantum decoris manus contulisset artificum. 5

Verum omnipotens Deus ille, quem non nostris manibus fictum, sed cujus nos decebat esse figmentum, errores miseratus humanos Sapientiam suam misit in hunc mundum, carne vestitam, quæ nos doceret Deum, qui cœlum fecisset et terram, ^anon in manufactis sed in æternis atque 10 invisibilibus requirendum. Vitæ etiam nobis lēges, ac disciplinæ præcepta constituit, servare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, studere paci, puritatem cordis amplecti, patientiam custodire. Sed et omnia hæc quæ nunc adversum nos geritis, ventura nobis esse 15 prædixit; ^beducendos nos ante reges, et ante tribunalia judicium statuendos, ac veluti victimam jugulandos. Inde est denique, quod et ipse qui erat immortalis, utpote Verbum et Sapientia Dei, morti se præbuit, quo nobis in corpore positus patientiæ præberet exemplum. Sed nec nos 20 sua morte decepit, quibus post tertium diem resurrexit; non ut ista, quæ nunc falso conscribuntur, continent Acta Pilati, sed innocens, immaculatus, et purus ad hoc solum mortem suscepit, ut eam vinceret resurgendo. Quæ autem dico, non sunt in obscuro gesta loco, nec testibus 25 indigent. Pars pene mundi jam major huic veritati adstipulatur; urbes integræ; aut si in his aliquid suspectum videtur, contestatur de his etiam agrestis manus, ignara figmenti. Si minus adhuc creditur, adhibebo vobis etiam loci ipsius, in quo res gesta est, testimonium. Adstipu- 30 latur his ipse in Hierosolymis locus, et Golgothana rupes sub patibuli onere disrupta: antrum quoque illud, quod avulsis inferni januis corpus denuo reddidit animatum;

^a Act. vii. 48.

^b Mat. x. 18, 19.

quo purius inde ferretur ad cœlum. Aut si adhuc vobis minus digna videntur hæc, quæ in terris substantiam gerunt, accipite etiam e cœlo adstipulatorem fidelem. Solem vobis ipsum horum produco testem, qui cum hæc fieri per
 5 impios videret in terris, lumen suum meridie abscondit in cœlo. Requirite in annalibus vestris; invenietis temporibus Pilati, Christo patiente, fugato sole interruptum tenebris diem. Quod si terræ, si cœlo, si sanguini eorum a quibus veritatem per tormenta perquiritis, fidem non ac-
 0 commodatis, quomodo meis verbis allegationibusque credetis?

B. Luciano quæ adscripta est Expositio Jobi cap. ii. comm. 9. et 10. apud Anonymum in Commentario in Lib. Jobi Latine tantum excuso, a Joach. Perionio olim converso.

5 *Accepi etiam, inquit Anonymus Commentator, aliam intelligentiam a sanctis viris, de beati Job uxore, quam Luciani martyris, cui Christus charus fuit, esse dicebant: eamque oblivione obruendam non judicavi. Dicebant illi, ut beatus LUCIANUS explanans docebat, hominem Dei Job, qui*
 0 *justus esset, et reprehensione careret, atque ab omni re mala se abstinere, non solum eis qui ipsi adversi erant, molestum non fuisse, sed propinquis ac suis etiam consuluisse, quemadmodum etiam fidelis primus ejus pater Abrahamus, et liberis et uxori, ut et in Deum religiosi,*
 5 *et inter se justis essent. Qui ergo fieri poterat, ut illa (Jobi uxor) quæ a tali præceptore rationem religionis didicisset atque exercuisset, oblivione obrueret ea, quæ præclare decreta et statuta essent, nulla de causa, cum ei præsto esset noctu et interdium præceptor; quo semper audito, in*
 0 *se recentem religionis habet (for. haberet) confirmationem et justitiam (for. justitiæ) ejus, qui res rationibus nostris consulens administrat? Quæ eadem non poterat, mutatis suis consiliis et rationibus, dare consilium viro, ut in Deum*

diceret. Indignum est enim de tali foemina absurdum aliquid suspicari. Quid ergo efficiunt verba hæc, ^c *Dic verbum aliquod contra Deum, et morere? Hoc afferebant*, (sc. sancti viri, supra commemorati) mulierem, quia virum reprehensione carere vidisset, et tamen concessu Dei in tot tantas- 5 que calamitates incidisset, verereturque ne quis ex iis quæ videbantur, judicans ea quæ ei evenirent, contraria ejus recte factis existimaret, id quod etiam tres amici fecissent: qui cum nihil sinistri ab eo gestum esse scirent, tamen ex iis quæ cernerent, ea quæ illi accidissent, judicassent, quod 10 ignorarent Dei, qui eum edidisset, consilium; ne quid hujusmodi accideret ei hæc dixisse: Vir, scio te Dei auxilium expectare: sed fortasse interea salutem distulit; causam non possum dicere. Permulti autem homines, qui (for. qui *delendum est*) te sine stirpe, sine domo, sine veste 15 esse, omnibusque bonis destitutum, et liberos illos pulchros ac bonos, quos magno labore procreavimus, non libidinis causa, sed propagandi generis nostri, repente deletos, vident: tu vero ipse *tinearum pabulum factus es*, et pro pristinis opibus ac bonis et valetudine, in tua carne 20 vermium multitudo scatet, et pro regiis, ne sub tecto quidem, sed *sub dio habitas*: ego vero uxor tua, pro præclaro illustrique lare pauper effecta sum, ^d *præteriens loca ex loco, et domos mutans*, rerum ad vitam necessariarum gratia, ob eamque causam pudore affecta, *solem mihi opto occidere*, 25 *ut nox adventu suo calamitates meas occulat et tegat*. Ut igitur ego ipsa tantum rideor, non ferens risum procacium: sic tu qui miserum spectantibus spectaculum propositus es, noli causa damni esse infirmis, quasi non sis curæ Deo, nec ipse simili tibi conjunctus sit; collecta contractaque 30 mente tua te in famulatum Dei, qui te in lucem protulit, trade, ut tibi celerem mortem inferat, quo facilius morte ipsa et suspicionem quam de Deo habes (for. habent) tollas, et tibi dolores, et mihi calamitates reddas faciasque

c Job. ii. 9.

d Job. ii. 9, secund. LXX.

leviores. Hæc enim illa verba declarant, *Dic verbum aliquod contra Deum*, sive, *benedic Domino et morere*, pro, *Roga Deum*, vel, *precare Deum*, ut morte longos illos magnosque dolores mitiget. Qui ait ad illam, ^f *Ut quid tanquam una*
5 *de stultis mulieribus locuta es?* Itaque amentiam ejus accusat, et levem sermonem mulierum similem, non impietatem aut scelus. Ignoras enim, inquit, O mulier, gravitatem dolorum, gratiasque quas pro doloribus ago, majorem mihi mercedem conciliare et quærere. Amisi armenta, boves,
o jumenta, servorum ac liberorum multitudinem, nihil tamen eorum, cum in lucem prolatus sum, mihi suppetebat: sed qui me effecit, usuramque vitæ mihi largitus est, is et bona et omnia, quæ ad vitam pertinent dedit: et nunc qui dedit, etiam abstulit. Absurdum est autem danti quidem gratias
5 agere, detrahenti autem succensere, et mortem timide ignaveque optare: et divitiis acceptis, ac valetudine, lætari cum voluptate, paupertatem autem et morbum ignaviam existimare (for. cum ignavia extimere.) Neque enim nostrum est, uxor, ad ea quæ suavissima sunt currere: graviter
o autem labores acerbique ferre. Debent enim ii, qui sui potestatem non habent, sed a Deo gubernantur, ferre fortiter, quæ dat Deus, qualiacunque etiam sint ea quæ incidunt. Nihil enim sine ejus providentia, aut boni nobis suppetit, aut mali nobis evenit, cum ipse omnia vel decreto
5 suo vel permissu, nostræ in se charitatis comprobandæ causa faciat. Moneo igitur te, O uxor, ne ejusmodi mihi des consilium, quod imminuere fortitudinem meam potest, sed id potius, quod possit augere virtutem meam; atque constantia in subeundis laboribus, patientiaque in perferendis
o malis et morbis, præceptorem me spectantibus agendi gratias reddere, ut et cum locupletes sumus, et cum valemus, Deo gloriam tribuamus: et cum pauperes sumus, et cum ægrotamus, eum laudemus, non nunc modo, sed etiam in

f Job. ii. 10.

perpetuum, animi constitutione, et labrorum (for. labiorum) sacrificio. p. 523. *Operum Origenis Latine per Genebrardum*, Paris. 1604.

De Epistolis S. Luciani Suidas in voce, pag. 459. *ed. Kusteri*.

—Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ τὴν καθαρότητα τῶν θείων δογμάτων 5 παρὰ τούτῳ τις ἂν μάλιστα τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον γενομένων ἐπ' ἄκρον εὖροι φυλαττομένην. ἐξέθετο γὰρ καὶ ἐπιστολὰς ἀμέλει γενναιοτάτας, ἐξ ὧν φωράσαι τις ἂν εὖ μάλα ῥαδίως, ἣν ὁ ἀνὴρ περὶ τῶν θείων ἔσωξε γνώμην.

Interprete Æmilio Porto.

10.

Neque vero tantum hoc præstitit, (Test. Veteris editionem,) sed etiam divinorum decretorum puritatem apud hunc ex omnibus illius ætatis viris maxime summoque studio conservatam invenias. Nam

et epistolas edidit, profecto præstantissimas, ex quibus quivis facillime deprehendat, quænam fuerit hujus viri de rebus divinis sententia.

15.

ANNOTATIONES

IN S. LUCIANUM MARTYREM.

P. 5. 1. 6. 'Ασπάζεται ὑμᾶς &c.] Præmisit Chronici auctor: Τῷ αὐτῷ ἔτει, (304. post Christum natum) πολλοὶ μὲν πανταχόσε, καθὼς ἔφαμεν, διαθλήσαντες ἐτελειώθησαν. οὐδὲν δὲ ἦττον, καὶ κατὰ τὴν Νικομηδέων πόλιν ἐν ᾗ ὁ βασιλεὺς ἐποιεῖτο τὰς διατριβὰς, τότε Δωρόθεος καὶ Γοργόνιος σὺν ἑτέροις, ἅμα πλείοσι τῆς βασιλικῆς ὑπηρεσίας οὖσιν, ἐτελειώθησαν, καὶ χορὸς ἅμα πολλὸς μαρτύρων ἀνεδείχθη. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Ἀνθιμος τῆς αὐτῆς Νικομηδέων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς ἐτελειώθη· ἕτεροι δὲ πυρὶ, πλείονες δὲ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ ἐρρίπτοντο, οὐκ εὐτονούντων τῶν δημίων εἰς τοσοῦτον ἀπειρότατον πλῆθος ἔξαρκεῖν. Περὶ τούτου τοῦ ἀπείρου πλῆθους τῶν μαρτυρησάντων Λουκιανὸς πρεσβύτερος Ἀντιοχεῦσι γράφων ἐδήλουν· ἈΣΠΑΖΕΤΑΙ ὑμᾶς &c. *Eodem anno, multi ubique, uti diximus, haud minori constantia toleratis suppliciis, mortem obierunt. Sed et in Nicomediensium urbe, cum in ea moraretur imperator, Dorotheus et Gorgonius cum aliis non paucis ex imperatoris obsequio, vitam finierunt; simulque ingens martyrum chorus apparuit. Nec diu post Anthimus ipsius Nicomediensium ecclesiae episcopus capite plexus interiit; alii igne damnati, complures in mare præcipitati sunt, cum ad tantum ac infinitum pœne numerum conficiendum tortores deficerent. De hac innumera martyrum multitudine Lucianus presbyter ad Antiochenos scribens ita meminit: SALUTEM plurimam vobis &c. Addit auctor Chronici, Καὶ τὰ μὲν κατὰ Νικομηδείαν ταῦτα, καὶ τούτων ἔτι πλείονα. Trium illorum martyrum Dorothei, Gorgonii, Anthimi mentionem*

facit Eusebius lib. viii. *Hist.* cap. 6. Hieronymus autem de ipso Luciano, ut vidisti, scribit, *De Viris Ill.* cap. 77. hunc passum esse Nicomediae sub persecutione Maximini, hoc est, sex vel septem post annos, quam martyrio coronatus Anthimus esset. *Εὐαγγελίζομαι* pro *συναγγελίζομαι* in nuperam suam *Chronici Paschatis* editionem revocavit cl. Dindorfius. Idem supra fieri, serius iussum est.

P. 5. l. 13. *Luciani—Oratio &c.*] De Luciani martyrio Eusebii hæc sunt, lib. ix. *Hist.* cap. 6. Λουκιανός τε ἀνὴρ τὰ πάντα ἄριστος, βίῳ τε ἐγκρατεῖ, καὶ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασι συγκεκροτημένος, τῆς κατ' Ἀντιοχείαν παροικίας πρεσβύτερος, ἀχθεὶς ἐπὶ τῆς Νικομηδέων πόλεως, ἔνθα τηνικαῦτα βασιλεὺς (Dioeletianus) διατρίβων ἐτύγχανε, παρασχών τε ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος τὴν ὑπὲρ ἧς προΐστατο διδασκαλίας ἀπολογίαν δεσμωτηρῶ παραδοθεὶς κτίννυται. Quem locum vetus interpres Rufinus ita vertit, aut potius interpolavit: *Lucianus quoque vir moribus, continentia, et eruditione præcipuus, Antiochenus presbyter, cum ad tribunal judicis fuisset adductus: Cur, inquit ad eum præses, vir rationabilis et prudens sequeris sectam, cujus non potes reddere rationem? aut si est, aliqua audiamus.* Tum ille, data sibi facultate dicendi, hujusmodi orationem de fide nostra habuisse dicitur. In occulto non est &c. Eusebius porro in lib. viii. cap. 13. hæc de Luciani apologia habet—ἐν τῇ Νικομηδείᾳ, καὶ αὐτὸς, βασίλεως ἐπιπαρόντος (in urbe) τὴν οὐράνιον τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν λόγῳ πρότερον δι' ἀπολογίας, εἶτα δὲ καὶ ἔργοις ἀνακηρύξας. Neque ulla idonea causa mihi quidem esse videtur, (quamvis alii diverse senserint, ut e. g. Tillemontius *Mem. Eccl.* tom. v. in *Luciano* pag. 203. ed. Bruxell.) cur non haberi Rufino fides debeat, qui hanc præclaram orationem, cum moribus ac ratiociniis sæculi illius apprime convenientem, martyri Luciano attribuit. Fieri enim potest, ut ipsam ex actis martyrii ejus Rufinus descripserit, quod plus semel monuit Fabricius, cujus sententiæ favent verba, supra apud eundem interpretem ipsi orationi præcedentia; *Tum ille data sibi facultate dicendi orationem de fide nostra habuisse dicitur.* Ceterum statuit cl. Lardnerus *De Hist. Evang. Fide*, Part. II. lib. i. cap. 58. Hieronymi verba jam allata, *Feruntur*

ejus de fide libelli, ad hanc potius apologiam pertinere censenda esse, aut ad alios quosdam tractatus breves pro religione Christiana a Luciano scriptos, quam ad symbolum sive confessionem fidei, de qua posthac dicendum, quippe cum Rufinus, ejus ætatis scriptor, qua floruit Hieronymus, titulo *Orationis pro Fide* hanc insigniverit coram præside apologiam. At vix bene conveniet vel librorum, vel libellorum, de fide titulus huic breviculæ apologiæ. Trithemius quoque *De Scriptor. Eccles.* num. L. de Luciano habet, *Scriptis inter cætera de Fide nostra libr. iii.* Qua vero auctoritate nixus librorum numerum addiderit, nescio. Ibi notavit hoc quidem Aub. Miræus, “ Librorum numerus apud Hieron. cap. 77. videtur excidisse.” Certe si libri isti ab Hieronymo ita numerati essent, neque ad symbolum illud, neque ad hanc apologiam coram præside, pertinere possent.

P. 5. l. 17. quem colimus, Deus unus] Tertullianus *Apol.* cap. 17. init. *Quod colimus, Deus unus est.*

Ibid. l. 22. de Deo] Dum Cacciari in edit. postrema Rufini Romæ anno 1740 impressa *de cælo*, sed renitente reliqua oratione, habet, ex tribus vetustissimis editionibus, MStoque membraneo Collegii S. Magdal. Oxonii, et ex alio meo valde antiquo, alteram lectionem *de Deo* revocavi.

P. 6. l. 3. fragilis] Omnes habent *fragilis*, sed corrigendum *facili* videtur.

Ibid. l. 16. ante reges] *Ante reges* tum nostri MSS. libri tum vetust. Reg. Apud editos *ad reges*. PET. TH. CACCIARI. *ad reges MS.* Magdal. meusque.

Ibid. l. 22. acta Pilati] Horum *actorum*, quæ quidem a gentilibus sub hoc tempus conficta sunt, mentionem fecit Eusebius lib. ix. *Hist.* cap. 5. aliique. Erant autem teste Eusebio, *πάσης ἐμπλεὰ κατὰ τοῦ Χριστοῦ βλασφημίας.*

Ibid. l. 25. testibus] In vett. Cod. Reg. *testimoniis*. CACCIARI.

Ibid. l. 26. Pars pene mundi jam major] Præstitisse aliis multitudine etiam his temporibus Christianos, scriptum extat apud Porphyrium, qui eos alicubi nominavit *τοὺς πλείονας*, ut me jam olim fecit certiore eruditissimus Porsonus. Confer Valesii adnotat. ad Euseb. *H. E.* iv. 17.

Ibid. l. 31. ipse in Hierosolymis locus] At vero his Lu-

ciani temporibus *Ælia* urbs vulgo appellata est. Τῇ νῦν Αἰλίᾳ scribit Eusebius *H. E.* ii. 12. idemque fortasse invenit nomen Rufinus in suo exemplari; sed ejus quidem ætate recruderat vetus illud *Hierosolymæ* nomen. Ceterum in *MS. Collegii S. Magdal. Oxon.* super scriptum est, *ipse qui in H. est locus.*

P. 6. l. 31. Golgothana rupes sub patibuli onere disrupta] S. Cyrillus medio hoc sæculo quarto sanctæ urbis episcopus fine *Catechesis* 13. hæc testatus est; 'Ο Γολγοθᾶς οὗτος ὁ ἅγιος ὁ ὑπερανεστῶς, καὶ μέχρι σήμερον φαινόμενος, καὶ δεικνύων μέχρι νῦν ὅπως διὰ Χριστὸν αἱ πέτραι τότε ἐρράγησαν· τὸ μνῆμα τὸ πλησίον ὅπου ἐτέθη, καὶ ὁ ἐπιτεθεὶς τῇ θύρᾳ λίθος, ὁ μέχρι σήμερον παρὰ τῷ μνημένῳ κείμενος. Quam autem rupem referunt Lucianus, Cyrillus, alii, tum temporis disruptam ac divisam fuisse, quando auctor naturæ passus est, illam haud quovis instrumento, sed vi terræ motus divulsam fuisse, cl. Maundrellus ostendit in *Itinerario* suo, p. 73. In hac quoque rupe scissa unam tantum speluncam exitisse, tradit Eusebius in libro nunc redivivo *Theophania* sua, quam ex codice Syriaco primus edidit, et Anglice vertit, vir cl. Samuel Leeus, p. 811. §. 62. Habet *MS. Magdal.* sed *meo* dissentiente, *Golgotha*, et *honore* pro *onere*, et paulo post, *creditur reddere* pro *reddidit*.

P. 7. l. 1. Aut si adhuc vobis minus digna videntur, &c.] Si oratori potius quam martyri jam moribundo hæc convenire videntur, meminisse debemus, disertissimum fuisse testante id Hieronymo Lucianum.

Ibid. l. 6. in annalibus vestris] Locum hujus similem, qui apud Tertullianum extat in *Apologia* cap. 21. spectare ad publica quædam acta, non ad Phlegontis, vel alius cujusquam auctoris, opus, arbitratur clariss. Lardnerus in *Collect. Testimon. Judaic. et Ethnic.* Anglice conscript. vol. ii. cap. 13. pag. 131. Mox l. 9, *requiritis* pro *perquiritis* *MS. Magdal.*

Ibid. l. 10. credetis] Subjungitur istud apud Rufinum: *Et cum pene jam his verbis auditoribus suadere cœpisset, arripi jubetur in carcerem, ibique, quasi absque tumultu populi, necari.*

P. 7. l. 12. *B. Luciano quæ adscripta est Expositio &c.*] Cum monuisset Sixtus Senensis, *Biblioth. Sanctæ* lib. iv. p. 281, insertam fuisse Latinis Origenis editionibus, etsi Origenis non sit, sed Ariani alicujus, *expositionem quandam libri Jobi*, quasi παραφραστικῶς historicum ejus sensum edisserentem, inque hoc opusculo extare *Luciani martyris expositionem* in verba illa uxoris Jobi, quæ capite secundo extant; longiuscula istæc, utpote quæ partim saltem deberi Luciano videntur, ex Genebrardiana *Operum Origenis* editione desumpsi.

P. 8. l. 1. absurdum aliquid suspicari] Fortasse Græce scriptum fuerat ἄτοπόν τι ὑπονοεῖν. *Gloss. Vet.* ἄτοπος. *Facinorosus, Flagiciosus.* ἀτόπημα. *Flagitium, Facinus.* His congruenter infra ait auctor; Itaque amentiam ejus accusat (Job) et levem sermonem mulierum similem, *non impietatem aut scelus.* pag. 9. Juliani autem Halicarnassensis, qui sæculo Christi sexto Commentarium scripsit in Jobum, extat hæc ῥῆσις in Nicetæ *Catena* in Jobum pag. 93. Τινὲς δὲ ὑπὲρ τῆς γυναικὸς ἀπολογούμενοι φασιν, ὅτι ὡς εὐσεβὴς, καὶ ὑπ' αὐτοῦ πάλαι παιδευθεῖσα, συμβουλεύει δι' εὐχῆς αὐτὸν λοιπὸν ἐπισπάσασθαι θάνατον, ἵνα μὴ τινες ἐπ' αὐτῷ σκανδαλιζόμενοι βλασφημώσιν· ὅθεν καὶ ὁ Ἰωβ ἄνοιαν αὐτῆς γυναικῶδη καταγινώσκει, οὐ μὴν δὲ ἀσέβειαν· ἐμοὶ δὲ τοῦτο οὔτε ἀρέσκει, ἀλλ' ἀποδοκιμάζω τὴν τοιαύτην ἐξήγησιν. Prioribus addo, τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων, 1 *Thess.* ii. 2.

Ibid. l. 23. *præteriens loca ex loco, et domos mutans*] *Comm.* 9. in *Græcis*, καὶ γὰρ πλανωμένα καὶ λάτρεις, τόπον ἐκ τόπου, καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας. vel ut Alex. καὶ ἐγὼ πλανῆτις καὶ λάτρεις τόπον ἐκ τόπου περιερχομένη, καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας.

P. 9. l. 2. *benedic Domino*] Ita nonnulli Hebræa vertere maluerunt.

Ibid. l. 18. ignaviam existimare] Legendum puto, *cum ignavia extimere.* *Glossæ Vett.* habent, *Extimere* ἐκφοβοῦμαι; quod fortasse verbum in Græco codice Perionius interpret invenit.

P. 10. l. 5. οὐ μὴν δὲ, &c.] Verba Suidæ, quæ huic testimonio præeunt, in nota Fabricii ad Hieronymi *De Viris Ill.* collocantur. Celebris vero est quæstio de Luciano cum

Arianis consensu, de qua re nonnihil dicturus sum. Certe, ut ait Cavius *Hist. Lit.* in voce *Lucianus*, in illius gratiam trahenda sunt, quæ de eo habet Suidas. In hac quoque Apologia Christo asseritur Divinitas. Ex una autem epistolarum ab Hieronymo et Suida hic memoratarum breve quoddam ἀπόσπασμα, solum quod restat, sumpsit, idemque posui ante Luciani Apologiam a Rufino Latine versam.

EXTAT apud Athanasium *De Synodis*, n. 23. p. 735. ed. Benedictinæ, Hilarium *De Synodis*, n. 28. pag. 1168. ed. Benedictin. Socratemque *Hist. Eccl.* ii. 10. *Confessio* quædam *Fidei* in Antiocheno Concilio, anno 341. occasione Encæniorum celebrato, una cum duabus aliis formulis prolata, quam, auctore Sozomeno *Hist. Eccl.* iii. 5. aiebant Ariani se reperisse scriptam manu ipsius Luciani martyris. Ἐλεγον δὲ ταύτην τὴν πίστιν ὁλόγραφον εὐρηκέναι Λουκιανοῦ, τοῦ ἐν Νικομηδείᾳ μαρτυρήσαντος, ἀνδρὸς τὰ τε ἄλλα εὐδοκίμοτάτου, καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς εἰς ἄκρον ἡκριβωκότος· πότερον δὲ ἀληθῶς ταῦτα ἔφασαν, ἢ τὴν ἰδίαν γραφὴν σεμνοποιοῦντες τῷ ἀξιωματί τοῦ μάρτυρος, λέγειν οὐκ ἔχω. Hæc ille. Τῇ γνησιότητι quidem scripti favent cum alii, tum vero Cavius et Basnagius; neque inesse ei quidquam videtur, quod a Luciani temporibus, vel ab orthodoxa fide, abhorreat; nisi si forte aliquis sensus, ut verbis Sozomeni utar, mihi incompertus, in verbis ejus latet. Sin vero phrasis aliqua existere videtur, haud satisfaciens fortasse temporibus, quæ secuta sunt, S. tamen Hilario opusculum placuisse haud oblivisci debemus. Benigne quoque præter Cavium Basnagiumque de hac fidei formula sensit Baronius in *Notis ad Martyrol. Romanum*, in quo Martyrologio ad Jan. 7. inter alia scriptum est, *laudes Luciani sanctum Joannem Chrysostomum celebravisse*; quæ quidem Homilia adhuc servatur. Quum vero tres illi Athanasius, Hilarius, Socratesque formulam istam Luciano haud adscripserint; solusque Sozomenus Arianorum præsulum narrationem, de qua tamen dubitat, memoraverit, vix equidem ausim cum el. Bullo symbolum istud afferre tanquam a Luciano indubitanter

scriptum; etsi auctor *Dialogorum de S. Trinitate* inter Athanasii atque Theodoreti opera editus, qui vergente ad finem sæculo quarto fortasse floruit, idem scriptum Luciani esse, particula ejus adducta, crediderit. Sed γνησιότητι ejus maxime opponas, quod adnotavit editor Benedictinus ad *Hilarium*, ubi supra: “Quædam (inquit) ex ipsa confessione, Athanasius, ut mox ostendemus, adscribit, tanquam ab Acacio et Eusebio in Encæniis prolata, Acacius vero plura ejusdem verba Asterio attribuit. Neque obscure innuit Hilarius, eos ipsos, qui Synodo intererant, formulæ hujus extitisse auctores.” Denique, quod magni momenti est, cum auctor ille *Dialogorum de Trinitate* ei quædam addidisse hæreticos, se posse probare dicat, Dial. III. ipso init. quænam tamen fuerint, haud ostendat, eo minus valebit in illius gratiam testimonium ipsum istud, quod corruptionem opusculi simul asserat. Sed vero, quidquid de hac re statuitur; quoniam abunde constat, Lucianum ipsum, dum viveret, suspicionibus orthodoxorum obnoxium fuisse; (videnda est enim inter alia ad hanc rem spectantia epistola Alexandri episcopi Alexandrini ad cognominem suum Constantinopolitanum de eodem hoc Luciano, velint nolint quidam docti, conscripta, quam Theodoretus lib. i. *Hist.* cap. 3. servavit;) dumque præterea novimus eum, cum mortuus esset, ab Arianis certatim sibi vindicatum fuisse; haud dubito, quin nonnulla ei inter disserendum de rebus divinis prodita essent, quæ cum regula fidei minime consentirent. Ex qua vero catholica communione excidisse eum testatus est Alexandriae episcopus, in illam postea receptum fuisse Lucianum, atque in eadem immortuum esse, honor ei ut sancto martyri ab omnibus fere tributus satis ostendit.

S. PETRUS ALEXANDRINUS.

S. PETRUS ALEXANDRINUS.

BÆDA *Venerabilis in Martyrologio, ad Novemb. xxv.*
pag. 449. *ed. Smithi.*

NATALE S. Petri Episcopi Alexandrini: qui cum esset omnibus adornatus virtutibus, in Scripturis quoque divinis nullius priorum inferior, vere sacerdos et hostia Deo, subito capitur atque ex Maximini præcepto capite obtruncatur: cum quo simul et alii plures ex Ægypto trucidantur. Scriptum in Historia Eccles. libro nono (Rufinianæ Interp. Eusebii).

GUL. CAVIUS, *Hist. Lit.* tom. i. p. 160.

PETRUS, si non ortu, saltem institutione et officio Alexandrinus, scriptorum omnium hujus ævi (quarti) agmen ducit, et quidem merito. Erat enim, teste Eusebio (lib. ix. cap. 6.) θεῶν ἐπισκόπων χρῆμα, *divinum Episcoporum decus*, Christianæ religionis doctor eximius: cum ob totius vitæ sanctimoniam, tum ob sacrarum literarum studium ac peritiam venerabilis. Ad pietatem juxta et sacras literas a Theona episcopo formatus est, cui deinde ipso anno sæculari Christi 300. in sede Alexandrina successit. Elapso fere in episcopali munere triennio exorta est persecutio a Diocletiano anno 303. excitata: ex quo per

reliquum vitæ tempus ob ingruentem tempestatem arctiore disciplina sese exercuit Petrus, communique ecclesiarum utilitati pro virili prospexit. Sub hac persecutione diu eum in carcere detentum fuisse necesse est; si modo vera sint, quæ de dissidio illum inter et Meletium Lycopopolitanum in Thebaide episcopum ^aex incertis, ut opinor, si non fictis, Meletianorum actis Epiphanius refert. (Hæres. 68.) Mihi quidem in re incerta divinanti probabile videtur, Petrum sub Diocletiano vel Galerio Maximiniano in custodia traditum, postmodum vinculis absolutum, demum sub Maximino passum esse. Certe luculenter tradit Eusebius, (loc. cit.) qui hac ipsa tempestate in Ægypto versabatur, ibi etiam in carcerem detrusus, Petrum nullum ob crimen comprehensum, præter omnium expectationem subito et absque ulla probabili causa solo Maximini jussu capite truncatum esse. ^bHoc ei contigit anno persecutionis nono, episcopatus sui duodecimo, Christi 311.

^a Epiphaniæ istæ dubiæ esse fidei ante docuerant Baronius et Petavius, hic in Notis ad Epiphanium, ille in Annalibus. Plures autem eorundem actorum errores indicare jam licuit ex *Epistola Episcoporum ad Meletium* infra subjuncta, quæ a Scipione Maffei primum edita est.

^b De S. Petri episcopatus mortisque annis inter recentiores fere omnes convenit. De festo ejus, quod a veteribus memoratur, consulas Bedam aliosque Martyrologos. Ceterum inter alios viros insignes Paulum senem Petri martyris discipulum Alexandriæ vitam adhuc egisse commorante in illa urbe Rufino, sexaginta post Petri mortem annos, ipse tradidit idem Rufinus in *Invectiva Secund. in Hieron.* p. 286. ed. Froben. tom. iv. *Op. S. Hieron.*

S. P E T R I,

EPISCOPI ALEXANDRINI, ET MARTYRIS,

QUI SÆCULO VERGENTE AD FINEM TERTIO, ET
INEUNTE QUARTO, FLORUIT,

RELIQUIÆ.

Ex Libro De Pœnitentia.

Τοῦ Ἀγίου Πέτρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ
Μάρτυρος Κανόνες φερόμενοι ἐν τῷ περὶ Μετα-
νοίας αὐτοῦ Λόγῳ.

ΚΑΝΩΝ Α.

ΕΠΕΙ τοίνυν τέταρτον ἤδη πάσχα ἐπικατείληφε τὸν
διωγμὸν, αὐτάρκως ἔχει τοῖς μὲν προσενεχθεῖσι, καὶ
φυλακισθεῖσι, βασάνους τε ἀνηκέστους ὑπομεμνηκόσι
καὶ ἀφορήτους μάστιγας, καὶ πολλὰς ἐτέρας δεινὰς
ἀνάγκας, ὕστερον δὲ προδιδομένοις ὑπὸ τῆς ἀσθενείας
τῆς σαρκός· εἰ καὶ μὴ ἐξ ἀρχῆς παρεδέχθησαν διὰ τὴν
παρακολουθήσασαν μεγίστην πτώσιν, ὅμως διὰ τὸ
πολλὰ αὐτοὺς ἠθληκέναι καὶ ἐπὶ πολὺ ἀντιμάχεσθαι·

Versio Latina Gentiani Herveti, ab Harduino recognita et emendata.

Sancti Petri Archiepiscopi A-
lexandrini et Martyris Ca-
nones qui feruntur in Ser-
mone ejus de Pœnitentia.

CANON I.

Quoniam autem quartum
pascha persecutionem jam ap-
prehendit, satis est iis qui de-

lati quidem sunt, in custodiam-
que conjecti, tormenta non
sufferenda, et intolerabilia fla-
gella, et multas alias graves
necessitates sustinuerunt, post-
ea autem sunt a carnis imbe-
cillitate proditi: etiamsi non
initio suscepti sunt propter
gravem lapsum consecutum;

οὐ γὰρ κατὰ προαίρεσιν εἰς τοῦτο ἐληλύθασιν, ἀλλὰ καταπροδοθέντες ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκός· ἐπειδὴ καὶ ^aτὰ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ ἐνδείκνυνται ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν, καὶ ἤδη τινὲς τρίτον ἔτος ἔχουσι κατα-
 πενθοῦντες· προσεπιτιμηθῆναι αὐτοῖς ἀπὸ τῆς προσε- 5
 λεύσεως καθ' ὑπόμνησιν ἄλλας τεσσαράκοντα ἡμέρας·
^b ἃς καίπερ νηστεύσας ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, μετὰ τὸ βαπτισθῆναι, ἐπειράσθη ὑπὸ τοῦ διαβόλου· εἰς ἃς καὶ αὐτοὶ κατὰ περισσὸν διαγυμ-
 νασθέντες εὐτονώτερόν τε ^cνήψαντες γρηγορήσουσιν 10
 εἰς προσευχὰς τοῦ λοιποῦ, καταμελετῶντες τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν πειράζοντα αὐτὸν ἵνα προσκυνήσῃ αὐτῷ, ^dὕπαγε Σατανᾶ· γέγραπται γὰρ, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

15

KANON B.

Τοῖς δὲ μετὰ τὸ φυλακισθῆναι μόνον, καὶ ὑπομεμνηκέναι τὰς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὡς ἂν ἐν πολιορκίᾳ,

tamen quia multum decertarunt, et diu restiterunt: non enim sponte ad ea devenerunt, sed a carnis imbecillitate proditi: nam et stigmata Jesu in suis corporibus ostendant, et anno jam tertio deflent: eis ex quo die de suo adventu commonuerint alii quadraginta dies injungantur: quos cum jejunasset Dominus noster Jesus Christus, postquam baptizatus fuerat, tentatus est a diabolo: in quibus et ipsi cum valde ex-

ercitati fuerint, et constantius jejunaverint, vigilabunt in orationibus deinceps, meditantes quod dicitur a Domino ad eum qui illum tentat, ut ipsum adoret: *Abi retro Satana: scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli ser-* 20
vies. 25

CANON II.

Iis autem qui postquam solum in custodiam traditi, et in 30
 carcere, tamquam in obsidione

a Galat. vi. 17.

c 1 Pet. v. 8. Coloss. iv. 2.

b Matt. vi. 2.

d Matt. iv. 10.

θλίψεις τε καὶ δυσωδίας· ὕστερον δὲ χωρὶς πολέμου βασιάνων γενομένοις αἰχμαλώτοις, κατὰ πολλὴν πτωχείαν δυνάμεως καὶ κατὰ τινα τυφλότητα τεθραυσμένοις· ἐπαρκέσει ἐνιαυτὸς πρὸς τῷ ἐτέρῳ χρόνῳ· ἐπεὶ ὅλως καὶ αὐτοὶ ἐπιδεδώκασιν ἑαυτοὺς ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος θλιβῆναι· εἰ καὶ ἀπήλυσαν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τῆς παρὰ τῶν ἀδελφῶν πολλῆς ἀναπαύσεως· ἅπερ πολλαπλασίονα ἀποδώσουσι, ποθοῦντες λυτρωθῆναι ἀπὸ τῆς πικροτάτης αἰχμαλωσίας τοῦ διαβόλου, μεμνημένοι μάλιστα τοῦ λέγοντος, ^eΠνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεςιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως.

ΚΑΝΩΝ Γ.

Τοῖς δὲ μηδ' ὅλως μηδέν τι τοιοῦτο πεπονθόσι μηδὲ ἐνδειξαμένοις καρπὸν πίστεως, ἀλλ' αὐτομολήσασι

afflictiones gravesque foetores passi sunt, postea autem sine bello tormentorum, captivi facti sunt nimia virium inopia, et quadam cœcitate confracti, placet annum ad aliud tempus adjungi: nam ipsi quoque se omnino pro lege Christi affligendos dedere, sicque etiam a fratribus in carcere multam consolationem assecuti sunt: quæ quidem multiplicata reddent, liberari cupientes ab acerbissima captivitate diaboli: ejus maxime recordantes,

qui dicit: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me: evangelizare pauperibus misit me: sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis.*

CANON III.

Iis autem qui nihil hujusmodi passi sunt, nec fidei fructum ostenderunt, sed ad vitium transfugerunt, a metu et timi-

^e Is. lxi. 1, 2.

πρὸς τὴν κακίαν, προδεδομένοις ὑπὸ δειλίας καὶ φόβου·
 νῦν δὲ εἰς μετάνοιαν ἐρχομένοις· ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ
 ἀρμόζον, τὴν τῆς ἀκάρπου συκῆς παραβολὴν παρα-
 θέσθαι, ὡς ὁ Κύριος λέγει· Ἔσυκὴν εἶχέ τις πεφυτευ-
 μένην ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ, καὶ ἦλθε ζητῶν καρπὸν 5
 ἐν αὐτῇ, καὶ οὐχ εὑρεν. εἶπε δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργόν,
 ἰδοὺ τρία ἔτη ἀφ' οὗ ἐρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ
 ταύτῃ, καὶ οὐχ εὕρισκω, ἔκκοψον αὐτήν· ἵνα τί καὶ
 τὴν γῆν καταργεῖ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ, Κύριε
 ἄφες αὐτήν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἕως ὅτου σκάψω τὰ 10
 περὶ αὐτήν, καὶ βάλω κόπρια· καὶ μὲν ποιήσῃ καρπόν·
 εἰ δὲ μήγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν. ἦν πρὸ
 ὀφθαλμῶν λαβόντες, ἐνδειξάμενοί τε καρπὸν ἄξιον
 τῆς μετανοίας ἐν τῷ διαστήματι τοῦ τοσούτου χρόνου
 μᾶλλον ὠφεληθήσονται.

15

ΚΑΝΩΝ Δ.

Τοῖς γὰρ παντάπασιν ἀπεγνωσμένοις καὶ ἀμετα-
 νοήτοις, ὁ δέρμα τε Αἰθίοπος ἀμετάβλητον κεκτημένοις,

ditate proditi : nunc autem ve-
 niunt ad pœnitentiam : necesse
 est et conveniens infrugiferæ
 ficus parabolam proponere :
 Arborem fici habebat quidam
 plantatam in vinea sua, et venit
 quærens fructum in illa, et non
 invenit. Dixit autem ad culto-
 rem vineæ : Ecce anni tres sunt
 ex quo venio, quærens fructum
 in ficulnea hac, et non invenio :
 succide ergo illam, ut quid
 etiam terram occupat ? At ille
 respondens, dicit illi : Domine,

dimitte illam hoc anno, usque
 dum fodiam circa illam, et 20
 mittam stercus : et si quidem
 fecerit fructum : sin autem, in
 futurum succides eam. Qua
 ante oculos accepta, et ostenso
 digno fructu pœnitentiæ, in 25
 tanto temporis intervallo magis
 juvabuntur.

CANON IV.

Iis enim qui sunt omnino
 desperati, et pœnitentiam non 30
 agunt, et pellem Æthiopis im-

f Luc. xiii. 6—9.

g Jer. xiii. 23.

καὶ ποικίλματα παρδάλεως, λεχθήσεται τὸ τῆς ἐτέρας
 συκῆς· ^hΜηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα·
 διὸ καὶ παραχρῆμα ξηραίνεται. ἀποπληροῦται γοῦν ἐπ’
 αὐτοῖς καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ εἰρημένον, ⁱΔιε-
 5 στραμμένον οὐ δυνήσεται ἐπικοσμηθῆναι, καὶ ὑστέ-
 ρημα οὐ δυνήσεται ἀριθμηθῆναι. εἰ μὴ γὰρ πρότερον
 τὸ διεστραμμένον διορθωθῇ, ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸ ἐπι-
 κοσμηθῆναι· καὶ εἰ μὴ πρότερον τὸ ὑστέρημα ἀναπλη-
 ρώθῃ, ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸ ἀριθμηθῆναι. ὅθεν καὶ
 0 ἐπὶ τέλους συμβήσεται αὐτοῖς τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ
 προφητοῦ Ἡσαίου· ^kΚαὶ ὄψονται γὰρ, φησὶ, τὰ κῶλα
 τῶν ἀνθρώπων τῶν παραβεβηκότων ἐν ἐμοί. ὁ γὰρ
 σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσῃ, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ
 σβεσθήσεται. καὶ ἔσονται εἰς ὄρασιν πάσῃ σαρκί· ἐπεὶ
 5 καὶ, ὥς προλέλεκται ὑπ’ αὐτοῦ· ^lΟἱ δὲ ἄδικοι οὕτω
 κλωδωνισθήσονται, καὶ ἀναπαύσασθαι οὐ μὴ δυνή-
 σονται. οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσιν, εἶπεν ὁ Θεός.

mutabilem possident, et pardi
 varietates, dicitur quod alii fi-
 0 cui dictum est: *Jam non am-
 plius in æternum ex te fructum
 quisquam manducet: et ideo sta-
 tim quoque exaruit.* In his enim
 impletur quod ab Ecclesiaste
 5 dictum est: *Quod perversum est
 non poterit exornari, et defectus
 numerari non poterit.* Nisi enim
 quod perversum est prius rec-
 tum fuerit, fieri non potest ut
 0 id exornetur: et nisi prior de-
 fectus expletus fuerit, fieri non

potest ut id numeretur: unde et
 in fine eis eveniet, quod a pro-
 pheta Isaia dicitur: *Et vide-
 bunt,* inquit, *cadavera virorum
 qui prævaricati sunt in me: ver-
 mis eorum non morietur, et
 ignis eorum non extinguetur, et
 erunt usque ad salietatem visioni
 omni carni.* Quandoquidem, ut
 et ab ipso prædictum est: *Im-
 pii quasi mare fervens, quod
 quiescere non potest. Non est
 pax impiis, dicit Dominus.*

^h Marc. xi. 14.^k Is. ipso fine.ⁱ Eccles. i. 14.^l Is. lvii. 20, 21.

KANΩN E.

Τοῖς δὲ καθυποκρικαμένοις, κατὰ ^μτὸν ἐπιληπτει-
 σάμενον Δαβὶδ ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, οὐκ ὄντα ἐπίληπτον·
 καὶ μὴ γυμνῶς ἀπογραφασμένοις τὰ πρὸς ἄρνήσιν,
 ἀλλὰ διαπαίξασι κατὰ πολλὴν στενοχωρίαν (ὥς ἂν ⁵
 παιδία βουλευτικὰ ἔμφρονα ἐν παιδίοις ἄφροσι) τὰς
 τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλάς, ἥτοι ὥς διελθόντες βωμοὺς,
 ἥτοι ὥς χειρογραφήσαντες, ἥτοι ὥς ἀνθ' ἑαυτῶν βα-
 λόντες ἐθνικούς· εἰ καί τισιν αὐτῶν συνεχώρησάν
 τινες τῶν ὁμολογησάντων, ὥς ἤκουσα, ἐπεὶ μάλιστα ¹⁰
 κατὰ πολλὴν εὐλάβειαν ἐξέφυγον αὐτόχειρες γενέσθαι
 τοῦ πυρὸς, καὶ τῆς ἀναθυμιάσεως τῶν ἀκαθάρτων δαι-
 μόνων· ἐπεὶ τοίνυν ἔλαθεν αὐτοὺς ἀνοία τοῦτο πρά-
 ξαντας· ὁμως ἐξάμηνος αὐτοῖς ἐπιτεθήσεται τῆς ἐν
 μετανοίᾳ ἐπιστροφῆς. οὕτω γὰρ μᾶλλον καὶ αὐτοὶ ¹⁵
 ὠφεληθήσονται, καταμελετῶντες τὸ προφητικὸν ῥητὸν,
 καὶ λέγοντες· ^νΠαιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη

CANON V.

Iis autem qui simularunt, sic-
 ut et David, qui se epilepti-
 cum fingeat, ne moreretur,
 quamvis revera epilepticus non
 esset; et non nude negationem
 inscripserunt, sed in multis an-
 gustiis, tanquam pueri consilio
 et prudentia præditi, inter pue-
 ros insipientes inimicorum in-
 sidias ludificati sunt; velut qui
 ad altaria accesserint, vel tam-
 quam qui libellum dederint, vel
 qui pro se ethnicos summise-

rint: etiamsi nonnulli eorum
 qui confessi sunt, ut audiui,
 aliquibus eorum condonave- ²⁰
 runt: quoniam maxima cau-
 tione vitarunt, ne ipsi suis
 manibus ignem ferrent, et dæ-
 mones impuros suffirent: cum
 latuerit eis stultitia illius qui ²⁵
 fecit: eis semestre imponetur
 in pœnitentia conversionis. Sic
 enim ipsi quoque magis juva-
 buntur, prophetæ dictum me-
 ditantes, et dicentes: *Parvulus* ³⁰
natus est nobis, et filius datus
est nobis, et factus est principa-

ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὥμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ
 ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. ὅπερ, ὡς ἴστε,
 ὅτι ἐν τῷ ἔκτῳ μηνὶ τῆς συλλήψεως τοῦ ἐτέρου παιδίου
 τοῦ προκηρύξαντος πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ
 5 μετάνοιαν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, συνελήφθη καὶ αὐτὸ
 κηρύξαι μετάνοιαν. καὶ γὰρ καὶ τῶν ἀμφοτέρων
 ἀκούομεν ἐν πρώτοις κηρυττόντων οὐ μόνον περὶ με-
 τανοίας, ἀλλὰ καὶ περὶ βασιλείας οὐρανῶν, ἣτις κα-
 θὼς μεμαθήκαμεν, ^α ἐντὸς ἡμῶν ἐστὶ, ^ι τῷ ἐγγὺς ἡμῶν
 10 εἶναι τὸ ῥῆμα ὃ πιστεύομεν ἐν τῷ στόματι ἑαυτῶν καὶ
 ἐν τῇ καρδίᾳ ἑαυτῶν. περὶ ἧς καὶ αὐτοὶ ὑπομνησθέντες
 μαθήσονται ὁμολογεῖν ἐν τῷ στόματι ἑαυτῶν ὅτι
 Κύριος Ἰησοῦς· πιστεύοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ἑαυτῶν, ὅτι
 ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ἅτε δὴ ἀκούοντες,
 15 ὅτι καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ
 ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν.

ΚΑΝΩΝ 5'.

Τοῖς δὲ δούλους Χριστιανοὺς ἀνθ' ἑαυτῶν ὑποβε-

20 *tus ejus super humerum ejus, et*
vocabitur nomen ejus magni con-
silii angelus: qui, ut scitis, in
 sexto mense conceptionis al-
 terius infantis, qui prædicavit
ante faciem adventus ejus pæni-
 25 *tentiam* in remissionem pecca-
 torum, conceptus est et ipse
 ad prædicandam pœnitentiam.
 Etenim utrosque audivimus in
 primis prædicantes non solum
 30 de pœnitentia, sed et de regno
 cælorum: quod quidem, ut di-

dicimus, intra nos est, quod
 prope nos sit verbum quod cre-
 dimus in ore nostro, et corde
 nostro: quod Dominus est Je-
 sus; credentes in corde suo,
 quod Deus ipsum suscitavit ex
 mortuis: utque audiant, quod
corde creditur ad justitiam, ore
autem confessio fit ad salutem.

CANON VI.

Iis autem qui servos Chris-
 tianos pro se submiserunt;

ο Luc. i. 36.

α Luc. xvii. 21.

ρ Act. xiii. 23.

ι Rom. x. 8, 9, 10.

βληκόσιν, οἱ μὲν δούλοι ὡς ἂν ὑποχείριοι ὄντες, καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτοὶ φυλακισθέντες ὑπὸ τῶν δεσποτῶν, καταπειληθέντες τε ὑπ' αὐτῶν, καὶ διὰ τὸν φόβον αὐτῶν εἰς τοῦτο ἐληλυθότες καὶ ὀλισθήσαντες· ἐν ἐνιαυτῷ τὰ τῆς μετανοίας ἔργα δείξωσι, μαθήνουντες 5 τοῦ λοιποῦ, ὡς δούλοι Χριστοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ καὶ φοβεῖσθαι αὐτόν· ἀκούοντες μάλιστα ^ς Ὅτι ἕκαστος ἐάν τι ποιήσῃ ἀγαθόν, τοῦτο κομίζεται παρὰ Κυρίου, εἴτε δούλος εἴτε ἐλεύθερος.

ΚΑΝΩΝ Ζ.

10

Οἱ δὲ ἐλεύθεροι ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἐξετασθήσονται ἐν μετανοίᾳ, καὶ ὡς ὑποκρινάμενοι, καὶ ὡς καταναγκάσαντες τοὺς ὁμοδούλους θῦσαι, ἅτε δὴ παρακούσαντες τοῦ ἀποστόλου ^τ τὰ αὐτὰ θέλοντος ποιεῖν τοὺς δεσπότης τοῖς δούλοις, ἀνιέντας τὴν ἀπειλὴν, εἰδότας, φησὶν, 15 ὅτι καὶ ὑμῶν καὶ αὐτῶν ὁ Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωποληψία παρ' αὐτῷ οὐκ ἔστιν. εἰ δὲ ἓνα

servi quidem, ut qui ipsi sub manu essent, et quodammodo ipsi quoque in dominorum essent custodia, minisque ab ipsis territi, et propter eorum metum, eo compulsi et lapsi: anno opera pœnitentiæ ostendent, deinceps discentes, ut servi Christi, facere Christi voluntatem, et eum timere, audientes maxime, *quod unusquisque, si quid boni fecerit, hoc feret a Domino, sive servus, sive liber.*

CANON VII.

Liberi autem tribus annis in pœnitentia examinabuntur, 20 tum quod dissimulaverint, tum quod effecerint ut servi sacrificarent: ut qui Apostolo non obedierint, qui vult *dominos eadem facere quæ servi, remittentes minas: Sciens, inquit, quia et illorum et vester Dominus est in cælis, et personarum acceptio non est apud Deum.* Si unum autem omnes habemus Domi- 30

s Ephes. vi. 8.

t Ephes. vi. 9.

κύριον ἔχομεν οἱ πάντες ἀπροσοπόληπτον, ἐπεὶ " Καὶ
 πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἔν τε Βαρβάροις
 καὶ Σκύθαις, δούλοις καὶ ἐλευθέροις, σκοπεῖν ὀφειλοῦσιν
 ὃ κατειργάσαντο θηλήσαντες τὴν ψυχὴν ἑαυτῶν σῶσαι,
 5 οἱ τοὺς συνδούλους ἡμῶν ἐλκύσαντες ἐπὶ εἰδωλολα-
 τρείαν δυναμένους καὶ αὐτοὺς ἐκφυγεῖν, εἰ ^xτὸ δίκαιον
 καὶ τὴν ἰσότητα ἦσαν αὐτοῖς παρασχόντες, ὥς πάλιν
 ὁ ἀπόστολος λέγει.

KANON H.

10 Τοῖς δὲ παραδεδομένοις καὶ ἐκπεπτωκόσι, τοῖς τε
 αὐτοῖς προσεληλυθόσιν εἰς τὸν ἀγῶνα ὁμολογοῦσιν
 εἶναι Χριστιανοῖς, ἐμβεβλημένοις τε ἐν τῇ φυλακῇ
 μετὰ βασάνων· εὐλογόν ἐστὶν ἐν ἀγαλλιάσει καρδίας
 25 συνεπισχύνειν καὶ κοινωνεῖν ἐν πᾶσιν, ἔν τε ταῖς προσ-
 ευχαῖς καὶ τῇ μεταλήψει τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος,
 καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ λόγου· ἵνα εὐτονώτερον ἀγω-
 νισάμενοι καταξιωθῶσι καὶ αὐτοὶ ὑποῦ βραβεῖου τῆς
 ἁνῶ κλήσεως. ^zΚαὶ γὰρ ἐπτάκις, φησὶ, πεσεῖται ὁ

20 num, apud quem non est perso-
 narum acceptio, quoniam et
 omnia et in omnibus est Christus,
 in Barbaris et Scythis, servis et
 liberis, debent considerare quod
 fecerunt, volentes suam ipso-
 25 rum animam salvare: qui con-
 servos nostros traxerunt ad
 idololatriam, qui poterant et
 ipsi effugere, si jus et æquali-
 tatem ipsis præbuisent, ut
 30 rursum dicit Apostolus.

CANON VIII.

Iis autem qui proditi sunt,

et exciderunt, qui et ipsi ad
 certamen accesserunt, se esse
 Christianos confitentes, et in
 custodiam cum tormentis con-
 jecti sunt, æquum est in exsul-
 tatione cordis vires simul ad-
 dere, et eis in omnibus com-
 municare, et in orationibus, et
 in participatione corporis et
 sanguinis, et sermonis exhor-
 tatione: ut qui constantius
 decertaverunt, ipsi quoque su-
 pernæ vocationis bravio dig-
 nentur. Etenim *septies*, inquit,
cadet justus, et resurget. Quod

u Coloss. iii. 11.

x Coloss. iv. 1.

y Phil. iii. 14.

z Prov. xxiv. 16.

δίκαιος καὶ ἀναστήσεται. ὅπερ εἰ καὶ πάντες οἱ ἐκπεπτωκότες πεποιήκεσαν, τελειοτάτην καὶ ὁλοκάρδιον μετανοίαν ἐνεδείξαντο (cor. μετανοίαν ἂν ἐνεδείξαντο).

KANΩN Θ.

Καὶ τοῖς δὲ ὡς ἂν ἐξ ὕπνου ἑαυτοῖς παραπηδῶσιν 5 εἰς τὸν ἀγῶνα, ὠδίνοντα καὶ μέλλοντα ἐλκύσαι, ἑαυτοῖς δὲ πειρασμὸν ἐπισπασαμένοις θαλαττομαχίας καὶ πολλῆς κυματώσεως, μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς προσεκκαίουσιν ἄνθρακας ἁμαρτωλῶν· καὶ αὐτοῖς κοινωνητέον, ἅτε δὴ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ παρερχομένοις εἰς τοῦτο, εἰ 10 καὶ μὴ προσέχουσιν αὐτοῦ τοῖς λόγοις διδάσκοντος; ^aπροσεύχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, καὶ πάλιν ἐν εὐχῇ λέγειν τῷ πατρὶ, ^bΚαὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· ἴσως δὲ καὶ ἀγνοοῦσι τὰς πολλάκις γινομένας ἀναχωρήσεις τοῦ οἰκοδεσπότου καὶ διδασκάλου ἡμῶν ἀπὸ τῶν θε- 15 λόντων ἐπιβουλεύειν, καὶ ὅτι ἐστ' ὅτε οὐδὲ παρρησίᾳ περιεπάτει δι' αὐτοὺς, καὶ ὅτι, καὶ ὅτε ὁ καιρὸς τοῦ

quidem si omnes quoque lapsi fecissent, perfectissimam, et toto corde susceptam pœnitentiam ostendissent.

CANON IX.

Iis quoque qui tamquam ex somno ad certamen, quod adhuc parturit, necdum erupit aperte, prosiliunt; qui sibi ipsis tentationem accersunt, tempestatemque et fluctus, vel potius fratribus carbones peccantium accendunt: ipsis quoque

communicandum est, ut qui in nomine Christi ad id veniant: etsi verba ejus non animadvertunt, qui ^gdocet orare, ut non intremus in tentationem; et Patri rursus in oratione dicere: *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.* 20 Fortasse autem etiam ignorant nostrum patrem familias et Dominum nostrum sæpe ab iis, qui illi insidiari volebant, secessisse; et quandoque etiam 30 libere apud eos non ambulabat:

^a Marc. xiv. 38.

^b Mat. vi. 13.

πάθους αὐτοῦ προσήγγισεν, οὐχ ἑαυτὸν παρέδωκεν, ἀλλ' ἐξεδέξατο, ἕως ἦλθον ἐπ' αὐτὸν μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων· λέγει οὖν πρὸς αὐτοὺς, ^d Ὡς ἐπὶ ληστήν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με ; οἱ
5 ^e Καὶ παρέδωκαν αὐτὸν, φησὶ, Πιλάτῳ. καθ' ὁμοιότητα γοῦν αὐτοῦ καὶ οἱ κατὰ σκοπὸν αὐτοῦ βαίνοντες, πε-
πόνθασιν, μεμνημένοι τῶν θείων αὐτοῦ λόγων, δι' ὧν ἐπιστηρίζων ἡμᾶς περὶ τῶν διωγμῶν, λέγει, ^f Προσέχετε ἑαυτοῖς· παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν
ο ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς. παρα-
δώσουσι δὲ, εἶπεν, ἀλλ' οὐχὶ, ἑαυτοὺς παραδώσετε·
8 καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε διὰ τὸ ὄνομά μου, ἀλλ' οὐχὶ, ἑαυτοὺς ἄξετε. ἐπεὶ καὶ μετα-
πηδᾶν ἡμᾶς βούλεται ἀπὸ τόπων εἰς τόπους διωκο-
5 μένους διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ὥς πάλιν ἀκούομεν αὐτοῦ λέγοντος, ^h Καὶ ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἐτέραν· οὐ γὰρ θέλει αὐτομολεῖν ἡμᾶς πρὸς τοὺς τοῦ διαβόλου ὑπασπιστὰς καὶ δορυφόρους,

et quod etiam, quando passionis
o tempus appropinquavit, non
seipsum tradidit, sed expec-
tavit donec ad eum venirent
cum gladiis et fustibus. Dicit
ergo eis: *Tamquam ad la-*
5 *tronem existis cum gladiis et*
fustibus comprehendere me?
qui etiam tradiderunt ipsum,
inquit, *Pilato.* Ad ejus quoque
similitudinem iis accidit, qui
o ejus scopum sibi proponentes
incedunt, divinatorum ejus ver-
borum recordati, per quæ nos
confirmans, de persecutionibus

dicit: *Videte autem vosmetipsos:*
tradent enim vos in conciliis, et
in synagogis vapulabitis. Tra-
dent enim, dixit, non, vos ipsos
tradetis: *et ad principes et*
reges ducemini propter nomen
meum: non, vos ipsos ducetis.
Nam nos quoque vult a loco in
locum transire, dum sunt qui
nos persequuntur propter no-
men ejus, sicut eum rursum
dicentem audivimus: *Cum vos*
persecuti fuerint in una civitate,
fugite in aliam. Non enim vult
ad diaboli stipatores satellites-

^d Mat. xxvi. 55.^e Mat. xxvii. 2.^f Mat. x. 17.^g Mat. x. 18.^h Mat. x. 23.

ὅπως μὴ καὶ πλειόνων θανάτων αἵτιοι αὐτοῖς γινώμεθα, ὥς ἂν καταναγκάζοντες αὐτοὺς μᾶλλον κατατραχύνεσθαι καὶ τελεσιουργεῖν τὰ θανατηφόρα ἔργα· ἀλλ' ἐκδέχεσθαι καὶ προσέχειν ἑαυτοῖς, ἵγρηγορεῖν τε καὶ προσεύχεσθαι, ἵνα μὴ εἰσέλθωμεν εἰς πειρασμόν. 5

Οὕτω Στέφανος πρῶτος κατ' ἴχνος αὐτοῦ μαρτύριον ἀναδεξάμενος, ἐν Ἱεροσολύμοις συναρπασθεὶς ὑπὸ τῶν παρανόμων, ^k καὶ ἄχθεις ἐν τῷ συνεδρίῳ λιθοβολούμενος, ἐν ὀνόματι Χριστοῦ ἐδοξάσθη, παρακαλῶν καὶ λέγων, ^l Κύριε μὴ στήσης αὐτοῖς ταύτην τὴν ἁμαρτίαν. ¹⁰ οὕτως Ἰάκωβος δεύτερος συλληφθεὶς ὑπὸ Ἡρώδου, ^m μαχαίρα τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη. οὕτως ὁ πρόκριτος τῶν ἀποστόλων Πέτρος πολλάκις συλληφθεὶς καὶ φυλακισθεὶς καὶ ἀτιμασθεὶς, ὕστερον ἐν Ῥώμῃ ἐσταυρώθη. ὁμοίως καὶ ὁ περιβόητος Παῦλος πλεονάκις ¹⁵ παραδοθεὶς καὶ ἕως θανάτου κινδυνεύσας, πολλά τε ἀθλήσας ⁿ καὶ καυχησάμενος ἐν πολλοῖς διωγμοῖς καὶ θλίψεσιν, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καὶ αὐτὸς μαχαίρα τὴν κεφαλὴν ἀπεκείρατο· ὃς ἐν οἷς ἐκαυχήσατο, κατέλεξε,

que confugere, ne ipsis quoque multifariæ mortis causa simus, ut qui ipsos et asperiores esse cogamus, et opera mortifera peragere: sed exspectare, et nobis cavere, ac *vigilare et orare, ne intremus in tentationem.*

Ita Stephanus ejus vestigiis insistens, martyrîum obiens, Hierosolymis ab iniquis correptus, et ad concilium ductus, lapidibus obrutus, in nomine Christi glorificatus est, rogans, et dicens: *Domine, ne statuas*

illis hoc peccatum. In Jacobus ²⁰ secundus ab Herode comprehensus, gladio capite truncatus est. Ita Petrus Apostolorum primus sæpe comprehensus, et custodiæ traditus, ignominia- ²⁵ que affectus, postremo Romæ crucifixus est. Similiter et inclytus Paulus sæpe traditus, et ad mortem usque in periculum adductus, et in multis persecu- ³⁰ tionibus et afflictionibus gloriaturs, in eadem urbe ipse quoque gladio capite mulctatus

ⁱ Mat. xxvi. 41.

^m Act. xii. 2.

^k Act. vi. 12.

ⁿ Rom. v. 3.

^l Act. vii. 60.

καὶ ὅτι ^η ἐν Δαμασκῷ σπυρίδι ἐχαλάσθη διὰ τοῦ τείχους
 νυκτὸς, καὶ ἐξέφυγε τὰς χεῖρας τοῦ ζητοῦντος αὐτὸν
 πιάσαι. τὸ γὰρ προκείμενον ἦν αὐτοῖς ἐν πρώτοις,
^ο εὐαγγελίζεσθαι καὶ διδάσκειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐν
 5 οἷς, ^ρ ἐπιστηρίζοντες τοὺς ἀδελφούς ἐμμένειν τῇ πίστει,
 καὶ τοῦτο ἔλεγον ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς
 εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. ^α ἐξήτουν γὰρ
 οὐ τὸ ἑαυτῶν συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα
 σωθῶσι. καὶ ἦν πολλὰ λέγειν αὐτοῖς εἰς ταῦτα πρὸς
 10 τὸ κατὰ λόγον πράσσειν, εἰ μὴ, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος,
^ρ ἐπιλίποι δ' ἂν ἡμᾶς διηγουμένους ὁ χρόνος.

KANON I.

ἽΟθεν οὐκ ἔστιν εὐλογον οὐδὲ τοὺς ἀπὸ κλήρου αὐτο-
 μολήσαντας ἐκπεπτωκότας τε καὶ ἀναπαλαίσαντας, ἔτι
 15 ἐν τῇ λειτουργίᾳ εἶναι, ἅτε δὴ καταλείψαντας τὸ ποίμ-
 νιον Κυρίου, καὶ μωμησαμένους ἑαυτούς· ὅπερ οὐδεὶς
 τῶν ἀποστόλων πεποίηκε. καὶ γὰρ ὁ πολλοὺς διωγμοὺς

est: qui, in quibus gloriatus
 est, ipse in iis vitam finiit.
 20 (hoc commemoravit, vid. not.)
 Et quod Damasci in sporta noctu
 per murum demissus est, et
 effugit manus ejus qui eum
 conabatur opprimere. Erat
 25 enim eis in primis propositum
 evangelizare, et verbum Dei
 docere: in quibus fratres confir-
 mantes, ut manerent in fide,
 hoc quoque dicebant, quod per
 30 multas tribulationes oportet
 intrare in regnum cælorum.
 Quærebant enim, non quod sibi

erat utile, sed quod multis, ut
 salvi fierent: et multa ipsis
 liceret ad hæc facientia dicere,
 ut verbo Dei convenienter fa-
 cerent, nisi, ut dicit Apostolus,
 nos tempus narrantes deficeret.

CANON X.

Unde non est æquum, ut vel
 clerici, qui sua sponte certa-
 mini se obtulerunt, et lapsi ite-
 rum certamen redintegrarunt,
 amplius in sacro ministerio
 maneant: ut qui Domini gre-
 gem reliquerint, et seipsos de-

η 2 Cor. xi. 32, 33.

ο Act. xi. 35.

ρ Act. xiv. 22.

α 1 Cor. x. 33.

ρ Heb. xi. 32.

ἐξαντλήσας, πολλά τε ἄθλα ἀγωνισμάτων ἐνδειξάμενος ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, ἐγνωκώς τε ὅτι ⁸ κάλλιον ἐστὶν ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, ἐπιφέρει καὶ λέγει· Τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκί, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς. ¹σκοπῶν γὰρ οὐ τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ 5 τῶν πολλῶν ἵνα σωθῶσιν, ἀναγκαιότερον τῆς ἑαυτοῦ ἀναπαύσεως ἠγγήσατο τὸ παραμένειν τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν· ¹¹ὃς καὶ τὸν διδάσκοντα θέλει εἶναι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, τύπον γινόμενον τῶν πιστῶν. ὅθεν οἱ ἐν τῇ εἰρκτῇ ἐπιδικαζόμενοι τῆς λειτουργίας, ἐκπε- 10 πτωκότες, καὶ ἀναπαλαίσαντες, πάνυ ἀναισθητοῦσι. πῶς γὰρ αἰτοῦσιν ὃ κατέλειψαν, δυνάμενοι τοῖς ἀδελφοῖς εὐχρηστοὶ εἶναι ἐν καιρῷ τοιούτῳ; ἕως μὲν οὖν ἅπταιστοι ἦσαν, συγγνώμην εἶχον ἐπὶ τῇ παραλόγῳ αὐτῶν πράξει. ὅτε δὲ ἔπταισαν ὡς ἂν περπερευσάμενοι καὶ 15 ἑαυτοὺς μωμησάμενοι, οὐκέτι δύνανται λειτουργεῖν· διὸ φροντιζέτωσαν μᾶλλον ἐν ταπεινοφροσύνῃ πῶς ἐκτε-

decorarint : quod nullus fecit ex Apostolis. Etenim cum multas persecutiones obiisset, et multa certaminum præmia ostendisset beatus Apostolus Paulus, sciens esse melius *dissolvi, et esse cum Christo*; infert, et dicit : *In carne autem permanere magis necessarium propter vos*. Considerans enim non suam, sed multorum utilitatem magis, ut salvi fierent, necessarium, existimavit, apud fratres manere, et eorum curam genere : qui etiam vult eum, qui docet, esse in doctri-

na exemplo fidelibus. Unde qui in carcere decertantes, ministerio exciderunt, quamvis 20 pugnam redintegrarint, sensus plane sunt expertes. Quomodo enim id petunt quod sponte deseruerunt, cum eo tempore esse possent fratribus suis utiles? 25 Quamdiu itaque firmi stabilesque manserunt, temerarii sui ausus eis venia dabatur. Quando autem lapsi sunt, ut qui stulte egerint, et seipsos dede- 30 corarint, non possunt amplius sacra ministeria obire; et ideo magis curam gerant, quomodo

⁸ Phil. i. 23, 24.

¹ 1 Cor. x. 33.

¹¹ Rom. xii. 7 : 1 Tim. iv. 12.

λέσουσι παυσάμενοι τῆς κενοδοξίας. ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς ἡ κοινωνία, μετ' ἐπιστάσεως καὶ ἀκριβείας πρὸς ἀμφοτέρα γινομένη, καὶ ἵνα μὴ δόξωσι λυπεῖσθαι μετὰ βίας περιδρασσόμενοι τῆς ἐντεῦθεν ἀναλύσεως, καὶ ἵνα μή τινες ἐκπεσόντες, προφασίζονται ὡς ἂν διὰ τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐπιτιμίας ὑπεκκελυμένοι· οἱ τινες πλεόν ἀπάντων αἰσχύνην καὶ ὄνειδος ἔξουσιν, κατ' ἐκείνους τὸν τεθεικότα θεμέλιον, καὶ μὴ ἰσχύσαντα ἐκτελέσαι· ἄρξονται γὰρ, φησὶ, πάντες οἱ παραπορευόμενοι ἐμπαίζειν αὐτῷ λέγοντες, οὗτος ὁ ἄνθρωπος θεμέλιον ἔθηκε καὶ οὐκ ἰσχυσεν ἐκτελέσαι.

ΚΑΝΩΝ ΙΑ.

Οἱ γὰρ πρῶτοι παραπηδήσαντες ἐν τῷ βράσματι τοῦ διωγμοῦ, περιεστῶτες εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ θεωροῦντες τοὺς ἁγίους μάρτυρας σπεύδοντας ἔπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἐν καλῷ τῷ ζήλῳ προθυμούμενοι ἐπιδίδουν ἑαυτοὺς εἰς τοῦτο, πολλῇ τῇ παρρησίᾳ χρώμενοι· ἐμβλέποντες μάλιστα τοὺς ὑποσυρο-

in humilitate degant, a vana gloria cessantes. Eis autem sufficit communio : quam ita placuit statui cum recto consilio diligentique cautione, duabus de causis ; tum ne videantur molestia affici, qui fortis animo aggressi sunt inde reverti (hinc dissolutionem vi arripientes) : tum ne aliqui e lapsis prætendant se ex occasione pœnæ animos despondisse : qui quidem plus quam omnes probrum et ignominiam habebant : sicut ille qui fundamentum posuit,

et non potuit perficere. *Incipient enim, inquit, omnes qui prætergredientur, dicere : Hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare.*

CANON XI.

Primi enim, qui in persecutionis fervore prosilierunt, judicum tribunal circumstantes, et sanctos martyres, qui ad bravium supernæ vocationis festinabant, aspicientes ; honesta æmulatione incitati, se-

x Luc. xiv. 29, 30.

y Philip. iii. 14.

μένους καὶ ἐκπίπτοντας, δι' οὓς ὑπερθερμαινόμενοι ἔσωθεν καὶ ἐνηχούμενοι καταπολεμῆσαι τὸν ὑπεραιρόμενον καὶ ἀντικείμενον, ἔσπευδον εἰς τοῦτο, ἵνα μὴ καὶ δοκῇ παρ' ἑαυτῷ φρόνιμος εἶναι ἐφ' οἷς κατὰ πανουργίαν ἔδοξεν ἡττᾶν· εἰ καὶ ἐλάνθανεν ἑαυτὸν νικώμενον ὑπὸ 5 τῶν ἐγκαρτερούντων τὰς τῶν ξυστήρων καὶ μαστίγων βασάνους, τὴν τε ὀξύτητα τῆς μαχαίρας, καὶ τὰς καταφλέξεις τοῦ πυρὸς, καὶ τὰς τῶν ὑδάτων καταποντώσεις. (Fortasse haud ante verba quæ sequuntur, Canon incipit undecimus.)

10

Καὶ τοῖς κατὰ πίστιν ὑπεξουσιούσιν (for. ἐπαξιούσιν) εὐχὰς καὶ δεήσεις γίνεσθαι ἥτοι ὑπὲρ τῶν ἐν φυλακῇ κατατιμωρηθέντων καὶ προδιδομένων ὑπὸ λιμοῦ καὶ δίψους, ἥτοι ὑπὲρ τῶν ἔξωθεν τῆς φυλακῆς ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου καταβασανισθέντων διὰ ξυστήρων 15 καὶ μαστίγων, ὕστερον δὲ ἡττηθέντων ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκὸς, ἀξιὸν ἐστὶν ἐπινεῦσαι. συμπάσχειν γὰρ καὶ συναλγεῖν τοῖς ὀδυρομένοις καὶ στεναῶουσιν ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ ἀγῶνι ἡττηθέντων ὑπὸ τῆς πολλῆς βίας τοῦ κακομηχάνου διαβόλου, ἥτοι ὑπὲρ γονέων ἢ 20

ipsos ad hoc tradiderunt, magna usi libertate ; maxime cum viderent eos qui deciperentur et caderent : propter quos ipsi ferventes intrinsecus, et quasi excitati classico ad debellandum superbientem adversarium, ad id contendebant, ne sibi prudens esse videretur in his, in quibus calliditate inferior fuit : siquidem ignorat victum se ab iis qui fortiter tulerunt scuticarum flagellorumque tormenta, et gladii aciem, et ignis ustulationem, et aquarum immersiones. Qui vero

fideles satagunt, preces et obsecrationes fieri, sive pro iis qui in custodia male habiti sunt, et a fame et siti prodiiti ; vel pro iis qui extra custodiam scuticis et flagellis in iudicio torti sunt, postea autem a carnis imbecillitate victi fuere ; his æquum est annuere. Compati enim et condolere lugentibus 25 ac mœrentibus, pro his qui in certamine victi sunt magnis maligni dæmonis viribus : hoc est, pro parentibus, vel fratribus, liberisve, nemini quidquam nocet. Scimus enim et-

30

ἀδελφῶν ἢ τέκνων, οὐδένα οὐδὲν καταβλάπτει. ἴσμεν γὰρ καὶ δι' ἐτέρων πίστιν ἀπολαύσαντάς τινας τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, ἐπὶ τε ἀφέσει ἁμαρτιῶν καὶ ὑγείᾳ σώματος, καὶ ἀναστάσει νεκρῶν. μεμνημένοι τοίνυν τῶν πολλῶν αὐτῶν καμάτων ὧν προϋπήνεγκαν ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, καὶ τῶν ταλανισμῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μεταγνόντων αὐτῶν καὶ ἀποδυρομένων τὸ πεπραγμένον αὐτοῖς κατὰ προδοσίαν ἐν ἀτονίᾳ καὶ νεκρότητι τοῦ σώματος, ἔτι τε καὶ μεμαρτυρημένων [εὐπολιτευτῶν γενομένων for. delend. vid. notam] ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν, συνευχόμεθα καὶ συμπαρακαλοῦμεν ὑπὲρ ἰλασμοῦ αὐτῶν μετὰ τῶν ἄλλων καθηκόντων διὰ τοῦ γενομένου ὑπὲρ ἡμῶν παρακλήτου πρὸς τὸν πατέρα, ἰλασκομένου ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. ² Καὶ ἐάν τις γὰρ, φησὶν, ἁμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἰλασμός ἐστιν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

KANΩN IB.

Τοῖς γὰρ ἀργύρια δεδωκόσι πρὸς τὸ ἀνενοχλήτους

iam propter aliorum fidem quosdam esse Dei bonitatem assecutos, et in peccatorum remissione, et corporis sanitate, et mortuorum resurrectione. Memores itaque multorum laborum, et miseriarum quas pro Christi nomine sustinuerunt; cum ipsi etiam resipuerint, defleantque quod a se factum est per deceptionem, in corporis afflictione et mortificatione, cum et se præterea testentur in vita civilem omnem abjecisse administrationem: simul

oremus et postulemus pro eorum reconciliatione, aliaque quæ congrua sunt, per eum qui est nobis advocatus apud Patrem, propitiator pro peccatis nostris. Nam et si quis peccaverit, inquit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.

CANON XII.

Iis enim qui pecuniam dederunt, ut ab omni improbitatis molestia omni ex parte remoti

αὐτοὺς παντάπασι γενέσθαι ἀπὸ πάσης κακίας, οὐκ ἔστιν ἔγκλημα προσάγειν. ζημίαν γὰρ καὶ ἀπώλειαν χρημάτων ὑπήνεγκαν ἵνα μὴ τὴν ψυχὴν ἑαυτῶν ζημιωθῶσιν ἢ ἀπολέσωσιν, ὅπερ ἄλλοι κατὰ αἰσχροκέρδειαν οὐ πεποιήκασιν, καὶ τοί γε τοῦ Κυρίου λέγοντος·⁵
^a Τί γὰρ ὠφελήσκει ἄνθρωπος εἶναι τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ ἢ ἀπολέσῃ ; καὶ, ^b Ὅτι οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμμωνᾷ. ἐφάνησαν γὰρ παρ' ἐκείνοις (for. ἐκείνο) τῷ Θεῷ δουλεύοντες, τὰ ἀργύρια μισήσαντες καὶ καταπατήσαντες,¹⁰
καὶ καταφρονήσαντες αὐτῶν· ἀνεπλήρωσάν τε καὶ ἐν τούτῳ τὸ γεγραμμένον, ^c Λύτρον ἀνδρὸς ψυχῆς ὁ ἴδιος πλοῦτος· ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀνέγνωμεν τοὺς συρέντας ἀντὶ Παύλου καὶ Σίλα ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας, μετὰ πλησμονῆς¹⁵
ἀπολυθέντας. μετὰ γὰρ τὸ καταβαρῆσαι αὐτοὺς πολλὰ διὰ τὸ ὄνομα καὶ ^dταράξαι τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτάρχας, Λαβόντες, φησὶ, τὸ ἱκανὸν παρὰ τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν λοιπῶν ἀπελύσαν αὐτούς. οἱ δὲ ἀδελφοὶ

essent, crimen intendi non potest. Damnum enim et jacturam pecuniarum sustinuerunt, ne animæ detrimento afficerentur, vel ipsam etiam perderent: quod alii propter turpe lucrum non fecerunt; quamvis Dominus dicat: *Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* et rursum: *Non potestis Deo servire et mammonæ.* In eo enim visi sunt Deo servire quod oderunt, con-

culcarunt, contempseruntque²⁰ pecunias, et in eo compleverunt quod scriptum est: *Pretium redemptionis animæ, divitiæ propriæ.* Nam in Actibus Apostolorum legimus eos, qui²⁵ pro Paulo et Sila Thessaloniciæ ad magistratus trahebantur, cum multis pecuniis fuisse dimissos. Postquam enim ipsos propter nomen valde vexas-³⁰ sent, et multitudinem magistratusque perturbassent, *ab Iasone*, inquit, *et reliquis satisda-*

^a Marc. viii. 36.

^c Prov. xiii. 8.

^b Mat. vi. 24.

^d Act. xvii. 8, 9, 10.

εὐθέως διὰ νυκτὸς ἐξέπεμψαν τὸν τε Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν εἰς Βέρροϊαν.

ΚΑΝΩΝ ΙΓ.

“Οθεν οὐδὲ τοῖς καταλείψασι πάντα διὰ τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν καὶ ἀναχωρήσασιν, ἔστιν ἐγκαλεῖν ὡς ἂν ἐτέρων δι’ αὐτοὺς κατασχεθέντων. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ Ἐφέσῳ ἀντὶ Παύλου πάλιν συνήρπασαν Γαῖον εἰς τὸ θέατρον καὶ Ἀρίσταρχον ἑσυνεκδήμους Παύλου· (for. addend. Καὶ Παύλου) βουλομένου εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον· ἐπεὶ καὶ δι’ αὐτὸν πείσαντα καὶ μεταστήσαντα πολὺν ὄχλον ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν, ἢ στάσις ἦν γινομένη· οὐκ εἶων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ, φησὶν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τινες τῶν Ἀσιαρχῶν ὄντες αὐτῷ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκάλουν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον. εἰ δ’ ἐπιμένοιέν τινες ἐρεσχελοῦντες τοῖς εἰλικρινῶς προσέχουσι τῷ λέγοντι· ὁ Σῶζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν, καὶ μὴ περιβλέψῃς εἰς τὰ ὀπίσω· ὑπομνησθήτωσαν καὶ περὶ τοῦ προκρίτου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, ββεβλημένου τε ἤδη εἰς φυλακὴν, καὶ

tionem acceptam, eos dimiserunt. Fratres autem noctu protinus Paulum et Silam miserunt in Berrhæam.

CANON XIII.

Unde nec eos, qui omnia reliquerunt propter salutem animæ, et secesserunt, licet accusare, tamquam aliis propter ipsos detentis. Nam et Ephesi pro Paulo Caium et Aristarchum in theatro comprehenderunt una cum Paulo peregrinantes, qui volebat populum

adire: quoniam propter ipsum, qui persuaserat, et multam turbam ad Dei cultum traduxerat, seditio facta fuerat: non permiserunt, inquit, discipuli. Quidam autem et de Asiæ principibus, qui erant amici eius miserunt ad eum, rogantes, ne se daret in theatrum. Si qui autem cum iis contendere perrexerint, qui attendunt dicenti: Salva animam tuam, noli respicere post tergum; Petrus quoque Apo-

^e Act. xix. 29—31.

^f Gen. xix. 17.

^g Act. xii. 4, 11, 18, 19.

παραδοθέντος τέτταρσι τετραδίοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτόν· οὐδ' ἐν νυκτὶ φυγόντος, καὶ ῥυσθέντος ἐκ χειρὸς τοῦ φονώδους Ἡρώδου καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, κατ' ἐντολὴν ἀγγέλου Κυρίου· γενομένης, φησὶν, ἡμέρας ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο. Ἡρώδης δὲ ἐπιζητήσας αὐτὸν καὶ μὴ εὐρὼν, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι. δι' οὗς οὐδεμία αἰτία τῷ Πέτρῳ προσάπτεται· ἐξῆν γὰρ καὶ αὐτοὺς ἐωρακότας τὸ γενόμενον, ἐκφυγεῖν· ὥς καὶ ¹⁰ πάντα τὰ παιδιά τὰ ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὀρίοις αὐτῆς, εἰ ἐγνώκεισαν οἱ γονεῖς αὐτῶν τὸ μέλλον ἔσεσθαι, ἅπερ ἀνῆρέθησαν ὑπὸ τοῦ μαιφόνου Ἡρώδου διὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ζητούμενον ἀπολέσθαι ἐν παιδίον· ὅπερ καὶ αὐτὸ κατ' ἐντολὴν ἀγγέλου Κυρίου ἐξέφυγεν, ¹⁵ ἥδη ἀρξάμενον ταχέως σκυλεύειν καὶ ὀξέως προνομεύειν, κατὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος, καθὼς γέγραπται, ¹Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταχέως σκύλευσον,

stolorum princeps eis in mentem veniat, qui in custodiam erat conjectus, et traditus quatuor quaternionibus militum ad eum custodiendum: qui cum noctu fugisset, et ex Judæorum manu servatus esset, jussu Angeli Domini, *facta* inquit, *die*, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro. Herodes autem cum requisisset eum, et non invenisset, inquisitione facta de custodibus, jussit suffocari, propter quos nulla culpa in Petrum confertur. Licebat enim eis,

illo viso quod factum fuerat, effugere: sicut et omnes infantes qui erant in Bethleem, et in omnibus ejus finibus, si scivissent eorum parentes quod erat futurum, qui a crudeli homicida Herode sublati sunt, ut unus qui ab eo quærebatur infans periret, qui et ipse jussu Angeli Dei effugit, qui celeriter jam cœperat spolia velociter detrahere, et cito prædari, secundum appellationem nominis; quemadmodum scriptum est: *Voca nomen ejus, accelera spolia detrahere, festina præda-*

^h Mat. ii. 16.

ⁱ Is. viii. 3, 4.

οἷος προνόμευσον· διότι πρὶν γινῶναι τὸ παιδίον κα-
 λῆν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ
 τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. οἱ
 γοῦν μάγοι ὥς ἤδη σκυλευθέντες καὶ προνομευθέντες,
 5 ὑποτεταγμένως καὶ τιμητικῶς ^k προσκυνοῦσι τῷ παι-
 δίῳ, ἀνοίγοντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν καὶ προσφέ-
 ροντες αὐτῷ καιριώτατα καὶ πρεπωδέστατα δῶρα,
 χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν, ὡς βασιλεῖ καὶ Θεῷ
 καὶ ἀνθρώπῳ. ὅθεν οὐκέτι πρὸς τὸν Ἀσσύριον βασιλέα
 0 ἡξίωσαν ὑποστρέψαι, συνεργούμενοι ὑπὸ τῆς προ-
 νοίας. χρηματισθέντες γὰρ, φησὶ, κατ' ὄναρ μὴ ἀνα-
 κάμψαι πρὸς Ἡρώδην, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς
 τὴν χώραν αὐτῶν. ἔθεν ἰδὼν ὁ αἰμοβόρος Ἡρώδης ὅτι
 ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν· καὶ ἀποστεί-
 5 λας, φησὶν, ἀνείλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ
 καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς ἀπὸ διετοῦς καὶ κατω-
 τέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων.
 μεθ' ὧν καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ γεννηθὲν ἕτερον παιδίον ζητή-
 σας ἀποκτείνει, καὶ μὴ εὐρὼν, τὸν πατέρα αὐτοῦ ^l Ζαχα-

0 ri: quia antequam sciat puer
 vocare patrem suum et matrem
 suam auferet fortitudinem Da-
 masci, et spolia Samariae coram
 rege Assyriorum. Magi ergo ut
 5 jam spoliati, infantem humi-
 liter et suppliciter adorant, suos
 thesauros aperientes, et ei of-
 ferentes, maxime opportuna et
 magnifica dona, aurum, et thus,
 10 et myrrham, ut regi, et Deo,
 et homini: unde ad regem As-
 syrium non amplius reverti vo-
 luerunt auxiliante providentia.
 Responso autem, inquit, accepto

ne redirent ad Herodem, per
 aliam viam reversi sunt in regio-
 nem suam. Unde videns crude-
 lis Herodes, quoniam illusus es-
 set a Magis, iratus est valde.
 Et mittens, inquit, occidit om-
 nes pueros, qui erant in Beth-
 leem, et in omnibus finibus ejus,
 a bimatu et infra, secundum
 tempus quod exquisierat a Ma-
 gis. Cum quibus, et alium
 prius natum infantem cum in-
 terfecturus quæsisset, et non
 invenisset, patrem ejus Zacha-
 riam interfecit inter templum

^k Mat. ii. 11, 12, 16.^l Mat. xxiii. 35.

ρίαν ἐφόνευσε μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐκφυγόντος τοῦ παιδὸς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλισάβετ' ἐφ' ᾧ οὐδεμίαν μέμψιν ἔχουσιν.

ΚΑΝΩΝ ΙΔ.

Εἰ δέ τινες βίαν πολλὴν καὶ ἀνάγκην πεπόνθασι 5
 χάμον λαβόντες ἐν τῷ στόματι καὶ δεσμούς, καὶ ἐπι-
 μέιναντες καρτερῶς τῇ διαθέσει τῆς πίστεως, ὡς καὶ
 τὰς χεῖρας αὐτῶν καῆναι προσαγομένους ἄκοντὶ τῷ
 ἀνιέρῳ θύματι, ὥσπερ οὖν ἔγραψάν μοι οἱ ἀπὸ τῆς
 φυλακῆς τρισμακάριοι μάρτυρες περὶ τῶν ἐν τῇ 10
 Λιβύῃ, καὶ ἕτεροι δὲ συλλειτουργοί· οἱ τοιοῦτοι συμ-
 μαρτυρούντων αὐτοῖς μάλιστα καὶ τῶν ἄλλων ἀδελ-
 φῶν, δύνανται εἶναι ἐν τῇ λειτουργίᾳ, ταχθέντες ἐν τοῖς
 ὁμολογηταῖς· ὡς καὶ οἱ κατανεκρωθέντες ἐν ταῖς πολ-
 λαῖς βασάνοις, καὶ μηκέτι ἐξισχύσαντες λαλῆσαι ἢ 15
 φθέγξασθαι ἢ κινηθῆναι εἰς τὸ ἀντιστῆναι τοῖς εἰς μά-
 την βιαζομένοις. οὐδὲ γὰρ συγκατέθεντο τῇ βδελυρίᾳ
 αὐτῶν, ὥσπερ οὖν παρὰ συλλειτουργῶν πάλιν ἤκουσα.

et altare, cum effugisset filius cum matre Elizabeth. Quo nomine nullo modo reprehenduntur.

CANON XIV.

Si qui autem vim multam et necessitatem passi sunt; quique in ore frenum, et vincula acceperunt, et propter bonam fidei affectionem suas quoque manus uri fortiter pertulerunt ad profanum sacrificium ipsis invitis adductas, quemadmodum mihi scripserunt ex custodia beatissimi martyres de iis

qui in Libya, et alii etiam in sacris comministri: tales præsertim testimonium reddentibus eorum causa aliis fratribus, possunt etiam in sacro ministerio inter confessores collocari; quippe qui in multis tormentis mortificati fuerint, et non amplius potuerint vel loqui, vel dicere, vel moveri, ut resisterent iis qui vim inferbant; neque enim eorum improbitati assensum dant. Quemadmodum ergo a comministris rursum audiui, adnumerabitur inter confessores, et quicum-

ταχθήσεται δὲ ἐν τοῖς ὁμολογηταῖς καὶ πᾶς ὅστις οὖν
κατὰ Τιμόθεον πολιτεύεται, πειθόμενος καὶ αὐτὸς
(αὐτῷ cod. Tili) τῷ λέγοντι, ^m Δίωκε δικαιοσύνην, εὐσέ-
βειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν, πραῦπαθείαν, ἀγω-
5 νίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐπιλαβοῦ τῆς
αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν ἐκλήθης, ὁμολογήσας τὴν καλὴν
ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων.

Ex Libro ejusdem S. Petri De Paschate ad Tricentium.

ΚΑΝΩΝ ΙΕ.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸ Πάσχα.

Οὐκ ἐγκαλέσει τις ἡμῖν παρατηρουμένοις τετράδα
καὶ παρασκευήν, ἐν αἷς καὶ νηστεύειν ἡμῖν κατὰ παρά-
δοσιν εὐλόγως προστέτακται· τὴν μὲν τετράδα, διὰ τὸ
γενόμενον συμβούλιον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τῇ προ-
δοσίᾳ τοῦ Κυρίου, τὴν δὲ παρασκευήν, διὰ τὸ πεπον-
θέναι αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. τὴν γὰρ Κυριακὴν χαρμο-
σύνης ἡμέραν ἄγομεν, διὰ τὸν ἀναστάντα ἐν αὐτῇ, ἐν
ᾗ οὐδὲ γόνατα κλίνειν παρειλήφαμεν.

que secundum Timotheum
vitam instituit, obediens ei
quoque qui dicit: *Sectare
justitiam, pietatem, fidem, cari-
tatem, patientiam, mansuetu-
dinem: certa bonum certamen
fidei, apprehende vitam æter-
nam, in qua vocatus es, et con-
fessus bonam confessionem co-
ram multis testibus.*

CANON XV.

Ejusdem, Ex Libro de Pas-
chate.

Non reprehendet nos quis-
quam quartam et sextam fe-
riam observantes, in quibus
nos jejunare secundum tradi-
tionem cum ratione præcep-
tum est: quartam quidem prop-
ter initum a Judæis consilium
de prodicione Domini: sextam
autem, quod ipse pro nobis
passus sit. Diem vero domi-
nicum, lætitiæ diem agimus,
quod in eo resurrexit, in quo
nec genua quidem flectere ac-
cepimus.

Ex Libro de Divinitate.

Πέτρου τοῦ ἁγιωτάτου Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας
καὶ Μάρτυρος.

Ἐκ τοῦ περὶ Θεότητος βιβλίου.

——ἐπειδὴ καὶ ἀληθῶς ^η χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ 5
Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· ὅθεν καὶ ^ο χάριτι ἐσμὲν σεσω-
σμένοι, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν· Καὶ τοῦτο, φησὶν,
οὐκ ἐξ ἡμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ἔργων ἵνα μή τις
καυχήσεται. Θελήματι Θεοῦ ^ο Λόγος σὰρξ γενό-
μενος, ^η καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος οὐκ ἀπε- 10
λείφθη τῆς θεότητος. οὐδὲ γὰρ ἵνα τῆς δυνάμεως
αὐτοῦ ἡ δόξης τέλεον ἀποστῇ ^ι πτωχέυσας πλούσιος
ὢν, τοῦτο ἐγένετο· ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν θάνατον ὑπὲρ
ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν ἀναδέξεται, ^ς δίκαιος ὑπὲρ ἀδί-
κων, ὅπως ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν 15
σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Veteri Interprete Mario Mercatore.

Petri sanctissimi Episcopi et
Martyris.

Ex Libro de Deitate.

Cum vere gratia et veritas
per Jesum Christum facta sit;
hinc secundum Apostoli doc-
trinam gratia salvati sumus.
Ait enim: *Et hoc non ex no-
bis; Dei enim donum est; non
ex operibus, ut ne quis gloriatur.*
Dei voluntate Verbum factum

est caro, habituque inventum
ut homo, non recessit a Dei- 20
tate. Neque enim ea de causa
egenus factus est cum esset di-
ves, ut virtutis aut majestatis
sue perfectione exueretur; sed
ut et mortem pro nobis pecca- 25
toribus susciperet, *justus pro
injustis; ut nos offerret Deo,
mortificatus quidem carne, vivi-
ficatus autem spiritu.*

Et post pauca rursum.

30

ⁿ Joan. i. 17.

^ο Eph. ii. 8, 9.

^p Joan. xiii. 14.

^η Phil. ii. 8.

^ι 2 Cor. viii. 9.

^ς 1 Pet. iii. 18.

“Οθεν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀληθεύει λέγων· ^tὉ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· τότε δηλονότι, ἀφ’ οὗ ὁ ἄγγελος ἡσπάσατο τὴν παρθένον, εἰπών· ^u Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. τὸ γὰρ, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, νῦν ἐστὶν ἀκοῦσαι τοῦ Γαβρίηλ, ἀντὶ τοῦ, ὁ Θεὸς Λόγος μετὰ σοῦ. σημαίνει γὰρ αὐτὸν γεννώμενον ἐν μήτρᾳ, καὶ σάρκα γενόμενον· καθὼς γέγραπται, ^x Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεν-
 0 νώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ.

Καὶ πάλιν μεθ’ ἕτερα.

Ὁ δὲ Θεὸς Λόγος παρὰ τὴν ἀνδρὸς ἀπουσίαν, κατὰ βούλησιν τοῦ πάντα δυναμένου κατεργάσασθαι Θεοῦ, γέγονεν ἐν μήτρᾳ τῆς παρθένου σὰρξ, μήτε δεηθεὶς
 5 τῆς ἀνδρὸς ἐνεργείας ἢ παρουσίας· ἐνεργέστερον γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ἐνεποίησεν ἢ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ἐπισκιά-
 0 σασα τῇ παρθένῳ, σὺν τῷ ἐπεληλυθότι ἀγίῳ πνεύματι. Extant hæc S. Petri, in Ephesina Synodo prolata, in tomo tertio *Conciliorum* pag. 508. ed. Labbæi.

0 Quare et Evangelista quoque vera prædicat, dum ait; *Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Tum videlicet, cum angelus virginem salutavit dicens; *Ave gratia plena, Dominus tecum*, hoc est, Dei Verbum tecum est. Nam illa Gabrielis salutatio, Deum Verbum in utero virgineo natum, et carnem factum insinuat. Hinc et scriptum est, *Spiritus sanctus superveniet in te et virtus altissimi obumbrabit*

tibi; ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

Et paucis interjectis rursum.

Deus autem Verbum citra viri commercium, Dei, qui quidvis efficere potest, voluntate in virginis utero incarnatum est, viri operatione aut præsentia ad hoc minime requisita. Dei namque virtus virginem per Spiritus sancti adventum obumbrans, viro efficacius operata est.

t Joan. i. 14.

u Luc. i. 28.

x Luc. i. 35.

Τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ
Μάρτυρος.

Ἐκ τοῦ περὶ τῆς Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας.

—Καὶ τῷ Ἰούδα φησί· ὦ φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπου παραδίδως; ταῦτα, τὰ τε τούτοις ὅμοια, τὰ 5
τε σημεῖα πάντα ἃ ἐποίησε, καὶ αἱ δυνάμεις δεικνύσιν
αὐτὸν Θεὸν εἶναι ἐνανθρωπήσαντα. τὰ συναμφότερα
τοίνυν δείκνυνται· ὅτι Θεὸς ἦν φύσει, καὶ γέγονεν ἄν-
θρωπος φύσει. Ex Cod. MS. Bodl. Leontii Byzantini lib. I.
Contra Nestorianos et Eutychianos. 10

Sancti Petri Episcopi Alexan-
driæ et Martyris.

Ex homilia de adventu Salva-
toris nostri.

—Et Judæ dixit, Osculo fi-
lium hominis tradis? Hæc, et

his similia, et signa omnia quæ
fecit, et virtutes, demonstrant
esse eum Deum factum homi-
nem. Utraque itaque demon-
strantur, et quod erat Deus 15
natura, et quod fuit homo na-
tura.

Ex Primo de Anima Sermone.

Τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος τῆς με-
γαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας. 20

Ἐκ τοῦ πρώτου λόγου περὶ τοῦ μηδὲ προϋπάρχειν τὴν
ψυχὴν, μηδὲ ἁμαρτήσασαν τοῦτο εἰς σῶμα βληθῆναι.

Τὰ περὶ τῆς Θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος τοῦ
δευτέρου ἐξ οὐρανοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν μακάριον

S. Petri Episcopi Alexandriæ
et Martyris.

Ex Primo Sermone, quod nec
præextitit Anima, nec, cum
peccasset, propterea in cor-
pus missa est.

Quoniam ea quæ ad Dei- 25
tatem atque humanitatem per-
tinent secundi de cælo hominis,
ut loquitur beatus apostolus,
primum apposuimus, duximus
et quædam de primo e terra 30
terreno homine ponenda, ut

ἀπόστολον, ἐν πρώτοις παραθέμενοι, ἀναγκαῖον ἡγη-
 σάμεθα καὶ τὰ ² περὶ τοῦ πρώτου ἐκ τῆς γῆς
 χοϊκοῦ γεγεννημένου ἀνθρώπου παραθέσθαι, πρὸς τὸ
 δεῖξαι ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ γενό-
 5 μενον, καὶ μερικῶς ποτε ὁ ἔσω καὶ ὁ ἔξω λέγεται
 ἄνθρωπος. εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸν Σωτήριον λόγον, ^a Ὁ
 ποιήσας τὰ ἔσωθεν, καὶ τὰ ἔξωθεν ἐποίησεν, ἀλλ' οὖν
 γε ἐφάπαξ καὶ ἐν ἐνὶ καιρῷ, τουτέστι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ,
 ὅτε εἶπεν ὁ Θεὸς, ^b Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα
 0 καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. ὥς ἐκ τούτου εὐδὴλον εἶναι,
 ὅτι οὐκ ἀπὸ συνόδου, ὥς προόντος τινὸς ἐτέρου, καὶ
 ἀφ' ἐτέρου τόπου συνεληλυθότος γεγένηται. εἰ γὰρ
 σύνοδος ἦν, τίνος ἔνεκεν καὶ τὸ πεποιημένον ἀνε-
 γράφη; Εἰ γὰρ τὰ ἄλλα ζῶα κατὰ κέλευσιν ἔμψυχα
 5 ἐξήγαγεν ἡ γῆ, πολλῷ μᾶλλον ὁ ληφθεὶς ὑπὸ τοῦ
 Θεοῦ χοῦς ἀπὸ τῆς γῆς δύναμιν ἔμψυχον ἔσχεν κατὰ
 βούλησιν καὶ ἐνεργεῖαν Θεοῦ.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

ᾧστε οὐκ ἐνδέχεται πρὸ σωμάτων ἐν οὐρανῷ ἀμαρ-
 0 τάνειν ψυχὰς, μηδὲ ὅλως πρὸ σωμάτων ὑποστάσας.

demonstretur unum et eum-
 dem eodem in tempore esse
 factum; quamvis particulariter
 nonnunquam interior et exte-
 5 rior homo dicatur. Nam etsi
 secundum salutarem sermo-
 nem, qui interiora fecit, ex-
 teriora quoque fecit; tamen
 semel et eodem tempore, id
 30 est, eadem die, cum dixit Deus;
*Faciamus hominem ad ima-
 ginem et similitudinem nostram.*
 Ex quo perspicuum est, non

ex congressu, quasi aliquid
 aliud antecesserit, et ex alio
 loco convenerit, factum esse.
 Nam si congressus fuit, quam-
 obrem descriptum est quod
 jam factum fuerat? Nam si
 cetera animalia ex jussu tellus
 viventia extulit, quanto magis
 sumptus a Deo de terra pulvis
 vim animatam sortitus fuit Dei
 voluntate et efficacia.

Et post alia.

Itaque non fieri potest, ut ante

^z 1 Cor. xv. 47.

^a Luc. xi. 40.

^b Gen. i. 26.

τὸ γὰρ μάθημα τοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς ἐστὶ φιλοσοφίας, ξένης καὶ ἀλλοτρίας οὔσης τῶν ἐν Χριστῷ εὐσεβῶς θελούντων ζῆν. Extant hæc in codice Leontii Byzantini *Contra Monophysitas* Vaticano, qui ab Angelo Maio nuper editus est, T. VII. *Collect.* p. 85. ac partim in Imp. Justiniani *ad Mennam Epistola*, sive *Tractatu adversus Origenis Errores*, apud *Concil.* tom. v. pag. 652. ed. Labbæi.

corpora in cœlo peccent animæ, quæ prorsus ne ante corpora quidem substituerunt. Hæc enim doctrina a Græcanica

philosophia est, quæ peregrina est, et ab iis aliena, qui pie in Christo volunt vivere. 10

De Primo ejus de Anima Sermone.

Tunicarum scortearum aliarumque rerum quarundam in Paradiso allegoricæ interpretationi contradicere ait Procopius Gazæus, *Comm. in Genesin*, cap. iii. p. 76. *Comm. in Octateuch.* edit. 15 Tigur. *ecclesiæ doctores omnes*, additis nominatim inter alios multos, *Dionysio Alexandrino episcopo in Expositione quam in Ecclesiastem fecit, et ejusdem urbis episcopo et martyre PETRO in primo de Anima sermone.*

De S. Petro, una cum multis aliis patribus, ita Ephremius 20 Patriarcha Antiochenus, apud Photium in *Bibliotheca*, Cod. ccxxix. p. 805. — ὅτι δὲ δύο φύσεων ἔνωσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν καὶ πρόσωπον ἐν ὁμολογεῖν, τοῦ ὀρθοῦ φρονήματος ἐστὶ, καὶ τῶν πατέρων κήρυγμα. Ἰωάννης μὲν ὁ Χρυσόστομος, τὸ κατὰ Ἰωάννην ἀναπτύσσω ἐναγγέλιον, ἐν ἐνδεκατῇ ὁμιλίᾳ μαρτυρεῖ, 25 — ἀλλὰ καὶ Πέτρος ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ μάρτυς, καὶ Βασιλείος ὁ Καισαρείας &c. &c.

Interprete A. Schotto.

Sed duarum naturarum unionem, unam hypostasim, unamque personam confiteri, idque pium est, eque Sanctorum patrum sententia. Joannes Chrysostomus

quidem Joannis evangelium exponens undecima homilia sic habet. 30 — Sed et Petrus martyr Alexandriæ præsul, Basilius Cæsareæ &c. &c.

De S. Petro hoc habet Sozomenus lib. i. *Hist. Eccl.* cap. 15.—

Πέτρον τοὺς Μελετίου σπουδαστὰς ἀποκηρύξαντος, καὶ τὸ αὐτῶν
βάπτισμα μὴ προσιεμένου.

Cum Petrus fautores Meletii excommunicasset, nec eorum
5 baptisma admitteret.

Epistola ad Alexandrinos. Ex Vetere Interp. Latina.

INITIUM EPISTOLÆ DOMINI PETRI EPISCOPI
ALEXANDRIÆ.

Petrus in fide Dei stabilitis, dilectis fratribus in Do-
mino, Salutem. Quoniam cognovi Meletium nihil per
utilitatem (*supplet* agere *Maffei*), cui nec beatissimorum
episcoporum et martyrum epistola placuit; sed insuper
ingressum nostram paroeciam tantum sibi adsumpsisse,
ut etiam ex mea auctoritate presbyteros, et quibus per-
5 missum erat egentes visitare, conaretur separare, et indi-
cium (for. indicio) suæ cupiditatis in principatu (for. princi-
patum) quosdam sibi ordinasse in carcere; modo illud
observate, ne ei communicetis, donec occurram illi cum
sapientibus viris, et videam quæ sunt, quæ cogitavit. Va-
lete. *Hæc, una cum* Epistola illa Episcoporum Ægypti ad
Meletium, quæ a S. PHILEA fortasse scripta est, *primus*
edidit vir cl. Scipio Maffei in Opere, cui tit. Osservazioni
Letterarie, tom. iii. p. 17. Posita est et infra in S. PHILÆ
Reliquiis hæc Petri Epistola.

ANNOTATIONES

IN S. PETRI ALEX. FRAGMENTA.

P. 23. l. 2. MARTYRIS] Cum incepisset Dioclesiana persecutio anno Christi 303, contigit, ut ἐνάτω ἔτει τοῦ διωγμοῦ, secundum Eusebium, seu penultimo anno ejus, qui Christi erat annus 311, S. Petrus, cujus opuscula hæc sunt, Alexandriæ passus sit. Ita certe Valesius, Cavius, Tillemontius, alii; sed nuperrime cl. Aug. Ant. Georgius in Præfat. ad Opusc. *De Miraculis S. Coluthi* &c. Romæ anno 1793. editum, p. 183—188. argumentis haud contemnendis usus est ad probandum, conferri oportere S. Petri martyrium in annum 312, ut Eusebianus locus de nono persecutionis anno jam absoluto exponatur, quasi *generalem tantum locutionem* historicus obiter adhibuisset. Utcunque res habet; “ Scripsit Petrus,” ut ait Cavius *Hist. Lit.* tom. i. p. 160. “ quarto persecutionis Dioclesianæ anno, Christi 306. “ eorum causa qui in prædicta persecutione lapsi essent, “ (inspice Canon I.) Librum *De Pœnitentia*, ex quo super- “ sunt hodie canones 15, variis pœnitentium casibus accom- “ modati; qui habentur Gr. Lat. Concil. tom. i. cum Bal- “ samonis vero et Zonaræ Scholiis, Synodici seu Pandect. “ Canonum tom. ii.” Hæc Cavius; sed ex MSto Regio

docuit lectorem Harduinus in edit. sua *Conciliorum*, canonem ultimum, seu decimum quintum ex Sermone quodam Petri *De Pascha* fuisse sumptum. Cum hoc MSto, immo cum Canonum atque Zonaræ textu Parisiis anno 1621. edito, consentiunt alii novem MSSi in bibliotheca Bodleiana servati, quorum ope ego, cum ex diversis omnes profecti sint fontibus, in canonibus his edendis usus fui. Cons. enim Annotat. in S. DIONYSII ALEX. *Epistolam ad Basilidem*, vol. iii. pag. 233. Adjecit quoque suæ *Bibliothecæ Patrum* hos Canones Gallandius una cum *Zonaræ et Balsamonis Scholiis*, eosque se contulisse ait non solum cum editione illa Parisiensi Frontonis Duçæi, sed etiam cum MSto codice, quod quidem in tribus penultimis canonibus factum est, Bernardi Nanii senatoris. Ceterum in Syriaca Versione, quam præstabat codex quidam optimus bibliothecæ Mediceæ, extat, auctore Renaudotio *Hist. Patriarcharum Alexandr.* p. 61. “inter Canonem 13. et 14. fragmentum exhortationis ad pœnitentiam, quo carent Græci codices, forte quia legem nullam continet.” Nondum, quod sciam, edita pericope est; neque vero codicis ipsius ulla mentio facta est in tomo primo *Catalogi Bibliothecæ Mediceo-Laurentianæ*, qui codices orientales complectitur; sed maximam Mediceorum codicum partem in Laurentiana bibliotheca hodie non superesse, docti homines opinantur. Vid. Præfat. *Catalogi* p. xxviii.

P. 23. l. 7. Τοῦ Ἀγίου Πέτρου &c.] Titulum, a quo editi nonnihil variant, mihi præstiterunt *scripti Bodleiani septem.*

CANON I.

Ibid. l. 11. τέταρτον ἤδη πᾶσχα] *Synopsis Alexii Aristeni* (quæ vocatur) hunc locum sic exhibet. Τεσσαρῶν ἤδη χρόνων ἐπιπαρωχικότων τῷ διωγμῷ. *Cum persecutionis quatuor jam anni præterierint.* minus recte. HARDUIN. in tomo primo *Conciliorum*. Vir iste eruditissimus, ejus editionem, sed ex manuscriptis Bodleianis correctam, hic expressam habes, lectorem monuit, initium persecutionis poni ipso die paschæ anno ccciii.

P. 23. l. 13. ἀνηκέστους] *Editi* βασάνους τε ἀνυπόιστους ὑπομεμνηκόσι καὶ ἀφορήτους μάστιγας, adjectivis duobus idem prorsus significantibus. Ἀνηκέστους igitur pro voce ἀνυπόιστους reposui, quod in octo manuscriptis Bodleianis reperiuntur, firmantibus Zonara in *Scholio* ad hunc Canonem, Matthæoque Blastari in *Syntagmate Alphabetico*, quod quidem primus, ut ante dixi, edidit in *Synodico* suo Beveregius. Lit. α'. cap. i. pag. 4. Suffragatur quoque huic lectioni vetus canonum S. Petri interpretatio Joanni Oecolampadio debita, quæ anno 1518 primum edita, post in *Micropresbytico Basiliensi* seu Bibliotheca Patrum posita est; Patrum enim Canonicae, quæ nominantur, Epistolæ haud ante sæculum decimum septimum Græce prodierunt. Itidem fuit Origenes in istac urbe Alexandria, ut narrat Epiphanius, πολλάκις συρόμενος, ὀνειδιζόμενος, ΒΑΣΑΝΟΙΣ ἈΝΗΚΕΣΤΟΙΣ ὑποβαλλόμενος. *Hæres.* lxiv. sub init. Et sistitur Job μήτε διὰ τὴν ἀνύποιστον νόσον, καὶ τὸ ἀνήκεστον καὶ ὀλοσχερὲς ἔλκος, ἐνδοῦς, a Dionysio Alexandrino in *Catena* p. 96. edit. Junii. Immo vero, addere aliud exemplum ut liceat, in Fragmentis *Vitæ S. Pamphili* ab Eusebio conscriptæ, quæ Fabricius post Papebrochium edidit in tomo ii. *Opusc. S. Hippolyti*, tres voces istæ extant—τάς τε ἀνηκέστους μάστιγας, καὶ τὰς πολυτρόπους καὶ ἐνηλλαγμένας βασάνους. §. v. p. 219. Exposuit Zonaras scholiastes; ἄκος γὰρ ἡ θεραπεία ἐστὶ, καὶ ἀνήκεστον τὸ ἀθεράπευτον. Mox δεινὰς ἀνάγκας, quod exhibent *codices* ad unum *Bodleiani omnes*, si quid id refert, pro *vulgato* ἀνάγκας δεινὰς reposui. Nunc demum firmatam video MSSorum lectionem ἀνηκέστους *Pedalio* Græcorum, de quo libro supra egi ad DIONYSII ALEX. *Epistolam Canonicam*, vol. iii. p. 234.

Ibid. l. 16. διὰ τὴν παρακολουθήσασαν μεγίστην πτώσιν] Propter suum ipsorum lapsum, postquam multa toleravissent tormenta; τέταρτον ἤδη πάσχα ἐπικατελήφεν, ait Zonaras optimus interpres, ἐξότου πεπτώκασιν τὴν μεγίστην πτώσιν. At vero hunc canonem intelligere vix possum, nisi verba τὴν παρακολουθήσασαν μεγίστην πτώσιν, maximum numerum lapsorum iis temporibus extitisse significant, ita magnum,

ut delinquentes ad pœnitentiam admitti aliquandiu prohiberentur.

P. 24. l. 1. εἰς τοῦτο ἐληλύθασιν] *Vulgo* ἐν τούτῳ ἐ. Alteram lectionem ex quatuor scriptis accepi, sed verba omittit *codex*, qui in *Catalogo MSS. Bibliothecæ Bodl.* numero 715. signatur. In Canone autem VI. l. 4; de eadem re sequitur, εἰς τοῦτο ἐληλυθότες.

Ibid. l. 9. κατὰ περισσὸν] *Vulgo* κατὰ τὸ περισσόν. Sed τὸ nesciunt *codd. omnes Bodleiani novem* præter unum numero 205. signatum. Mox εὐτονώτερον pro ἐντονώτερον ex *codd. multis* posui, firmante Zonara in *Scholio*, et Canone VIII. præ se ferente, ἵνα εὐτονώτερον ἀγωνισάμενοι. p. 31. l. 16. Ceterum tres istos pœnitentiæ annos prioribus canonibus olim injunctos fuisse, autumat Tillemontius *Mem. Ecclesiast.* tom. v. in *S. Petro Al.* Art. 7.

Ibid. l. 13. ὕπαγε Σατανᾷ] Additum est ὀπίσω μου in *editis* S. Petri canonibus, quod interdum assumentum est ad S. Matthæi evangelium ex Lucano sumptum. Nec respuit id Zonaras in *Scholio*; sed tamen idem omittendum duxi, cum a præsule Alexandrino τὴν χρῆσιν in hunc modum adductam fuisse *quinque codices scripti in Bodleiana* cum interprete *codicis Tili* Herveto refragentur.

CANON II.

Ibid. l. 17. μόνον] Vocem, quæ *editis* haud inest, præstant nobis *codices omnes Bodleiani*, eandemque invenisse videntur commentatores Zonaras, Balsamo, Aristinus, Blastaresque. Postea rescivi extare eam in *Pedatio* Græcorum.

P. 25. l. 2. γενομένοις] Hoc verbum pro γενομένων ex octo posui *manuscriptis*. Nec discrepat *Æcolampadii Latina Interp.* quam supra commemoravi. Hervetus quoque Tiliiani exemplaris Græci horum aliorumque Canonum interpretis, ejus versio Parisiis anno 1561. typis impressa est, habet, *tormentorū captivi facti sunt*. Verba interea omnia omittit *codex* 86. inter πολέμον et πτωχείαν collocata. Nunc firmant emendationem meam *Pedaliū* et *Sylloge Canonum* a Græcis edita Venetiis anno 1765.

P. 25. l. 4. πρὸς τῷ ἐτέρῳ χρόνῳ] Ad triennium supra memoratum, inquit Zonaras. HARDUIN.

Ibid. l. 5. ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος] In editis sequitur, vel τοῦ Χριστοῦ, vel τοῦ Θεοῦ, neutrum agnoscentibus *quinque ex codicibus meis*; phrasis enim scriptoribus veteribus solennis est, in *Sancti Joannis epistola tertia* comm. 7. reperta, si modo vera sit scriptura a viris doctis probata, ὑπὲρ γὰρ τοῦ ὀνόματος ἐξήλθον, μηδὲν λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν ἔθνων, ubi tamen sæpe editum est αὐτοῦ post ὀνόματος. Similiter variatur in *Act. Apost.* v. 41. Sed et infra in Canone XII. pag. 40. lin. 17. Petrus sic locutus est. Quod attinet ad ceteros codd. Bodleianos, habent additamentum τοῦ Κυρίου, quippe in vacillantibus fidei lectionibus scriptura variari solet, *codd.* 158. et 86. itidem *cod.* 3385. sed τοῦ omisso; solus exhibet τοῦ Χριστοῦ *cod.* 205, nullus Bodleianus τοῦ Θεοῦ.

Ibid. l. 7. ἅπερ πολλαπλασίονα ἀποδώσουσι] Zonaras. Ἀντὶ τοῦ, ἀνθ' ὧν ἀπήλυσαν ἐν τῇ φυλακῇ, μετανοοῦντες θλίβουσιν ἑαυτοὺς καὶ κακώσουσι πολλαπλασίως. Similiterque interpretatus est verba Tillemontius, ubi supra; ea vero malim exponere de officiis remunerantibus illa, quæ ad ipsorum consolationem a fratribus præstita essent. Cæterum ante me ediderat Beveregius ἅπερ, quod firmant *codices scripti*, pro οἷπερ.

Ibid. l. 10. Πνεῦμα Κυρίου] τοῦ ante Κυρίου vel, ut aliqui, Θεοῦ, habent *editi*, sed refragantur *codd. omnes Bodleiani*, pariter atque *sacra Biblia*, in quibus πνεῦμα Κυρίου extat. Quapropter illud τοῦ delevi. Mecum facere nunc video Syllogen utramque Græcam, et novissimam Conciliorum editionem, quæ Mansiana est.

CANON III.

P. 26. l. 1. προδεδομένοις ὑπὸ δειλίας] Minus recte ἀπὸ pro ὑπὸ *Conciliorum editio Harduina*, novissimaque Mansiana et aliæ. Correxerat Beveregius.

Ibid. l. 14. ἐν τῷ διαστήματι τοῦ τοσοῦτου χρόνου] Ἦγουν ἐπὶ τετραετίαν, recte ait Zonaras, consentientibus Balsamone, Aristino, Tillemontio, Johnsonoque in *Interpret. Anglica Canonum Ecclesiast.* Et, quamquam Fleurius in *Hist. Eccl.*

lib. ix. §. 21. de uno poenitentiae anno canonem interpretatus est, quatuor tamen anni hic designantur. Neque aliter sentire nunc video Saccarellum in *Historia* sua *Ecclesiastica* Romae haud ita pridem edita, vol. iv. p. 287.

CANON IV.

P. 26. l. 17. καὶ ἀμετανοήτοις] Particulam καὶ addidi ex *codl.* 26. et 158. et 3385. ita vertente Herveto, tanquam si eandem invenisset. Addas Œcolampadium in horum canonum *Versione*, de qua supra dixi ad canon. primum. Ceterum monet Zonaras, dicta priora esse de lapsis, sed resipiscentibus, et hæc posteriora directa esse contra illos, qui poenitentiam haud agant. Nunc καὶ particulam, quam hic addidi, in *Pedalio* reperio, sed δὲ pro γὰρ ibi positum.

P. 27. l. 5. οὐ δύνησεται ἐπικοσμηθῆναι] Hoc futurum pro δύναται lectione vulgata reperi, non tantum in *Bibliis*, sed et in *tribus Canonum Petri MSStis*, Zonaræ *Scholio*, *Tiliani*que *codicis interpretatione Herveti*. Formam interea δύνησεται habebant *ceteri sex scripti*. Eandemque nunc inveni in Græcorum *Synopsi Canonum* Venetiis edita; sed *δυνατὸν* præstare *Pedalium*.

CANON V.

P. 28. l. 4. καὶ μὴ γυμνῶς ἀπογραφамένοις] Ait Zonaras: οὐ γυμνῶς δὲ τὰ πρὸς ἄρνησιν ἔγραψαν, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἀπαρακαλύπτως, οὐ φανερώς, ἀλλὰ διὰ τινος μεθόδου διέπαιξαν τοὺς βιάζοντας αὐτούς. De diversis autem libellaticorum generibus videatur Moshemius in lib. *De Rebus Christianorum ante Constantin.* M. Sæc. III. §. xi. pag. 483. &c. Ait interea Prudentius Maranus in *Vita S. Cypriani* Cypriano Baluziano seu Benedictino præmissa p. lv. legendum videri ἐπιγραφамένοις pro ἀπογραφамένοις, sed sine causa, ni fallor.

Ibid. l. 9. συνεχώρησάν τινες τῶν ὁμολογησάντων] Quali quantaque licentia confessores in hujusmodi causis uti consueverint, interdum præter regulas ecclesiasticas, norunt omnes antiquitatis Christianæ studiosi. Nihilominus a Petro, ut vides, injuncta est poenitentia semestris illis, qui deliquissent.

P. 28. l. 13. ἔλαθεν αὐτοὺς ἀνοίγα τοῦτο πράξαντας] *Pro edito τοῦ πράξαντος substitui τοῦτο πράξαντας*, ex *codicibus octo* desumptum; dum canones Petri omnes omisit ad usque Canon. X. *MS. codex* numero 86. designatus. Vertit *Æcolampadius* jam memoratus, *cum igitur hæc per ignorantiam fecerint*, tanquam si idem invenisset. Nunc quoque *MSS*torum lectionem τοῦτο πράξαντας confirmat *Pedalium*. Olim quidem opinabar reponendum esse ἔλαθον αὐτοὺς pro ἔλαθεν αὐτοὺς, sed hoc ferri potest. Positum est in Canone XI. εἰ καὶ ἐλάνθανεν ἑαυτὸν νικώμενον. pag. 38. lin. 5.

P. 29. l. 2. ὅπερ] Hoc pro ὅσπερ, et paulo infra αὐτὸ lin 5. pro αὐτὸς, e *codicibus septem scriptis* recepi. Cumque a *codice* 625. *Rawlinsoniano* in ead. biblioth. Bodleiana servato absint omnia a verbis, ἐδόθη ἡμῖν, lin. 1. usque ad Canonis finem; in nullo igitur codice scripto lectiones receptæ comparent. In novissima editione Conciliorum ὅσπερ positum esse nunc video.

Ibid. l. 11. περὶ ἧς—ἐν τῷ στόματι ἑαυτῶν] Hanc Petri pericopen ex *quinque* restitui *MSS*tis, quæ propter τὸ ὁμοιό-τελευτον antehac in Græcis omissa erat. Sed donec Beveregius suppleverat octo verba, quæ proxime sequuntur, etiam magis manca fuerat oratio, ad quæ quidem verba ita postea Harduinus, “Hæc quæ omissa erant, supplemus “ex *MS. Reg. 2038.*” Beveregius quidem ediderat, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς pro illo, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς. Atqui dant alterum ὅτι Κύριος Ἰησοῦς, una cum *Harduini MS*to *codd. mei omnes* præter *cod. 205.* in quo tamen extat, quemadmodum in *Alexandrino Novi Testamenti MS*to, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Ceterum paulo ante Beveregius *MSS*tique *codices Bodleiani* μεμαθήκαμεν pro μεμάθηκεν nobis præbuerant. Per hæc autem omnia mecum consentiunt veteres *Æcolampadii Hervetique Interpretationes*; immo *Pedalium* Græcorum, quod nunc demum vidi. Habet quoque *Sylloge Veneta* μεμαθήκαμεν.

CANON VI.

P. 30. l. 3. καταπειληθέντες τε] Nunc adjicere mihi licuit iterum hæc edenti particulam τὲ ex *Pedali*o.

P. 30. l. 4. ἐν ἐνιαυτῷ] Particulam ἐν ex scriptis *Bodl.* omnibus præter unum 205. restitui. Nunc illa comparet in *Pedalio*.

Ibid. l. 5. δέλῳσι] Hoc pro edito δέλῳσι e scriptis *seu* posui.

Ibid. l. 6. ὡς δοῦλοι Χριστοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ] Suppleverat verba, ὡς δοῦλοι et τοῦ Χριστοῦ, Beveregius, quæ tamen postea neglexit Harduinus, sed reclamantibus *MSStis nostris*; in *tribus* vero aut *quatuor* ex iisdem τοῦ Θεοῦ pro τοῦ Χριστοῦ legitur, sicut in *Æcolampadii Versione Latina*, sed habet Hervetus, ut servi *Christi facere Christi voluntatem*. Sic et novissima edit. Conciliorum. Nunc præstat τοῦ Θεοῦ posteriori loco *Pedalium*.

Ibid. l. 8. κομίσεται] Sic *quatuor MSSti* et *Testamenti Novi codex Alex.* pro *vulgata* Petri lectione κομίσηται. Habent κομιέται *cod. Rawlinson.* olim. 625. Zonaras Balsamoque. et Test. Nov. Nunc adde *Pedalium*. Habet κομίσηται *altera Synopsis*.

Ibid. l. 9. ἐλεύθερος] *Editi* addunt ἐστί. Nesciunt illud *codices Bodleiani* perinde ac *Bibliorum* textus; neque legisse idem videntur Zonaras Balsamoque, interprese Tiliiani codicis Hervetus, aut alter Latinus interpres *Æcolampadius*.

CANON VII.

Ibid. l. 16. καὶ ὑμῶν καὶ αὐτῶν] Sic *codd. quinque Bodl.* et *Æcolampadii Versio Latina vetus*. Vulgo ἡμῶν pro ὑμῶν, contra pugnantibus tum *codicibus omnibus Bodl.*, præter unum 205. tum *sacro textu*. Sed interea particulam καὶ ante αὐτῶν nescit *cod. 158.* quæ in illo 205. super scripta est, neque ab Herveto in *codice Tiliano* inventa esse videtur, nec legitur etiam in *Sacro textu*. Exhibet *codex 625.* καὶ αὐτῶν καὶ ὑμῶν, neque aliter in *codice* legitur *Alex.* aliisque nonnullis *Novi Test.* manuscriptis.

P. 31. l. 1. ἔχομεν] In *editis* ἔχομεν, sed alterum ἔχομεν *septem Bodleiani scripti*; dum *Rawlinsonianus* ille 625. a vocibus οὐκ ἐστιν ad Canonis usque finem verba omisit. Nunc firmatur ἔχομεν *Synopsi utraque Græcorum*.

CANON VIII.

P. 31. l. 11. *ὁμολογοῦσιν*] Καὶ, quod in *editis* huic verbo *ὁμολογοῦσιν* præfixum est, recte omittunt *sæx Bodleiani scripti*, Hervetusque interpres. Interea, forsán explicatio-
nis gratia, habent *codd.* 26. et 625. εἰθ' οὕτως τε ἑαυτοῖς
προσεληλυθόσιν pro τοῖς τε αὐτοῖς π. Neque enim aliter
canonem exponunt commentatores vel vetusti vel recen-
tiores. Habent ἑαυτοῖς quoque *tres* præterea *scripti*; nec
diversa ratione vox adhibetur initio Canonis proxime se-
quentis. Extat in *Pedakio* καὶ ὁμολογοῦσιν ἑαυτοῖς. In
altera Synopsi προδεδομένοις pro παραδεδομένοις.

Ibid. l. 16. τῇ παρακλήσει τοῦ λόγου] Zonaras: τοὺς τοι-
ούτους εὐλογον κρίνει ὁ ἅγιος—διὰ λόγου παρακαλεῖν, ἥτοι διε-
γείρειν αὐτοὺς εἰς τὴν μαρτυρίαν, ἵνα πρὸς τὸν ἀγῶνα εὐτονώτεροι
γένωνται. Apostolus habet τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως. Heb.
xii. 22. Paulo post vitiosam mutaverat lectionem κληρώσεως
in κλήσεως Beveregius, firmantibus omnibus, quibus usus
sum, codicibus.

Ibid. l. 18. ἐπτάκις] Balsamo: τὸ ἐπτάκις, ἀντὶ τοῦ πολλάκις.

P. 32. l. 2. μετανοίαν ἐνεδείξαντο] Habet Zonaras in
Scholio, ἀνεδείξαντο ἂν τελειοτάτην μετανοίαν. Balsamo vero
ἐνεδείξαντο ἂν τελειοτάτην μ. In *cod.* 625. scribitur ἐνεδεί-
κνυντο. Forsan excidit ἂν post μετανοίαν.

CANON IX.

Ibid. l. 5. Καὶ τοῖς δὲ ὡς ἂν ἐξ ὑπ' ὕπνου &c.] Optime
more suo Zonaras: Οἱ ἄρτι τοῦ ὕπνου ἐξανιστάμενοι, καὶ
μᾶλλον εἰ ὁμόὑπνοι εἶεν, οὐ καθεστήκοτα τὸν λογισμὸν ἔχουσιν,
ἀλλὰ τεταραγμένον καὶ ἀκατάστατον· τοιούτοις παρέϊκασεν ὁ
ἱερομάρτυς οὗτος τοὺς παραπηδῶντας εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἥγουν
τοὺς μὴ εὐτάκτως ἀλλὰ θρασέως καὶ ἀπερισκέπτως εἰσωθοῦντας
ἑαυτοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα, ὠδίνοντα, καὶ μέλλοντα ἐλκῦσαι, ἀντὶ
τοῦ μήπω εἰς φανερόν ἐκραγέντα, ἀλλὰ μελετώμενον, καὶ μέλ-
λοντα, ἥτοι βραδύνοντα, ἐλκῦσαι τοὺς ἀγωνιζομένους, οἵτινες
πειρασμὸν ἐπισπῶνται, ἥγουν εἰς ἑαυτοὺς ἔλκουσι πειρασμὸν,
μᾶλλον δὲ καὶ ἄλλοις πιστοῖς ἀνάπτουσιν ἀνθρακας ἁμαρτωλῶν,
τὰς ἐκ τῶν τυράννων δηλονότι κολάσεις. Ideo solent culpari

a sanctis doctoribus Christiani sese quasi ingerentes persecutioni, etiamsi, perinde atque illi in hoc Canone commemorati, victoriam postea reportassent; pravo enim ardore inducti omnes isti in arenam descendere videbantur; itaque ferme gregi τῶν βιαθανάτων a veteribus adnumerati.

P. 32. l. 9. ἄνθρακας ἀμαρτωλῶν] *Editi* ἄνθρακα habent pro ἄνθρακας, hoc autem, refragantibus licet *MSS. Bodl.* ex Zonaraque et Balsamone contextui reposui.

Ibid. l. 14. τὰς πολλάκις γινομένης ἀναχωρήσεις] De fuga temporibus vexationum licita erudite agit Joan. Forbesius in libello *De Cura et Residentia Pastoralis* capp. 36—42. Immo Petrum ipsum, antequam pro Christo mortem obiret, ab urbe Alexandria, perinde ac prius fecerat magnus Dionysius, ob sævientem persecutionem fugisse, tradit Sozomenus, lib. i. *Hist.* cap. penult. cujus quidem narrationi fidem addunt episcopi Ægyptii in *Epistola* sua ad Meletium, quam a Scipione Maffeo primum editam mox allaturus sum. *Sed forsitan dices*, (sic Meletium, qui ordinationes Alexandriæ fecerat, sancti episcopi compellant) *egentibus gregibus ac desolatis*, pastore non subsistente, *ad hoc perveni*. Sic vetus Latina epistolæ diu perditæ *Interpretatio* a Maffeo, ut dixi, edita. Atque Origenis monitis similia sunt, quæ jubet hoc loco Petrus; Origenes enim diu ante Petrum Christi præcepto pariter nixus scripserat, καὶ φεύγει δέ τις χριστιανὸς, (inquit) οὐ διὰ δειλίαν φεύγει· ἀλλὰ τηρῶν ἐντολὴν τοῦ διδασκάλου, καὶ ἑαυτὸν φυλάττων καθαρὸν· ἐτέρων ὠφεληθησομένων τῇ αὐτοῦ σωτηρίᾳ. lib. viii. *Contra Celsum* n. 44. p. 774. *ed. Delaruan.* Ferreolusque, qui extremo sæculo tertio, vel ineunte hoc quarto, martyr erat, memor eorum quæ jussa a Christo de fugienda persecutione fuerant, e custodia elapsus Vienna discessisse dicitur. *Acta Martyr. Ruinart.* p. 464. *ed. Amst.* Proxime post τοῦ οἰκείου οἰκοδεσπότου *Pedaliū* An. legend. τοῦ οἰκείου δεσπότου?

P. 33. l. 2. ἀλλ' ἐξεδέξατο] *Vulgo* ἐδέξατο, sed ex *codd. quinque* locum restitui. Ita infra in lin. 4. pag. 34. ἀλλ' ἐκδέχασθαι habes. Nunc inveni ἐξεδέξατο in *Pedabio*.

Ibid. l. 11. ἀλλ' οὐχί,] *Vulgo* ἀλλ' οὐχ hic et infra. Sed

ἀλλ' οὐχὶ ex scriptis nonnullis *Bodleianis* sumpsit. Jam firmat hanc lectionem *Pedalium*.

P. 33. l. 14. ἀπὸ τόπων εἰς τόπους] *Editi* ἀπὸ τόπον εἰς τόπον. Sed alteram præstant lectionem *quatuor codd. Bodl. et MS. Coislin.* quin et alius *codex Bodl.* 196. τόπους pro τόπον habet, illeque 205. ἀπὸ τόπων εἰς τόπων (sic). Addidissem, Petrum ipsum sic locutum esse in Fragmento, si Alexandrini præsulis ῥῆσιν esse ducerem particulam illam *Mystagogiæ* Petro adscriptæ; ὡς (leg. ὅσους) δὲ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος (Alex.) κατακρυπτόμενος ἀπὸ τόπων εἰς τόπους &c. *Concilior.* tom. v. ed. Labb. p. 652.

Ibid. l. 16. καὶ ὅταν] In *editis* καὶ ὅθεν, sed ὅταν, ut notavit cl. Gallandius, in Bernardi Nanii senatoris Veneti *codice*, atque in *textu S. Matthæi*, legitur. Idem dant *quinque codd. Bodleiani et MS. Coislin.* cum *Æcolampadii Hervetique Versionibus*. Habet καὶ ὅτε *utraque Sylloge Græcorum*.

Ibid. ἐν τῇ πόλει ταύτῃ] Sic pro *vulgato* ἐκ τῆς πόλεως ταύτης *sex Bodleiani et unus Coislin.* idem præ se ferente *Evangelii textu*.

P. 34. l. 1. ὅπως μὴ καὶ πλειόνων θανάτων &c.] Zonaras ad Canon. III. *Ancyranū Concilii*: Νόμος μαρτυρίου, φησὶν ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, μήτε ἐθέλοντας εἰς τὸν ἀγῶνα χωρεῖν, φειδοῖ τῶν διωκόντων, καὶ τῶν ἀσθενεστέρων.

Ibid. l. 8. ἀχθεῖς ἐν τῷ συνεδρίῳ] Velim rescribere εἰς τὸ συνέδριον, quod habet Sacer textus, καὶ ἡγαγον εἰς τὸ συνέδριον.

Ibid. l. 12. ὁ πρόκριτος τῶν ἀποστόλων Πέτρος] Ita postero tempore Didymus quoque Alexandrinus in Opere haud ita pridem e scriptis edito, *De Trinitate*, lib. ii. cap. 18. pag. 283. Πέτρος ὁ πρόκριτος τῶν ἀποστόλων. Vid. et lib. ii. cap. x. p. 331. Athanasio quoque Petrus ὁ κορυφαῖος est in Fragmento *Comment. in Psalm.* xv. comm. 3. Attamen, nisi si in eundem sensum accipiantur Clementis Alexandrini verba in libello, qui inscriptus est, *Quis dives salvetur*, Τοιγάρτοι τούτων ἀκούσας, ὁ μακάριος Πέτρος, ὁ ἐκλεκτὸς, ὁ ἐξαίρετος, ὁ πρῶτος τῶν μαθητῶν (conf. S. Mat. x. 2.), ὑπὲρ οὗ μόνου καὶ ἑαυτοῦ τὸν φόρον ὁ Σωτὴρ ἐκτελεῖ, &c. p. 57. ed. Potteri,

haud memini ego scriptoris ejusquam vetustioris Alexandrino Petro, apud quem S. Petrus disertim appellatus fuerit ὁ πρόκριτος τῶν ἀποστόλων, sive, *dux ac princeps apostolorum*, ut locutus est Auctor incertæ ætatis, sed forsitan Cypriano σύγχρονος, in libro *De Baptismo Hæreticorum* ad operum Cypriani calcem, p. 26. ed. Felli. Id vero præstitit hic et infra in Canone XIII. Alexandrinus episcopus, pro sententia veterum, qui apostolo Petro hanc prærogativam, seu dignitatis præcellentiam, ex ipsa Sacra Scriptura haud dubie demonstrandam, contulisse videntur; salva tamen apostolici collegii auctoritate, quæ ex *Actorum* cap. viii. comm. 14. stabilitur.

P. 34. l. 19. ἀπεκείρατο] Sic *Bodleiani sex manuscripti et Coislinianus* pro edito ἀπετμήθη, quod supra habes lin. 12.

Ibid. κατέλεξε] H. e. *recensuit, enumeravit*. Sic verissime *codices omnes Bodleiani* pro edito κατέληξε. Veterem interpretem Joan. Œcolampadium video vertisse, *Qui et laudum suarum catalogum iis finiit; quod in Damasco &c.* sed κατέληξε invenisse ille quidem videtur. Neque differt a ceteris *Pedalium*, sed κατέλεξε præstat altera Græcorum *Synopsis*, quæ Venetiis anno 1787 edita est.

P. 35. l. 4. διδάσκειν] Nanii cod. φυλάττειν. Paulo post ἐμμένειν τῇ πίστει omissa præpositione. Mox δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν, ut in textu Act. xiv. 20. GALLANDIUS. Habent φυλάττειν duo quoque *codd. Bodl.* 196. et 715. Dumque itidem omittebant ἐν ante πίστει alii *duo codd. Bodl.* 158. et 3385. et *Coislinianus* insuper *MS.* hos libros atque *Sacrum textum* secutus sum, sicut in addendo ἡμᾶς ante εἰσελθεῖν. Nunc mecum ἡμᾶς addente consentire Græcorum *Synopses* video; quæ vero ἐν non omittunt.

CANON X.

Ibid. l. 14. ἔτι ἐν τῇ λειτουργίᾳ εἶναι] Confer cum his narrationem Epiphani de Meletianis hæ. lxviii. n. 2. et 3. HARDUIN. Acta illa apud Epiphanium, etsi falsæ sunt et fallaces merces, cum his Petri Alexandrini, uti monet Harduinus, conferri debent, sicut aliud præterea antiquitatis

ὑπόλειμμα, quod post Harduini mortem edidit, ut paulo supra dixi, Scipio Maffei; ad quam quidem episcoporum Ægyptiorum ad hunc Meletium epistolam nonnihil de clero poenitente in S. PHILEÆ Fragmentis afferemus.

P. 36. l. 1. ἐξαντλήσας] Hoc pro ἐξανύσας in contextum admittere coegit me auctoritas saltem *septem scriptorum Bodl.* aliorumque *duorum codd. Coisliniani et Naniani*, quem posteriorem memoravit Gallandius.

Ibid. l. 10. ἐπιδικαζόμενοι τῆς λειτουργίας] *De ministeriū exercitio jure agentes, seu, contendentes.* Hæ enim voces, contra quam vertunt interpretes, inter se conjungendæ sunt.

Ibid. l. 14. ἐπὶ τῇ παραλόγῳ αὐτῶν πράξει] Zonaras: Παράλογον πρᾶξιν, οὐ τὸ αὐτομολῆσαι μόνον καλῶν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ καταλιπεῖν τὸ ποίμνιον τοῦ Κυρίου, καὶ μὴ παραμένειν αὐτῷ καὶ στηρίζειν τοὺς ἀδελφοὺς κλονουμένους ἐν τῷ καιρῷ τοῦ διωγμοῦ. Ut vero in Canone superiore dandam laicis communionem esse Petrus sanxerat, ita hic laicam quidem communionem clericis concedit, etsi sua sponte sese persecutoribus obtulissent.

Ibid. l. 15. περπερευσάμενοι] Zonaras: Περπερείαν δ' ἐνταῦθα τὴν οἴησιν, καὶ τὴν ἀλαζονείαν καλεῖ· ὅτι ἐξ ἀλαζονείας, ἐθάρρυσαν ἑαυτοῖς, καὶ τὸν ἀγῶνα ὑπέλυσαν καὶ ἑαυτοὺς ἐμωμήσαντο, ἀντὶ τοῦ διὰ τὴν πτώσιν μῶμον ἐπένευκαν ἑαυτοῖς, οὐκ ἐτι δύνανται λειτουργεῖν. διὸ φροντιζέτωσαν, λέγει, μᾶλλον ἐν ταπεινοφροσύνῃ, πῶς ἐκτελέσουσι τὴν ὁμολογίαν δηλαδὴ, παυσάμενοι τῆς κενοδοξίας τὸ γὰρ λειτουργίαν ζητεῖν, διὰ κενοδοξίαν, φησὶ, γίνεται. De voce Paulina περπερευόμενοι, et conjunctis ejus, exposuerunt cum alii, tum cl. viri Bengelius ad Gregorii Neocæs. *Orat. ad Origenem* pag. 141. et J. F. Schleusner in *Lexico præstantissimo suo Novi Test.*

Ibid. l. 17. πῶς ἐκτελέσουσι] Recte interpretati esse videntur Zonaras et Balsamo, πῶς ἐκτελέσουσι, τὴν ὁμολογίαν δηλαδὴ, quo pertinent illa ad Canonis finem; neque enim recte posuit Beveregius, *quomodo in humilitate vitam peragant*, cum melius vertisset Hervetus, *quomodo in humilitate confessionem peragant.*

P. 37. l. 3. γινομένη] *Editi γινομένης.* Sed potior est lectio, quam præstant *Bodleiani novem omnes, et versio Her-*

veti, firmantibus ipsam Zonara et Balsamone in *Scholiis*. Ad hoc ἀμφότερα pro edito ἀμφότερον mihi dabant *quatuor ex iisdem codd.* et *Coislinianus*. Utramque emendationem nunc video firmare *Pedaliū*, in quo tamen lectiones variæ γινομένης et ἐπιτάσεως pro ἐπιστάσεως afferuntur. Communicatio concessa esse videtur, ut duo extrema devitarentur, temeritas ac timiditas.

P. 37. l. 4. τῆς ἐντεῦθεν ἀναλύσεως] Zonaras et Balsamon videntur hunc locum perperam interpretari, et τὴν ἐντεῦθεν ἀνάλυσιν de morte accipere. HARDUIN. Si τῆς ἀναλύσεως interpretationem improbet Harduinus, ejus censuræ haud assentiendum puto. Ait Zonaras; Ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς ἡ κοινωνία, ἥγουν τὸ συγκοινωνεῖν αὐτοῖς τοὺς πιστοὺς, ἥτοι συνεύχεσθαι, ἣ καὶ τῶν θείων μυστηρίων μετάληψις· καὶ ταῦτα μετ' ἐπιστασίας, καὶ ἀκριβείας γενόμενα, καὶ ἵνα μὴ δόξωσι λυπεῖσθαι μετὰ βίας περιδρασσόμενοι τῆς ἐντεῦθεν ἀναλύσεως, καὶ ἵνα μὴ λυπούμενοι, φησὶν, ἀπέλθωσιν ἐντεῦθεν ἀναλύνοντες· ἀπὸ τοῦ σώματος δηλονότι ἐξερχόμενοι μετὰ βίας τῆς ἐκ τῶν κολάσεων καὶ τῆς ἐν ταῖς εἰρκταῖς κακοπαθείας· (Contra hic apud S. Petrum istud μετὰ βίας pro βιαίως positum putarim, hoc sensu, ne videantur ex dolore propter rigorem ecclesiasticum concepto, quo pertinet illud S. Pauli in Ep. 2. ad Cor. cap. ii. vitæ exitum vi arripuisse) καὶ ἵνα μὴ τινες πρόφασιν σχῶσι τοῦ ἐκλυθῆναι, καὶ χαυνωθῆναι πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς ὁμολογίας, καὶ διὰ τοῦτο ἐκπεσεῖν, τὴν ἐπιτίμησιν. Balsamonem audi vicissim; Ἀρκεῖ αὐτοῖς ἡ μετὰ τῶν πιστῶν κοινωνία διὰ δύο γινομένη· τινὰ, μετὰ ἐπιστασίας ἀκριβοῦς καὶ οἰκονομίας. εἰ γὰρ εἰπώμεν μὴ ἔχειν αὐτοὺς κοινωνικοὺς, τούτους τε λυπήσομεν, ὥς ἀποφαινόμενοι μετὰ βίας, ἥγουν ἐπιτετιμημένους, ἐντεῦθεν ἀναλῦσαι αὐτοὺς, ἥγουν ἀποθανεῖν, καὶ τοὺς ἄλλους δὲ ἐκπεσόντας ἴσως καὶ βουλομένους ὑποστρέψαι εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἐκκελυμένους πρὸς τοῦτο καὶ ἀμελεῖς ποιήσομεν, προσφασίζομένους τὸ μὴ μέλλειν αὐτοὺς εἶναι κοινωνικοὺς τοῖς πιστοῖς, καὶ ὁμολογήσωσι τὴν πίστιν μετὰ τὴν ἔκπτωσιν—σημείωσαι οὖν ὅτι οὐδὲ ἡ διὰ Χριστὸν ὁμολογία ἀποκαθιστᾷ τὸν ἅπαξ ἐκ τοῦ κλήρου ἀποξενωθέντα διὰ τὴν ἔκπτωσιν. Sic interpretes Græci. Certe haud aliter exponendum est, τῆς ἐν-

τεῦθεν ἀναλύσεως, quam de illa apostoli ἀναλύσει a Petro modo laudata.

P. 37. l. 9. ἐμπαίξειν αὐτῷ] Pro *accusativo* dandi casum fide nixus *sex codicum Bodl.* et evangelistæ *textus* reposui.

CANON XI.

Ibid. l. 13. Οἱ γὰρ πρῶτοι παραπηδήσαντες] Scilicet ii de quibus dictum est Can. IX. hoc est laici. HARDUIN. Interpretatus vero est Tillemontius, *Mémoires Ecclesiast.* tom. v. pag. 192. ed. Bruxel. de illis qui ineunte atque incipiente quasi ardore vexationis, spectaculo martyrum inflammati, pugnae sese commiserant, neque idcirco a Petro culpati. Sed minus firmum hoc mihi quidem videtur; atque, laicos tantum his verbis designari, non inter hæc excusari item clericos, eo magis cum Harduino credendum, quod consuetudo ecclesiastica laicos a clero in his causis distingueret, quidquid de ipso hoc S. Petro clericos lapsos in pristinum ordinem recipiente scriptum extet apud Epiphanium, *Hæres. Meletianorum*, n. 2. et 3. Pro lapsis Deum orare, etiam ante reconciliationem cum ecclesia factam, hoc Canone permissum ac pene jussum est, quod quidem Balsamonis docet interpretatio;—αὐτοῖς τε δοθῆναι ἄφεσιν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξαιτήσομεν, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐκπεπτωκόσι, καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν πλάνην ἀνακαλεσαμένοις καὶ ὁμολογήσασι τὴν εὐσεβείαν, συγκοινωνήσομεν.

Ibid. ἐν τῷ βράσματι] Balsamo: ἡγουν ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ διωγμοῦ ἰστάμενοι.

Ibid. l. 18. ἐμβλέποντες] Sic *quinque codd. Bodl.* pro *edito* βλέποντες.

Ibid. ὑποσυρομένους] Ἀντὶ τοῦ κλεπτομένους, ἀπατωμένους, καὶ ἀρνούμενους τὴν εὐσέβειαν. Hoc Zonaras.

P. 38. l. 1. ὑπερθερμαινόμενοι] Ex uno *codice* 625. *Rawlinsoniano* in Biblioth. Bodleiana servato hoc restituere verbum pro *edito* ὑποθερμαινόμενοι ausus sum. Πυρούμενοι τὴν καρδίαν interpretantur Zonaras et Balsamo, et *incitati* Latine vertit Gentianus Hervetus. Vox ὑπερθερμαινόμενοι alteri *ὑπερραιρόμενον*, quæ proxime sequitur, quasi ἀντίστροφος esse videtur.

P. 38. l. 5. ἡττᾶν] Verbum perperam reddit Hervetus supra. ἔσπενδον, inquit optimus interpres Zonaras, καταπολεμῆσαι τὸν αὐτοὺς ὑποσύροντα πονηρὸν, ἵνα μὴ καυχᾶται, ὥς ἡττῶν τοὺς εὐσεβεῖς. *Pedalium* νικᾶν, quod interpretamentum est, pro ἡττᾶν præstat.

Ibid. l. 6. τῶν ξυστήρων] Ξυστήρ, *Rasorium*. Vet. Gloss.

Ibid. l. 8. καταφλέξεις] Sic omnes *Bodleiani* pro edito καταφλόξεις. Mox, ubi plures numero codices δίσφους habent pro edito δίσφης, utrum scribas, nil refert. Præstat φλέξεις *utraque* Græcorum *Synopsis*.

Ibid. l. 11. ὑπεξουσιούσιν] Conjeceram reponendum ἐπαξιούσιν. Nunc extat in *Pedalio*, sed mendose, ὑπαξιούσιν.

P. 39. l. 4. καὶ ἀναστάσει νεκρῶν] Conferendus hic unicus locus, si modo ad tempora sua Petrus spectaret, cum celebribus illis Irenæi lib. ii. *adv. Hæres.* c. 31 et 32. vel 56. et 57. atque Theophili Antioch. *ad Autolycum*, lib. i. c. 19. Addas utiliter de hac re gravissima Origenem in *Comment. in Proverb.* pag. 5. ed. Benedictin.

Ibid. l. 5. ἐν ὀνόματι Χριστοῦ] Cum ut plurimum abesse articulus τοῦ ab hac formula videretur, cum *sex codicibus scriptis* ipsum omisi.

Ibid. l. 9. μαρτυρημένων] Vel istam scripturam, vel μεμαρτυρουμένων, exhibent plurimi *codd. Bodleiani* pro edito μαρτυρουμένων, excepto tamen *MSto* illo 205. Habet vero *cod. Rawlinson.* μαρτυρημένων, itidem *cod.* 26. nam με diverso atramento adlinitum est.

Ibid. εὐπολιτεύτων] Sic pro edito ἀπολιτεύτων, *codd. quinque ex octo Bodleianis*, in *cod.* enim 158. vox deficit. Sed vero ἀπολιτεύτων in hunc modum explicare Balsamo aggressus est; μεμνημένοι τῶν πρὸ τῆς ἐκπτώσεως ἀγώνων αὐτῶν, ὧν ὑπήνεγκαν διὰ τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα ἀγαθοῦ μεταμέλου τούτων, καὶ ὅτι μεμαρτύρηται ἀπολιτεύτους λογίζεσθαι ἑαυτοὺς διὰ ἁμάρτημα· at frustra. Ad *Pedalium*, in quo extant μαρτυρουμένων ἀπολιτεύτων γενομένων, adnotatum est, Ἐν ἄλλοις οὐχ εὐρίσκεται τὸ, ἀπολιτεύτων γενομένων, ἀλλὰ μόνον τοῦτο, ἔτι τε καὶ μεμαρτυρημένων ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν. Fortasse enim ex margine advectum olim est hoc interpretamentum, εὐπολιτεύτων γ.

P. 39. l. 12. μετὰ τῶν ἄλλων καθηκόντων] Balsamo ait ; Ὑγουν μετὰ τῶν ὀφειλουσῶν γίνεσθαι εὐποιῶν περὶ τούτους, νηστείας δηλονότι, ἐλεημοσύνης καὶ μετανοίας. Zonaras hæc eadem ait facienda esse ab ipsis lapsis, non ab aliis causa videlicet lapsorum. Sed fortasse cetera beneficia conjuncta cum ipsorum reconciliatione, quæ per Christum effecta est, hic significantur.

CANON XII.

P. 40. l. 1. ἀπὸ πάσης κακίας] Sic pro edito ὑπὸ π. κ. *MSus Nanii* a Gallandio commemoratus, *Bodleiani omnes*, Zonarasque et Balsamo in *Scholiis*. Ait Zonaras; Τὸ δὲ ἀνενοχλήτους γένεσθαι ἀπὸ πάσης κακίας, ἢ τὸ μὴ ὀχληθῆναι εἰς ἄρνησιν τῆς εὐσεβείας ἐστίν· ἥπερ πᾶσαν κακίαν νικᾷ. ἢ κακίας τὰς κακώσεις ὠνόμασε τὰς ἐκ τῶν κολάσεων. Nunc invenio ἀπὸ in *Pedatio* extans.

Ibid. l. 9. παρ' ἐκείνοις τῷ Θεῷ] MS. Nanii παρ' ἐκείνων τῷ Θεῷ. Mox τὰ γὰρ ἀργύρια. Desunt autem ibid. sequentia καὶ καταπατήσαντες. Et paullo post μετὰ πλησμονῆς, omisso καί. GALLANDIUS. Quod ad illud τῷ ante Θεῷ attinet, ipsum ex omnibus *codicibus meis* restitui. Pro παρ' ἐκείνοις habent alii παρ' ἐκείνους. Ego putabam παρ' ἐκείνο, quod reperisse videtur Hervetus, reponi hic debere. Extat παρ' ἐκείνον in *codice Rawlinsoni Bodleiano*. Nullus autem καὶ καταπατήσαντες agnoscit *codex Bodleianus*, quod tamen invenerit in *Tiliano codice* Hervetus. Neque hunc nec reliquos habet canones *codex* 86.

Ibid. l. 15. μετὰ πλησμονῆς ἀπελυθέντας] Vulgo μετὰ καὶ πλησμονῆς. Sed ex auctoritate *scriptorum Bodl.* atque *Nanian codicis* particulam καὶ omisi. In *Pedatio* quidem illam extare nunc video. Verum ibi adnotatum est, ἐν ἄλλοις οὐ κεῖται. Nunc vero mihi videtur τὸ μετὰ πλησμονῆς exponi debere cum *abundantia*, seu, *divitiis*. Vertit *codicis Tiliani* interpres cum *multis pecuniis*, voces tamen nesciente cod. Bodleiano 158. atque Œcolampadio altero ante Græca edita interprete. Exposuit quidem τὸ ἱκανὸν Petrus Alex. in Actis Apostolorum, tanquam si ob Jasonem suosque liberandos *multam pecuniam* accepisse dicerentur, qui eos

ad magistratum traxissent. Sed quanquam in evangelio S. Matthæus habet συμβουλίον λαβόντες ἀργυρία ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις, xxviii. 12. rectius tamen fortasse apud S. Lucam interpretandum τὸ ἱκανὸν est, uti fieri solet, per formulam forensem, *satis accipere*, vel, *satis dandum sibi curare*, h. e. *prædes sistendos*, aut, *pecuniam deponendam, jubendo*. *Vulgata* habet, *et accepta satisfactione a Jasone*. Certe Tertullianus haud censebat, Jasonem suosque pecuniæ debuisse liberationem suam, interrogans, *quo exemplo* usi fuerint adversarii *in redemptionem traditionis?* apostoli persecutionibus agitati quando se pecunia liberaverunt?—quando Onesiphorus aut Aquila aut Stephanus hoc modo eis in persecutione succurrerunt? *De Fuga in Persecut.* cap. 12.

CANON XIII.

P. 41. l. 7. πάλιν συνήρπασαν] Πάλιν ex *quinque scriptis Bodleianis*, et *vetere interprete* Œcolampadio, addidi, quod scribæ prætermiserant, oblitī injuriæ in Pauli discipulos, quæ in Canone XII. commemorata erat.

Ibid. l. 9. βουλομένον] Supplendum puto καὶ Παύλου ante βουλομένου. Habet *cod.* 26. οὐ βουλομένου, et *cod.* 158. καὶ βουλομένου, Œcolampadiusque, et *volentem*. Et præstare nunc video καὶ βουλόμενον *Pedalium*. Verso ordine leguntur verba in *cod.* illo 625. nam pro præsentī lectione συνεκδήμους Παύλου βουλομένου, in eo scriptum est συνεκδήμους οὐ βουλομένου Παύλου.

Ibid. l. 16. προσέχουσι τῷ λέγοντι] Nanii *Cod. MS.* προσέχουσι, τῷ λέγοντι πεισθήτωσαν. Recte. Sic enim legendum suadet mox subsequens ὑπομνησθήτωσαν. Huic geminus locus extat infra sub finem Canonis XIV. GALLANDIUS. Contra mihi videtur adscititium esse πεισθήτωσαν aliis præterea MSSis ignotum, neque sejungendam puto esse hanc sententiam a sequentibus, ὑπομνησθήτωσαν καὶ &c.

Ibid. l. 18. καὶ περὶ τοῦ] Deest præpositio in eodem MS. GALLANDI. A *quatuor* itidem *codicibus Bodl.* abest. Mox, cum deessent in *editionibus* verba τοῦ φονώδους Ἡρώδου καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ, hæc consentientibus præter

unum 205. *omnibus MStis Bodleianis, MStoque Naxii, et vetere Œcolampadii interpretatione*, contextui adjeci. Mox φησὶ post γενομένης, non ut in *editis* post ἀγγέλου vel post κυρίου, collocavi, *omnibus Bodleianis* obtemperans *MSStis, Œcolampadio, Hervetoque Tiliiani codicis* interpreti. Video abesse, nec male, a *Pedalio* præpositionem περί, sita autem in eo esse verba quæ adjeci, ante participium ῥυσθέντος interjecta: necnon ibi legi γενομένης ἡμέρας φησὶ τάραχος ἦν.

P. 41. l. 18. τοῦ προκρίτου τῶν ἀποστόλων Πέτρον] Vid. notam supra ad Canon. IX.

P. 42. l. 8. ἀπαχθῆναι] Nan. MS. ἀποκτείνει. Textus Act. xii. 10. ἀπαχθῆναι. GALLAND. *Vulgo ἀπαγχθῆναι*. Sed ἀπαχθῆναι ex Petri Canonum *sex manuscriptis* restitui. Habet autem ἐπαχθῆναι *cod. 158.* et ἀχθῆναι *cod. 625.* Solus habet *cod. ille 205. vulgatum ἀπαγχθῆναι*. In *Pedalio* quidem extare nunc video ἀπαγχθῆναι; sed ibi adpositum est, εἰ ἄλλοις ἀπαχθῆναι. Mox lectionem nostram γενόμενον pro *vulgata* γινόμενον *sex Bodleiani*.

Ibid. l. 15. ἐξέφυγεν] MS. Nan. ἐξέφυγε. μεθ' ᾧ καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ γεννηθὲν παῖδιον κ. τ. λ. sub finem Canonis. Reliqua intermedia desunt in codice. Neque sane Balsamon et Zonaras ea legisse videntur. GALLAND. De Balsamonis Zonaræve lectione ex ipsorum Commentariis non constat; neque raræ sunt in canonum codicibus scriptis id genus sacri textus omissiones. In *MSStis* vero *Bodleianis* atque *veteribus Latinis interpretibus Œcolampadio et Herveto* totus locus comparet.

P. 43. l. 5. προσκυνοῦσι τῷ παιδίῳ] *Vulgo π. τὸ παιδίον*. Sed aliter evangelii textus et *quatuor Petri MSSti Bodl.*

Ibid. l. 7. καιριώτατα καὶ πρεπωδέστατα δῶρα] Hanc pro *vulgata* lectione καιριώτερα καὶ πρεπωδέστερα δ. e *sex scriptis Bodleianis* restitui. Porro alius codex, nempe *Rawl.* ille numero 625. designatus, καιριώτατα habet; vertitque *Tiliani codicis* interpretes Hervetus, *maxime opportuna et magnifica dona*, et *Œcolampadius, convenientissima et decentissima donaria*. Mox pro illo τὸν Ἀσσύριον βασιλέα, ita scribente Petro, ac si typice significetur apud Esaiam Herodes, ex-

hibet *cod.* 158. Ἡρώδην τὸν βασιλέα. Nunc in *Pedalio* superlativa ista invenio.

P. 43. l. 10. ἡξίωσαν] Sic *quinque Bodl.* pro edito ἡξιώθησαν. Habere et *Pedalium* ἡξίωσαν nunc vidi.

Ibid. l. 13. ἔνθεν] Sic *sex Bodleiani* pro edito ὅθεν.

Ibid. l. 19. τὸν πατέρα αὐτοῦ Ζαχαρίαν ἐφόνευσεν] Cædem Zachariæ Joannis Baptistæ patris, cujus quidem rei historia, nisi pura puta fabula est, fabulis atque erroribus ab antiquo adjectis certe foedata, ante Alexandrinum hunc præsulem memoravit Origenes cum aliis locis, tum *Comment. in Matt.* tom. x. cap. 18. et tom. xvi. cap. 54. Eandemque historiolum, a S. Hieronymo *Comm. in Mat.* cap. 23. improbatam, vel oppugnant, vel tuentur, inter alios Casaubonus *Exerc. adv. Baronium*, ii. 17. Montacutius *Apparat. ad Orig. Ecclesiasticas*, x. 9. pag. 352. Tillemontiusque tom. i. *Mem. Eccl.* vit. S. Joan. Baptist. not. v.

P. 44. l. 3. ἐφ' ὧν] Hoc pro *vulgato* ἀφ' ὧν in *omnibus scriptis Bodl.* extat. Ait Gallandius, *MS. Nanii* habere ἐφ' ὧ, et ἔσχον pro ἔχουσιν, quod quidem ἔσχον præ se ferunt *codd. Bodl.* 158. et 625. *Rawl.* sed ἔχουσιν *codd.* 715. et 3385. Exhibet itidem in quo *Œcolampadius*. Nunc firmatur ἐφ' ὧν *Pedalio*. Similiter adhibetur ἀνθ' ὧν in *Act. Apost.* xii. 23.

CANON XIV.

Ibid. l. 6. χάμον] Χάβος et χάμος *capistrum, frenum*. Vid. Meursii *Glossar. Græc. Barb.* v. Χάβος. Scribitur χανὸν in *utroque* horum *Canonum edit. Parisiensi, Beveregii Synodico* et Græcorum *utroque Synopsi*.

Ibid. l. 7. ὥς καὶ τὰς χεῖρας αὐτῶν καῆναι προσαγοµένας ἀκουτὶ] *MS. Nan.* ὥς καὶ—προσαγόµενοι ἄκουτες. GALLAND. *Vulgo* abest ὥς, quod ex *Cod. Bodl.* 3385 restitueram. Itidem in *cod.* 158. positum est, quemadmodum et in *Naniano* teste Gallandio legitur, προσαγόµενοι ἄκουτες, et in *quinque* aliis meis *MSStis προσαγοµένων*, vertitque *Œcolampadius, et vinctis manibus adducantur involuntarii*. Sed προσαγοµένας invenisse videtur *Tiliano* in *codice Hervetus*. Ante προσαγοµένας addit *Pedalium* participium καρτερήσαντες

fortasse ex antecedente voce καρτερῶς inter scribendum ortum. In eo ὧς non extat.

P. 44. l. 10. ἐν τῇ Λιβύῃ] *MS. Nanii ἐν τῇ Λιβύῃ* habere Gallandius notavit; *vulgo* enim abest articulus, quem *scripti* dant *Bodleiani omnes* præter *Rawlinson*. 625.

Ibid. l. 11. συμμαρτυρούντων αὐτοῖς] Αὐτοῖς addidi, quod *vulgo* abest, *sex* usus *MStis*. Habet *Æcolampadius* quoque, *maxime cum et reliqui fratres* de illis *testentur*. Ad-ditum αὐτῶν in *cod.* 196. Nunc invenio in *Pedagio* αὐτοῖς.

Ibid. l. 13. δύνανται εἶναι ἐν τῇ λειτουργίᾳ] Hoc non est, quemadmodum locum vult quidam interpretari, *liturgiæ, sive, dyptichis ecclesiasticis, insertum esse*. Contra recte exponit Balsamo, κληρικοὺς μὲν ὄντας, εἶναι καὶ πάλιν ἐν τῷ οἰκείῳ βαθμῷ ὁ κανὼν διορίζεται. Itidem agens de clericis laicisque, post nonnulla ab illis similiter acta, Canon *Ancy-rani Concilii* tertius laicos quoque permittit, qui hujusmodi necessitati subjecti essent, προάγεσθαι εἰς τάξιν, et προχειρί-ζεσθαι. Denique cum dicit de clericis ipse Petrus in Canone suo X. eos qui, ut fidem suam Christianam confiterentur, officium sacrum sponte reliquissent, et postea lapsi essent, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔλλογον ἐν τῇ λειτουργίᾳ εἶναι, perinde est ac si Latine dixisset, *ministerio sacro minime possunt fungi, οὐ δύνανται λειτουργεῖν*.

Ibid. l. 16. εἰς μάτην] Gloss. Vet. Εἰς μάτην. *Gratis. In vacuum.*

Ibid. l. 18. παρὰ συλλειτουργῶν πάλιν ἤκουσα] *MS. Nan. παρὰ συλλειτουργῶν πάλιν ἤκουσα, ταχθήσεται ἐν τοῖς ὁμολο-γηταῖς. GALLAND.* In *editis* est πάλιν ταχθήσονται, neque enim in iis legitur πάλιν ante ἤκουσα, quod tamen in *om-nibus scriptis meis Bodleianis* inveni. Porro ταχθήσεται in eisdem *scriptis* extat, adduntque similiter *codices* particulam δὲ, quam locum refingens restitui. Nunc quoque ex Her-veti *Interpretatione* mihi constat, extitisse in *codice Tiliانو* πάλιν cum ἤκουσα conjunctum, non cum ταχθήσεται; atque ibi ταχθήσεται, non ταχθήσονται, repertum esse. Similia præbet *Æcolampadii* quoque *Interpretatio*. Tandem invenio extantia in *Pedagio* πάλιν ἤκουσα, et ταχθήσεται.

P. 45. l. 4. πραῦπαθείαν] Quo melius lectio vera textus

sacri eruatur, notandum esse duxi, hanc lectionem *πραῦπα-
θείαν*, quam nonnullæ Canonum Petri editiones in *πραότητα*
mutaverunt, in omnibus eorundem *libris scriptis*, quos ego
in Bodleiana bibliotheca inveni, extare. Porro eandem
esse lectionem *codicis Bibliorum Alexandrini*, atque *aliorum
MSS.* testatus est Griesbachius ad locum.

P. 45. l. 7. *μαρτύρων.*] Operæ pretium esse putavi, cum
brevior solito sit Zonaræ ad hunc quidem Canonem com-
mentarius, totum eum hic subjungere. Οἱ τοὺς ἀγίους κο-
λάζοντες μάρτυρας μετὰ βασάνους πολλὰς ἐπὶ τινῶν βία τοῖς
στόμασιν αὐτῶν ἐνέχεον οἶνον ἐκ τῶν σπονδῶν, ἥ καὶ ἐκ τῶν εἰδω-
λοθύτων κρεῶν ἐνέβαλον εἰς τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ ταῖς χερσὶν
αὐτῶν ἐπιτιθέντες λιβανωτὸν, εἴλκον αὐτοὺς ἐπὶ τὸν βωμὸν καὶ
τὰς χεῖρας αὐτῶν κρατοῦντες βία, τὸν λιβανωτὸν ἐπέχεον τῷ
βωμῷ, ἥ καὶ ἄνθρακας μετὰ λιβανωτοῦ ταῖς παλάμαις αὐτῶν
ἐπετίθουν, ἵνα μὴ φέροντες τὴν ὀδυνὴν τὴν ἐκ τῆς καύσεως, ἐπι-
χέωσι τὸν λιβανωτὸν σὺν τοῖς ἄνθραξι τῷ βωμῷ· κατείχοντο
γὰρ παρ' αὐτῶν. τοὺς τοιούτους φησὶ, δύνασθαι εἶναι ἐν τῇ
λειτουργίᾳ, ἢ μᾶλλον καὶ ἐν τοῖς ὁμολογηταῖς τετάχθαι. οὐ γὰρ
οἰκεία προαιρέσει ἢ τῶν σπονδῶν ἐγεύσαντο, ἢ τὸν λιβανωτὸν
ἐπέβαλλον τῷ βωμῷ· ἀλλ' ἢ βία, τοῦ λογισμοῦ αὐτῶν τῇ
πράξει μὴ συγκατατιθεμένου· ὥσπερ καὶ οἱ τῇ τῶν βασάνων
ἀνάγκῃ παραλυθέντες τὸν τόνον τοῦ σώματος, ὡς μήτε κινηθῆναι
δύνασθαι μήτε φθέγξασθαι, καὶ ἀντιστῆναι τοῖς βία εἰς τὰ στό-
ματα αὐτῶν ἐκχέασι τὸν οἶνον τῶν σπονδῶν, καὶ οἱ τοῖς ὁμο-
λογηταῖς συνταχθήσονται. ἐξῆς δὲ περὶ τῶν διανυνόντων τὸ τῆς
συνειδήσεως μαρτύριον λέγει, καὶ οὐκ οὐκ τοῖς ὁμολογηταῖς συνα-
ριθμῶν.

CANON XV.

Ibid. l. 10. Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸ πάσχα] In
MS. Reg. 2038. præfigitur hic titulus huic Canonī. Τοῦ
αὐτοῦ ἐκ τοῦ κ. τ. λ. HARDUIN. Ipsa hæc verba præstant
codd. Bodl. 715. et 3385. et similia his *ceteri manuscripti*,
tum vero horum Canonum Zonaræque editio Parisina anni
1621. Haud adjectus autem hic canon est in Joan. Œco-
lampadii *Latina Interpretatione* eorundem canonum, quæ
ante Græce editos in *Micropresbytico* Basileæ anno 1558.

comparuerat. Nunc extare canonem cum titulo in *Pedatio* Græcorum video; innotuitque mihi ex brevi Chronici Paschalis seu Alexandrini fragmento, quod quidem nuper Romæ edidit cel. Angelus Maius in primo Volumine part. II. p. 222, *Collectionis* suæ *Vet. Scriptorum*, Tricentio cui-dam Librum suum De Pascha misisse Petrum Alex. Verba sunt, Πέτρος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος ἐν τῷ περὶ τοῦ Πάσχα λόγῳ, ὃν Τρικεντίῳ τινὶ γράφει.

P. 45. l. 13. προστέτακται] Ex *MS. Reg.* 2038. et aliis, ita ut in textu, locum legendum ac supplendum esse, monuit cl. Harduinus ad oram editionis suæ *Conciliorum*, pro *vulgatis*,—προσετέτακτο. τὴν μὲν γὰρ τετράδα κ. τ. λ. τὴν δὲ παρασκευὴν, ὅτι αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθε. κυριακὴν δὲ χαρμοσύνης, vel, quod in verbis ultimis etiam imperfectius est, τὴν δὲ παρασκευὴν χαρμοσύνης. Cotelierius quoque ad *Constit. Apost.* II. 59. id referente Gallandio, hunc Canonem ex *Regiis MSS.* ante Harduinum sic restituerat. Immo vero verba eadem extitisse in *codice T'ili*, Hervetiana ejusdem interpretatio, quæ anno prodiit 1561. ostendit. Itaque sic se re habente, cum præterea omnes *Bodleiani manuscripti*, *codicis*que ejusdam *Coisliniani* quod penes me est apographum, fere eadem præsent, in textum verba demum recepi. Denique illud προστέτακται agnoscunt *sex alii MSS.* præter *codicem Reg.* Zonaramque scholiastam. Nunc constat nobiscum convenire in omnibus *Pedatium*, nisi quod in eo extat, τὴν δὲ κυριακὴν pro τὴν γὰρ κ. ubi interea adnotatum est, ἐν ἄλλοις, τὴν γὰρ κ. Tum quæ posita ibidem est a Græcis Canonis expositio post voces κατὰ παράδοσιν habet, ἀποστολικὴν δηλαδή.

Ibid. τὴν μὲν τετράδα—τὴν δὲ παρασκευὴν] Verba valde affinia habet Auctor *Constit. Apost.* lib. V. cap. 15. Τετράδα δὲ καὶ παρασκευὴν προσέταξεν (Christus) ἡμῖν νηστεύειν, τὴν μὲν διὰ τὴν προδοσίαν, τὴν δὲ διὰ τὸ πάθος. vid. *Marc.* XIV. 1. Easdem fere causas observationis, et cultus tetradis, parasceues, dicique itidem Dominicæ, memoraverunt Victorinus Martyr De *FABRICA MUNDI* supra, vol. III. p. 456. Epiphanius *Expos. Cathol. Fidei* §. XXII. pag. 1104. ed. Petavii,

alibique Auctor modo memoratus *Constitutionum Apost.* lib. v. cap. 14. et lib. vii. cap. 23; ne alios dicam posteriorum temporum tractatores. Omnia vero de cultu atque antiquitate harum feriarum, Tertulliano et Clementi Alexandrino bene notarum, et in *πᾶσι κλίμασι τῆς οἰκουμένης*, teste Epiphonio in *Hæres.* lxxv. n. 6. p. 910. celebratarum, mihi præoccupavit Josephus Bingham. *Antiq. Eccles. Christ.* lib. xxi. cap. 3.

P. 45. l. 18. ἐν ᾗ οὐδὲ γόνατα κλίνειν παρειλήφαμεν] Anti-quissimi hujus ritus, sed in ecclesiis Latinorum nunc universim abrogati, “meminit” (verba Dallæi sunt *De Vero Usu Patrum* lib. ii. cap. ult.) “vetustissimus Quæstionum “et Responsionum apud Justinum Scriptor, (Q. et R. “Quæst. 115.) et rationem reddit probatque ex quodam “Irenæi loco, et a temporibus apostolicis initium ejus re-“petit. Tertullianus quoque meminit (De Corona milit. “cap. 3.) et Epiphanius (in Panario in conclus. Operis, “p. 1105. A.) et Hieronymus (Dial. contr. Lucif. p. 187.) “et morem inter Ecclesiæ instituta recenset. Ipsa quin-“etiam, quod longe majus est, sanctissima Synodus uni-“versalis Nicæna diserto canone (Can. 20.) ritum illum “confirmavit.” Hæc Dallæus pag. 337. Interp. Latinæ, qui canonem quoque nonagesimum Concilii Quinisexti in hac parte adduxit. Adjicere nunc nobis licet Tertulliani Lib. *De Oratione* ex cod. MSto a Muratorio auctum, cap. 23. Conferas et Binghamum *Antiq. Eccl. Christ.* lib. xiii. c. 8. Veruntamen, ex eo quod omissus sit canon Nicænus huc pertinens in codice suo MSto Canonum Latinorum, neque in *Arabica Paraphrasi* eorundem Canonum compareat, cl. Quesnelius colligit, morem istum apud Romanam saltem ecclesiam nunquam omnino receptum fuisse. Vide *Dissert.* xii. post *Leonis M. Opera* a Quesnelio collocatam, cap. v. Verum habet hunc canonem Nicænum Paraphrasis Arabica a Beveregio edita. Adi et Constantii Præfat. in *Epp. Rom. Pontif.* §§. LXXXII. et LXXXIII. Et certe Latinus scriptor Rabanus Maurus archiepiscopus Mogun-tinus, qui sæculo nono floruit, in *Institutione* sua *Clericorum* nobis præcipit, cum die Dominico, tum Pentecostes diebus,

nec jejunia agenda, nec genua esse flectenda, majorum traditione et universæ ecclesiæ more usuque appellatis. Vid. capp. LXX et LXXI.

P. 45. l. 18. παρειλήφμεν] Ait Zonaras: Σημειωτέον οὖν τὸ παρειλήφμεν, καὶ τὸ κατὰ παράδοσιν ἡμῖν προστέτακται. κἀντεῦθεν γὰρ φαίνεται, ὅτι τὸ ἐπὶ μακρὸν κρατήσαν ἔθος, ἀντὶ νόμον λελόγισται. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος καὶ τὰς αἰτίας προστίθισιν δι' αὐς ἀπηγόρευται κλίνειν ἐν Κυριακῇ γόνυ, καὶ ἀπὸ τοῦ πάσχα μέχρι τῆς πεντηκοστῆς. ἀνάγνωθι καὶ τὸν ξς'. ἀποστολικὸν κανόνα, καὶ ξθ'. Locus S. Basilii M. est in libro *De Spiritu S.* capite 27. qui sic incipit; Ὁρθοὶ μὲν πληροῦμεν τὰς εὐχὰς ἐν τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου· τὸν δὲ λόγον οὐ πάντες οἴδαμεν. οὐ γὰρ μόνον ὡς συναναστάντες Χριστῷ, καὶ τὰ ἄνω ζητεῖν ὀφείλουτες, ἐν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ, τῆς δεδομένης ἡμῖν χαρίτος διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν στάσεως ἑαυτοὺς ὑπομνήσκομεν· ἀλλ' ὅτι δοκεῖ πῶς τοῦ προσδοκωμένου αἰῶνος εἶναι εἰκὼν· διὸ καὶ ἀρχὴ οὖσα ἡμερῶν &c. tom. iii. p. 56. ed. Benedictin. Agunt *Canones*, qui *Apostolorum* appellantur, in Zonaræ Commentario hic memorati, de Dominica feriisque quarta et sexta.

DE DIVINITATE, &c.

P. 46. l. 2. Πέτρον τοῦ ἀγιωτάτου &c.] Tres, quæ sequuntur, ῥήσεις in *Concilio* extant *Ephesino* Act. I. pag. 508. tom. iii. *Concil.* ed. Labbæi, et Latine in *Concil. Chalced.* Act. I. p. 286. tom. iv. *Concil.* perinde atque apud veterem interpretationem Marci Mercatoris *Excerptorum Ephesini Concilii* in edit. Baluzii p. 175. Prolatas illas ῥήσεις atque adductas fuisse Ephesi, una cum aliis quibusdam patrum undecim locis, a S. Cyrillo Alexandrino, testatus est sexto existente sæculo Hypatius Ephesinus episcopus in *Collatione cum Acephalis*. Vid. tom. iv. *Concil.* p. 1766. Atque ante illud tempus pro veris agnitæ fuerant, ut ipsa *Concilii Ephesini Acta* taceam, a Vincentio Lirinensi in egregio suo *Commonitorio*, capite 42. Interea, ut obiter id notem, cum Julius Romanus episcopus unus ex iis patribus extitit, quos adduxerat Cyrillus, a Leontio Byzantino postea com-

pertum est, epistolam ad Prosdocium non Julii esse, sed potius Timothei Apollinaris discipuli, ὅς ἐστι, inquit Leontius, ἀπὸ πολλῶν ἀπογράφων καταμανθάνειν. *De Sectis*, act. 8. Unde factum est, ut a Petro Coustantio in editione *Pontificum Rom. Epistolarum* in Appendicem tantum Operis Ephesina ῥήσις Julii transmissa sit. p. 21. Ceterum docet cl. Villoisonus *Anecdott.* tom. ii. p. 247. ex *Catalogo* olim edito *Bibliothecæ S. Marci Venetiis*, subjungi in cod. 504. *Excerpta ex Petro episcopo Alexandrino et martyre ex libro De Divinitate.* Utrum illæ atque hæ ῥήσεις eædem sint, cl. Morellius in altero volumine *Bibliothecæ* suæ *MStæ* nos certiores fortasse faciet.

P. 46. l. 12. τέλεον] Reddit verba vetus Latinus Interpres, perinde ac si τελείας invenisset. Proxime ante ex ora edit. *Labb. Concil.* recepi οὐκ ἀπελείφθη *MSti Sequier.* lectionem pro οὐ κατελείφθη, et infra p. 47. δηλονότι pro δὴ τότε, et γεννώμενον pro γενόμενον.

P. 47. l. 1. "Οθεν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς &c.] Non tantum in Actu Primo *Concilii Ephesini* extat hæc quidem ῥήσις, sed et in Act. 7. a S. Cyrillo Alex. allata est in *Apologet. pro Duodecim Capitibus.* Vid. tom. iii. *Concil.* p. 845.

P. 48. l. 3. 'Εκ τοῦ περὶ τῆς Σωτῆρος &c.] Græca hujusce Excerpti deprompsi ex exemplari *Leontii Byzantini* scripto, quod bibliotheca Bodleiana tenet; nam Latine tantum adhuc editum est *Leontii Contra Eutychianos et Nestorianos* opus.

Ibid. l. 4. φιλίᾳ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως;] In *Leontii* Interpretatione Latina, quam præstant multæ *Patrum Bibliothecæ*, osculo filium Dei tradis? exaratum est. Et codicem quidem Russicum *evangeliorum* commemorat cl. Matthæi, in quo extat τοῦ Θεοῦ pro τοῦ ἀνθρώπου. Sed vero Petrum revera invenisse τοῦ ἀνθρώπου, atque Latina, non Græca, esse corrupta, censebunt omnes, qui verba attentius consideraverint, quibus veram Christi humanitatem, simul atque Deitatem ejus, illam quidem ex Servatoris hoc dicto, hanc vero, ut argumentari mos fuit, ex miraculis ejus, vir sanctus probare aggressus est. Ceterum Angelo Maio ejusdem *Leontii* contra Monophy-

sitas opus nuper edente in Tomo vii. *Collectionis* suæ *Vet. Scriptorum* p. 134. constat Leontium verba posteriora in libro attulisse suo, Πέτρον μάρτυρος πάπα Ἀλεξανδρίας ἐν τῷ περὶ τῆς ἐνδημίας Χριστοῦ. Τὸ συναμφότερον τοίνυν δείκνυται, ὅτι Θεὸς ἦν φύσει, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος φύσει. In eodem vero egregiæ *Collectionis* volumine Imp. Justinianus in *Epistola* sua contra *Monophysitas* a Maio primum edita S. Petri ῥῆσιν post vocem παραδῶς afferens τὰ συναμφότερα pro τὸ συναμφότερον et πάντα ὅσα pro πάντα invenisse videtur. pag. 307.

P. 48. l. 17. *Ex Primo de Anima Sermone*] Duo istæ Fragmenta operis S. Petri, quod appellat *De Anima Sermonem* Procopius Gazæus in *Comment. in Genesin* cap. 3. nobis servavit Imp. Justiniani ad Mennam *Epistola*, in qua quidem epistola Origenianus de præexistentia animarum refutatur error. Ῥῆσις autem prior, cum initio tum fine aucta, in Leontii Byzantini *Sacrorum* libro secundo extat, ejus titulus, seu, pars prima, a cel. Maio in eodem supradictæ *Collectionis* volumine e codd. Vaticanis edita est. p. 74 &c. Confer pag. 85. Eandem vero Petri ῥῆσιν similiter auctam antea videram in editione Romana *S. Dionysii Alex.* e codice Vaticano num. 553. productam, ejus initio voces τοῦ Θεοῦ Χριστοῦ pro illis τοῦ δευτέρου, sed minus bene, positæ sunt.

P. 50. l. 13. *Tunicarum scortearum aliarumque rerum quarundam in Paradiso &c.*] Quæ hic memoratur allegorica interpretatio, tunicas in paradiso pelliceas corpora significare hominum docebat. Qui enim omnia illa de primis humani generis parentibus a Mose tradita trahit ad mysticam rationem Origenes, is litteris mandavit hanc tunicarum, quæ antiqua fuit, expositionem. De his autem rebus consulas doctissimum Huetium in *Origenianis* lib. ii. quæst. xii. §. 7. p. 237. Tantum notabo, similiter interpretatum Tertullianum fuisse Jacobi de Christo prophetiam, *Lavabit in vino stolam suam et in sanguine uvæ amictum suum*, in lib. iv. *adv. Marcion.* c. 40. Lavabit, inquit, in vino &c. *stolam et amictum carnem demonstrans, et vinum sanguinem.* Ceterum obiter monendum est, Procopianum *Commentarium*, unde hæc in textum descripsi, in

Octateuchum, seu potius *Heptateuchum*, Latine tantum extare, Tiguri 1555. Conrado Clusero interprete excusam. Cons. Cavii *Hist. Lit.* tom. i. p. 504. et 505. Sed tamen haud inveniri posse affirmaverim Procopiana istæ in *Catena in Octateuchum*, quam in duobus amplis voluminibus edidit Lipsiæ anno 1772. Græcus monachus Nicephorus, qui operis Procopiani codice Græco MSto in texenda Catena usum se testatus est.

P. 50. l. 20. Ephremius] In priore sæculi sexti parte floruit hic scriptor. Cons. Cavii *Hist. Lit.* vol. i.

P. 51. l. 12. episcoporum et martyrum epistola] Cum de istac, tum de ipsius Petri epistola, ad S. PHILÆ Fragmenta mox dicetur. Ibi postquam producta est Episcoporum Epistola, posuit ante Petri illam verba sequentia auctor Fragmenti Maffeani de Schismate Meletianorum, *His agnitis, B. Petrus cum multa patientia populo scripsit Alexandrino epistolam hoc modo: PETRUS in fide Dei stabilitis, &c.*

NUNC sequitur aliud quoddam Fragmentum, in textu haud positum, hic vero, quoniam sola auctoritate scholiorum quorundam nixum est, inter annotationes meas collocatum, ne certis minus certa admiscerentur. Ex libro *S. Petri Alexandrini de Blasphemia*, prout se fert titulus, desumptum est, in usus meos ex codice illo bibliothecæ Coislinianæ 268. a cl. Boissonado descriptum, qui inter alia opuscula, teste Montfauconio pag. 312. *Catalogi, Isaaci Syri* continebat *Sermones*, cujus marginibus adscripta fuerunt Scholia ex multis patribus, quorum agmen clauderat S. Petrus Alexandrinus. Nullum alium Petrum præter martyrem nostrum in mente habuisse falsarium, si modo fallaces sint hæ merces, ostendit mentio, quæ fit Paphnutii confessoris. Paphnutius enim confessione Christi nobilis, dum apud patres Nicænos versatus erat, clericorum, qui ante ordinationem conjuges fuissent, coactæ abstinentiæ bonis avibus obstitit, rem narrantibus historicis ecclesiasticis, qui post Eusebium floruerunt. Nomen ejus inter episcopos Ægyptios, qui Nicæno concilio intererant, in Catalogo illo quem cl. Morellius nuper edidit, comparet, quod quidem eo magis

memorandum est, quod Valesius in notis ad Socratis *H. E.* I. 10. illa de Paphnutio audet rejicere, sua ipsius verba sunt, praesertim cum inter episcopos, qui Nicæno concilio subscripserunt, nullus eo nomine reperiatur. Quod tamen auctore Paphnutio apud concilium Nicænum haud constitutum est, illud prius stabiliverat in Hispania concilium Eliberitanum.

Τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας, περὶ Βλασφημίας.

Ὅπως δέ σε καὶ ἀπὸ διηγήσεως μεγάλης προσπέσω, ὅτι περ οὐ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἡ τοιαύτη δυσσεβῆς ἔννοια, ἀλλὰ τοῦ πονηροῦ δαίμονος, ἄκουσον ψυχοφελλοῦς ἀποφθέγματος. ποτὲ γὰρ καμοὶ (for. καμὲ) τοῦ τοιούτου διανοχλοῦντος λογισμοῦ, ἀνεθέμην αὐτὸν τῷ τοῦ Θεοῦ θεράποντι καὶ ὁμολογητῇ Παφνουτίῳ· ὅστις μοι διῶσχυρίζετο λέγων· ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ ἥνικα πυρὶ καὶ βασάνοις τὸ σῶμα ὑπὲρ Χριστοῦ κατεκαίετο, καὶ ἐξαιέτο (leg. ἐξεκαίετο), ὁ δαίμων ἔνδο θεύμου (for. ἔνδον θύμου) κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας ἐφθέγγετο. πρὸς δὲ ἐμβριμησάμενος μετὰ Θεοῦ εἶπον· ὦ πονηρέ· τὸ σῶμα μου καὶ τὴν ψυχὴν μου δέδωκα εἰς θάνατον, ἵνα μὴ αὐτὸν ἀρνήσωμαι, ἢ βλασφημήσω· καὶ σὺ λογισμούς μοι βλασφημίας λαλεῖς; εἰ τὸν Θεόν μου βλασφημῶ, πῶς ὑπὲρ αὐτοῦ νῦν δι' ἐκχύσεως αἵματος μαρτυρῶ καὶ προσκυνῶ; ἀλλὰ πρόδηλον ὅτι ἡ μὲν καλὴ ὁμολογία καὶ μαρτυρία ἐμὴ τυγχάνει· ἡ δὲ κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημία σὴ, καὶ ἐπὶ σε ἐπιστρέφεται.

Sed hæc haecenus. *Diatribam*, quam Petavius primus edidit in *Uranologio*, ac postea Ducangius ante *Chronicon Paschale* seu *Alexandrinum* posuit, etsi Petro Alexandrino episcopo et martyri in codicibus scriptis attributa fuerit, Petri tamen non esse, cum in ea adducatur Athanasius, liquet vel pueris, ait Cavius in *Hist. Lit.* qui nondum ære lavantur. Addi possent et alia τῆς νοθείας indicia. Pauca interea fragmentorum istorum Chronico Paschali præmissorum Is. Casaubonus in *Exercit.* xvi. *Anti-Baroniana* pp. 410. et 590. ed. Genev. tanquam si revera S. Petri fuissent, ex MSto olim protulerat. Atque totam collocavit in S. Petri Reliquiis *Diatribam* Gallandius in tomo iv. suæ *Bibliothecæ Patrum*, omissa tamen S. Athanasii ῥήσει, qua

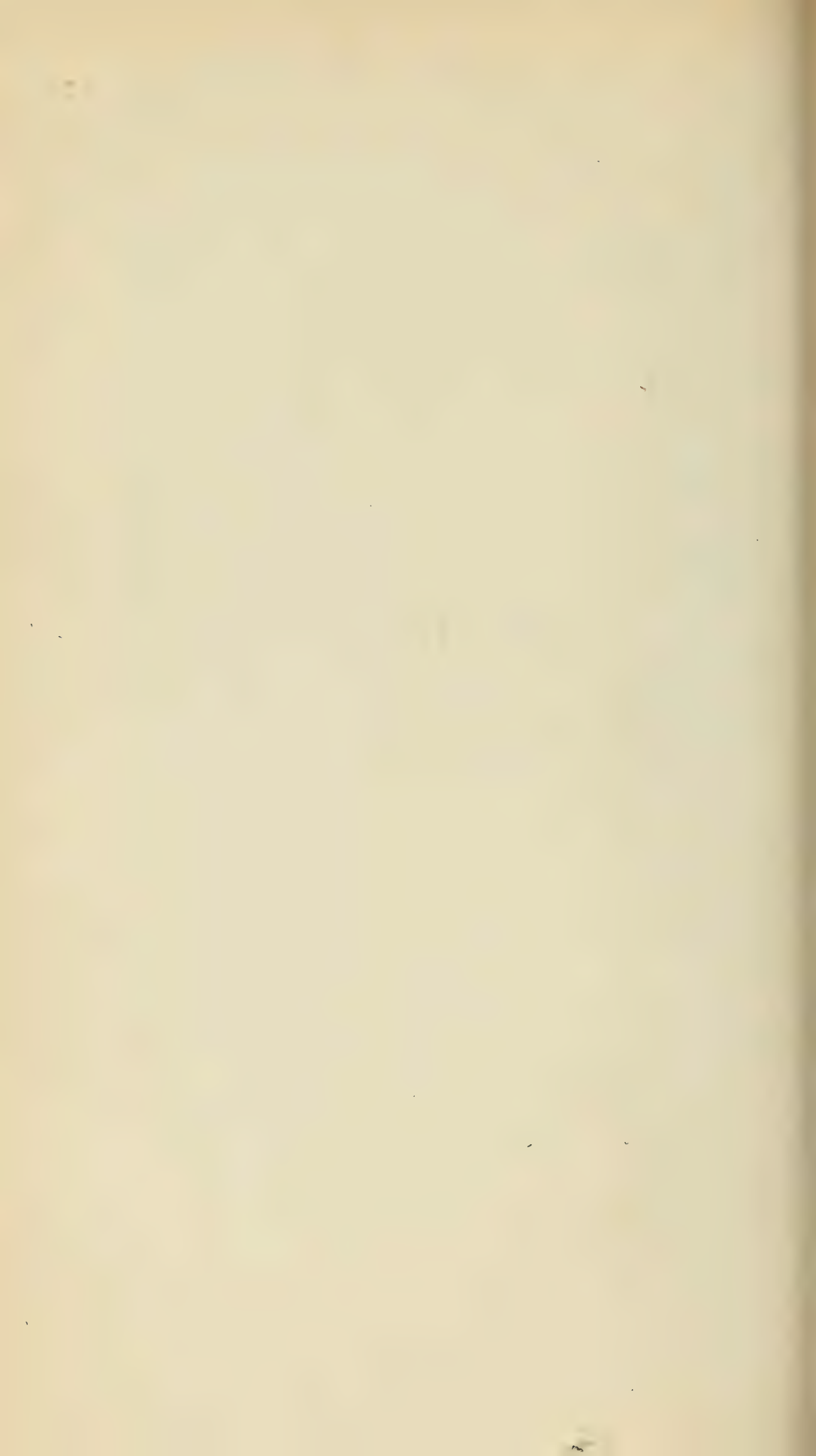
prodi dixerat Cavius parachronismum, dum ipse quoque Cavius partes quidem *Diatribæ* Petro assignavit. Cum vero testimonium ibi extiterit de autographo evangelii Joannis in ecclesia Ephesina servato, “ejus loci ac testimonii γνησιότης” (verba sunt cel. Ernestii in *Institut. Interpretis Novi Test.* part. II. cap. ii. §. 2.) “in dubitationem” haud levibus de causis adducitur a Scaligero, Petavio, Tillemontio, et nuper Garbello in *Prolegom. Evangel.* Blanch. p. 42. id opusculum ac testimonium juniori, de “seculo sexto, Petro tribuentibus.” De Petri Diatriba tantum.

Ad hæc in Justiniani illa ad Mennam *Epistola*, ex qua duo fragmenta *Prioris de Anima Sermonis* supra deprompsi, extat præterea alia quædam ῥήσις ex ejusdem S. Petri *Mystagogia*, quæ dicitur, sumpta. Τοῦ αὐτοῦ (Petri) ἐκ τῆς Μυσταγωγίας, ἧς ἐποιήσατο πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, μέλλων τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀναδέχεσθαι. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, γρηγορεῖτε, ὅτι εἰς θλίψιν πάλιν μέλλετε εἰσελθεῖν. οἴδατε πόσους κινδύνους ὑπέμεινεν ὁ ἀναθρέψας με πατήρ μου καὶ ἐπίσκοπος Θεῶνας ἀπὸ τῶν μαινομένων εἰς τὰ εἴδωλα, οὗ καὶ τὸν θρόνον διαδεξάμην, εἴθε δὲ καὶ τὸν τρόπον. ὥς (for. ὅσους) δὲ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος κατακρυπτόμενος ἀπὸ τόπων εἰς τόπους, πρὸς τούτῳ καὶ Σαβελλίου θλίβοντος. τί δὲ εἶπω Ἡρακλᾶν καὶ Δημήτριον τοὺς μακαρίους ἐπισκόπους, οἷους πειρασμοὺς ὑπέστησαν ὑπὸ τοῦ μανέντος Ὠριγένους, καὶ αὐτοῦ σχίσματα βαλόντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὰ ἔως σήμερον ταραχὰς αὐτῇ ἐγείραντα. Hæc vero cum suspicatus essem ex *Actis Martyrii S. Petri* descripta fuisse, ea demum, sed nonnihil immutata, apud Surium inveni in tomo vi. *Sanctorum Hist.* ad 25. Novembris, p. 579. ed. Colon. Actorum vero ibi collocatorum fidem nemo, opinor, his quidem temporibus in se recipiet. In illis quoque *Actis* extare in pag. 578. aliam S. Petri ῥήσιν deprehendi, quam attulit Anastasius Sinaita in *Hodego* suo, sive *Via Duce adversus Acephalos*, p. 134. ed. Gretseri; Ἀρείος, καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, κεχωρισμένος ἔσται τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Sic enim in *Actis* apud Surium idem positum est, *Hic autem Arrius, pro quo rogatis, soli Deo mortuus est, et a facie illius hic et in futuro sæculo pro-*

jectus est. Acta quoque S. Petri Græca a Combefisio Parisiis anno 1660. edita, his similia habere mihi compertum est. Quæ quidem acta fabulis referta esse, monuit Basnagius in *Annal. Politico-Eccles.* tom. ii. p. 622. Neque de actis martyrii S. Petri Alex. usquam facit mentionem in opere Martyrologico suo Ruinartus. Immo eorundem τὴν νοθείαν satis superque demonstratam video a Natali Alexandro *Hist. Eccl. Sæc. iv.* Diss. 9. p. 401. et a Cellierio, *Histoire Générale des Auteurs*, tome iv. p. 18. Quamobrem hoc quoque, quod Petro adscripsit Anastasius, juxta atque illa, quæ Justinianus, libens præterii.

At vero, cum in libro secundo *Rerum Sacrarum* Leontii et Johannis, quem, ut modo ostendi, cel. Angelus Maius in Vol. VII. præclaræ *Collectionis* suæ partim edidit, ῥῆσις, quæ sequitur, ex Petri opere inscripto, Διδασκαλία, sumpta extet, ipsa addi ceteris Petri reliquiis, etsi oblitus ejus sum, debebat. Ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας διδασκαλίας. Τάλας ἐγὼ οὐδὲ ἐμνήσθην ὅτι ὁ Θεὸς νοῦν ἐπιτηρεῖ καὶ ψυχῆς ἀκούει φωνήν· συνέγνω εἰς ἁμαρτίαν πρὸς ἑμαυτὸν λέγων· ἐλεήμων ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ ἀνέξεταί μου· καὶ μὴ πληγεὶς παραχρήμα, οὐκ ἐπανσάμην, ἀλλὰ μάλλον κατεφρόνησα συγγνώμης, καὶ ἑδαπάνησα Θεοῦ μακροθυμίαν. p. 96.

S. PHILEAS.

S. PHILEAS.

S. HIERONYMUS, *Lib. De Viris Illustribus*,
cap. lxxviii. p. 169.

PHILEAS de urbe Ægypti, quæ vocatur ^aThmu-
is, ^bnobili genere, et non parvis opibus, suscepto
episcopatu, ^celegantissimum librum de Martyrum
laude composuit: et ^ddisputatione actorum habita
adversum judicem, qui eum sacrificare cogebat, pro
Christo capite truncatur; ^eeodem in Ægypto per-
secutionis auctore, quo Lucianus Nicomediæ.

^a Hodie Damiata. vide Jac. Golium ad Alfraganum p. 292.
Ejusdem urbis mentio infra c. 99. FABRICIUS.

^b Euseb. viii. 9. Φιλέας τε τῆς Θμουϊτῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος,
διαπρέψας ἀνὴρ ταῖς κατὰ τὴν πατρίδα πολιτείαις τε καὶ λειτουργίαις, ἔν
τε τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις. FABRICIUS.

^c Hæc est Epistola Phileæ ad Thmuitas ex qua amplum et
insigne fragmentum servavit Eusebius viii. 10. FABRICIUS.

^d In Actis Passionis Phileæ præses hic dicitur Culcianus.
Fuit autem Culcianus præses Thebaidis, ut docet Epiphanius.
Proinde Phileas passus est in Thebaide, non autem Alexandria,
ut quidam putant. Quos in errorem induxit Eusebii locus ex
cap. 10. ubi Phileæ epistola refertur, quam ille ad Thmuitas
scripsit Alexandria, paulo ante agonem martyrii sui. Verum, ut
dixi, Culcianus præses Thebaidis, a quo damnatus est, manifesto
arguit illum in Thebaide passum fuisse. Ceterum acta illa

passionis Phileæ nuper edita sunt Antverpiæ. Quibus plane consentit codex MS. bibliothecæ Sancti Victoris. Interpolata sunt autem a quodam Gregorio, qui ex lib. VIII. historiæ ecclesiasticæ Rufini multa inseruit. Vera igitur acta incipiunt ab his verbis, *Imposito ergo Philea super ambonem, Culcianus præses dixit*, etc. In fine item quædam addita sunt ex Rufino de Philoromo martyre. VALESIUS. Eusebii *Hist.* VIII. 9. Adnotat ad hunc Hieronymi locum E. S. Cyprianus, disputationem Phileæ de qua ibi Hieronymus, complexam judicis quæstionem ac responsionem Phileæ, Actis Martyrii, quæ prodierunt Antverpiæ, insertam esse. De Actis autem Phileæ cons. Adnotatt. infra.

e Maximino A. 311. Confer Acta Sanctor. 4. Febr. tom. i. p. 459. seq. FABRICIUS. *quo Lucianus Nicomediæ. Supplend. capite truncatus est.* Vid. Hieron. supra pag. 4. ante S. LUCIANI Reliquias.

S. PHILEÆ

EPISCOPI THMUITANI ET MARTYRIS

RELIQUIÆ,

QUI

SCRIPSIT SUB SÆCULI QUARTI INITIUM.

Ἀπὸ τῶν Φιλέου πρὸς Θμουίτας γραμμάτων.

ΤΟΥΤΩΝ ἀπάντων ὑποδειγμάτων ἡμῖν καὶ ὑπο-
γραμμῶν καὶ καλῶν γνωρισμάτων ἐν ταῖς θείαις καὶ
ἱεραῖς γραφαῖς κειμένων, οὐδὲν μελλήσαντες οἱ μακά-
ριοι σὺν ἡμῖν μάρτυρες, τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα πρὸς τὸν
ἐπὶ πάντων Θεὸν καθαρῶς τείναντες, καὶ τὸν ἐπ'
εὐσεβείᾳ θάνατον ἐν νῶ λαβόντες, ἀπρίξ τῆς κλήσεως
εἶχοντο. τὸν μὲν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εὐ-
ρόντες ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς, ἵνα πᾶσαν μὲν
ἁμαρτίαν ἐκκόψῃ, ἐφόδια δὲ τῆς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν
εἰσόδου ἡμῖν κατάρθῃται· ^αοὐ γὰρ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο

Interprete H. Valesio.

Ex Epistola Phileæ ad
Thmuitas.

Hæc igitur omnia exempla
ac signa, et pulcherrima docu-
menta in sacris literis exstare
cum scirent beatissimi qui no-
biscum versati sunt martyres;
absque ulla cunctatione, ocu-
lum mentis in supremum om-
nium Deum sincere defigentes,

et mortem pro pietate libenti
animo amplectentes, vocationi
suæ pertinaciter inhæserunt.
Quippe qui probe nossent Do-
minum nostrum Jesum Chris-
tum nostrâ causâ hominem id-
circo factum fuisse, ut et pec-
catum omnino excinderet, et
ad vitam æternam contenden-
tibus nobis subsidia itineris
compararet. Non enim rapi-

^a Phil. ii. 6, 7, 8.

τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν· καὶ σχήματι εὔρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐαυτὸν ἐταπείνωσεν ἕως θανάτου· θανάτου δὲ σταυροῦ. διὸ καὶ ὁ ἕξ-
 λώσαντες τὰ μείζονα χαρίσματα οἱ Χριστοφόροι μάρ-
 τυρες, πάντα μὲν πόνον καὶ παντοίας αἰκισμῶν ἐπινοίας 5
 οὐκ εἰσάπαξ, ἀλλ' ἤδη καὶ δεύτερον τινὲς ὑπέμειναν·
 πάσας δὲ ἀπειλὰς οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις
 τῶν δορυφόρων κατ' αὐτῶν φιλοτιμουμένων, οὐκ
 ἐνεδίδουν τὴν γνώμην, διὰ τὸ τὴν τελείαν ἀγάπην
 ἔξω βάλλειν τὸν φόβον. ὧν καταλέγειν τὴν ἀρετὴν 10
 καὶ τὴν ἐφ' ἐκάστη βασάνῳ ἀνδρείαν, τίς ἂν ἀρκέσειε
 λόγος; ἀνέσεως γὰρ οὔσης ἅπασι τοῖς βουλομένοις
 ἐνυβρίζειν, οἱ μὲν ξύλοις ἔπαιον· ἕτεροι δὲ ῥάβδοις·
 ἄλλοι δὲ μάστιξιν· ἕτεροι δὲ πάλιν ἰμάσιν· ἄλλοι δὲ
 σχοινίοις. καὶ ἦν ἡ θεὰ τῶν αἰκισμῶν ἐνηλλαγμένη, καὶ 15
 πολλὴν τὴν ἐν αὐτῇ κακίαν ἔχουσα. οἱ μὲν γὰρ ὀπίσω τῷ
 χεῖρε δεθέντες, περὶ τὸ ξύλον ἐξηρτῶντο, καὶ μαγγάνοις

nam arbitratus est Christus
 esse se æqualem Deo; sed exi-
 nanavit seipsum, servi formam
 induens: et specie ipsa inven-
 tus quasi homo, humiliavit se-
 metipsum usque ad mortem;
 et quidem mortem crucis. Pro-
 inde meliora charismata con-
 sectantes martyres qui Chris-
 tum gestabant, omnes ærum-
 nas, omnia tormentorum ge-
 nera quæ excogitari potuerant,
 non semel, sed iterum ac sæ-
 pius nonnulli sustinuerunt. Et
 cum satellites non solum ver-
 bis minantes, sed etiam factis
 terrorem ipsis incutere certa-

tim niterentur, non tamen
 fracti sunt animo, eo quod
 perfecta caritas foras ejiciebat 20
 timorem. Quorum virtutem et
 in singulis tormentis fortitudi-
 nem, quæ tandem oratio pos-
 sit percensere? Nam cum eos
 injuria afficere cuivis liceret, 25
 alii fustibus, alii virgis, alii
 flagris eos verberabant; qui-
 dam loris; nonnulli etiam fu-
 nibus cædebant. Eratque hu-
 jusmodi cruciatuum spectacu- 30
 lum varium et multiplex ple-
 numque malitiæ. Quidam enim
 illorum manibus post tergum
 revinctis ad stipitem suspen-

διετείνοντο πᾶν μέλος· εἴθ' οὕτως διὰ παντὸς τοῦ σώ-
 ματος ἐπῆγον ἐκ κελεύσεως οἱ βασανισταὶ, οὐ καθά-
 περ τοῖς φονεῦσιν ἐπὶ τῶν πλευρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τῆς γαστρὸς καὶ κνημῶν καὶ παρειῶν τοῖς ἀμυντηρίοις
 5 ἐκόλαζον· ἕτεροι δὲ ἀπὸ τῆς στοᾶς μιᾶς χειρὸς ἐξηρ-
 τημένοι αἰωροῦντο, πάσης ἀλγηδόνης δεινότεραν τὴν
 ἀπὸ τῶν ἄρθρων καὶ μελῶν τάσιν ἔχοντες· ἄλλοι δὲ
 πρὸς τοῖς κίοσιν ἀντιπρόσωποι ἐδοῦντο, οὐ βεβηκόσι
 τοῖς ποσὶ, τῷ δὲ βάρει τοῦ σώματος βιαζομένων μετὰ
 0 τάσεως ἀνελκομένων τῶν δεσμῶν. καὶ τοῦθ' ὑπέμενον,
 οὐκ ἐφ' ὅσον προσδιελέγετο, οὐδ' αὐτοῖς ἐσχόλαζεν ὁ
 ἡγεμὼν, ἀλλὰ μονονουχὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. ὅτε γὰρ
 καὶ ἐφ' ἐτέρους μετέβαινε, τοῖς προτέροις κατελίμπανεν
 ἐφεδρεύειν τοὺς τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ ὑπηρετουμένους· εἰ
 5 πού τις ἠττηθεὶς τῶν βασάνων ἐνδιδόναι ἐδόκει. ἀφει-
 δῶς δὲ κελεύων καὶ τοῖς δεσμοῖς προσιέναι (for. προσ-
 δῆσαι), καὶ μεταταῦτα ψυχορράγοῦντας αὐτοὺς κατα-
 τιθεμένους εἰς τὴν γῆν ἔλκεσθαι· οὐ γὰρ εἶναι καὶ μέρος

debantur: ac deinde universa
 0 corporis membra machinis qui-
 busdam distendebantur. Post-
 hæc tortores jussu judicis uni-
 verso corpori; neque ut homi-
 cidis solet, lateribus duntaxat:
 5 sed etiam ventri, cruribus, ac
 genis cruciatus ferreis ungulis
 adhibebant. Quidam altera ma-
 nu ad porticum suspensi pen-
 debant; quibus articulorum
 0 membrorumque omnium dis-
 tensio quovis cruciatu erat a-
 cerbior. Alii vultibus in se mu-
 tuo conversis ad columnas al-
 ligabantur, pedibus solum non
 5 contingentibus; adeo ut vin-

cula gravitate corporum adac-
 ta, acrius intenderentur. Atque
 id tolerabant non solum quam-
 diu Præses eos alloquebatur,
 aut audiendis ipsis vacabat; sed
 toto propemodum die. Nam ubi
 ad alios audiendos transierat,
 ministros officii sui relinque-
 bat, qui prioribus imminerent;
 si forte quis tormentorum acer-
 bitate victus a proposito de-
 sciscere videretur. Jubebatque
 eos absque ulla miseratione
 vinculis stringi, et postea cum
 jam animam exhalarent, humi
 abjectos trahi. Neque enim
 aiebat vel minimam nostri cu-

αὐτοῖς φροντίδος περὶ ἡμῶν· ἀλλ' οὕτω καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράττειν, ὥς μηκέτ' ὄντων· ταύτην δευτέραν βάσανον ἐπὶ ταῖς πληγαῖς τῶν ὑπεναντίων ἐφευρόντων. ἦσαν δὲ οἱ καὶ μετὰ τοὺς αἰκισμοὺς ἐπὶ τοῦ ξύλου κείμενοι διὰ τῶν τεσσάρων ὁπῶν διατεταμένοι ἄμφω 5 τὸ πόδε, ὥς καὶ κατ' ἀνάγκην αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ξύλου ὑπτίους εἶναι, μὴ δυναμένους διὰ τὸ ἔναυλα τὰ τραύματα ἀπὸ τῶν πληγῶν καθ' ὅλου τοῦ σώματος ἔχειν· ἕτεροι δὲ εἰς τοῦδαφος ριφέντες, ἔκειντο ὑπὸ τῆς τῶν βασάνων ἀθρόας προσβολῆς· δεινότεραν τὴν ὄψιν τῆς 10 ἐνεργείας τοῖς ὁρῶσι παρέχοντες, ποικίλας καὶ διαφοροὺς ἐν τοῖς σώμασι φέροντες τῶν βασάνων τὰς ἐπινοίας. τούτων οὕτως ἐχόντων, οἱ μὲν ἐναπέθνησκον ταῖς βασάνοις, τῇ καρτερίᾳ καταισχύναντες τὸν ἀντίπαλον· οἱ δὲ ἡμιθνήτες ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ συγκλειόμενοι, μετ' 15 οὐ πολλὰς ἡμέρας ταῖς ἀλγηδόσι συνεχόμενοι ἐτελειοῦντο. οἱ δὲ λοιποὶ τῆς ἀπὸ τῆς θεραπείας ἀνακτήσεως τυχόντες, τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τῆς φυλακῆς διατριβῇ, θαρσαλεώτεροι ἐγίνοντο. οὕτω γοῦν ἡνῖκα προσετέ-

ram habendam esse : sed cunctos sic de nobis sentire, sic erga nos agere debere, quasi non amplius homines essemus. Hunc scilicet secundum cruciatum post verbera inimici nostri excogitaverant. Quidam etiam post tormenta in nervo jacuerunt ; pedibus ad quatuor usque foramina divaricatis ; ita ut supini esse cogerentur, cum ob recentes plagarum cicatrices quas toto corpore gerebant, stare omnino non possent. Alii humi projecti jacebant præ nimia tormentorum acerbitate ; et multo gravius

quam dum cruciarentur spectaculum intuentibus præbebant, varia ac multiplicia tormentorum excogitata genera corporibus suis circumferentes. Quæ cum ita gererentur, alii 25 in ipsis tormentis exspirabant, constantiâ suâ pudorem incutientes adversario. Alii semineces in carcerem trusi, paucis post diebus doloribus oppressi 30 vitam finierunt. Reliqui curantium remediis refocillati, tempore ipso ac diuturna carceris mora fidentiores evasere. Itaque cum postea juberentur 35 eligere utrum mallent, an con-

τακτο αἰρέσεως κειμένης ἢ ἐφαψάμενον τῆς ἐναγοῦς
 θυσίας ἀνενόχλητον εἶναι, τῆς ἐπαράτου ἐλευθερίας παρ'
 αὐτῶν τυχόντα· ἢ μὴ θύοντα, τὴν ἐπὶ θανάτῳ δίκην
 ἐκδέχασθαι· οὐδὲν μελλήσαντες, ἀσμένως ἐπὶ τὸν θά-
 νατον ἐχώρουν. ἥδεσαν γὰρ τὰ ὑπὸ τῶν ἱερῶν γραφῶν
 ἡμῶν προορισθέντα. ^d ὁ γὰρ θυσιάζων φησὶ θεοῖς ἑτέροις,
 ἐξολοθρευθήσεται· ^e καὶ ὅτι οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ
 ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. Hæc attulit Eusebius in lib. viii. *Hist.*
 cap. 10.

tactis nefariis sacrificiis omni
 molestia liberari, et abominan-
 dæ absolutionis sententiam ab
 ipsis consequi; an vero sacri-
 ficare abnuentes capite dam-
 5 nari: omnes nihil cunctati,
 libenti animo ad mortem per-

rexerunt. Quippe probe no-
 rant quæ in sacris literis nobis
 præscripta sunt. Qui enim sa-
 crificat Diis alienis, ait scriptu-
 ra, exterminabitur. Et iterum:
 Non habebis Deos alienos præ-
 ter me.

EPISTOLA EPISCOPORUM ÆGYPTI AD MELETIUM.

Ex vetere Interpretatione Latina.

INITIUM EPISTOLÆ EPISCOPORUM.

HESYCHIUS, Pachomius, Theodorus, *Phileas*, Meletio
 dilecto et comministro in Domino, salutem: Simplici
 ratione incerta verba æstimantes, quæ de te audiebantur;
 quibusdam ad nos pervenientibus, nunciatur (for. nuncian-
 tur) aliena a more divino, et regula ecclesiastica, quæ a
 5 te conantur (vid. notam), immo magis fiunt, quæ nec au-
 ribus suscipere vellemus, considerantes in magnitudine
 audaciam et conatus incertos. Sed quoniam in præsentia

^d Exod. xxii. 20.

^e Exod. xx. 3.

advenientes multi his fidem imposuerunt, et contestari facta non dubitabant, nimis admirantes compulsi sumus has litteras conficere ad te. Qualem etiam commotionem et tristitiam communionem (for. communiter, Maffei) omnibus, et singillatim unicuique, præbuit a te facta ordinatio 5 in parœciis ad te minime pertinentibus, nec dicere etiam prævalet. Pauca (for. Paucis) tamen te arguentes non cessavimus.

Lex est patrum et propatrum, quam nec ipse ignoras, constituta secundum divinum et ecclesiasticum ordinem; 10 nam cuncta (for. cunctis) pro Dei placito et zelo meliorum ab ipsis est constitutum et fixum, in alienis parœciis non licere alicui episcoporum, ordinationes celebrare. Quæ lex bene nimis magna est, et cum sapientia adinventæ. Quoniam primum oportet conversationem et vitam eorum, qui or- 15 dinantur, cum magna scrupulositate scrutari; deinde, ut omnis confusio et turbulentia auferatur; vix enim unusquisque parœciam regere poterit suam, et magna sollicitudine multisque cogitationibus ministros reperire, cum quibus omne tempus vitæ transegit, et in manibus 20 ejus sunt educati. Tu autem nihil horum considerans, nec futura contemplans, nec beatorum patrum nostrorum et Christo susceptorum (vide notam) per successiones legem; neque magni episcopi ac patris nostri Petri honorem, ex quo cuncti per spem, quam habemus in Domino 25 Jesu Christo, pendemus; nec nostris incarcerationibus et temptationibus, et cotidianis ac multiplicatis opprobriis, nec oppressionibus et angustis apud omnes, placatus, omnia pariter evertere ausus es. Pro quibus quæ tibi excusationis occasio relinquetur? 30

Sed forsitan dices; egentibus gregibus ac desolatis, pastore non subsistente, ne multorum incredulitate multi subtrahantur, ad hoc perveni. Sed certissimum est, illos non egere: primum quia multi sunt circumeuntes et potentes visitare; deinde et si quid ab ipsis negligentius age- 35

batur, oportuerat ex populo properare, ac nos exigere merito. Sed sciebant se ministrorum non esse egenos, et ideo ad hos petendos non pervenerunt. Sciebant, quod mo-
nentes eos ab (for. de) hac inquisitione aut dimittebamus, aut cum omni scrupulositate fiebat, quod utile videbatur; fiebat enim sub arguente, et in manibus probitate constituta cogitabatur. Tu autem tam viliter (for inutiliter, vid. not.) quorundam considerans deceptiones et inania verba, subreptus ad ordinationes prosiluisti. Si enim adstringebant circumstantes te, et compellebant, ignorantes ordinem ecclesiasticum, oportuerat te sequentem regulam literis nos edocere, et ita, quod expedire videbatur fiebat (for. fieret, vel, fieri). Si forte quidam persuadebant tibi dicentes, de nobis finem esse factum; quod nec tibi ipsi erat ignotum, quod essent multi euntes et redeuntes ad nos, qui poterant visitare; etsi hoc fuisset, oportebat te majoris patris expectare iudicium et hujus rei permissionem. Sed horum nihil cogitans, et aliud sperans, immo magis nostri curam non gerens, præpositos quosdam populo providisti; nam jam cognovimus et chrismata (for. schismata, Maffei) fuisse, quod multis tua displicuit inrationabilis ordinatio.

Ad hæc nec beatissimi provisoris et induti Christum, omnium nostrum apostoli, Pauli verbum suasit morari, et propositum facile continere, qui scribens acceptissimo filio Timotheo dicit, ^f *Manus nemini cito imposueris, nec communica-veris peccatis alienis*; pariter suam erga illum demonstrans providentiam, et exemplum ac legem, qua cum omni scrupulositate et cautela eligantur ordinando. Adnuntias (for. ordinandi. Adnuntiamus, Maffei) imposterum tibi, ut regulæ tutum et salubrem terminum confirmare studetur. (for. studeas, Maffei.)

FINIS EPISTOLÆ EPISCOPORUM.

^f 1 Tim. v. 22.

Quæ sequuntur, posuit Scriptor Anonymus Ἀποσπασμάτων de Schismate Meletiano.

Hanc epistolam postquam suscepit et legit, nec rescripsit, nec ad eos perrexit ad carcerem, nec ad beatum Petrum iit; omnibus autem his episcopis, presbyteris, ac diaconibus Alexandriæ 5 apud carcerem martyrium passis, ingressus est statim Alexandriam. Erat autem in civitate quidam Isidorus nomine, moribus turbulentus, doctoris habens desiderium, et Arius quidam habitum portans pietatis, et ipse doctoris desiderium habens. Hi postquam cognoverunt cupiditatem Meletii, et quid esset, quod 10 requireret, succurrentes ei, invidentes scilicet pontificatum B. Petri, ut cognoscatur concupiscentia Meletii, presbyteros, quibus potestatem dederat B. Petrus de parœcia visitare Alexandriam, (for. visitanda Alexandrina), latentes Meletio demonstraverunt. Commendans eis occasionem Meletius separavit eos, et 15 ordinavit ipse duos, unum in carcere, et alium in metallo. His agnitis B. Petrus cum multa patientia populo scripsit Alexandrino Epistolam hoc modo.

INITIUM EPISTOLÆ DOMINI PETRI EPISCOPI
ALEXANDRIÆ.

20

Petrus in fide Dei stabilitis, dilectis fratribus in Domino, salutem. Quoniam cognovi Meletium nihil per utilitatem (supplet agere Maffei), cui nec beatissimorum episcoporum ac martyrum epistola placuit, sed insuper ingressum nostram parœciam tantum sibi adsumpsisse, ut etiam ex 25 mea auctoritate presbyteros, et quibus permissum erat egentes visitare, conaretur separare, et indicium (for. indicio) suæ cupiditatis in principatu (for. principatum), quosdam sibi ordinasse in carcere; modo illud observate, ne ei communicetis, donec occurram illi cum sapientibus 30 viris, et videam quæ sunt, quæ cogitavit. Valete. Hæc omnia primus edidit Veronæ e codice Veronensi vir cl. Scipio Maffei anno 1738. in Opere, cui tit. *Osservazioni Letterarie*, tom. iii. p. 11. et seq.

ANNOTATIONES

IN S. PHILEAM.

P. 87. l. 6. Ἀπὸ τῶν Φιλέου] Omnia, quæ de Philea ipso scripserat Eusebius, prius quam adduceret Phileæ epistolam, martyris, ut cum Tillemontio loquar, de martyribus agentis, operæ pretium est describere. Θαυμάσιοι μὲν οὖν καὶ οὗτοι· (beati martyres ante commemorati) ἐξαιρέτως δὲ ἐκεῖνοι θαυμασιώτεροι, οἱ πλούτῳ μὲν καὶ εὐγενείᾳ καὶ δόξῃ, λόγῳ τε καὶ φιλοσοφίᾳ διαπρέψαντες· πάντα γε μὴν δεύτερα θέμενοι τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας, καὶ τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστεως· οἷος Φιλόρωμος ἦν· ἀρχὴν τινα οὐ τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν βασιλικῆς διοικήσεως ἐγκεχειρισμένος· ὃς μετὰ τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς τιμῆς ὑπὸ στρατιώταις δορυφορούμενος, ἐκάστης ἀνεκρίνετο ἡμέρας· Φιλέας τε τῆς Θμουϊτῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος· διαπρέψας ἀνὴρ ταῖς κατὰ τὴν πατρίδα πολιτείαις τε καὶ λειτουργίαις· ἔν τε τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις· οἳ καὶ μυρίων ὅσων πρὸς αἵματός τε καὶ τῶν ἄλλων φίλων ἀντιβολούντων, ἔτι μὴν τῶν ἐπ' ἀξίας ἀρχόντων, πρὸς δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ παρακαλοῦντος, ὥς ἂν αὐτῶν οἶκτον λάβοιεν, φειδώτε παίδων καὶ γυναικῶν ποιήσουντο· οὐδ' αὖτε πρὸς τῶν τοσούτων ἐπὶ τὸ φιλοζωῆσαι μὲν ἐλέσθαι, καταφρονῆσαι δὲ τῶν περὶ ὁμολογίας καὶ ἀρνήσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεσμῶν ὑπήχθησαν· ἀνδρείῳ δὲ λογισμῷ καὶ φιλοσόφῳ, μᾶλλον

δὲ εὐσεβεῖ καὶ φιλοθέῳ ψυχῇ, πρὸς ἀπάσας τοῦ δικαστοῦ τὰς τε ἀπειλὰς καὶ τὰς ὕβρεις ἐνστάντες, ἄμφω τὰς κεφαλὰς ἀπετμήθησαν. ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἔξωθεν μαθημάτων ἕνεκα πολλοῦ λόγου ἄξιον γενέσθαι τὸν Φιλέαν ἔφαμεν, αὐτὸς ἑαυτοῦ παράτῳ μάρτυς· ἅμα μὲν ἑαυτὸν ὅς τις ποτ' ἦν ἐπιδείξων· ἅμα δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ συμβεβηκότα μαρτύρια, ἀκριβέστερον μᾶλλον ἢ ἡμεῖς ἱστορήσων διὰ τούτων τῶν λέξεων. ΑΠΟ τῶν Φιλέου &c. *Et hi quidem admiratione profecto digni extiterunt. Lib. 8. Hist. Eccl. capp 9 et 10. Verum ii maximam præ cunctis laudem atque admirationem merentur, qui opibus ac nobilitate pollentes, et ob eloquentiam ac philosophiæ studium non mediocrem gloriam consecuti, tamen veram pietatem et fidem in Dominum ac Servatorem nostrum Jesum Christum his omnibus præposuerunt. Hujusmodi fuit Philoromus: qui non vulgarem magistratum, Procuratoris scilicet summæ rei apud Alexandriam gerebat; et pro dignitate ac prærogativa honoris Romani, stipatus militibus quotidie jus dicebat. Hujusmodi etiam fuit Phileas ecclésiæ Thmuitarum episcopus; vir cunctis in patria honoribus ac muneribus summa cum laude perfunctus, et in philosophiæ studiis admodum clarus. Qui cum innumeri cognati atque amici, quidam etiam ex magistratibus atque honoratis eos rogarent; cum judex ipse eos cohortaretur ut sui ipsorum misereri, et uxoribus ac liberis suis consulere vellent: nunquam his omnibus adduci potuerunt, ut vitæ suæ conservandæ causa, divinas leges de confessione et negatione nominis Christi latas contemnerent: sed virili ac philosophico animo, seu potius religiosa ac Deo dicata mente, adversus omnes judicis minas et contumelias ambo perstantes, securi percussi sunt. Verum quandoquidem Phileam in Græcorum disciplinis apprime versatum fuisse retulimus, ipse nunc prodeat, tum de seipso testimonium dicaturus, quis et unde fuerit: tum martyria illa quæ per id tempus Alexandriæ contigerunt, accuratius quam nos relaturus his verbis. EX epistola Phileæ ad Thmuitas &c.*

Latine extant *Acta Sanctorum Phileæ et Philoromi* cum alibi tum apud Ruinartum in *Actis Martyrum* pag. 494. ed. Amstel. quæ quidem cum Eusebii narratione satis bene conveniunt Rufinique accessionibus. Verum “Acta illa”

Ruinartus ait “ quæ F. Franciscus Combefisius Græce et “ Latine edidit in *Triumphis Lectis Martyrum* (Paris. “ 1660) non ita sunt antiqua, ut hic præferri debeant?” Affert autem annotans infra Valesius, quædam ex Symeonis Metaphrastis Actis MSS. eorundem sanctorum. Passum fuisse utrumque martyrem Alexandriæ, aliter atque censet Valesius, plerique statuunt; annoque 307, ut posuit Tillemontius, *Mem. Eccl.* vol. v. p. 194. ed. Bruxel. in *S. Petro Alex.* art. 9. Ceterum Gallandius tomo iv. *Bibliothecæ suæ Patrum* hoc Phileæ fragmentum una cum Valesii adnotationibus adjecit. Epistolam vero, quam idem vir cl. adposuit quatuor episcoporum ad Meletium, Hesychii, Pachomii, (*Pachumium* nomen scribit Eusebius) Prodromi, Phileæque, ipsam una cum literis a Petro ad Alexandrinos super eadem re scriptis huic ipsi Phileæ fragmento jungendam duxi. Tum post epistolam horum præsulum hoc scribit de Meletio collectionis historicæ auctor, *Omnibus autem his episcopis presbyteris ac diaconibus Alexandriæ apud carcerem martyrium passis, ingressus est statim Alexandriam.*

P. 87. l. 6. Ἀπὸ τῶν Φιλέου πρὸς Θμουίτας γραμμάτων] Hæc verba majusculis literis scribenda sunt ad distinctionem. Et in Regio quidem codice a reliquo textu modico intervallo separantur. In Medicæo autem libro locantur ad marginem: in Mazarino et Fuket. codice omittuntur. Est autem Thmuis urbs Augustanicæ. Hinc apud Epiphanius in hæresi Semiariana. Πτολεμαῖος ἐπίσκοπος Θμουέως Ἀγγοустονίκης. VALESIIUS. Omissa verba sunt in *codd. Savil.* seu *Bodl.* atque *Norfolc.* Sed ad oras aliorum in Burtoni usus collatorum posita sunt.

Ibid. l. 9. οὐδὲν μελλήσαντες] μελήσαντες ed. Steph. Scribe μελλήσαντες ut legitur in codice Med. Maz. Fuk. et Savil. Idem error supra in cap. 4. hujus libri ex eorundem codicum auctoritate a nobis emendatus est, et rursus infra in hac Phileæ Epistola. (p. 381. l. 4.) VALESIIUS.

Ibid. οἱ μακάριοι σὺν ἡμῖν μάρτυρες] Ex textu ejeci articulum οἱ ante σὺν ἡμῖν, quem nescit *cod. Bodl.* seu *Savil.* Nunc ei addit Burtonus *codd. Med. Maz. Fuket. Norf. Florentinosque.*

P. 87. l. 11. τὸν ἐπ' εὐσεβείᾳ θάνατον] ὑπὲρ εὐσεβείας *MS. Norfolc. mortem pro pietate vet. Interpres Rufinus. ἐπ' εὐσεβείας MS. Bodl.* Nunc huic Burtonus addit *Med. Maz. et Fuket.*

Ibid. l. 15. οὐ γὰρ ἀρπαγμὸν &c.] Videsis quæ ante scripsi ad Epistolam VIENN. et LUGDUNENSIVM, §. 17. vol. I. p. 364.

P. 88. l. 4. ζηλώσαντες τὰ μείζονα χαρίσματα] Apostoli verba sunt, Ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα. *Ep. 1. ad Cor. cap. xiii. comm. 31.*

Ibid. οἱ Χριστοφόροι μάρτυρες] Id est Christo pleni. Sic Ignatius Antiochenus episcopus dictus est θεοφόρος, id est Deo plenus. VALESIVS.

Ibid. l. 6. τινές] Ad *edit. Genev.* oram notatum est, "Christophorsonus delet τινές." δις pro δεύτερον *Nicephorus.*

Ibid. l. 11. ἐκάστη βασάνῳ] ἐκάστῳ β. *MS. Bodl. et Niceph.* Addit Burtonus *codd. Med. Maz. Fuket. Norfolc.*

Ibid. l. 13. ἐπαίοντο] ἔπαιον *ed. Steph. et Nicephorus*, quod Valesius mutabat cum ἐπαίοντο, vel ex *scriptis suis*, vel ex *Rufino*, qui habet, verberabantur, certe confirmante *MS. Bodl.* Sed *MS. Norfolc.* mendose ἔπαινον. Hæc olim scripsi. Nunc constat, referente Burtono, extitisse in Valesii codicibus *Med. Maz. et Fuket. ἐπαίοντο.* Sed Burtonum secutus ἔπαιον revocavi, cum propter alia, tum quia verba illa ἕτεροι δὲ πάλιν ἴμασιν, hoc facinus rursus patratum esse, scilicet a vulgo, significant.

Ibid. ἕτεροι δὲ] οἱ δὲ *Niceph.* Mox apud *eund.* deest illud τὴν ἐν αὐτῇ lin. 16.

Ibid. ἕτεροι δὲ ῥάβδοις] Virgas illas quibus Martyres cæsi sunt Alexandriæ, e citro et malo punica fuisse docet Symeon Metaphrastes in Actis MSS. Phileæ ac Philoromi. Sic enim ait de Philoromo: ταῦτ' ἔφη ἐπεὶ λέγων θρασύνεται τοῖς δημίῳις ὁ ἑπαρχος, ῥάβδοις ῥοῶν καὶ κιτρίων τέτταρσιν πεπαρμένῳις ἐν γῇ πάλοις, χεῖρας καὶ πόδας αὐτοῦ ἐξαρτήσαντες, τὸν νῶτον μαστίξατε. Atque huc pertinere existimo quod notat Philo in oratione adversus Flaccum, flagrorum discrimen fuisse Alexandriæ, pro conditione ac dignitate reorum qui cæderentur. Aliis enim flagris et per alios cædebantur Ægyptii, aliis incolæ civitatis Alexandrinæ. Nam

Alexandrini virgis cædebantur ab Alexandrinis lictoribus, quos vocant Spathephoros. Atque hoc pœnæ discrimen nonnihil habuis sesolatii observat Philo, qui quidem spathas posuisse videtur pro virgis e citro seu malo punica.

VALESIIUS.

P. 88. l. 17. *περὶ τὸ ξύλον*] Eculeum intelligo. Reis enim in eculeo suspensis latera ferreis ungulis exarabantur.

VALESIIUS.

P. 89. l. 4. *καὶ κνημῶν*] καὶ τῶν κ. *Nicephorus*.

Ibid. l. 4. *ἀμυντηρίοις ἐκόλαζον*] Eadem verba habet Metaphrastes in Actis Passionis Phileæ. Nicephorus emendat *ἀμυντηρίοις τὰς κολάσεις*. Recte ut apparet. *ἀμυντήρια* autem sunt ungulæ, ut recte Rufinus vertit. Videntur tamen *ἀμυντήρια* aliquid plus esse quam ungulæ. Nam Hesychius *ἀμυντήριον, ξίφος δίστομον* interpretatur, id est gladium utrinque acutum; et in hoc crudelitas iudicium notatur, qui non contenti simplicibus ungulis, novaculis ad exaranda martyrum latera utebantur. VALESIIUS.

Ibid. l. 8. *οὐ βεβηκόσι τοῖς ποσὶ*] Pro *βεβηκόσι* habet *βεβηκότες* *Niceph.* nec male. Nunc addit Burtonus *cod. utrumque Florentinum*. Olim dixi lucidius fore *βιαζόμενοι* quam *βιαζομένων*, nunc malim aliud quid verbum hic substituere. Καὶ posuerunt ante *ἀνελκομένων* iidem *codd. Florentini*.

Ibid. l. 14. *τοὺς τῇ ἐξουσίᾳ ὑπηρητουμένους*] Apparitores seu officiales intelligit, qui Præfecto Augustali obsequabantur. De hoc enim loquitur Phileas in hac epistola, et *ἡγεμόνα* eum vocat. Porro *ἐξουσία* fere de maioribus iudiciis dicitur qui habebant jus gladii; quæ Latine potestas appellatur, ut ait Ulpianus. Quæ vox eo sensu sæpius occurrit apud Joannem Chrysostomum. Porro Præfectus Augustalis, eo quidem tempore erat Hierocles, quemadmodum scribit Epiphanius in hæresi Meletianorum. VALESIIUS. Confer not. ejus ad EPIST. VIEN. ET LUGD. vol. I. p. 331. Paulo ante pro illo *προσδιελέγετο* habet *προσδιελέγχετο* *MS. Bodl.* *προσδιελέγοντο* *Nicephorus*.

Ibid. l. 16. *τοῖς δεσμοῖς προσιέναι*] Nova et insolens mihi videtur hæc locutio. VALESIIUS. Vertit Valesius *vinculis stringi*. Forsitan legendum est *τ. δ. προσδεῖσθαι*, Euse-

bius in lib. *De Martyr. Palæst.* cap. 2. apud *Hist. Eccl.* Romanum ait τῷ ἱκρίῳ προσδεῖσθαι, *alligatum esse ad stipitem.*

P. 89. l. 18. οὐ γὰρ εἶναι] ἦν pro εἶναι *Christophorsoni Lectt.* Sed mihi quidem a forma directa transire oratio videtur ad obliquam, sicut in vocibus proxime sequentibus. Haud enim satisfacit Valesii versio, *Neque enim aiebat vel miniam nostri curam habendam esse &c.* Ejus tamen expositioni verborum aliquatenus favere videtur oratio præsidis in Actis *Martyrum Tarachi, Probi et Andronici* a Valesio mox allatis ad voces ἐπὶ τοῦ ξύλου κείμενοι. Habent verso ordine φροντίδος αὐτοῖς MSS. *Bodl.* et *Norfolc.* *Nicephorusque*, qui tamen φροντίδα posuit. His MSSis addit Burtonus *codd. Maz. Med. Fuket. Paris. Florentinosque.*

P. 90. l. 1. οὕτω καὶ διανοεῖσθαι] Nostri codices *Maz. Med.* et *Fuk.* vocem addunt hoc modo οὕτω ἐδόκουν δῖαν.—
VALESIUS. οὕτω ἐδόκουν καὶ δ. *Christophorsoni Lectt.* Recepitque οὕτω ἐδόκουν *Heinichenus.* Nunc vero reliquos MSSos *Nicephorumque* vocem ἐδόκουν nescire refert Burtonus, additque *cod. Dresdensen in Supplemto Notarum Heinichenus.*

Ibid. l. 2. ταύτην δευτέραν βάσανον] Raptationem intelligit. Primus enim cruciatus erat verberum ac plagarum et ungularum. Secundus ut humi depositi traherentur et raptarentur in carcerem. VALESIUS. ταύτην δ' ἐτέραν β. *Christophors. Lectt.*

Ibid. l. 3. πληγαῖς—οἱ καὶ μετὰ] λοιπαῖς οἱ ὑπενάντιοι ἐφεύρον, ἦσαν οἱ μὲν μετὰ *Christophors. Lectt.* et *Interp.*

Ibid. l. 4. ἐπὶ τοῦ ξύλου κείμενοι] Pessime *Langus* catas-
tam vertit, hic enim τὸ ξύλον aliter sumitur ac supra. Nam supra quidem ponitur pro eculeo, ut ex *Rufino* monuimus. Hic vero pro nervo ponitur, id est compedibus ligneis. De qua significatione multa jam dixi in superioribus libris. Latini etiam lignum eo sensu dixerunt. De his compedibus intelligendus est locus in Actis *martyrum Tarachi, Probi, et Andronici.* *Cum verberatus esset, Præses dixit: mittite illi ferrum per quatuor loca nervorum, et dimittententes aliquam curam ei apponere.* Et in Actis *Luciani martyris.* *Synesius* in oratione de regno ἀλλ' οὐγε μᾶλλον

κινῆσεται τῶν ἐν τῇ ποδοκάκῃ, τῷ φαυλοτάτῳ τῶν ξύλων. Porro sicut in hac Phileæ epistola ξύλον modo pro eculeo sumitur, modo pro nervo: ita in Actis Theodori Martyris quæ habentur apud Surium die 9. Novembris, lignum duplici modo accipitur. VALESIIUS. Eusebius in lib. modo commemorato *De Martyr. Palæst.* cap. 1. voce de compedibus ligneis simili modo usus, νυχθήμερον, inquit, ὑπὸ τέσσερα τοῦ κολαστηρίου ξύλου κεντήματα τοὺς πόδας παραταθέντες. Habet ἀντιτεταμένοι pro διατεταμένοι *Niceph.*

P. 90. l. 7. μὴ δυναμένους] Post vocem δυναμένους desunt voces ὀρθίους εἶναι, vel quid simile. W. LOWTH. Addunt *Christophorsoni Lectt. et Interp.* verba κινεῖν ἑαυτούς. Nihil interea opis ex vetere interprete *Rufino* habebis, qui Phileam vertendo ita breviavit, immo interdum ita auxit, ut auctori non eadem constet facies. Nisi vero subaudiendum est στήναι cum μὴ δυναμένους, quemadmodum vertit Valesius, μὴ δυναμένους exponere licebit *incapaces, debiles*. Nunc refert Burtonus, ἀναστειν addi post δυναμένους in *codice Florent.* priori ad finem lineæ in margine a secunda manu.

Ibid. l. 10. προσβολῆς] Additur in *Christophorsoni Lectt. et Interp.* ἡμιθανεῖς καί. Confer lin. 15. Mox. *Lectt. eæd.* παρ-εἶχον pro παρέχοντες.

Ibid. l. 12. τῶν βασάνων τὰς ἐπινοίας] τὰς τῶν β. ἐπινοίας *Niceph.* Supra habes πάντα μὲν πόνον καὶ παντοίας αἰκισμῶν ἐπινοίας. p. 88. l. 5. Cum his autem Phileæ conferas Eusebiana illa de martyribus cap. 12. hujus lib. viii. διὰ τε τῶν ἀπορρήτων ἕτεροι μελῶν τε καὶ σπλάγχνων αἰσχροῦ καὶ ἀσυμπαθεῖς καὶ οὐδὲ λόγῳ ῥήτας ὑπέμενον πάθας, ὧς οἱ γενναῖοι καὶ νόμιμοι δικασταὶ τὴν σφῶν ἐπιδεικνύμενοι δεινότητα, ὥσπερ τινα σοφίας ἀρετὴν φιλοτιμότερον ἘΠΕΝΟΟΤΝ.

Ibid. l. 19. ἐγίνοντο] ἐγίνοντο *MSS. Bodl. et Norfolk.* ἐγένοντο *Niceph.* Nunc addit Burtonus *codd. Med. Maz. Fuket.* et utrumque *Florentinum.*

P. 91. l. 2. τῆς ἐπαράτου ἐλευθερίας] Libertatem vocabant, cum quis vinculis solveretur, et libere quo vellet abire sineretur. Quæ vox non raro occurrit apud Eusebium, eo sensu quem dixi. Sic Arator in libro i. Apostolicæ historiæ.

———— *damnatio justī*

Libertas est facta reis.

Id est absolutio et relaxatio. VALESIIUS. τῆς περὶ αὐτοῦ ἐ. habet *MS. Norfolk.* τῆς παρ' αὐτοῦ ἐ. *Niceph.* Desiderantur voces ἢ μὴ θύοντα in *MS. Bodl.*

Ibid. l. 4. οὐδὲν μελλήσαντες] οὐδὲ μελήσαντες *Niceph.* Sed cum Valesio *Stephanianam* lectionem μελήσαντες corrigente faciunt *MSS. Bodl. et Norfolk.* *Lectionesque Christophorsoni.* Nunc addit *codd. Reg. et Parisienses* Burtonus. Mox ἀπὸ pro ὑπὸ *Niceph.*

Ibid. l. 8. ἐμοῦ.] Quæ sequuntur, Eusebius subjunxit: Τοιαῦται τοῦ ὡς ἀληθῶς φιλοσόφου τε ὁμοῦ καὶ φιλοθέου μάρτυρος αἱ φωναί· ἃς πρὸ (τῆς addunt nonnulli *MSS.*) τελευταίας ἀποφάσεως ὑπὸ τὴν δεσμωτικὴν ἔθ' ὑπάρχων τάξι, τοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ παροικίαν ἀδελφοῖς ἐπεστάλκει· ἅμα μὲν τὰ ἐν οἷς ἦν ἀνατιθέμενος· ἅμα δὲ καὶ παρορμῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἀπρίξ ἔχεσθαι καὶ μετ' αὐτὸν ὅσον οὐπω τελειωθησόμενον, τῆς ἐν Χριστῷ θεοσεβείας. *Hæc sunt vere philosophi, nec minus Dei quam sapientiæ amatoris martyris verba, quæ ante extremam judicis sententiam, adhuc in custodia constitutus ad fratres ecclesiæ suæ scripsit; partim quo in statu versaretur exponens; partim eos adhortans, ut pietatem in Christum etiam post obitum suum jamjam imminuentem, mordicus retinerent.*

DUAS, quæ sequuntur, epistolas primus edidit ex vetusto codice manuscripto Capituli Veronensis Marchio Scipio Maffei in *Osservazioni Letterarie*, vol. III. p. 11—18. *Veronæ* 1738. In Apparatu Mansiano ad *Annales Baronii* postea repositæ sunt. Monuit autem Maffeus hasce reliquias, quæ apud nullum auctorem repertæ sunt, nominatim neque apud Athanasium neque apud Hilarium, e Græco antiquitus esse translatas; dum nonnulla verba, quæ vix Latina videntur, aut Græcismo attribuenda sunt, aut recte defendi possunt, ut vocabulum *scrupulositas*, quod apud Tertullianum extat, atque istud, *quæ a te conantur*, quod passivo sensu Columella posuit; et de verbis ejusmodi lectorem mittit ad Aulum Gellium *Noct. Att. lib. xv. c. 13.* Professus interea est Mamachius V. D. in *Epistola de*

Ratione Temporum Athanasii p. 17. non magis hisce vocabulis se, quam nexibus verborum, qui ferrei sane sunt, moveri, ut vix dignum fuisse horum interpretem arbitretur, qui octavo sæculo viveret. Ait præterea Maffeus compositas fuisse ineunte schismate Meletiano hasce epistolas, id vero constare ex ipsa epistola episcoporum; hoc foret anno 306. ut tempora computavit Baronius, approbante et Basnagio; Athanasium enim in *Epistola* sua ad *Episcopos Ægypti et Lybiæ* anno 361. conscripta narrare, tunc durasse schisma annos 55. Quippe contra Montfauconium ostendit Maffeus, respici ibidem ab Athanasio ad synodum tantum Nicænam, cum his verbis usus fuerit; οἱ δὲ πρὸ τριάκοντα καὶ ἕξ ἐτῶν ἀπεδείχθησαν αἰρετικοὶ, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀπεβλήθησαν ἐκ κρίσεως πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. Confer et Lardnerum *De Hist. Evangelii Fide* P. II. lib. 1. cap. 61. fine, qui de hoc loco idem statuit. Commemorari monet itidem Maffeus quatuor illos antistites, qui epistolam miserunt ad Meletium, ab Eusebio his verbis, Φιλέας τε καὶ Ἡσύχιος καὶ Παχύμιος καὶ Θεόδωρος, τῶν ἀμφὶ τὴν Αἴγυπτον ἐκκλησιῶν ἐπίσκοποι· μυρίοι τε ἐπὶ τούτοις ἄλλοι διαφανεῖς, οἱ πρὸς τῶν κατὰ χώραν καὶ τόπον παροικιῶν μνημονεύονται. lib. viii. *Hist.* cap. 13. Narratque vir cl. ex Valesii ad Eusebium nota, in *Actis Græcis Passionis Petri Alexandrini*, quomodo in *Actis Latinis*, quæ Baronius adduxit, nominari Phileam, Hesychium, Theodorumque, omnium confessorum qui tenebantur in carcere *signiferos et præceptores*. A Philea vero ipsam epistolam compositam fuisse, conjecturam fecit Maffeus, cum propter Eusebii de studio ejus in philosophicis disciplinis excolendis testimonium, epistolamque ejusdem Phileæ de martyribus conscriptam, tum quod ab Hieronymo inter scriptores ecclesiasticos ille censeatur; quodque præcipuum est, Phileam ait, qui primus semper alibi positus est, ultimo loco propter verecundiam seipsum hic nominavisse. Ex his quoque fragmentis ostendit vir cl. errasse Basnagium in *Annalibus* an. 311. n. 14. dum propter ordinem, quem hæc commemorando servavit Eusebius, Petri post obitum passos esse martyres hos constituit. Denique desumpta olim fuisse fragmenta istæc idem

ille opinatur ex plurimis epistolis, quas S. Hilarius collegat adduxeratque in opere suo historico de Semi-Arianorum *Ariminensi Concilio*. Certe cum Arianis juncti postea sunt Meletii discipuli.

P. 91. l. 19. INITIUM EPISTOLÆ] Præfixum est istud epistolæ quoque Petri pro usitatori forma, *Incipit Epistola*.

Ibid. l. 22. æstimantes] Vitium est in hac sententia, cum priori vix conjungenda. Mox *ad* pro *id* reposui. l. 23.

Ibid. l. 24. quæ a te conantur] Defendit ex Columella, ut modo dixi, Maffeus.

P. 92. l. 11. nam cuncta—meliorum] Hæc fortasse cum sequentibus conjungi debent, et *cunctis* pro *cuncta* reponi.

Ibid. ab ipsis est constitutum et fixum] Confert ista cum Canone xxxv. qui dicitur Apostolorum, Scipio Maffeus p. 20. Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὄρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας. εἰ δὲ ἐλεγχθεῖν τοῦτο πεποιηκὼς παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς χώρας γνώμην, καθαιρεῖσθω καὶ αὐτὸς, καὶ οὖς ἐχειροτόνησεν. Porro inde constare ait legis antiquitatem, quod *per successiones*, ut infra positum est lin. 23. *beatorum patrum nostrorum*, hoc est, usque ab apostolis, transmissa fuerit.

Ibid. l. 14. bene nimis magna est] Quid connubium particularum Græcarum post hæc lateat, nescio.

Ibid. l. 19. reperire] H. e. ut ordinentur.

Ibid. l. 23. Christo susceptorum] Auctor fortasse scripserat Χριστοδόχων, et vertendum erat, *Christum suscipientium*, ut infra habes p. 93. l. 21. *induti Christum*. Vox Θεοδόχος apud auctores occurrit, et a Suicero in *Thesouro Ecclesiastico Deum suscipiens* exponitur.

Ibid. l. 24. magni episcopi ac patris nostri Petri] Alexandrino papæ omnes Ægypti provinciæ subjectæ sunt.

Ibid. l. 32. pastore non subsistente] Videsis quæ de S. Petri fuga supra adnotavimus ad Reliquias ejus p. 61. Meletium Petri fugam causatum ordines sacros contulisse, narrat Sozomenus *Hist. Eccl.* I. 24.

Ibid. multorum incredulitate] An intelligitur lapsus multorum?

P. 92. l. 34. circumeuntes et potentes visitare] Meminit S. Petrus in Epistola, quæ sequitur, horum περιδεύτων, presbyterorum, quibus permissum erat egentes visitare, scilicet Alexandriæ, ut scribit ille, qui hasce duas epistolas adduxit. p. 94. Conferas et verba lin. 14. pag. 93.

P. 93. l. 3. Sciebant quod monentes eos de hac inquisitione &c.] Etsi, quænam esset hæc monitio, aut quid egissent martyres, obscurum puto; sequentibus tamen significari hujusmodi quid videtur, utile aliquid factum esse sed animadversioni patens apertumque, conjuncte cum operatione justa excogitatum. Verbum *arguentes* supra habes p. 92. l. 7. *Arguo*, ἐλέγχω, *Glossæ Vet.* præstant. Deinde vocibus, *in manibus probitate constituta*, quæ sunt Græce, ἐν χέρσι δικαιοσύνη, justa operatio indicari videtur.

Ibid. l. 7. tam viliter] Pro *tam viliter* legere malim *inutiliter*. Supra habes, *fiabat, quod utile videbatur*. Mox apud Petrum occurrit, *nilhil per utilitatem*.

Ibid. l. 28. ordinandi. Adnuntiamus] Sic correxit Maffeus. In MS. *ordinando adnuntias*.

P. 94. l. 12. ut cognoscatur concupiscentia Meletii] Petrus in Epistola, *Et indicium suæ* (for. *indicio*) *cupiditatis in principatu* (for. *principatum*), quosdam sibi ordinasse in carcere. Legendum vero ait, sed sine justa causa forsan, Maffeus, *et cognoscentes concupiscentiam Meletii*.

Ibid. l. 13. potestatem—de parœcia] H. e. potestas res ordinandi Alexandrinæ parœciæ. Sed fortasse legendum, *de parœcia visitanda Alexandrina*.

Ceterum, quo magis illustrentur istæc fragmenta, quæ pretiosa nominant fratres Ballerinii, *De Antiq. Collect. Canonum*, P. II. c. ix. 2. 26, narrationem Epiphanianam de schismate Meletiano afferam; quam tamen a Meletiano quopiam accepisse eundem patrem, plerique omnes cum Petavio existimant.

Epiphaniî Hæres. lxxviii. num. 1—4.

Μελητιανῶν τι τάγμα ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρα ὑπάρχει, ἀπὸ Μελητίου τινὸς ἐπισκόπου ἐν τῇ Θηβαΐδι γενομένου τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως. οὐ γάρ τι μετήλ-

λαττεν ἢ πίστις αὐτοῦ ἐν καιρῷ τινι τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας. οὗτος ὁ Μελήτιος σύγχρονος ἦν καὶ συνακμαστὴς τοῦ προειρημένου Ἰέρακά τε, καὶ καθεξῆς διαδεξάμενος, ὃς ἦν καὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου σύγχρονος. καὶ οὗτοι πάντες ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ ἦσαν τοῦ γενομένου ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ. ἡ δὲ κατὰ τὸν Μελήτιον ὑπόθεσις, τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

Σχίσμα ἐποίησεν, οὐ μὴν μετηλλαγμένως (for. μετηλλαγμένος) τὴν πίστιν γεγένηται. οὗτος ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ, ἅμα Πέτρῳ τῷ ἁγίῳ ἐπισκόπῳ καὶ μάρτυρι, καὶ τοῖς ἄλλοις μάρτυσι συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ (for. τοῦτο) ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπιτεταγμένων τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἡγεμόνων τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Αἰγύπτου· Κουληιανὸς μὲν ἦν ἑπαρχος τῆς Θηβαΐδος, Ἀλεξανδρείας δὲ Ἱεροκλῆς· καὶ ὁ μὲν Μελήτιος ἐν τῷ δεσποτηρίῳ καθειργμένος ἦν, αὐτὸς τε καὶ οἱ προειρημένοι μάρτυρες, ἅμα τῷ προειρημένῳ Πέτρῳ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπισκόπῳ. ἐδόκει δὲ καὶ ὁ Μελήτιος τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον προήκων, καὶ δευτερεύων τῷ Πέτρῳ κατὰ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν, ὥς δι' ἀντιλήψεως αὐτοῦ χάριν, ὑπ' αὐτὸν δὲ ὦν, καὶ ὑπ' (ἐπ'. cor. *Petavius*) αὐτὸν τὰ ἐκκλησιαστικά ἀναφέρων. τοῦτο γὰρ ἔθος ἐστὶ, τὸν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀρχιεπίσκοπον πάσης τε Αἰγύπτου καὶ Θηβαΐδος, Μαραιώτου τε, καὶ Λιβύης, Ἀμμωνιακῆς, Μαραιώτιδος τε καὶ Πενταπόλεως, ἔχειν τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν. ἐπεὶ οὖν συλληφθέντες οὗτοι πάντες μαρτυρίου χάριν ἐν τῇ φυλακῇ ἔπραττον· χρόνῳ δὲ ἱκανῷ ἐπέμειναν καθειργμένοι· ἄλλοι δὲ πρὸ αὐτῶν παραδοθέντες ἐμαρτύρησαν, καὶ τὸ τέλος τοῦ βραβείου ἀπέιληφان, καὶ ἐκοιμήθησαν. οὗτοι δὲ ὡς ἀκραίμονες καὶ μείζους ἐσύστερον ἐτηροῦντο.

Καὶ ἐπειδὴ (f. ἔπειτα) τινῶν μὲν μαρτυρησάντων, ἄλλων δὲ τοῦ μαρτυρίου ἐκπεσόντων, καὶ τὴν ἀθεμιτουργίαν τῆς τῶν εἰδώλων θρησκείας πραξάντων, οἱ (f. οἱ) κατ' ἀνάγκην καὶ θυσίαν (θυσίας cor. *Petavius*) ἐφήψαντο· παραπεσόντες οὖν, καὶ θύσαντες, καὶ παραβάντες, προσήλθον τοῖς ὁμολογηταῖς τε καὶ μάρτυσιν, ὅπως τύχωσιν ἐλέους διὰ μετανοίας, οἱ μὲν ἀπὸ στρατιωτῶν ὄντες, οἱ δὲ ἀπὸ κληρικῶν ὑπάρχοντες διαφόρου κλήρου, πρεσβυτερίου τε, καὶ διακονίας, καὶ ἄλλων, κίνησις ἐγένετο ἀναμέσον τῶν μαρτύρων, καὶ τάραχος οὐχ ὁ τυχόν· τῶν μὲν λεγόντων τοὺς ἅπαξ παραπεσόντας, καὶ ἀρνησαμένους, καὶ ἐν ἀνδρειότητι μὴ παρα-

μείναντας, μηδὲ ἀγωνισαμένους, μὴ δεῖν ἀξιουῖσθαι εἰς μετάνοιαν, ἵνα μὴ καὶ οἱ ἔτι περιλειφθέντες ἔλαττον φροντίσαντες τῆς ἐπιτιμίας, διὰ τὴν τοιαύτην θάττον γενομένην αὐτοῖς συγχώρησιν, ἐκτραπῶσι, καὶ εἰς ἐπαρνησιθεΐαν, καὶ ἀθεμιτουργίαν Ἑλληνισμοῦ ἔλθωσι. καὶ ἦν εὐλογον τὸ παρ' αὐτῶν τῶν ὁμολογητῶν λεγόμενον. ἦσαν δὲ οἱ τοῦτο λέγοντες, Μελήτιος, καὶ Πηλεὺς, καὶ τινες ἄλλοι πλείους τῶν μαρτύρων, καὶ ὁμολογητῶν ἅμα αὐτοῖς. ζῆλον τοίνυν τὸν ὑπὲρ Θεοῦ ἀναδεδειγμένοι δῆλον ὅτι ἔπασχον (for. δηλονότι ὑπῆρξαν) ταῦτα λέγοντες. ἔφασκον δὲ, εἰ ἄρα (for. δεῖν ἄρα) μετὰ τὸ παύσασθαι τὸν διωγμὸν μετὰ χρόνον ἱκανὸν δίδοσθαι τοῖς προειρημένοις μετάνοιαν ἐν καιρῷ γενομένης εἰρήνης, ἔαν ἐπ' ἀληθείας μετανοήσωσι, καὶ καρπὸν τῆς μετανοίας αὐτῶν ἐπιδείξωνται, οὐ μὴν ἵνα ἕκαστος δεξιωθῇ ἐν τῷ ἰδίῳ κλήρῳ, ἀλλὰ μετὰ χρόνου διάστημα συνάγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῷ τάγματι, καὶ οὐκ ἐν κλήροις. καὶ ἦν φιλάληθες καὶ ζήλου πλήρες τοῦτο.

Ὁ δὲ ἀγιώτατος Πέτρος εὐσπλαγχνος ὢν, καὶ ὡς πατὴρ πάντων ὑπάρχων, ἐδέεγο καὶ καθικέτενε λέγων, δεξώμεθα αὐτοὺς μετανοοῦντας, καὶ τάξωμεν αὐτοῖς μετάνοιαν εἰς τὸ παρακαθέζεσθαι τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ μὴ ἀποστρέψωμεν αὐτοὺς, μήτε τὸν κλήρον, ὥς ὁ εἰς ἡμᾶς ἔλθων λόγος περιέχει, μή ποτε εἰς (for. δι') αἰσχύνην, καὶ διὰ παρολκὴν τοῦ χρόνου οἱ ἅπαξ ὑπὸ ἀνανδρείας καὶ ἀσθενείας ὑπὸ διαβόλου ἐπισεισθέντες καὶ παρασσευόμενοι τελείως ἐκτραπῶσι, καὶ μὴ ἰαθῶσιν, ὥς κατὰ τὸ γεγραμμένον, μὴ ἐκτραπῆναι τὸ χωλὸν, ἰαθῆναι δὲ μᾶλλον. καὶ ἦν μὲν τοῦ Πέτρου ὁ λόγος ὑπὲρ ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας, καὶ τοῦ Μελητίου, καὶ τῶν ἅμα αὐτῷ, ὑπὲρ ἀληθείας καὶ ζήλου. ἐντεῦθεν διὰ τοῦ προσώπου τῆς ἀπὸ ἀμφοτέρων δοκούσης εὐσεβοῦς ὑποθέσεως τὸ σχίσμα γεγένηται, τῶν μὲν τοῦτο φασκόντων, τῶν δὲ τοῦτο. ὅτε γὰρ οἶδεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πέτρος, ὅτι ἀντέστησαν τῇ βουλῇ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας οἱ περὶ τὸν Μελήτιον, ζήλῳ θεϊκῷ περισσοτέρως φερόμενοι, καταπέτασμα αὐτὸς ὁ Πέτρος ἐποίησε μέσον τῆς φυλακῆς, ἱμάτιον ἐκπετάσας, τουτέστι λωδίκιον, εἰτ' οὖν παλλίον, καὶ κηρύξας διακόνου (for. διὰ δ. Petav.), ὅτι οἱ τινὲς εἰσι τῆς ἐμῆς γνώμης, παρελθέτωσαν πρὸς με· καὶ οἱ τινες τῆς Μελητίου γνώμης τυγχάνουσι, πρὸς Μελήτιον. καὶ διηρέθη τὸ μὲν πλῆθος ἅμα Μελητίῳ, ἐπισκόπων τε, καὶ μοναχῶν, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ ἄλλων ταγμάτων. ὀλίγοι δὲ παντε-

λῶς ἅμα Πέτρῳ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ, ἐπίσκοποι τε καὶ ἄλλοι ὀλίγοι. καὶ λοιπὸν, οὗτοι κατιδίαν ἠύχοντο, καὶ οὗτοι κατιδίαν, καὶ τὰς ἄλλας ἱεουργίας ὡσαύτως ἕκαστος ἰδίᾳ ἐπετέλει.

Γίνεται δὲ Πέτρον μαρτυρῆσαι, καὶ ἐτελειώθῃ ὁ μακάριος, διάδοχον καταλείψας Ἀλέξανδρον ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ. αὐτὸς γὰρ διαδέχεται τὸν θρόνον μετὰ τὸν προειρημένον Πέτρον. Μελήτιος δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐξορισμῷ ὑπέπεσον, ὑπερορισθέντες ἐν τοῖς Φαινησίοις μετάλλοις. καὶ τότε λοιπὸν, οἱ συρόμενοι ὄντες ὁμολογηταὶ ἅμα Μελητίῳ, καὶ αὐτὸς Μελήτιος ἐν τῇ εἰρκτῇ, κατὰ (for. κᾶτα) τὴν ὁδοιπορίαν, καθ' ἑκάστην χώραν, καὶ καθ' ἕκαστον τόπον διερχόμενος καθίστα κληρικούς, ἐπισκόπους τε, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ᾠκοδόμει ἐκκλησίας ἰδίας· καὶ οὔτε οὗτοι τούτοις (cor. ἐκεινοῖς) ἐκοινώνουν, οὔτε ἐκεῖνοι τούτοις. ἐπέγραφον δὲ ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ, οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ Πέτρου διαδεξάμενοι ἔχοντες τὰς οὐσας ἀρχαίας ἐκκλησίας, ὅτι ἐκκλησία καθολικὴ· οἱ δὲ ἀπὸ Μελητίου, ἐκκλησία μαρτύρων. ὅθεν καὶ ἐν Ἐλευθεροπόλει, καὶ ἐν Γάζῃ, καὶ ἐν Αἰλίᾳ παρελθὼν ὁ αὐτὸς Μελήτιος πολλοὺς οὕτως ἐχειροτόνησε. καὶ γέγονεν αὐτὸν χρονοτριβῆσαι ἐν τοῖς προειρημένοις μετάλλοις. ἀλλὰ μεταξὺ ἀπολύονται τῶν μετὰλλων οἱ ὁμολογηταί, οἵτε τοῦ μέρους Πέτρου ἦσαν γὰρ ἔτι πολλοί· καὶ οἱ τοῦ Μελητίου. οὔτε γὰρ ἐν τοῖς μετάλλοις ἀλλήλοις ἐκοινώνουν, ἢ συνῆχοντο. γίνεται δὲ τὸν Μελητίου ἔτι διατρίψαι ἐν κόσμῳ χρόνον, ὥς τε συνακμάσαι καὶ Ἀλεξάνδρῳ τῷ τοῦ Πέτρου διαδόχῳ, τὰ φίλα τε ἔχειν· ἐμερίμνα τε τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ πίστεως. ἔφην γὰρ πολλάκις, ὅτι οὐδὲν εἶχεν παρηλλαγμένον. αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ Μελήτιος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενόμενος, κἀκεῖσε διατρίβων χρόνον, ἔχων ἰδίαν τὴν σύναξιν σὺν τοῖς ἰδίοις, τὸν Ἀρειὸν ἐφώρασεν ἀνεύγκας ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον. ὥς ἐνηχήθη δὲ τὸν Ἀρειὸν ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐξηγήσεσιν ἔξω τοῦ προκειμένου τῆς πίστεως βεβηκότα· (ἦν γὰρ οὗτος ἐν Βαυκάλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ οὕτω καλουμένη Ἀλεξανδρείας πρεσβύτερος. καθ' ἑκάστην γὰρ εἰς πρεσβύτερός ἐστιν ἀποτεταγμένος. ἦσαν γὰρ πολλαὶ ἐκκλησίαι, νῦν δὲ πλείους, καὶ αὐτῷ ἡ ἐκκλησία ἐγκεχερίριστο· κἂν τε ἄλλος σὺν αὐτῷ ἦν. ὦν ἕνεκα γενόμενοι ἐν τῷ τόπῳ λέξομεν κατὰ λεπτότητα, ὅτε χρεῖα περὶ τούτου ἔσται.) ἐπεὶ οὖν ἐφώρασε τὸν Ἀρειὸν σπουδαίως Ἀλέξανδρος, συγκαλέσας ἐπισκόπους καὶ σύνοδον, ἐζήτηι ἀξιῶν περὶ πίστεως, καὶ ἀπαιτῶν τὸν Ἀρειὸν περὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐγκισ-

σηθείσης λύμης τῆς κακοδοξίας. ὁ δὲ Ἄρειος οὐ μὴν ἡρνήσατο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τετριμμένου προσώπου ὡς εἶχεν, οὕτως ἀπεκρίνατο, καὶ ἐξεοῖ μὲν Ἀλέξανδρος αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας. ἐξεοῦται δὲ ἅμα αὐτῷ πλήθος πολὺν, οἱ ἀπ' αὐτοῦ κεχαρμμένοι, παρθε-νευσουσῶν, καὶ ἄλλων κληρικῶν. p. 716. ed. Petavii.

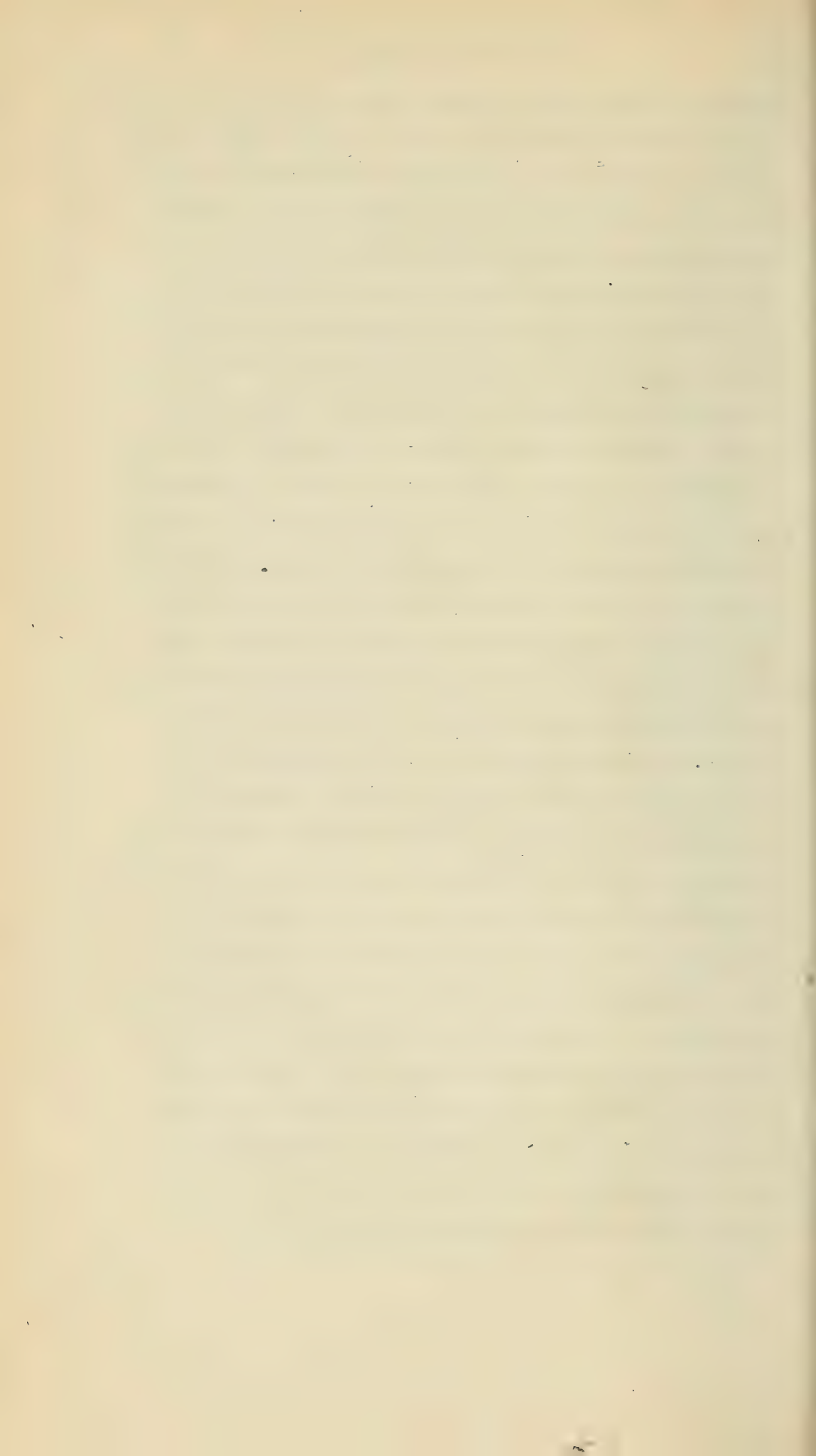
Huc usque Meletiana apud Epiphanium servata. Quibus opponam, quæ de Meletio, seu Melitio, Athanasius, et deinceps historici Socrates et Sozomenus, scripserint; qui quidem auctores, maxime duo priores, juxta ac fragmenta Maffæana, Sanctique Petri Canones, cum Epiphanianis male conveniunt. Ait igitur Athanasius in *Apoloγία contra Arianos* num. 59. pag. 177. ed. Montfaucon. Πέτρος παρ' ἡμῖν πρὸ μὲν τοῦ διωγμοῦ γέγονεν ἐπίσκοπος, ἐν δὲ τῷ διωγμῷ καὶ ἐμαρτύρησεν. οὗτος Μελίτιον ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου λεγόμενον ἐπίσκοπον, ἐπὶ πολλαῖς ἐλεγχθέντα παρανομίαις καὶ θυσία ἐν κοινῇ συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων καθεῖλεν. ἀλλὰ Μελίτιος οὐ πρὸς ἐτέραν σύνοδον κατέφυγεν, οὐδὲ ἐσπούδασεν ἀπολογήσασθαι τοῖς μετὰ ταῦτα, σχίσμα δὲ πεποίηκε, καὶ ἀντὶ Χριστιανῶν Μελιτιανοὶ μέχρι νῦν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὀνομάζονται, εὐθύς τε τοὺς ἐπισκόπους λοιδορεῖν ἤρξατο, καὶ πρῶτον αὐτὸν Πέτρον, καὶ τὸν μετ' αὐτὸν Ἀχιλλᾶν διέβαλε, καὶ μετὰ Ἀχιλλᾶν Ἀλέξανδρον. Athanasii ista secutus in hunc modum scribit Socrates lib. i. *Hist.* cap. 6. sub fin. Συνναεμίγνυντο δὲ τοῖς Ἀρειανίζουσι Μελιτιανοὶ, οἱ μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας χωρισθέντες. τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι, λεκτέον· ὑπὸ Πέτρον τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντος, Μελίτιός τις μιᾶς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πόλεων ἐπίσκοπος καθηρέθη, δι' ἄλλας τε πολλὰς αἰτίας, καὶ μάλιστα ὅτι ἐν τῷ διωγμῷ ἀρνησάμενος τὴν πίστιν, ἐπέθυσεν. οὗτος καθαιρεθεὶς, πολλοὺς τε ἐσχηκῶς τοὺς ἐπομένους αὐτῷ, αἰρεσιάρχης κατέστη τῶν ἄχρι νῦν ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὴν Αἴγυπτον Μελιτιανῶν καλουμένων. ἀπολογίαν τε οὐδεμίαν εὐλογον ἔχων τοῦ κεχωρίσθαι τῆς ἐκκλησίας, ἡδிகῆσθαι μὲν ἔλεγεν ἑαυτὸν ἀπλῶς, ἐκακηγόρει δὲ καὶ ἐλοιδορεῖ τὸν Πέτρον. ἀλλὰ Πέτρος μὲν ἐν τῷ διωγμῷ μαρτυρήσας, ἐτελεύτησεν. ὁ δὲ μεταφέρει τὰς λοιδορίας ἐπὶ Ἀχιλλᾶν, ὃς μετὰ Πέτρον ἐπίσκοπος ἦν, καὶ αὐθις ἐπὶ τὸν μετὰ Ἀχιλλᾶν γεγεννημένον Ἀλέξανδρον. ἐν τούτοις δὲ καθεστῶτων αὐτῶν, ἐπιγίνεται τὸ κατὰ Ἄρειον ζήτημα· καὶ ὁ Μελίτιος ἅμα τοῖς

αὐτοῦ, συναλαμβάνετο τῷ Ἀρείῳ, κατὰ τοῦ ἐπισκόπου συμφρα-
 τριάζων αὐτῷ. Sozomenus denique lib. i. *Hist.* cap. 15. hæc
 posuit. Ἦρξε δὲ τούτων τῶν λόγων Ἀρείος, πρεσβύτερος τῆς
 κατ' Αἴγυπτον Ἀλεξανδρείας· ὃς ἐξ ἀρχῆς σπουδαῖος εἶναι περὶ
 τὸ δόγμα δόξας, νεωτερίζοντι Μελιτίῳ συνέπραττε. καταλιπὼν
 δὲ τοῦτον, ἐχειροτονήθη διάκονος παρὰ Πέτρου τοῦ Ἀλεξαν-
 δρέων ἐπισκόπου· καὶ πάλιν αὖ παρ' αὐτοῦ τῆς ἐκκλησίας ἐξε-
 βλήθη, καθότι Πέτρου τοὺς Μελιτίου σπουδαστὰς ἀποκηρύξαντος,
 καὶ τὸ αὐτῶν βάπτισμα μὴ προσιεμένου, τοῖς γινομένοις ἐπέ-
 σκηπτε, καὶ ἡρεμεῖν οὐκ ἠνείχετο. ἐπεὶ δὲ Πέτρος ἐμαρτύρησε,
 συγγνώμην αἰτήσας Ἀχιλλᾶν, &c. Et deinceps in ejusd. lib.
Hist. suæ c. 24. de Meletio hæc habet Sozomenus. Ἐφάνη
 δὲ τοῦτο τῇ συνόδῳ (synodo Nicænæ) δίκαιον, λογιζομένη τὸ
 προπετὲς καὶ ἔτοιμον εἰς χειροτονίαν Μελιτίου καὶ τῶν τὰ αὐτὰ
 φρονούντων· ὥστε καὶ Πέτρου τοῦ μαρτυρήσαντος, ἥνικα ἡγήετο
 τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, φεύγοντος διὰ τὸν τότε διωγμὸν,
 τὰς διαφερούσας αὐτῷ χειροτονίας ὑφήρπασε.

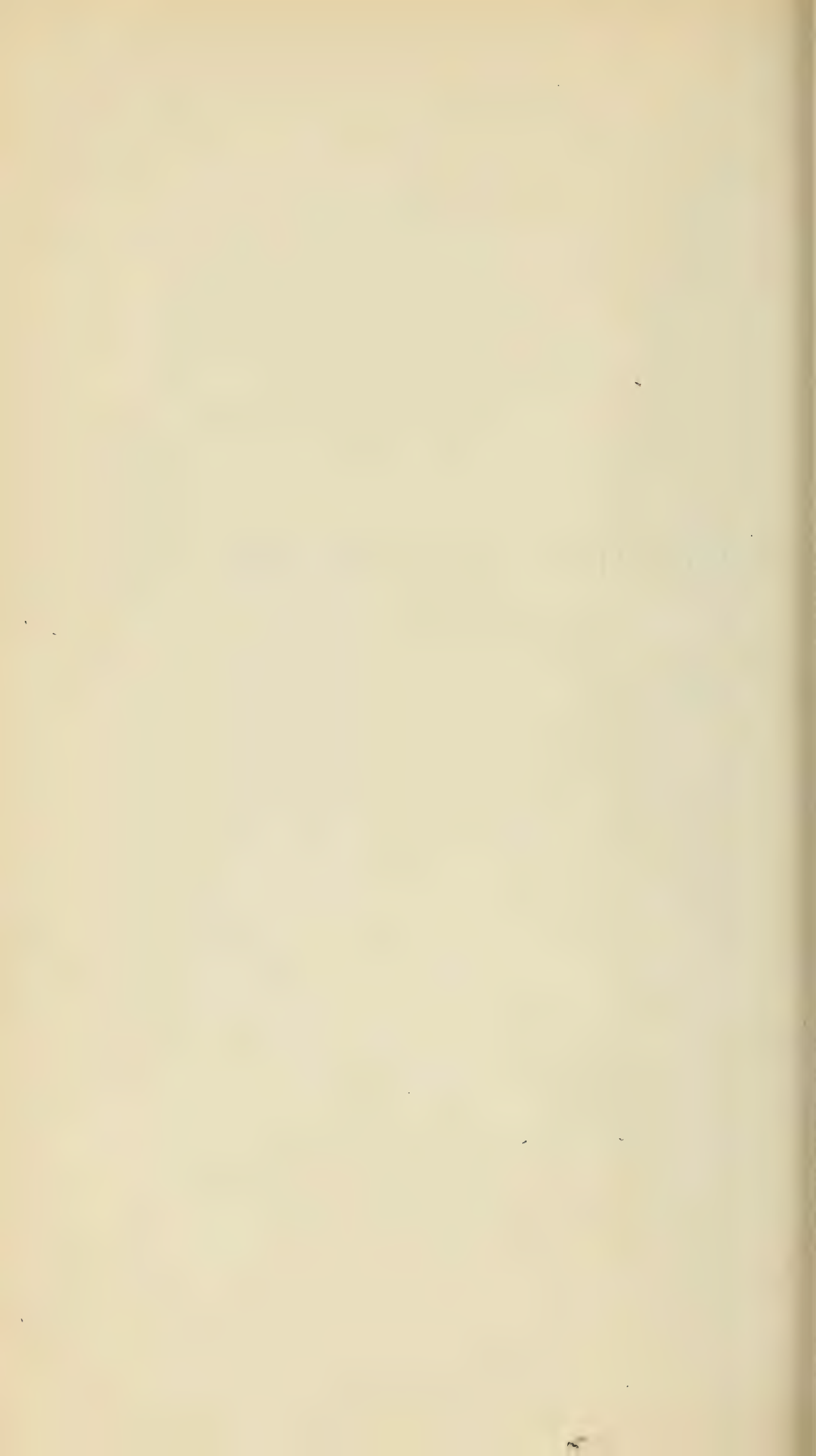
Jam vero adductis his scriptoribus, cum in *Epiphianianis*
 scriptum extet, Petrum se opposuisse Meletio nolenti cle-
 ricos, qui lapsi essent, pristinum in ordinem recipere, id
 censeo memorandum, hoc laxamentum S. Petro adscriptum
 non tantum consuetudini ecclesiæ universæ, sed etiam Petri
 ipsius adversari sententiæ, qui in Canone suo X. clericos
 lapsos, etsi certamen redintegraverint, a sacro ministerio
 arcendos esse statuit. Quod enim positum est in canone
 proxime sequente, id de laicis tantum interpretandum vi-
 detur. In hac vero Petri accusatione bene notanda sunt
 verba Epiphianiana, initium versus, οἱ κατ' ἀνάγκην καὶ θυσίας
 ἐφάψαντο, cum ille in Canone suo penultimo, non tantum
 absolvendos eos, sed etiam confessoribus adnumerandos
 statuatur, quorum manus vi tracti essent ab infidelibus ἀκουτὶ
 τῷ ἀνιέρῳ θύματι. Hi extitisse videntur tam clerici quam
 laici; atque inde fortassis Epiphianianus auctor S. Petro
 calumniam duplicem intendit ad clericorum et laicorum re-
 ceptionem pertinentem; cujus tamen benevolam erga co-
 actos sententiam in Canone suo tertio comprobarunt et am-
 plexi sunt Ancyрани Concilii patres. Τοῦτο δὲ ὁμοίως, in-
 quiunt, ἐπὶ τε τῶν ἐκ τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἄλλων λαϊκῶν, scilicet

recipi illos jussum est *velut extra delictum constitutos*. Ad hoc ex fragmentis Maffeanis constat, causam finxisse sibi schismaticarum suarum ordinationum Meletium, diminutum numerum ministrorum sacrorum, non, quod *Epiphaniana* quidem volunt, præproperam lapsorum ad communionem receptionem. Adde, quod cum Meletio extra carcerem posito expostulaverunt martyres et episcopi et ipse Petrus, non incarceratum Meletium Petrus vinctus a se separavit. Majorem quoque confessorum numerum a partibus Meletii stetisse, id vehementer dubitandum est. Denique clericos ordinatos fuisse a Meletio post Petri obitum Epiphaniana referunt, quod jam factum esse vivo Petro liquido constat. Verumtamen, cum teste fragmento Maffeano Meletius quosdam *sibi ordinaverit in carcere atque in metallis constitutos*, inde fortasse orta est historiola de ecclesia martyrum, quæ ecclesiæ catholicæ opposita fuerit. Atque fatendum quidem, non confirmari hocce Maffeano fragmento, quod de Meletii idololatria Athanasius, et post eum Socrates aliique scriptores, tradiderint, nempe hunc a Petro depositum fuisse, cum multis aliis de causis, tum quod idolis sacrificasset. Nam, ut monet Maffeus pag. 26. *Osservaz.* cum nihil omnino in epistola sua Petrus ei objecerit præter *principatus cupiditatem*, vix et ne vix quidem credendum est, tum temporis sacrificasse Meletium, magis vero postea ab eo patratum esse hoc delictum.

Ceterum post sopitas a Concilio Nicæno has lites, jam-jam moriturus Meletius Joannem quendam in suum locum subrogasse fertur; quo facto Meletiani cum Arianis conjuncti ecclesiam turbare perrexerunt; uti narrant Sozomenus in lib. ii. *Hist.* suæ capp. 21—23. et Epiphanius in posteriore parte *Hæres.* lxviii. quæ *Meletianorum* est. Philastrius refert, Meletianos orthodoxos licet, communicasse cum hæreticis pariter ac cum ecclesia catholica; *quorum cum cognovisset indifferentiam exsortes eos suæ communionis effecit ecclesia catholica.* *De Hæresibus* cap. 90. Etiam quinto ecclesiæ sæculo idem adhuc perstitisse schisma, liquet ex Theodoreti *Hæret. Fab.* lib. iv. cap. 7.

CONCILII ANCYRANI
CANONES.

CANONES SYNODI ANCYRANÆ,
QUÆ APUD ANCYRAM GALATIÆ METROPOLIM
POST INITIUM SÆCULI QUARTI HABITA EST.

Κανόνες τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ συνελθόντων μακαρίων πα-
5 τέρων οἵτινες προγενέστεροι μὲν εἰσι τῶν ἐν Νικαίᾳ
ἐκτεθέντων κανόνων, δευτερεύουσι δὲ διὰ τὴν τῆς
οἰκουμενικῆς συνόδου αὐθεντίαν.

KANON A.

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥΣ τοὺς ἐπιθύσαντας, εἴτα ἀναπα-
0 λαίσαντας, μήτε ἐκ μεθόδου τινὸς, ἀλλ' ἐξ ἀληθείας,
μήτε προκατασκευάσαντας καὶ ἐπιτηδεύσαντας, καὶ
πείσαντας, ἵνα δόξωσι μὲν βασάνοις ὑποβάλλεσθαι,
ταύτας δὲ τῷ δοκεῖν καὶ τῷ σχήματι προσαχθῆναι·
τούτους ἔδοξε τῆς μὲν τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν
15 μετέχειν, προσφέρειν δὲ αὐτοὺς ἢ ὁμιλεῖν, ἢ ὅλως
λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν, μὴ ἐξεῖναι.

Ex Vet. Interpretatione Dionysii Exigui.

[Canones Beatorum Patrum,
qui Ancyraconvenerunt, qui
20 quidem canonibus Nicænis
antiquiores sunt, sed postpo-
siti sunt propter authorita-
tem Synodi Œcumenicæ.]

CANON I.

25 Presbyteros immolantes, et
iterum luctamen adeuntes, si

hoc non per illusionem ali-
quam, sed ex veritate fecerint,
ut iterum teneri viderentur, aut
tormentis subjici, quo facinus
pati viderentur inviti : hos ergo
placuit honorem quidem sedis
retinere ; offerre autem illis, et
sermonem ad populum facere,
aut aliquibus sacerdotalibus of-
ficiis fungi, non liceat.

KANΩN B.

Διακόνους ὁμοίως θύσαντας, μετὰ δὲ ταῦτα, ἀναπα-
λαίσαντας, τὴν μὲν ἄλλην τίμην ἔχειν, πεπαῦσθαι δὲ
αὐτοὺς πάσης τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας, τῆς τε τοῦ
ἄρτου ἢ ποτήριον ἀναφέρειν, ἢ κηρύσσειν. εἰ μέντοι 5
τινὲς τῶν ἐπισκόπων τούτοις συνίδοιεν κάματόν τινα
ἢ ταπείνωσιν πραότητος, καὶ ἐθέλοιεν πλείον τι διδό-
ναι ἢ ἀφαιρεῖν, ἐπ' αὐτοῖς εἶναι τὴν ἐξουσίαν.

KANΩN Γ.

Τοὺς φεύγοντας καὶ συλληφθέντας, ἢ ὑπὸ οἰκείων 10
παραδοθέντας, ἢ ἄλλως τὰ ὑπάρχοντα ἀφαιρεθέντας,
ἢ ὑπομείναντας βασάνους, ἢ εἰς δεσμοπήριον ἐμβλη-
θέντας, βοῶντάς τε ὅτι εἰσὶ Χριστιανοὶ, καὶ περισχε-
θέντας, ἥτοι εἰς τὰς χεῖρας πρὸς βίαν ἐμβαλλόντων τῶν
βιαζομένων, ἢ βρῶμά τι πρὸς ἀναγκὴν δεξαμένους, 15
ὁμολογοῦντας δὲ δι' ὅλου, ὅτι εἰσὶ Χριστιανοὶ, καὶ τὸ
πένθος τοῦ συμβάντος ἀεὶ ἐπεδεικνυμένους, τῇ πάσῃ
καταστολῇ καὶ τῷ σχήματι καὶ τῇ τοῦ βίου ταπει-

CANON II.

Diaconi similiter qui immo-
laverunt, honorem quidem ha-
beant: cessent vero ab omni
sacro ministerio, sive a pane,
sive a calice offerendo, vel præ-
dicando. Quod si quidam epi-
scoporum conscii sunt laboris
eorum et humilitatis, et man-
suetudinis, et voluerint eis ali-
quid amplius tribuere, vel adi-
mere, penes ipsos erit potestas.

CANON III.

Qui fugientes comprehensi

sunt, vel a domesticis traditi,
vel adeptis facultatibus susti- 20
nuere tormenta, aut in custo-
diam trusi, proclamaverunt se
Christianos esse, et eo usque
adstricti sunt, ut manus eorum
comprehendentes, violenter at- 25
traherent, et funestis sacrificiis
admoverent, aut aliquid polluti
cibi per necessitatem sumere
cogerentur; confitentes jurgi- 30
ter se Christianos esse, et luc-
tum rei, quæ contigit, incessa-
biliter ostendentes omni de-
jectione et habitu et humilitate

νότητι· τούτους ὡς ἔξω ἁμαρτήματος ὄντας, τῆς κοι-
 νωνίας μὴ κωλύεσθαι. εἰ δὲ καὶ ἐκωλύθησαν ὑπό-
 τινος, περισσοτέρας ἀκριβείας ἕνεκεν, ἢ καὶ τινων ἀ-
 γνοία, εὐθὺς προσδεχθῆναι. τοῦτο δὲ ὁμοίως ἐπὶ τε τῶν
 5 ἐκ τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἄλλων λαϊκῶν. προσεξετάσθη
 δὲ κἀκεῖνο, εἰ δύνανται καὶ λαϊκοὶ, τῇ αὐτῇ ἀνάγκῃ
 ὑποπεσόντες, προάγεσθαι εἰς τάξιν. ἔδοξεν οὖν καὶ
 τούτους, ὡς μηδὲν ἡμαρτηκότας, εἰ καὶ ἡ προλαβοῦσα
 εὐρίσκειτο ὀρθὴ τοῦ βίου πολιτεία, προχειρίζεσθαι.

ΚΑΝΩΝ Δ.

Περὶ τῶν πρὸς βίαν θυσάντων, ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ
 τῶν δειπνησάντων (for. ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ δειπνησάντων,
 vid. not.) εἰς τὰ εἶδωλα, ὅσοι μὲν ἀπαγόμενοι, καὶ σχή-
 ματι φαιδροτέρῳ ἀνῆλθον, καὶ ἐσθῆτι ἐχρήσαντο πολυ-
 5 τελεστέρα, καὶ μετέσχον τοῦ παρασκευασθέντος δείπνου
 ἀδιαφόρως· ἔδοξεν, ἐνιαυτὸν ἀκροᾶσθαι, ὑποπεσεῖν δὲ
 τρία ἔτη, εὐχῆς δὲ μόνης κοινωνῆσαι ἔτη δύο, καὶ τότε
 ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον.

vitæ : hos velut extra delictum
 20 constitutos, a communione
 gratia non vetamus. Si vero
 prohibiti sunt ab aliquibus,
 propter ampliorem cautelam,
 vel propter quorundam igno-
 25 rantiam, statim recipiantur.
 Hoc autem similiter et de cleri-
 cis, et de laïcis ceteris observari
 conveniet. Perquisitum est au-
 tem et illud, si possunt etiam
 30 laïci, qui in has necessitatis an-
 gustias inciderunt, ad cleri-
 catus ordinem promoveri : pla-
 cuit ergo, et hos, tamquam qui
 nihil peccaverunt, si et præce-
 35 dens eorum vita probabilis sit,

ad hoc officium provehi.

CANON IV.

De his qui sacrificare coacti
 sunt, insuper et cœnaverunt in
 idolio, quicumque eorum, cum
 ducerentur, lætiore habitu fue-
 runt et vestimentis pretiosiori-
 bus usi sunt, et præparatæ cœ-
 næ indifferenter participes ex-
 stiterunt : placuit, eos inter
 audientes uno anno constitui ;
 succumbere vero tribus annis ;
 in oratione autem communi-
 care biennio ; et tunc ad per-
 fectionis gratiam pervenire.

ΚΑΝΩΝ Ε.

Ὅσοι δὲ ἀνῆλθον μετὰ ἐσθῆτος πενθικῆς, καὶ ἀνα-
 πεσόντες ἔφαγον, μεταξὺ δι' ὅλης τῆς ἀνακλίσεως
 δακρύνοντες, εἰ ἐπλήρωσαν τὸν τῆς ὑποπτώσεως τριετῆ
 χρόνον χωρὶς προσφορᾶς δεχθήτωσαν. εἰ δὲ μὴ ἔφαγον, 5
 δύο ὑποπεσόντες ἔτη, τῷ τρίτῳ κοινωνησάτωσαν χωρὶς
 προσφορᾶς, ἵνα τὸ τέλειον τῇ τριετίᾳ λάβωσι· τοὺς δὲ
 ἐπισκόπους ἐξουσίαν ἔχειν τὸν τρόπον τῆς ἐπιστροφῆς
 δοκιμάσαντας φιланθρωπεύεσθαι, ἢ πλείονα προστι-
 θέναι χρόνον. πρὸ πάντων δὲ καὶ ὁ προάγων βίος, καὶ 10
 ὁ μετὰ ταῦτα, ἐξεταζέσθω, καὶ οὕτως ἡ φιλανθρωπία
 ἐπιμετρεῖσθω.

ΚΑΝΩΝ 5'.

Περὶ τῶν ἀπειλῇ μόνον εἰζάντων κολάσεως, καὶ
 ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων ἢ μετοικίας, καὶ θυσάντων, 15
 καὶ μέχρι τοῦ παρόντος καιροῦ μὴ μετανοησάντων, μηδὲ
 ἐπιστρεψάντων, νῦν δὲ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς συνόδου
 προσελθόντων, καὶ εἰς διάνοιαν τῆς ἐπιστροφῆς γενο-

CANON V.

Quotquot autem ascenderunt
 templa veste lugubri, et recum-
 bentes per omne tempus flere
 discubitus, si compleverunt
 pœnitentiam triennii temporis,
 sine oblatione suscipiantur.
 Si autem non manducaverunt,
 biennio subjecti pœnitentiæ,
 tertio anno sine oblatione com-
 municent, ut perfectionem
 quadriennio consequantur. Pe-
 nes autem episcopos erit pot-
 estas modum conversationis
 eorum probantes, vel humanius

erga eos agere, vel amplius
 tempus adjicere. Ante omnia 20
 vero præcedens eorum vita, et
 posterior inquiratur, et ita eis
 impertiatur humanitas.

CANON VI.

De his qui minis tantum 25
 cessere pœnarum, aut priva-
 tione facultatum territi, aut
 demigratione, sacrificaverunt;
 et hætenus pœnitudinis negli-
 gentes, neque conversi, nunc 30
 hujus concilii tempore semet
 obtulerunt, conversionis suæ
 consilia capientes: placuit usque

μένων· ἔδοξε μέχρι τῆς μεγάλης ἡμέρας εἰς ἀκρόασιν δεχθῆναι, καὶ μετὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν ὑποπεσεῖν τρία ἔτη, καὶ μετὰ ἄλλα δύο ἔτη κοινωνῆσαι χωρὶς προσφορᾶς, καὶ οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον, ὥστε τὴν πᾶσαν ἐξαετίαν πληρῶσαι. εἰ δέ τινες πρὸ τῆς συνόδου ταύτης ἐδέχθησαν εἰς μετάνοιαν, ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου λελογίσθαι αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξαετίας. εἰ μέντοι τις κίνδυνος καὶ θανάτου προσδοκία ἐκ νόσου ἢ ἄλλης τινὸς προφάσεως συμβαίῃ, τούτους ἐπὶ ὄρφ δεχθῆναι.

KANON Z.

Περὶ τῶν συνεστιαθέντων ἐν ἑορτῇ ἐθνικῇ, ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς ἐθνικοῖς, ἴδια βρώματα ἐπικομισαμένων καὶ φαγόντων· ἔδοξε διετίαν ὑποπεσόντας δεχθῆναι. τὸ δὲ εἰ χρὴ μετὰ τῆς προσφορᾶς, ἐκάστου τῶν ἐπισκόπων ἐστὶ τὸ δοκιμάσαι, καὶ τὸν ἄλλον βίου ἐφ' ἐκάστου ἐξετάσαι.

KANON H.

Οἱ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον θύσαντες μετὰ βίας, τε-

ad magnum diem eos inter audientes suscipi, et post magnum diem triennio poenitentiam agere, et postmodum duobus annis sine oblatione communicare: et tunc demum sex annis completis, ad perfectionis gratiam pervenire. Si vero quidam ante hanc synodum suscepti sunt ad poenitentiam, ex illo tempore initium eis sexennii computetur. Si quod autem periculum, vel mortis expectatio, aut ex infirmitate, aut ex aliqua occasione contigerit, his sub definitione statuta, com-

munio non negetur.

CANON VII.

De his qui festis diebus gentilium, in remotis eorum locis convivia celebrarunt cibosque proprios deferentes, ibidem comederunt: placuit, post poenitentiam biennii eos suscipi. Utrum vero cum oblatione, singuli episcoporum probantes vitam eorum et singulos actus examinent.

CANON VIII.

Hi, qui secundo et tertio sacrificaverunt coacti, quatuor

τραετίαν ὑποπεσέτωσαν, δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνησάτωσαν, καὶ τῷ ἐβδόμῳ τελείως δεχθήτωσαν.

ΚΑΝΩΝ Θ.

Ὅσοι δὲ μὴ μόνον ἀπέστησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπανεστησαν, καὶ ἠνάγκασαν ἀδελφούς, καὶ αἵτιοι ἐγένοντο 5 τοῦ ἀναγκασθῆναι, οὗτοι ἔτη μὲν τρία τὸν τῆς ἀκροάσεως δεξάσθωσαν τόπον, ἐν δὲ ἄλλῃ ἐξαετία τὸν τῆς ὑποπτώσεως, ἄλλον δὲ ἐνιαυτὸν κοινωνησάτωσαν χωρὶς προσφορᾶς· ἵνα τὴν δεκαετίαν πληρώσαντες τοῦ τελείου μετάσχωσιν. ἐν μέντοι τούτῳ τῷ χρόνῳ 10 καὶ τὸν ἄλλον αὐτῶν ἐπιτηρεῖσθαι βίον.

ΚΑΝΩΝ Ι.

Διάκονοι ὅσοι καθίστανται, παρ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν εἰ ἐμαρτύραντο, καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι ^aοὕτω μένειν· οὗτοι μετὰ ταῦτα γαμή- 15 σαντες ἔστωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι

annis pœnitentiæ subjiciantur, duobus autem aliis sine oblatione communicent, et septimo anno perfecte recipiantur.

CANON IX.

Quotquot autem non solum ipsi deviarunt, sed etiam insurxerunt, et compulerunt fratres, et causas præbuerunt ut cogerentur: hi per triennium quidem locum inter audientes accipiant, per aliud vero sexennium pœnitentiæ subjiciantur acriori, et alio anno com-

munionem sine oblatione percipiant, ut perfectionem expleto decennio consequantur. Inter hæc autem et eorum vita 20 pensanda est.

CANON X.

Diaconi, quicumque ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, et dixerunt 25 velle se conjugio copulari, quia sic manere non possunt: hi, si postmodum uxores duxerint, in ministerio maneant, propterea quod eis episcopus licen- 30

αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. τοῦτο δὲ εἴ τινες σιωπήσαν-
τες, καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτως,
μετὰ ταῦτα ἦλθον ἐπὶ γάμον, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς
διακονίας.

5 ΚΑΝΩΝ ΙΑ.

Τὰς μνηστευθείσας κόρας καὶ μετὰ ταῦτα ὑπ'
ἄλλων ἄρπαγείσας, ἔδοξεν ἀποδίδοσθαι τοῖς προ-
μνηστευσάμενοις, εἰ καὶ βίαν ὑπ' αὐτῶν πάθοιεν.

ΚΑΝΩΝ ΙΒ.

0 Τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος τεθυκότας, καὶ μετὰ
ταῦτα βαπτισθέντας, ἔδοξεν εἰς τάξιν προάγεσθαι, ὡς
ἀπολουσαμένους.

ΚΑΝΩΝ ΙΓ.

5 Χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους
χειροτονεῖν, ἀλλὰ μὴν μηδὲ πρεσβυτέρους πόλεως,
χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ γραμ-
μάτων, ἐν ἐκάστη παροικίᾳ.

tiam dederit. Quicumque sane
tacuerunt, et susceperunt ma-
nus impositionem, professi con-
0 tinentiam, et postea nuptiis ob-
ligati sunt, a ministerio cessa-
re debebunt.

CANON XI.

5 Desponsatas puellas, et post
ab aliis raptas, placuit erui, et
eis reddi, quibus ante fuerant
desponsatæ, etiamsi eis a
raptoribus vim illatam consti-
0 terit.

CANON XII.

Eos, qui ante baptismum sa-

crificaverunt idolis, et postea
baptisma consecuti sunt, pla-
cuit ad ordinem provehi, eo
quod probentur abluti.

CANON XIII.

Chorepiscopis non licere
presbyteros aut diaconos ordi-
nare; sed nec presbyteris civi-
tatis, sine præcepto episcopi
vel litteris, in unaquaque pa-
rochia. [In aliis interpreta-
tionibus adjectum est, *aliquid*
imperare, nec sine auctoritate
litterarum ejus, in unaquaque
parochia aliquid agere.]

ΚΑΝΩΝ ΙΔ.

Τοὺς ἐν κλήρῳ, πρεσβυτέρους ἢ διακόνους ὄντας, καὶ ἀπεχομένους κρεῶν, ἔδοξεν ἐφάπτεσθαι, καὶ οὕτως, εἰ βούλονται, κρατεῖν ἑαυτῶν· εἰ δὲ βδελύσσονται ὥς μηδὲ τὰ μετὰ κρεῶν βαλλόμενα λάχανα ἐσθίειν, καὶ 5 μὴ ὑπείκοιεν τῷ κανόνι, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς τάξεως.

ΚΑΝΩΝ ΙΕ.

Περὶ τῶν διαφερόντων τῷ κυριακῷ· ὅσα ἐπισκόπου μὴ ὄντος πρεσβύτεροι ἐπώλησαν, ἀνακαλεῖσθαι τὸ 10 κυριακόν. ἐν δὲ τῇ κρίσει τοῦ ἐπισκόπου εἶναι, εἴπερ προσήκει ἀπολαβεῖν τὴν τιμὴν, εἴτε καὶ μὴ, διὰ τὸ πολλάκις τὴν πρόσοδον τῶν πεπραμένων ἀποδεδωκέναι αὐτοῖς τούτοις πλείονα τὴν τιμὴν.

ΚΑΝΩΝ Ις'.

15

Περὶ τῶν ἀλογευσαμένων, ἢ καὶ ἀλογενομένων· ὅσοι πρὶν εἰκοσαετῆς γενέσθαι, ἤμαρτον, πέντε καὶ δέκα

CANON XIV.

Hi qui in clero sunt presbyteri et diaconi, et a carnibus abstinent, placuit eas quidem contingere; et ita, si voluerint, continere. Quod si in tantum eas abominantur, ut nec olera, quæ cum eis coquantur, existiment comedenda, tamquam non consentientes regulæ, ab ordine cessare debebunt.

CANON XV.

De his quæ pertinent ad ec-

clesiam, quæcumque, cum non esset episcopus, presbyteri vendiderunt, placuit rescisso con- 20 tractu, ad jura ecclesiastica revocari. In judicio autem erit episcopi si pretium debeat recipi, necne: quia plerumque rerum distractarum redditus am- 25 pliolem summam pro pretio dato reddiderit.

CANON XVI.

De his qui irrationabiliter versati sunt, sive versantur. 30 Quotquot ante vicessimum an-

ἔτεσιν ὑποπεσόντες, κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς. εἶτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ διατελέσαντες ἔτη πέντε, τότε καὶ τῆς προσφορᾶς ἐφαπτέσθωσαν. ἐξεταζέσθω δὲ αὐτῶν καὶ ὁ ἐν τῇ ὑποπτώσει βίος· καὶ οὕτως τυγχανέτωσαν τῆς φιλανθρωπίας. εἰ δέ τινες κατακόρως ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι γεγόνασι, τὴν μακρὰν ἐχέτωσαν ὑπόπτωσιν. ὅσοι δὲ ὑπερβάντες τὴν ἡλικίαν ταύτην, καὶ γυναῖκας ἔχοντες, περιπεπτώκασι τῷ ἁμαρτήματι, πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη ὑποπεσόντες κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς. εἶτα ἐκτελέσαντες πέντε ἔτη ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν εὐχῶν, τυγχανέτωσαν τῆς προσφορᾶς. εἰ δέ τινες καὶ γυναῖκας ἔχοντες, καὶ ὑπερβάντες τὸν πεντηκονταετῆ χρόνον, ἡμαρτον, ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου τυγχανέτωσαν τῆς κοινωνίας.

ΚΑΝΩΝ ΙΖ.

Τοὺς ἀλογευσαμένους καὶ λεπροὺς ὄντας, ἥτοι λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὐχέσθαι.

num tale crimen commiserint, quindecim annis exactis in pœnitentia, communionem mereantur orationum. Deinde quinquennio in hac communione durantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem et vita eorum, qualis tempore pœnitentis extiterit, et ita misericordiam consequantur. Quod si inexplebiliter his hæere criminibus, ad agendam pœnitentiam prolixius tempus insumant: Quotquot autem peracta viginti annorum ætate, et uxores habentes, hoc peccato prolapsi sunt, viginti quinque annis pœ-

nitudinem gerentes, in communionem suscipiantur orationum. In qua quinquennio perdurantes, tunc demum oblationis sacramenta percipiant. Quod si qui et uxores habentes, et transcendentes quinquagesimum annum ætatis, ita deliquerint, ad exitum vitæ communionis gratiam consequantur.

CANON XVII.

Eos qui irrationabiliter vixerint, et lepra injusti criminis alios polluerint, præcepit sancta synodus inter eos orare, qui spiritu periclitantur immundo.

ΚΑΝΩΝ ΙΗ.

Εἴ τινες ἐπίσκοποι κατασταθέντες, καὶ μὴ δεχθέντες ὑπὸ τῆς παροικίας ἐκείνης, εἰς ἣν ὠνομάσθησαν, ἐτέραις βούλουντο παροικίαις ἐπιέναι, καὶ βιάζεσθαι τοὺς καθεστῶτας, καὶ στάσεις κινεῖν κατ' αὐτῶν, τούτους ἀφορίζεσθαι. ἐὰν μέντοι βούλουντο εἰς τὸ πρεσβυτέριον καθεύξεσθαι, ἔνθα ἦσαν πρότερον πρεσβύτεροι, μὴ ἀποβάλλεσθαι αὐτοὺς τῆς τιμῆς· ἐὰν δὲ διαστασιάζωσι πρὸς τοὺς καθεστῶτας ἐκεῖ ἐπισκόπους, ἀφαιρεῖσθαι αὐτοὺς καὶ τὴν τιμὴν τοῦ πρεσβυτερίου, καὶ γίνεσθαι αὐτοὺς ἐκκηρύκτους.

ΚΑΝΩΝ ΙΘ.

Ὅσοι παρθενίαν ἐπαγγελλόμενοι, ἀθέτουσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληρούτωσαν. τὰς μέντοι συνερχομένας παρθένους τισὶν ὡς ἀδελφὰς, ἐκωλυσάμην.

ΚΑΝΩΝ Κ.

Ἐάν τινος γυνὴ μοιχευθῇ, ἢ μοιχεύσῃ τις, ἐν ἐπτὰ

CANON XVIII.

Si qui episcopi ordinati sunt, nec recepti ab illa parochia, in qua fuerant denominati, voluerintque alias occupare parochias, et vim præsulibus earum inferre, seditiones adversus eos excitando, hos abjici placuit. Quod si voluerint in presbyterii ordine, ubi prius fuerant, ut presbyteri residere, non abjiciantur propria dignitate. Si autem seditiones commovent ibidem constitutis episcopis, pres-

byterii quoque honor talibus auferatur, fiantque damnatione notabiles.

CANON XIX.

Quotquot virginitatem promittentes, irritam faciunt sponsonem, inter bigamos censentur. Virgines autem quæ conveniunt cum aliquibus, tamquam sorores, habitare prohibemus.

CANON XX.

Si cujus uxor adulterata fuerit, vel si ipse adulterium com-

ἔτεσι δεῖ αὐτὸν τοῦ τελείου τυχεῖν, κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς προάγοντας.

KANΩN KA.

Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνεουσῶν, καὶ ἀναιρου-
σῶν τὰ γεννώμενα, καὶ σπουδαζούσων φθόρια ποιεῖν·
ὁ μὲν πρότερος ὅρος μέχρι ἐξόδου ἐκώλυσεν, καὶ (for.
καὶ αἱ, vid. not.) τούτῳ συντίθενται. φιλανθρωπότερον
δέ τι εὐρόντες, ὠρίσαμεν δεκαετῇ χρόνον κατὰ τοὺς
βαθμοὺς τοὺς ὠρισμένους πληρῶσαι.

KANΩN KB.

Περὶ ἐκουσίων φόνων, ὑποπιπτέτωσαν μὲν, τοῦ δὲ
τελείου ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου καταξιούσθωσαν.

KANΩN KΓ.

Ἐπὶ ἀκουσίων φόνων, ὁ μὲν πρότερος ὅρος ἐν ἐπ-
ταετία κελεύει τοῦ τελείου μετασχεῖν, κατὰ τοὺς ὠρι-
σμένους βαθμούς· ὁ δὲ δεύτερος, τὸν πενταετῇ χρόνον
πληρῶσαι.

miserit, septem annorum pœni-
tentia oportet eum perfectio-
nem consequi, secundum pris-
tinos gradus.

fecerint, pœnitentiæ quidem
jugiter se submittant : perfec-
tionem vero circa vitæ exitum
consequantur.

CANON XXI.

De mulieribus quæ fornicantur, et partus suos necant, vel quæ agunt secum, ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab ecclesia removet. Humanius autem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus secundum præfixos gradus pœnitentiæ largiamur.

CANON XXII.

Qui voluntarie homicidium

CANON XXIII.

De homicidiis non sponte commissis, prior quidem definitio post septennem pœnitentiam perfectionem consequi præcipit ; secunda vero quinquennii tempus explere. Modus autem hujus pœnitentiæ in episcoporum sit arbitrio, ut secundum conversationem pœnitentium possint et extendere tardantibus, et minuere studiose festinantibus.

ΚΑΝΩΝ ΚΔ.

Οἱ καταμαντευόμενοι, καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἔθνων ἑξακολουθοῦντες, ἢ εἰσάγοντές τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους, ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν, ἢ καὶ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς πενταετίας, ⁵ κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὠρισμένους· τρία ἔτη ὑποπτώσεως, καὶ δύο ἔτη εὐχῆς χωρὶς προσφορᾶς.

ΚΑΝΩΝ ΚΕ.

Μνηστευσάμενός τις κόρην προσεφθάρη τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς, ὥς καὶ ἐπιφορῆσαι αὐτήν· ἔγημε δὲ τὴν μνηστὴν ¹⁰ μετὰ ταῦτα· ἢ δὲ φθαρεῖσα ἀπήγγξατο. οἱ συνειδότες ἐκελεύσθησαν ἐν δεκαετία δεχθῆναι εἰς τοὺς συνεστῶτας, κατὰ τοὺς ὠρισμένους βαθμούς.

CANON XXIV.

Qui divinationes expetunt, et morem gentilium subsequuntur, aut in domos suas hujusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica, aut expiandi causa; sub regula quinquennii jaceant, secundum gradus pœnitentiæ definitos.

CANON XXV.

Quidam sponsam habens, ¹⁵ rorem ejus violavit, et gravidam reddidit; postmodum desponsatam sibi duxit uxorem: illa vero quæ corrupta est, laqueo se peremit. Hi qui fuerunt conscii, ²⁰ post decennem satisfactionem jussi sunt suscipi, secundum gradus pœnitentiæ constitutos.

ANNOTATIONES

IN ANCYRANI CONCILII CANONES.

P. 113. l. 1. CANONES SYNODI ANCYRANÆ] *Κανόνες τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου*. Hanc inscriptionem Codex Bodleianus exhibet; [Is est Baroccianus 205, haud admodum vetustus, a Beveregio in sequentibus adductus;] cui similis fere est in codice Amerbachiano, videlicet, *τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανόνες κέ*. *Synodi Ancyranæ canones* 25. In Parisiensi Balsamonis editione sic inscribitur. *Κανόνες τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ συνελθόντων μακαρίων πατέρων* &c. [quemadmodum supra positum est]. Quæ etiam inscriptio est horum canonum in codice canonum Ecclesiæ universæ; nisi quod ibi eodem modo, quo in codice Amerbachiano, incipiat, *τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανόνες κέ. οἱ τινες*, &c. Enimvero habita est hæc Synodus an. Dom. 315, ac proinde decem fere annis ante Nicænam primam Œcumenicam. Ancyra, ubi celebrata est, primaria fuit et archiepiscopalis urbs Galatiæ, in meditullio regionis sita, hoc præsertim Concilio celebris, quo 18. episcopi convenerunt eorum causa, qui in Maximini persecutione lapsi, et in ecclesiæ communionem recipi desiderabant. BEVEREGIIUS. Concilium hoc atque itidem alterum Neocæsariense, quorum celebratio anno post Christum natum 314, vel 315, assignari solet, ante synodum Nicæ-

nam utrumque habitum fuisse, cum multa alia argumenta, tum vero tituli ipsorum vetustissimi, ostendunt. Porro, si subscriptiones episcoporum, quæ in Latinis canonum collectionibus post concilia positæ sunt, prorsus certæ ac firmæ haberentur, quod quidem de illis negat, tam Hen. Valesius in *Eusebii Vita*, quam ante eum Edmundus Richerius in *Hist. Concil. Generalium*, vol. I. lib. i. cap. 2. §. 4. constarent hæc duo concilia in pontificatu Vitalis Antiocheni convenisse, qui inter utriusque synodi præsules primum locum obtinet. Ille autem episcopus fuit ab anno 313. ad usque an. 319. Certe ante Nicænum habitum concilium successerat Vitali S. Philogonius, teste Theodorito *Hist. Eccl.* lib. i. c. 3. Argumentum interea vetustatis omitto ex Basilii, in utraque synodo Ancyrana ac Neocæsariensi præsulis, martyrio, de tempore enim ejus disputatum est. Subscriptionibus autem, quæ post Concilia Latine versa positæ sunt, nunc majorem fidem conciliabit Catalogus maximæ partis patrum Nicænorum, quem ex *Collectaneorum* Theodori Lectoris Codice Veneto edidit cl. Morellius in *Bibliotheca* sua *MSta Græca et Lat.* p. 225. et deinceps. Ejusdem vero Catalogi initium extare Morellius monuit, in Socratis lib. i. c. 13. ubi proditur, integrum illum insertum fuisse ab Athanasio Alexandrino in *Synodico* suo nunc deperdito. Insuper vir cl. ait, omnium qui editi sunt Latinorum catalogorum huic Græco præsertim illum respondere, quem Justellus primus in lucem eruit. Et vero, quantum ego video, alter ex altero sæpissime emendari, interdum etiam suppleri potest, sed maxime Latinus ex Græco.

P. 113. l. 4. *Κάνονες τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ &c.*] Extant tituli duabus his synodis Ante-Nicænis præfixi in plerisque edd. atque scriptis parva cum varietate lectionis; sed in lemmate ego *Neocæsariensis* quidem *Concilii* nonnihil discedendum esse ab Harduina *Conciliorum* editione, fide librorum manuscriptorum nixus judicavi. Cum vero argumentum pro summa antiquitate Codicis Canonum Ecclesiæ, in quo hi canones collocati sunt, ex iisdem titulis, seu lemmatibus, ducendum esset, hæc olim scripsit in epistola ad magnum Usserium Samuel Wardus Cantabri-

iensis, vir doctissimus, quæ, quia ad notitiam præbendam
 triusque concilii faciunt, eo libentius huc afferam. “Dili-
 gentius mihi consideranti (ait Wardus) quo tempore
 prima Canonum Collectio facta esset, duplex occurrit
 ratio quæ me in hanc sententiam traxit, ut existimem
 primum et antiquissimum Homo-canonicum ex Nicænis,
 Ancyranis, Neocæsariensibus, Gangrensibus, Antiochenis,
 Laodiceis Canonibus, compositum, inter an. 364. et 381.
 post Laodicenum, et ante Constantinopolitanum primum
 in unum corpus coactum fuisse. Prior fundata est in
 verbis Dionysii in Epistola ad Stephanum Salonitanum,
 qui cum secutus sit antiquum Græcum Homo-canonicum,
 perspicue docet supradictos Canones numerorum serie
 continuatos olim fuisse CLXV. Constantinopolitanos vero
 Canones nova serie et seorsim numeratos. Quorsum enim
 summam colligeret Canonum præcedentium, priusquam
 recitet Constantinopolitanos, eosdemque serie de novo
 inchoaret, si in vetusto Græco codice, quo usus est, hi
 canones una eademque serie continuati fuissent cum pri-
 oribus? Firmatur adhuc hæc ratio conjectura petita ex
 Act. XVI. Concilii Chalced. ubi Constantinus Secretarius
 relegit Nicænos Canones ex codice, (qui proculdubio
 idem erat cum illo, ex quo leguntur Canones 16. et 17.
 Synod. Antiochen. Actione XI. qui coincidunt cum Can.
 xcv. et xcvi. tituli codicis, plane juxta seriem numerorum
 in codice Græco quo usus est Dionysius) postea cum
 legit Canones Constantinopolitanos, sic incipit, *Synodicum*
Concilii Constantinopolitani. Altera ratio petita est e
 titulo præfixo Canonibus Ancyranis et Neocæsariensibus
 in Græcis Exemplaribus et codice Moguntino, et aliis
 Latinis editionibus; ubi cum collectores primi dicant
 præpositos fuisse in hoc codice Canones Nicænos propter
 auctoritatem Œcumenicæ Synodi, manifestum est nondum
 secundam Œcumenicam Synodum habitam fuisse. Si
 enim Canones Constantinopolitani jam extitissent, cum
 facta esset hæc prima collectio, una cum Nicænis priorem
 locum obtinuissent, cum illud Concilium pro Œcumenico
 etiam habitum.” *Epistolarum Usserian.* xi. p. 27. Confer
 et initium epistolæ Usserii ad ipsum Wardum p. 18. At

vero ostendere volunt fratres Ballerinii, *de Antiquis Collectionibus et Collectoribus Canonum*, non omnes Græcos canonum codices fuisse hujus generis; neque hanc numerorum seriem, quibuscunque codicibus ea inesset, publica auctoritate fuisse inductam, neque eos tantum canones ab ecclesia Græca fuisse receptos, qui in ejusmodi codicibus numerorum serie distinctis continerentur, P. I. cap. vi. §. 1.—9. Vid. et Berardi Dissert. *De Variis Canonum Collect. ante Gratianum*. Observ. II. Interea collectionem aliquem extitisse canonum ante concilium Constantinopolitanum confectam supra liquet. Ait Zonaras Commentator Græcus in *Scholio*,—*Αὕτη δὲ, ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ τῇ μητροπόλει τῆς Γαλατίας συστάσα σύνοδος, προγεγεστέρα ἐστὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης οἰκουμενικῆς συνόδου. ἡθροίσθησαν δὲ ἐν αὐτῇ πατέρες ἱεροὶ, ὧν ἐξήρχεν Οὐιτέλιος Ἀντιοχείας τῆς Συρίας, Ἀγρικόλαος Καισαρείας Καππαδοκίας, καὶ ὁ μάρτυς Βασίλειος ἐπίσκοπος Ἀρσασίας. ἐν γὰρ τοῖς διωγμοῖς τῶν Χριστιανῶν πολλῶν μὴ δυνηθέντων μέχρι τέλους ἐγκατερῆσαι ταῖς βασάνοις, ἀλλ' ὑποκνυψάντων· εἴτα τινῶν μετανοούντων καὶ προσερχομένων τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς μετάνοιαν, ζήτησις ἐγένετο, πῶς χρὴ τοὺς ἀρνησαμένους τὸν Χριστὸν προσδέχεσθαι, καὶ περὶ τούτων ἡ σύνοδος αὕτη κανόνας ἐξέθετο, οἳ τινὲς εἰσιν οὗτοι.*

CANON I.

P. 113. l. 8. *εἴτα ἀναπαλαίσαντας*] Pro *ἐπαναπαλαίσαντας* Harduini ceterorumque lectione hic *ἀναπαλαίσαντας* ediderat Beveregius in *Synodico* sive *Pandectis Canonum SS. Apost. et Conciliorum* &c. quod quidem opus ante Harduinam Conciliorum editionem prodiit. Firmabant *quatuor ex octo* illis *MSStis Bodleianis*, quos in hujus et sequentis synodi canonibus recensendis adhibui, supra in vol. iii. p. 233. ad DIONYSII ALEX. *Epistolam*, quæ *Canonica* vocatur, commemoratos. Porro tuetur eandem lectionem Joannes Antiochenus in *Collectione Canonum* pag. 575. *Bibliothecæ Juris Canonici Veteris*, quam ediderunt Voellus et Hen. Justellus Parisiis anno 1661, tum Symeon Magister in *Epitome Canonum* ibid. p. 721; quibus addas Zonaram in *Comment.* ad hunc Canonem, Aristenumque alium commentatorem Græcum ad Canonem secundum. Nunc itidem Græcorum

Pedalium, sive Canonum Collectionem nuperam, de qua supra ad S. Dionysii *Epistolam Canonicam* p. 234. perinde ac Venetam alteram, de qua ibidem p. 239. Hæc inter usus quoque sum Gul. Lloydii episcopi olim Vigorniensis codice MSto, ejus varietatem a textu Conciliorum Ancy-rani et Neocæsariensis Beveregiano in tomo quarto inveni *Anecdott. Græc.* a Jo. Ch. Wolfio Hamburgæ An. 1724. publi-catorum. Ceterum notatum a lectore hoc velim, ubicunque in his et sequentibus canonibus diversum quid ab Harduini *Conciliorum* editione haberet vel Beveregius, vel codices scripti Bodleiani, quod probandum, et in textum recipere mihi visum fuerit, id sedulo a me signatum fuisse ac testimoniis suis firmatum.

P. 113. l. 9. μήτε ἐκ μεθόδου τινος] Hoc de illis interpre-tantur Zonaras Balsamoque in *Scholiis* seu *Commentariis*, qui, ut Zonaræ verbis utar, priusquam etiam tormenta ipsis admoventur, emolliti dedere manus; et ne sua voluntate sacrificare viderentur, satellites, ut vehementiore forte impetu eos invaderent, acriterque torquentium spe-ciem præberent, pretio aut precibus adduxisse; ut qui sic immolassent, non ignavo languore animi sed vi victi Christum negasse existimarentur.

Ibid. l. 14. δμλεῖν] Huic verbo accommodari videtur breve illud scholium, quod inter hunc canonem et inter-pretationem ejus in codice Amerbachiano legitur, sic se habens, λόγους διδασκαλικούς ποιεῖσθαι τῷ λαῷ. πῶς γὰρ ἕτεροι ὑποθοῖντο βέλτιστα, αὐτοὶ παρασφαλέντες τοῦ κρείττονος; *Sermones doctrinales ad populum habere. Quomodo enim alii optima edoceantur, cum ipsi a meliore aversi fuerint?* Hoc autem scholium in nullo alio codice habetur. BEVE-REG. Legendum in eo videtur, πῶς γὰρ ἐτέροις &c.

Ibid. l. 15. μὴ ἐξεῖναι] Ut verbis veteris scriptoris utar, quorum sedem, postquam ea descripseram, signare neglexi; *Tanto candore conspicuos ministros suos ecclesia esse decernit, ut licet secundo certamine, elatum priore victoria hostem superassent, ac proinde se negationis suæ labe emaculassent, non tamen idoneos amplius existimaverit, qui sacris functioni-bus ministrarent.* At vero canone proxime sequenti patres

Ancyrani cum diacono, munia præ sacris illis presbyteri minora obeunte, mitius agunt.

CANON II.

P. 114. l. 4. *ιερατικῆς*] Hoc pro *ιερᾶς* ad oram edit. suæ *Conciliarum* ut var. lect. posuit Harduinus, idemque in *Synodici* sui textu exhibuerat Beveregius; firmantibus tum *scriptis omnibus Bodleianis* præter *duo* numeris 158. et 3385. designata, in quibus *ιερᾶς* extat, tum Joanne Antiocheno in *Collectione Canonum*, et margine *Codicis Eccles. Universæ*, hoc est, codicis Tiliano a Justello denuo editi et emendati. Immo in *codice Joan. Tili* Balsamonis commentariis cincto vocem *ιερατικῆς* invenisse Gentianus Hervetus videtur, qui ita vertit, *Omni sacerdotali ministerio cessante*, etsi Tilius alteram lectionem olim posuerat in editione MSti sui *Canonum Græcorum* anno 1540. impressa, quæ quidem princeps omnium editionum Græcarum est. Quapropter *ιερατικῆς* post Beveregium recepi, etsi munia quidem sacra, non sacerdotalia, hoc loco intelligi debent, veteresque Latini canonum interpretes *sacro* habent; is enim sensus est vocabuli *ιερατικὸς* non tantum hic sed et interdum alibi. Vide inter alios locos, Canon. XVIII. qui dicitur *Apostolorum*—οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. h. e. sacri, non angustiori sensu sacerdotalis.

Ibid. l. 5. *ἄρτον ἢ ποτήριον ἀναφέρειν*] Diaconi olim panem et calicem ministrabant populo. Justinus Martyr Apolog. 2. οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῶν διάκονοι, διδόασιν ἐκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἶνου, καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσι. *Qui apud nos diaconi dicuntur, dant unicuique eorum qui adsunt percipiendum panem et vinum et aquam, quæ cum gratiarum actione consecrata sunt, et ad eos qui absunt perferunt.* Cyprianus serm. 5. de Lapsis, *Ubi solennibus adimpletis calicem offerre diaconus præsentibus cœpit.* CH. JUSTELLUS, *Notis in Codicem Canonum Univ. Ecclesiæ apud Biblioth. Juris Canonici Vet.* Τὸ ἀναφέρειν reddunt veteres Interpretes vel offerre, vel, quod melius est, portare, gestare.

Ibid. 1.5. κηρύσσειν] Socrates lib. vi. cap. 11. de Athanasio loquens: καὶ προστάξας διακόνῳ κηρύξαι εὐχὴν, *præcepit diacono ut orationem prædicaret.* Hinc illæ frequentes diaconorum acclamations in Græcorum liturgiis: εὐξασθε οἱ κατηχούμενοι. οἱ πιστοὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων δεηθῶμεν. ὅσοι κατηχούμενοι προσέλθετε. item τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Chrysostomus in Epist. ad Hebr. cap. ix. hom. 17. ὁ διάκονος ὑψηλὸς ἐστὼς μεγάλη τῇ φωνῇ, φρικτῇ τῇ βοῇ καθάπερ τις κήρυξ τὴν χεῖρα αἶρων εἰς τὸ ὕψος, τοὺς μὲν καλεῖ, τοὺς δὲ ἀπείργει, τοὺς μὲν ἐκβάλλει, τοὺς δὲ εἰσάγει. *Diaconus in altiori loco stans magna voce, terribili clamore, veluti quidam præco, manus sustollens in altum, alios quidem vocat, alios autem prohibet, alios excludit, alios introducit.* Hinc planum est, verbum κηρύσσειν, quod sacerdotibus attributum, ὁμιλεῖν et εὐαγγελίζεσθαι significat, in diaconis illud ministerium declarare, quo, dato Orarii signo, actionum sacrarum ritus et ordinem moderabantur. Id testatur Matthæus Blastares in synopsi Græcorum Conciliorum nondum edita, his verbis: ὠράριον ἐξαρτῶντες διάκονοι τοῖς ἱερουργοῦσι παριστάμενοι, καὶ τὰς τῆς ἱερᾶς τελετῆς ἐπιτηροῦντες εὐχὰς, καὶ τῷ ὠραρίῳ τοῖς ἐν τῷ ἁμβωνί σημαίνουσι διακόνοις τὸν καιρὸν τῆς ὀφειλούσης γίνεσθαι ἐκφωνήσεως τῶν τε κατηχουμένων καὶ τῶν πιστῶν. *Diaconi qui orarium gestant, sacerdotibus assistentes et sacri officii orationes observantes, per orarium eis qui sunt in ambone diaconis significant, quando oporteat vel ad catechumenos vel ad fideles orationem flectere.* Sic in Judæorum synagogis, legem e pulpito recitanti aderat aliquis manu sudarium tenens, qui populo signum daret ut amen diceret, ut ex Rabbinis doctissimus Casaubonus in notis ad Vopiscum observavit. de Orario vide annotat. ad canonem 126. infra. JUSTEL. ubi supra. Hæc repetendo fecit sua Suicerus *Thesaur. Ecclesiast.* in voce Κηρύσσειν. Sed Aristenus Commentator Græcus hunc Canonem exponens τὸ κηρύσσειν, voluit esse λόγους διδασκαλίας τῷ λαῷ ποιέεσθαι, et simile quid ab eo appositum est ad Can. X. *Concilii Neocæs.* Silent de hac re duo alteri interpretes Zonaras et Balsamo; at magis placent Justelli expositio et rationes; neque in alia ivit Beveregius. Porro, ut monuit Cabassutius in *Notitia*

sua *Concil.* &c. p. 95. primus Canon, qui sacerdoti semel lapso prædicationem interdicat verbi Dei, utitur vocabulo ὁμιλεῖν, non κηρύσσειν. Tum vero ex more ecclesiæ veteris potestas prædicandi seu conciones ad populum habendi maxime episcopo reservabatur, ab eo interdum cum presbyteris, rarius cum diaconis, communicata. Ceterum Matthæi Blastaris opus a Justello commemoratum, discrepat ab illo, quod in *Synodico* suo Beveregius ex scripto edidit.

P. 114. l. 6. κάματόν τινα] Ait Zonaras: Προστίθῃσι δ' ἐν ταῦθα, ὅτι ἐὰν τοῖς μετανοοῦσι τούτοις συνίδοιεν οἱ ἐπίσκοποι κάματόν τινα, τούτεστι, κόπον ἐν τῇ μετανοίᾳ διὰ τὴν ἄρνησιν, ἢ ὅτι συντριβέντες διὰ τὸ ἁμάρτημα, ἐταπεινώθησαν, καὶ πρᾶότητα ἐκτήσαντο, τοῖς ἴσως αὐτοῖς ὀνειδίζουσι τὸν ὀλισθον πρᾶως καὶ μετὰ ταπεινώσεως προσφερόμενοι, ἀλλ' οὐ θρασυνομένοι καὶ τούτοις ἐμπικραίνόμενοι, καὶ ἐθέλοιν ἐπίσκοποι ὑφ' οὗς τελοῦσι πλέον τι τῶν παρὰ τῇ συνόδῳ ὠρισθέντων αὐτοῖς παράσχειν, διὰ τὴν τῆς μετανοίας θερμότητα, ἢ ἀφελεῖν τι τῶν ὠρισθέντων, ὥς μὴ γνησίως αὐτῶν μεταμελομένων, μηδὲ ταπεινουμένων ταῦτα τῇ ἐξουσίᾳ τῶν ἐπισκόπων ἀνατίθῃσιν ὁ κανὼν, καὶ τῇ διακρίσει αὐτῶν. ἀνάγνωθι καὶ τὸν ια'. κανόνα τῆς πρώτης οἰκουμένης συνόδου.

CANON III.

Ibid. l. 10. ἢ ὑπὸ οἰκείων παραδοθέντας] Agitur inter hæc de illis, qui certamen haud sua sponte inierant. Voce autem ἄλλως, quam Latini interpretes omittunt, significari videtur inlata alio quovis modo bonorum confiscatio.

Ibid. l. 13. περισχεθέντας] Pro *vulgato* περισχισθέντας hoc *περισχεθέντας* recepi ex *codd.* Bodl. 26. et 158. et 625. Joanne Antioch. in *Collectione Canonum*, Latinaque *Interpretatione* Dionysii Exigui, quæ habet, et eo usque adstricti sunt, Isidoriana itidem, in qua extat, *perducti*. Porro ut varians lectio affertur ad oram Justelliani *Codicis Canonum Ecclesiæ Univ.* atque editionum Labbæi et Harduini *Conciliorum*, comprobante eam Johnsono ad Anglicam suam *Canonum Versionem*. Zonaras vero alteram invenit lectionem, qui ipsam ita interpretatus est — καὶ περισχισθέντας τοὺς χίτωνας καὶ γυμνωθέντας. Habet tamen ipse in Com-

mentario, ad Canon. XII. κατασχεθέντες ὡς Χριστιανοί. Dabitque exemplum verbi inusitatoris περισχεθεὶς Syntipæ *Fabula* 46. p. 37. ed. Matthæi.

P. 114. l. 14. εἰς τὰς χεῖρας] Additum est τι in edit. *Beveregii*, quod nesciunt non tantum *libri editi*, sed et *scripti Bodleiani omnes* præter *unum* illum 205, quo vir doctiss. Beveregius usus esse videtur. Neque extabat idem in *Lloydii MSto*, de quo dixi p. 131. Habet ἡ τι pro ἡ τοι *Pedalium* Græcorum. Ait autem Zonaras ad hunc Canonem; καὶ ἡ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν πρὸς βίαν ἀκόντων ἐκείνων, ἐμβαλόντων τι τῶν βιαζομένων, οἷον λιβανωτὸν ἢ ἑτερόν τι εἰς θυσίαν τοῖς εἰδωλολάτραις προσαγομένων, ἢ βρώμά τι τῶν εἰδωλοθύτων δεξαμένους εἰς τὸ στόμα, πρὸς ἀνάγκην αὐτὸ τῶν βιαστῶν ἐμβαλόντων, τοὺς τοιοῦτόν τι πεπονθότας &c. Ceterum hic, et infra in Canone IV. πρὸς βίαν positum est pro βιαίως, quemadmodum proxime post πρὸς ἀνάγκην pro ἀναγκαίως. Prioris autem formulæ exemplum præbet Clementis Alex. *Stromatum* lib. vii. pag. 868. ed. Potteri. ἀπεδύσατο δὲ (Josephus) αὐτῇ (uxori Potipheri) πρὸς βίαν κατεχούση τὸν χιτῶνα.

Ibid. l. 15. βρώμά τι πρὸς ἀνάγκην] Gregorius Thaumaturgus episcopus Neocæsariensis in epist. canonica, quæ apud Zonaram et Balsamonem extat: οὐ τὰ βρώματα ἡμᾶς βαρεῖ, εἰ ἔφαγον αἰχμάλωτοι ταῦτα, ἀπερ παρετίθεσαν αὐτοῖς οἱ κρατοῦντες αὐτῶν. *Non cibi nos gravant, si captivi ea comederint, quæ qui in eos dominium obtinent, eis apposuerunt.* JUSTEL. Vid. supra vol. III. pag. 256. Mox ad ὑπό τινας habent *ab aliquibus* Latinæ Dionysii, Isidori, Crisconique *Interpretationes*, *Priscaque*, quam edidit ex MSto bibliothecæ patris sui Hen. Justellus, *Interpretatio*. vid. p. 278. *Biblioth. Juris Canonici Vet.* Atque huic quidem lectioni favent Zonaras et Balsamo in *Scholiis*.

P. 115. l. 3. ἡ καὶ τινων] Beveregii lectiones quas secutus sum, ἡ pro εἰ et προάγεσθαι pro προσάγεσθαι lin. 6. confirmant *codices Bodleiani* plerique. Hoc προάγεσθαι adfertur ad oram edit. *Conciliorum* Labbæi, et extat in Canone XII. Adde hoc loco Græcorum *Pedalium* et *Syllogen Venetam* idem exhibentes.

P. 115. l. 5. καὶ τῶν ἄλλων λαϊκῶν] Similis loquendi forma S. Lucæ *evangelio* inest xxiii. 32. de duobus maleficis cum Salvatore mundi crucifixis. Confer vol. II. pp. 186. 204.

Ibid. l. 8. προχειρίζεσθαι] Ait Matthæus Blastares *Syn- tagm. Alphabet. Lit. A.* cap. i. p. 6. in Beveregii *Synodico*; Οὕτω περὶ τῶν τοιούτων καὶ ὁ ἱερομάρτυς Πέτρος ψηφίζεται ἐν τῷ κδ'. (cor. ιδ'.) κανόνι. Vid. supra pag. 44.

CANON IV.

Ibid. l. 10. καὶ δειπνησάντων] Al. καὶ δήπου τῶν δ. Labbe in marg. ed. suæ *Conciliorum*. Cum vero in edit. nova Conciliorum Mansiana extet ad marg. *al. καὶ δειπνησάντων*, eique lectioni faveant versiones veteres Græcique interpretes, articulum τῶν omittendum duco, legendumque ἐπὶ δὲ τούτῳ pro ἐπὶ δὲ τούτοις. Conf. Zonaræ Comment. ad Canon V. Interea videtur hæc fere sola lectio varians esse, quæ ad duo hæc Concilia in editione Mansiana de novo adjecta est. Mox iterum ad vocem παιδροτέρῳ posuit Labbæus, Al. σφοδροτέρῳ. Hoc autem σφοδροτέρῳ in *Tiliana editione Canonum* atque *Codice Canonum Ecclesiæ Justeliano* et *Veneta Sylloge* extat.

Ibid. l. 12. εἰς τὰ εἰδωλα] Nil opus, ut εἰς τὰ εἰδωλεῖα reponas, etsi in *idolio* Latini Interpretes plerique præbent, Aristenusque in loci expositione habet ἐν τῷ εἰδωλείῳ. Zonaras enim scribit, Ὅσοι, φησὶν ὁ κανὼν, βιασθέντες ἔθυσαν, ἣ καὶ ἐν τοῖς εἰδώλοις ἐδείπνησαν. Porro *Prisca Latina Versio*, quam modo memoravi, habet *apud idola*. Itidem ἐν τοῖς εἰδώλοις, sed ad marg. εἰδωλείοις Harmatopulus *Epitome* apud Leunclavii *Jus Græco-Rom.* Tit. III. p. 61.

Ibid. l. 16. ἀδιαφόρως] Glossæ MSS. Bibl. Regiæ et Collegii Paris. Soc. Jesu ad hunc Canonem: *Indifferenter, indistanter*. HARDUIN. Hesychius, Ἀδιαφορίας. ἀμελείας. Ἀδιάφορον. ἀδιάκριτον. Confer 1 *Cor.* ii. 29. Ἀδιαφόρως cœnare est, nullo facto discrimine inter abominandas escas atque cœnam solitam, quod ostendit Canon proxime sequens. Zonaras exposuit,—καὶ τῶν εἰδωλοθύτων μετέσχον ἀδιαφόρως, τούτεστι μὴ διαφερόμενοι καὶ δακνόμενοι ὡς μεμιασμένων γενόμενοι, ἀλλ' ἐμφορούμενοι τούτων, ὡς εἰ ἦσαν ἀμίλанта.

Ibid. l. 16. ἐνιαυτὸν ἀκροᾶσθαι] Pergit hæc scribere Zonaras: Τούτους ἐνιαυτὸν μὲν ἀκροᾶσθαι κελεύει, ἐν τῷ νάρθηκι ἵσταμένους, καὶ ἀκούοντας τῶν γραφῶν, τρία δὲ ἔτη ὑποπίπτειν ἥτοι ὀπισθεν τοῦ ἁμβωνος ἵστασθαι, καὶ μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐξίέναι, εὐχῆς δὲ μόνης κοινωνῆσαι ἔτη δύο, ὅπερ ἐστὶ τὸ μέχρι τέλους συνίστασθαι καὶ συνεύχεσθαι τοῖς πιστοῖς, καὶ μετὰ ταῦτα ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον, ὅπερ ἐστὶν, ἡ τῶν ἀγιασμάτων μετάληψις. Ceterum notatu hoc dignum est, conjunctum esse hunc canonem cum altero proxime sequente apud Dionysium Exiguum, Crisconium, *Priscæ Versionis* Auctorem, *Epitomenque* illorum *Canonum*, quos Hadrianus I. Carolo Magno Romæ obtulit; unde factum, ut numerarentur ab interpretibus pluribus Latinis canones tantum xxiv. Ancyraní hujus Concilii pro xxv. ad computum Græcorum.

Ibid. l. 18. ἐπὶ τὸ τέλειον] Ait hoc memorato Canone Is. Casaubonus *Exercitt. adv. Baronium*, xvi. sect. 48. quem quidem Casauboni locum a Suicero nunc video fuisse allatum in *Thesauro* suo *Eccles.* voce Τέλειος: “Τὸ τέλειον
“ perfectio aut consummatio est ipsa Eucharistia, quæ
“ etiam Dionysio dicitur τελείωσις, ut ante observabamus:
“ quia conjunctioni nostræ cum Christo, cujus instrumenta
“ sunt verbum Dei et sacramenta, veluti colophonem im-
“ ponit participatio corporis et sanguinis Christi in cœna
“ Dominica, nullus enim restat alius modus quo in terris
“ versantes arctius cum Christo capite nostro conjunga-
“ mur.” p. 505. ed. Genev.

CANON V.

P. 116. l. 1. ΚΑΝΩΝ Ε.] Occasionem dant aliis interpretes Latini, ut tantum viginti et quatuor canones huic Ancyrano Concilio, prout modo dixi, apponant, vel hunc quintum superiori jungendo, vel Canones XXII. et XXIII. unum faciendo.

Ibid. l. 5. χωρὶς προσφορᾶς] Zonaras ait—νῦν καὶ περὶ τῶν φαγόντων μὲν εἰδωλόθντα, δακνομένων δ' ἐπὶ τούτῳ καὶ δακρύνων, φησὶν. οὐς μετὰ τριετίαν τῆς ὑποπτώσεως δέχεσθαι παρακελεύεται εἰς σύστασιν χωρὶς προσφορᾶς, ἥγουν συνίστασθαι μὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῖς πιστοῖς, μὴ μεταλαμβάνειν δέ. Simi-

liter τὸ μετὰ προσφορᾶς interpretati sunt Balsamo ad Canon. IV. et hic Aristenus in *Scholio*. Bene confert Joan. Johnsonus, ad *Anglicam* suam *Canonum Versionem*, verba Canonis undecimi *Concilii Nicæni*—δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν εὐχῶν. Albaspinæus quidem in *Observ. de Vet. Ecclesiæ Ritibus*, oblationem his locis pro donis et muneribus, quæ poenitentes in poenitentiae suæ et satisfactionis commendationem largiebantur, accipiendam esse docet lib. i. *Observ.* vi. 3. Melius vero dixeris cum Suicero, qui Albaspinæum affert in voce Προσφορὰ, lapsis prohiberi his canonibus oblationem donorum, quæ in altaris usum astantibus, seu fidelibus, conferri consueverint. Atqui interea nil prohibet, quin, ut solet, cœnam Dominicam προσφορὰ hic significet; immo debere vocem sic intelligi jubent, ni fallor, verba decimi sexti Canonis, τότε καὶ τῆς προσφορᾶς ἐφαπτέσθωσαν, et postea, τυγχανέτωσαν τῆς προσφορᾶς. Vid. et Zonaram ad Canon VIII. Jamque inveni similiter sentientem Salmasium, qui sub Simplicii Verini nomine latens *Adversus Librum Postumum Grotii* opusculum scripsit, ubi pagg. 101—103. προσφορὰν hoc loco eucharistiam ait esse, ut προσφέρειν et offerre absolute sæpe ponitur Græcis Latinisque pro *eucharistiam conficere*. Vide et pagg. 278. et 279.

P. 116. l. 5. εἰ δὲ μὴ ἔφαγον &c.] Ait Balsamo ad Canon. IV. Ἐρωτήσῃ δέ τις, καὶ διὰ τί οἱ μὲν τῷ γ'. κανόνι δηλούμενοι κληρικοὶ ἢ λαϊκοὶ κατὰ βίαν ὑποδεξάμενοι λίβανον ἢ εἰδωλόθυτον, οὐκ ἐπιτιμῶνται, ὥς μὴ ἐπταικότες, ἀλλὰ καὶ εἰς βαθμοὺς ἐκκλησιαστικοὺς προκόπτουσιν· οἱ δὲ ἐν τῷ τέλει τοῦ ε'. κανόνος περιεχόμενοι, καὶ κατὰ βίαν ἀναπεσόντες, ἐπιτιμῶνται, ὥς ἡμαρτηκότες, καὶ ταῦτα δακρυρροοῦντες, καὶ μηδὲ γευσάμενοι τῶν εἰδωλοθύτων; Λύσις. διαφορὰ ἐστὶ τῶν κατὰ βίαν ὑποδεξαμένων τὰ βέβηλα δῶρα, καὶ μηδὲν ἐξ οἴκειου φάκτου ἐπταικόντων, καὶ τῶν ἀπὸ βίας ἐργασαμένων ἀσεβές τι, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀναπεσεῖν εἰς τὸ δεῖπνον. κἀντεῦθεν ἐκείνοι μὲν, ὥς μὴ διαπραξάμενοι τὸ κακὸν (παρὰ ἄλλων γὰρ, εἰς τὸ στόμα ἢ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐνεβλήθη τὸ εἰδωλόθυτον) οὐκ ἐπιτιμῶνται· οὗτοι δὲ ὥς ἀσέβειαν πλημμελήσαντες μετὰ οἴκειου φάκτου, δηλονότι ἀναπεσόντες ἐπιτιμῶνται. Noto obiter, haud agnoscere ἔτει,

quod addidit Beveregius post *κοινωνησάτωσαν*, vel, ut is legit, *κοινωνείτωσαν*, *sex libros Bodleianæ bibliothecæ scriptos, codicemve Lloydianum.*

P. 116. l. 7. τῇ τριετίᾳ] Vulgo τῇ τετραετίᾳ. Sed Labbæus ad marg. *Conciliorum* posuit, al. τριετία, notatque Harduinus, “Zonaras πληρουμένης τῆς τριετίας post exactum “*triennium.*” Dumque similiter locum exponunt Balsamo et Aristenus, conferendus est Canon proxime sequens, tum vero verba Canonis IX. ἵνα τὴν δεκαετίαν πληρώσαντες τοῦ τελείου μετάχωσιν. In tribus quoque codicibus scriptis 158. et 185. et 205. itidem in Lloydii MSto lectionem, quam reposui, reperies; altera tamen lectio τετραετία valde antiqua est, in *veteribus* quoque *Versionibus* inventa.

Ibid. l. 12. ἐπιμετρεῖσθω.] Zonaras ait: Ταῦτα μὲν ὥρισαν οἱ τῆς συνόδου. ἐπειδὴ ἤδεισαν, ὅτι οὐ πάντες ὁμοίως μετανοοῦσιν, ἀλλ’ οἱ μὲν ἐπιμελέστερον ἔχονται τῆς μετανοίας, οἱ δὲ ῥαθυμότερον, τὸ πᾶν τῆς ἐπ’ αὐτοῖς οἰκονομίας τοῖς ἐπισκόποις ἀνέθεντο, ὥστε δοκιμάζειν ἐκείνους τὸν τρόπον τῆς ἐκάστου ἐπιστροφῆς, καὶ φιλανθρωπεύεσθαι καὶ συστέλλειν τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμίων τοῖς θερμότερον μετανοοῦσι, καὶ πλείονα προστιθέναι χρόνον τοῖς νωθρότερον, σκοπεῖν δὲ καὶ τὸν προλαβόντα βίον αὐτῶν, καὶ τὸν μεταταῦτα, εἰ σωφρόνως ἔζων καὶ συντηρημένως, καὶ ζῶσιν, ἢ ἀνειμένως καὶ ἀδιαφόρως, καὶ οὕτως ἐπιμετρεῖν αὐτοῖς τὴν φιλανθρωπίαν. Adeas utiliter Marshalli V. D. opus Anglica lingua conscriptum, *De Disciplina Pœnitentiali Eccles. Primævæ*, cap. iii. §. 2. p. 175. et seq.

CANON VI.

Ibid. l. 14. Περὶ τῶν &c.] Canon Nicæen. xi. HARDUIN.

Ibid. l. 15. ἡ μετοικίας] Zonaras—μετοικίαν, τουτέστιν ἐξορίαν.

P. 117. l. 1. τῆς μεγάλης ἡμέρας] Per magnum diem intelligendum est sanctum *Pascha*, ita dictum, ob magna illa beneficia, quæ Servator noster per resurrectionem suam isto die nobis conciliavit; unde etiam Sabbatum præcedens vocatur μέγα σάββατον, et parascæue sive sexta feria mox antecedens, μεγάλη παρασκευή, et tota quidem ea septimana, in qua Dominus noster crucifixus est, quæque mag-

num istum diem Paschalem præcedit, μεγάλη ἐβδομὰς veteribus passim nuncupatur. BEVEREG. Zonaras : μεγάλην δὲ ἡμέραν τὸ ἅγιον πάσχα ὠνόμασεν, τὴν τοῦ Κυρίου δηλονότι ἀνάστασιν. Ceterum ex reliquo constat canone, plures exactos fuisse menses inter synodi celebrationem et pascha proxime sequens.

P. 117. l. 3. χωρὶς προσφορὰς] Vid. notam supra ad Can. V.

Ibid. l. 7. τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξαετίας] Mutavit hæc cum solo τὴν ἐξαετίαν Beveregius, quod posterius ex libro suo *Bodleiano* sumpsisse videtur, certe in ceteris haud inventum codicibus præter illum num. 205. designatum, atque *codicem* 158. Neque in *Lloydii* idem extabat *MSto*.

Ibid. l. 8. εἰ μέντοι τὶς κίνδυνος] E sex illis *codicibus Bodleianis*, qui superiorem servant lectionem τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξαετίας, atque ex Joannis Antiocheni *Canonum Collectione* seu *Digesto* voculam τὶς in textum recepi.

Ibid. l. 9. ἐπὶ ὄρφ δεχθῆναι] Zonaras :—τούτους δεχθήσεσθαι μὲν εἰς κοινωνίαν τῶν ἁγίων δώρων, ἐπὶ ὄρφ δὲ, ἥγουν ἐπὶ διαστίξει, ὥστε εἰ συμβαίῃ αὐτοὺς μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ἀναρρώσθηναι, μηκέτι αὐτοῖς κοινωνῆσαι, εἰ μὴ ὁ ὠρισμένος παρέλθῃ χρόνος τῆς ἐξαετίας. Vet. Glossæ, ὁ Ὅρος. hoc *Institutum*. *Constitutum*.

CANON VII.

Ibid. l. 15. ἐστὶ τὸ] Beveregium nunc secutus sum ἐστὶ τὸ, quod abest ab editis Conciliis, post τῶν ἐπισκόπων ex codice suo 205. addentem, dum præstant ἐστὶ *Pedalium* Græcorum, Zonaras in *Commentario* *codicesque scripti* 158. et 165. Habet ἔστω *codex* 26, et prout *cod.* 625. ἐκάστου pro ἑκάστου me approbante. In *cod.* 3385. scribitur ἐξέστω et ἐκάστου. Hoc quidem ἐκάστου recepi. Interea post προσφορὰς verbum δεχθῆναι videtur subaudiendum. Ceterum de illo μετὰ τῆς προσφορὰς vide supra not. ad Can. V.

Ibid. ἐξετάσαι] Hoc verbum pro *vulgato* ἀξιῶσαι ut varians lectio in Labbæana *Conciliorum* edit affertur, exhibereque illud Zonaram notat ad marg. edit. suæ Harduinus. Addere poterat Aristenum alterum commentatorem. Quin et in textum idem receperat Beveregius; neque ἀξιῶσαι in

ullo ex *codicibus Bodleianis* præter unum *cod.* 715. positum inveni. Præstitisse quoque *Lloydii MS.* et *Pedalium* ἐξετάσαι nunc video. *Zonaræ Commentarius*: Εἰ δέ τινες ἐν ἑορτῇ ἐθνικῇ συνειστιάθησαν ἐθνικοῖς ἐν ἀπίστοις ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς ἐθνικοῖς, ἐν εἰδωλείῳ τυχόν, ἢ ἄλλῳ τόπῳ εἰς τελετὰς αὐτοῖς τελουμένας ἀνειμένῳ, καὶ ἴδια βρώματα ἐκόμισαν καὶ ἔφαγον οἱ πιστοὶ, δι' αὐτὸ μέντοι τὸ συνεστιαθῆναι τοῖς ἐθνικοῖς, καὶ οὕτω δόξαι συνεορτάσαι αὐτοῖς, ἔδοξε τῇ συνόδῳ διετίαν ὑποπεσεῖν αὐτοῖς, τουτέστι μετὰ τῶν κατηχομένων ἴστασθαι καὶ σὺν αὐτοῖς ἐξιέναι, καὶ μετὰ τὴν διετίαν δεχθῆναι. ὅπως δὲ χρὴ ἕκαστον αὐτῶν δεχθῆναι, εἴτε καὶ εἰς μετάληψιν τῶν ἀγιασμάτων, εἴτε εἰς μόνην τὴν μετὰ τῶν πιστῶν σύστασιν, τῶν ἐπισκόπων ἐστὶ, φασὶ, δοκιμάσαι, καὶ τὸν ἄλλον βίον ἑκάστου ἐξετάσαι. Etiam pulchræ confessionis illud fuisse partem judicat culpata tamen ad festum accessione Lucas Osiander, quod epulas suas secum attulerint, neque idololatriæ vesci voluerint. Vid. *Apost. et Concil. Decreta*, ed. Ehingeri, p. 58. Verum dubito de pietate conviviarum istorum, qui festo die ethnico ad convivium profecti sint prudentes et scientes. Confer cum hoc canone quartum et quintum.

CANON VIII.

P. 117. l. 18. Οἱ δὲ δεῦτερον καὶ τρίτον &c.] *Zonaras*: Ἄ μὲν ἐν τοῖς ἀνωτέρω κανόσιν εἴρηται περὶ τῶν ἅπαξ θυσάντων, οἱ τῆς συνόδου ταύτης πατέρες διετάξαντο· νῦν δὲ καὶ περὶ τῶν δις ἢ τρίς ἐκ βίας τεθυκότων φασὶν, οὓς καὶ τετραετίαν διάγειν ἐν ὑποπτώσει κελεύουσιν, ἐπὶ διετίαν δὲ ἄλλην κοινωνεῖν τοῖς πιστοῖς, ἥτοι συνίστασθαι αὐτοῖς, καὶ συνεύχεσθαι ἄνευ προσφορᾶς, ἥγουν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μεταλήψεως, καὶ τῷ ἐβδόμῳ ἔτει τελείως δέχεσθαι, τουτέστι καὶ εἰς μετάληψιν τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου.

CANON IX.

P. 118. l. 4. Ὅσοι δὲ μὴ &c.] *Can. Nicæen. xi.* *HARDUIN.* *Zonaras*: Εἰ δέ τινες οὐ μόνον ἀπέστησαν τῆς εἰς τὸν Κύριον πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐπανεστήσαν, ἀντὶ τοῦ κατ' αὐτῆς ἐγένοντο, καὶ ἠνάγκασαν ἀδελφοὺς θῆσαι, ἢ καὶ αἵτιοι ἐγένοντο ἀναγκασθῆναι αὐτοὺς, οἷον φυγόντας καὶ κρυπτομένους καταμεμνηνυκότες

αὐτοὺς, ἢ ἀγνοομένους, ὅτι Χριστιανοί εἰσι, δῆλους αὐτοὺς θέμενοι τοῖς διώκταις, τοὺς τοιούτους ὥκονόμησαν οἱ πατέρες τρία μὲν ἔτη ἐν ἀκροάσει πληρῶσαι, ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ἱσταμένους ἐν τῷ προνάῳ, ἐξ δὲ ἄλλα, ἐν ὑποπτώσει διαγαγεῖν, καὶ ἐνιαυτὸν ἕτερον κοινωνῆσαι τῶν εὐχῶν τοῖς πιστοῖς, καὶ μετὰ τὴν δεκαετίαν ταύτην μετασχεῖν τοῦ τελείου. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ, τῷ τῆς μετανοίας αὐτῶν δηλονότι, φασὶ, χρὴ καὶ τὸν ἄλλον αὐτῶν ἐπιτηρεῖσθαι βίον. εἰ γὰρ ἀμελῶς ἢ καὶ πλημμελῶς διαγνωσθῶσι ζῶντες, ἐπιταθήσεται χρόνος τῶν ἐπιτιμίων αὐτῶν.

CANON X.

P. 18. l. 13. Διάκονοι ὅσοι &c.] Aristenus in *Scholio* : Οὗτος ὁ κανὼν διαγορεύει τὸν πρὸ τῆς χειροτονίας προμαρτυρησάμενον τῷ ἐπισκόπῳ μὴ δύνασθαι παρθενεῦν, ἀλλ' εἰς γάμον βούλεσθαι κοινωνίαν ἐλθεῖν, μὴ κωλύεσθαι, καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν εἰς γάμον ἔρχεσθαι, καὶ μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς αἰθῆς ὑπηρεσίας τε καὶ τιμῆς. τὸν δὲ σιωπήσαντα, καὶ καταδεξάμενον ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἄγαμον μένειν τῆς διακονίας πεπαῦσθαι, εἴπερ μετὰ τοῦτο γάμον νόμῳ γυναικὶ συναφθῇ. πλὴν τῷ παρόντι κανόνι ἀντίκειται ὁ ἕκτος κανὼν τῆς ἑκτῆς συνόδου, μὴ παραχωρῶν ὅλως τῷ προελθόντι ἀγάμῳ, εἰς ὑποδιακόνου, ἢ διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου βαθμὸν, μετὰ τὴν χειροτονίαν γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικεῖσιν· ἀλλὰ τὸν τοῦτο τολμήσαντα ποιῆσαι, διαταπτόμενος καθαιρεῖσθαι· καὶ κρατεῖ ὁ κανὼν ἐκείνος, καὶ οὗτος ἡργησε. Monet, idque animo lubenti, cl. Whartonus, quam ipse coelebs, in libello suo Anglica lingua conscripto *De Cœlibatu Cleri* pag. 79. Aristenum in *commentario* suo in Canonem illum quintum *Concilii Quinisexti*, amplificasse Canonis hujus Ancyрани permissionem ad presbyteros, dum legeret, πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι. Quod quidem verum est; sed manifesto errore id factum ab Aristeno illo loco fuisse, non tantum alii omnes commentatores, sed et ipse Aristenus in *scholio*, quod hic posui, ostendit. Porro presbytero qui post ordinationem duceret uxorem, depositionem interminatus est τοῦ συγχρόνου *Concilii Neocæsariensis* Canon primus, quem infra daturus sum. Differentiam interea a ceteris exemplaribus circa diaconorum conjugium, quæ in *Canonum Latinorum Codice* a cl. Quesnelio edito, atque

itidem apud S. Martini Bracarenensis *Collectionem*, cernitur, ad diversitatem potius disciplinae quam lectionis referendam esse, ostendit idem Quesnelius *Dissert.* xii. post *Leonis M. Opera* collocat. cap. iv. §. 10. pagg. 656, 657. Ipsum vero, quod hoc Canone jussum est, prae se fert Canon, qui vicesimus quartus inter *Canones Athanasii patriarchae CPol.* recensetur. Vide Vansleb. *Histoire de l'Eglise d'Alexandrie*, par. v. cap. 3. p. 284. Verum quis fuerit, aut quo tempore vixerit, hic Athanasius, nescio, quem Vanslebius quidem ex Abulbircato temporibus Imp. Justiniani adscripsit. Certe nullus ejus nominis praesul iis temporibus Constantinopoli sedit. At vero saeculo proxime antecedente praefuit huic sedi CP. Anatolius, quem dictum esse Athanasium nunc didici ab illustri Pocockio in *Indice Personarum Annalibus Eutychii* praefixo.

CANON XI.

P. 121. l. 6. Τὰς μνηστευθείσας &c.] Zonaræ *Commentarius*: Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν εἰκοστῷ δευτέρῳ κανόνι αὐτοῦ τὸν ἐξ ἀρπαγῆς ἔχοντα γυναῖκα, μὴ πρότερον παραδέχεσθαι εἰς μετανοίαν βούλεται, εἰ μὴ ἀφαιρεθῇ ἐξ αὐτοῦ ἡ ἀρπαγείσα, καὶ τῷ μνηστευσαμένῳ αὐτὴν δοθῇ, εἰ τέως βούλοιτο λαβεῖν αὐτήν. οὕτως καὶ τὸν κανόνα τοῦτον νοητέον λέγειν τὸ, ἀποδίδοσθαι τὰς ἀρπαγείσας τοῖς μνηστευσαμένοις αὐτάς· εἰ αἰροῦντο δηλονότι λαβεῖν αὐτάς. ἄκουτες γὰρ οὐκ ἀναγκασθήσονται. Eandem cautionem habent Balsamo in *Comment.* Matthæusque Blastares Lit. A. cap. xiii. p. 31.

CANON XII.

Ibid. l. 10. Τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος τεθυκότας &c.] Can. Nicæn. x. HARDUIN. Zonaræ *Commentarius*: Τὸ παλαιὸν, τὸ μὲν κήρυγμα ἐδέχοντο οἱ πλείους, καὶ ἐπίστευον τῷ Χριστῷ, βαπτίζεσθαι δὲ ὑπερετίθεντο. διὸ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, καὶ ὁ μέγας Βασίλειος τοὺς εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα προτρεπτικούς συνεγράψαντο λόγους. ἦσαν οὖν ἐν τοῖς καιροῖς τῶν διωγμῶν, τοιοῦτοι πολλοὶ, Χριστιανοὶ μὲν ὄντες, μήπω δὲ βαπτισθέντες. φησὶν οὖν περὶ τούτων ὁ κανὼν, ὅτι ἐάν τινες ἔθυσαν κατα-

σχεθέντες ὡς Χριστιανοί· ἀφώτιστοι δὲ ὄντες μετὰ ταῦτα ἐβαπτίσθησαν· οὐδὲν αὐτοὺς κωλύει τὸ θῆσαι εἰς τὸ προαχθῆναι εἰς τάξιν, τουτέστιν εἰς ἱερωσύνης βαθμόν. τὸ γὰρ ἅγιον βάπτισμα, ἅπαντα τὰ πρῶην μολύσματα ἀπολοῦσαι καὶ ἐκκαθάραι πιστεύεται ὅποια ἂν εἴεν. Cum hoc Canone confer et Can. XIV. ejusd. *Concilii Nicæni*, et Can. IV. *Epistolæ Canonicae Basilii M.* Canonemque item IV. *Commonitorii Theophili Alex.* In sacro autem lavacro ablui atque ignosci hominibus omne peccatum, universa credidit antiquitas.

CANON XIII.

P. 121. l. 14. Χωρεπισκόποις] Ostendit doctissimus Beve-regius uberius hic adnotans, chorepiscopos omnes, sive episcopos in rure constitutos, quamquam iis munerum aliquot episcopalium exercitium canonibus ecclesiasticis aut denegatum fuerit, aut saltem limitibus arete conclusum, revera episcopos fuisse. Vide et Binghami *Orig. Eccl.* lib. ii. cap. 14. Ipse autem Rhabanus Maurus, qui sæculo nono libellum *De Chorepiscopis* conscripsit, causam ipsorum tutatus est, ac munia exposuit; quod quidem opus in tomo octavo *Conciliorum* a Labbæo et Cossartio editorum prius extans, ad finem quoque *Petri de Marca de Concordia Sacerdotii et Imperii* a Baluzio collocatum est; atque ex illo verba apprime digna notatu infra describenda censui ad Canonem XIII. *Concilii Neocæsariensis*, qui quidem canon de Chorepiscopis agit.

Ibid. Χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι &c.] Μηδὲ πρεσβυτέρους πόλεως. Hæc, quam exhibemus, constans est hujus loci lectio, non modo in MS. Bodleiano, sed et in omnibus aliis, tam Balsamonis, quam Zonaræ, sive impressis sive manu exaratis codicibus; nisi quod in Gallandi codice pro πρεσβυτέρους legatur πρεσβύτερον, sensu nihil mutato. Zonaram etiam πρεσβυτέρους legisse ex scholiis ejus patet: Canonem enim ita interpretatur, ac si hic Chorepiscopis interdiceretur presbyteros etiam in urbe aliqua constituere. Μη ἐξεῖναι αὐτοῖς πρεσβύτερον ἢ διάκονον χειροτονεῖν, ἀλλὰ μηδὲ πρεσβυτέρους ἐν πόλει καθιστᾶν. Hanc autem lectionem erroneam esse extra dubium est. Nam in prima canonis

parte vetitum est Chorepiscopis Presbyteros in genere ordinare; ideoque non opus fuit, ut de Presbyteris urbanis mentio fieret: et præterea si nec vicanos Presbyteros constituere poterant, multo magis urbanos ordinare iis non liceret. Alia itaque quærenda est lectio. Et quidem in Joannis Antiocheni Collectione pro *πρεσβυτέρους* scribitur *πρεσβυτέροις*, totum enim canonem sic legit, *χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν, ἀλλὰ μὴν καὶ πρεσβυτέροις πόλεως, χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ γραμμάτων ἐν ἐκάστη παροικίᾳ.* Joan. Antioch. Coll. Can. tit. 21. Sic etiam vetus interpret Latinus apud Mustell. Biblioth. p. 279. can. 12. legisse videtur, cujus versio sic se habet, *Chorepiscopis non licere Presbyteros aut Diaconos ordinare; sed neque Presbyteris civitatis sine jussione Episcopi; sed cum iisdem literis eundi ad singulas paræcias.* Quid sibi velit per ultima verba me fugit. Dionysius Exiguus Græca ista in Joannis Antiocheni Collectione verba rectius sic vertit, *Chorepiscopis non licere Presbyteros aut Diaconos ordinare, sed nec Presbyteris civitatis, sine præcepto Episcopi vel literis, in unaquaque parochia.* Sed hæc lectio neque mendosa est, atque altera; utpote juxta quam Presbyteris urbanis liceret Presbyteros et Diaconos ordinare, modo Episcopus eos jusserit, quod absurdum est, et antiquitati inauditum. Quo igitur nos convertemus, ut perplexis hunc dissolvamus nodum? Profecto alia Græca hujus canonis lectio non suppetit; ad Latinas itaque versiones fugiamus necesse est. Et sane Isidorus Mercator scrupulum prorsus amovet, canonem sic vertens, *Vicariis [Vicarios habent codd. Hispanici] Episcoporum, quos Græci Chorepiscopos vocant, non licere Presbyteros vel Diaconos ordinare: sed nec Presbyteris civitatis sine Episcopi præcepto amplius aliquid imperare, vel sine autoritate literarum ejus in unaquaque parochia aliquid agere.* Et hoc sensu Dionysium Exiguum etiam hunc canonem concepisse, ex Hadriani I. Epitome canonum ex ejus versione collecta constat, in qua sensus hujus canonis sic exprimitur. *Chorepiscopi Presbyterum vel Diaconum non ordinant, nec Presbyter aliquid agat in parochia sine præcepto Episcopi.* Extat

hæc epitome in Conciliorum tom. iii. part. i. sect. 1. p. 428. edit. Colon. an. 1618. Sic etiam Fulgentius Ferrandus Diaconus Carthaginensis, Dionysii Exigui suppar, in breviatione Canonum, ultimam hujus partem Latine sic vertit, *Ut Presbyteri civitatis sine jussu Episcopi nihil jubcant, nec in unaquaque parœcia aliquid agant. Concil. Anquiritano* (i. e. Ancyrano) tit. 13. Unde constat aliquid amplius in hoc canone olim extitisse, quam hodie legitur. Neque enim credibile est, ut hi aliquid intersererent, quod in ipso textu non legebant. Ex iis autem sensus canonis clarissimus eliciatur; ut eo nimirum cautum sit, nec Chorepiscopis licere Presbyteros aut Diaconos ordinare; nec Presbyteris civitatis aliquid in Ecclesia agere sine præcepto Episcopi. Ubi etiam ultimo observetur, omnes Latinos interpretes, una cum Joanne Antiocheno, pro ultimis canonis verbis ἐν ἐτέρᾳ παροικίᾳ, longe rectius legisse ἐν ἐκάστη παροικίᾳ. Hæc BEVEREGIIUS. Cum vero ab eo dissideam de hoc canone, ejus quidem et scriptura et interpretatio cum presbyteralis ordinationis quæstione tam prope conjunguntur, ut de iis exposuerint illustres scriptores Salmasius, Petavius, Hammondus, de Marca, alique; idcirco primum de vera lectione canonis dicere, deinde de ejusdem interpretatione, pluribus, quam congruit in morem meum aut voluntatem, disquirere necesse habeo; quo clarius hoc indicem, nil omnino patrocinari presbyterali ordinationi canonem Ancyranum, etiamsi absit, quod nobis commendat Beveregius, additamentum Latinum; nec bene inde sibi collegisse Blondellum, “presbyterorum collegia, episcopi proprii consensu” munita, cum vero postulante nulla lege divina, sed sola “ecclesiarum cogente necessitate, omnimodam ubivis locorum ordinationum potestatem habuisse.” *Apol. pro Sentent. Hieron. sect. iii. p. 158.*

Vulgo quidem sic Græce editur, Χωρεπισκόπους μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν, ἀλλὰ μηδὲ πρεσβυτέρους πόλεως, χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ γραμμάτων ἐν ἐτέρᾳ (al. ἐκάστη) παροικίᾳ. Dionysii Exigui *Versio*, sive *Codex Canonum Ecclesiæ Romanæ Vetus*, ita se habet; *Chorepiscopis non licere presbyteros aut diaconos ordinare, sed*

neque presbyteris civitatis, sine præcepto episcopi, vel litteris, in unaquaque parochia.

Principio igitur id notatum velim, omnes qui partium sunt presbyteranarum, cum Salmasio ipsorum antesignano, verba Græca sine illo Latinorum additamento, quod Beveregius tutatus est, legenda esse statuero; in qua quidem re me sibi consentientem eruditi isti scriptores habent. Sed quænam verba? Ea profecto debent esse, quæ et veteres codices, et recta ratio nobis commendat. In verbis igitur Canonis prioribus, Χωρεπισκόπους (vel verius Χωρεπισκόποις) καὶ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν, ἀλλὰ μὴν (μὴν codd. et Joannes Antiochenus addunt) μηδὲ πρεσβυτέρους πόλεως, verissimum est, quod affirmat Beveregius, πρεσβυτέρους πόλεως, non quod posuit Salmasius, lib. *De Episcopis et Presbyteris*, pag. 304. πρεσβυτέροις π. perpetuam esse hujus loci lectionem; cujus rei testimoniis jam allatis addere mihi nunc licuit sex *exemplaria* vetusta Bodleiana, dum duo alia, quæ numeris 26. et 625. designantur, ἐπισκόποις aut ἐπισκόπους habent; nullo quidem illorum dativum πρεσβυτέροις præ se ferente. His *sex codicibus* annumeres *Lloydii MStum*, Matthæum Blastarem in *Syntagmate Canonum Alphabet.* omniaque edita *Concilia* atque *Canones*, Arabicumque præterea Paraphrastem, et Rhabanum Maurum, de quibus infra dicam. Solus, quod sciam, πρεσβυτέροις habet Joannes Antiochenus in *Canonum Digesto*; neque enim diversi esse auctoris puto exemplar Bodleianum 5771. a me alibi commemoratum; neque alio pertinere videtur codex ille vetustissimus a viro doctissimo Herberto Thorndicio in libro Anglica lingua scripto, *De Jure Ecclesiæ in Civitate Christiana*, cap. iii, p. 140. bibliothecæ Bodleianæ esse dictus, quem crediderim ipsum esse ejusdem *Joannis MStum* numero 86. denotatum. Latini quidem canonum interpretes *presbyteris* dandi casum præstant, sed neque eo magis adducor, ut propterea existimem, eos suis in codicibus vocem invenisse πρεσβυτέροις; ponas enim, ut vox prima canonis lecta ab iis fuerit χωρεπισκόπους, quæ pro χωρεπισκόποις sæpenumero, etsi minus recte, scribitur, tum vero licuisset illis verba eodem modo

interpretari, etiamsi *πρεσβυτέρους* revera legerent. Nam hoc posito, non tantum Dionysii Exigui *Interpretationem*, sed et *Priscam* illam *Canonum Versionem* in Justelli *Biblioth. Juris Canon. Vet.* editam, canonem ita Latine reddere, *Chorepiscopis non licere presbyteros aut diaconos ordinare, sed neque presbyteris civitatis*, Græca possent, prout solent edi, extitisse, *Χωρεπισκόπους μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν, ἀλλὰ μηδὲ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥΣ πόλεως*. Interea interpretes isti minus recte nulla eos impellente necessitate *presbyteris* Latine vertebant.

Stabilita autem atque probe fixa lectione *πρεσβυτέρους*, quam tenent cum exemplaria Bodleiana (nam de scriptura *ἐπισκόπους*, vel *ἐπισκόποις*, nemo presbyteranarum quidem partium mecum facile certabit) tum canones et concilia edita, atque commentatores Græci; deinceps quomodo constituenda sit vox proxime ante a me memorata, *χωρεπισκόποις*, age jam videamus. Verba si quis inspexerit, non dubito, quin ei lectio potior *χωρεπισκόποις* visa fuerit, quam quidem ego in contextu reposui. Illam *codices Bodleiani* præstant omnes præter unum signatum 205. *Lloydiique MStum*, tam vero *Codex Canonum Justellianus*, Joannes Antiochenus cum *impressus* tum *MStus*, probante et Salmasio; alteram vero *χωρεπισκόπους* vulgo tuentur *Conciliorum Canonumque edit.* Beveregique *Synodicon*.

Jam vero, si illa, quæ sanior, ni fallor, lectio est, *χωρεπισκόποις*, præfertur, dum altera *χωρεπισκόπους*, etsi servetur, veram tamen canonis sententiam facile admittit, emerget verborum sensus ipsam ordinationem presbyteranam hoc quidem canone ablegans atque excludens. Neque hoc Hammondum fugit in *Dissert. iii. Contra Blondel. c. 9*. Immo reapse hanc ipsam canonis faciem, qualis nunc lectori a me sistitur, expressit jam olim vetus Latinus auctor Rhabanus Maurus in libello suo *De Chorepiscopis*, ejus verba, a nemine adhuc, quod sciam, in hac causa adducta, hic proferam. *De Chorepiscopis autem*, inquit, *in Ancyrano concilio ita scriptum est*: Chorepiscopis non licere presbyteros aut diaconos ordinare, sed nec presbyteros civitatis, sine præcepto episcopi vel litteris in unaquaque parochia.

Attende quod non dicit, chorepiscopis non licere penitus diaconos aut presbyteros ordinare, sed non aliter licere nisi ex præcepto episcopi sui, vel literis, in unaquaque parochia. Sic Rhabanus, qui archiepiscopus sæculo nono fuit Moguntinus, p. 1361. ed. Baluzianæ *Operum Petri de Marca*. Adde quod similiter vel triginta vel forsitan circiter viginti annos post Ancyranos Antiocheni de Chorepiscopis in *Canone X.* hæc statuebant; Εἰδέναι τὰ ἐαυτῶν μέτρα, καὶ διοικεῖν τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς ἐκκλησίας, καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι φροντίδι καὶ κηδεμονίᾳ· καθιστᾶν δὲ ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ἐφορκιστὰς, καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι προαγωγῇ, μήτε δὲ πρεσβύτερον μήτε διάκονον χειροτονεῖν τολμᾶν, δίχα τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐπισκόπου, ἢ ὑπόκειται αὐτός τε καὶ ἡ χώρα.

Atque ita res dirimeretur, nisi si ab utraque parte, tam episcopali quam presbyterana, oppositum esset, haud opus fuisse in canone Ancyrano mentione *presbyterorum civitatis*, ut ne illi a chorepiscopis sine episcopi licentia ordinarerentur, cum presbyteri et diaconi in genere, ut loquuntur, ante commemorati fuissent; et præterea, ut rem urget Beveregius, si nec vicanos presbyteros constituere poterant chorepiscopi, multo magis urbanos non licuisset. At vero Beveregio quidem, cui notum, immo, ut ex sui *Synodici* textu constat, prælatum est illud ἀλλὰ μὴν μηδὲ pro ἀλλὰ μηδὲ, vera, ni fallor, utcunque neglecta, loci hujus interpretatio haud obscura esse debuerat. Canon nimirum ait, *Chorepiscopis non licere presbyteros aut diaconos ordinare, nedum presbyteros civitatis*; nam chorepiscopi nonnulli in id quoque, quod majus est, in presbyterorum civitatis ordinationem involavisse videntur limitum suorum obliti. Neque aliter etiam antiquitus Zonaras canonem exposuit;— ἀλλὰ μηδὲ πρεσβυτέρους ἐν πόλεσι καθιστᾶν, εἰ γὰρ ἐν ταῖς χώραις ἐν αἷς ἐπισκοποῦσιν οὐ δύνανται χειροτονεῖν τοὺς εἰρημένους, ΜΑΛΛΟΝ ἐν πόλεσι τοῦτο ποιεῖν κωλύονται. Particulam interea μὴν in isto ἀλλὰ μὴν μηδὲ, rem additam vel acrius prohibentem, agnoscunt *scripti Bodleiani omnes*, Joannesque Antiochenus, etsi *edita Concilia* atque *Canones* eandem omittunt. Porro exempli gratia, similiter scribit Epiphanius in *Hæres.* lxxix. num. 5. Ποῖος προφητῶν ἐπέ- τρεψεν ἄνθρωπον προσκυνεῖσθαι, οὐ μὴν γυναῖκα λέγειν; pag.

1062. ed. Petavii, ubi a minore ad majus proceditur. Et nunc demum Thorndicium, quem supra memoravi, video in libro suo *De Ratione ac Jure Finiendi Controversias Ecclesiæ* cap. xx. p. 360. ut huic canoni addendum esse τὸ πρᾶττειν ostendat, etsi frustra id, opinor, conatus est, ita scribentem; “Manifesto absurdum, majus esse, presbyteros urbicos, quam chorepiscopos, ordinandis presbyteris diaconisque prohiberi; quod illa innuunt ἀλλὰ μὴν μηδέ.” Sic ille, quasi vere scriptum esset πρεσβυτέροις πόλεως. Immo dubito, an cum ipso illo τὸ πρᾶττειν, quod Thorndicius alii-que volunt addere, hæc quidem particulæ satis bene constarent. Sed hoc obiter. Interim hac formula Zonaras. ἀλλὰ μὴν μηδέ, rem subjectam eo acrius prohibente usus est in *Scholio ad Canonem xxv. Concil. Carthag.* ejus verba infra describam.

Verum enimvero fere omnes, jura qui tuentur episcopalia, dum difficultati illi ex urbicorum presbyterorum mentione oriri visæ, non tantum ab adversariis, sed etiam a se ipsis propositæ, satisfacere cupiunt, tanquam coacti necessitate aliqua, quippe cum probe scirent ordines sacros a presbyteris in antiqua ecclesia nunquam conferri solitos, ad additamenta nonnullorum veterum interpretum Latinorum confugere voluerunt. Post illa nimirum, *Chorepiscopis non licere presbyteros aut diaconos ordinare*, habet Isidori *Versio*, ut supra monuit Beveregius, *sed nec presbyteris civitatis sine episcopi præcepto* amplius aliquid imperare, vel sine auctoritate literarum ejus *in unaquaque parochia* aliquid agere. Variantur verba in *aliis Collectionibus Canonum Latinis*.

Ubi primo illud monendum est, hujus additamenti nec volam nec vestigium in ullo Græco canonum vel exemplari, vel digesto, vel demum expositione, deprehendi posse. Ad commentatores, sive expositores, quod attinet, exemplo sit Aristenus, qui ad veterem *Synopsin Canonum cum editam* tum in *MSto Bodl.* 264. extantem, ubi positum erat, Χωρεπίσκοπος οὐ χειροτονεῖ ἄνευ ἐπιτροπῆς ἐπισκόπου, hæc tantum habet, Ὁ μὲν κανὼν οὗτος ἀδιαστίκτως τοὺς χωρεπισκόπους κωλύει χειροτονεῖν ἄνευ ἐπιτροπῆς ἐπισκόπου. De actu aliquo presbyterorum civitatis prorsus nihil. Adde quod in hunc modum canonem exposuit MS. Bodl. Arabicus a Thorn-

dicio, *De Jure Ecclesiae in Civit. Christiana* cap. 3. et ab Hammondo in *Dissert. iii. Contra Blondel.* cap. 8. commemoratus. Haud permissum esse chorepiscopis, ait Arabicus Paraphrastes, *ut faciant presbyteros aut diaconos omnino, neque in villa neque in urbe, absque mandato episcopi: Nisi rogatus fuerit episcopus hac de re, et permiserit eis ut faciant eos, necnon scripserit eis scriptum, quod auctoritatem dabit eis eadem de re.* Sic ille, qui canonem ob oculos profecto haberet, nihil omnino ab illo a me proposito discrepantem.

Deinde vero de ipsis Latinis versionibus, quas viri doctissimi appellant, disquiramus. In *Prisca illa Canonum Versione* ex Ch. Justelli bibliotheca edita, quæque ante *Dionysii Exigui Interpretationem* confecta fuisse videtur, additamentum non comparet. Neque in ipsius quoque *Dionysianæ Versionis*, quæ *Codex Canonum Ecclesiæ Romanæ* vulgo dicta est, *editionibus* vel *Vendelstiniana*, quæ princeps est, vel *Pithæana*, vel *Justelliana*, idem illud sistitur. Fateor Fulgentium Ferrandum, qui paulo post Dionysium Exiguum floruit, in *Breviatione Canonum Latina* clausulam agnoscere; quam in hunc modum Græce refingere sibi proposuit Hammondus, ubi supra, in cap. 9.—
 ἀλλὰ μηδὲ πρεσβυτέρους πόλεως, χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, μετὰ γραμμάτων, πράττειν τι ἐν ἐκάστη παροικίᾳ.
 Ita vero vix salva foret chorepiscopis sua potestas ordinandi presbyteros et diaconos permittente episcopo. Sed pergo. Concedendum id quoque est, brevem quandam *Epitomen Canonum* ab Hadriano I. existente sæculo octavo Carolo Magno Romæ oblatorum additamento huic patrocinari, quæ istud habeat, *nec presbyter* aliquid agat *in parochia* sine præcepto episcopi. At vero quinquaginta et amplius annos ante Hadrianum, qui quidem pontifex Romanus duobus plus sæculis Dionysium secutus est, Cresconius Africanus episcopus in *Concordia* sua *Canonum* iisdem prorsus verbis canonem adduxerat, quibus extat ille in *Codice Ecclesiæ Romanæ* Dionysiano. Neque aliud sæculo proxime sequente, hoc est nonum, fecit Rhabanus Maurus; at voce tamen *presbyteros*, ut ostendi, non *presbyteris* cum voce *civitatis* posita. Verum hercle non adeo miramur additionem

istam a Ferrando sancitam, quæ nonnihil variata in *Isidori Collectione*, et in *Codice Canonum* ex duobus MSSis a Quesnelio edito, in *Capitulari* quoque *Aquisgranensi Caroli M.* compareret. Quî enim id ferri posset, ut renitente omni antiquitate presbyteri permissu episcopali, vel quovis alio prætextu, sacros unquam contulisse ordines existimarentur? At prava tamen interpretatio canonis presbyteris illud asserebat. Hinc deesse aliquid in codicibus suis alii Latini interpretes colligebant, atque ita supplere pergebant ipsum illud, quod cum aliis quidem canonibus et disciplina ecclesiastica bene congrueret. Et hujusmodi interdum nobis occurrunt canonum additamenta vel a conciliis sequentibus, vel a collectoribus, vel etiam ab interpretibus profecta. Simili etiam de causa adducti esse videntur, ut idem hac de re statuerent auctores recentiores, Hammondus, Petrus de Marca, Thorndicius, Cabassutius, Binghamus, Johnsonus, alii; dum Petavius, alia ratione rem medicari gestiens, verba, ἀλλὰ μὴδὲ πρεσβυτέρους πόλεως, potius resecanda et expungenda jubet, in *Notis ad Epiphanium*, tom. ii. p. 277. Eodemque, ni fallor, spectat varietas illa *duorum codicum* in bibliotheca Bodleiana *MSSorum* 26 et 625. olim *Rawlinson*. quam ante commemoravi; præ se ferente altero eorundem codicum ἐπισκόποις πόλεως pro πρεσβυτέρους π. altero autem accusativum ἐπισκόπους, sed illum postea mutatum in dandi casum ἐπισκόποις, ad cujus tamen codicis oram lectio vera πρεσβυτέρους exarata est. Nec multum diversi generis est Scholium in *cod.* 3385. extans, Ὅτι οὐκ ἔξεστιν χωρεπισκόπους χειροτονεῖν ἄλλους, οὐδὲ ἐπισκόπους, ἐν ἐτέρᾳ παροικίᾳ. Sed in *scriptis* illis 26. et 625. ἐκάστη non ἐτέρᾳ positum est.

Jam vero mihi compertum est, Fratres celebres Ballerinius, aliosque viros doctos, judicasse multis collatis vetustissimis canonum collectionibus interpretationem, quæ Isidoriana ideo vocari solet, quod in *Collectione Isidori* extitit, et in qua conspicitur additamentum, tempora Pseudo-Isidori præcessisse, atque etiam duabus alteris versionibus Prisca et Dionysiana antiquiorem esse; statutibus præterea Balleriniis, eandem præ oculis fuisse

Ferrando in *Concordia seu Breviatione sua Canonum*. Vid. Tractat. ipsorum *de Antiq. Canonum Collectionibus et Collectoribus*. P. IV. cap. 1. alibique.

Hoc tamen haud obstante, etsi ponas vetustiore esse ceteris interpretationem Isidorianam, standum esse videtur fide Græcorum codicum ac magnæ partis Latinarum Versionum, idque faciendum meo quidem judicio omnia nobis persuadent. Neque aliter de additamento isto judicabat vir cl. Hen. Dodwellus, etsi alia quidem via aggressus est difficultati occurrere, quæ, prout luculenter ostendit epistola Thomæ Barlovii episcopi Lincolnensis ad Usserium, (*Epp. Usserian.* cexxii. p. 519.) diu et magnopere torserat eruditos. Dodwellus enim, ut auctor est Fr. Brokesby in *Hist. vernaculâ linguâ scripta Regiminis Ecclesiæ Primitivæ*, Canonem ita exponendum duxit. “*Chorepiscopo non licere* “*presbyteros aut diaconos ordinare, ne presbyteros quidem* “*urbis* (h. e. *κωμοπόλεως*, oppidi vel urbis alii subditæ, “*vocem habes in S. Marci Evang. i. 38.) in aliena ditione* “(h. e. aliûs chorepiscopi) *sine venia episcopi* (h. e. “*episcopi urbis ad quam ambo chorepiscopi pertinebant*) “*litteris ejus testata.*” cap. xiii. p. 200. Hæc excogitavit, teste amico ejus Francisco illo Brokesby, viri clari ingenio et doctrina insignis Samuelis Parr abavo, eruditissimus Dodwellus, lectione quidem ἐν ἐτέρῃ παροιμίᾳ pro ἐν ἐκάστη π. prælata, sed additamento, ut dixi, Latinorum prorsus excluso; et post sensi Blastarem, qui sæculo decimo quarto *Syntagma Canonum* conscripsit, in hac eadem interpretatione, ut verisimile est, Dodwello ob oculos fuisse ac prævisse. Τὰ αὐτὰ, inquit, καὶ ὁ ιγ'. τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ διέξεισι, πρεσβυτέρους ἢ διακόνους τὸν χωρεπίσκοπον μὴ χειροτονεῖν· εἰ δὲ διὰ γραμμάτων τοῦ ἐπισκόπου ἐπιτραπείη, πρεσβύτερον καὶ ἐν ἐτέρᾳ χειροτονήσει ΚΩΜΗ. Lit. E. cap. xxxi. pag 133. in Beveregii *Synodico*. Hæc scripsit ille propter lectionem variantem ἐτέρᾳ, de qua mox infra, sed ἀπροσδιόνυσα, opinor.

Ceterum haud diu postquam ea, quæ de canone hoc Ancyrano disputata sunt, in publicum emiseram, pervenit ad manus meas liber ex Germania recenter advectus, quo conspecto bene erat, me meam deprehendere de canonis

scriptura et expositione sententiam fide ac iudicio ecclesiæ Græcæ confirmatam. Etenim in illa *Συναγωγῇ* atque interpretatione *Canonum Ecclesiae Universorum*, quæ dicta nomine *Pedalium* auctoritate Græcorum præsulum anno primo hujus sæculi Lipsiæ typis impressa est, comparebant verba canonis a me vindicata ac demum recepta. Χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι, πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν· ἀλλὰ μὴν μηδὲ πρεσβυτέρους πόλεως, χωρὶς τοῦ κ.τ.λ. Hæc præterea in *Pedali* apposita est interpretatio communi dialecto scripta.——οὔτε εἰς τὴν χώραν αὐτῶν δύνανται (οἱ χωρεπίσκοποι) τοὺς τοιούτους νὰ χειροτονοῦν, εἰ μὴ μόνον ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, καὶ ἐφορκιστὰς, κατὰ τὸν ἰ. τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, πόσω μάλλον δὲν δύνανται εἰς ἄλλην; (habet *Pedalium* ἐν ἑτέρᾳ παροικίᾳ pro ἐν ἐκάστη π.) ἀλλὰ μηδὲ πρεσβυτέρους πόλεως νὰ χειροτονοῦν, ἐνθα οἰκεῖ ὁ κυρίως ἐπίσκοπος χωρὶς τῆς ἐγγράφου τούτου ἀδείας. Et ima pagina post memoratam illam Joannis Antiocheni, aliorumque plurium, lectionem, ἐν ἐκάστη pro ἐν ἑτέρᾳ παροικίᾳ auctotatum est istud. Καὶ λοιπὸν κατὰ τοῦτον, ὁ παρὼν κανὼν διορίζει, ὅτι εἰς κάθου ἐπαρχίαν δὲν δύνανται οἱ χωρεπίσκοποι νὰ χειροτονοῦν πρεσβυτέρους χώρας καὶ πόλεως, ἢ διακόνους, χωρὶς τὴν ἐγγραφον ἄδειαν τοῦ καθ' αὐτὸ ἐπισκόπου. Videnda et quæ posita est in hoc Synodico octavi canonis Nicæni Concilii expositio, p. 86. Itaque solvi videtur, quod ductum est ex canone Ancyrano pro ordinatione presbyterali argumentum. Restat, ut de formula in eo adhibita plus aliquid dicam. Ἀλλὰ μὴν μηδὲ quod *nedum* valet, remque subjectam eo acrius prohibet, præstat, ut dixi, Zonaras in Scholio ad Canonem XXV. *Concilii Carthag.* his verbis. Τοῦτο οὖν καὶ παρὼν κελεύει κανὼν, λέγων τοὺς ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς μηδένα αἰρετικὸν ἢ ἄπιστον συνεισάγειν εἰς κληρονομίαν ἢ ληγάτον Χριστιανῶ, καὶν εἶεν ἴσως συγγενεῖς ἢ τοῦ διαθεμένου ἢ τοῦ κληρονόμου οἱ αἰρετικοὶ καὶ οἱ ἄπιστοι, ἈΛΛΑ ΜΗΝ ΜΗΔΕ δωρεῖσθαι αὐτοῖς τινὰ ἐκ τῶν οἰκείων πραγμάτων (τοὺς ἐπισκόπους ἢ κληρικούς.) p. 413. ed. Paris. Aliud præterea exemplum extat connubii harum particularum in *Constitutionibus Apostolicis* Lib. II. c. 45. p. 193. ed. Cotelerii. Εἰ ἐκ τινος ἐνεργείας, ἢ πειρασμοῦ, inquiunt personati apostoli, ἐπισυμβῇ τινὶ πρᾶγμα, σπουδαζέτω διαλύεσθαι

αὐτὸ, καὶ δέη βλαβῆναι τί· καὶ μὴ ἐρχέσθω ἐπὶ κριτήριον ἐθνικόν. ἈΛΛΑ ΜΗΝ ΜΗΔΕ ἀνέχεσθε κοσμικοὺς ἄρχοντας κατὰ τῶν ἡμετέρων δικάζειν.

P. 121. l. 17. ἐν ἐκάστη παροιμία] *Vulgo ἐν ἐτέρᾳ, faventibus quidem Bodleianis sex MSSis Blastarisque Syntagmate. Quibus nunc addendi sunt Canones Arabici in cod. MS. Roe. 26. et Pedalium Græcorum, cujus tamen margini adposita est ab editoribus ex Joanne Antiocheno sumpta altera scriptura ἐκάστη. Et hæc lectio, quam in textum ego recepi, in duobus codicibus Bodl. 26. et 625. Rawl. Joanne Antiocheno tam edito quam scripto, margine Codicis Canonum Justelliani, Zonaræ, et fortasse Balsamonis, Commentario, in omnibus denique versionibus Latinis extat; tum vero probatur Salmasio in lib. De Episcopis et Presbyteris, cap. v. pag. 303. Petro de Marca De Concordia Sacerdotii et Imperii, lib. ii. cap. 14. pag. 177. Hammondo, ubi supra, Thorndicio De Ratione ac Jure &c. cap. xx. p. 360. et 371. Beveregioque. Conferas et finem Canonis X. Concilii Antiocheni jam adducti p. 149. Etiam si vero altera præferatur lectio, tamen nulla in re momenti aliquid habente labefactabitur interpretatio, quæ hujus Canonis in superioribus est stabilita.*

Ibid. l. 17. παροιμία] Accipe Zonaræ Balsamonisque in Canonem Commentarios. Zonaras ait: Ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου δέκατος κανὼν τὰ αὐτὰ περὶ τῶν χωρεπισκόπων ὀρίζει, ἀπαγορεύων αὐτοῖς χειροτονίαν πρεσβυτέρου ἢ διακόνου, μόνους δὲ ἐπιτρέπων χειροτονεῖν ὑποδιακόνους καὶ ἀναγνώστας, καὶ ἐφορκιστάς· ἄνευ δὲ ἐπιτροπῆς τῶν ἐπισκόπων οἷς ὑπόκεινται, μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς πρεσβύτερον ἢ διάκονον χειροτονεῖν, ἀλλὰ μὴδὲ πρεσβυτέρους ἐν πόλεσι καθιστᾶν· εἰ γὰρ ἐν τοῖς χώραις, ἐν αἷς ἐπισκοποῦσιν, οὐ δύνανται χειροτονεῖν τοὺς εἰρημένους, μᾶλλον ἐν πόλεσι τοῦτο ποιεῖν κωλύονται, τὴν δὲ ἐπιτροπὴν βούλεται ὁ κανὼν διὰ γραμμάτων γίνεσθαι, ἥτοι ἔγγραφον, ἵνα μή τις εἴη περὶ τούτου ἀμφιβολία, τοῦ μὲν χωρεπισκόπου λέγοντος ἐπιτραπῆναι, τοῦ δὲ ἐπισκόπου ἀρνούμενου ἴσως, ἢ διὰ λήθην ἢ ἄλλως. Balsamo: Εἰ θέλεις μαθεῖν τίνες εἰσὶν οἱ χωρεπίσκοποι καὶ τίνα τὰ τούτων προνόμια, ἀνάγνωθι τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανόνα ιγ'. τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ κανόνα ι'. καὶ τὴν

πρὸς τοὺς χωρεπισκόπους ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Βασιλείου. διορίζονται δὲ καὶ οἱ τῆς παρούσης συνόδου πατέρες, μὴ χειροτονεῖν χωρεπίσκοπον πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χωρὶς ἐγγράφου ἐπιστολῆς τοῦ ἐγχωρίου ἐπισκόπου, ἀλλὰ μηδὲ πρεσβύτερον πόλεως. περὶ μέντοι τοῦ παρόντος κανόνος ἠθέλομεν γράψαι τινά· ἐπεὶ δὲ ὁ τῶν χωρεπισκόπων βαθμὸς παντελῶς ἠπράκτησεν, οὐδὲ ἡμεῖς ματαιοπονῆσαι ἠθελήσαμεν. *Aristeni Scholium jam attuli pag. 150.* Addiderat vero et hæc Aristenus, post adnotata nonnulla de Canone X. *Concilii Antioch. Epistolaque S. Basilii M. quæ de Chorepiscopis est, Χωρεπίσκοποι δὲ εἰσιν, οἱ σήμερον ἐν ταῖς κώμαις καὶ χώραις πρωτοπαπάδες λεγόμενοι.* Balsamo autem, quo paulo antiquiorem Aristenum fuisse censet Beveregius, commentarium suum senescente sæculo duodecimo scripsisse ab eodem ostenditur. Vid. *Prolegomena Synodici*, §. xiv. p. x. et §. xxviii. p. xviii. Interea protopapæ apud Græcos non, ut priores chorepiscopi, veri episcopi existunt. Cum vero inter Latinos chorepiscoporum ordo diu receptus esset, sæculo undecimo idem adhuc permansisse atque extitisse in Anglia videtur; sed tamen a primævo ordine chorepiscoporum valde mutatus, qui episcopi rurales, magis quam episcoporum urbicorum vicarii fuerunt. Posteris temporibus, referente H. Whartono in libro *De Episcopis Londinensibus &c.* p. 124. anno. 1331. Stephani episcopi chorepiscopus, seu suffraganeus, fuit Petrus Corbanensis, vel Corbariensis, qui multorum episcoporum provinciæ Cantuariensis supplebat officium, in ordinibus celebrandis, ecclesiis dedicandis, ceterisque omnibus ad ministerium episcopi spectantibus. Et hi omnes iis temporibus episcopi *in partibus* appellari consueverunt, ductis titulis ab exterarum gentium urbibus et oppidis. Inter codices quoque MSStos Bibliothecæ Lambethanæ, quos primus omnium orbi notos fecit Suttonus archiepiscopus, cum numerum eorum munificentissime auxisset, extare dicitur pag. 80. *Catalogi, Indiculus Chorepiscoporum seu Suffraganeorum Episcop. Diocesis Cantuar. aliarumque;* confer et pag. 81. Ipse vero hic index a doctissimo illo Whartono olim confectus ab Andrea Ducarello, ut nunc compertum habeo, anno 1785. juris publici factus fuerat.

Ad hæc celebres sunt episcopi suffraganei, quos in viginti sex oppidis lex Henrici octavi constituebat. Quæ quidem lex, ut obiter id notem, in aliquod tempus obtinuisse videtur, decem enim virorum inveni nomina, *Mannyngh, Salisbury, Thornden, Rogers, Hodgkins, Byrde, Thomas, Holbeach, Barnes, Sterne*, qui temporibus vel ejusdem Henrici vel liberorum ejus suffraganei episcopi fuerunt ; scilicet *Gippesvicensis, Thetfordiensis, Dubrensis, Bedfordiensis, Penrithensis, Shrewsburiensis, Bristolensis, Nottinghamiensis, Colcestriensis* suffraganei vocati ; quorum duo ultimi, perinde ac Rogers prius nominatus, Elizabetha regnante constituti sunt. Sternium quidem memorat Collier. in *Hist. Eccles. Britan.* vol. ii. lib. vii. pag. 637. de Barnesio vero agit Antonius Wood, *Athen. Oxon.* vol. i. p. 708. *Moore* regnante Henrico suffraganeum *Colcestriensem* nunc ceteris addo. Immo duos vel tres alios commemoratos video in Ducarelli et Lewisii libello modo indicato, cui titulus, *Some Account of Suffragan Bishops in England*, mihi nuper visus, quocum conferas velim, quæ hic annotavi.

CANON XIV.

P. 122. l. 2. *πρεσβυτέρους ἢ διακόνους ὄντας*] Can. Gangr. II. HARDUIN. Pertinent hi canones ad agapas, quæ vocantur. Ait Balsamo in *Comment.* ἐπεὶ δὲ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων μόνων ἐμνήσθη ὁ παρὼν κανὼν, ὁ δὲ ῥηθεὶς ἀποστολικὸς κανὼν πάντων τῶν ἀνθρώπων μέμνηται, ὁφείλεις καὶ σὺ τὰ ἐνταῦθα διορισθέντα εἰς πάντας ἐλκύσαι. Conferas 51. et 53. *Canones*, qui *Apostolorum* dicuntur, Encratitarum quidem hæreticorum dogmatibus, ut ex Irenæo liquet lib. i. cap. 28. vel 30. oppositos, sed fortasse contra simillima Manichæorum scita præsertim constitutos, quæ sub finem sæculi tertii in imperium Romanum irruperant. Immo vero apostolicis quoque temporibus hujusmodi opiniones extiterunt, quas confutavit S. Paulus in *Ep. priore ad Timotheum*, cap. 4.

Ibid. l. 3. *ἐφάπτεσθαι*] Matthæus Blastares *Syntagm.* Lit. B. cap. ix. p. 55. Ὁ δὲ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἰδ'. τοῖς τῶν κρεῶν ἀπεχομένοις δι' ἄσκησιν, γενέσθαι (γεύεσθαι) μόνον ἐπὶ

τῶν συνάξεων παρεγγῆται. Similiter exponentem Zonaram mox videbis. Qui et ἐγκρατεύεσθαι habet, dum *continere* vetus Interpres pro κρατεῖν ἑαυτῶν ponit.

P. 122. l. 4. εἰ δὲ βδελύσσονται] Veram hanc lectionem ex tribus restitui *codicibus* vetustissimis 26. et 625. et 3385. Joannisque Antiocheni *Collectione* cum edita tum scripta, atque *Interpretibus Latinis*. Vulgo editum est εἰ δὲ βούλονται, quod etiam in uno *codice* 715. exaratum est, et a Græcis quidem commentatoribus valde coacto sensu explicatur. Quod autem in ceteris extat scriptis meis, a Beveregioque et in *Pedalio* editum est, εἰ δὲ μὴ βούλονται, id ex lectione jam corrupta ortum fuit. In altero quoque Joannis Antioch. *codice MS. Bodleiano*, qui num. 86. signatur, habetur idem, ad oram tamen ejus ἢ βδελύσσονται rescribitur. Atque *codex* 205. in quo εἰ δὲ μὴ βούλονται legitur, verba ὥς μηδὲ emendandi loci causâ omittit. Sed profecto sic incipit *Apostolicus Canon* LIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν οὐ μεταλαμβάνει κρεῶν καὶ οἶνου ΒΔΕΛΥΣΣΟΜΕΝΟΣ, καὶ οὐ δι' ἄσκησιν, καθαιρεῖσθω. *Concilium* porro *Bracarense*, in Hispania medio sæculo sexto habitum, canonem Ancyranum hoc modo imitatum est: *Si quis immundos putat cibos carniū, quos Deus in usus hominum dedit, et non propter afflictionem corporis, SED QUASI IMMUNDITIAM PUTANS, ita abstineat ab eis, ut nec olera cocta cum carnibus prægustet, sicut Manichæus et Priscillianistæ dixerunt, sit anathema*, cap. xiv. Confer ejusd. *Concil. de Disciplina Eccles. Capit. xiv.* Ceterum, ut ait Epiphanius, *Hæres. xlviii. num. 8.* αἱ πλείους τῶν αἵρέσεων τούτων, τοῦ γαμῆν κωλύουσιν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων παραγγέλλουσιν, οὐχ ἕνεκεν πολιτείας προτρεπόμενοι, οὐχ ἕνεκεν ἀρετῆς μείζονος, καὶ βραβείων, καὶ στεφάνων, ἀλλὰ βδελυκτὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου γεγεννημένα ἡγούμενοι. pag. 410. ed. Petavii. Similiter Gennadius in libello *De Eccles. Dogmatibus*; *Malas dicere nuptias, vel fornicationi comparandas aut stupro*; *cibos quoque credere malos, vel malitias causare percipientibus, non est Christianorum, sed proprie Hierachitarum, et Manichæorum*, cap. 67; jamque ante dixerat, *abstinere ab aliquibus non quasi malis, sed quasi non necessariis non est malum.*

Moderari vero eorum usum pro necessitate et tempore, proprie Christianorum est.

P. 122. l. 5. καὶ μὴ] Sic edidi e *septem codicibus scriptis* atque Joanne Antioch. *Vulgo* καὶ εἰ μὴ, Beveregius καὶ μηδὲ, ex *codice* forsan 205.

Ibid. l. 7. τάξεως] Zonaræ *Commentarius*: 'Εν πεντηκοστῷ τρίτῳ καιρῷ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι διετάξαντο, τοὺς μὴ μεταλαμβάνοντας κρεῶν καὶ οἶνον ἐπισκόπους ἢ πρεσβυτέρους ἢ διακόνους, ὡς βδελυσσομένους αὐτὰ, καὶ οὐ δι' ἄσκησιν, καθαιρεῖσθαι. ἐπεὶ δὲ εἰκὸς ἦν τινὰς βδελυττομένους τὸ κρέας, καὶ τὸν οἶνον, ἀπέχεσθαι αὐτῶν, λέγειν δὲ ὅτι, δι' ἄσκησιν αὐτῶν ἀπεχόμεθα, ὥρισεν ἡ συνόδος αὕτη, ἄπτεσθαι τῶν κρεῶν τοὺς ἀπεχομένους αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ ἀπογεύεσθαι αὐτῶν, κατὰ τινὰς καιροὺς συνάξεων, καὶ οὕτως, αὖθις εἰ βούλοιτο ἐγκρατεύεσθαι. εἰ δὲ οὕτως βούλονται ἀπέχεσθαι αὐτῶν, ὡς μηδὲ λάχανα μετὰ κρεῶν ἐψόμενα ἐσθίειν, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς τάξεως, τουτέστιν ἐξωθεῖσθαι τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς τιμῆς ἐν ᾗ τυγχάνουσιν ὄντες.

CANON XV.

Ibid. l. 10. ἀνακαλεῖσθαι] *Vulgo* ἀναβαλεῖσθαι. Sed ἀνακαλεῖσθαι, quod ad marg. *editt.* Labbæan. et Harduin. *Conciliior.* legendum proponitur, quodque edidit Beveregius, habent *Codex Canonum Justellianus*, Joannes Antioch. MS. etsi extat in edito Joanne ἀνακαλεῖσθω, omnesque *scripti Bodl.* et *Commentatores*, *Versionesque*. Nunc addas *Pedaliū Venetamque Syllogen.*

Ibid. τὸ κυριακόν] Κυριακὸν est sacra Deo ædes. *Domini-cum* appellat Idatius in Fastis. HARDUIN.

Ibid. l. 12. ἀπολαβεῖν] Fortasse legibus civilibus Christianæ religioni nunc faventibus haud necesse fuit emptores istos, ut olim putavi, Christianos extitisse, ut obstringi possent auctoritate concilii.

Ibid. l. 13. τὴν πρόσδοον] Hoc quoque pro *vulgato* τὴν εἴσοδον recte posuerat Beveregius, firmantibus *scriptis meis omnibus*, Joanne Antioch. *Codicisque Canonum Justelliani Margine*, et faventibus Zonara ac Blastare. Idemque verbum in eadem re adhibet Concilium Chalcedonis *Canone*

XXV. Illud autem αὐτοῖς τούτοις de rebus venditis dici videtur. Conferas cum verbis canonis *Act. Apost.* iv. 34.

P. 122. l. 14. τιμήν] Zonaræ *Commentarius* : Ἐὰν μὴ ὅντος ἐπισκόπου ἐκποιήσωνται τινα τῶν διαφερόντων ἀκινήτων τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ τοῦ κλήρου, διὰ τινα ἴσως κατεπείγουσαν χρείαν· διὰ γὰρ τῶν πρεσβυτέρων τὸν κλῆρον ἡνίξατο ὁ κανὼν, μνησθεὶς αὐτῶν τὸ ὑπερέχον τοῦ βαθμοῦ· ἀνακαλεῖσθαι ταῦτα δύναται ἡ ἐκκλησία, ἥτοι ὁ ἐπίσκοπος. οὗ τῇ κρίσει ἀνατίθηναι ὁ κανὼν δοκιμάσαι, εἰ χρὴ ἀντιστραφῆναι τὸ τίμημα, ἢ μή. ἴσως γὰρ εὐπρόσδοον ὂν τὸ ἀκίνητον περιεποιήσατο τῷ ἀγοραστῇ πλείονα τὴν τιμήν. ὁ δὲ τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου εἰκοστὸς ἔκτος κανὼν ἀπρόσοδα ἀκίνητα δίδωσιν ἐκποιεῖσθαι, ἀνάγκης ἐπικειμένης, ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα μετὰ διαστίξεως. Similiter interpretati Canonem sunt Balsamo Blastaresque. Neque alia suadet jus et æquum, cum non liceret sede vacante, nisi existente necessitate, res distrahi ecclesiasticas.

CANON XVI.

Ibid. l. 16. τῶν ἀλογευσαμένων] Interpretati sunt S. Martinus Bracarensis in *Collectione Canonum Quorundam* apud *Juris Canon. Vet. Biblioth.* p. xxxi. Zonaras, Balsamo, Blastaresque, de ζωοφθορίᾳ tantum ; sed simul cum illa τὴν μετὰ ἀρρένων ἀσχημοσύνην Aristenus et alii, sicut et aliquot *Latinæ Versiones*, conjunxerunt.

Ibid. ἢ καὶ ἀλογενομένων] *Vel etiam in scelere suo perstantium.* Confer *Heb.* vi. 10. διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις καὶ διακονοῦντες, *Vulgat.* *qui ministrastis sanctis, et ministratis.* Et S. Justin. M. in *Dialogo* cum *Tryphone*,—καὶ μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς συναγωγαῖς καταναθεματίσαντας καὶ καταναθεματίζοντας ἐπ' αὐτὸν Χριστόν. §. 47. ed. *Benedictin.* Cum vero omittat particulam καὶ *codex Bodl.* 3385. forte quis suspicetur, hoc membrum, ἢ ἀλογενομένων, varietatem tantum lectionis esse ex margine devectam. Certe id nesciunt *Prisca Latina Versio* ex bibliotheca cl. Justelli edita et S. Martinus Bracarensis, ubi supra. Verumtamen neque de hac clausula, neque de illa ἥτοι λεπτρώσαντας in Canone proxime sequente, ita ego velim statuere.

P. 123. l. 5. κατακόρως] MSS. Amerbachianus et Ætoni-

ensis pro *κατακόρως* legunt *κακούργως*. Sed Joannes Antiochenus una cum Parisiensi Balsamonis editione Bodleianæ nostræ (codicis 205.) veræque lectioni suffragantur. Juxta quam etiam vetus interpres hæc verba reddit, *Si autem incessanter ad peccandum perseverarint*. Et Dionysius Exiguus vertit, *Quod si inexplebiliter his hæsere criminibus*. Sed Gentianus Hervetus in codice Tiliano *κακούργως* legisse videtur; vertit enim, *si qui autem improbe ac maligne in peccatis fuerunt*. BEVEREG. Nulla hic differentia aut in editionibus quas vidi *Conciliorum Canonumque*, aut in *codicibus scriptis Bodleianis* mihi occurrit, qui quidem omnes sicut *Lloydii MS.* *κατακόρως* præstant. Immo Tilius in *Canonibus*, quos ex codice suo Græce edidit, idem posuerat.

P. 123. l. 9. *ὑποπεσόντες κοινωνίας τ.*] *Ὑποπεσέτωσαν καὶ κοινωνίας τυγχανέτωσαν*. Sic etiam MS. Ætoniensis una cum Parisiensibus Balsamonis et Zonaræ editionibus legit: sed Joannes Antiochenus, et MSS. Amerbachianus et Gallandi, rectius legunt, *ὑποπεσόντες κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχὰς, πœnitudinem gerentes in communionem suscipiantur orationum*, ut vertit Dionysius Exiguus. BEVEREG. Qui, ut ceteri, in textu habet suo *ὑπ. καὶ κοινων. τ.* Cum vero in altera lectione simul convenerint *codices omnes Bodleiani*, testesque illi a Beveregio citati, necnon *Lloydii MS.* atque *Pedalium*, recipiendam ego in contextum eandem duxi.

Ibid. l. 13. *τῆς κοινωνίας*] *Τοὺς ζώοις ἀλόγοις συμφθαρέντας οὐχ ὁμοίως πάντας οἰκονομεῖσθαι ὁ κανὼν διατάττεται, ἀλλὰ διαφορὰς ποιεῖται κατὰ τὰς ἡλικίας αὐτῶν. τοὺς μὲν γὰρ μῆπω τὸν εἰκοστὸν φθάσαντας χρόνον πεντεκαίδεκα ἔτη βούλεται ὑποπίπτειν, εἴτα ἐν ἄλλοις πέντε ἔτεσι κοινωνεῖν τοῖς πιστοῖς τῶν εὐχῶν, ἀντὶ τοῦ συνλίστασθαι αὐτοῖς καὶ συνεύχεσθαι, καὶ μετὰ τὰ πέντε ἔτη τῆς συστάσεως, μεταλαμβάνειν καὶ τῶν θείων δωρεῶν*. Hæc Zonaras in *Comment.*

CANON XVII.

Ibid. l. 16. *καὶ λέπρους ὄντας*] Est exponendum de lepra affectis, qui hoc scelus patravissent, uti interpretata est vetus illa *Canonum Synopsis*, ad quam commentatus est

Aristenus; haud cum ceteris Scholiastis metaphoricè intelligendum. Pertinet autem ad monstrosam horum miserrorum ac desertorum hominum libidinem tertia fabula tertii libri *Fabularum* Phædri. Ac tandem vidi de canonis interpretatione mecum consentientem Petrum de Marca in ejusdem canonis explicatione in *Opusculis* suis a Baluzio anno 1681 primum editis.

Ibid. ἡτοι λεπρώσαντας] Scholiastes Harmenopuli in hunc canonem hæc habet, Λεπρὸς ὢν ἡγουν ἀκάθαρτος καὶ μεμολυσμένος· ἀκάθαρτοι γὰρ οἱ λεπροὶ παρὰ τῷ Μωσαϊκῷ νόμῳ· τὸ δὲ λεπρώσας ἀντὶ τοῦ μίαντας, τὰ ζῶα δηλονότι· χειμαζομένους δὲ τοὺς δαιμονῶντας λέγει, ὥς τινες φασίν. *Leprosus, hoc est immundus et pollutus; quippe leprosi erant immundi in lege Mosaica. Quod ait, qui lepra infecit, tantum valet, ac si diceret, polluit, jumenta scilicet. Hybernantes autem vocat a Dæmone tortos, ut aliqui tradunt. Harmenop. epit. can. sect. v. tit. 3. Isidorus Mercator hunc canonem sic interpretatur, Hos eodem sane non solum leprosos crimine hujusmodi factos, sed et alios isto suo morbo replentes, placuit inter eos orare, qui tempestate jactantur, qui a nobis Energumeni appellantur. Dionysius Exiguus, Eos qui irrationabiliter vixerunt, et lepra inusti criminis alios polluerunt, præcepit sancta Synodus inter eos orare qui spiritu periclitantur immundo, ubi observetur hos ambos cum Scholiaste Harmenopuli vocem λεπρώσαντας in textu active interpretari. BEVEREG. Hoc cum activa significatione interpretandum esse censent itidem Zonaras et Aristenus, cum neutrali vero et tanquam præteritum alii.*

P. 123. l. 16. εἰς τοὺς χειμαζομένους] Videsis quæ ad harum Annotationum calcem ponere mihi visum est ex *Notis* uberimis ad undecimum canonem *Concilii Nicæni Beveregianis*. Diversas super hac re protulit opiniones Suicerus in *Thesauro Ecclesiast. voce* Χειμαζόμενοι; qui tamen Suicerus minus recte, ut opinor, favet statuentibus, τοὺς χειμαζομένους hoc loco non dæmoniacos esse, sed eos significari, qui *sub dio* pro templi foribus orarent. Conferend. Bingham. *Orig. Eccl.* lib. iii. cap. 4. §. 6. et lib. xvi. cap. 11. §. 9. Latine vertit hoc loco Dionysius Exiguus, qui spiritu periclitantur

immundo. Χειμαζομένους δὲ τοὺς δαιμονῶντας λέγει, ὥς τινες φασίν, Scholium est ad Harmenopuli *Canonum Epitomen*. Similiterque de dæmoniacis annotator Græcus ad *Pedalium* vocem exposuit, appellatis Dionysio Areopagita et Constitutionibus Apostolicis. Denique extat in *Euchologio Græco* Jacobi Goari, Ἀκολουθία εἰς παράκλησιν ἀσθενῶν χειμαζομένων ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων καὶ ἐπηρεαζόντων. p. 724. Ceterum obsessio dæmonis atque lepra in Gallicani quoque *Actis* sic simul commemorantur: “Quicumque accedebat,” refert ex iisdem Baronius *Annal.* tom. iv. an. 362. “ut præ-
“diis vel domibus, egenorum reditibus, fiscales affigeret
“titulos, vel exigeret pensiones, arripiebatur a dæmone,
“vel percussus lepra e vestigio recedebat.” p. 98.

CANON XVIII.

P. 124. l. 2. μὴ δεχθέντες] Balsamo in *Comment.* Ὁ ἰδ'. κανὼν τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ ὁ ιε'. καὶ ὁ λς'. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ις'. καὶ ὁ ιη'. κανὼν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, πολλά τινα διαλαμβάνουσι περὶ τῶν χειροτονουμένων ἐπισκόπων, καὶ μὴ δεχομένων ὑπὸ τῶν παροικίων αὐτῶν, καὶ ἀνάγνωθι τούτους.

Ibid. l. 11. ἐκκληρύκτους] Balsamo:—καὶ γίνεσθαι ἐκκήρυκτον, μὴ νοήσης ἐκλαμβάνεσθαι εἰς καθαίρεσιν, ἀλλ' εἰς μόνην ὑπόπτωσιν τῆς τιμῆς τούτου, ἥγουν οὐδὲ μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καθῆσθαι ἀξιωθήσονται. Aliter interpretatus Zonaras est—καὶ γίνεσθαι ἐκκληρύκτους, τουτέστι καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκπτώτους. Pericopen similiter ac Zonaras exponunt Aristenus et Blastares. Unde forsā, quod prius memoratur, τὸ ἀφορίζεσθαι, levior excommunicatio esset, scribente eodem Zonara, sed lenius fortasse, τούτους ὁ κανὼν ἀφορίζεσθαι κελεύει, ὥστε μὴ συντιμᾶσθαι τοῖς ἐπισκόποις. Atque ita seditio contra prioris parœciæ episcopum majori pœna hic vindicatur, ablato quoque presbyterali honore.

CANON XIX.

Ibid. l. 13. Ὅσοι παρθενίαν &c.] Zonaræ *Commentarius*: Οἱ παρθενεύειν ἐπαγγελλλόμενοι καὶ ἄνδρες εἶεν, καὶ γυναῖκες, ἀθετοῦντες τὰς ἐπαγγελλίας αὐτῶν, τῷ ἐπιτιμῷ τῶν διγάμων ὑποβαλλέσθωσαν. ὅρον γὰρ τὸν τύπον καὶ τὸν κανόνα λέγει,

ἡγουν ὅσα περὶ τῶν διγάμων κεκανόνισται καὶ διατετύπωται, ταῦτα κρατήσῃ καὶ ἐπ' αὐτῶν, ὥστε μετ' ἐνιαυτὸν δέχεσθαι. κωλύει δὲ ὁ κανὼν τὰς παρθενίαν ἐπαγγελλομένας, συνέρχεσθαι ἀνδράσιν, ἀντὶ τοῦ συζῆν, συνοικεῖν, ἀδελφὰς ἑαυτὰς ὀνομαζούσας τῶν (for. τούτων) οἷς συνδιαγούσιν· ἵνα μὴδὲ ὑποψία τις ᾗ κατ' αὐτῶν ἀπρεπής. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν ὀκτωκαιδεκάτῳ κανόνι αὐτοῦ τῷ κρίματι τῆς μοιχείας ὑποκεῖσθαι τὴν ὁμολογήσασαν παρθενεύειν, καὶ μὴ τὴν ὁμολογίαν φυλάξασαν, ἀπεφῆνατο. Ad horum patrum legem quod attinet, recte monet Balsamo; ἀθέτησιν δὲ ἐνταῦθα τῆς διὰ τὴν παρθενίαν ἐπαγγελίας μὴ εἴπῃς πορνείαν, ἀλλὰ τὸν νόμιμον γάμον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὑπὸ μόνου ἐπιτιμίου διγάμων κολάζουσι τούτους· εἰ γὰρ ἐπόρνευσάν τινες ἐξ αὐτῶν, τιμωρηθήσονται διὰ ἐπιτιμίων τοὺς πόρνους κολαζόντων. Verba autem S. Basilii in Canone suo XVIII. patres hos Ancyranos afferentis hæc sunt Περὶ τῶν ἐκπεσουσῶν παρθενῶν τῶν καθομολογησαμένων τὸν ἐν σεμνότητι βίον τῷ Κυρίῳ, εἶτα διὰ τὸ ὑποπесεῖν τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς ἀθετουσῶν τὰς ἑαυτῶν συνθήκας, οἱ μὲν πατέρες ἡμῶν ἀπλῶς καὶ πρῶς συμπεριφερομένοι ταῖς ἀσθενείαις τῶν κατολισθαινόντων ἐνομοθῆτησαν δεκτὰς εἶναι μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν, καθ' ὁμοιότητα τῶν διγάμων διαταξάμενοι· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ἐπειδὴ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι προϋούσα ἡ ἐκκλήσια κραταιοτέρα γίνεται, καὶ πληθύνεται νῦν τὸ τάγμα τῶν παρθενῶν, προσέχειν ἀκριβῶς τῷ τε κατ' ἐννοιαν φαινομένῳ πράγματι, καὶ τῇ τῆς γραφῆς διανοίᾳ, ἣν δυνατὸν ἐξευρεῖν ἀπὸ τοῦ ἀκολουθοῦ. χρεία γὰρ &c. Confer et Concil. Carthag. IV. Canonem de Viduis, quæ se devovissent Domino, ad nuptias transeuntibus.

P. 124. l. 15. ὡς ἀδελφὰς] ὡς ἀδελφοῖς. Sic præter Bodleianum nostrum codicem (cod. 205.), Ætoniensis etiam legit, nec non Tilianus; nam Gentianus Hervetus vertit, *tanquam cum fratribus*. Sed MS. Amerbachianus legit ἀδελφούς. Joannes Antiochenus et Parisiensis Balsamonis pariter atque Zonaræ editio, ὡς ἀδελφάς. Et sic sane omnes Latini interpretes legerunt. Namque ultimam hanc præsentis canonis partem Isidorus Mercator sic vertit, *Virgines autem puellas, quæ tanquam sorores cum nonnullis viris habitare volunt, ab eorum consortio prohibemus*. Dionysius Exiguus, *Virgines autem quæ conveniunt cum aliquibus tan-*

quam sorores, habitare prohibemus. Vetus interpres, cui (l. quæ) vero convenerint virgines aliquibus sicut sorores vetamus. Sed sensus in utraque lectione idem est. Nam tantundem est virgines viros vocare fratres, atque viros istos eas vocare sorores. Mos enim, ut videtur, tum temporis obtinebat, ut virgines nonnullæ cum viris tanquam cum fratribus suis cohabitarent, quæque ab iis propterea sorores dictæ sunt, et nonnunquam ἀγαπητὰι dilectæ, ut et viri isti ἀγαπητοὶ dilecti earum ab ipsis nuncupati sunt. Quod etiam a Justiniano Diaconissis ordinandis prohibetur edicente, *Volumus autem et ipsas, quæ ad ordinationem perducuntur, Diaconissas, sive ex viduitate, sive ex virginitate, non cum aliquo cohærentes, aut cognatorum, aut eorum, quos appellant dilectos (talibus enim nominibus utentes maligna suspicione suam replent vitam) sed aut solæ habitent, aut cum parentibus solis, et filiis, aut vere fratribus.* Justinian. Novel. vi. cap. 6. ubi ultima verba, *aut vere fratribus*, indigitant, eas cum aliquibus tanquam fratribus, qui tamen vere fratres non erant, cohabitare solitas. Et hujusmodi sane virgines eædem fuerunt, quæ a Concilio Nicæno primo συνείσακτοι dictæ sunt; utpote quas præsens etiam canon vocat τὰς συνερχομένας παρθένους τιςὶν, ὡς ἀδελφοῖς. De quibus in annotationibus ad tertium dicti Nicæni Concilii canonem fusius disseruimus. BEVEREG. Lectionem ἀδελφὰς, quam postposuit Beveregius, servant non tantum libri, quos ille recensuit, sed et *Conciliorum Canonum*que editiones cum ipsa Tili *Canonum* Græca editione quæ princeps est, *codicesque Bodleiani omnes* præter unum illum 205. Zonaras quoque *Comm.* in hunc Canonem et in Canon. III. Nicænum. Exstatque in *Pedagio* et *Veneta Sylloge* et in *Lloydii MSto*, a quo tamen ὡς abest. Alteri autem ἀδελφοῖς patrocinantur tres commentatores Balsamo, Aristenus, Blastares; Symeon itidem Magister in *Epitome Canonum* apud *Juris Canon. Vet. Bibliothecam* et Harmenopulus in *Epitome Tit.* ult. apud *Jus Græco-Rom.* p. 18. Posuit eandem in *Synodico* suo Beveregius. Nec multum refert, utram harum malis. De voce autem συνερχομένας Hen. Dodwellus *Dissert.* Cyprian. iii. qui descriptis hujus Canonis verbis, τὰς μέντοι συνερχομένας παρθένους τιςὶν ὡς ἀδελφὰς ἐκωλύσαμεν,

pergit scribere; “Plane respondet vox συνερχόμεναι συνε-
 “ εισάκτοις, ut quas viri συνεισήγαγον, illæ consentientes
 “ συνεισέρχασθαι dicerentur.” §.iii. p. 23. De virginitatem
 professis et συνερχόμεναις sic canon xxvii. Eliberitani
 Concilii, quod quidem his fere temporibus celebratum
 est: *Episcopus, vel quilibet alius clericus, aut filiam virginem
 dicatam Deo, tantum secum habeat; extraneum nequaquam
 habere placuit.* Hæc porro inter alia scribit S. Jacobus,
 qui tempore concilii Nicæni Nisibensis fuit episcopus, et
 ejus Sermones lingua Armenia atque Latina haud ita
 pridem Romæ edita sunt. *Virgines, quæ spondidistis vos-
 metipsos Christo, cum aliquis in legis doctoribus, qui votum
 habent, dixerit alicui de vobis, Permite, ut habitem tecum, ut
 tu ministres mihi, sic respondebitis, Viro regi desponsata sum
 et ei ministro.* Serm. VI. p. 213. ubi adnotatio clarissimi
 editoris Nicolai Antonelli legatur. Sed de ortu moris dam-
 nati nonnihil supra attuli ad Fragmenta CONCILII ANTIOCH.
 p. 343. vol. III. Dein de pœna digamorum (quos ad
 pœnitentiam redactos fuisse liquet etiam ex Canone VII.
Neocæsariensium his Ancyranis συγχρόνων) statuit canon
 primus Concilii *Laodicensi*, adulto jam sæculo quarto cele-
 brati, dandam illis esse ὀλίγον τοῦ χρόνου παρελθόντος com-
 munionem. Itidem S. Basilius M. in *Epist. Canonica*
 hæc habet, ἐνιαυτὸν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν διγάμων (ὠρίσαμεν).
 ἄλλοι δὲ δύο ἔτη. Canon. III. Nam ex imbecillitate homi-
 num ortas secundas nuptias esse antiqui existimabant. Οὐ
 κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου, de digamo inquit Clemens Alex.
Strom. iii. n. 12. οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας
 τὴν κατ’ ἐπίτασιν τελειότητα. p. 548. ed. Potteri. Novatiani
 vero, ut constat tam ex Epiphanii *Hæres.* lix. quæ est
Catharorum, quam ex Canone VIII. *Synodi Nicænæ*, cum
 bigamis communicare volebant. De illis autem, qui πλεί-
 στοις γάμοις conjugati fuerint, agunt canonistæ ad Concilii
Neocæs. canonem tertium, quem infra inspicere licet. Haud
 nescius interea sum, litigare inter se, et de sensu vocis
 διγάμος, et quinam plectendi fuerint digami, utrum clerici
 solum, an item laici, homines eruditos; sed rem bene expo-
 suit Binghamus *Antiq. Eccles.* lib. xvi. cap. 11. §. 7. Videsis
 notam infra ad Can. VII. CONCIL. NEOCÆS.

CANON XX.

P. 124. l. 17. Ἐάν τις γυνὴ μοιχευθῇ] Canonistæ nulla habita ratione, aut facta mentione, difficultatis ex verbis ortæ, de pœna ista quasi in adulteram uxorem atque adulterum sancita legem interpretantur. Harduinus quoque ad canonem *Concilii Eliberitani* LXIII. qui agit de adultera, lectorem relegat. Solus, quod sciam, cl. Fleurius in *Hist. Eccl.* vol. II. ubi hosce Canones breviter recenset pag. 24. Anglicæ Versionis, de *marito conscio adulterii uxoris* principium Canonis Ἐάν τις γυνὴ μοιχευθῇ exponit. Et recte, ut opinor, ita enim se habet iisdem fere temporibus sancitus Concilii Eliberitani Canon LXX: *Si cum conscientia mariti uxor fuerit mœchata, placuit nec in fine ei dandam esse communionem*; hoc est, marito, ut ex canone LXII constat. Ad Ancyranum canonem quod attinet, vix cogitatione fingi potest, ad tam longam pœnitentiam damnandum esse virum, qui ipse omnino innocens fuerit, ob uxoris suæ flagitium; immo pariter multandum, atque si ipse adulterium patravisset; hoc est, quod sequitur, ἡ μοιχεύση τίς. Viro ignoscendum, neque communione privandum esse, qui ab uxore sua præter rationem relictus fuerit, ait S. Basilius Canone suo tricesimo quinto. Et quamquam canon *Neocæsariensis* octavus laicum ministerio sacro repellendum jubet, cujus uxor adulterii convicta esset, Γυνή τις μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος ἐὰν ἐλέγχθῃ φανέρως, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται, tanquam si labem fama hominis ad sacrum ordinem promovendi, et ex gravi suorum delicto, et ex sua ipsius incuria contraxisset; virum tamen punit neque idem canon nec Canon LXV. Eliberitanus sacris ordinibus jam initiatum, nisi uxorem suam adulteram apud se retinere pergeret. Quod quidem marito etiam civiles leges prohibebant.

P. 125. l. 1. δεῖ] Hoc pro verbo δοκεῖ *Conciliorum Canonumque* lectione post Beveregium posui, cum patrocinentur ei tum *codices Bodleiani omnes* præter duos 158. et 715. tum *veteres Latini Interpretes*, Hervetusque in *Interpretatione* sua codicis Tiliani *Canonum*, et Joannes Antiochenus in *Canonum Digesto*. Nunc *Pedalium* addas.

P. 125. l. 1. τοὺς βαθμοὺς τοὺς προάγοντας] Conferas Canones VIII. et IX. et XXI. et XXII. Balsamonemque in *Comment.* ad Canonem XXI. quem mox allaturus sum.

CANON XXI.

Ibid. l. 6. καὶ (for. καὶ αἱ) τοῦτῳ συντίθενται] Hæc verba neque *Latinæ* agnoscere videntur *Interpretationes*, neque *Græci* memorant *Commentatores*; præterquam quod *Prisca Justelli Versio* ita se habet, *et hoc definito humaniore aliquid consequentur, constituimus &c.* tanquam si Græce scriptum esset, καὶ τοῦτῳ συνθέματι. Sed interea recepta verba Græca præstant *canonum codices Bodleiani omnes*, quorum nonnulli ipsis commentatoribus vetustiores sunt, nisi quod in *codicibus* illis 26. et 625. *Rawlinson.* καὶ τοῦτο συντίθεται exaratum est. S. quoque Martinus Bracarensis in *Collectione* sua *Canonum* hæc, quæ sequuntur, posuit—*has tales mulieres in morte recipere communionem priores canones decreverunt, nos tamen pro misericordia sive tales mulieres, sive conscias scelerum ipsorum, decem annis agere pœnitentiam judicavimus.* Apud *Juris Canon. Vet. Biblioth.* pag. xxx. Itidem utrasque partes, et mulieres ipsas, et sceleris conscias, habet Can. xci. *Concilii in Trullo*, sive *Quinisexti* dicti. Τὰς τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσας φάρμακα, καὶ τὰς δεχομένας τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητηρία, τῷ τοῦ φονέως ἐπιτιμῷ καθυποβάλλομεν. Conscios quoque puniunt, una cum iis, qui deliquissent, Canon ultimus Ancyranus infra, Basilique Canon lxxi. Addas Chalcedonii Concilii Canon xxviii. Immo severius punit dantem mulieri gravidæ potionem lex Visigothorum, lib. vi. tit. iii. leg. 1. quam ipsam mulierum. Hinc continget, ut verbis, καὶ αἱ τοῦτῳ συντίθενται, quæ velim reponere, atque in hunc modum interpretari, *et quæ huic rei consentiunt*, hoc canone concludantur sceleris participes. Ceterum contra τοὺς ἐμβρυοκτόνους habet nonnulla cl. Beveregius in nota, quam ad Annotationum finem collocavi.

P. 125. l. 9. πληρῶσαι] Quod *vulgo* abest πληρῶσαι, neque olim fortasse inventum vel a *Latinis Interpretibus* vel a *Græcis Commentatoribus*, Beveregius addidit. Cumque in

tribus hoc verbum extet *codicibus scriptis* 26, et 625, et 205, conveniens huic loco, æque atque Canonⁱ XXIII. in quo idem sequitur, virum cl. in re dubia secutus sum.

P. 125. l. 9. πληρώσαι] Balsamonis *Comment.* Ἀπὸ ὄρου ἀρχαιοτέρου ἐκκλησιαστικοῦ, κατὰ μόνας τὰς τελευτάς ἀναπνοάς, τῆς τῶν θείων ἀγιασμάτων μεταλήψεως ἡξιοῦντο αἱ συλλαβοῦσαι λαθραίως, καὶ διὰ τὸ μὴ ἐπιγνωσθῆναι ἀναιροῦσαι τὰ ἔμβρυα αὐτῶν καθ' οἷον δῆτινα λόγον. οἱ δὲ τῆς συνόδου ταύτης πατέρες φιλανθρωπευσάμενοι, ὥρισαν μετὰ δέκα ἐνιαυτοὺς μεριζομένους εἰς τοὺς τέσσαρας βαθμοὺς τῶν ἐπιτιμίων, ἡγουν εἰς τὸν τοῦ προσκλαίνοντος, τὸν τοῦ ἀκροωμένου, τὸν τοῦ ὑποπίπτοντος, καὶ τὸν τοῦ συνεστῶτος, μεταλαμβάνειν αὐτάς· φθόριον δὲ ἐστὶ ἅπαν φάρμακον φθεῖρον τὸ ἐγκυμονοῦμενον· ἀνάγνωθι τὸν β'. κανόνα τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ τὸν ζα'. τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου, καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν.

CANON XXII.

Ibid. l. 10. ΚΑΝΩΝ ΚΒ] Commutatus est ordo Canonis hujus atque proxime sequentis a Beveregio in *Synodico*. Itidem *Versio Hervetiana Canonum cum Balsamone junctorum*, Blastaresque in *Syntagmate* Lit. φ. cap. v. pag. 254. eundem, quem Beveregius præfert, ordinem secuti fuerant; apud Blastarem enim in verbis τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν κβ'. Ancyrani concilii nomen reponendum est. At seriei communi, quam ego retinui, *scripti* favent *Bodleiani omnes* præter duos illos 205. et 158. Nec mutaverunt illam Græci in *Pedalio*.

Ibid. l. 11. τοῦ δὲ τελείου &c.] Nunc primum legem latam esse de admissione homicidarum in exitu vitæ ad ecclesiæ pacem, probare aggressus est Albaspinæus, *De Vet. Eccl. Ritibus Observatt.* lib. ii. §. 15. et 16. Sed, ne dicam amplius, quoniam priores constitutiones sive canones repetere et reintegrare moris erat, nulla interdum facta priorum conciliorum mentione, ideo ut colligatur, quod statuit vir doctissimus, vix et ne vix quidem necesse est. Ceterum habet in Canone xxxi. Concilium Epaonense, in Gallia Narbonensi anno 517. celebratum, verba quæ sequuntur: *De pœnitentia homicidarum*, qui sæculi leges evaserint, *hoc*

summa reverentia de eis inter nos placuit observari, quod Ancyratani canones decreverunt.

P. 125. l. 11. καταξιούσθωσαν] Zonaræ *Commentarius*: Οὗτος μὲν ὁ κανὼν, ἀκοινωνησίας ἐπιτιμῷ κολάζει τὸν ἐκούσιον φόνον μὴ συγχωρῶν μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων τὸν ἐκουσίως φονεύσαντα, εἰ μὴ ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου· ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν πεντηκοστῷ ἔκτῳ κανόνι εἰκοσαετίαν ὀρίζει ἐπὶ τούτῳ, οὕτως αὐτὴν διαιρῶν, προσκλαίει μὲν τετραετίαν, ἀκροᾶσθαι δὲ, πέντε ἔτη, ὑποπίπτειν δὲ, ἑπτὰ ἕτερα, καὶ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς ἐπὶ τετραετίαν, καὶ τούτων ἐκμετρουμένων μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων.

CANON XXIII.

Ibid. l. 14. Ἐπὶ ἀκουσίῳν &c.] Zonaræ *Commentarius*: Τίνες εἰσὶν ἀκούσιοι φόνοι καὶ τίνες ἐκούσιοι ὁ μέγας Βασίλειος ἐν ὀγδόῳ αὐτοῦ κανόνι ὀρίζεται, ἐν δὲ τῷ νβ'. κανόνι ἐπὶ δεκαετίαν ἀκοινωνήτον εἶναι τὸν ἀκουσίως φονεύσαντα διορίζεται. οὕτως δὲ τὴν δεκαετίαν καταμερίζει εἰς τοὺς τόπους τῶν ἐπιτιμίων· δύο μὲν, φησὶν, ἔτη προσκλαύσει ἔξω τοῦ ναοῦ ἐστώς· τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκροάσει ἔσται· τέσσαρα δὲ ἔτη ὑποπεσεῖται, καὶ ἐνιαυτὸν σταθήσεται, καὶ τῷ ἐξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται. Ad homicidas involuntarios quod attinet, eos διαφόρως ἐκάνονισαν (inquiunt recentiores interpretes Græci ad Pedalium) οἱ πρὸ τῆς συνόδου ταύτης διορισθέντες δύο κανόνες περὶ αὐτῶν. Ὁ μὲν γὰρ παλαιότερος εἰς ἑπτὰ χρόνους κανονίζει τούτους—— ὁ δὲ μεταγενέστερος κανὼν εἰς πέντε χρόνους αὐτοὺς κανονίζει. At vero ad imam eandem paginam hoc adnotatum est. Ὁ μεταγενέστερος καὶ δεύτερος περὶ τῶν ἀκουσίως φονευόντων κανὼν, ἴσως εἶναι οὗτος ὁ κγ' κανὼν τῆς παρούσης συνόδου. Fine Canonis habet Beveregius consentientibus codd. Bodl. πληρῶσαι pro edito πληρώσει.

CANON XXIV.

P. 126. l. 2. τῶν ἔθνῳν] Legendum ἔθνῳν (*Vulgo χρόνων*) ex Zonara et Latinis interpretibus. HARDUIN. Immo addo omnes, quotquot inspexerim, *codices Bodleianos*, et *codicem Canonum Justellianum*, Gentiani Herveti *Canonum Versionem*, Joannem Antioch. S. Basilium in *Epistola Canonica*,

Balsamonem Blastaremque. Ad marg. quoque editionis Labbeanæ *Conciliorum* positum est ἐθνῶν, receperatque vocem ante Harduini adnotationem Beveregius. Jamque eam inveni in *Veneta Sylloge* atque *Pedalio*.

P. 126. l. 6. τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὀρισμένους] Addidi τοὺς ante ὀρισμένους ex scriptis *Bodl. omnibus* atque Joannis Antiocheni *Digesto* sumptum; neque aliter in Canone XXI. se verba habent. Extat hic articulus in *Pedalio*. Voces jam inde ad Canonis finem omiserunt *Latini Interpretes*. Porro in verbis prioribus *Prisca Canonum Versio* ex *Justelli* bibliotheca edita ita præstitit illa, quæ post istoc, ἢ καὶ καθάρσει, sequuntur; *Si de clero sunt, abjiciantur, si vero sæculares, in canone jaceant quinquennii, secundum gradus definitos*.

Ibid. l. 7. χωρὶς προσφορᾶς.] Videsis not. ad Canon. V. p. 137. Zonaræ *Commentarius* est: Τὸ κεχρῆσθαι μαντεύμασι καὶ ταῖς ἐθνικαῖς ἢ καὶ Ἑλληνικαῖς ἀκολουθεῖν συνηθείαις τοὺς Χριστιανούς, καὶ γόητας προσδέχεσθαι ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν ἥτοι μαγειῶν, ὡς τάχα παρὰ τινων περιεργασθέντος, ἢ ἐπὶ καθάρσει τῶν γοητειῶν προσκαλεῖσθαι αὐτοὺς, ἀπηγόρευται, καὶ τοὺς τούτοις χρωμένους ὁ κανὼν ὑπὸ ἐπιτίμιον ποιεῖται πενταετίας, ὡς τρία ἔτη ὑποπίπτειν, καὶ δύο ἔτη συνεχέσθαι τοῖς πιστοῖς· μετὰ δὲ τὴν πενταετίαν, ἀξιοῦσθαι καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μεταλήψεως. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν ὀγδοηκοστῷ τρίτῳ κανόνι, ἐξαετίας ἐπιτιμῶ τοὺς τοιούτους κολάζει. Jam vero, cum verba patrum Ancyranorum in rem suam converterit S. Basilus, hujus canonem huc afferam. Οἱ καταμαντευόμενοι, καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν ἀκολουθοῦντες, ἢ εἰσάγοντές τινες εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνερευνήσει φαρμακειῶν καὶ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς ἐξαετίας, ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντες, καὶ ἐνιαυτὸν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν τρίσιν ἔτεσιν ὑποπίπτουντες, καὶ ἐνιαυτὸν συστάντες τοῖς πιστοῖς, οὕτω δεχθήτωσαν. De magis autem, ut obiter id notem, vatibus et astrologis, quos maxime detestata est ecclesia vetus, deque eorum itidem incantamentis, veneficiis, præstigiis, multa neque ea vulgaria aut trita reperies apud Matthæum Blastarem super Canon. vi. *Concilii Trullani*, in *Syntagmate Alphabetico* Lit. M. cap. i. p. 173. in Beveregii *Synodico*.

CANON XXV.

P. 126. l. 10. ἐπιφορήσαι] Sic pro ἐπιφορέσαι Beveregius; quem ego secutus sum, propterea quod ἐπιφορήσαι exhibent plerique omnes *libri scripti*, *Codex Canonum Justellianus*, Zonaras et Balsamo, Joannesque Antiochenus. His jam adde *Pedalium*. Posuit autem φορέω Æmilius Portus in *Lexico* suo *Ionico* in verborum numero, quæ futurum utroque modo formatum habent. Vid. et Phavorini *Lexic.* v. ποιῶ.

Ibid. l. 13. βαθμούς] Ait Balsamo: Ἀπὸ φάκτου τινὸς οἱ πατέρες παρεκινήθησαν τὸν παρόντα κανόνα ἐκθέσθαι. προσηγγέλθη γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ἄνθρωπός τις μνηστευσάμενος κόρην, συνεφθάρη μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς, ὡς καὶ κατὰ γαστέρα ταύτην ἐκ τούτου συλλαβεῖν (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἐπιφορήσαι), καὶ μετὰ τοῦτο κατὰ γάμου κοινωνίαν συνηρμόσθη τῇ οἰκείᾳ μνηστῇ. ἡ δὲ αὐταδελφὴ ταύτης σὺν τῷ ἁμαρτήματι τῆς αἰμομιξίας ἐφόνευσεν ἑαυτήν. ὥρισαν οὖν τοὺς συνειδότας ταῦτα τὰ κακὰ, μετὰ δεκαετίαν ὀφείλουσαν διὰ τῶν συνηθῶν βαθμῶν παρελθεῖν, δεχθῆναι εἰς τὴν μετὰ τῶν πιστῶν εὐχὴν. Canonem LXXVIII. S. Basilii M. memorare Commentatores pergunt, quo punitur per sex annos ille, qui duas sorores in matrimonium duxerit. Conf. Can. II. *Concilii Neocæs.* qui sequitur. Hæc haecenus. Mox duo illa capitula hujusce synodi, Latine scripta, quæ in *Conciliorum* editiones ex *Libello Sexdecim Librorum Partialium* (sic loquuntur) advecta sunt, germana esse Ancyranorum decreta, quis est omnium, qui existimet? Et Damasi papæ eadem potius esse Binius post Baronium significavit.

EX Latinis Interpretibus, Dionysio Exiguo et versionibus Isidoriana ac Prisca, nomina episcoporum nunc apponam, qui in hac synodo convenerint. Extat autem, qui sequitur patrum Catalogus post canones Ancyranos positus, tum in editione principe Dionysianæ Versionis anno 1525. Moguntiae typis impressa, tum vero in illo ejusdem Versionis exemplari a Francisco Pithæo prius adornato, post autem Parisiis anno 1687. excuso.

“ Et subscripserunt xviii. Episcopi, qui in eodem concilio convenerunt.

Vitalis, Antiochenus.

Marcellus, Ancyranus.

{ Is postea sedit cum Nicænis.

At(g)ricolaus, Cæsariensis.

{ h. e. Cappadociæ, auctoribus Zonara, Balsamone, Blastare, Synodicoque Veteri Pappiano.

Lupus, Tarsensis.

(S.) Basilius, Amen(Amasen)sis.

{ Vid. infra Neocæsariensium Catalogum.

Philadelphus, Æliopolitanus.
(Juliopolitanus.)

{ *Juliopolis* recte *Prisca* Versio ex bibl. Ch. Justelli edita, et Catalogus Isidori Versioni affixus. Adde codicem Corbeiensem, quem Coustant. adduxit in Præfat. *Epist. Rom. Pontif.* §. LXII. Isitidem Nicænus, ut constat ex subscriptionibus.

Eustolus, Nicomediensis.

{ *Zenoniæ* *Prisca* Versio. Postea pater Neocæsariensis Nicænusque. Ἡράκλειος Ζόλων Theodorus Lector et *Prisca* V. in *Catalogo Nicænorum*, sed male, ut videtur. Isidori codd. Hispan. *Zelonensis*, vulgo *Zelensis*.

Petrus, Iconiensis.

Nunechius, Laodicensis.

{ Nunachius, P. V. Itidem Nicænus. *Νουνέχιος* Theodori *Catalogus Nicæni*.

Sergianus, Antiochensis.

{ *Antiochiæ* *Pisid.* P. V. et Isidorus.

Epidaurus, Pisidiensis. (Pergensis.)

{ *Pisidiensis* pertinet ad superiorem lineam, et *Pergensis* ad hunc episcopum. P. V. habet *Perges* ad hoc Epidauri nomen.

Narcissus, Pergensis.
(Neroniadensis.)

Nerod(n)iadensis infra,
et Theodorit. *Hist. Ec-
cl.* i. 6. *Merodiades* P.
V. Isidorus vulgo *Ne-
roniadis*, sed *Nerodi-
ensis* codd. Hispani.
Neocæsariensis et post-
ea Nicænus, Arianus
fuit. Cum hoc patre
desinit P. V.

Leontius, Nerod(n)ian(d)ensis.

Is in Catalogo Nicæno-
rum Cæsareæ in Cap-
padocia episcopus dici-
tur; Nicæno quidem
sedente concilio, cui
interfuit, quod et ve-
teres testantur. Pater
quoque fuit Neocæsa-
riensis. A Philostorgio
apud Nicetam Thes.
Orthod. Vid. 5. c. 7.
Arianis vindicatus, sed
ab Athanasio Leon-
tius episcopus Cappa-
dociae accensetur ortho-
doxis. *Vid. Epist. ejus
ad Episcopos Ægypti
et Libyæ*, num. 8. p.
278. ed. Benedict.

Longinus, Dicationensis.

Neocæsariensis in Cata-
logo Nicænorum pa-
trum dictus. Is apud
patres quoque Neocæ-
sarienses fuit. Itidem
eum ad Arianos vindicat
Philostorgius, sed A-
thanasius orthodoxos
recensens habet,—τῶν
μεγάλων Μελετίου καὶ
Βασιλείου καὶ ΛΟΤΤΙΑΝ-
ΟΥ, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς
τῶν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας
καὶ τοῦ Πόντου, ubi supra.
Λογγιανὸς nomen scrip-
tum est cum ab Atha-
nasio tum a Theodoro
Lectore et *Prisca Ver-*

sione in *Catalogo Nicænorum*. At vero potest fieri, ut *Dicasius* pater inter Neocæsarienses ultimo loco commemoratus sub isto *Dicasionensis* in hoc *Catalogo* lateat; et sine sedium nominibus positi sint in Canonum collectionibus *Leontius*, et præsules qui sequuntur.

Amphion, { Epiphaniæ Ciliciæ, in *Catalogo Isidoriano*, et in Nicænorum *Catalogo*. vid. et *Sozomen. Hist.* lib. i. cap. 10. Confessor fuit.

Alphios, { Apameensis in Cœlesyria episcopus, pater Nicænus, item Neocæsariensis.

Selaus, { Theodorus Lector in *Nicænorum Catalogo* apud Cyprum insulam habet, Γελάσιος Σαλαμίνης. *Catalogus eorundem Nicænorum Latinus*, Selanos Selanonensis. *Neocæsariensium* autem *Catalogus*, Salaminus al. Salminus. At vero, nisi præstitisset *Neocæsariensium Catalogus*, idque secundo loco inter præsules, *Germanus*, dicerem, eo quod apud eandem Cœlesyriam *Theodori Nicænorum Catalogus* Σαλαμίνης Γερμανικείας habeat, ex his Græcis orta fuisse ista *Selaus Germanus*. Ad hæc in *Catalogo* præsulum utriusque synodi Antenicænæ ad calcem Isidorianæ Versionis collocato extat, *Salamenus*, vel *Salaminus*, *Germanicæ Cœlesyriæ*. Sed videndum, annon hæc, et similia, ibidem posita, ex *Nicænorum Catalogis* ducta fuerint.

Germanus," Pater Neocæsariensis.

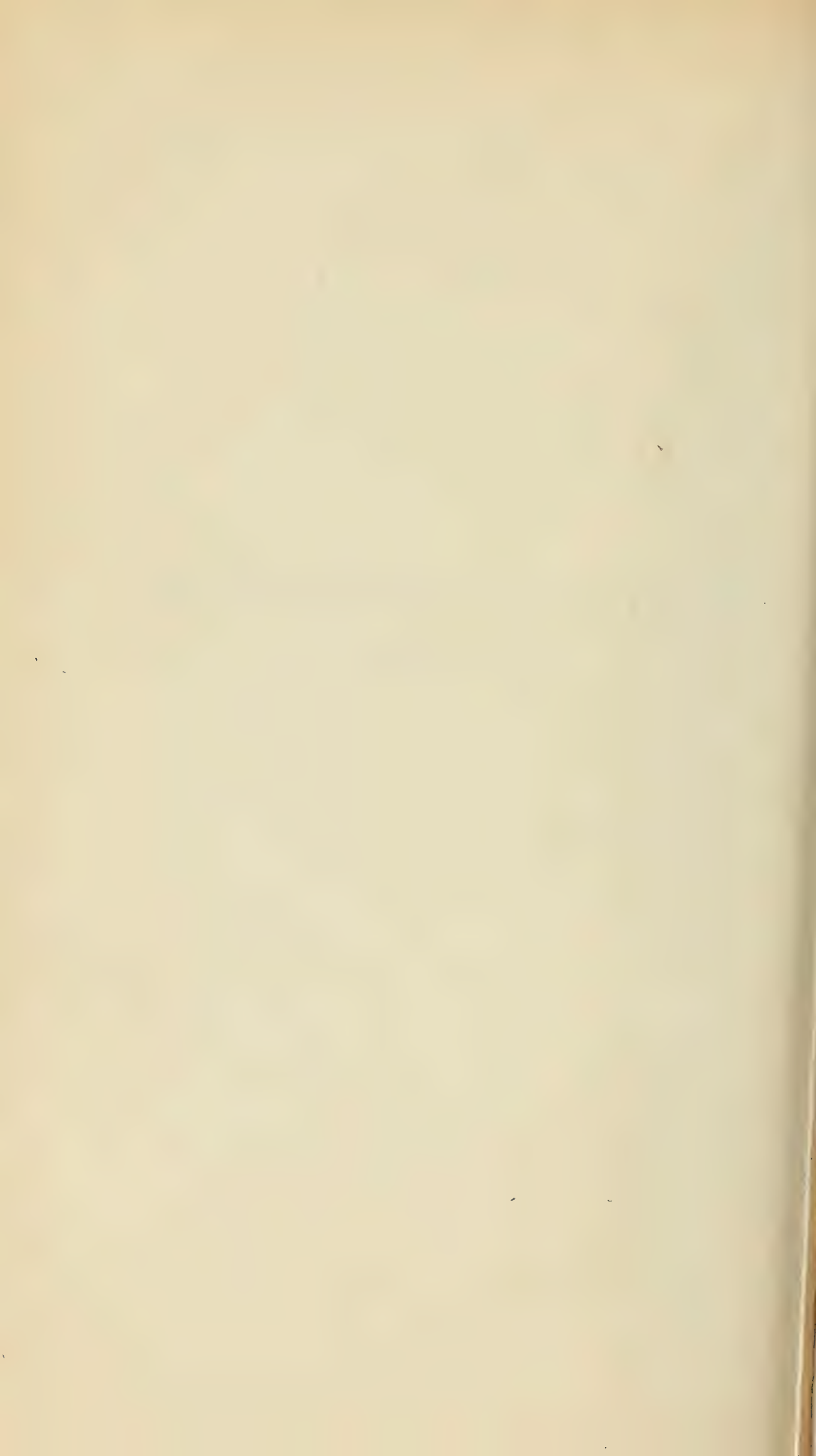
Porro autem in Dionysiana Versione, seu codice Romano, *Alphios* ad *Amphion*, et *Germanus* ad *Selaus*, posita sunt, tanquam si sedes episcopales eorum fuissent; quum vero quatuor hæc nomina clare indicentur episcoporum fuisse *Catalogo* patrum Neocæsariensium, et *Alphios* Apameensis episcopus in Cœlesyria inter patres Nicænos sistatur, illos, tanquam si fuerint episcopi, hoc ordine collocandos putavi, numero eorum xix. pro xviii. lemmatis lectione, vel pro xiii. quos *Prisca* præfert, computato. Ex his vero præsulibus Ancyranis, si *Catalogis* fides adhibenda est, undecim Neocæsareæ convenerunt, *Vitalis*, *Lupus*, *S. Basilius*, *Heraclius*, *Narcissus*, *Leontius*, *Longinus*, *Amphion*, *Alphios*, *Selaus*

(vel Salaminus), *Germanus*. Tot fere numero Ancyrani apud Nicæam decem circiter post annos in magna illa synodo consederunt. Addam, quæ Severinus Binius in Notis ad hoc Concilium Ancyranum posuit. “Hi qui subscripserunt, fere omnes concilio Nicæno interfuerunt. “Vitalis Antiochenus, eo quod primo loco positus sit, concilium hoc indixisse videtur. Agricolaus Eusebii Cæsareensis in Palæstina antecessor fuit.” (At vide quæ ad hoc nomen supra signavi, unde concideret unum quidem de Valesii contra subscriptiones istas argumentis ex Palæstiniensis episcopi mentione ductum.) “Marcellus Ancyranus episcopus, postquam adversus Arium in magno concilio egregie operam navasset, ab Arianis magnopere exagitatus, ab orientalibus Sabellianismo notatus, a Julio Romano pontifice, et a concilio Sardicensi absolutus, vixit ad annum Domini 376. qui est Valentiniani et Valentis annus imperii decimus. Epiphan. hæres. 48. et 77. Lupus Tarsensis episcopus inter egregios catholicæ fidei propugnatores ab Athanasio lib. i. contra Arianos recensetur. Basilius episcopus Amasenus sub Licinio Christianorum persecutore, anno Christi 316.” (immo haud ante an. 319.) “illustre martyrium subiit. Hujus prædicto loco Athanasius magna cum gloria et honore propugnatae fidei meminit. Eustolius Nicomediensis episcopus Anthimi illius successor, quem Galerius ob Christi fidem necaverat atque igni tradiderat. Heraclius Zelenensis majoris Armeniæ episcopus. Narcissus Neroniadis postea defecit ad Arianos. Leontius Cæsareæ Cappadociæ episcopus est ille insignis, qui veniens ad Nicænum concilium, Nazianzum cum pervenisset, invisit et baptizavit Gregorium patrem Gregorii Nazianzeni. Qui hic Longinus dicitur, inter coryphæos orthodoxæ fidei Nicænæ ab Athanasio numeratur, et ab eodem Longianus nominatur.”

Hæc Binius. Nec magni ea æstimanda sunt, quæ contra has subscriptiones nonnulli tradiderunt de episcoporum in hoc concilio numero agentes. Conspicitur quidem in ecclesia Nativitatis Domini apud Bethlehem vetus in-

scriptio, quæ sæculo undecimo posita esse censetur, duodecim tantum episcopos pro decem octo, seu potius undeviginti, synodo huic Ancyranæ assignans. Extat autem illa in Joannis Ciampini *De Sacris Ædificiis a Constantino M. Conditis Synopsi Historica*, c. xxiv. p. 153. post Quaresmium in *Peregrinat.* descripta; Ἡ ἀγία συνόδος ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας τῶν ιβ'. ἐπισκόπων πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικῆς συνόδου γέγονεν. Cætera vero mendosissime typis impressa sunt. Duodecim quoque præsules memoravit *Libellus*, cui titulus *Synodicus*, a Joanne Pappo editus. Itidem antiqua Collectio Canonum apud Hispanos recepta, de qua Coustant. Præfat. *Epp. Rom. Pontif.* §. xli. et Fratres Ballerinii *de Antiq. Canonum Collect.* P. iii. §. ii. Quibus libris addit auctoritatem suam Synodicum Aralicum recensitum a cl. Alexandro Nicoll. in *Biblioth. Bodl. Codd. MSS. Oriental. Catalogo* et numero xxxvi. signatum, pag. 34. Hic vir, quem honoris causa nomino, linguarum Orientalium callentissimus post editum hunc Catalogum linguæ professor Hebraicæ magno ejus merito constitutus, cum luctu omnium a muniis officii sui obeundis morte cito abreptus est. Denique, ut rem finiam, prorsus contrarie Christiani Coptici, ut narrat Vanslebii, *Histoire de l'Eglise d'Alexandrie*, part. v. sect. 2. p. 279. triginta et tres episcopos Ancyrae convenisse perhibent. Tantum inter recensitionem ac recensionem interest.

CONCILII NEOCÆSARIENSIS
CANONES.

CANONES
SYNODI NEOCÆSARIENSIS,
QUÆ NEOCÆSAREÆ IN PONTO

POST SÆCULI QUARTI INITIUM CELEBRATA EST.

5 Κάνονες τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνελθόντων ἁγίων
πατέρων, οἵτινες δεύτεροι μὲν εἰσι τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ,
τῶν δὲ ἐν Νικαίᾳ προγενέστεροι· διὰ δὲ σεβασμιό-
τητα προτέτακται αὐτῶν ἢ ἐν Νικαίᾳ.

KANON A.

0 ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ εἰς γήμη, τῆς τάξεως αὐτὸν με-
τατίθεσθαι· εἰς δὲ πορνείῃ ἢ μοιχείῃ, ἐξωθείσθαι
αὐτὸν τέλεον, καὶ ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς μετάνοιαν.

KANON B.

5 Γυνή, εἰς γήμηται δύο ἀδελφοῖς, ἐξωθείσθω μέχρι
θανάτου. πλὴν ἐν τῷ θανάτῳ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν,

Dionysii Exigui Interpretatio Vetus.

[Canones Sanctorum Patrum, qui Neocæsareæ conven-
runt, qui quidem posteriores
20 sunt Ancyranis, antiquiores
vero Nicænis. Præposita est
autem dignitatis causâ eis-
dem Synodus Nicæna.]

rit, ab ordine deponatur. Si
vero fornicatus fuerit, vel adul-
terium perpetraverit, amplius
PELLI debet, et ad pœnitentiam
redigi.

CANON II.

25 CANON I.
Presbyter si uxorem accepe-
rit, ab ordine deponatur. Si
nupserit, abjiciatur usque ad
mortem. Verumtamen in exitu,

εἰποῦσα ὡς ὑγιάνασα λύσει τὸν γάμον, ἔξει τὴν μετάνοιαν. εἰ δὲ τελευτήσῃ ἡ γύνῃ ἐν τοιούτῳ γάμῳ οὖσα, ἥτοι ὁ ἀνὴρ, δυσχερὲς τῷ μέιναντι ἢ μετάνοια.

KANON Γ.

Περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπόντων, ὁ μὲν 5 χρόνος σαφὲς ὁ ὠρισμένος, ἡ δὲ ἀναστροφή καὶ ἡ πιστις αὐτῶν συντέμνει τὸν χρόνον.

KANON Δ.

Ἐὰν πρόθηταί τις, ἐπιθυμήσας γυναικὸς, συγκαθευδῆσαι αὐτῇ, μὴ ἔλθῃ δὲ εἰς ἔργον αὐτοῦ ἢ ἐνθύ- 10 μησις, φαίνεται ὅτι ὑπὸ τῆς χάριτος ἐρρύσθη.

KANON Ε.

Κατηχούμενος εἰς ἐισερχόμενος εἰς τὸ Κυριακὸν ἐν τῇ τῶν κατηχουμένων τάξει στήκῃ, οὗτος δὲ φανῇ ἀμαρτάνων· εἰ μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω μηκέτι ἀμαρτάνων. 15 εἰ δὲ καὶ ἀκροώμενος ἔτι ἀμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω.

propter misericordiam, si promiserit, quod facta incolumis hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum pœnitentiæ consequatur. Quod si defecerit mulier aut vir in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti.

CANON III.

De his qui in plurimas nuptias inciderunt, tempus quidem præfinitum manifestum est: sed conversatio eorum et fides tempus abbreviat.

CANON IV.

Si quis mulierem concupiscens, proposuerit cum ea concumbere, et cogitatio ejus non 20 perveniat ad effectum, apparet quod gratia Dei liberatus est.

CANON V.

Catechumenus si ingrediatur ecclesiam, et in ordine eorum 25 qui instruuntur, assistat; hic autem deprehensus fuerit peccans: si quidem genuflectit, audiat, ut non delinquat ulterius: si vero et audiens peccat 30 caverit, expellatur.

ΚΑΝΩΝ 5'.

Περὶ κυοφορούσης, ὅτι δεῖ φωτίζεσθαι, ὅποτε βού-
 λεται. οὐδὲν γὰρ ἐν τούτῳ κοινωνεῖ ἢ τίκτουσα τῷ
 τικτομένῳ διὰ τὸ ἐκάστου ἰδίαν τὴν προαίρεσιν τὴν
 5 ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ δείκνυσθαι.

ΚΑΝΩΝ Ζ.

Πρεσβύτερον εἰς γάμους διγαμοῦντος μὴ ἐστιᾶσθαι.
 ἐπεὶ μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγάμου, τίς ἔσται ὁ
 πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἐστιάσεως συγκατατιθέμενος
 0 τοῖς γάμοις ;

ΚΑΝΩΝ Η.

Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος ἐὰν ἐλεγχθῇ
 φανερώς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται.
 ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει
 5 ἀπολῦσαι αὐτήν. ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς
 ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

ΚΑΝΩΝ Θ.

Πρεσβύτερος, ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι προαχθῇ,

CANON VI.

0 Gravidam oportet baptizari
 quando voluerit. Nihil enim
 in hoc quæ parit nascenti com-
 municat, propterea quod unius-
 ejusque suum propositum in
 5 confessione declaretur.

CANON VII.

Presbyteris in nuptiis biga-
 mi prandere non convenit:
 quia cum pœnitentia bigamus
 0 egeat, quis erit presbyter, qui
 propter convivium talibus nup-
 tiis possit præbere consensum ?

CANON VIII.

Mulier cujusdam adulterata
 laici constituti, si evidenter ar-
 guatur, talis ad ministerium
 cleri venire non poterit. Si vero
 post ordinationem adulterata
 fuerit, dimittere eam convenit.
 Quod si cum illa convixerit,
 ministerium sibi commissum
 obtinere non poterit.

CANON IX.

Presbyter si præoccupatus
 corporali peccato provehatur,
 et confessus fuerit de se, quod

καὶ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡμαρτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφερέτω· μένων ἐν τοῖς λοιποῖς, διὰ τὴν ἄλλην σπουδὴν. τὰ γὰρ λοιπὰ ἁμαρτήματα ἔφασαν οἱ πολλοὶ καὶ τὴν χειροθεσίαν ἀφιέναι. ἐὰν δὲ αὐτὸς μὴ ὁμολογῇ, ἐλεγχθῆναι δὲ φανερώς μὴ δυνηθῇ, ἐπ' αὐτῷ 5 ἐκείνῳ ποιεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν.

KANON I.

Ὅμοίως καὶ διάκονος ἐὰν τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι περιπέσῃ, τὴν τοῦ ὑπηρέτου τάξιν ἐχέτω.

KANON IA.

10

Πρεσβύτερος πρὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν μὴ χειροτονεῖσθω· ἐὰν καὶ πάνν ἢ ὁ ἄνθρωπος ἄξιος, ἀλλ' ἀποτηρεῖσθω. ὁ γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐφωτίσθη, καὶ ἤρξατο διδάσκειν.

KANON IB.

15

Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ, εἰς πρεσβύτερον ἄγεσθαι

ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis, propter studium bonum. Nam peccata reliqua plerique dixerunt per manus impositionem posse dimitti. Quod si de se non fuerit ipse confessus, et argui manifeste nequiverit, potestatis suæ iudicio relinquatur.

ab ordine ministeriī subtrahatur.

CANON XI.

Presbyter ante tricesimum 20 ætatis suæ annum nullatenus ordinetur, licet valde sit dignus, sed hoc tempus observet. Nam Dominus noster tricesimo 25 ætatis suæ anno baptizatus est, et sic cœpit docere.

CANON X.

Simili modo etiam diaconus si eodem peccato succubuerit,

CANON XII.

Si quis in ægritudine fuerit baptizatus, ad honorem pres-

οὐ δύναται· οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης. εἰ μὴ τάχα διὰ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ σπουδὴν καὶ πίστιν, καὶ διὰ σπάνιν ἀνθρώπων.

ΚΑΝΩΝ ΙΓ.

5 Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι ἐν τῷ Κυριακῷ τῆς πόλεως προσφέρειν οὐ δύνανται, παρόντος ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρων πόλεως, οὔτε μὴν ἄρτον δίδοναι ἐν εὐχῇ, οὔδὲ ποτήριον. εἰ μὴ ἀπῶσι, καὶ εἰς εὐχὴν κληθῇ, μόνος (for. μόνον) δίδωσιν. Οἱ δὲ χωρεπίσκοποι εἰς
10 μὲν εἰς τύπον τῶν ἐβδομήκοντα· ὥς δὲ συλλειτουργοὶ διὰ τὴν σπουδὴν τὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς, προσφέρουσι τιμώμενοι.

ΚΑΝΩΝ ΙΔ.

Διάκονοι ἑπτὰ ὀφείλουσιν εἶναι κατὰ τὸν κανόνα,
15 καὶ πάνυ μεγάλη εἴη ἡ πόλις. πεισθήσῃ δὲ ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν πράξεων.

byterii non potest promoveri; quod non ex proposito fides ejus, sed ex necessitate descendit: nisi forte propter sequens studium ejus et fidem, atque hominum raritatem, talis possit admitti.

CANON XIII.

25 Presbyteri ruris in ecclesia civitatis, episcopo præsente vel presbyteris urbis ipsius, offerre non possunt, nec panem sanctificatum dare, calicemque por-
30 rigere. Si vero absentes hi fu-

erint, et ad dandam orationem vocentur, soli dare debebunt. Chorepiscopi quoque ad exemplum quidem et formam Septuaginta videntur esse: ut com-
ministri autem, propter studium quod erga pauperes exhibent, honorentur.

CANON XIV.

Diaconi septem debent esse juxta regulam, licet et valde magna sit civitas. Idipsum autem Actuum Apostolorum liber insinuat.

ANNOTATIONES

IN CONCILII NEOCÆS. CANONES.

P. 181. l. 5. *Νεοκαισαρεία*] Neocæsarea est urbs Cappadociæ in Ponto Polemoniaco, unde etiam ἡ κατὰ Πόντον a Balsamone et Zonara hoc in loco dicitur: de qua Plinius meminit Hist. Nat. lib. vi. cap. 3. et Ptolemæus in prima tabula Asiæ. Hic ergo celebrata fuit præsens synodus ab iisdem fere Patribus, a quibus Ancyrana, et eodem etiam anno, vel saltem sequenti, sive an. Dom. 315. Unde constat hanc ante Nicænam Synodum decem plus minus annis habitam fuisse. Et ea quidem antiquiorem esse Dionysius Exiguus etiam testatus est in præfatione ad hos canones, dicens, Et hæ regulæ post eas quidem probantur, quæ apud Ancyram expositæ sunt, sed Nicænis anteriores reperiuntur. Et vetus Latinus interpres in sua itidem ad hos canones præfatione, dicens, Isti canones secundi sunt Ancyrensiarum, qui (apud) Neocæsariam sunt expositi: et hi priores sunt Nicænis. Ab hoc concilio in omnibus Græcis codicibus, Balsamonis præsertim et Zonaræ, quindecim canones editi perhibentur. Sed in nomocanone Arabico in Bibliotheca nostra Bodleiana quatuordecim tantum numerantur. Quippe in quo de præsentī Synodo hæc habemus (Latine) *Et sextus est liber canonum secundi Concilii in Cartagenâ* (sic), *denominata etiam Cæsarea, et*

numerus erat quinquaginta Episcopi, et ediderunt quatuordecim canones de conjugio et sacerdotibus. Et sic etiam priscae editionis Latinae autor, et Dionysius Exiguus, et Isidorus Mercator quatuordecim tantum canones huic Concilio adscribunt, decimum tertium, et decimum quartum in unum contrahentes. BEVEREG. Cum omnino debeant duo hi canones inter se conjungi, Latinorum ego computationem amplexus sum; cui favet Usserius archiepiscopus in *Epistola* sua x. pag. 18. edit. Lond. simul vero Gangrensi concilio canones viginti pro undeviginti adnumerans. Verum enimvero huic recensitioni accedere possit vel Græca auctoritas, quippe cum se res similiter habeat in *codd. duobus Bodleianis*, quorum alter sæculi undecimi est, in quibus xiv. tantum Canones Neocæsarienses recensentur. Is autem numero 196. signatus est. Simile præstant et *codex Vindobonensis bibliothecæ* XLIV. secund. numeros *Kollar.* qui est *Synodici* pars prior; Symeonisque *Epitome Canonum* in tomo ii. *Biblioth. Jur. Canon. Vet.* p. 724. Adde MS. 226 apud *Codd. Nanios* p. 445 *Catalogi.* Eundemque computum a Photio in *Nomocanone* servatum fuisse, ostendit Jacobus Leschasserius in *Consultationis* particula præfixa eidem. *Bibliothecæ* p. 13. quem infra attuli de hac re memorantem ad Canon. XIII. Porro hic Canon atque pars ejus posterior in unum coaluerunt in Joannis Antiocheni *Canonum Collectione* seu *Digesto*, vicesimo primo Titulo Collectionis, etsi in Tit. xxiii. Canon ultimus per errorem, ut in erratis cl. editores *Juris Canon. Bibliothecæ* monuerunt, num. ιε'. non ιδ'. designatus est. Sed enim legitur ιδ'. in Joannis *MSto Bodleiano* num. 86. signato, in quo quidem codice haud semel positum de his canonibus invenias, εἰς δὲ τὰ κεφαλὰ ἅπασας καὶ δέκα. Cum vero præter morem canon penultimus bifariam divisus fuisset in *Epitome Canonum*, qui ab Hadriano I. Carolo M. Romæ oblatis sunt, quindecim canones epitome illa recensuit, renitentibus aliis omnibus, ut dixi, Latinis. Vid. tom. vii. *Concil.* ed. Labbe et Cossart.

CANON I.

P. 181. l. 10. αὐτὸν μετατίθῃσθαι] Posuisse se monuit Beveregius ex codd. Amerbachiano et Bodleiano (qui est numero 205. designatus) desumpta, αὐτοῦ μετατιθέσθω, et in sequentibus ἐξωθείσθω pro ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν, et ἀγέσθω pro ἄγεσθαι αὐτόν. At verba recepta, legibus et canonibus solennia, subaudito nimirum post modum infinitivum ἔδοξεν, quod in *Concilii Chalcedonensis* canone vicesimo suppletum est, præstant non modo ceteræ *Conciliorum* editiones, pariter atque illa Harduini, quam quidem editionem plerumque sequor, verum etiam *Codex Canonum Justellianus*, *Joannes Antioch.* *Bodleianique* sex saltem *codices canonum manuscripti*, nam in *codice* 196. ubi αὐτοῦ extat, μετατίθῃσθαι tamen exaratum est. Corrigas interim ex Joannis Antiocheni *MSto Bodleiano* librum editum, in quo κατατίθῃσθαι pro μετατίθῃσθαι male positum est; verumtamen idem error etiam *codici MS.* 5571. inhæret, quæ quidem collectio canonum manca est, sed ejusdem fortasse Joannis.

Ibid. l. 12. μετάνοιαν.] Zonaræ *Commentarius*: 'Ἐὰν γὰρ μὲν νομιμὸν τάχα ἑαυτῷ πρεσβύτερος συναλλάξῃ, μετατίθεται τῆς τάξεως αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ, ἐκβάλλεται τῆς ἱερωσύνης. καθαιρεῖται γάρ. ἔὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, τελείως ἐξωθεῖται τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς μετανοούντων ἄγεται τόπον, ὥστε προσκλαίειν, καὶ ἀκροᾶσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ ἀναπληροῦν. Hunc vero posteriorem ad laicam communionem admitti a S. Basilio in Canone XXXII. et a Carthaginensi Synodo in Canone XXVII. addit Zonaras. Similia habet Balsamo. Aristeni hæc sunt; 'Ὁ γυναικα λαβὼν πρεσβύτερος, τῆς μὲν ἱερωσύνης μετακινεῖται· τῆς δὲ τιμῆς καὶ τῆς καθέδρας μετέχει. ὁ δὲ πορνεύσας, ἢ μοιχεύσας, τέλειον ἐξωθεῖται, καὶ εἰς μετάνοιαν ἄγεται. Diaconorum quoque jam ordinatorum nuptias, nisi ea de re diaconatum suscepturi cavissent, damnabant οἱ σύγχρονοι Ancyrani in Canone X. Tum, quidquid interea de origine atque utilitate coelibatus clericalis statuendum est, quem quidem, auctor est Platina, liberum a legibus esse debere judicabat etiam pontifex Romanus Pius II. cuique, ni fallor, constabit veterum scripta legenti; quamvis

plurima extent exempla non tantum aliorum sacerdotum, verum etiam episcoporum, cum conjuge atque liberis vitam degentium, nullos tamen commemorari, vel episcopos, vel presbyteros, aut denique diaconos, nisi diaconi de hac re prius cavissent, qui his temporibus post ordinationem suam uxores sibi conjunxerint. Fassus est, ut alibi scripsi, ipse quoque Paphnutius apud concilium Nicænum, τὸν φθάσαντα κλήρου τυχεῖν μηκέτι ἐπὶ τὸν γάμον ἔρχεσθαι κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀρχαίαν παράδοσιν. Verba sunt Socratis *Hist. Eccl.* 1. 2. Confer Sozomen. *H. E.* II. 6. Vid. et S. Jacobi Nisibensis *Sermonem* XVII. §. 9. p. 383. qui eidem concilio interfuit.

CANON II.

P. 181. l. 14. μέχρι θανάτου] Sequitur istud in Beveregii *Synodico*, μὴ πειθομένη λῦσαι τὸν γάμον, quod cum ignorent omnes editiones Græcæ atque Latinæ, in uno codice 205. Bodleiano inventum, sed refragantibus septem aliis canonum exemplaribus scriptis, ne dicam Joannem Antiochenum *MStum*, idem ideo ex glossa tantum videtur profectum, sed tamen canonem vere exponens. Itidem abest cum a *Lloydii MSto*, tum a *Pedalio Venetaque Synopsi*. Idem vero ipsum extitisse dixerim etiam in *codicibus* Zonaræ ac Blastaris, qui in *Commentariis* suis verba addant. Mox τῷ præfigunt θανάτῳ libri cum *scripti* tum *editi* omnes præter *Conciliorum* editiones, quas hic relinquendas duxi.

P. 182. l. 3. ἡ μετάνοια] Zonaræ *Commentarius*: Ἐὰν γυνὴ κατὰ γάμον δύο ἀδελφοῖς συνοικήσῃ, ἐξωθείσθω τῆς ἐκκλησίας μέχρι θανάτου μὴ πειθομένη λῦσαι τὸν γάμον· εἰ δὲ θνήσκουσα ἐπαγγέλληται, ὅτι ὑγιάνασα λύσει τὸν γάμον, τεύξεται τῆς ἀγίας μεταλήψεως τότε, καὶ ἀναρρώσθαι, ἔξει μετάνοιαν, ἀντὶ τοῦ δεχθήσεται εἰς μετάνοιαν, ἐὰν δὲ τὸ ἐν τῶν προσώπων τούτων ἐν τῷ ἀθεμίτῳ γάμῳ τελευτήσῃ, δυσχερὴς ἡ μετάνοια τῷ περιλειφθέντι. ὁ γὰρ μετανοῶν ἀφιστάμενος τῆς ἁμαρτίας πιστεύεται μετανοεῖν. εἰ δ' ἔτι τὸ κακὸν πράττει, πῶς λογισθήσεται μεταμέλестhai, ἢ πῶς δεχθήσεται εἰς μετάνοιαν; ὁ δὲ μέχρι θανάτου τῆς γυναικὸς μὴ ἀποστὰς τῆς ἀθεμιτογαμίας, δείκνυσιν, ὅτι εἰ καὶ ἔτι περιῆν, οὐκ ἂν ἀπέστη τῆς ἁμαρτίας, ὥς γοῦν ὅσον τὸ

ὕπ' (for. ἐπ') ἐκείνῳ τῷ κακῷ ἐπιμένων, δυσχέρειαν ἔξει πρὸς τὴν μετάνοιαν, καὶ ὥσπερ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν λθ'. κανόνι φησὶν· ἢ τῷ μοιχῷ συζῶσα, μοιχαλὶς ἐστὶ πάντα τὸν χρόνον· οὕτω καὶ ὁ ἀθεμιτογαμῶν ἕως ἂν μὴ λύσῃ τὸν ἀθέμιτον γάμον, ἀμαρτάνει καὶ εἰς μετάνοιαν ἄδεκτος ἔσται. Hujusmodi nuptias ubique damnatas fuisse, ostendit canon LXI. *Eliberitani in Hispania Concilii*, eodemque numero designatus canon *Concilii Agathensis*, XVIII. item *Aurelianensis primi*; quæ duo concilia ineunte sæculo sexto in Gallia celebrata sunt.

CANON III.

P. 182. l. 5. πλείστοις γάμοις] De illis hoc expositum est, qui plura duobus conciliaverint sibi matrimonia, cum ab aliis scholiastis Græcis, tum a Zonara, cujus hic commentarius est: 'Εν τετάρτῳ κανόνι ὁ μέγας Βασίλειος, τοὺς τριγάμους ἐπὶ πενταετίαν ἀφορίζεσθαι λέγει, καὶ τοῦτον τὸν χρόνον οὐκ ἀπὸ κανόνος εἶναι φησιν, ἀλλ' ἐκ συνηθείας καὶ τῆς τῶν προειληφόντων ἀκολουθίας, καὶ τὴν τριγαμίαν δὲ, εἰς πολυγαμίαν ἀνάγει. τίνα δὲ λέγει χρόνον ὠρισμένον ὁ παρὼν κανὼν, ἡγνόηται, προγενεστέρα γάρ ἐστι πολλῷ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἡ συνόδος αὕτη, καὶ παντελῶς εἰ ὠριστο πρὸ ταύτης χρόνος ἐπὶ τῶν τριγάμων, οὐκ ἂν ἡγνοήθη τῷ τὰ πάντα σοφῷ Βασιλείῳ· εἰ μὴ που λέγει καὶ αὕτη ἡ σύνοδος ὠρισμένον χρόνον, τὴν συνηθειαν. ὁ μὲν οὖν χρόνος, φησὶν, ὠρισμένος ἐστίν· ἢ δὲ τῶν ἐπὶ τῇ τριγαμίᾳ μετανοούντων ἀναστροφῇ, καὶ ἡ πίστις ἢ πρὸς τὸν Θεόν, συντέμνει τὸν χρόνον. εἰ γὰρ ὁ τούτους οἰκονομῶν, ὁρᾷ αὐτοὺς σπουδὴν ἐνδεικνυμένους, καὶ θερμότητά περὶ τὴν μετάνοιαν, καὶ οὐκ ἀπογινώσκοντας, ἀλλὰ πιστεύοντας, ὅτι διὰ τὴν πολλὴν ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ ἀφεθήσεται αὐτοῖς τὸ ἀμάρτημα, συντεμεῖ τὸν χρόνον καὶ ἐλαττώσει αὐτόν. Confer Canon VII. qui sequitur, et XIX. *Ancyranum Concilium*, adnotationesque subjunctas.

CANON IV.

Ibid. l. 9. ἐπιθυμήσας] Hoc pro ἐπιθυμῆσαι *vulgata Conciliorum lectione* habet Beveregius, prout *Codex Canonum Eccles. Justellianus* et *Joannes Antioch.* Neque aliud quid aut scripti *Bodleiani*, demptis tribus 26. et 196. et 715. aut

Interpretes Latini agnoscunt; quibus nunc addas Pedalium.

Ibid. l. 10. αὐτῇ] Hoc quoque pro μετ' αὐτῆς præbuit Beveregii *Synodicon* ex codice, ut videtur, *Bodleiano* 205. desumptum, dum lectionem alteram *editi libri* exhibebant. Firmant autem mutationem *septem* præterea *codices scripti Bodleiani*, atque *Joannes Antiochenus MSus*. Ceterum ad oram editionis novæ *Conciliorum Mansianæ* positum est προσκαθευδῆσαι pro συγκαθευδῆσαι.

P. 182. l. 11. ὑπὸ τῆς χάριτος ἐρρύσθη] Optime notat Joan. Johnsonus ad Anglicam suam *Canonum Versionem*, Canonem hunc magis ad doctrinam, ut loquuntur, quam ad disciplinam pertinere; nisi cautum illud eo fuisse existimemus, ut nemo fornicationi patrandaë cogitatione tantum intentus, ab illa tamen servatus, ad poenitentiam ecclesiasticam compelleretur, etiamsi vel actu aliquo, vel sua ipsius confessione, notum esset propositum ejus. Sic ille. Zonaras autem in *Comment.* ad hunc Canonem S. Basilium M. affert vel incipienti delicto debitas pœnas in canone suo LXXX. irrogantem. Ita est; at certe nemo unquam tam severus fuit, ut hujusmodi peccatum tantummodo animo propositum vindicandum eadem pœna censeret, ac debeatur ei reipsa admissio. Interea nonnulla ad initium peccati spectantia, iterum atque iterum animo volvenda, admonuit Matthæus Blastares in *Syntagmate* Lit. II. cap. xvi. p. 224. apud Beveregium. Harduinus denique in marg. edit. suæ *Conciliorum* lectorem relegat ad S. Augustinum Serm xliii. *De Verbis Domini*, cap. 12.

CANON V.

Ibid. l. 13. τὸ Κυριακὸν] Articulum addidi ex *tribus scriptis* 26. et 158. et 205. Zonaræque interpretatione ad Basilii M. *Epist. Canonice* Canonem XX. ubi hæc Neocæsariensium Zonaras attulit.

Ibid. l. 14. φανῇ] Vulgo abest φανῇ ante ἀμαρτάνων, quod legisse tamen *Joannem Antioch.* notavit ad marg. Harduinus. Cum vero extaret verbum in *Bodleianis codicibus omnibus* præter *duos* illos 158. et 205. agnóscereturque ab *Inter-*

pretibus Latinis, idem in textum recepi. Ut duo illi codd. sic Zonaras ad S. Basilium habet ἀμαρτάνη pro participio ἀμαρτάνων. Nunc vidi extare lectionem nostram φανῇ in *Lloydii MSto*, sed abesse illam a *Pedabio* ac *Veneta Synopsi*.

Ibid. ἀμαρτάνων] Ἀμάρτημα de peccato carnis intelligitur. Nicæen. II. IX. XIV. HARDUIN. In canone illo XIV. ita patres Nicæni: Περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ παραπεσόντων, ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε τριῶν ἐτῶν αὐτοὺς ἀκροωμένους μόνον, μετὰ ταῦτα εὐχέσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. Contra illos autem disputans, qui cum veteribus scholiastis putant duos ordines fuisse in ecclesia catechumenorum nominibus distinctos, quorum alii dicerentur *genuflectentes*, alii *audientes* sive ἀκροώμενοι, utrumque canonem aliter exposuit Salmasius. “Canon Neocæsariensis (inquit “ illo) eum qui ex catechumenorum est ordine, et in ecclesia “ *orantium de geniculis*,” [quos distinguit ab illis qui domi instruebantur ac discebant ea quæ sunt fidei, necdum recepti in ordinem catechumenorum in ecclesia publice orantium] “ si peccet, ad ἀκροωμένους relegat, id est, ad “ secundum ordinem pœnitentium, qui stantes scripturam “ sacram audiebant. Hoc est quod dicit canon, γόνυ κλί- “ νων, ἀκροάσθω, id est, cum de geniculis oraret, verbum “ stans audiat, et pro catechumeno fiat pœnitens secundi “ gradus. Nam statim adjicit, ἐὰν δὲ καὶ ἀκροώμενος ᾖ τι “ ἀμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω. Si audiens adhuc peccare perseveret, “ id est, in audientium pœnitentium ordine stans, ab ec- “ clesia ejiciatur.” Hæc vir magnus, sub nomine *Simplicii Verini* latens, in *Tractatu Adversus Grotii Librum postu- mum*, p. 116—119. Magis ad litteram canon ita expone- retur; Si catechumenus, qui in ecclesia inter catechumenos steterit, peccare deprehensus fuerit, genibus flexis inter au- dientes versetur, non peccans ulterius; sin etiam inter audientes versatus, adhuc peccare perseveraverit, ejiciatur. Denique de illis qui ante baptismum peccavissent, adi CONCILIIUM ANCYRANUM, ubi ad Can. XII. agit de iisdem Zonaras; is vero, ut obiter hoc notem, in interpretatione sua canonis xx. S. Basilii, dat operam, ut asserentem patrem illum in iudicium non vocari pristinos catechume-

norum mores, hoc est post peractum baptismum, cum Neocæsariensi canone conciliet.

CANON VI.

P. 183. l. 2. Περὶ κυοφορούσης, ὅτι δεῖ φωτίζεσθαι &c.] Canonis synopsis, magis quam ipsa canonis verba, hoc sapere videtur. Paulo post κοινοῦ pro κοινωνοῦ habet *Lloydii MS.*

Ibid. διὰ τὸ ἐκάστου ἰδίαν &c.] Ad literam vertas, *Nihil enim in hac quidem re commune habet illa quæ parit cum partu suo, quoniam illud apud professionem propositum proprium esse cujusque declaratur.* Etenim articulum τὴν ante ἐπὶ præstant cum editi, tum vero *Bodleiani omnes præter duos illos 205. et 158.* Conferas cl. Gul. Wall. *Historiam Pædobaptismi* Anglica lingua conscriptam, vol. i. p. 63. a Johnsono ad hunc canonem laudatam.

Ibid. l. 4. τὴν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ] Joannes Antioch. tit. xxxvi. habet τὴν ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ, ἥτοι ὁμολογίᾳ. *HARDUIN.* Albaspinæus, in *Notis in quosdam Canones Conciliorum Asiæ*, ad fin. *Observatt. in Vet. Eccles. Ritus:* “*Quia proprium uniuscujusque propositum, de fide interrogabantur catechumeni antequam baptisarentur; neque aliter ad fontem lavaeri admissos reperies, nisi ejus rationem aliquam reddidissent; interrogant eos nostræ fidei sacerdotes; et si præviderint in Patre et Filio, et Spiritu Sancto eos baptisatos, &c.* Arelatense primum can. 8. Præterea paulo antequam mergerentur, baptismum se optare, se baptisari velle, magna voce contestabantur: quæ cum ab iis qui parentum utero includerentur, non possent fieri, ad eosdem baptismi vis et gratia pervenire et penetrare non poterat. Hunc ipsum canonem ita interpretatur Martinus Bracarensis, *nam nihil in hoc participat mater infanti qui nascitur; propterea quod unicuique propria voluntas in confessione monstretur.*” p. 371. ed. *Helmestad.*

Ibid. l. 5. δείκνυσθαι] *Balsamonis Comment.* Τινὲς ἔλεγον, μὴ ὀφείλειν βαπτίζεσθαι τὰς ἐξ ἀπίστων τῇ ἐκκλησίᾳ προσερχομένας κυοφορούσας, ἀλλ’ ἀναμένειν τὴν εἰς τὸ φῶς τοῦ τοκέτου ἐξέλευσιν, ἵνα μὴ ταύτης βαπτιζομένης, δόξῃ συμβαπτί-

ζεσθαι, καὶ τὸ ἐγκυμονοῦμενον ὡς ἡνωμένον διόλου αὐτῇ. κἀν-
 τεῦθεν μετὰ τὸ γεννηθῆναι, ἢ ἀφώτιστον καταλειφθῇ, ἢ βαπτίζο-
 μενον λογισθῇ καὶ αὐθις βαπτίζεσθαι, οἱ γοῦν πατέρες τὴν
 ἀντίθεσιν ταύτην μὴ παραδεξάμενοι, ὥρισαν ἀποκριματίστως
 βαπτίζεσθαι τὰς κυοφορούσας, ὅτε βούλονται, διὰ τὸ μηδεμίαν
 κοινωνίαν ὑπεῖναι τῇ τικτούσῃ μετὰ τοῦ τικτομένου, ὅσον εἰς
 τὸν λόγον τοῦ φωτισματος. ἄλλως τέ, φασιν, ἀναγκαία ἐστὶν ἡ
 ἐκάστου ὁμολογία ἐν τῷ βαπτίζεσθαι· τὸ δὲ ἔμβρυον ἐστερη-
 μένον διαθέσεως οὐ δύναται τὰς ἐπὶ τῷ βαπτίσματι ὁμολογίας
 ποιῆσαι. προσετέθη δὲ τῷ κανόνι τὸ, ὅτε βούλονται, διὰ τοὺς
 λέγοντας πρὸ μὲν τοῦ εἰδοποιηθῆναι τὸ ἔμβρυον εἰς ἄνθρωπον
 ἀκινδύνως βαπτίζεσθαι τὴν μητέρα ἐγκυμονοῦσαν, μετὰ δὲ τοῦτο
 μὴ καλῶς αὐτὴν βαπτίζεσθαι· διὰ τὸ εἶναι τοιαύτης διαθέσεως τὸ
 ἐγκυμονοῦμενον, οἷας εἰσὶ καὶ ἀρτιγέννητα νήπια, τὰ μὴ δυνά-
 μενα ὁμολογεῖν. διό τοι καὶ εἶπον οἱ πατέρες, ἐπ' ἀδείας ἔχειν
 τὴν ἐγκυμονοῦσαν, ὅτε θέλει βαπτίζεσθαι, τὰ μὲν γὰρ ἔμβρυα,
 ὅπως ἔχουσι διαθέσεως, οὐδεὶς περιεργάσασθαι δύναται, ἢ ἀνα-
 δέξασθαι· τὰ δὲ νήπια διὰ τῶν ἀναδεχομένων αὐτὰ κατατίθεν-
 ται, καὶ πράγματι φωτιζόμενα θείας καταξιῶνται ἐλλάμψεως.
 ἀνάγνωθι καὶ τὰ ἐν τῷ ι'. κεφαλ. τοῦ δ'. τίτλου τοῦ παρόντος
 συντάγματος παρ' ἡμῶν γραφέντα.

CANON VII.

P. 183. l. 7. γάμους διγαμοῦντος] Vulgo γάμους διγαμοῦντων.
 Prætuli ego *codicum quatuor MSSorum* lectionem, quam
 exhibet Joannes quoque Antiochenus *impressus* una cum
codice 5771. superius memorato. Habet autem γάμον διγα-
 μοῦντος Beveregii *Synodicum*, quam quidem lectionem in
 codicibus multis reperi. Sed præferendum est γάμους,
 propterea quod sequitur forma eadem ad Canonis finem.
 Cum vero de usu pluralis γάμους pro singulari dubitasset
 quispiam, mutatum fuisse ab eo putaverim γάμους in γάμον.
 In *Glossario Latino-Græco* Car. Labbæi habes, *Nuptiæ*.
 γάμοι, γάμος, et in *S. Matthæi* cap. xxii. similiter plurale
 cum hac significatione quater positum videtur, ubi fre-
 quentissimum ejus apud auctores usum critici ostendunt.

Ibid. l. 8. μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγάμου] Ex his verbis
 facile est colligere, quales digami hic intelligendi sint;

tales nimirum, qui duas habent eodem tempore uxores. Laicis enim, qui post mortem unius aliam uxorem ducunt, pœna a nullo unquam canone imposita fuit, nec publica ab iis exacta pœnitentia. Sed de hac re alibi fusius agemus. BEVEREG. Recte hac de re dissentit a Beveregio cl. Johnsonus, in testimonium adductis *Concilii Laodicensi* Can. I. et *S. Basilii* Can. IV. atque etiam Canone III. *hujusce Concilii*. Et supra notatum aliquid est de his nuptiis, quas minus probare S. Paulus cum in epistolis ad Timotheum et Titum tum alibi videtur, ad Canonem XIX. ANCYRANI CONCIL. Sed vero hæud ubique terrarum sancitum fuisse τὸ τοῦ διγάμου ἐπιτίμιον, cl. Binghamus lib. xvi. *Antiquit. Eccles.* cap. 11. §. 7. se opinari ait. Atque ad pœnitentiam redigi hunc durante ipso conjugio regula universali interdictum fuisse vult Balsamo in *Commentario*, quem nunc subjungam. Ὁ διγαμήσας λαϊκὸς οὐ παραχωρεῖται μετασχεῖν τῶν θείων ἁγιασμάτων ἀπεντεῦθεν, ἀλλὰ μετὰ ἐνιαυτόν· φησὶ γοῦν ὁ κανὼν, ὡς ἐπεὶ τὸ ἐπιτίμιον τοῦτο παρὰ τοῦ ἱερέως ἐπάγεται τῷ διγαμήσαντι, οὐκ ὀφείλει οὗτος συνεστῆσθαι αὐτῷ εἰς τὸν γάμον. δοκεῖ γὰρ ὥσπερ διὰ τῆς παρουσίας συναινεῖν, καὶ οὐ δυνήσεται ἐπιτιμῆσαι τὸν διγαμήσαντα. καλῶς οὖν διωρίσαντο μὴ συνεστῆσθαι τούτῳ τὸν ἱερέα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ γάμου. μετὰ γὰρ τὸν γάμον οὐ κωλυθήσεται συνανακεῖσθαι αὐτῷ, ὡς μηδὲ ἀκοινωνήτῳ ὄντι. εἰπὼν δέ τις ποτὲ ὀφείλειν τὸν διγαμήσαντα μετὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς διγαμίας δέχεσθαι εἰς μετάνοιαν, καὶ ἐπιτιμᾶσθαι, (ἔτι γὰρ τοῦ γάμου συνισταμένου, ταῦτα χώραν οὐκ ἔχουσι κατὰ τὸν καθόλου κανόνα) ἤκουσε μὴ εἶναι γάμον, ἀθέμιτον, ὥστε διασπᾶσθαι. καὶ διὰ τοῦτο ἔρρωται μὲν ἐπιτιμᾶται δὲ μετρίως, ὡς εἴρηται.

P. 183. l. 8. τίς ἔσται ὁ πρεσβύτερος] Anne interpretandum, τίς ἔσται *qualis erit presbyter*? scil. *cum dari sibi pœnitentiam petit digamus, qua conditione erit*, h. e. nonne ipse venia egens erit *presbyter, qui præsentia sua in convivio nuptiali hasce nuptias confirmasset*? Ita enim ad *Synopsin*, quæ sequitur, Οὐχ ἐστιᾶται πρεσβύτερος ἐπὶ διγάμοις. ἐκείνου γὰρ συγγνώμης δεομένου, τίς ἐκείνου ἀξιώσει συγγνώμης; hæc commentatus est Aristenus: Ὁ ἱερεὺς εὐλογήσας τὸν δίγαμον, τῆς τραπέζης ὀφείλει ὑπαναχωρεῖν, καὶ μὴ συνεστιαθῆναι αὐτῷ.

εἰ γὰρ ὑπὸ ἐπιτίμιόν ἐστιν ὁ δίγαμος, ποία ἔσται τῷ πρεσβυτέρῳ συγγνώμη, τῷ διὰ ἐστιάσεως τοῖς τοιούτοις συγκατατιθεμένῳ γάμοις. Zonaras autem ait: Ἡ διγαμία ὑπὸ ἐπιτίμιόν ἐστιν. ἐνιαυτὸν γὰρ τῆς ἀγίας μεταλήψεως εἴργεται, τὸ δὲ ἐπιτίμιον οἱ ἱερεῖς ἐπάγουσιν, εἰς μετάνοιαν ἐρχομένου τοῦ διγαμήσαντος. ὁ γοῦν διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ συναινεῖν δοκῶν τῷ δευτέρῳ γάμῳ ἱερεὺς, τίς ἔσται, φησὶν ὁ κανὼν, τουτέστι, πῶς οὐκ αἰδεσθήσεται ἐπιτιμῶν τῷ δευτερογαμοῦντι ὁ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ συνευδοκῶν τῇ δευτερογαμίᾳ; ἀλλὰ ταῦτα ἐν γράμμασιν· ἡμῖν δὲ καὶ πατριάρχης ὤφθη, καὶ μητροπολίται διάφοροι συνεστιώμενοι δευτερογαμήσαντι βασιλεῖ. Gentianus interea Hervetus in *Interpretatione sua Latina* ita vertit, sed vim dicti haud explicans; *Presbyter*——*ne convivetur*. *Cum enim requirat poenitentiam digamus, quis erit presbyter, qui eo quod sit convivio acceptus, nuptiis assentiatur?* Conferend. *Actus Apost.* xii. 18. τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο, ubi *Vulgata* habet, *quidnam factum esse de Petro*.

CANON VIII.

P. 183. l. 12. Γυνή τινος] Ἐὰν γυνή τινος (ita edidit Beveregius). Joannes Antiochenus in collect. can. tit. 41. legit, Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερώς. Sic etiam legit Dionysius Exiguus; vertit enim, *Mulier cujusdam adulterata laici constituti, si evidenter arguatur*. Et vetus interpres, *Mulier cujusque adulterata laico constituto, si doceatur*. Sic etiam legitur in Parisiensi Balsamonis editione: sed codex Amerbachianus cum Tiliiano nostræ lectioni adstipulatur. BEVEREGIUS. Lectionem *Conciliorum* atque *Canonum*, Γυνή τινος, tuentur *Bodleiani codices omnes* præter illum, quo usus est Beveregius, *cod.* 205. Tilianus autem ab eo commemoratus codex, *Latina Interpretatio* est Gentiani Herveti, quæ ex *codice Joan. Tili* Balsamonis *Commentariis cincto* facta est, dum tamen *editio Græcâ* ipsius Tili, hæc est, ut dixi, canonum editio princeps, aliter se habet. Neque differunt *Pedalium* et *Veneta Canonum Synopsis*. Apostolus quærit, εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται; 1 *Tim.* iii. 3.

P. 183. l. 13. ἐλθεῖν οὐ δύναται] Relegat lectorem Johnsonus ad *Canon. Apost.* xviii. Ὁ χήραν λαβὼν, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἑταῖραν, ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. Porro ab eodem erudito viro verba *Leviticæ* cap. xxi. comm. 14. indicantur, ubi summo pontifici fere eadem prohibentur conjugia. Ceterum mox addere Joannem Antiochenum post οὐ verba δι' αὐτὴν Beveregius notavit; hæc tamen abesse video a *Joanne scripto Bodl. cod.* 86.

Ibid. l. 16. ὑπηρεσίας] Vocem mutavit cum altera διακο-
νίας ex *codice suo*, ut videtur, accepta Beveregius. Reliqui *Bodleiani* refragantur; et conferendus est Canon. X. Zonarasque in *Scholio* habet, quod sequitur; Ἀνδρὸς λαϊκοῦ γυνὴ μοιχευθεῖσα, καὶ φανερώς ἐλεγχθεῖσα, κωλύει τὸν ἄνδρα αὐτῆς εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν, τουτέστιν εἰς βαθμὸν ἱερατικόν τινα, πλὴν ἢ φανερώς ἐλεγχθεῖσα, οὐχ ἢ ἐν ὑποψίᾳ γενομένη, ἢ καὶ κατηγορηθεῖσα παρὰ τινος τῶν κατηγορεῖν οὐ δυναμένων αὐτῆς προσώπων. οὐ γὰρ τῷ βουλομένῳ ἐφέϊται περὶ μοιχείας κατηγορεῖν, ἀλλὰ ῥητοῖς προσώποις. ἐὰν δὲ καὶ ἱερωμένου γυνὴ μοιχευθῇ, ἀπολύσαι αὐτὴν ὀφείλει, τουτέστι, διαζυγῆναι αὐτῆς· εἰ δὲ συζῆν αὐτῇ βούλεται, κωλύεται τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ διακονίας· ἥτοι τοῦ βαθμοῦ εἰς ὃν κατετάχθη. ἢ γὰρ μοιχευθεῖσα μεμΐανται, ὁ δὲ ταύτῃ μιγνύμενος ἐν σῶμα γίνεται, καὶ λοιπὸν μετέχει κἀκείνου τοῦ μιάσματος, ὁ δὲ μεμιασμένος πῶς δεχθήσεται εἰς τι θεῖον λειτούργημα; Christoph. Justellus ad *Codicem Canonum Eccles. Univ.* hæc notavit. “ Concilium Eli-
berit. [47] Tertullianus lib. iv. contra Marcion. *Quid facit apud te maritus, si uxor ejus commisit adulterium, habebitne illam? nuptias nec separari vult Christus prohibendo repudium; nec cum macula haberi, tunc permittendo divortium.* Chrysostomus, *Sicut crudelis et iniquus est, qui castam dimittit uxorem; sic fatuus impiusque est, qui retinet meretricem.* Innocent. III. cap. qui vir. de adulter.” Civilibus quoque legibus punitos esse viros adulteras uxores non repudiantes, ad ANCYRANI CONCIL. Canon. XX. jam adnotatum est. *Lloydii MS. Pedalium et Sylloge Veneta* lectionem receptam tuentur.

CANON IX.

P. 184. l. 2. διὰ τὴν ἄλλην σπουδὴν] Exposuit Zonaras, *Cum sit* σπουδαῖος, h. e. *cæterequin bonus*. Confer et Canon. XII.

Ibid. τὰ γὰρ λοιπὰ ἁμαρτήματα] Alia præterea delicta, sed ea minora, neque cum stupro conjuncta, vulgus quidem hominum censebant ordinatione deleri; immo peccata omnia nonnulli aiebant: ecclesiæ vero, teste Blastari in *Syntagmate* Lit. X. cap. xxv. p. 216. haud tantum valere visum sacerdotium est, ut solveret, quod nonnulli putabant, delicta quæ jam antecessissent, etsi sacrum quidem lavacrum novum reddere posset hominem, qui baptizatus esset; canonem enim nonum Nicænum jubere presbyteros, qui aut citra probationem sint ordinati, aut interrogati quidem confessi fuerint priora peccata, præter regulam tamen ordinati sint, nequaquam admitti; τὸ γὰρ ἀνεπίληπτον, inquit patres, ἐκδικεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

Ibid. l. 6. ἐξουσίαν.] Aristeni *Commentarius*: Τὰ μὲν ἄλλα πάντα ἁμαρτήματα ἡ χειροθεσία λύει· μονῆς δὲ τῆς σωματικῆς ἁμαρτίας ἡττᾶται. ἐὰν οὖν τις, πορνείαν προημαρτηκὼς, εἰς ἱερωσύνην παραδέχθῃ, καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν ὁμολόγησῃ τὰ ἁμαρτήματα τῆς μὲν καθέδρας καὶ τιμῆς τῶν πρεσβυτέρων μεθέξει, ἱερατικὸν δέ τι οὐκ ἐνεργήσῃ· εἰ δὲ μήτε αὐτὸς ὁμολογοίῃ, μήτε παρ' ἄλλου ἐλέγχοιτο φανερώς, παρὰ τῇ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ κέλλεται τῆς ἱερωσύνης πανσθῆναι, εἴτε καὶ μή. Cum hoc Canone conferendus est vicesimus secundus *Concilii in Trullo*, seu *Quinisexti*, qui idem est atque Canon. XXVII. S. Basilii Magni. Adi et canonem LXXVI. concilii Eliberitani ad diaconos *in crimine mortis detectos* pertinentem. Porro ideo laudatur medicus quidam nominæ Martyrius apud Sozomenum *Hist.* vii. 10. quod magnorum delictorum conscius diaconus fieri detractaverit.

CANON X.

Ibid. l. 8. ἐὰν τῷ αὐτῷ] *Vulgo* ἐὰν ἐν τῷ αὐτῷ, dum omittitur ἐὰν in edit. *Canonum* Tiliana, quæ princeps est.

Præpositionem vero ἐν expunxi fide nixus *sex MSSorum*, Joannisque Antiocheni cum *editi* tum *scripti*, tum vero *codicis* superius memorati 5771. Nunc firmare omissionem *Pedalium* vidi.

P. 184. l. 9. τοῦ ὑπηρέτου] *Subdiaconi*, ut monuit Anglicus interpres Johnsonus, testibus citatis *Concilii Laodicensi* canonibus XX. et XXI. et sequentibus. Ad canon. ejusd. *Concil.* XXII. ait Zonaras: Τοῖς γοῦν ὑπηρέταις, ἦτοι τοῖς ὑποδιακόνοις, οὐκ ἐφέλται φορεῖν ὠράριον· τοῦτο γὰρ τῶν διακόνων ἐστί. Hæc interea Balsamonis extant ad Canonem hunc Neocæsariensium—εἰς ὑπηρέτον δὲ τάξιν καταβιβασθῆσονται, ἦτοι ἀχειροτονήτου ὑποδιακόνου ἢ ἀναγνώστου. Sed vero inter τοὺς ἀχειροτονήτους subdiaconum haud recenset *Constitutionum Apostol.* Auctor lib. viii. capp. 21. et 22. qui scribit, ὑποδιάκονον χειροτονῶν, ᾧ ἐπίσκοπε, ἐπιθήσεις ἐπ' αὐτοῦ τὰς χεῖρας, ac de lectore similiter. Super exorcistas vero, aliosque nonnullos, vetitum est fieri manuum impositionem in illis *Constitutionum* capitibus, quæ proxime sequuntur. Ita interim loquuntur hi patres Neocæsarienses in Canone suo VIII. ut fere putes omnes, ad quamcunque ὑπηρεσίαν ecclesiasticam accesserint, prius χειροτονηθέντας fuisse; quod tamen fieri haud consuetum esse, cum multi alii ostendunt, tum vero S. Basilii M. in *Canone* LI.

CANON XI.

Ibid. l. 14. ἐφωτίσθη] Ἐβαπτίσθη, quod Beveregius recepit, ego inveni in *quatuor codd. Bodleianis*, itidem in canone XIV. *Concilii Trullani*, ubi patres illi Canonem hunc Neocæsariensem adduxerunt, exhibentibus quoque illud *Sylloge Veneta Pedalioque*. Cum vero *tres codices Canonum scripti*, simul atque *edita Concilia* et *Canones*, Joannesque Antiochenus in *Canonum Digesto* alteram scripturam præsent, eademque extet in canone proxime sequente, retinenda ea videtur, neque cum patrum Trullanorum lectione, ejus haud obscura causa est, commutanda. Habet *τριακονταέτης ἐβαπτίσατο cod.* 158.

P. 185. l. 2. διδάσκειν] Zonaras: Τοῦτον τὸν κανόνα ἡ ἕκτη σύνοδος οὕτως τίθησι, καὶ ἐξηγήθη ἐκεῖ ἰδ'. ὦν. Canonem

arponam ; Ὁ τῶν ἀγίων καὶ θεοφόρων ἡμῶν πατέρων κρατεῖτω κανὼν καὶ ἐν τούτοις, ὥστε πρεσβύτερον πρὸ τῶν τριάκοντα ἑτῶν μὴ χειροτονεῖσθαι, καὶ πάνν ἥ ὁ ἄνθρωπος ἄξιός, ἀλλ' ἀποτηρεῖσθαι. ὁ γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐβαπτίσθη, καὶ ἤρξατο διδάσκειν· ὁμοίως, μήτε διάκονον, πρὸ τῶν εἰκοσιπέντε χρόνων, ἢ διακόνισσαν πρὸ τῶν τεσσαράκοντα ἑτῶν χειροτονεῖσθαι. De tempore quo ordines presbyterales conferri solebant, conferas tum Justelli Beveregiique notas ad finem horum Conciliorum a me collocatas, tum Binghami *Antiquit. Eccles.* lib. ii. cap. 10.

CANON XII.

P. 185. l. 4. ἀνθρώπων] Zonaræ *Commentarius* : Ὁς ὑγαιάνων μὲν ὑπερετίθετο βαπτισθῆναι, νοσήσας δὲ, καὶ κίνδυνον περὶ τὴν ζωὴν ὑφορώμενος ἐβαπτίσθη, οὗτος εἰς ἱερωσύνην οὐ προαχθήσεται. δοκεῖ γὰρ ἀναβάλλεσθαι τὸ φῶτισμα διὰ τὸ φιλήδονον καὶ φιλόσαρκον, καὶ τὸ θέλειν ἀνέτως ζῆν, καὶ μὴ ὑπαχθῆναι τῷ ζυγῷ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ ἐξ ἀνάγκης ἢ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐκ προαιρέσεως γενέσθαι φαίνεται. εἰ δὲ σπουδαῖος μετὰ τὸ βάπτισμα φανῇ περὶ τὴν τῶν θείων ἐντολῶν φυλακὴν, καὶ περὶ τὴν πίστιν βέβαιος, καὶ σπάνις εἴη ἀνθρώπων πρὸς ἱερωσύνην ἐπιτηδείων, τότε γενήσεται. Porro inter alia Balsamo : σημείωσαι οὖν, ὅτι καὶ ἀμφοτέρα ὀφείλουσι συνδραμεῖν, ἢ περὶ τὴν ἀρετὴν σπουδὴ, καὶ ἡ σπάνις τῶν ἀνθρώπων. Albaspinæus autem in Notis in quosdam Canones, *Observatt.* ejus subjunctis, hæc scribit ; “ De hujus canonis sententia
“ dubitari video, et eam aliter a quibusdam accipi, quam a
“ Patribus concepta sit : nimirum hoc canone a sacerdotio
“ eos penitus arceri, qui in obitum usque baptismum pro-
“ rogassent, quod insania quadam notarentur. Verum
“ hallucinantur egregie : nam in hoc canone non agitur de
“ his qui in mortem baptismum distulissent, sed de his,
“ quos mors (for. morbus), in ipso Catechumenatu, et
“ antequam ad ejus temporis exitum potuissent pervenire,
“ occupasset. Neque a sacerdotio propterea arcentur, quod
“ ea de causa essent infames, aut male audirent, sed ordi-
“ nari nequaquam poterant, (ut in quodam canone habetur)
“ quod docere, fidei arcana tradere, exponere, et cætera

“ Sacerdotii officia implere non posse viderentur, quos
 “ valetudo prima fidei elementa non sivilisset ediscere, et
 “ rerum omnium ignaros et rudes baptisari coëgisset. Hæc
 “ est ratio quamobrem ad ordines non adlegerentur.—
 “ *Fides enim ejus non est ex proposito* ; metu mortis potius,
 “ quam quod fidei suæ rationem reddere possit, profitetur
 “ se in Deum et Christum credere.” p. 372. edit. Helme-
 stad. Conferas Valesii notam ad CORNELII Fragmenta
 Eusebiana vi. 43. supra pag. 66. vol. tertii, et Justelli
 Beveregiique adnotationes, quæ infra sitæ sunt. Sed in
 Albaspinæi argumentum regeri hoc potest, sacris religionis
 erudiri atque institui posse clinicos post baptismum, immo
 oportere id fieri jussu canonis XLVII. *Concilii Laodicensi*
præcipientis ; “Οτι δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ παραλαμβάνοντας τὸ
 βάπτισμα, εἴτα ἀναστάντας, ἐκμανθάνειν τὴν πίστιν, καὶ γι-
 νώσκειν ὅτι θείας δωρεᾶς κατηξιώθησαν.

CANON XIII.

P. 185. l. 4. ΚΑΝΩΝ ΙΓ.] Apud *edita Concilia*, et Be-
 veregii *Synodicum*, quibus addas plerosque omnes *codices*
manu scriptos Bodleianos, interpretesque Græcos, Zonaram,
 Balsamonem, Blastarem, dempto tantum altero interprete
 Aristeno, in duos hic Canon divisus est, qua de re ad
 hujusce Synodi Canonum Titulum jam dixi p. 187. Sed de
 eo, quod in hac re Photius olim fecerat, nunc audiendus est
 vir doctiss. Jac. Leschasserius in *Consultatione*, cujus par-
 ticula *Bibliothecæ Juris Canon. Vet.* præmissa est : “ Con-
 “ cilium Neocæsariense (inquit ille) tot Canones habet in
 “ Codice Orientali, quot et in Codice Tiliano, nempe quin-
 “ decim. At in Codice Moguntino, qui vetus Romanus
 “ est, quatuordecim Canones habet. Hæc vero differentia
 “ ex eo nata est, quod tertius et decimus Canon Codicis
 “ Orientis Tiliani, qui incipit ἐπιχώριοι ; item quartus et
 “ decimus incipiens, οἱ δὲ χωρεπίσκοποι, pro unico Canone
 “ duabus partibus sive periodis constante citantur in Photii
 “ Nomocanone. Ambo citantur ab eo pro unico decimo
 “ tertio, scilicet prior pars ejus Canonis titulo tertio capite
 “ quarto, et posterior titulo primo capite vigesimo nono.”

Hæc ille p. 13. quibus hoc addas, appellari a Photio decimum quartum, qui canon ultimus sit, in capite proxime sequente illud a Leschasserio commemoratum. Pars porro posterior hujusce Canonis in tituli tertii capite octavo tanquam decimus tertius canon allatus est.

P. 185. l. 5. Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι] Joannes Antioch. tit. xxi. legit ἐπιχώριοι ἐπίσκοποι ἢ πρεσβύτεροι, et mox, καὶ εἰς εὐχὴν κληθῇ ἐπιχώριος μόνος. HARDUIN. A Joanne scripto in bibliotheca Bodl. rectius absunt voces ἐπίσκοποι ἢ.

Ibid. Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι] Hoc est, *Presbyteri ruris*, ut Dionysius Exiguus recte vertit. In hoc enim et sequenti canone [vel potius hoc solo, siquidem in plerisque editionibus Latinis huic ille conjungitur] de Episcopis et Presbyteris ruris agitur, quatenus ab iis distinguuntur, qui in urbibus constituti sunt; et tales quidem Presbyteri, ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι, et Episcopi χωρεπίσκοποι appellantur. Et illis in urbis Dominico, præsentē Episcopo aut Presbyteris urbis, offerre prohibetur; his autem permittitur. Adeo ut si nullum aliud suppeteret argumentum, hinc saltem clare satis evincatur, Chorepiscopos non fuisse ἐπιχωρίους πρεσβυτέρους, utpote a quibus hic apertissime distinguuntur. Neque sane ulla reddi potest ratio, quare illi χωρεπίσκοποι, hi ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι dicerentur: nisi quod illi vere Episcopi, et hi vere Presbyteri in rure constituti essent. Sed de Chorepiscopis videsis, quæ fusius commentati sumus in annotationibus ad decimum tertium Synodi præcedentis sive Ancyranæ canonem. BEVEREG. Positæ sunt infra. p. 212.

Ibid. l. 6. προσφέρειν] Προσφέρειν et διδόναι sic commemorat Canon *Synodi Nicænæ* xviii. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὅτι ἔν τισι τόποις καὶ πόλεσι τοῖς πρεσβυτέροις τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδῶσιν· ὥσπερ οὔτε ὁ κανὼν, οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκε, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ibid. l. 6. παρόντος ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρων πόλεως] Hæc verba in MS. Amerbachiano desiderantur. Sed omnes alii codices Græci, una cum Joanne Antiocheno, legunt, παρόντος ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου πόλεως. Adeo ut noster

solus Bodleianus *πρεσβυτέρων* legat. Sed veteres Latinos interpretes ita etiam legisse ex eorum versionibus patet. Namque vetus interpres vertit, *præsente Episcopo aut Presbyteris civitatis*. Dionysius Exiguus *Episcopo præsente, vel presbyteris urbis ipsius*. Sic etiam Hervetus ex codice Tiliano, *præsente Episcopo vel urbis Presbyteris*. Sed Isidorus Mercator, *præsentibus Episcopis vel Presbyteris civitatis*, ac si *ἐπισκόπων* æque ac *πρεσβυτέρων* legisset. Et hæc quidem verba necessaria esse, ex sequentibus patet, ubi dicitur, *ἐὰν δὲ ἀπῶσι*. BEVEREG. Vocem *πρεσβυτέρων* agnoscunt non tantum *codices scripti Bodleiani* omnes, demptis duobus illis Joannis Antioch. sed etiam *edita Concilia* atque *Canones*, Zonarasque, Balsamo, et Aristenus.

P. 185. l. 7. *ἐν εὐχῇ*] Zonaras *ἐν εὐχῇ, ἥτοι ἐν ἱερουργίας καιρῷ*, dum res sacra peragitur. HARDUIN.

Ibid. l. 8. *καὶ εἰς εὐχὴν κληθῇ, μόνος δίδωσιν*] Sic scribunt fere omnes. Sed diversum quid præstant Dionysius Exiguus et Isidorus *Vett. Latini Interpretes*, quorum ille habet —*et ad dandam orationem vocentur, soli dare debebunt*, Isidorus autem —*et fuerint invitati ad dandam orationem, soli poterunt dare*. Similiter S. Martinus Bracarensis in *Canonum Collectione Quorundam*. Nunc vero constat ex *Collectione Canonum Ecclesiæ Hispanæ* Matriti primum anno 1821 edita, Isidorianæ versionis codices Hispanos lectionem Græcam tueri, qui præsent, *et fuerit imitatus in orationem, solus poterit dare*. Contra in illo libro scripto Bodleiano, quem memorare solet Beveregius, exaratum inveniri *κληρωθῶσι μόνοι*. Habet *κληθεὶς μόνος cod. 158. κληθῆναι μόνος cod. 3385*. Ceteri in vulgata lectione cum *libri scripti* tum *editi* conveniunt, quibus addendi commentatores sunt; *ἐὰν δὲ ἀπῶσιν*, inquit Zonaras, *ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἱερεῖς, καὶ κληθῇ χωρίου ἢ κώμης ἱερεὺς εἰς εὐχὴν, τότε καὶ τῶν ἁγιασμάτων μεταδίδωσιν*. Si vulgata vera scriptura sit, necesse est, ut vox *ἐπιχώριος* saltem subaudiatur. Et supra notante Harduino, revera supplevit eam *Joannes Antioch.* sicut *cod. MS. Bodl.* numero 5771. designatus, qui tamen, ut dixi, ad Joannem pertinet. *Prisca* quoque *Versio* ex Ch. Justelli bibliotheca edita ita reddit locum,

quasi ab interprete inventum esset, καὶ εἰς εὐχὴν κληθῆ ὁ ἐπιχώριος ἐπίσκοπος,—si autem absentes sint, et in oratione vocatus fuerit qui de eo loco est corepiscopus (sic), solus dat. Videoque Fr. Brokesby in *Hist. Regim. Eccles. Prim.* cap. xiii. p. 205. Anglica lingua conscripta, fide versionis hujusce nixum vocabulum χωρεπίσκοπος inserere voluisse. Sed minus bene, nam inferius, ubi agitur de chorepiscopis, ibi innuitur, chorepiscopum, etiam præsente episcopo, tanquam collegam ejus, προσφέρειν, seu ἱεουργεῖν. Cum vero in aliena ecclesia peregre agebat urbis cujusvis episcopus, mos fuit, ut sacra facere ei concederetur ab altero antistite. Idemque faciendum jubet *Arelatensis Concilii* canon XIX. *De episcopis peregrinis, qui in urbem solent venire, placuit eis locum dari ut offerant.* Quod diu ante Anicetus S. Polycarpo Romæ commoranti concessit, teste Irenæo apud Eusebium. Atque agi in priore Canonis Neocæsariensis parte de ruris tantum presbyteris, satis ostendere videtur pars ista posterior de chorepiscopis. Distinguit itidem, ut obiter hoc notem, inter chorepiscopum et quemvis presbyterum et diaconum *Concilii Chalcedonensis* Canon II. Verum enimvero bene hic monuit interpretes Anglicus Joannes Johnsonus, olim consuetum esse reservare partem elementorum consecratorum; itaque re bene perpensa, cum omnes fere codices pluralia haud agnoscant, vix dubito, quin ante illud, καὶ εἰς εὐχὴν κληθῆ, vox ἐπιχώριος subintelligenda sit, et mutato μόνος in μόνον scribendum sit, μόνον δίδωσιν; aut saltem, si malimus servare μόνος, tantum dare non offerre eucharistiam his verbis presbytero permittatur.

P. 185. l. 10. εἰς τύπον τῶν ἑβδομήκοντα] Propter comparisonem hoc loco factam chorepiscoporum cum septuaginta discipulis, probare conantur Zonaras, Balsamo, Matthæusque Blastares, nullam illis fuisse potestatem vel signandi, sive, ut nunc loquimur, confirmandi baptizatos, vel ordines sacros conferendi, ex eo quod in *Actis Apostolorum* capite octavo Petrus et Joannes ex duodecim apostolis, quibus soli postea suffecti sunt episcopi, Hierosolyma missi fuerint ab apostolis Samariam, ut manus imponerent illis, qui a Philippo baptizati essent. Ante vero hos commen-

tatores, sæculo adhuc nono existente, pro chorepiscoporum dignitate et officio calumniatoribus eorum respondens Rhabanus Maurus archiepiscopus Moguntinus in *Libro de Chorepiscopis*, huic argumento, aureis his verbis usus, obviam iverat. *Apparet, inquit, quod iste Philippus non fuit episcopus, neque chorepiscopus, sed tantum diaconus et evangelista. Si enim chorepiscopus esset, nequaquam scriptor historiæ hoc tacuisset. Necdum enim apostoli ab invicem discesserant, ut in singulis provinciis sive civitatibus episcopos aut chorepiscopos ordinarent; sed in Hierosolymis tantum manentes prædicabant verbum Dei, donec Spiritus sancti dispositione cogente ad prædicandum gentibus per orbem directi sunt; sicque omnis ordo ecclesiasticus in singulis locis juxta eorum distributionem distributus, hactenus in ecclesia catholica servatur.* Sic ille in libello a Baluzio operi Petri de Marca *De Concordia Sacerdotii et Imperii* adjuncto, p. 1364. Porro hoc animadvertendum est, concedere ipsos, quos dixi, interpretes Græcos, dum ad *Ancyranæ Concilii* canonem celebrem illum XIII. commentantur, chorepiscopis licere, ut presbyteros et diaconos permittente urbis episcopo ordinent. De chorepiscopis autem optime egerunt, opere tamen Rhabani, quod dolendum est, haud usi, Beveregius ad *Canones Ancyranos*, Gul. Cavius, libro *De Christianismo Primævo* lingua nostra conscripto, Binghamusque, *Orig. Ecclesiast.* lib. ii. cap. 14. Dum vero ait Cavius, part. I. cap. viii. pag. 224. satis superque constare, περιουτὰς α concilio postea Laodicensi in canone LVII. loco chorepiscoporum constitutos, eosdem fuisse atque ἐπιχωρίους πρεσβυτέρους, qui in hoc Canone memorentur, in dubio id esse mihi quidem videtur; qui enim diu ante hæc tempora presbyteri in vicis atque regionibus constituti fuerant, ibidem residere, si ita loqui fas est, haud circuire, soliti sunt. Περιουταὶ δὲ λέγονται, ait Zonaras, διὰ τὸ περιέρχεσθαι καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστοὺς, μὴ ἔχοντες καθέδραν οἰκείαν. Certe diu antea Dionysius Alexandrinus ad se vocasse ait apud Arsenoetam, quæ Ægypti est, τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διδασκάλους τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἀδελφῶν. lib. ii. *De Promiss.* apud Euseb. *H. E.* vii. 24. Immo, quod vel apertius est, in Archelai

Manetis Disputatione, cum Manes fugiens advenisset ad quendam vicum, longe ab urbe positum, qui appellabatur Diodori, (κώμην εὐτελεστάτην hanc vocat Cyrillus Hieros. *Catech.* vi. p. 65. ed. Morel.) extitit presbyter illius loci, nomine et ipse Diodorus, cap. xxxix. p. 176. edit. Fabricii apud *Op. S. Hippolyti*. Confer et verba patrum *Concilii Antiocheni* adversus Paulum Samosatenum; Τοὺς θωπεύοντας αὐτὸν (inquiunt) ἐπισκόπους τῶν ὁμόρων ἡγρῶν τε καὶ πόλεων καὶ πρεσβυτέρους, vol. III. *Reliquiar. Sacr.* p. 307. Itaque dicendum, si fuerint οἱ περιοδευταὶ, qui chorepiscoporum loco postea constituti sunt, presbyteri ἐπιχωρίοι, contra non omnes ἐπιχωρίους presbyteros fuisse περιοδευτάς, sed de iis tantum nonnullos, quos quidem ἐξάρχους nominant Aristenus et Balsamo in *Scholiis*. Hi denique Laodicensi concilii περιοδευταὶ, sic vocati a *circumeundo*, non, ut aliqui putant, a *curando*, vel *medicando*, deprehendi possunt ante concilium Nicænum in *circumeuntibus et potentibus visitare*, quos memorant episcopi Ægyptii in *Epistola* sua ad *Melitium* a Scipione Maffei primum edita. Vid. supra p. 92.

P. 185. l. 11. διὰ τὴν σπουδὴν τὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς] Τὴν ante εἰς, quod ab *editis Conciliis* atque *Canonibus* abest, post Beveregium posui, præstantibus illud tum *scriptis Bodleianis omnibus*, præter num. 715, tum Joanne Antiocheno in *Canonum Digesto* Zonaraque in *Commentario*. Legisse interea videbuntur ἢν εἰς τοὺς πτωχοὺς προσφέρουσι pro τὴν &c. Dionysius atque Isidorus, si Latinæ ipsorum Versiones inspiciantur, aliter vero se *Prisca Versio Justelliana* habet. Zonaras interpretes ait—προσφέρειν δὲ οὐ κωλύονται διὰ τὴν σπουδὴν τὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς τιμώμενοι. τὰς γὰρ τῶν ἐκκλησιῶν, ὧν προΐσταντο, προσόδους εἰς πτωχοὺς ἀναλίσκειν ὥφειλον, καὶ προνοεῖσθαι αὐτῶν, καὶ τοῦτο ποιοῦντες, ἐτιμῶντο. εἰ δὲ τοῖς χωρεπισκόποις ὀφείλημα ἦν τὰ Κυριακὰ χρήματα εἰς πτωχοὺς δαπανᾶν, πόσῳ μᾶλλον τοῦτο τοῖς ἐπισκόποις ὀφείλεται; Vult interea Johnsonus, nec male forsitan, voce τοὺς πτωχοὺς hoc loco intelligendos esse rusticos, qui præ civibus fere sint pauperes. Certe ad chorepiscopos quatenus episcopos, cura pauperum præcipue pertinebat. Ὁ προΐστάμενος ait apostolus ἐν σπουδῇ in *epistola* sua ad Romanos

xii. 8. Conf. et *epist. ad Galatas* ii. 10. et vox ipsa σπουδὴ in *epist. ad Hebræos* vi. 11. alibique de studio beneficentiæ erga alios usurpatur. Opus vero hocce amoris inter præcipua munia esse τοῦ προεστῶτος, sive episcopi, confirmat Justinus Martyr in *Apologia Prima* §. 88. Οἱ εὐποροῦντες δὲ, καὶ βουλόμενοι, κατὰ προαίρεσιν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ, ὃ βούλεται δίδωσι, καὶ τὸ συλλεγόμενον παρὰ τῷ προεστῶτι ἀποτίθεται, καὶ αὐτὸς ἐπικουρεῖ ὀρφανοῖς τε καὶ χήραις, καὶ τοῖς διὰ νόσον, ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν, λειπομένοις, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς οὔσι, καὶ τοῖς παρεπιδήμοις οὔσι ξένοις· καὶ ἀπλῶς τοῖς ἐν χρεῖα οὔσι κηδεμὼν γίνεται. p. 148. edit. Ashton.

P. 185. l. 12. τιμώμενοι] *Vetus Canonum Synopsis*, atque interpres ejus Aristenus. Ἐπιχώριος πρεσβύτερος εἰς ναὸν πόλεως οὐ προσφέρει, εἰ μὴ ἄπεστιν ὁ ἐπίσκοπος, καὶ τὸ πρεσβύτεριον ὅλον. ἔαν δὲ ἀπῶσι, καὶ καλοῖτο, προσάγει. Οἱ μέντοι χωρεπίσκοποι ὡς συλλειτουργοὶ προσφέρουσι, τῶν ἑβδομήκοντα τὸν τόπον ἐπέχοντες. Hæc habet *Synopsis*, quorum *interpretatio* Aristeniana sequitur: Οἱ χειροτονούμενοι πρεσβύτεροι ἐν παροικίαις παρὰ τῶν ἐπισκόπων, λειτουργεῖν οὐ συγχωροῦνται εἰς ναὸν πόλεως, παρόντος ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς πόλεως· ἔαν δὲ πάντες ἀπῶσι καὶ καλοῖτό τις τῶν ἐπιχωρίων πρεσβυτέρων εἰς εὐχὴν, προσφέρειν τότε καὶ λειτουργεῖν οὐ κεκώλυται. οἱ μέντοι χωρεπίσκοποι, ὡς συλλειτουργοὶ τῶν ἐπισκόπων, καὶ τιμώμενοι διὰ τὸ ἐπέχειν καὶ τὸν τόπον τῶν ἑβδομήκοντα, καὶ ἐνδημῇ ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ μὴ, λειτουργήσουσιν ἀκωλύτως ἐν τῷ ναῷ τῆς πόλεως.

CANON XIV.

Ibid. l. 14. Διάκονοι ἐπτά] Si qua fides Abrahamo Eccheleni habeatur, Severus Alexandrinus, qui vitas Patriarcharum Alexandrinorum collegit, septem solos Diaconos Alexandriæ a D. Marco constitutos asserit his verbis. (*Latine*) *Cum rescivisset sanctus Marcus consilium eorum, constituit Anianum Episcopum Alexandriæ et tres Presbyteros et septem Diaconos.* Totidem certe ab apostolis primi constituti sunt. Act. Apost. vi. 5. Totidem etiam Romæ Sozomeni diebus, non plures fuisse, ipse testatur dicens, Διάκονοι δὲ παρὰ Ῥωμαίοις εἰσέτι νῦν οὐ πλείους εἰσὶν ἐπτά,

καθ' ὁμοιότητα τῶν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων χειροτονηθέντων, ὧν ἦν Στέφανος ὁ πρῶτος μαρτυρήσας. Sed addit, apud alios numerum Diaconorum haud quaquam definitum esse, παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις ἀδιάφορος ὁ τούτων ἀριθμός. Sozom. Hist. Eccles. lib. vii. c. 19. BEVEREG. Confer auctores, quos ad CORNELII Fragmenta indicavi vol. III. pag. 61.

P. 185. l. 15. κατὰ τὸν κανόνα] Monuit contra Whistonum Robertus Turner V. D. in libro Anglica lingua conscripto *De Constitutionibus Apostolorum*, cap. xvi. pag. 140. vocem κανόνα haud semper significare constitutum aliquod synodicum, sed interdum ecclesiasticum morem et consuetudinem; atque hinc fieri posse, ut patres Neocæsarienses, qui regulam de diaconorum numero κανόνα appellaverint, nihil aliud præter veterem morem, qui ex longo usu invaluisse, cogitasse. Neque alio spectant, opinor, CORNELII verba in Epistola ad Fabium. Scilicet Novatianus post susceptum clinicum baptismum, ut scribit Cornelius, οὐ μὴν οὐδὲ τῶν λοιπῶν ἔτυχε, διαφυγὼν τὴν νόσον, ὧν χρὴ μεταλαμβάνειν κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας ΚΑΝΟΝΑ, hoc est vertente Valesio, juxta ecclesiasticam regulam. pag. 25. vol. III. Beveregius quoque in *Cod. Canon. Illustrat.* lib. I. cap. xi. §. 5. referente eodem Turnero, negat istud κατὰ κανόνα apud Neocæsarienses de canone aliquo ecclesiastico intelligi debere, censet tamen interpretandum id esse de *sacræ scripturæ canone*, de *canone vere apostolico ab ipsis nimirum Domini nostri apostolis constituto*, ad quem spectare hos patres putat. Canonem quidem veritatis sacram Scripturam appellatam a veteribus fuisse notum est; memoratque *formam divinitus datam* canon duodecimus Concilii Arelatensis; sed melior tamen, me judice, Turneri est explicatio.

Ibid. l. 16. πράξεων] Zonaræ *Commentarius*: Ὁ ἑξεκαίδέκατος κανὼν τῆς ἑκτῆς συνόδου, περὶ τούτου τοῦ κανόνος διαλαμβάνει. εἴρηται οὖν ἐκεῖ, ὅπως οὐκ εὐστόχως οἱ τῆς συνόδου ταύτης τὸ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν διακόνων ὄνομα ἐξειλήφασιν. τὰ αὐτὰ οὖν καὶ πάλιν λέγειν ἢ γράφειν οὐκ ἀναγκαῖον. Canon autem hujus Concilii appellati *Trullani* incipit, Ἐπειδὴ ἡ τῶν πράξεων βίβλος ἐπὶ τὰ διακόνους ὑπὸ τῶν ἀποστόλων κατα-

στῆναι παραδίδωσιν· οἱ δὲ τῆς κατὰ Νεοκαισαρείαν συνόδου οὕτως ἐν τοῖς ἐκτεθείσι παρ' αὐτῶν κανόσι σαφῶς διεξήλθον, ὅτι διάκονοι ἐπταὶ ὀφείλουσιν εἶναι κατὰ τὸν κανόνα, καὶ πάνυ μεγάλη ἢ πόλις ἦ· πεισθήσῃ δὲ ἐκ τῆς βίβλου τῶν πράξεων· ἡμεῖς τῷ ἀποστολικῷ ῥήτῳ τὸν νοῦν ἐφαρμόσαντες τῶν πατέρων, εὖρομεν ὥς ὁ λόγος αὐτοῖς οὐ περὶ τῶν τοῖς μυστηρίοις διακονουμένων ἀνδρῶν ἦν, (Conf. 1 *Tim.* cap. 3.) ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν ταῖς χρεῖαις τῶν τραπεζῶν ὑπουργίας, τῆς τῶν πράξεων βίβλου οὕτως ἐχούσης, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν &c. At vero, quamvis hanc suam muniverint sacri textus expositionem Trullani patres auctoritate S. Joannis Chrysostomi, eam tamen sententiæ Cypriani atque Hilarii adversari, ostendit cl. Binghamus, *Antiquit. Eccles.* lib. ii. cap. 20. §§. 1. et 2. Conferas Petavium *Dissert. Ecclesiast.* Lib. 2. c. 1. §. v—viii.

CANONES Catalogo clauduntur patrum Neocæsariensium in *Codice Canonum Vetere Ecclesiæ Romanæ*, seu *Dionysiana Canonum Græcorum Versione*, reposito; quem quidem indicem, pro eo quod feci ad Ancyrae Concilium, una cum lectionibus variis *Priscæ* illius *Versionis* ex bibliotheca Ch. Justelli editæ, juxta atque *Isidorianæ*, hîc præstabo.

“Convenerunt autem in unum sancti et venerabiles Episcopi in urbe Cæsariensi. (In vet. cod. *Cæsarea*.)” [Et Concilium habitum esse ait *Synodici* auctor ἐν Καισαρεία τοῦ Πόντου. Prisca autem Versio Justelliana habet, *Et subscripserunt qui convenerant in Synodo Neocæsariæ*.] “id est:

Vitalis.	(Pater Ancyranus.)
Germanus.	(Pater Ancyranus.)
Gregorius.	
Alphius.	{ Prisca Versio <i>Alphion</i> . Pater Ancyranus, et postea Nicænus.)
Heraclius.	
	(Pater Ancyranus et Nicænus.)
(S. Basilius.	{ (P. V. habet <i>Basileus</i> . Utriusque concilii Ante Nicæni pater, testibus Zonara, Balsamone, Matthæoque Blastare, qui monet eum sub Licinio martyrii coronam accepisse. Hujus martyrium ab Antonio Pagi in <i>Crit. Baroniana</i> ad an. 416 revera contigisse probatum est.

Leontius.	{ (Pater Ancyranus et Nicænus, postea urbis hujus Neocæsareæ episcopus.)
Amphion.	{ (P. V. <i>Amphition</i> . Pater Ancyranus et Nicænus.)
Stephanus.	{ (Chorepiscopus Cappadociæ in <i>Catal.</i> <i>Isidori</i> dictus.)
Eretius.	{ (P. V. <i>Erytrius</i> . Fortasse pater Nicæ- nus. Saltem inter patres commemo- rantur duo episcopi apud provincias Bithyniam et Armeniam Minorem dicti <i>Evelthios</i> seu <i>Ebetius</i> , qui est in <i>Theodori Catalogo Nicænorum</i> Εὐθή- θιος.
Lupus.	(De eo silet P. V. Pater Ancyranus.)
Valentinus.	
Gerontius.	(Fortasse pater Nicænus.)
Narcissus.	(Pater Ancyranus et Nicænus.)
Longinus.	{ (Pater Ancyranus et Nicænus. Urbis ipsius Neocæsareæ episcopus; sed Λογγινὸς in <i>Theodori Catalogo Ni-</i> <i>cænorum</i> alibique, ut supra dixi, no- minatus.)
Sanctus.	(P. V. <i>Xantulus</i> .)
Salaminus al. Salminus.	{ (P. V. <i>Phalminon</i> . For. pater Ancy- ranus et Nicænus. Vid. supra ad <i>Concil. Ancyran.</i> p. 173.
Rudus al. Redus.	{ (Chorepiscopus Cappadociæ in <i>Catal.</i> <i>Isidori</i> dictus. Sedus in <i>Isidori</i> <i>codd. Hispanicis</i> . Habet <i>Sebii</i> no- men P. V.)
Dicasius.	(Pater Nicænus.)

Et ceteri, qui statuerunt superius scripta.”

Haud extat clausula in *Prisca Versione*, ubi pro duobus illis patribus *Lupus* et *Rudus* duorum præsulum nomina *Pauli* et *Sebii*, sed alio ordine, posita sunt. Interea decem saltem ex decem et novem hic nominatis Ancyrani fuerunt, novem autem et fortasse plures Nicæni. Post autem *Versionis Priscæ Catalogum*, quem una cum alteris duobus in edit. sua *Conciliorum* posuit Harduinus, hoc ille notavit, “ Alios (patres) habent alii MSS. mirifice omnes interpo-
“ lati.” Nihil vero ab Harduino scriptum invenies, vel de patribus, qui in tribus Conciliis Ancyræ, Neocæsareæ, Niceæ sederunt, vel de numero præsulum hic et Ancyræ collectorum. Pro decem autem et novem patribus donat

tres et viginti huic Neocæsariensi Concilio *Synodicon Vetus* a Joanne Pappo editum, capite xxxii. pag. 14. ed. Argentorat. Immo quinquaginta episcopos adseribit, sed fabulosius fortasse, Arabicus Nomocanon, quem supra memoravit Beveregius pag. 186. Hos autem patrum Ancyranorum ac Neocæsariensium Catalogos tam a Græco Canonum codice, quam a Dionysiana Versione primitus abfuisse, conati sunt ostendere Ballerinii Fratres, *De Antiquis Collectionibus Canonum*, P. I. cap. III. ubi auctoritatem Catalogi patrum Nicænorum feliciter tuentur.

RELIQUÆ ANNOTATIONES
CHRISTOPH. JUSTELLI ET GUL. BEVEREGII
IN
CANONES CONCILIORUM ANCYRANI ET NEOCÆ-
SARIENSIS.

SEQUUNTUR commodius hic positæ, propter earum amplitudinem, reliquæ Christophori Justelli Notæ in hæc duo Concilia ad *Codicem*, quem vocat, *Canonum Ecclesie Universæ* conscriptæ; tum vero aliæ multæ Gul. Beveregii in eadem Concilia Annotationes; ut ne desideraretur quid faciens ad antiquitatis canonicæ illustrationem.

CONCIL. ANCYRAN.

CANON I.

P. 117. l. 5. ὑποπεσόντες] Olim in ecclesia plures erant animadversionis gradus, πρόσκλαυσις videlicet, ἀκρόασις, ὑπόπτωσις, et σύστασις. Omnium istorum meminit Gregorius Thaumaturgus epist. can. 11. et Basilius in epistola canonica 3. ad Amphilo-
chium can. 58. ὁ μοιχεύσας, πεντεκαίδεκαετίαν. τέσσαρα μὲν ἔτη, προσ-
κλαίων· πέντε δὲ, ἀκροώμενος. τέσσαρα, ὑποπίπτων· καὶ ἐνὶ, συνεστώς.
Est autem πρόσκλαυσις, cum quis admissio peccato extra eccle-
siam stans, cum luctu et lacrymis eos qui ingrediuntur orat ut
pro se misericordiam Dei elicerent. Græcus scholiastes Harme-
nopuli in epitome canonum sect. v. tit. 3. προσκλαίων, ἡγουν ἔξω
τῆς ἐκκλησίας ἰστάμενος, καὶ τῶν εἰσιόντων δεόμενος, ὑπὲρ αὐτοῦ εὐ-
χεσθαι. Hinc eleganter Tertullianus dixit, *Fratribus, legationes*

deprecationis suæ injungere. et Cyprianus lib. iv. epist. 2. *Pœnitentia deprecationis errorem pristinum confiteri.* προσκλαύσεως exemplum extat apud Eusebium lib. v. cap. 28. ubi de Natali quodam agitur, μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ δακρύων προσπεσεῖν Ζεφυρίνῳ τῷ ἐπισκόπῳ, κυλιόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας, οὐ μόνον τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν. συγχέαι τε τοῖς δάκρυσιν τὴν εὐσπλαγχνον ἐκκλησίαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ. hoc est, interprete Ruffino, *Multis lacrymis, errorem suum deflens ante pedes Zephyrini episcopi prosternit, et vestigiis omnium, non modo clericorum, sed etiam laicorum, multa cum lamentatione provolutus, in lacrymas et miserationes omnem provocavit ecclesiam, ut indulgentiam sibi a Christo continuis et jugibus pro ipso precibus implorarent.* et Synesius epist. 67. ad Theophilum Alexandrinum episcopum : Δαμπωνίανον, inquit, Ἰάσων εἶλεν ἀδικίας. ὁ δὲ φθάσας ὁμολογία τὸν ἔλεγχον, ἔχει τὴν δίκην, ἐκκλησιαστικῶν συνόδων εἰργόμενος· καὶ τοι καὶ δακρύων ἐκ μετανόιας ἀφῆκε, καὶ δῆμος ἰκέτης αὐτὸν ἐξήτησατο. ἀλλ' ἐγὼ τοῖς δεδογμένοις ἐνεκαρτέρησα. τοῦ δὲ λύσαι τὴν αὐθεντίαν εἰς τὴν ἱερατικὴν καθέδραν ἀνέπεμψα. ἀκρόασις autem est, cum quis extra ecclesiam stans, divinas scripturas audit usque ad lectionem sancti evangelii. Scholiastes Græcus loco citato, οἱ ἀκροώμενοι ἐκτὸς ἴσταντο τῆς ἐκκλησίας, μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου. Item, ἀκροώμενος, ἦγουν ἔξω ἱστάμενος ἐν τῷ νάρθηκι. *Audiens, hoc est stans foris in narthece,* hoc est, prodromo sive porticu templi. Vide annot. ad can. 50. infra. ὑπόπτωσις, cum quis intra ecclesiæ septa post suggestum stat, et cum catechumenis egreditur. Idem Scholiastes: ὑποπίπτων, ἦγουν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενος, ὅπισθεν τοῦ ἁμβωνος, καὶ ἐξερχόμενος μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Succumbens, hoc est stans intra ecclesiam, post suggestum et cum catechumenis exiens.* συστάσεως meminit canon 45. hujus codicis. est autem σύστασις, cum quis cum fidelibus orat, necdum tamen ad sacramenta admittitur. συνεστῶς, ait idem Scholiastes, ἦγουν τοῖς πιστοῖς συνευχόμενος, τῶν ἁγιασμάτων μήπω ἀξιούμενος. CH. JUSTELLUS.

CANON XIII.

P. 121. l. 14. Χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι &c.] Id confirmat can. 98. hujus codicis, et Damasus P. R. in epistola ad episcopos Numidiæ tom. i. Concil. *Chorepiscopis, inquit, non liceat sacerdotes consecrare nec diaconos.* Leo I. P. R. epist. 88. ad Episcopos Galliæ et Germaniæ de Chorepiscopis loquens: *Nam quamvis, inquit, cum episcopis plurima illis ministeriorum com-*

munis sit dispensatio, quædam tamen ecclesiasticis regulis sibi prohibita noverint, sicut presbyterorum et diaconorum consecratio. Chorepiscopi autem dicuntur qui in regionibus, agris aut pagis præpositi, officio episcopi fungerentur, veluti vicarii episcopi. Horum frequens mentio est apud scriptores ecclesiasticos, et in subscriptionibus Conciliorum. JUSTELL. Chorepiscoporum in hoc opere frequens occurrit mentio. Præsertim in antiquioribus hisce conciliis; ut extra dubium sit eos passim in ecclesia tunc dierum constitutos fuisse: sed nihilominus valde perplexa est et intricata de iis disputatio. Nos veram eorum constitutionem atque officium ex hoc aliisque canonibus elicere moliemur: quibus etiam conficere non dubitamus, veteres chorepiscopos, contra ac pluribus visum est, revera episcopos fuisse, etiamsi episcopaliū quarundam functionem exercitia iis a canonibus denegetur. Primo enim episcopalem ordinationem habuerunt. Hoc ex Syn. Antioch. canone x. colligimus, qui sic incipit, τοὺς ἐν ταῖς κόμαις καὶ ταῖς χώραις, καὶ τοὺς καλουμένους χωρεπισκόπους; εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπου εἰληφότες. quæ verba Dionysius Exiguus sic vertit, *Qui in vicis et possessionibus chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem episcoporum perceperint*, et explicationis gratia addit, *et ut episcopi consecrati sunt.* Et hanc sane veram esse istorum verborum interpretationem ex iis, quæ in isto canone sequuntur, palam est: statim enim cautum est, quod etiamsi chorepiscopi episcopalem istiusmodi ordinationem haberent, suum tamen modum scire, et ecclesias sibi subjectas administrare, et iis regendis contentos esse debent, εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπου εἰληφότες, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδου εἰδέναι τὰ ἐαυτῶν μέτρα, καὶ διοικεῖν τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς ἐκκλησίας καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι φροντίδι, καὶ κηδεμονίᾳ. Hinc enim constat eos subjectas sibi ecclesias habuisse, et earundem curam iis commissam esse; quæ quidem nemini attribui possunt, nisi qui episcopalem χειροθεσίαν accepit. Hac autem chorepiscopi freti alia etiam tentare ausi sunt: sed ab hoc canone prohibentur, edicante, quod etiamsi tanquam episcopi consecrati fuerint, intra suos tamen limites se continere debent. Et quod ad ordines ab iis conferendos spectat, proximis ibidem verbis cautum est, ut isti Lectores, Hypodiaconos, et Exorcistas constituent, καθιστᾶν δὲ ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους καὶ ἐφορκιστάς. Verum omnium clericorum, ac propterea horum etiam ordinationem ad episcopos solos pertinere ex secundo apostolico canone manifestum est, dicente, Πρεσβύ-

τερος ὑπὸ ἐνὸς ἐπισκόπου χειροτονείσθω, καὶ διάκονος, καὶ οἱ λοιποὶ κλη-
 ρικοί. Sed dicat forsitan nonnemo, quod plures sane dixerunt,
 penes episcopos esse ordinare etiam presbyteros et diaconos,
 quod tamen in isto Antiocheno canone chorepiscopis diserte in-
 terdicetur, utpote ubi præcipitur, eos μήτε πρεσβύτερον μήτε διά-
 κονον χειροτονεῖν τολμᾶν. Fateor equidem, non in eo tantum, sed
 et in præsentī canone, hoc iis prohiberi, dicente itidem, χωρεπι-
 σκόποις μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν. Hoc autem
 sententiam nostram non modo non destruit, sed et abunde con-
 firmat. Ex eo enim quod chorepiscopis vetetur in hisce cano-
 nibus presbyteros et diaconos ordinare, palam consequitur eos
 hoc fecisse, vel saltem tentasse; quod quidem nunquam fecis-
 sent, nisi ipsi reipsa episcopi fuissent. Et præterea etiam obser-
 vetur, quod iis presbyteros et diaconos non ordinare non abso-
 lute decernitur; sed ne illud faciant sine permissione episcopi
 civitatis, cui ipsorum regio subest, δίχα τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐπισκόπου,
 ut loquitur canon Antiochenus, vel ut præsens, χωρὶς τοῦ ἐπιτρα-
 πῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ γραμμάτων. Verum enimvero si
 chorepiscopi presbyteri tantum, non etiam episcopi fuissent,
 presbyteros aut diaconos ordinare non poterant, etiamsi ab epi-
 scopo quovis vel omnibus permitteretur. Namque episcopi
 permissio, sine consecratione episcopali, presbyteros aut diaconos
 ordinandi potestatem dare nequit. Adhæc Synodus Neocæsa-
 riensis statuit quidem canone XIII. Vicanos presbyteros ἐπιχω-
 ρίους πρεσβυτέρους in urbis dominico offerre non debere, si urbis
 episcopus aut presbyter præsens sit: sed proximo canone sub-
 jungit, chorepiscopos ut συλλειτουργοὺς offerre honoratos, οἱ δὲ
 χωρεπίσκοποι εἰσὶ μὲν εἰς τύπον τῶν ἐβδομήκοντα, ὥς δὲ συλλειτουργοὶ
 διὰ τὴν σπουδὴν τὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς προσφέρουσι τιμώμενοι. Ubi ob-
 serves primo, hunc canonem sensu saltem cum præcedenti con-
 jungendum esse; ut ex particula δὲ constat, (et quidem Joannes
 Antiochenus, Alexius Aristenus, et Dionysius Exiguus hos duos
 canones in unum contrahunt) quæ etiam indigitat canonem
 hunc XIV. esse exceptionem quandam a præcedenti; ac proinde,
 ut ibi vicanos presbyteros isto casu offerre prohibetur, sic chor-
 episcopis id indulgetur; utpote qui inter ἐπιχωρίους πρεσβυτέρους
 non recensendi sunt, ideoque nec inter presbyteros. Dicitur
 autem ibidem chorepiscopos quidem ad typum 70. constitutos
 esse, sed tamen συλλειτουργοὺς, episcopis nimirum comministros
 esse. Sic etiam in Syn. Antioch. can. 8. quascunque cano-

nicas epistolas dare presbyteris prohibetur; sed chorepiscopis pacificas concedere permittitur, non minus quam episcopis. Ut autem præteream chorepiscopos distincte a presbyteris etiam commemorari a Synodo Nicæna prima, can. 8. et a Synodo Chalcedonensi can. 2. Concilium Laodicensem rem extra controversiam ponit, in quo constituitur, *non oportere in vicis et regionibus episcopos constitui, sed περιουτάς· eos autem, qui prius constituti fuerunt, nihil agere sine consensu episcopi civilis, ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις καὶ ἐν ταῖς χώραις καθίστασθαι ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιουτάς· τοὺς μέντοι ἤδη προκατασταθέντας μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ πόλει.* Syn. Laod. can. 57. Sane *χωρεπίσκοπος* nihil aliud est, quam *ἐπίσκοπος ἐν χώρα.* Quod etiam Josephus Ægyptius in Synodi Nicænæ can. VIII. observat, dicens *خوري ابسكوپس اي اسقف القرى* *Chorepiscopus, sive episcopus regionis, seu villarum,* ut distinguantur nimirum illi ab episcopis, qui in civitatibus constituuntur. Et hujusmodi quidem episcopos *ἐν ταῖς χώραις* constitutos esse, dictus Synodi Laodicensis canon egregie confirmat, addens, iis non licere quippiam facere *ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ πόλει, sine sententia episcopi qui est in urbe.* Unde etiam S. Basilius in Epistola canonica ad Chorepiscopos, quæ in hoc opere est canon ejus xc. eos reprehendit, quod contra canones ipso inscio clericos quosdam ordinassent, statuitque eum in posterum pro laico haberi, sive deponi, qui sine ipsius sententia in ministerium admissus fuerit, *γινώσκετε ὅτι λαϊκὸς ἔσται ὁ ἄνευ ἡμετέρας γνώμης εἰς ὑπηρεσίαν παραδεχθεὶς.* Enimvero cum episcopi in civitatibus solum antiquitus ordinati fuerint; quævis autem civitas, juxta laterculum Imperii, ampla sæpe territoria sibi annexa habuerit, quæ tota peragrarare et debita cura administrare uni civitatis episcopo haud possibile fuit, summe visum est necessarium, ut qui hujusmodi urbibus, et regionibus ad eas pertinentibus præerant episcopi, coadjutorem unum vel plures, prout amplitudo episcopatus postulabat, in regione aliqua extra urbem haberent, ut aliqua saltem episcopalis functionis parte levarentur. Hoc autem fieri non potuit, nisi aliquis consecratus episcopus eo mitteretur; quo proin factum est, ut nonnulli episcopi majoribus præfecti urbibus, chorepiscopos suos, sive vere episcopos in regionibus sibi subjectis constituerent, sub ea tamen cautione, ut hi nihil momenti facerent citra ipsorum urbium episcoporum sententiam, utpote quorum curæ ac sollicitudini istæ etiam regiones com-

missæ sunt. Hoc e superius citato, decimo puta, Concilii Antiocheni canone discimus, ubi diserte sancitur, ne quis chorepiscopus presbyterum aut diaconum ordinet sine urbis episcopo, cui ipse et regio ejus subjicitur, *δίχα τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐπισκόπου, ἢ ὑπόκεινται αὐτός τε καὶ ἡ χώρα*. Et hinc etiam in ultimis istius canonis verbis constituitur, ut chorepiscopus fiat ab episcopo civitatis, cui subjicitur, *χωρεπίσκοπον δὲ γένεσθαι ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως, ἢ ὑπόκειται ἐπισκόπου*. Non quod ipse solus chorepiscopum consecrare solitus sit; sed quod ille necessario consecrationi interesse, atque etiam præesse debeat: non secus atque Metropolitanus omnes episcopos suos ordinare dicitur, quoniam nullus sine eo ordinari potest; etiamsi ordinationes episcopales ab uno episcopo peractæ validæ satis habitæ sint, ut alibi probatum dedimus. Et quidem plurimos hujusmodi chorepiscopos antiquitus constitutos fuisse, ex Actis Conciliorum patet; utpote quibus ipsi æque ac alii episcopi, non interfuerunt modo, sed et subscripserunt. Exempli gratia, Synodo Nicænæ primæ subscripserunt ex Provincia Cœlesyriæ, Palladius Chorepiscopus, et Seleucius Chorepiscopus; ex Provincia Ciliciæ, Eudæmon Chorepiscopus; ex Provincia Cappadociæ, Gorgonius, Stephanus, Euphronius, Rhodon, et Theophanes, omnes Chorepiscopi; ex Provincia Isauriæ, Hesychius, Theodorus, Anatolius, Quintus, et Aquila, singuli itidem Chorepiscopi; et ex Provincia Bithyniæ, Theustinus Chorepiscopus, et Eulalius Chorepiscopus. Sic etiam Synodo Neocæsariensi subscripsit Stephanus Chorepiscopus Cappadociæ. Et sic in aliis Conciliis chorepiscopi ipsos inter episcopos subscripserunt; idque non ut aliorum episcoporum locum tenentes, sed pro seipsis. Qui enim aliorum vices gerunt, illud in subscriptionibus significare solent; quod a chorepiscopis nuspiam fit. Hoc autem de eorum subscriptionibus observare licet, quod cum alii episcopi urbes, quibus præsunt, perpetuo nominant; chorepiscopi, in subscriptionibus supra notatis, significant tantum in genere se chorepiscopos esse, ut Palladius Chorepiscopus, Seleucius Chorepiscopus; regionis, qua numeribus suis functi sunt, nomine non adjecto. Nimirum etiamsi episcopi revera fuerint, nulli tamen urbi episcopali præfuerunt; sed urbis potius episcopo, intra cujus limites regio ipsorum sita est subjecti sunt: ac propterea etiamsi, quatenus episcopalem ordinationem accepissent, vere episcopi essent; quatenus tamen sub alio episcopo episcopalia sua munera exercere

coacti sunt, et nullam sibi urbem, sed tantum regionem urbi alicui subjectam, assignatam haberent, tantum chorepiscopi erant, vel *vicarii episcoporum*; quemadmodum Ferrandus Diaconus, necnon Cresconius in canonum breviario eos vocat. Et quidem vices episcoporum usque adeo gesserunt, ut omni eos episcopali cura nonnunquam levarent. Unde in Caroli Magni capitularibus observatum est, chorepiscopos aliquando constitutos esse ab indoctis episcopis, qui *suis quietibus et delectationibus inhaerent*. Capitul. lib. vi. cap. 119. Et sic quidem Sidonius lib. iv. ep. 11. de Claudiano Marci Viennensis episcopi fratre hæc olim cecinit.

*Antistes fuit ordine in secundo,
Fratrem fasce levans episcopali.
Nam de pontificis tenore summi,
Ille insignia sumpsit, hic laborem.*

Ubi ut videre est, Claudianus Antistes quidem dicitur, sed ordine in secundo Antistes esse non potuit nisi episcopus esset; neque enim presbyter unquam Antistes dicitur: sed Antistes ordine secundo appellatur, quoniam non ipsius urbis episcopus fuit, sed tantum chorepiscopus; ita tamen, ut fratrem fasce levaret episcopali, et de summi pontificis tenore laborem sumeret; quod ei haud possibile esset, nisi ipse etiam episcopus fuisset. Et sic quidem Gennadius in catalogo Virorum illustrium, ubi de Salviano disserit, dictum Claudianum *episcopum Viennensem* appellat: non immerito quidem, cum tota episcopatus illius cura ei incubuerit. Cum hoc autem postea nimis commune fuerit et usitatum, ut episcopi otio suo et voluptatibus, magis quam ecclesiis sibi commissis, consulentes, chorepiscopos sub se constituerent, qui vices suas in omni episcopali administratione supplerent, hoc a Concilio Meldensi an. D. 845. habito, prohibitum est, cautumque ut, *si episcopus civitatis propter desidiam, aut secularem pervagationem, vel propter infirmitatem modum suum chorepiscopis transcendere consenserit, sententiam canonicam debet ostendere, qua decretum est, ut qui contra dicta canonum fecerit, gradus sui periculo sine retractatione subjaceat*. Concil. Meld. cap. 44. sed non omittendum est, chorepiscoporum officium saltem, etiamsi non nomen in Anglia etiam ab antiquo obtinuisse: dicti sunt enim *épiscopi suffraganei*. Non me latet, omnes etiam episcopos *suffraganeos dictos esse, quod archiepiscopo suffragari et assistere tenentur*. Vocati sunt enim

in partem sollicitudinis archiepiscopi, non in plenitudinem potestatis, ut ait Lyndwodus noster in Provinc. lib. i. de Constitutionibus fol. vii. sed nihilominus suffraganei etiam dicti sunt episcopi, qui aliis episcopis provincialibus astiterunt; de quibus editum est statutum vicesimo sexto anno Henrici octavi; quo etiam decretum est, ut in viginti tribus locis ibidem nominatis, iisque solis, suffraganei episcopi constituentur, utque illi ab archiepiscopo et duobus episcopis consecrentur; ita tamen, ut nullus eorum aliquid vel habeat vel faciat proprie episcopale, nisi quod ei concessum fuerit ab episcopo urbis, in cujus parœcia, vel, ut vulgo loquimur, diœcesi constitutus est. Et hujus sane generis episcopos veteres chorepiscopos fuisse contendimus: qui nimirum non secus ac alii episcopi consecrati sunt, et omnem episcopalem potestatem sibi concreditam habuerunt; quam tamen exercere non potuerunt, nisi in quantum episcopus diœceseos, qua constituti sunt, iis permiserit. Etiam si enim una cum episcopali consecratione universam etiam episcopalibus fungendi muneribus auctoritatem accepissent; eo tamen, quod nulla diœcesis iis assignata est, sed in aliena agere coacti sunt, rationi consentaneum est et canonibus sancitum, ut exercitium istius auctoritatis ad arbitrium istius episcopi restringeretur, cujus solius curæ et sollicitudini ista diœcesis commissa est. Verum si qui eorum presbyteros etiam et diaconos, inconsulto diœceseos episcopo, ordinare tentaverint; ipsi quidem poenas luant, sed ordinatio nihilominus valida perpetuo habita fuit; siquidem potestas ordinandi, non ex diœceseos assignatione, sed ex episcopali ordinatione ab iis suscepta dependet. Ac proinde etiam si chorepiscopi in præsentī canone alibique presbyteros et diaconos citra urbis episcopi permissionem ordinare prohibeantur: quos tamen ordinarunt, presbyteros aut diaconos non esse, nec hic nec alibi dicitur; sed quicumque ab iis ordinati sunt, inter vere ordinatos perpetuo reputati fuerunt. BEVEREGIUS.

CANON XV.

P. 122. l. 9. Περὶ τῶν διαφερόντων τῷ κυριακῷ &c.] Vox κυριακὸν hoc in loco Templum Domino Deoque nostro consecratum significat. Sic etiam usurpatur a Concilio Neocæsariensi, Κατηχούμενος ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς κυριακόν. can. 5. Sic etiam Synodus Laodicensa, ἐν τοῖς κυριακοῖς ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Syn. Laod. can. 28.

Et Trullan. can. 74. Sic et apud Eusebium legimus, καὶ τὰ κυριακὰ δὲ τὰ οἰκεία ὅπως κατασκευάζοιεν, συγχωρεῖται. Euseb. Eccl. Hist. lib. ix. cap. 10. Qui alibi etiam rationem hujus nominis his verbis reddit, ἱερὰ καὶ τεμένη ἐνὶ τῷ πάντων βασιλείῃ Θεῷ τῷ δὴ καὶ τῶν ὅλων δεσπότη καθιερωθῆναι· ἔνθεν καὶ τῆς τοῦ δεσπότου προσηγορίας ἡξίωται τὰ καθιερωμένα· οὐκ ἐξ ἀνθρώπων τυχόντα τῆς ἐπικλήσεως, ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ τῶν ὅλων κυρίου, παρὸ καὶ κυριακῶν ἡξίωται τῶν ἐπωνυμιῶν. Id. de Lâud. Constant. cap. 17. Hinc Latini *Dominicum* appellarunt: ut apud Ruffinum, *Surge, et sequere me ad Dominicum, et hujus fidei signaculum suscipe*. Ruffin. Hist. lib. i. cap. 3. Et apud Hieronymum in Chronico, ad annum tertium Olymp. 276. *In Antiochia Dominicum, quod appellatur Aureum, edificari cœptum*; et ad secundum Olymp. 280. *Antiochiæ Dominicum Aureum dedicatur*. De isto Dominico sic etiam Cedrenus ex Theophane τῷ κγ'. καὶ δ'. καὶ ε'. ἔτει τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀκτάγωνον κυριακὸν ἤρξατο οἰκοδομεῖσθαι. Ab eodem autem et Κυριακαὶ appellantur, ubi dicit, τότε καθιστᾷ Κωνσταντίνος τοὺς ἰδίους παῖδας Καίσαρας, καὶ κυριακὰς πρὸς ἐπιστροφὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τόπους εἰς τιμὴν τοῦ Θεοῦ ποιεῖν. Et quidem loca Dei cultui et sacris mysteriis celebrandis dedicata, a summa antiquitate κυριακὰ, sive *Dominica* nominata fuisse, ex D. Cypriano colligimus, dicente, *Et Dominicum celebrare te credis, quæ corbonam omnino respicis: quæ in Dominicum sine sacrificio venis*. Cyprian. de opere et eleemosyn. ubi vox dominicum in priori loco *Dominicam cœnam*, in posteriori *Dominicam domum* aperte significat. Quæ etiam in veteri Testamento בית יהוה *Domus Domini* passim appellatur. A Latinis Germani basilicam quamvis aut cathedralem ecclesiam *Dom* vocant, et canonicos earum *Domherren*. Et quidem κυριακὸν talem ecclesiam proprie denotare videtur decimo tertio Synodi Neocæsariensis canone, quo cautum est, ne vicani presbyteri Ἐν τῷ κυριακῷ τῆς πόλεως offerant, si episcopus aut presbyteri civitatis adsint. Hanc saltem vocem ut *ecclesiam* in genere significantem alii Germani a Græcis mutuati sunt, ut docet Walafridus Strabo de Reb. Eccles. cap. 7. Sic etiam antiqui Saxones ecclesiam quamlibet Κύριε *Kyrík* vocarunt. Unde in Scotia et Septentrionalibus Angliæ partibus Kyrk, nobis vulgo, sed magis corrupto nomine *Church*, duplici aspiratione nuncupatur. Cum autem hæc communis fuerit majoribus nostris ecclesiæ cujuslibet templive denominatio, veri nobis similem videtur, prima Christianæ religionis semina a Græcis hic

dispersa fuisse. Neque enim existimandum est, quod Latini Græcum nomen ecclesiis imponerent. BEVEREG.

CANON XVI.

P. 122. l. 15. Περὶ τῶν ἀλογευσταμένων, ἡ καὶ ἀλογενομένων] Dionysius Exiguus hæc verba interpretatur, *De his qui irrationabiliter versati sunt, sive versantur.* Vetus interpres in titulo hujus canonis, *De his qui in animalibus coierunt.* In ipso canone, *Qui animaliter in animalibus tale aliquid committunt.* Et hic sane genuinus est horum verborum sensus. Nam ἀλογεόμενοι hoc in loco ii dicuntur, qui cum ἀλόγοις, brutis nimirum, ut equabus, aliisve bestiis rem habent; vel qui ἐν ἀλόγοις τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν ἐξαγορεύουσι, ut eos describit S. Basilus, can. 63. Qui alibi etiam eos ζωοφθόρους vocat, can. 7. unde et ipse ille nefarius actus ζωοφθορία audit, Greg. Nyssen. can. 4. Dicti sunt autem et κτηνοβάται. In Basilicis enim legimus οἱ ἀλογεόμενοι ἦτοι κτηνοβάται κανλοπέισθωσαν. Basilic. I. lx. cap. tit. 37. cap. ult. nonnunquam etiam ἵπποπόρνοι dicuntur. Et in hac quidem canonis hujus interpretatione omnes Scholiastes consentiunt. Quinetiam in canonibus sub Edgardo Rege Angliæ editis, eadem fere, quæ hoc canone sic intellecto, constituta sunt, his nimirum verbis, *Γιρ hpa hýne píp nýtenu beýmýter. oþþe pæpnedman pīð oþepne. 3if he bīþ xx. pīntpa fægte xv. pīntep. 7 3if je man hīr gemæccan habbe. 7 he beo xl. pīntpa. 7 ʒpīlce þīnge begæð ʒep- rice 7 fægte ða hþīle ðe hīr līp beo. 7 ne ʒeþpīrftlæce þ he ʒpīhte- ney lichaman underþfo, æp hīr ende tīman. Leongem' 7 andʒītle- are man ʒceal ðeaple ʒpīngan ðe ʒpīlce ðīnge begæð. Si quis xx. annos natus se cum bestia coinquinaverit, vel masculus cum masculo, jejundet annos xv. Et si uxorem habeat, sitque ipse xl. annorum ætatis, et tale quid fecerit, abstineat jam et jejundet totius vitæ spatio, nec præsumat donec moriturus sit, Corpus Domini suscipere: juvenis et insipiens acriter flagellabuntur, qui simile quippiam perpetraverint.* Et paulo post, *Γιρ hpa pīþ nýtenu hæme—fægte xv. ʒeap. eahta on hlafa 7 on pætepe. 7 ða vii ælce ʒeape iii. xl. 7 on poðnerðæg. 7 on ʒpīʒedæg ða hþīle ðe he libbe. 7 peopʒīʒe æppe þa mīrðæde. Si quis cum bestia coierit, jejundet xv. annos, scilicet viii, pane et aqua, et in vii. reliquis iii. quadragesimas quolibet anno; diebus etiam Mercurii et Veneris, usque dum vixerit, et semper defleat iniquitatem istam.* Extant hi canones inter priscas Anglorum leges a Gulielmo Lam-

bardo editas pag. 77. et 80. edit. Cantabrig. an. 1644. item in Henrici Spelmanni Concil. tom. i. pag. 462. et 466. edit. Lond. an. 1639. BEVEREG. [Wilkins. *Concilia*, pp. 232. 234.]

CANON XVII.

P. 122. l. 17. *εἰς τοὺς χεῖμαζομένους*] De his fusius commentati sumus in annotationibus ad undecimum canonem primæ Synodi Œcumenicæ, Nicææ habitæ, quas consulas: hic interim observamus, Balsamonem inter et Zonaram convenire, nonnullos asseverasse *χεῖμαζομένους* hoc in loco eosdem esse atque *δαιμονῶντας*. Quod cum Alexius Aristenus asseruerit, veri saltem simile est, eum unum ex iis esse, quos illi ita dixisse scribunt: atque ejus proinde scholia iis lecta fuisse. BEVEREG.—Hic etiam in Narthece, prope catechumenos, *χεῖμαζόμενοι* antiquitus stationem suam habuisse videntur. Synodus enim Ancyrana eos, qui rationis expertia animalia inierunt, et leprosi sunt, pœnæ loco jussit, *εἰς τοὺς χεῖμαζομένους εὐχέσθαι*, inter *Hybernantes orare*. Syn. Ancyran. can. 17. Unde nemini sit dubium, quin isti *χεῖμαζόμενοι* extra ecclesiam proprie sic dictam, ac proinde in Narthece steterint. Quinam autem ibi *χεῖμαζόμενοι* nominentur, inter doctos nondum convenit. Balsamon omnes, qui in Narthece stant, *χεῖμαζομένους* ibi vocatos contendit, *χεῖμαζόμενοι τοίνυν κληθήσονται κυρίως οἱ ἐν τῷ νάρθηκι ἱστάμενοι, καὶ ἀκροώμενοι τῶν θείων γραφῶν, τόπον ἐπέχοντες τῶν χεῖμαζομένων, καὶ εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν λιμένα τῆς σωτηρίας εἰσελθεῖν μὴ παραχωρούμενοι*. Nimirum ac si *χεῖμαζόμενοι* hic Metaphorice idem significaret ac *ἀκροώμενοι*. Nonnulli autem, ut Balsamon et Zonaras ibidem observarunt, *χεῖμαζομένους* ibi eosdem esse ac *δαιμονῶντας*, asseruerunt: quæ quidem opinio eis non placet, sed nobis maxime; sic enim Aristenus, *χεῖμαζόμενοι δὲ εἰσι, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, οἱ ὑπὸ πνεύματος πονηροῦ κατεχόμενοι*. Sic enim et Maximus in Scholiis ad librum de Ecclesiastica Hierarchia Dionysio Areopagitæ falso adscriptum, *ἐνεργουμένους* sæpe explicat per *χεῖμαζομένους*. Et Scholiastes Harmenopuli ad dictum Syn. Ancyranæ Canonem ait, *χεῖμαζομένους δὲ τοὺς δαιμονῶντας λέγει, ὥς τινες φασίν*. Harmen. epit. can. sect. v. tit. 3. Et sic quidem Dæmoniaci sive Energumeni in ipso Euchologio vocantur, *ὑπὸ τῶν πνευμάτων ἀκαθάρτων χεῖμαζόμενοι*. Ut non mirum sit eos contractius nonnunquam vocari *χεῖμαζομένους*, reliquis nimirum subintellectis; quemadmodum in vocibus etiam *ἐνεργούμενοι* et *Arreptilii*. Et

sic quidem *χειμαζομένους* in dicto Canone Dionysius Exiguus vertit, *Qui spiritu periclitantur immundo*, et Isidorus Mercator, *Qui tempestate jactantur, qui a nobis Energumeni appellantur*. Et ne ejusmodi viri una cum fidelibus orarent, a Canone Apost. 79. cautum est, dicente, Ἐάν τις δαίμονα ἔχῃ, κληρικὸς μὴ γινέσθω, ἀλλὰ μηδὲ τοῖς πιστοῖς συνευχέσθω. Cum igitur iis una cum fidelibus orare non permissum est, alius iis locus, quo orare possunt, in ecclesia assignetur necesse est. At in ecclesia proprie sic dicta fideles orant: dæmoniaci itaque nullibi præterquam in Narthece stationem habere poterant. In Narthece autem, ad magnas quidem portas catechumeni, ad speciosas, de quibus postea, audientes stabant. Nullus igitur alius in Narthece locus *χειμαζομένοις* sive dæmoniacis, præter medium inter catechumenos et audientes relinquitur, ubi itaque *στάσιν τῶν χειμαζομένων* in Ichnographia jure merito posuimus. Et hæc quidem nostra de *χειμαζομένων* sive *ἐνεργουμένων* in Narthece statione sententia eximie confirmatur, ab autore libri Ecclesiasticæ Hierarchiæ dicti; quicumque demum ille fuit. Librum enim istum hujus Concilii temporibus, vel statim postea editum fuisse, æque certum est, ac eum a Dionysio Areopagita cui non minus falso, quam vulgo attribuitur, non conscriptum esse: in eo enim tria eorum genera, qui ad sacra mysteria participanda non admittuntur, et in eodem quidem perpetuo ordine, recensentur, catechumeni, energumeni, et poenitentes, τοὺς δὲ κατηχουμένους, ἐνεργουμένους τε καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ ὄντας ὁ τῆς ἁγίας ἱεραρχίας θεσμὸς ἐφίησι μὲν ἐπακοῦσαι τῆς ψαλμικῆς ἱερολογίας, καὶ τῆς ἐνθέου τῶν πανιέρων γραφῶν ἀναγνώσεως, εἰς δὲ τὰς ἐξῆς ἱερουργίας καὶ θεωρίας οὐ συγκαλείται τούτους, ἀλλὰ τοὺς τελείους τῶν τελεσιουργῶν ὀφθαλμούς. *Catechumenos autem et energumenos, quique in poenitentia sunt, sanctæ hierarchiæ mos patitur quidem audire sacram psalmodum modulationem, divinamque sacrarum scripturarum recitationem, ad sacra autem opera, quæ deinceps sequuntur, atque mysteria spectanda, non eos convocat, sed perfectos oculos eorum qui digni sunt.* Eccles. Hierarch. c. 3. et paulo ante cum dixisset in sacramento collectionis sive communionis sacrorum librorum lectionem a ministris recitatam esse, addit, καὶ μετὰ ταύτας ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι, καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες· μένουσι δὲ οἱ τῆς τῶν θείων ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἄξιοι. Post eam sacro ambitu ejiciuntur catechumeni, et post eos energumeni, et ii qui sunt in

pœnitentia, manent autem qui divinarum rerum aspectu et communionē digni sunt. ibid. E quibus non modo colligimus tria hominum genera, cum mysteria celebrari cœperint, narthece exterminata esse, catechumenos, energumenos, et pœnitentes; verum etiam, quo ordine egrediebantur, primo scilicet catechumeni, deinde energumeni, et ultimo pœnitentes, at eodem haud dubie ordine egrediebantur, quo collocati sunt, itaque catechumeni portis proximi, atque ideo primi egressi sunt, quos sequebantur energumeni, et hos pœnitentes, ut a portis remotiores. Ubi igitur Synodus Ancyrana leprosos inter *χειμαζόμενους* orare jubet, eos in medio narthecis inter pœnitentes et catechumenos collocat. Hic enim locus *τοῖς χειμαζόμενοις* sive *ἐνεργουμένοις* proprius fuit; et idcirco iis a nobis in Ichnographia adscribitur; eamque *στάσιν τῶν χειμαζόμενων* potius quam *τῶν ἐνεργουμένων* vocamus; quoniam nulla fit in hoc opere, quantum memini, horum in ecclesia stationis mentio, præterquam in dicto Canone Ancyrano, quo *χειμαζόμενοι* appellantur; ubi etiamsi non diserte commemoretur, aperte tamen indigitatur extra ecclesiam proprie sic dictam esse, alioquin enim nulla fuisset poena ibi commorari, et precari: quanam autem narthecis parte fuit, e supra dictis constat. BEVEREG. ad Can. XI. Concil. Nicæn.

CANON XVIII.

P. 124. l. 6. *πρεσβυτέριον*] Presbyterium hic accipitur pro consessu presbyterorum, cui præerat episcopus: sic in Epist. 1. ad Timoth. cap. iv. 14. *μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοὶ διὰ προφητείας μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου.* *Ne negligito donum quod in te est, quod datum est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii.* Ignatius in Epist. ad Antiochenses salutatur *τὸ ἅγιον πρεσβυτέριον*, et *ιερόν σύστημα*: et in Epist. ad Trallianos quid sit presbyterium indicat his verbis: *τί δὲ πρεσβυτερίον ἐστίν· ἀλλὰ ἡ σύστημα ἱερὸν συμβούλοι καὶ συνεδρευταὶ τοῦ ἐπισκόπου*; *Quid vero est presbyterium, nisi cætus sacer consiliarii et consessores episcopi?* Cornelius urbis Romæ episcopus apud Cyprianum lib. iii. epist. 11. *Omni actu, inquit, ad me perlato placuit contrahi presbyterium.* Pius I. P. R. hoc nomen Latine exprimens, *Senatum* dixit, in Epist. ad Justum Viennensem episcopum tom. i. Concil. *Salutat te, inquit, Senatus pauper Christi apud Romam constitutus*: et Hieronymus Epist. ad Rusticum, *Ecclesia habet Senatum, cætum presbyterorum.* JUSTELL.

CANON XIX.

P. 124. l. 15. ὡς ἀδελφὰς] Honorius et Theodosius Impp. lib. xix. C. de Episc. et Cler. *Eum qui probabilem sæculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet.* Ita solebant quidam clerici propudia sua, sorores appellare, et sub hoc pietatis nomine vitia sua obtegere: ut non male in eos jactaretur illud Martialis,

Quare non habeat Fabulla quæris

Uxorem, Themison, habet sorores.

Sic et ea notione fratrum appellatio. Interpres Lycophronis: τοὺς ξένους ἀδελφοὺς τὰ ἐρωτικά ποιοῦσιν· οἱ γὰρ ἐρῶντες φωραθῆναι [ed. Potteri φωραθέντες ad v. 403.], λέγουσιν ἀδελφός μου, ἡ συγγενής μου ἐστίν. Et Martialis:

O quam blandus es Amiane matri!

Quam blanda est tibi mater Amiane!

Fratrem te vocat, et soror vocatur.

Cur vos nomina nequiora tangunt?

Lusum creditis hoc jocumque.

Justinian. Imp. nov. vi. cap. 6. βουλόμεθα δὲ καὶ αὐτὰς τὰς ἐπὶ τὴν χειροτονίαν ἀγομένας διακόνους, εἴτε ἐκ χηρείας, εἴτε ἐκ παρθενίας, μὴ τινὰς συνόντας ἔχειν, ἐν τάξει δῆθεν ἀδελφῶν, ἢ συγγενῶν, ἢ τῶν καλουμένων ἀγαπητῶν (τοῖς γὰρ τοιοῦτοις ὀνόμασι χρώμεναι, πάσης πονηρᾶς ὑποψίας τὸν ἑαυτῶν πληροῦσι βίον) ἀλλ' ἢ καθ' ἑαυτὰς οἰκεῖν, ἢ γονεῦσι μόνοις καὶ παισιν, ἢ ταῖς ἀληθείαις ἀδελφοῖς ἢ θείοις συνεῖναι. Hujusmodi erant συνείσακτοι et ἀγαπηταί, hoc est virgines, quæ, ut ait Hieronymus in Epist. ad Ocean. a caritate nomen trahentes quasi spiritali amore conjunctæ, sic dicebantur ab illis penes quos habitabant ecclesiasticis, quorum sine nuptiis sub alio nomine uxores erant, concubinæ, meretrices. vide annot. ad can. 3. supra (h. e. Codicis.) JUSTELL.

CANON XXI.

P. 125. l. 4. ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα] Fœtum in utero necare Tertullianus olim interdictum asserit, dicens, *Nobis vero homicidio semel interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem deliberatur, dissolvere non licet. Homicidii festinatio est, prohibere nasci: nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet: homo est et qui est futurus, et fructus omnis jam in semine est.* Tertull. Apol. c. 9. De hoc atroci flagitio

intelligendus est Lactantius, ubi ait, *Verum homines, ne quid sit facinus, quo manus suas non polluant, rudibus adhuc et simplicibus animis abnegant lucem non a se datam.* Lactant. lib. vi. cap. 20. Hoc autem per medicamenta quædam a mulierculis impense improbis epota perpetrari solet. De quibus Juvenalis Satyr. 6. ait

Tantum artes hujus, tantum medicamina possunt,

Quæ steriles facit, atque homines in ventre necandos.

Et Minutius Fœlix in Octavio, dicens, *Vos enim video procreatos filios nunc feris et avibus exponere, nunc adstrangulatos misero mortis genere elidere: sunt quæ in ipsis visceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis extinguant, et parricidium faciant, antequam pariant.* De hoc facinore jus civile sic statuit, *Qui abortionis aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur.* Quod si eo mulier aut homo perierit, summo supplicio adficiuntur. lib. xxxviii. sect. 5. de Pœnis. Hujusmodi medicamenta, a præsentī quidem canone φθόρια dicuntur; sed a Synodo Trullana, can. 91. ἀμβλωθρίδια appellantur. Quæ vox eodem sensu ab Athenagora quoque usurpatur, dicente, Καὶ οἱ τὰς τοῖς ἀμβλωθρίδιοις χρωμένas, ἀνδροφονεῖν τε, καὶ λόγον ὑφέξειν τῆς ἐξαμβλώσεως τῷ Θεῷ φαμέν, κατὰ ποῖον ἀνδροφονοῦμεν λόγον; Athenag. leg. pro Christian. In scholiis ad Basilic. lib. lx. tit. 39. Ἀμβλωτρίδια scribitur. Ubi etiam legimus, καὶ αἱ ἀμβλωτρίδια διδοῦσαι φάρμακα φονεύτριαί εἰσι, καὶ αὐταὶ καὶ αἱ δεχόμεναι τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητηρία. Quæ ex nonagesimo primo Synodi Trullianæ canone desumpta sunt. Suidas autem de voce Ἀμβλωθρίδιον ait, quod sit, αὐτό τε τὸ φθόριον φάρμακον, καὶ δὴ καὶ τὸ διαφθαρέν. BEVEREG.

CANON XXII.

P. 125. l. 11. ὑποπιπτέωσαν μὲν] Quid sit proprie ὑπόπτωσις inter pœnitentiæ gradus, in annotationibus ad undecimum primæ œcumenicæ Synodi canonem edocuimus. Hic insuper observetur, omnes istos gradus præter τῶν ἀκρωμένων, in Scholiis ad Basilica, juxta quæ ibi diximus, sic describi, ὑπόπτωσις ἐστὶν ἡ ἔσω τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀπισθίῳ μέρει τοῦ ἀμβώωνος στάσις, ὅτε αὐτὸς τῇ τῶν κατηχουμένων συνεξέρχεται ἐκφωνήσει· σύστασις ἡ μέχρι τῆς πληρώσεως τῆς θείας λειτουργίας σὺν τοῖς πιστοῖς στάσις. Μετοχὴ τῶν ἁγιασμάτων, ἡ τοῦ ζωοποιοῦ ἄρτου κοινωνία.

πρόσκλησις τὸ ἵστασθαι ἔξω τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας τὸν ἁμαρτήσαντα, καὶ ἐκάστῳ τῶν εἰσιόντων ἐπιλέγειν μετὰ κλαυθμοῦ, εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, προπίπτοντα καὶ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ. Quæ verba ab interprete male intellecta, sic interpretor, ὑπόπτωσις *Substratio est intra ambitum ecclesiæ in postica ambonis parte statio, cum ipse etiam (qui ibi stat) una cum catechumenorum exclamatione egreditur. Σύστασις sive consistentia est statio cum fidelibus usque ad expletam divinam liturgiam. Participatio Sacramentorum est vivificantis panis communio. πρόσκλησις sive fletus, est consistere delinquentem extra ecclesiæ ambitum, et singulis, qui ingrediuntur, dicere cum fletu, ut pro ipso orarent, ad pedes etiam eorum procidentem.* Schol. ad Basil. lib. lx. cap. 39. initio. Quid autem sibi velit vox ὑποπιπτέωσαν hoc in loco, non adeo certum est. Vel ita enim intelligatur, ut voluntariæ cædis rei inter substratos perpetuo usque ad vitæ exitum maneant: vel ita ut ὑπόπτωσιν, nisi moribundi, nunquam transilient. Sed prius nobis non aridet, propterea quod, qui tanto crimine tenentur, humiliores haud dubie gradus peragrarere debent, priusquam ad substratos veniant: adeo ut sensus huc potius redire nobis videatur, ut qui tantum scelus admiserint, aliis peragratis pœnitentiam gradibus, ὑποπιπτέωσαν μὲν, inter substratos quidem admittantur, sed ita ut communionis non sint participes, usquedum morituri fuerint. BEVEREG.

CONCIL. NEOCÆSARIENSE.

P. 181. l. 5. Κανόνες τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου] Hæc est Bodleiana hujus Concilii inscriptio; a qua Amerbachiana non multum differt, quæ est, κανόνες τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου δεκαπέντε, *Canones Synodi Neocæsariensis quindecim.* Sed in Parisiensi Zonaræ editione, titulus sic se habet, Κανόνες τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνελθόντων ἁγίων καὶ μακαρίων πατέρων, οἵτινες δεύτεροι μὲν εἰσι τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ, τῶν δὲ ἐν Νικαίᾳ προγενέστεροι. διὰ δὲ σεβασμότητα προτέτακται αὐτῶν οἱ (ἡ) ἐν Νικαίᾳ. *Canones sanctorum et beatorum Patrum, qui Neocæsariæ congregati sunt, posteriores quidem illis, qui Ancyrae convenerunt, antiquiores vero Nicænis. Sed propter dignitatem Nicæni his antepositi sunt.* In Parisiensi Balsamonis editione, duplex est inscriptio; una hic ante præfationem, vid. ἡ ἐν Νεοκαισαρείᾳ σύνοδος. Altera ante canones, his

verbis concepta, *Κανόνες τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνελθόντων*, *Canones sanctorum Patrum qui Neocæsariæ congregati sunt*. BEVEREG. Conf. notam supra ad ANCYRANUM CONCIL. secundo loco positam, p. 128.

CANON I.

P. 181. l. 10. Πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ] Presbyteris matrimonio contrahendo hic interdictum est. Ex quo interdicto constare potest, nonnullos tunc dierum presbyteros feminas sibi matrimonio conjunxisse: aliter enim non opus fuisset, ut hoc prohiberetur. Sed observandum est præterea, hoc canone non cautum esse, ne presbyteri uxores suas ante ordinationem ductas haberent, vel iis uterentur; sed tantum ne postea ducant. Dicunt enim, *πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ*. Ergo de presbyteris jam ordinatis, et matrimonium postea ineuntibus agunt. De hac re Paphnutius etiam in Nicæno Concilio docte pieque disseruit. Cum nonnullis enim ibi congregatis episcopis visum esset, novam legem in ecclesiam introducere, ut episcopi, presbyteri, et diaconi ab uxorum, quas cum laici essent matrimonio sibi sociaverant, concubitu abstinerent; Paphnutius in medio concilio surgens, admonerat, grave hoc jugum sacerdotibus non imponendum esse, addens, honorabiles esse nuptias et torum immaculatum, in clericis nimirum æque ac laicis, (de iis enim controversia agebatur) omnes etiam non posse tam severæ continentiæ disciplinam ferre; et eventurum esse forsitan, ut uxoris cujusque castitas in periculum veniret. Castitatem enim esse congressum viri cum legitima uxore. Et deinde synodum commonefaciebat, *Satis esse ut qui in clerum fuissent adscripti, juxta veterem ecclesiæ traditionem, jam non amplius uxores ducerent; non tamen quemquam sejungendum esse ab ea, quam antehac cum esset laicus, legitime duxisset*, Ἀρκεῖσθαι τὸ τὸν φθάσαντα κλήρου τυχεῖν, μηκέτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀρχαίαν παράδοσιν· μήτε μὴν ἀποζεύγνυσθαι ταύτης, ἣν ἅπαξ ἤδη πρότερον λαϊκὸς ὢν ἡγάγετο. Socrat. Hist. Eccles. lib. i. cap. 11. Sozom. lib. i. cap. 23. Gelas. Cyzic. Act. Concil. Nic. lib. ii. cap. 32. Hæc a Paphnutio conjugio experte dicta, tota synodus suo suffragio comprobavit; ut ex locis citatis constat. Quod Paphnutius igitur veteri traditioni adscribit, in præsentī canone constituitur, et nihil amplius: neque enim in hoc nec alio quovis antiquo canone decretum invenimus, quo presbyteris aliisque clericis legitimo uxorum su-

arum consortio interdicatur. Tentatum sane a nonnullis in Synodo Nicæna fuit; sed ut e supradictis patet, a tota synodo explosum. Adeo ut Siricius papa Romanus nobis primus videatur, qui talem legem ecclesiæ Christianæ obtrudere ausus est. Is autem in Epistola Decretali, ait quidem, *Plurimos enim sacerdotes Christi atque levitas post longa consecrationis suæ tempora, tam de conjugibus propriis, quam etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, et crimen suum hac præscriptione defendere, qua in veteri Testamento sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa.* Et postea decernit, *Hi vero, qui illicita privilegii excusatione nituntur, et sibi asserunt veteri hoc lege concessum, noverint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigne usi sunt, apostolicæ sedis auctoritate dejectos, nec unquam posse veneranda attrectare mysteria, a quibus se ipsi, dum obscœnis cupiditatibus inhiant, privaverunt. Et quia exempla præsentia cavere nos præmonent in futurum, quilibet episcopus, presbyter, atque diaconus (quod non optamus) si deinceps fuerit talis inventus, jam nunc sibi omnem per nos indulgentiæ aditum intelligat obseratum; quia ferro necesse est excindantur vulnera, quæ fomentum non senserint medicinam.* Siric. Decret. cap. 8. Hoc Siricii decretum Innocentius I. renovatum confirmavit, Decret. cap. 21. et post eum alii. Adeo ut ab eo usque tempore omnes ecclesiæ Romanæ propugnatores pro istius decreti justitia et æquitate, tanquam pro aris et focis dimicârint. BEVEREG.

CANON IV.

P. 182. l. 11. ὑπὸ τῆς χάριτος ἐρρύσθη] Gratia servatus, id est divino beneficio potius quam proposito, et animi destinatione. Id etiam profani scriptores de fato et vi numinum usurparunt. Sic Plato lib. ix. de Legibus, quo loco pœnam ejus qui cum hominem vellet occidere vulneraverit tantum, mitigandum hac ratione censet, quod dæmonis beneficio potius habenda sit gratia, qui et illum mortis periculo, et hunc imminentis supplicii gravitate liberarit. Sic IC. 1. 32. ff. ad leg. Jul. de Adult. *Licet interempto adultero mulier supervixerit, post tam gravia vulnera, quæ ei pater inflixerat, magis fato quam voluntate ejus servata est.* Vide Fornerium lib. vi. Rer. Quot. cap. 9. JUSTELL.

CANON V.

Ibid. l. 13. Κατηχούμενος ἐὰν εἰσερχόμενος] In codice Amerba-

chiano ad præsentem canonem hoc scholium apponitur, Κατηχου-
 μένους λέγει πιστοὺς βαπτίζεσθαι μέλλοντας. δύο δὲ τούτων εἶδη· οἱ
 μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται, διὸ καὶ ὡς ἀτελέστεροι μετὰ τὴν ἀκρόασιν
 τῶν γραφῶν καὶ τῶν θείων εὐαγγελίων εὐθὺς ἐξίσιν· οἱ δὲ ἤδη προσ-
 ῆλθον, καὶ γεγόνασι τελειότεροι τῶν ἄρτι προσερχομένων, ὅθεν καὶ τὴν
 ἐπὶ τοῖς κατηχουμένοις εὐχὴν ἀναμένοντες, τὸ γόνυ κλίνουνσιν ἐν ταύτῃ.
*Catechumenos vocat fideles, qui baptismum suscepturi sunt. Eorum
 autem duæ sunt species. Nonnulli enim modo accedunt; qua-
 propter ut imperfectiores post scripturarum et divinorum evange-
 liorum auditionem protinus egrediuntur: alii autem antehac vene-
 runt, et perfectiores iis, qui modo accedunt, facti sunt; quare
 etiam illi ad orationem usque pro catechumenis factam manentes,
 in ea peragenda genuflectunt.* Simile huic Scholium in Harme-
 nopuli epitomen hujus canonis extat, his verbis, Δύο τῶν κατη-
 χουμένων ἦσαν τάξεις, ἡ μὲν τῶν γονυκλινόντων, ἡ τελειότερα, ἡ δὲ τῶν
 ἀκροωμένων, ἡ ἀτελεστέρα. λέγει γοῦν, εἰ τῶν γονυκλινόντων εἴη, καὶ
 ἁμάρτοι, παυσάμενος τοῦ ἁμαρτάνειν γενέσθω τῶν ἀκροωμένων· εἰ δὲ τῶν
 ἀκροωμένων, ἔξω στήτω τῆς ἐκκλησίας. καὶ οἱ ἀκροώμενοι γὰρ ἐκτὸς
 ἴσταντο τῆς ἐκκλησίας μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου. *Duo
 catechumenorum ordines erant; unus eorum qui genu flectebant,
 perfectior scilicet; alter imperfectior eorum, qui audiebant.
 Vult ergo dicere, si sit ex ordine flectentium genu, et peccet, quod
 peccare desinens in ordinem audientium referri debeat: sin ex
 audientibus sit, consistat extra ecclesiam. Nam et audientes ex-
 tra ecclesiam stabant usque ad lectionem sancti evangelii.* Har-
 menop. Epit. Can. sect. v. tit. 3. Hæc duo scholia juxta se
 posita præsentem canonem, satis in se obscurum, perspicuum
 reddunt et apertum. Vide etiam quæ de catechumenis diximus
 in annotationibus ad decimum quartum primæ Synodi Nicænæ
 canonem. BEVEREG. [Quæstionis solutio difficilis videtur.]

CANON VII.

P. 183. l. 7. Πρεσβύτερον εἰς γάμους διγαμοῦντος] Cautum est hoc
 canone, ne quis presbyter in ejus, qui digamiam init, nuptiis
 convivetur. Hinc cum Constantinus quidam episcopus ad Nice-
 tam Metropolitanum Heracleæ hanc quæstionem proposuisset,
 τοὺς εἰς δεύτερον συνοικέσιον ἐρχομένους εἰ δεῖ λαβεῖν τὴν τοῦ διγάμου
 εὐχὴν παρὰ τοῦ κατὰ χώραν ἀρχιερέως; Ἄν qui ad secundas convo-
 lant nuptias accipere possint bigami precationem a regionis an-
 tistite? Respondit ille juris canonici peritissimus, Ἡ μὲν ἀκρίβεια

τοὺς διγάμους οὐκ οἶδε στεφανοῦν· ἡ δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνήθεια τὰ τοιαῦτα οὐ παρατηρεῖται· ἀλλὰ καὶ τοῖς διγάμοις τοὺς νυμφικοὺς στεφάνους ἐπιτίθησι, καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε διὰ τοῦτο ἐνεκλήθη, ὥστε οὐδέ τις φοβηθήσεται τὸ ἐπὶ κλήμα, τοὺς τοιούτους στεφανώσας· πλὴν ὀφείλουσιν ἓνα ἢ καὶ δεύτερον ἐνιαυτὸν κωλυθῆναι τῆς τῶν ἁγίων μυστηρίων μεταλήψεως, καὶ οὐδὲ τὸν ἱερολογήσαντα χρὴ συνεστιαθῆναι τούτοις. *Accurata sane disciplina bigamos coronare non novit. Magnæ autem ecclesiæ consuetudo hæc non observat; sed bigamis etiam sponsalilias coronas imponit; nec ullus unquam propter eam causam accusatus est: ideoque calumniam non formidabit quisquam, qui tales coronavit. Illi autem annum unum aut alterum a mysteriorum communione arceri debent: nec eum, qui precationem concepit, simul cum iis convivari oportet.* In Jur. Gr. Rom. lib. v. pag. 310. Extat hoc responsum etiam in Euchologio, ubi ultima ejus pars his verbis concipitur, Ἀλλὰ καὶ τὸν ἱερολογήσαντα τούτοις πρεσβύτερον συνδειπνεῖν αὐτοῖς οὐ νενόμισται, κατὰ τὸν ζ'. κανόνα τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου. *Sed neque fas est presbyterum benedictionem iis impertientem, sive pro iis precantem, simul cum iis convivari, juxta septimum canonem Neocæsariensis Synodi.* Ex hoc etiam canone desumpta videntur, quæ Ælfricus in Saxonicos ad Wulfinum episcopum canones de hac re retulit, ubi statuit, Ne nan Ppceort ne mot beon æt ðam brýðlacum ahpæp ðæp mæn eft ppað oþþe þif eft ceoplað nene gædere ne ne to gædere bletrian ȝpilce man bicniȝe him ȝpa, *Ne liceat sacerdoti ulli iis interesse nuptiarum celebritatibus, in quibus aut secundæ vir uxori jungitur, aut secundo viro fæmina; nec vel iisdem benedicere, ut sic admoneat eos: et paulo post, ac ða canoneȝ ȝopbeoðað ða bletȝungæ ðæp to. ȝ ȝe ȝetton ðæsbote ȝpilcum mannum to donne, Canones autem jam tum prohibent benedictionem, et ejusmodi connubentibus imponunt etiam pœnitentiam.* Ælfric. can. 9. BEVEREG.

CANON XI.

P. 184. l. 11. Πρεσβύτερος πρὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν] Id confirmat Synodus VI. in Trullo, can. 14. et Agathensis can. 17. *Presbyterum vel episcopum ante trigesimum annum, id est antequam ad viri perfecti ætatem perveniat, nullus ordinare præsumat.* Justinianus Novel. cxliii. cap. 13. triginta quinque annos requirit. Apud Judæos in ordinandis sive initiandis sacerdotibus ætas triginta annorum definita est. Num. cap. iv. 3. et 1 Chron.

cap. xxiii. 3. *A nato triginta annos et deinceps usque ad natum quinquaginta annos*, sic habet editio Hebraïca, et Chaldaica paraphrasis. Græca vero editio LXX. quam sequutus est Philo Hellenista Alexandrinus, in libro cujus est titulus, de eo quod deterius potiori insidiari soleat : et Theodoretus Quæst. 13. in Numer. ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν καὶ ἐπάνω, ἕως πενήκοντα ἐτῶν. *A viginti quinque annis et supra ad quinquaginta annos*. Sed temeratus est ille locus, atque omnino pro εἴκοσι πέντε, legendum ert τριάκοντα, ut jam docti viri observarunt. Hieronymus in Epist. ad Theophilum Alexand. advers. errorem Joannis Hierosolym. *Recordetur legis antiquæ, et post 25. annos a Levitica tribu, eligi in sacerdotium pervidebit : aut si in hoc testimonio solo Hebraïcam sequitur veritatem, noverit 30. annorum fieri sacerdotem*. Postea viginti annorum numerus a Davide præscriptus est. Quum enim animadverteret filios Levi tam sacerdotes quam Levitas propter multitudinem sacrificiorum quotidie augescentem, non posse functionibus templi superesse, si trigesimus annus in illis expectandus esset, quod plures essent infra ætatem illam, legem annalem sacerdotum breviori gyro contraxit, eamque vigesimo anno definivit, ut testatur 1 Chron. cap. xxiii. 27. *In actis Davidis posterioribus numerus Levitarum fuit, horum nempe a nato viginti annos, et deinceps* : et 1 Chron. cap. xxxi. 17. et Esdræ cap. iii. 8. *Constituerunt Levitas a nato viginti annos et deinceps, ut præessent operi domus Dei*. Sed nec usque adeo de ætate sollicitos fuisse apostolos, si cætera convenirent, vel inde colligere licet, quod juvenis fuerit Timotheus, nec voluerit Paulus Apostolus juvenilem ejus ætatem contemni, 1 ad Timoth. cap. iv. 12. μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω. et Ignatius ad Magnesianos : καὶ ὑμῶν δὲ πρέπει μὴ καταφρονεῖν τῆς ἡλικίας τοῦ ἐπισκόπου. Sic Eleutherius, propter insignem virtutem et pietatem, vigesimum tantum annum agens, Illyrici episcopus ordinatus est, ut refert Nicephorus lib. iii. Hist. Eccl. cap. 29. Χριστὸς ἐν τῷ τριακοστῷ ἐτεί. D. Lucas cap. iii. 23. de baptismo Christi loquens, καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος. *Ipse autem Jesus erat quasi triginta annorum incipiens*. Hæc autem dictio ὡσεὶ duplicis est notionis, eaque Græci utuntur nunc affirmanter nunc dubitanter. Ac priori quidem notione dictio accipienda est cap. 3. et Joan. cap. i. 14. ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. *Spectavimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a patre* : ubi μονογενῇ affirmanter vocat, ut de eo dubitari minime

debeat. Huic sententiæ adstipulatur Ignatius epistola ad Trallianos: καὶ τρεῖς δεκάδας, inquit, ἐτῶν πολιτευσάμενος ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου. Idem tradit Chrysostomus et Euthymius in Matth. cap. iii. Auctor sermonis de jejunio qui Cypriano tribuitur: *Anno trigesimo carnis assumptæ baptisato Domino*. Hieronymus in Epist. ad Theophilum Alexand. Episcop. adversus errorem Jo. Hierosolym. de ætate cujusque presbyteri loquens: *Cum ad 30. annorum spatia jam pervenerit, puto eam in hoc non esse reprehendendam, quæ juxta mysterium assumpti hominis in Christo perfecta est*: et Bernardus serm. 4. de Epiph. *Jam triginta annorum ad baptismum ipse perrexit*. Discrepat Irenæus lib. ii. cap. 39. *Ad baptismum, inquit, venit qui nondum triginta annos suppleverat, sed qui incipiebat esse tanquam triginta annorum*: et Epiphanius hæresi 51. ἦν γὰρ τῷ μὲν ὄντι εἰκοσιεννέα ἐτῶν, καὶ ὑπὸ τῶν δέκα, ὅτε ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦκε, τριάκοντα μὲν ἐτῶν, ἀλλ' οὐ πλήρους. Adde quæ de ea re illustrissimus Scaliger olim observavit lib. vi. de Emendat. Temp. Certe ætas triginta annorum solidæ ac perfectæ prudentiæ est, et majore tam animi quam corporis robore prædita: eamque rationem reddit Euthymius loco citato, quare post trigesimum ann. Christus ad baptismum venerit. Sic can. 17. Concilii Agathensis, perfecti viri ætas dicitur: et perfecta ætas in legibus Wisigothorum lib. x. tit. 2. ætas legitima, Theophilo lib. i. Instit. Tit. de Libert. §. 4. ἔννομος, inquit, ἡλικία, καὶ ὑπὲρ τῶν λ'. ἐνιαυτῶν. *Legitima ætas est, quæ trigesimum annum excedit*; quia scilicet eam ætatem in manumisso olim desideraret lex Ælia Sentia, qua cautum refert Ulpianus in frag. tit. 1. *ut minorem xxx. annorum servum manumittere non liceret*. JUSTELL. Lege Mosaica præscriptum fuit, ut Levitæ recenserentur מִבְּנֵי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּמַעֲלָה וְעַד בְּנֵי חֲמִשִּׁים שָׁנָה *A filio triginta annorum, et supra, usque ad filium quinquaginta annorum*, Num. iv. 3. Sic etiam in textu Hebræo-Samaritano legitur, et eodem sensu a Chaldæo, Syro, et Arabe locus iste vertitur. Sed septuaginta interpretes juxta Romanum quidem exemplar interpretati sunt, ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν, juxta Complutensem editionem, ἀπὸ εἰκοσιετοῦς καὶ πέντε ἐτῶν. Sed juxta codicem Alexandrinum ἀπὸ εἰκοσαετοῦς, καὶ ἐπάνω: adeo ut nonnulla ex his exemplaribus corrupta sint, necesse est; vel potius omnia: cum nec unum Hebraicæ veritati respondeat. Sed facilius est emendatio codicis Alexandrini, quam aliorum, ubi εἰκοσαετοῦς scriptori forsitan incuria scribitur pro τριακονταετοῦς. Et sic quidem

omnia septuaginta interpretum exemplaria legunt, 1 Chron. xxiii. 3. ubi verba Hebraica וַיִּסְפְּרוּ הַלְוִיִּם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים Græce vertuntur, Καὶ ἡρίθμησαν οἱ Λευῖται ἀπὸ τριακονταετούς καὶ ἐπάνω. *Et numerati sunt Levitæ a tricesimo anno et supra.* Ac proinde etiamsi nonnulli etiam e Patribus, ut Origenes, Theodoretus, Cyrillus, aliique in supra dicto Numerorum loco, juxta corrupta septuaginta interpretum exemplaria ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν legerint, primo haud dubie scriptum fuit ἀπὸ τριακονταετούς. Secundum hanc igitur ætatem, Levitis ordinandis a lege præscriptam, Dominus noster a Joanne baptizatus prædicare cœpit, cum esset annorum plus minus triginta, Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὥσεί ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος. Luc. iii. 23. Non opus est hic disputemus, utrum juxta hæc verba, currente aut expleto tricesimo ipsius anno, baptizatus fuerit. Neque video quid certi solidique ex istis verbis deduci possit, plusquam Dominum nostrum triginta plus minus annos tunc temporis natum esse. Quo quidem sensu Justinus Martyr verba illa intellexit, quippe qui de Domino nostro loquens, ait, τρέφόμενος τὰς πάσας τροφὰς, καὶ τριάκοντα ἔτη ἢ πλείονα ἢ καὶ ἐλάσσονα μείνας, μέχρις οὗ προελήλυθεν Ἰωάννης κήρυξ αὐτοῦ τῆς παρουσίας. Justin. Dial. cum Tryph. pag. 246. edit. Sylb. an. 1593. adeo ut si undetricesimus vel etiam tricesimus primus ætatis ejus annus tunc currebat, ὥσεί ἐτῶν τριάκοντα nihilominus dici potuit. Ut cum Matt. xvii. 1. Servator noster transfiguratus dicitur μεθ' ἡμέρας ἐξ a sermone discipulis habito. Sed Luc. ix. 28. id factum dicitur μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὥσεί ἡμέρας ὀκτώ. ubi, ut videre est, idem Lucas, qui supradicta de Christi baptismo verba scripsit ὥσεί ὀκτὼ dicit, cum revera sex tantum dies erant. Verum in præsentī canone diserte asseritur Christum in tricesimo ætatis anno, adhuc nimirum currente, baptizatum esse, ὁ γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐβαπτίσθη. Et sic quidem Arabs supra citata D. Lucæ verba intellexit, vertit enim وكان يسوع قد بدا يصبر في ثلاثين سنة *Et Jesus cœperat ingredi in tricesimum annum.* Item Irenæus, *Ad baptismum enim venit nondum qui triginta annos suppleverat, sed qui inciperet esse tanquam triginta annorum. Ita enim qui ejus annos significavit Lucas posuit, Jesus autem erat quasi incipiens triginta annorum cum veniret ad baptismum, et a baptismo uno tantum anno prædicavit, complens tricesimum annum.* Iren. Adv. Hær. lib. ii. cap. 39. Sic et autor sermonis de jejunio Cypriano adscripti, *Anno trigesimo carnis as-*

sumptæ baptizato Domino. Ut alios præteream, Epiphanius ea D. Lucæ verba ita interpretatus est, ut Christum non nisi unde triginta annorum et decem mensium esse statuerit, cum baptizatus est, ἦν γὰρ τῷ μὲν ὄντι εἰκοσιεννέα ἐτῶν καὶ μηνῶν δέκα, ὅτε ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦκε, τριάκοντα μὲν ἐτῶν, ἀλλ' οὐ πλήρης, διὸ λέγει ἀρχόμενος ὡς ἐτῶν τριάκοντα. Epiphan. Hær. li. num. 16. Porro ex hac Sospitatoris nostri ætate, cum ministerium in se susceptum exequi cœperit, D. Hieronymus fratris sui ordinationem in presbyterum defendit, in Epistola ad Theophilum adversus errores Joannis Hierosolymitani, dicens, *Porro ætas ejus et beatitudini tuæ nota est; et cum ad triginta annorum spatia jam pervenerit, puto eam in hoc non esse reprehendendam, quæ juxta mysterium assumpti hominis in Christo perfecta est.* Hieron. ad Theoph. tom. ii. pag. 67. edit. Paris. an. 1533. Eadem hac ratione ducti Patres Neocæsarienses etiam in præsentī canone, ut ipsi testantur, decreverunt, ne quis presbyter ante triginta annos, a nativitate sua computandos, ordinetur. Cui simile decretum a Concilio Agathensi anno D. 506. editum est, his verbis, *Presbyterum vero vel episcopum ante triginta annos, id est, antequam ad viri perfecti ætatem perveniat, et diaconos ante viginti quinque, nullus metropolitanorum ordinare præsumat. Ne per ætatem (quod aliquoties evenit) aliquo errore culpentur.* Concil. Agath. can. 17. Ubi etiam observare licet, aliam hujus decreti rationem reddi, nimirum quod hæc perfecta sit viri ætas, quemadmodum etiam in legibus Wisigothorum vocatur, lib. x. tit. 2. Sic etiam Theophylactus, Αὕτη ἡ ἡλικία ἐστὶ τελειότης, Theophyl. in Luc. cap. iii. et alibi, Ἀνὴρ δὲ λέγεται ὁ Κύριος· τάχα μὲν καὶ διὰ τὸ τῆς ἡλικίας τέλειον, τριακονταετῆς γὰρ ἐβαπτίσατο. Id. in Joan. cap. i. Et ante eum Gregorius Nazianzenus, Ἀνεδείχθη μὲν γὰρ τριακοστὸν γεγονὼς ἔτος, οὐ πρότερον, τοῦτε μὴ δοκεῖν ἐπιδεικτικὸς εἶναί τις· (τῶν γὰρ ἀπειροκάλων τὸ πάθος) καὶ ὡς τελείαν βάσανον ἀρετῆς καὶ τοῦ διδάσκειν καιρὸν ταύτης ἐχούσης τῆς ἡλικίας. Greg. Naz. orat. 40. Sed nihilo secius Justinianus presbyterum ante 35. ætatis annum ordinari non permisit. *Presbyterum autem minorem triginta quinque annorum fieri non permittimus.* Justin. Nov. cxxiii. cap. 13. Aliis autem tempus illud minuere potius quam augere visum est. Et quidem Egbertus Eboracensis hunc ipsum Concilii Neocæsariensis canonem ita intellexit, ut necessitate saltem cogente, presbyter ante præscriptam ætatem ordinetur. Præsentem enim canonem his verbis citat, *Ut nullatenus presbyter ordinetur ante*

tricesimum ætatis annum, nisi rationabili necessitate cogente, quia Dominus Jesus non prædicavit ante xxx. ætatis annum. Egbert. Eborac. Excerpt. can. 95. Et multa sane extant eorum exempla, qui ante istam ætatem non presbyteri modo, sed et episcopi ordinati fuerunt. Nam Eleutherius Illyrici episcopus ordinatus est, cum nondum vicesimum ætatis annum transegerat; ut testatur Nicephorus Callistus Hist. Eccl. lib. iii. cap. 29. Et Hincmarus Rhemensis in vita S. Remigii, eum vicesimo secundo ætatis anno archiepiscopum electum asserit. Quinetiam non obstante ipsa lege Mosaica, Levitæ a Davide recensiti sunt a vicesimo ætatis anno 1 Paral. xxiii. 27. atque etiam ab Hezekia, 2 Paralip. xxxi. 17. Sic etiam Timotheus episcopus a D. Paulo creatus fuit, cum adhuc juvenis esset. 1 Tim. iv. 12. Nimirum in hisce rebus non tam ætatis quam pietatis et doctrinæ ratio habenda est. Ut optime enim observat D. Chrysostomus, ἔως γὰρ ἀντίρροπον ἐπιδεικνύη βίον, οὐκέτι διὰ τὴν ἡλικίαν τις καταφρονήσει, ἀλλὰ καὶ θαυμάσει μᾶλλον. Chrys. in ep. 1. ad Tim. λογ. ιγ'. pag. 299. edit. Savil. BEVEREG.

CANON XII.

P. 184. l. 16. Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ] Cornelius urbis Romæ episcopus in Epistola ad Fabium Antiochenum, quæ apud Eusebium extat lib. vi. cap. 43. de Novato loquens: καταλιπὼν γὰρ, inquit, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐν ᾗ πιστεύσας κατηξιώθη τοῦ πρεσβυτερίου κατὰ χάριν τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἐπιθέντος αὐτῷ χεῖρας εἰς πρεσβυτερίου κλῆρον, ὃς διακωλυόμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν πολλῶν. ἐπεὶ μὴ ἐξὸν ἦν τὸν ἐν κλίνῃ διὰ νόσον περιχυθέντα, ὥσπερ καὶ οὗτος, εἰς κληρόν τινα γενέσθαι, ἡξίωσε συγχωρηθῆναι αὐτῷ τοῦτον μόνον χειροτονῆσαι. De baptisatis in ægritudine meminit etiam can. 151. hujus codicis et can. 48. collectionis Africanæ. Cyprianus lib. iv. epist. 7. qui et hujusmodi clinicos appellatos fuisse tradit. Erant autem clinicorum duo genera. Alii, qui fidem quidem Christianam amplexi, necdum tamen baptisati, si in morbos inciderent, in ipsa ægritudine, καὶ ἐν τῇ κλίνῃ, in lecto decumbentes baptisabantur. Horum meminit Epiphanius hæresi 28. οἱ μελλόντες τελευτᾶν, inquit, ἐὰν ὧσι κατηχούμενοι, πρὸ τῆς τελευτῆς λούτρων καταξιοῦνται. Sic Prætorem Arinthæum in ipso vitæ exitu regenerationis lavacrum accepisse memorat Basilius epist. 5. Alii vero, qui professione Christiani, et pietatis doctrina instructi, ad extremum usque ætatis, baptismum consulto proten-

debant, simul et baptizari et mori volentes, ne post illum acceptum rursus peccarent: pervulgato quippe illis temporibus errore decepti, existimabant a peracto baptismo vitam immunem ab omni lapsu requiri, nec ullam delinquentibus expiationem aliam deinceps reliquam esse: cui opinioni causam dedit male intellectus D. Pauli locus ad Hebræos cap. vi. 4. quo etiam Novatiani abutentes lapsis omnino veniam denegabant: sic Constantinus Imp. extremo vitæ suæ tempore, ab Eusebio Nicomediensi episcopo baptizatus est, ut præter Eusebium lib. iv. de ejus Vita cap. 62. alii etiam Ecclesiastici scriptores tradiderunt, Socrat. lib. i. cap. 26. Theodor. lib. i. cap. 32. Sozom. lib. ii. cap. 34. Hieronymus in Chronico, et Niceph. lib. viii. cap. 54. Constantius etiam moriens voluit baptisari ἀποθνήσκων ἔδοξε βαπτίσεσθαι, ut docet Athanasius de synodis Arimini et Seleuciæ. Idem de Theodosio Magno tradit Ambrosius in Orat. de ejus obitu, et Socrates lib. v. cap. 6. Hunc vero clinicorum morem, et in suscipiendo baptismo dilationem, acriter reprehenderunt orthodoxi patres. Tertullianus lib de Pœnit. *Omne præterea, inquit, cunctationis et tergiversationis erga pœnitentiam vitium, præsumptio intinctionis importat: certi enim indubitatae veniæ delictorum, medium tempus interim furantur, et commeatum sibi faciunt delinquendi.* Gregor. Nazianzenus Orat. in sanctum Baptisma, *Baptisemur hodie, ne cras vi aliqua majore cogamur: ne beneficium tanquam injuriam prorogemus, nec expectemus ut plura peccata congeramus, quo plura nobis condonentur: nec graviori onere premamur quam vires nostræ ferre queant, ne una cum navi aquis obruamur, ac baptismi gratiam naufragio amittamus, ac dum plura spe atque animo concipimus, omnia perdamus, &c.* De clinicis etiam quidam accipiunt illud D. Pauli 1 Corinth. cap. xv. 29. *τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, quid facient ii qui baptisantur pro mortuis?* Hoc est, ut ipsi putant, qui tanquam mortui sive moribundi baptisantur. Ego vero, salvo meliore judicio, illud intelligendum puto, de iis qui, perverso quorundam hæreticorum more, vice mortuorum baptisabantur. Hunc morem indicat Epiphanius de Cerinthianis loquens hæresi 28. καὶ τὸ παραδόσεως πρᾶγμα ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὥς τινῶν μὲν παρ' αὐτοῖς προφθανόντων τελευτῆσαι ἄνευ βαπτίσματος, ἄλλους δὲ ἀντ' αὐτῶν εἰς ὄνομα ἐκείνων βαπτίσεσθαι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐν τῇ ἀναστάσει ἀναστησάντας αὐτοὺς δίκην δοῦναι τιμωρίας, βάπτισμα μὴ εἰληφότες. Id etiam Marcionitæ postea factitarunt, exemplum forte a Cerinthianis mutuati: sic

enim de iis Chrysostomus in Epist. 1. ad Corinth. cap. xv. Homil. 40. ἐπειδὴν γάρ τις κατηχούμενος ἀπέλθῃ παρ' αὐτοῖς, τὸν ζῶντα ὑπὸ τὴν κλίνην τοῦ τελευτηκότος κρύψαντες, προσίασι τῷ νεκρῷ, καὶ διαλέγονται, καὶ πυνθάνονται εἰ βούλοιτο λαβεῖν τὸ βάπτισμα; εἴτα ἐκείνου μηδὲν ἀποκρινομένου, ὁ κεκρυμμένος κάτωθεν ἀντ' ἐκείνου φησὶ, ὅτι δὴ βούλοιτο βαπτισθῆναι, καὶ οὕτω βαπτίζουσιν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ ἀπελθόντος. Hujusmodi Marcionitarum baptismum, vicarium vocat Tertullianus lib. de Resurrect. Carnis. *Si autem et baptisantur quidam pro mortuis, videbis an ratione, certa illa præsumptione hoc eos instituisse portendit, quæ alii etiam carni ut vicarium baptismum profuturum existimarent ad spem resurrectionis: quæ nisi corporalis, non alias sic baptismale corporali obligaretur:* et lib. v. advers. Marcionem cap. 10. Ambrosius in 1 Corinth. cap. xv. Pauli locum explicans: *Exemplum, inquit, eorum subjicit qui tam securi erant de futura resurrectione, ut etiam pro mortuis baptisarentur, si quem forte mors prævenisset, timentes ne aut male, aut non resurgeret, qui baptisatus non fuerat, vivus nomine mortui tingebatur.* JUSTELL. Cum nonnulli in ecclesia primitiva lethali corripentur morbo, priusquam sacrum baptismum, quæ etiam illuminatio dicitur, suscepissent, orta est de iis controversia, utrum per baptismum isto casu collatum vere Christiani facti fuerint, necne. Hanc quæstionem quidam cognomento Magnus D. Cypriano proposuit, ut ipse in epistola ad eum rescripta testatur, dicens, *Quæsisti etiam, fili charissime, quid mihi de illis videatur, qui in infirmitate et languore gratiam Dei consequuntur, an habendi sint legitimi Christiani, eo quod aqua salutari non loti sint, sed perfusi.* Et statim respondet Cyprianus affirmative, Nos, inquit, quantum concipit mediocritas nostra, existimamus, in nullo mutilari et debilitari posse beneficia divina, nec minus aliquid illic posse contingere, ubi plena et tota fide et dantis et summentis accipitur, quod de divinis muneribus hauritur. Cyprian. epist. 77. edit. Pamel. Et mox indicat hos clinicos vulgo nuncupatos esse, nimirum quod ἐν τῇ κλίνῃ in lecto baptizati sunt. Et quidem ipsos catechumenos, si animam agerent, mox ante mortem baptizatos esse, Epiphanius testatur, οἱ μέλλουσι τελευτᾶν, ἐὰν ᾧσι κατηχούμενοι, πρὸ τῆς τελευτῆς λούτρου καταξιοῦνται. Epiph. hæc. 28. Hinc cum vulgo persuasum esset, omnia anteactæ vitæ peccata per baptismum ablui, plures usque ad vitæ exitum baptismum suum consulto distulerunt. Quod de Constantino Magno, Theodosio, imperatoribus, aliisque Historici Eccle-

siastici tradiderunt. Hoc autem a Tertulliano olim observatum et damnatum est, dicente, *Omne præterea cunctationis et tergiversationis erga pœnitentiam vitium præsumptio intinctionis importat. Certi enim indubitatae veniæ delictorum, medium tempus interim furantur, et commeatum sibi faciunt delinquendi.* Tertul. de Pœnit. c. 5. Ne quis etiam baptismum ita differat, Gregorius Theologus eleganter admonuit, Βαπτισθῶμεν τήμερον, inquit, ἵνα μὴ αὔριον βιασθῶμεν. καὶ μὴ ἀναβαλῶμεθα τὴν εὐεργεσίαν ὡς ἀδικίαν, μηδὲ ἀναμείνωμεν πλείον γενέσθαι κακοῖ, ἵνα πλείον συγχωρηθῶμεν, μηδὲ γενώμεθα Χριστοκάπηλοι καὶ Χριστέμποροι, μηδὲ φορτισθῶμεν πλέον ἢ δυνάμεθα φέρειν, ἵνα μὴ αὐτάνδρῳ τῇ νηϊ βαπτισθῶμεν, καὶ τὸ χάρισμα ναυαγίσωμεν, ἀνθ' ὧν τὸ πλείον ἠλπίσαμεν. Greg. Naz. Orat. 40. Et Patres quidem Neocæsarienses hoc sibi displicuisse luculenter satis demonstrarunt, eo quod præsentī canone constituerint, tales in presbyteratus gradum non evehendos esse, qui morbo laborantes, et mortis timore percussi, ad sacrum baptismum se contulerunt. Hoc autem non novum erat institutum, sed quod longe antea sancitum fuerat. Quod ut palam faciamus, tenendum est, Novatianum hujusmodi fuisse Clinicum. Cum is enim a dæmone vexaretur, et propterea apud exorcistas maneret, in gravem incidit morbum, quo se moriturum credebat, ac proinde in ipso, quo cumbebat, lectulo baptizatus est; ut Cornelius papa Romanus in Epistola ad Fabium Antiochenum tradidit, dicens de eo, ὃ γὰρ ὑπορμὴ τοῦ πιστεῦσαι γέγονεν ὁ Σατανᾶς, φοιτήσας εἰς αὐτὸν καὶ οἰκήσας ἐν αὐτῷ χρόνον ἱκανόν· ὃς βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἐπορκιστῶν, νόσῳ περιπεσὼν χαλεπῇ, καὶ ἀποθανεῖσθαι ὅσον οὐδέπω νομιζόμενος, ἐν αὐτῇ τῇ κλίνῃ, ἣ ἔκειτο, περιχυθεὶς τὸ βάπτισμα ἔλαβεν. apud Euseb. Hist. Eccles. lib. vi. cap. 43. Hinc cum iste Novatianus presbyter ordinandus erat, universus clerus, multique a populo refragabantur, dicentes, non licere quempiam in lectulo perfusum sive baptizatum in clerum unquam assumi, ὃς διακωλυόμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν πολλῶν, ἐπεὶ μὴ ἔξδὸν ἦν τὸν ἐπὶ κλίνης διὰ νόσον περιχυθέντα, ὥσπερ καὶ αὐτὸς, εἰς κληρόν τινα γενέσθαι, ἡξίωσε συγχωρηθῆναι αὐτῷ τοῦτον μόνον χειροτονῆσαι. Ibid. Constat itaque, quod hoc μὴ ἔξδὸν ἦν non licitum erat, ut Clinicus presbyter fieret, etiam Cornelii et Novatiani diebus, hoc est, plusquam quinquaginta annis ante celebratum hoc Neocæsareæ Concilium. Sin autem nulla hoc lege vetitum fuisset, illicitum esse aut dici non potuit. Ac proinde nihil novi hoc canone decernitur; sed vetus ea lex, antiquitus instituta, renovatur. BEVEREG.

CONCILIUM
CONTRA NOETUM.

CONCILIIUM SUPERADDITUM.

ASIATICUS CONTRA NOETUM PRESBYTERORUM CONSENSUS

ANTE MEDIUM SÆCULUM TERTIUM

CELEBRATUS.

ΤΙ γὰρ κακὸν πεποίηκα ; inquit Noetus, ἓνα Θεὸν
δοξάζω, ἓνα ἐπιστάμαι, καὶ οὐκ ἄλλον πλὴν αὐτοῦ,
γεννηθέντα, πεπονθότα, ἀποθανόντα.——ὅτε γὰρ
ἐρωτώμενος ἀπὸ τοῦ Πρεσβυτερίου ἔφη, ἓνα Θεὸν
δοξάζειν, ἤκουε παρ' αὐτῶν φιλαλήθως· Ὅτι ἓνα
Θεὸν δοξάζομεν καὶ αὐτοὶ, ἀλλ' ὥς οἶδαμεν δικαίως
δοξάζειν. καὶ ἓνα Χριστὸν ἔχομεν, ἀλλ' ὥς οἶδαμεν·
ἓνα Χριστὸν υἱὸν Θεοῦ, παθόντα καθὼς ἔπαθεν, ἀπο-
θανόντα καθὼς ἀπέθανεν, ἀναστάντα, ἀνελθόντα εἰς
τὸν οὐρανὸν, ὄντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐρχόμενον
κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. ταῦτα λέγομεν, μεμαθη-
κότες ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἃ καὶ ἐπιστάμεθα.
Attulit S. Epiphanius *Hæres.* LVII. num. 11. p. 480. ed. Petavii.

Interprete Dionysio Petavio.

Ac quid, inquit, mali feci?
Unum Deum veneror, unum
novi, nec præter ipsum alterum,
natum, passum, mortuum.—
Nam cum Presbyterorum con-
cilio percontanti dixisset; unum
se Deum colere, vere hoc ab
illis responsum audiit: Et nos
unum quoque Deum colimus:
sed quemadmodum legitime il-
lum colere novimus. Itidem-

que Christum habemus unum,
sed quemadmodum novimus,
unum Christum Dei filium: pas-
sum, quomodo passus est: mor-
tuum, quomodo mortuus est.
Qui et resurrexit, et in cælum
ascendit, et ad Patris dexte-
ram manet, et venturus est ju-
dicare vivos et mortuos. Hæc
nos ab Scripturis sacris accep-
ta profitemur, quæ et novimus.

ANNOTATIONES

IN CONCILIUM PRESBYTERORUM

CONTRA NOETUM.

P. 243. l. i. CONCILIUM &c.] Hunc Consessum tanquam si fuerit inter Concilia reponendus, addidit Steph. Baluzius *Novæ suæ Collectioni Concilior.* notitia ejus pag. 16. ex Epiphanio desumpta. Ante vero Baluzii mortem textum Græcum *Homiliæ*, quæ vocatur, *Contra Noetum* Hippolyti Martyris primus edidit J. Alb. Fabricius, qui illam extremam partem esse libri Hippolytei *adversus Hæreses* confirmat. Et quia Epiphanius atque Hippolytus eadem propemodum ad verbum de Noeti atque hæresis ejus condemnatione protulerunt, ideirco Epiphanium ista ex ipso Hippolyto, quanquam haud nominato, desumpsisse statuit ibid. præstantiss. Fabricius. Fateor quidem plurima *Confutationis Noeti* apud Hippolytum extare, quæ sua fecit Epiphanius; cum vero alia quædam addiderit Epiphanius condemnationi isti, eaque ex eodem vetere auctore, ut videtur, desumpta, cui cetera debet; hinc magis putaverim, vel auctorem istum, quicumque demum is fuerit, ex Hippolyto pleraque sua habuisse, vel contra ex isto auctore sua Hippolytum, qui alia ex ipso hæretico Noeto in opus suum hauserit. Idem tamen vetus auctor haud multo vel recentior vel antiquior Hippolyto esse potuit.

P. 243. l. 6. Τί γὰρ κακὸν &c.] Ante hæc Epiphanius, "Ετερος πάλιν μετὰ τοῦτον (Bardesanum) Νοητὸς ὀνόματι ἀνέστη, οὐ πρὸ ἐτῶν πλειόνων, ἀλλ' ὡς πρὸ χρόνου τῶν τούτων ἑκατὸν τριάκοντα, πλείω ἢ ἐλάσσω, Ἀσιανὸς, τῆς Ἐφέσου πόλεως ὑπάρχων. ὃς ἀλλοτρίῳ πνεύματι φερόμενος, ἠθέλησεν ἀφ' ἑαυτοῦ ἂ μῆτε προφηῇται, μῆτε ἀπόστολοι, μῆτε ἐξ ὑπαρχῆς κατέσχευεν ἡ ἐκκλησία, μῆτε ἐνενοήθη, λέγειν τε καὶ διδάσκειν. *Post hunc alius quidam hæreticus Noetus nomine prodit; neque multis ab hinc annis; sed ante hos fere centum ac triginta, in Asia oriundus, urbe Epheso. Qui alieno spiritu afflatus ea dicere ac docere ausus est, quæ nec prophetæ, nec apostoli, nec ecclesia ab initio tenuit, ac ne cogitavit quidem. De his autem Epiphanianis ita Fabricius in Notis ad Hippolytum: "Epiphanius ait Noëtum prodidisse hæresin suam ante annos circiter cxxx. Scripsit Epiphanius anno "Christi ccclxxv. His si centum ac triginta demas, manet "annus ccxlv. Mox idem testatur Noëtum ἑναγχος paulo "post, una cum fratre mortuum esse."* Scil. in illis, quæ mox descripturus sum. At vero ex voce ἑναγχος i. e. *nuper*, hoc quidem, ni fallor, recte colligas, Epiphanium verba sequentia ex vetustiore aliquo auctore partim κατὰ λέξιν more suo sumpsisse. Nam pergit ita scribere Epiphanius, Οὗτος ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπάρμασι (ita Petavius pro ἐπ' ἄρμασι, sed forsitan ἐπάρματι legend. Habet Hippolytus ὅσον ἔπαρμα καρδίας de Noeto scribens) *μανίας ἐπαρθεῖς, ἐτόλμησε λέγειν τὸν πατέρα πεπονθέναι. ἔτι δὲ μείζονί τιμι τύφῳ καὶ παραφροσύνῃ ἐνεχθεῖς, ἑαυτὸν ἔλεγε Μωϋσέα, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρών. ἀλλὰ μεταξὺ τούτων ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὸν ἐνηγήσεως, οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι τῆς ἐκκλησίας προσκαλεσάμενοι αὐτὸν, ἐξήταζον περὶ τούτων ἀπάντων, καὶ εἰ ταύτην τὴν βλασφημίαν περὶ πατρὸς προηγάγετο. ὁ δὲ τὰ πρῶτα μὲν ἡρνεῖτο, ἐπὶ τοῦ πρεσβυτερίου ἀγόμενος, διὰ τὸ μηδένα πρὸ αὐτοῦ ἐξεμέσαι ταυτηνὴν τὴν δεινὴν, καὶ ὀλετήριον πικρίαν. ὕστερον δὲ ἀφ' ἧς εἶχε λύσσης εἷς τινας ἄλλους ἐμβαλὼν, ὡς εἰπεῖν, καὶ σὺν αὐτῷ ὥσπερ δέκα ἄνδρας ἐπαγόμενος, εἰς τύφον μείζονα καὶ θράσος ἐπαρθεῖς, τολμηρὸς γεγυνώς, παρῤῥησία λοιπὸν τὴν αἵρεσιν ἐδογματίζε. πάλιν δ' αὖ οἱ αὐτοὶ πρεσβύτεροι προσκαλεσάμενοι αὐτόν τε, καὶ τοὺς προσφθαρέντας αὐτῷ ἀνθρώπους, περὶ τῶν αὐτῶν πάλιν ἠρώτων. ὁ*

δὲ ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένοις ὑποτρίψας τὸ μέτωπον, λοιπὸν παρρησίᾳ ἀντέλεγε, φάσκων· ΤΙ ΓΑΡ κακὸν πεποίηκα &c. &c. (Hæc supra in textu, quem vocant, reposita sunt) ὥς οὖν ἐν τούτοις ἔμενε, ἐξέωσαν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας, ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ δόγμα μεμαθητευμένοις. τελευτᾷ δὲ ὁ αὐτὸς "ΕΝΑΓΧΟΣ ἅμα τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ, οὐχ ὥς ὁ Μωϋσῆς ἐν δόξῃ, οὐδὲ ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς (for. addend. ὥς) ὁ Ἀαρὼν ἐτάφη ἐν τιμῇ. ἐρρίψαν γὰρ ὥς παραβάται, καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς τῶν θεοσεβῶν περιέστειλε. μετὰ τοῦτο οἱ ὑπ' αὐτοῦ τὸν νοῦν φθαρέντες ἐκράτουναν τουτὶ τὸ δόγμα, τούτοις τοῖς ῥητοῖς ὑπαχθέντες, οἷς καὶ ὁ αὐτῶν διδάσκαλος ἐξ ἀρχῆς. "ΟΤΕ γὰρ ἐρωτώμενος ἀπὸ τοῦ πρεσβυτερίου ἔφη, ἓνα Θεὸν &c. &c. Hæc quoque, ubi supra, transcripta sunt. Gemina sunt Epiphanianis istis, quæ de eodem Consessu protulit S. Hippolytus initio Libri *Contra Noetum*, quem inter *Opuscula Scriptorum Ecclesiasticorum* nuper posui. "Ετεροὶ τινες ἑτέραν διδασκαλίαν παρεισάγουσιν, γενόμενoί τινος Νοήτου μαθηταί, ὃς τὸ μὲν γένος ἦν Σμυρναῖος, οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου γενόμενος. Οὗτος φυσιωθεὶς εἰς ἐπληρόν ἦχθη· οἴησει πνεύματος ἀλλοτρίου ἐπαχθεὶς (for. ἐπαρθεὶς). "Εφη τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα γεγεννηθῆναι καὶ πεπονθέναι καὶ ἀποτεθνηκέναι. "Ορᾶτε ὅσον ἔπαρμα καρδίας καὶ φυσίωμα πνεύματος ἀλλοτρίου ὑπεισηλθεν εἰς αὐτόν. "Ηδη μὲν οὖν ἐκ τῶν ἐτέρων πράξεων εἰς τοῦτο φέρεται ὁ ἔλεγχος αὐτῶν, ὅτι μὴ καθαρῷ πνεύματι ἐφθέγγετο. "Ο γὰρ εἰς πνεῦμα ἅγιον βλασφημῶν ἐκβλητὸς γένηται (cor. γεγένηται) κλήρου ἁγίου. Οὗτος ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι Μωϋσῆν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρών. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ μακάριοι Πρεσβύτεροι προσκαλεσάμενοι ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας ἐξήταζον· ὁ δὲ ἡρνείτο, λέγων τὰς ἀρχὰς, μὴ φρονεῖν. ὕστερον δὲ ἐμφωλεύσας ἐν τισιν, καὶ συσκευάσας ἑαυτῷ συμπλανωμένους, καθαρὸν (for. καὶ θαρρῶν) ὕστερον ἰστᾶν τὸ δόγμα ἐβούλετο. "Ον πάλιν προσκαλεσάμενοι οἱ μακάριοι Πρεσβύτεροι ἤλεγξαν. "Ο δὲ ἀντίστατο, λέγων· Τί οὖν κακὸν ποιῶ δοξάζων τὸν Χριστόν; πρὸς ὃν ἀνταποκρίνονται οἱ Πρεσβύτεροι· Καὶ ἡμεῖς ἓνα Θεὸν οἶδαμεν ἀληθῶς. οἶδαμεν Χριστόν· οἶδαμεν τὸν Υἱὸν παθόντα, καθὼς ἔπαθεν, ἀποθανόντα, καθὼς ἀπέθανεν, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ὄντα ἐν δεξιά τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ

ταῦτα λέγομεν ἃ ἐμάθομεν. Τότε τοῦτον ἐλέγξαντες ἐξέωσαν τῆς ἐκκλησίας, ὃς εἰς τοσοῦτο φυσίωμα ἠνέχθη, ὥς διδασκαλεῖον συστήσαι. Quod attinet ad Mosem et Aaronem in Noeto ac fratre redivivos, notavit Fabricius ad *Hippolytum*, id Damascenum quoque referre; sed scripsisse Philastrium *Hæresi liii. Noetiani insensati* (ἀνόητοι) *cujusdam nomine Noeti.*—hic etiam dicebat se Mosem esse, et fratrem suum *Heliam prophetam*. Rem ita exponit cl. Moshemius, in *Comm. De Rebus Christianorum ante Constantin. M. Sæc. iii. §. 33. p. 682.* ut sectarius iste existimetur sese cum Mose, fratremque suum cum Aarone, comparasse; id est, arroganter prædicasse, Deum suo fratrisque ministerio ad populum Christianum ex falsarum de religione opinionum servitute educendum uti velle, quemadmodum Mosis et Aaronis operam ad Hebræorum populum ex Ægypto liberandum olim adhibuisset. Satis ingeniosa ista. Attamen recordantur omnes, docuisse Pythagoram, se in Trojano bello Euphorbum fuisse; et memini ego extitisse in his oris ante triginta fere annos planum quendam, aut certe hominem fanaticum, qui se Heliam prophetam esse impudenter affirmaret. Rectius ergo fortasse statuendum, Noetum et fratrem ejus prædicasse, super sese ex cœlo descendisse πνεῦμα καὶ δύναμιν Mosis atque Aaronis, ut plane iidem qui illi ipsi recte censi possent.

P. 243. l. 9. τοῦ Πρεσβυτέρου] Presbyterorum nomine vocati interdum episcopi in sæculo ecclesiæ secundo. Vid. supra *EPIST. CONCIL. LUGD. pag. 40. vol. II. et Irenæum Adv. Hæres. lib. iv. c. 43. al. 26. Clementemque Al. Strom. vi. cap. 13. qui tamen ambo inter episcopos atque presbyteros alibi aperte distinguunt. Adi, exempli gratia, Iren. lib. iii. cap. 14. et Clem. Al. ipso eodem loco. Cum vero tertio hoc sæculo vix et ne vix quidem singuli episcopi presbyteri vocitarentur, rursus ego dubito, utrum etiam plures episcopi in unum, hoc est provinciale concilium, collecti ita nuncupari tum temporis solerent; etsi de antecessoribus suis ita locutus sit Dionysius Alexandrinus episcopus.—παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν, inquit, πρεσβυτέρων τύπον καὶ κανόνα παρειληφότες, apud S. Basilium M. *Lib. De Spiritu Sancto**

cap. penult. Confer et Firmiliani ad S. Cyprianum epistolam, cap. 6. Conjecturam facit cl. Moshemius in opere modo allato pag. 683. caruisse tum urbem, in qua Noetus vivebat, episcopo. Sed et potest fieri, ut tam episcopis, quam presbyteris, constiterit hoc *presbyterium*; quale Romæ se contraxisse ait urbis episcopus Cornelius in *Epist. ad Cyprianum*, quodque eo nomine appellat. vid. *Ep.* xvi. al. 49. Noto obiter, nusquam, quod sciam, veteres patres his primis ecclesiæ sæculis secundi ordinis sacerdotes nomine episcoporum appellasse, nisi forsitan id fecerit S. Pauli discipulus Clemens Romanus in *Epist. ad Corinthios*, cap. 42. ubi accommodantur verba ad locum ex Vet. Testamento allatum. Superius autem, in cap. 40. notum est, hunc sanctum episcopum tres ordines Christianæ ecclesiæ cum politia Judaica contulisse; quod illustre antiquissimæ disciplinæ documentum est. Itidem hæc duo Judaicum et Christianum sacerdotium simul comparavit Hieronymus in *Epistola ad Nepotianum et Evangelum*.

P. 243. l. 13. παθόντα] Quæ sequuntur sunt ipsa verba Symboli, quale extat apud Irenæum lib. i. cap. 2. seq. lib. iii. cap. 4. Tertullianum Contra Praxeam cap. 2. et De Præscript. c. 13. et De Virginibus Velandis c. 1. &c. FABRICIUS, ad Hippolytum.

Ibid. l. 17. ἐπιστάμεθα.] Auctor *Prædestinati*, ut notat ad Hippolytum Fabricius, Noetum damnatum a Tranquillo episcopo Chalcedoniorum Syriæ scribit, cap. 36. Sed sublestior fides est hujus scriptoris, qui de dogmate tamen Noeti hæc satis apte posuit; *Hæresis*, inquit, *tricesima et sexta Noetianorum est, qui dicunt Christum eundem esse atque Patrem et Spiritum Sanctum, non per substantiam, sicut nos, sed per personam, ut putative dicatur Spiritus Sanctus, non veraciter*. Hoc nimirum negantes, Spiritum S. subsistentiam habere propriam. Itaque scribit alibi Epiphanius, *νόπατορα τὸν Χριστὸν ἐδίδαξε* (Noetus)· *τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα*. *Anacephal.* p. 145.

ASCLEPIADES.

ASCLEPIADIS,
QUI AD LACTANTIUM SCRIPSIT,
FRAGMENTUM.

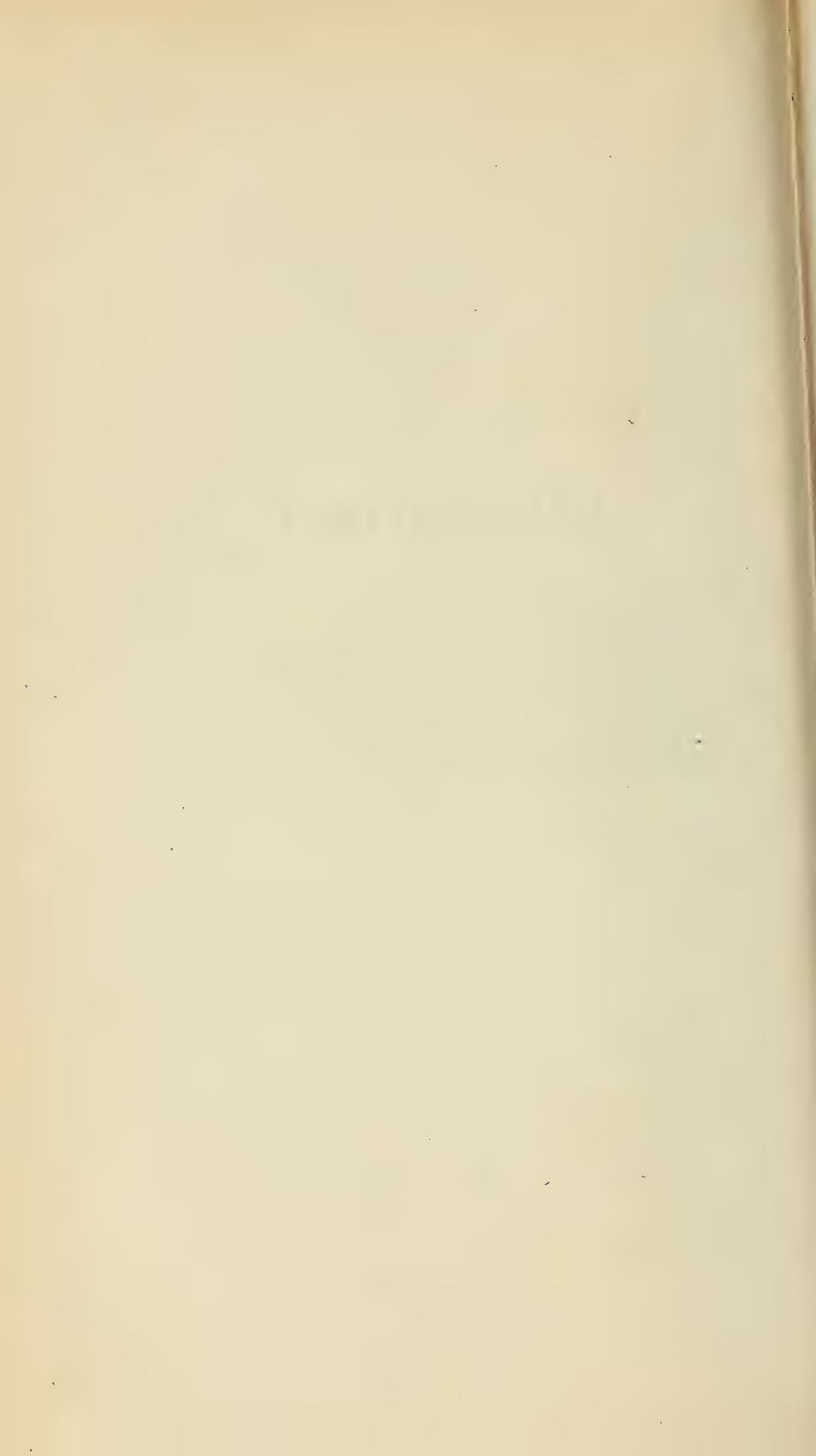
ATQUE ideo merito quis arbitretur, proximum sibi locum divinam providentiam dedisse ei, qui potuerit intelligere ordinationem suam. Nam sol iste est; quis eum videt ita, ut intelligat quia sol est, et quantum gratiæ afferat cæteris institutis? hoc cœlum est; quis id suspicit? terra hæc; quis eam colit? hoc pelagus; quis in eo navigat? hic ignis est; quis eo utitur? Instituit ergo summus Deus, non propter se, quia nihilo indiget, sed propter hominem, qui his congruenter uteretur.

Attulit hæc in libro vii. *Divinarum Institutionum* c. iv. Lactantius Firmianus, qui sæculi quarti floruit initio, ita præfatus; *Optime igitur Asclepiades noster de providentia summi Dei disserens in eo libro, quem scripsit ad me.* ATQUE ideo, *inquit*, merito &c. Porro ipsum Lactantium libros duos scripsisse ad Asclepiadem tradit S. Hieronymus cap. lxxx. *Libri De Viris Illustr.* Ubi Fabricius ait, “ Sed et “ Lactantii ad Asclepiadem, et Asclepiadis ad Lactantium “ scripta, nusquam hodie extant.” Christianum autem hunc scriptorem fuisse, verisimile videtur. Nota positum esse post verbum, *intelligat*, similiter atque in Latinis Bibliis, aliisque ejus ætatis operibus, *quia sol est* pro infinitivo, *solem esse*.

APPENDIX I.

IN QUA CONTINENTUR

CONCILIA, ELIBERITANUM,
ROMANUM, ARELATENSE I.
GESTA PURGATIONIS FELICIS,
GESTAQUE APUD ZENOPHILUM.

ELIBERITANUM CONCILIUM,

IN HISPANIA ANTE MAGNAM SYNODUM NICÆNAM
CELEBRATUM,

AD EDITIONEM CONCILIORUM HARDUINAM

PARISIIS ANNO 1715. TYPIS IMPRESSAM.

CONCILIUM ^aELIBERITANUM ^bXIX. EPISCOPORUM.

EX collectione Isidori, editione viri doctissimi Garsiae Loaisa et novissima Emin. Card. De Aguirre, quam ille contulit cum quinque MSS. codicibus: item ex perantiqua collectione Canonum MS. gemina, quæ est in Collegio Parisiensi Societatis Jesu. In altera, in qua indiculus est synodorum verbis ipsius Isidori, quæ sunt relata ex parte a Gratiano, XI. dist. XVI. hæc tantum leguntur de Eliberitana: Concilium *Heliberitanum*, XVIII. *episcoporum, in quo statuti sunt Canones LXXXI.* Altera addit in titulo, *tempore Constantini.* In duobus MSS. Alveldensi et Hispalensi, qui nunc sunt Bibliothecæ S. Laurentii, scripti ambo (ut amanuensis quidem ipse testatur) sæculo Christi decimo, dicitur hæc habita synodus *eodem tempore quo Nicæna.* In duobus MSS. Toletanis, ejusdem fere ævi, apponitur Era cccLXII. qui est annus Christi cccxxiv. Hincmarus Remensis, [eodem sæc. nono, quo Isidorus] in opusc. xxxiii. cap. 20. coactum synodum refert iisdem Consulibus, quibus et Nicænam. Onuphrius in Fastis, assignat annum cccxiii. quoniam, opinor, Canones Concilii Arelatensis, anni cccxiv. multi videntur excerpti fuisse ex Eliberitano. Quæ causa nos etiam impulit, ut salva tamen auctoritate Hincmari et MSS. codicum, quæ debet hic esse potior, exhiberemus *hoc loco Concilium Eliberitanum. Fuit istud in Bætica oppidum *Iliberi*, quod *Liberini tenuere*, ut ait Plinius, lib. iii. sect. 3.

^a In MSS. plerisque Elibertinum, *vel* Elibertanum.

^b Iduum Maiarum,

Episcoporum numero XLIII. in *MS. Pith. at in nostro*, XVIII. * (ad an. Christi 313.)

TITULI CAPITULORUM.

- I. *De his qui post baptismum idolis immolaverunt.*
- II. *De sacerdotibus ^c gentilium, qui post baptismum ^d immolaverunt.*
- III. *De eisdem, si idolis munus tantum dederunt.*
- IV. *De eisdem, si catechumeni adhuc immolant, quando baptizantur.*
- V. *Si domina per zelum ancillam occiderit.*
- VI. *Si quicumque per maleficium hominem interfecerit.*
- VII. *De pœnitentibus mœchiæ, si rursus ^e mœchaverint.*
- VIII. *De feminis, quæ relictis viris suis aliis nubunt.*
- IX. *De feminis, quæ adulteros maritos relinquunt, et aliis nubunt.*
- X. *De relictis catechumeni, si alterum duxerit.*
- XI. *De catechumena, si graviter ægrotaverit.*
- XII. *De mulieribus, quæ lenocinium fecerint.*
- XIII. *De virginibus Deo sacratis, si adulteraverint.*
- XIV. *De virginibus sæcularibus, si ^f mœchaverint.*
- XV. *De conjugio eorum qui ex gentilitate veniunt.*
- XVI. *De puellis fidelibus, ne infidelibus jungantur.*
- XVII. *De his qui filias suas sacerdotibus gentilium conjungunt.*
- XVIII. *De sacerdotibus et ministris, si mœchaverunt.*
- XIX. *De clericis negotia et nundinas sectantibus.*
- XX. *De clericis et laicis usurariis.*
- XXI. *De his qui tardius ad ecclesiam accedunt.*
- XXII. *De catholicis in hæresim transeuntibus, si revertantur.*
- XXIII. *De temporibus jejuniorum.*
- XXIV. *De his qui peregre baptizantur, ut ad clerum non veniant.*
- XXV. *De epistolis communicatoriis confessorum.*
- XXVI. *Ut omni sabbato jejunetur.*
- XXVII. *De clericis, ut ^g extraneas feminas in domo non habeant.*
- XXVIII. *De oblationibus eorum qui non communicant.*
- XXIX. *De energumenis, qualiter habeantur ab ecclesia.*
- XXX. *De his qui post lavacrum mœchaverint, ne subdiacones fiant.*
- XXXI. *De adolescentibus, qui post lavacrum mœchati sunt.*
- XXXII. *De presbyteris, ut excommunicatis in necessitate communionem dent.*
- XXXIII. *De episcopis, et ministris, ut ab uxoribus se abstineant.*

^c *al. gentium.*
chatae fuerint.

^d *al. sacrificant.*

^e *al. peccaverint.*
^g *Aguirre, extraneam mulierem.*

^f *al. mœ-*

- XXXIV. *Ne ^h cereum in cæmeteriis incendatur.*
 XXXV. *Ne feminae in cæmeteriis pervigilent.*
 XXXVI. *Ne picturae in ecclesia fiant.*
 XXXVII. *De ⁱ energumenis non baptizatis.*
 XXXVIII. *Ut in necessitate et fideles baptizent.*
 XXXIX. *De gentilibus, si in discrimine baptizari expetunt.*
 XL. ^k *Ne id quod idolothytum est, fideles accipiant.*
 XLI. *Ut prohibeant domini idola colere servis.*
 XLII. *De his qui ad fidem veniunt, quando baptizentur.*
 XLIII. *De celebratione Pentecostes.*
 XLIV. *De meretricibus paganis, si convertantur.*
 XLV. *De catechumenis, si ad ecclesiam non frequentant.*
 XLVI. *De fidelibus, si apostataverint, quamdiu pœniteant.*
 XLVII. *De eo qui uxorem ^l habens, sæpius mæchatur.*
 XLVIII. *De ^m baptizatis, ut nihil accipiat clericus.*
 XLIX. *De frugibus fidelium, ne a Judæis benedicantur.*
 L. *De Christianis, qui cum Judæis vescuntur.*
 LI. *De hæreticis, ut ad clerum non promoveantur.*
 LII. *De his qui in ecclesia libellos famosos ponunt.*
 LIII. *De episcopis, qui excommunicato alieno communicant.*
 LIV. *De parentibus, qui fidem sponsaliorum frangunt.*
 LV. *De sacerdotibus gentilium, qui jam non sacrificant.*
 LVI. *De magistratibus, et duumviratis.*
 LVII. *De his qui vestimenta ad ornandam pompam dederint.*
 LVIII. *De his qui communicatorias literas portant, ut de fide interrogentur.*
 LIX. *De fidelibus, ne ad Capitolium causa sacrificandi ascendant.*
 LX. *De his qui destruentes idola occiduntur.*
 LXI. *De his qui duabus sororibus copulantur,*
 LXII. *De aurigis et pantomimis, si convertantur.*
 LXIII. *De uxoribus, qui filios ex adulterio necant.*
 LXIV. *De feminis quæ usque ad mortem cum alienis viris adulterant.*
 LXV. *De adulteris uxoribus clericorum.*
 LXVI. *De his qui prævignas suas ducunt.*
 LXVII. *De conjugio catechumenæ feminae.*
 LXVIII. *De catechumena adultera, quæ filium necat.*

^h *Aguirre*, cerei incendantur. ⁱ *Aguirre* edidit, de energumenis baptizandis. ^k *Aguirre* edidit, Ne de hoc quod idolis datum est. ^l *Aguirre*, habet, si sæpius. ^m *Aguirre*, baptizandis.

LXIX. *De viris conjugatis, postea in adulterium lapsis.*

LXX. *De feminis, quæ consciis maritis adulterant.*

LXXI. *De stupratoribus puerorum.*

LXXII. *De viduis mæchis, si eundem postea maritum duxerint.*

LXXIII. *De delatoribus.*

LXXIV. *De falsis testibus.*

LXXV. *De his qui sacerdotes accusant, nec probant.*

LXXVI. *De diaconibus, qui ante honorem peccasse probantur.*

LXXVII. *De baptizatis, qui nondum confirmati moriuntur.*

LXXVIII. *De fidelibus conjugatis, si cum Judæa vel Gentili mæchaverint.*

LXXIX. *De his qui tabula ludunt.*

LXXX. *De libertis.*

LXXXI. *De feminarum epistolis.*

*Cum ° consedissent sancti et religiosi episcopi in ecclesia
Eliberitana, hoc est :*

I. Felix episcopus P Accitanus.

II. Osius episcopus Cordubensis.

III. Sabinus episcopus Spalensis.

IV. Camerinus episcopus Tuccitanus.

V. Sanagius episcopus ¹ Epagrensis.

VI. Secundinus episcopus ʳ Castulonensis.

VII. ˢ Pardus episcopus Mentesianus.

VIII. Flavius episcopus ˢ Eliberitanus.

IX. Cantonijs episcopus ˢ Corsicanus.

X. Liberius episcopus Emeritanus.

XI. Valerius episcopus Cæsaraugustanus.

XII. Decentius episcopus Legionensis.

XIII. Melantius episcopus Toletanus.

XIV. Januarius episcopus de ˣ Salaria.

XV. Vincentius episcopus Osseobensis.

XVI. Quintianus episcopus Elborensis.

XVII. Successus episcopus de Eliocrota.

XVIII. Eutychieanus episcopus ʸ Bastitanus.

XIX. Patritius episcopus Malacitanus.

° *al. convenissent.* p *al. Aquitanus.* ¹ *al. Bigerrensis.* ʳ *al. Ca-*
traleucensis. ˢ *al. Pardijs.* ˢ *al. Flavianus Elibertinus.* ˢ *al. Cato-*
nus Urcitanus. ˣ *al. Siblaria. al. Sibariensis.* ʸ *al. Bassitanus.*

*Post subscriptiones episcoporum, in vetusto codice Urgelensi
leguntur sequentes presbyterorum.*

Restitutus presbyter de Elepel.	Eucharius a Municipio.
Natalis presbyter de Orsuna.	Victor, Ulia.
Maurus presbyter de Illiturgi.	Silvanus, Sagalbina.
Lamponius presbyter Karula.	Januarius, Urci.
Barbatus, de Advingi.	Leo, Gemella.
Felicissimus, de Ateva.	Turrinus, Castellona.
Leo Accinipi.	Luxurius, de Drona.
Liberatus, de Eliocrota.	Emeritus, Barca.
Januarius, de Lauro.	Eumancius, Solia.
Januarius, Barbæ.	Eumencianus, Ossigi.
Victorinus, a Gabro.	Evexes, Carthagine.
Titus, a Vinc.	Julianus, Corduba, presbyter.

*Residentibus etiam a viginti et sex presbyteris, adstantibus
diaconibus et omni plebe, episcopi dixerunt :*

CAPITULUM I.

PLACUIT ^binter eos ; Qui post fidem baptismi salutaris, adulta ætate, ad templum idololatraturus accesserit, et fecerit, quod est crimen ^cprincipale : quia est summum scelus, placuit, nec in fine eum ^dcommunione accipere.

II.

Flamines, qui post fidem lavacri et regenerationis sacrificaverunt ; eo quod geminaverint scelera, accedente homicidio ; vel triplicaverint facinus, cohærente mœchia ; placuit eos nec in fine accipere communionem.

III.

Item flamines, qui non immolaverint, sed munus tantum dederint ; eo quod se a funestis abstinerint sacrificiis, placuit, in fine eis* præstari communionem ; acta tamen legitima pœnitentia. Item ipsi, si post pœnitentiam fuerint mœchati, placuit, ulterius his non esse dandam

^a In edit. Card. de Aguirre, et Mendozæ, xxxvi. ^b Aguirre, ut quicumque. ^c Aguirr. capitale. ^d Aguerr. ad communionem suscipere.

* (Præstare habet Collectio Canonum Ecclesiæ Hispanica Matriti anno 1808 ex codd. scriptis edita.)

communione; ne ^e lusisse de Dominica communione videantur.

IV.

Item flamines, si fuerint catechumeni, et se sacrificiis abstinuerint, post triennii tempora, placuit ad baptismum admitti debere.

V.

Si qua ^f domina furore zeli accensa flagris verberaverit ancillam suam, ita ut ^g in tertium diem animam cum cruciatu ^h effundat; eo quod incertum sit, voluntate, an casu occiderit; si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquennii tempora, acta legitima poenitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si infra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

VI.

Si quis vero ⁱ a maleficio interficiat alterum; eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, ^k nec in fine impertiendam esse ille communionem.

VII.

Si quis forte fidelis post lapsum mœchiæ, post tempora constituta, accepta poenitentia denuo fuerit fornicatus, placuit, nec in fine habere eum communionem.

VIII.

Item feminae, quæ nulla præcedente causa, reliquerint viros suos, et se copulaverint ^l alteris, nec in fine accipiant communionem.

IX.

Item fidelis femina, quæ adulterum maritum reliquerit

^e inlusisse, *Aguirr. ex cod. Alveld.* ^f MS. femina, 43. *Dist. 50.* Si qua femina. ^g MS. intra: *Gratianus*, infra: *Ivo*, part. xv. et cxliii. *Burch.*

lib. vi. c. 19. *Raban. de Judic. Poenit.* lib. iii. c. 5. *Mogunt. Conc.* 1. anno 747. cap. xxii. *Regino*, lib. ii. c. 58. et alii. ^h MS. emittat. *Ivo*, in *Decr.* part. x.

cap. 155. *Burch.* lib. vi. cap. 26. ⁱ legunt, veneficio. ^k Ita etiam *Regino*, lib. ii. cap. 83. ex *Conc. Eliber.* At *Ivo* et *Burch.* legunt, nisi in fine impertiendam non esse. ^l *Ivo* in *Decr.* part. viii. cap. 198. *Burch.* lib. ix.

cap. 62. ex *Conc. Eliber.* cap. 8. sed interpolato sic: alteri se copulaverunt, et in hoc permanere voluerint.

fidelem, ^m et alterum ducit, prohibeatur ne ducat; si autem duxerit, non prius accipiat communionem, ⁿ nisi quem reliquerit, prius de sæculo exierit; nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit.

X.

Si ea, quam catechumenus reliquit, duxerit maritum, potest ad fontem lavacri admitti. Hoc et circa feminas catechumenas erit observandum. Quod si fuerit fidelis, quæ ducitur, ab eo qui uxorem inculpatam reliquit ^o et cum scierit illum habere uxorem, quam sine causa reliquit, placuit, huic nec in finem dandam esse communionem.

Posterior hujus canonis pars sic legitur in codice quodam membranaceo.

Quod si ducitur ab eo qui inculpatam reliquit uxorem, et eum scierit habere uxorem, quam sine causa reliquit; placuit nec in fine hujus dari communionem.

XI.

Intra quinquennii autem tempora, catechumena si graviter fuerit infirmata, dandum ei baptismum placuit, non denegari.

XII.

Mater, vel parens, vel quælibet fidelis, si lenocinium exercuerit; eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit, eas, ^p nec in fine accipere communionem.

XIII.

^q Virgines, quæ se Deo dicaverint, si pactum ^r perdiderint virginitatis, atque eidem libidini servierint, non intel-

^m 8. xxxii. *Qu.* 7. Fidelis femina quæ. *Ivo in Decr.* part. viii. c. 199. *Burch.* lib. ix. cap. 63. *Regino,* lib. ii. cap. 103. *Raban. lib. Pœnit.* cap. 3. *et in epist. ad Heribald.* cap. 21. *Aguirre,* et alterum duxerit, *omissis iis quæ sunt interjecta.* ⁿ *MS.* quam is quem reliquit, de sæc. ^o *Aguirr.* et cum cluerit illum ab uxore—placuit hujusmodi in fine dari communionem. ^p *Ita etiam Regino,* lib. ii. cap. 142, *et Ivo in Decr. At Burch.* lib. xix. c. 5. nisi in fine non accipiat commun. ^q 25. xxvii. *Q.* 1. Virgines quæ se. *Item Raban. in libro Pœnit. et in epist. ad Heribald.* cap. 23. ^r *Concil. Mogunt.* iii. anno 888. c. 26. *et in Colon.* 1. c. 6. anno 887. prodiderint.

* (eam editio *Matritensis.*)

ligentes quid amiserint; placuit nec in fine eis dandam esse communionem. ^s Quod si semel persuasæ, aut infirmi corporis lapsu vitiatæ, omni tempore vitæ suæ hujusmodi feminae egerint pœnitentiam, ut abstineant se a coitu: eo quod lapsæ potius videantur, placuit, eas in fine communionem accipere debere.

XIV.

Virgines quæ virginitatem suam non custodierint, si eosdem, qui eas violaverint, duxerint, et tenuerint maritos; eo quod solas nuptias violaverint, ^t post annum sine pœnitentia, reconciliari debebunt. Vel si alios cognoverint viros; eo quod mœchatae sint, placuit, per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem oportere.

XV.

Propter copiam puellarum, Gentilibus minime in matrimonium dandæ sunt virgines Christianæ: ne ætas in floretumens, in adulterio animæ resolvatur.

XVI.

Hæretici, ^u si se transferre noluerint ad ecclesiam catholicam, nec ipsis catholicas dandas esse puellas: sed neque Judæis, neque hæreticis, dare placuit; eo quod nulla possit esse societas fidei cum infidei. Si contra interdictum fecerint parentes, ^x abstineri per quinquennium placet.

XVII.

Si qui forte sacerdotibus idolorum filias suas junxerint; placuit, nec in fine eis dandam esse communionem.

XVIII.

^y Episcopi, presbyteri, et diacones de locis suis, negoti-

^s *Aguirre, sic edidit*: Quod si semetipsas pœnituerit, quod infirmitate corporis lapsæ fuerint, et toto tempore, &c. ^t *Ita Rabanus, lib. Pœnit. cap. 4. et in epist. ad Heribald. cap. 23. ex Conc. Elib. cap. 14. At Regino, lib. ii. cap. 151. Burch. lib. ix. cap. 14. et Ivo, part. viii. cap. 152. sic interpolant*: post pœnitentiam unius anni, reconcilientur. ^u *Aguirre*, qui erant ab ecclesia cath. ^x *Aguirre*, abstinere. ^y *Regino, lib. i. cap. 227. ex Conc. Elib. Est hic Canon XIX. apud Aguirre: sequens vero XVIII. (Sic in ed. Matrit.)*

andi causa, non discedant; nec circumeuntes provincias, quæstuosas nundinas sectentur. Sane ad victum sibi conquirendum, aut filium, aut libertum, aut mercenarium, aut amicum, aut quemlibet mittant: et si voluerint negotiari, intra provinciam negotientur.

XIX.

Episcopi, presbyteri, et diacones, si in ministerio positi, detecti fuerint, quod sint mœchati; placuit, et propter scandalum, et propter ^z profanum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.

XX.

^aSi quis clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit eum degradari, et abstineri. Si quis etiam laicus accepisse probatur usuras; et promiserit, correctus jam, se cessaturum, nec ulterius exacturum; placuit ei veniam tribui. Si vero in ea iniquitate duraverit, ab ecclesia ^b esse projiciendum.

XXI.

^cSi quis in civitate positus tres dominicas ad ecclesiam non accesserit, paucò tempore* abstineat, ut correptus esse videatur.

XXII.

Si quis de catholica ecclesia ad hæresim transitum fecerit, rursusque recurrerit; placuit, huic pœnitentiam non esse denegandam, eo quod cognoverit peccatum suum. Qui etiam decem annis agat pœnitentiam. Cui post decem annos præstari communio debet. Si vero infantes fuerint transducti, quod non suo vitio peccaverint, incunctanter recipi debent.

^z Aguirre, nefandum. ^a 5. Dist. 47. Si quis clericorum. *Et Ivo*, part. xiii. cap. 12. ^b Aguirre, sciat se esse. ^c *Citat hunc Canonem in Sardic. Concilio*, can. 14. *Osius Cordub. quod et Hincmarus observat, in opusc. xxxiii. cap. 20. Item Regino*, lib. i. cap. 182. *ex Conc. Eliberino.*

* (abstineatur editio Matritensis.)

XXIII.

^dJejuniorum superpositiones per singulos menses placuit celebrari, exceptis diebus duorum mensium, Julii, et Augusti, ob quorundam infirmitatem.

XXIV.

^eOmnes qui ^fperegre fuerint baptizati, eo quod eorum minime sit cognita vita, placuit, ad clerum non esse promovendos in alienis provinciis.

XXV.

^gOmnis qui attulerit litteras confessionis, sublato nomine confessoris, eo quod omnes sub hac nominis gloria passim concutiant simplices, communicatoriae ei dandae sunt litterae.

XXVI.

Errorum placuit corrigi, ut omni sabbati die ^hsuperpositiones celebremus.

XXVII.

Episcopus, vel quilibet alius clericus, aut sororem, aut filiam virginem dicatam Deo, tantum secum habeat; extraneam nequaquam ⁱhabere placuit.

XXVIII.

Episcopos placuit ab eo qui non communicat, munera accipere non debere.

XXIX.

^kEnergumenus qui ab erratico spiritu exagitur, hujus nomen neque ad altare, cum oblatione, recitandum; neque permittendum, ut sua manu in ecclesia ministret.

XXX.

^lSubdiaconos eos ordinari non debere, qui in adolescentia sua fuerint mœchati; eo quod postmodum, per

^d *Ivo*, part. iv. cap. 31. *Aguirre edidit*, Jejunia seu abstinencias per. ^e 4. Dist. 98. Omnes qui peregre. *Ivo*, part. vi. cap. 352. ^f *MS. quidam*, in peregre. ^g *Arelatense Concil.* 1. can. 5. ^h *Aguirre edidit*, jejuniorum superpositionem. ⁱ *Aguirre edidit*, secum habeat. ^k *Hunc canonem spectasse videtur Conc. Tolet. xi. anni 674.* ^l *Raban. lib. Pœnit. cap. 4. ex Conc. Elib. cap. 30. et in Epist. ad Heribald. cap. 22.*

subreptionem, ad altiorem gradum ^mpromoveantur: vel si qui sunt in præteritum ordinati, amoveantur.

XXXI.

ⁿ Adolescentes, qui post fidem lavacri salutaris fuerint mœchati, cum duxerint uxores, acta legitima pœnitentia, placuit ad communionem admitti.

XXXII.

Apud presbyterum, si quis gravi lapsu in ruinam mortis inciderit, placuit agere pœnitentiam non debere, sed potius apud episcopum: cogente tamen infirmitate, necesse est presbyterum communionem præstare debere; et ^o diaconum, si ei jusserit sacerdos.

*Hic canon sic legitur in altera editione, quam secutus est
Card. de Aguirre.*

Si quis gravi lapsu in ruinam mortis inciderit, placuit, agere pœnitentiam non debere sine episcopi consultu, sed potius apud episcopum agat: cogente tamen infirmitate, non est presbyterorum aut diaconorum, communionem talibus præstare debere, nisi eis jusserit episcopus.

XXXIII.

^p Placuit in totum ^{*} prohiberi episcopis, presbyteris, et diaconibus, vel omnibus clericis positis in ministerio, abstinere se a conjugibus suis, et non generare filios: quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

XXXIV.

Cereos per diem placuit in cœmeterio non incendi: ^q inquietandi enim spiritus sanctorum non sunt. Qui hæc non observaverint, arceantur ab ecclesiæ communione.

^m Aguirre edidit, non sit promovendus. Si autem aliqui sunt. ⁿ Rabanus hæc totidem verbis, locis citatis, ex Conc. Elib. cap. 31. ^o Confer Cyprianum epist. 12. ^p Canon hic est etiam nonus Concilii Vornat. anni 868. ^q De hac locutione vide Tertull. lib. de Spect. cap. 15. lib. de Patientia, cap. 7.

* (prohibere editio Matrit.)

XXXV.

^r Placuit prohiberi, ne feminae in cœmeterio pervigilent; eo quod sæpe sub obtentu orationis latenter scelera committant.

XXXVI.

^s Placuit, picturas in ecclesia esse non debere; * ne quod colitur, ^t et adoratur, in parietibus depingatur.

XXXVII.

Eos qui ab immundis spiritibus vexantur, si in fine mortis fuerint constituti, baptizari placet; si fideles fuerint, dandam esse communionem: prohibendum etiam, ne lucernas hi publice accendant. Si facere contra interdictum voluerint ^u † abstineant a communione.

XXXVIII.

Peregre navigantes, aut si ecclesia in proximo non fuerit, posse fidelem, qui lavacrum suum ^x integrum habet, nec sit bigamus, baptizare in necessitate infirmitatis positum catechumenum: ita ut si supervixerit, ad episcopum eum perducatur, ut per manus impositionem ^y ‡ proficere possit.

XXXIX.

^z Gentiles, si in infirmitate desideraverint sibi manum imponi; si fuerit eorum ex aliqua parte vita honesta, placuit eis manum imponi, et fieri Christianos.

XL.

Prohiberi placuit, ut cum rationes suas accipiunt possessores, quidquid ad idolum datum fuerit, acceptum non

^r *Hunc canonem Meldensi Concilio tribuit Ivo, part. xi. cap. 60.* ^s *Ago-*
bard. lib. de Imag. citat ex Conc. Eliber. Item Ivo, part. iii. cap. 40. Bur-
chardus, lib. iii. c. 35. ^t *Aguirre, aut.* ^u *In MS. abstineantur:*
hoc tantum. ^x *Valafrid. Strabo, lib. de Rebus Eccl. cap. 26. plenum posuit*

pro integro, et male interpretatur, Cyprianus epist. 52. et Pacianus epist. 3.
integros sacerdotes vocant, non lapsos. ^y *MS. perfici, ut infra, cap. 77.*

^z *Hunc canonem Burchardus, libro iv. cap. 30. tribuit Agathensi Concilio.*
Vide can. 6. Concilii Arelat. 1.

* (nec MSS. editio *Matrit.*)

† (abstineantur *ed. Matrit.*)

‡ (perfici, editio *Matrit.*)

^a referant: si post interdictum fecerint, per quinquennii spatia temporum a communione esse arcendos.

XLI.

Admoneri placuit fideles, ut in quantum possint, prohibeant ne idola in domibus suis habeant: si vero vim metuunt servorum, vel seipsos puros conservent: si non fecerint, alieni ab ecclesia habeantur.

XLII.

Eos qui ad fidem primam credulitatis accedunt, si bonæ fuerint conversationis, intra biennium placuit ad baptismi gratiam admitti debere; nisi infirmitate compellente coëgerit ratio velocius subvenire periclitanti, * vel gratiam postulanti.

XLIII.

Pravam institutionem emendari placuit, juxta auctoritatem scripturarum, ut cuncti ^b diem Pentecostes post Pascha celebremus, non quadragesimam, nisi quinquagesimam. Qui non fecerit, novam hæresim induxisse notetur.

XLIV.

Meretrix quæ aliquando fuerit, et postea habuerit maritum; si postinodum ad credulitatem venerit, incunctanter placuit esse recipiendam.

XLV.

Qui aliquando fuerit catechumenus, et per infinita tempora nunquam ad ecclesiam accesserit, si eum de clero quisque cognoverit esse Christianum, aut testes aliqui extiterint fideles; placuit, ei baptismum non negari; eo quod ^c in veterem † hominem deliquisse videatur.

XLVI.

^d Si quis fidelis apostata, per infinita tempora ad eccle-

^a *Aguirre*, inferant.

^b *Aguirre* edidit, diem Pentecostes celebremus.

Quod qui non fecerit, quasi &c.

^c *MS.* in vetere homine, ut *Innoc. I.* in

epist. 22. cap. 2.

^d *Confer canonem ultimum Concilii Arelat. I.*

* (*for. et.*)

† (veterem hominem dereliquisse videatur, *edit. Matrit., for. legend.* in veteri homine deliquisse.)

siam non accesserit; si tamen aliquando fuerit reversus, nec fuerit idololatra; post decem annos, placuit eum communionem accipere.

XLVII.

^e Si quis fidelis habens uxorem, non semel, sed sæpe fuerit mœchatus; in fine mortis est conveniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus rursus fuerit mœchatus, placuit ulterius non ludere eum de communione pacis.

XLVIII.

^f Emendari placuit, ut qui baptizantur, (ut fieri solebat) nummos in concham non immittant, ne sacerdos, quod gratis accepit, pretio distrahere videatur. Neque pedes eorum lavandi sunt a sacerdotibus, ^g sed * clericis.

XLIX.

Admoneri placuit possessores, ut non patiantur fructus suos, quos a Deo percipiunt, ^h † a Judæis benedici; ne nostram irritam et infirmam faciant benedictionem. Si quis post interdictum facere usurpaverit, penitus ab ecclesia abjiciatur.

L.

ⁱ Si vero quis clericus vel fidelis cum Judæis cibum sumpserit, placuit eum a communione † abstinere, ut debeat emendari.

LI.

Ex omni hæresi ^k fidelis si venerit, minime est ad clerum promovendus: vel si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponantur.

^e *Raban. locis jam citatis. Regino, lib. ii. c. 137. Burch. lib. ix. cap. 67. et Ivo, part. viii. cap. 203.* ^f 104. 1. *Qu. 1. Emendari placuit.* ^g Vel, in *MS. collect. canonum, et apud Gratianum.* ^h *Aguirre edidit, cum gratiarum actione, a Jud.* ⁱ *Raban. lib. Pœnit. cap. 26. et in Epist. ad Heribald. cap. 27. Burch. lib. xix. cap. 132. et Ivo, part. xv. cap. 142.* ^k *Aguirre, qui ad nos fidelis venerit.*

* (2. vel, *ed. Matrit.*) † (cum gratiarum actione, a Judæis, *ed. Matrit.*)

‡ (abstineri *ed. Matrit.*)

LII.

^l Hi qui inventi fuerint libellos famosos in ecclesia ponere, anathematizentur.

LIII.

^m Placuit cunctis, ut ab eo episcopo quis accipiat communionem, a quo abstentus in crimine aliquo fuerit. Quod si alius episcopus præsumpserit eum admitti, illo adhuc minime faciente, vel consentiente, a quo fuerat communionem privatus; sciat se huiusmodi causas inter fratres cum status sui periculo præstaturum.

LIV.

ⁿ Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineantur. Si tamen iidem sponsus vel sponsa in gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes: si in iisdem fuerit vitium, et polluerint se, superior sententia servetur.

LV.

Sacerdotes, qui tantum ° coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumptibus aliquid ad idola præstant, placuit post biennium accipere communionem.

LVI.

^p Magistratum vero uno anno, quo agit duumviratum, prohibendum placuit, ut se ab ecclesia cohibeat.

LVII.

Matronæ, vel earum mariti, ut vestimenta sua ad ornandam sæculariter pompam non dent; et si fecerint, triennio abstineantur.

LVIII.

^q Placuit, ubique, et maxime in eo loco in quo prima cathedra constituta est episcopatus, ut interrogentur hi

^l 3. *V. Qu.* 1. Si qui inventi. *Ivo*, part. iii. cap. 251.

canon 16. *Arelat.* 1. *Concilii.*

^m *Similis huic*

ⁿ *Ivo*, part. viii. cap. 46. *Item Gratianus,*

causa 3. quæst. 3. sed canone interpolato, cap. 1. Si qui parentes. *Gratianum*

secutus est Card. de Aguirre.

° sacrificantium coronam, *Aguirre.*

^p *Similis huic canon VII. Concilii Arelat.* 1.

^q *Confer Canonem VII.*

Concilii Arelat. 1.

qui communicatorias litteras tradunt, an omnia recte habeant, suo testimonio comprobati.

LIX.

Prohibendum ne quis Christianus, ut gentilis, ad idolum Capitolii causa sacrificandi ascendat, * et videat. Quod si fecerit, pari crimine teneatur. Si fuerit fidelis, post decem annos, acta poenitentia, recipiatur.

LX.

^r Si quis idola fregerit, et ibidem fuerit occisus; quatenus in evangelio scriptum non est, neque invenitur ^s sub apostolis unquam factum, placuit in numero eum non recipi martyrum.

LXI.

^t Si quis post obitum uxoris suæ, sororem ejus duxerit, et ipsa fuerit fidelis; quinquennium a communione placuit abstineri; nisi forte dari pacem velocius necessitas coegerit infirmitatis.

LXII.

^u Si auriga † et pantomimus credere voluerint; placuit, ut prius actibus suis renuncient, et tunc demum suscipiantur; ita ut ulterius ad ea non revertantur. Qui si facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab ecclesia.

LXIII.

* Si qua mulier per adulterium, absente marito, conceperit, idque post facinus occiderit, placuit, ^y neque in fine dandam esse communionem; eo quod geminaverit scelus.

^r Burch. lib. vi. cap. 45. Ivo, part. x. cap. 172. ^s Aguirre, ab Apost. et mox, in numerum. ^t Est hic canon et apud Gregor. III. in Judiciis Pœnit. cap. 11. non appellato nomine Concilii. Ex Elib. citat Rabanus, in epist. ad Heribald. cap. 20. et Regino, lib. ii. c. 194. ^u Vide canonem 4. et 5. Concilii Arelat. 1. ^x Rabanus, lib. Pœnit. cap. 11. et in Conc. Mog. anni 847. can. 21. ex Conc. Elib. cap. 63. Burch. lib. xvii. cap. 51. Ivo, part. ix. cap. 102. ex Conc. Elib. cap. 3. pro 63. ^y Burch. vix in fine.

* (for. legend. aut ut videat.)

† (aut ed. Matrit.)

LXIV.

Si qua mulier usque in finem mortis suæ cum alieno viro fuerit mœchata; placuit, nec in fine dandam ei esse communionem. Si vero eum reliquerit, post decem annos^z accipiat communionem, acta legitima pœnitentia.

LXV.

Si cujus clerici uxor fuerit mœchata, et scierit eam maritus suus mœchari, et non eam statim projecerit, nec in fine accipiat communionem; ne ab *iis, qui exemplum bonæ conversationis esse debent, ab eis videantur scelerum magisteria procedere.

LXVI.

Si quis^a † prævignam suam duxerit uxorem; eo quod sit incestus, placuit, nec in fine dandam esse ei communionem.

LXVII.

Prohibendum, ne qua fidelis, vel catechumena aut^b comatos, aut viros cinerarios habeant. Quæcunque hoc fecerint, a communione arceantur.

LXVIII.

Catechumena, si per adulterium conceperit, ^cpræfocaverit; placuit ‡, in fine baptizari.

LXIX.

^dSi quis forte habens uxorem semel fuerit lapsus; placuit, eum quinquennium agere de ea re pœnitentiam, et sic reconciliari: nisi necessitas infirmitatis coëgerit ante tempus dare communionem. Hoc et circa feminas observandum.

LXX.

^eSi cum conscientia mariti uxor fuerit mœchata, pla-

^z Aguirre, recipi ad. ^a Aguirre, privignam. ^b Aguirre, comicos, aut viros scenicos habeant. ^c Aguirre, et conceptum necaverit, plac. ^d Ivo in *Decr.* part. viii. cap. 281. et *Regino*, lib. ii. cap. 138. ^e Burch. lib. ix. cap. 69. ex *Conc. Mogunt.* Ivo in *Decr.* part. viii. cap. 264. ex *Conc. Elib.* et cap. 206. ex *Conc. Mog.* utrobique addit in fine: Si cum eam scierit adulteram, aliquo tempore in domo sua retinuit.

* (his edit. *Matrit.*) † (privignam ed. *Matrit.*) ‡ (eam additur in edit. *Matrit.*)

cuit, nec in fine dandam esse communionem: si vero eam reliquerit, post decem annos accipiat communionem.

LXXI.

Stupratoribus puerorum, nec in fine dandam esse communionem.

LXXII.

^f Si qua vidua fuerit mœchata, et eundem postea habuerit maritum; post quinquennii tempus, acta legitima pœnitentia, placuit eam communioni reconciliari: si alium duxerit, relicto illo, nec in fine dandam esse communionem: vel si fuerit ille fidelis, quem accepit, communionem non accipiat, nisi post decem annos, acta legitima pœnitentia; nisi infirmitas coëgerit velocius dare communionem.

LXXIII.

^g Delator si quis exstiterit fidelis, et per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus, vel interfectus; placuit, eum nec in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.

LXXIV.

^h Falsus testis, prout est crimen, abstinebitur. Si tamen non fuerit mortale quod objecit, et probaverit; quod non tacuerit, biennii tempore abstineatur; si autem non probaverit * conventui clericorum, placuit, per quinquennium abstineri.

LXXV.

ⁱ Si quis autem episcopum, vel presbyterum, † aut diaco-

^f 7. xxxi. Qu. 1. Si qua mulier. ^g Gratianus, 6. V. Q. 6. Delator si quis. Burch. lib. vi. c. 27. et Ivo, part. x. cap. 156. hunc canonem recitant, sed interpolatum ex ævi sui clementiore disciplina. Legunt enim, non nisi in fine. ^h Rabanus, lib. iii. de Pœnit. Satisf. cap. 53. Regino, lib. ii. cap. 341. Burch. lib. xvi. cap. 18. et ante hos omnes, Gregorius III. in Judiciis Pœnit. cap. 13. sed ibi interpolatus est canon. ⁱ Gregor. III. loco cit. cap. 13. Regino, lib. iii. cap. 338. Conc. Suess. II. anno 853: Gratianus, 4. II. Qu. 3. Si quis episcopum. At Burchardus, lib. ii. cap. 195. et Ivo, part. vi. cap. 240. Carthaginiensi adscribunt, et legunt, non nisi in fine.

* (convento clero ed. Matrit.)

† (vel ed. Matrit.)

num falsis criminibus appetierit, et probare non potuerit ;
nec in fine dandam ei communionem.

LXXVI.

Si quis diaconum se permiserit ordinari, et postea fuerit detectus in crimine mortis, quod aliquando commiserit ; si sponte fuerit confessus, placuit eum, acta legitima pœnitentia post triennium accipere communionem : quod si alius eum detexerit, post quinquennium, acta pœnitentia, accipere communionem laicam debere.

LXXVII.

^k Si quis diaconus regens plebem, sine episcopo, vel presbytero, aliquos baptizaverit, episcopus eos per benedictionem perficere debebit. Quod si ante de sæculo recesserint, sub fide, qua quis credidit, poterit esse justus.

LXXVIII.

^l Si quis fidelis, habens uxorem, cum Judæa vel gentili fuerit mœchatus, a communione arceatur. Quod si alius eum detexerit, post quinquennium acta legitima pœnitentia, poterit Dominicæ sociari communioni.

LXXIX.

Si quis fidelis ^{*} alea, id est, tabula luserit nummos, placuit eum abstineri : et si emendatus cessaverit, post annum poterit communioni reconciliari.

LXXX.

^m Prohibendum est, ut liberti, quorum patroni in sæculo fuerint, ad clerum non promoveantur.

^k Ita Regino, lib. i. c. 267. ex Conc. Eliberit. sed Burchardus interpolat, lib. iv. cap. 92. ex Conc. Turonico. ^l Gregor. III. in Judiciis Pœnit. cap. 27. non appellato Concilio. Raban. epist. ad Heribald. cap. 11. ex Conc. Elibertino, cap. 78. Regino, lib. ii. c. 141. et Ivo in Decr. part. viii. cap. 212. ^m 24. Dist. 54. Prohibendum est ut.

Apud Gratianum exstant hi quoque Canones, Concilio Eliberitano, ut recte

^{*} (aleam, id est tabulam luserit nummis, edit. Matrit.)

LXXXI.

Ne feminæ suo potius absque maritorum nominibus, laicis scribere audeant, quæ fideles sunt; vel literas aliqujus pacificas ad suum solum nomen scriptas accipiant.

admonet Card. de Aguirre, falso attributi : 21. De Consecr. dist. 22. Omnis homo : forte ex aliquo Concilio Hibernensi, quod legentis vitio mutatum est in Iliber. 17. xxii. quæst. 4. Diffinitio, quod Burchardus citat ex Conc. Hibernensi. 15. xxii. quæst. 5. Pueri ante annos : quod idem Burchardus eidem Concilio Hibernensi tribuit. Horum Canonum Hibernensium selecta capitula Lucas Dacherius edidit in Spicilegio, tomo ix. unde incaute Regino, libro i. cap. 328. descripsit, Ex Synodo Helibernensium.

CONCILIUM ROMANUM, IN CÆCILIANI CARTHAGINIENSIS ET DONATISTARUM CAUSA.

GUL. CAVIUS, *Hist. Lit.* vol. i. p. 350.

CONCILIUM Romanum I. anno 313. in causa Cæciliani, præside Melchiade papa, Constantini M. literis convocatum. Convenerunt episcopi XIX. 6 Non. Octobr. in Laterano in domum Faustæ; a quibus Cæcilianus absolvitur, damnantur Donatistæ. Tribus Sessionibus synodus absoluta est. Sessione I. Donatistæ, oblato libello, Cæcilianum multorum criminum accusarunt, Cæciliano e contra Donatum accusante. Sess. II. alium adversus Cæcilianum libellum obtulerunt. Sess. III. auditis omnibus, quæ dici poterant, et plenius examinatis, Donatus tanquam schismatis reus damnatur, Cæcilianus a Donatistarum accusationibus, judicio synodali absolvitur. Acta hujus Concilii extant apud Optatum lib. i. p. 25. (ed. Dupin.) et Concil. tom. i. pag. 1403. [ed. Labb. Post Cavii mortem Harduinus, qui in Indice tomi primi *Conciliarum* hocce Concilium recensuerat, Actaque ejus lectori indicaverat, in ipso tamen opere Acta omisit: quæ in novissima *Conciliarum* editione restituta sunt] ubi etiam Anulini proconsulis et Constantini literæ habentur. Vide August. epist. 152. et Brev. Coll. cap. 3. Hæc CAVIUS.

I.

RELATIO ANULINI PROCONSULIS

AD IMPERATOREM CONSTANTINUM M.

Ex Augustino, Ep. LXXXVIII. olim 68.^a A. GGG. NNN. ANULINUS VC. Proconsul Africae.

SCRIPTA caelestia majestatis vestrae accepta atque adorata, Cæciliano et his qui sub eodem agunt, quique clerici appellantur, devotio mea apud acta parvitatæ meae insinuare curavit; eosdemque hortata est, ut unitate consensu omnium facta, cum omni omnino munere indulgentia majestatis vestrae liberati esse videantur, Catholica custodita, sanctitati legis debita reverentia ac divinis rebus inserviant. Verum post paucos dies exstiterunt quidam adunata secum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendum putarent, quique fasciculum in aluta signatum et libellum sine signo obtulerunt dicationi meae, atque impendio postularunt, ut ad sacrum et venerabilem comitatum numinis vestri dirigerem, quæ manente Cæciliano in statu suo, subjectis eorumdem actis, quo cuncta majestas vestra possit dignoscere, parvitas mea dirigere curavit. Transmisi libellos duos, unum in aluta supra scriptum ita: LIBELLUS ECCLESIAE CATHOLICAE CRIMINUM CÆCILIANI TRADITUS A PARTE MAJORINI. Item alium sine sigillo cohærentem eidem alutæ. Datum die decimo-septimo Kalend. Maias, Carthagine, Domino nostro Constantino Augusto tertium Cos. *Monument. Vet. ad finem Optati* adjunct. p. 179. ed. Dupin. Paris. an. 1702.

^a (Augustis Nostris.)

II.

EPISTOLA IMPERATORIS CONSTANTINI

AD MELCHIADEM ROMANUM EPISCOPUM,

QUA CONCILIIUM ROMÆ FIERI JUBET AD JUDICANDAM CAUSAM
CÆCILIANI.*Ex Eusebio, lib. x. Hist. Eccl. cap. 5.*

MONITUM.

CÆCILIANUM ecclesiæ Carthaginensi præesse ideo non posse contendebant Donatistæ, quia Felix Aptugnensis, quem librorum sacrorum traditorem fuisse calumniabantur, ipsum ordinasset. Quamobrem anno Christi 313. causam illius ad imperatorem Constantinum, precibus datis quas Optatus sub libri sui primi finem refert, detulerunt. *Sed quia, ut Augustinus loquitur, epist. cv. n. 8. olim xvi. Constantinus non est ausus de causa episcopi judicare, eam discutiendam atque finiendam episcopis demandavit. Quod et factum est in urbe Roma, præsidente Melchiade episcopo illius ecclesiæ cum multis collegis suis. Ipsam epistolam, qua Constantinus Melchiadi negotii hujus delegavit cognitionem, Eusebius e Latino sermone in Græcum conversam, historiæ suæ inseruit. Hanc autem ut exhibeamus, nostrum institutum videtur postulare. COUSTANT. ad Pontif. Romanorum Epistolas anno 1721 editas.*

Ἀντίγραφον Βασιλικῆς ἐπιστολῆς, δι' ἧς σύνοδον
ἐπισκόπων ἐπὶ Ῥώμης κελεύει γενέσθαι ὑπὲρ τῆς
τῶν ἐκκλησιῶν ἐνώσεως τε καὶ ὁμονοίας.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς Μιλτιάδῃ ἐπισκόπῳ Ῥωμαίων καὶ ^mΜάρκῳ.

ΕΠΕΙΔΗ τοιοῦτοι χάρται παρὰ Ἀνυλίνου τοῦ λαμπροτάτου ἀνθυπάτου τῆς Ἀφρικῆς πρὸς με πλείους ἀπεστάλησαν, ἐν οἷς ἐμφέρεται, Καικιλιανὸν τὸν ἐπίσκοπον τῆς Καρταγεννησίων πόλεως, παρὰ τινων κολλήγων αὐτοῦ τῶν κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καθεστώτων ἐν πολλοῖς πράγμασιν εὐθύνεσθαι· καὶ τοῦτό μοι βαρὺ σφόδρα δοκεῖ, τὸ ἐν ταύταις ταῖς ἐπαρχίαις, ἃς τῇ ἐμῇ καθοσιώσει αὐθαίρετος ἢ θεία πρόνοια ἐνεχείρισε, κἀκέισε πολὺ πλῆθος λαοῦ ὄχλον ἐπὶ τὸ φανλότερον ἐπιμένοντα εὐρίσκεσθαι ὥσανεὶ διχοστατοῦντα, καὶ μεταξὺ ἐπισκόπους διαφορὰς ἔχειν· ⁿ ἔδοξέ μοι ἵν' αὐτὸς ὁ Καικιλιανὸς μετὰ δέκα ἐπισκόπων τῶν αὐτὸν εὐθύνειν δοκούντων, καὶ δέκα ἐτέρων οὓς αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ δίκῃ ἀναγκαίους ὑπολάβοι, εἰς τὴν Ῥώμην πλῶ ἀπιέναι· ἵν' ἐκέισε ὑμῶν παρόντων, ἀλλὰ μὴν

Exemplum epistolæ Imperatoris Constantini, qua episcoporum concilium Romæ fieri jubet pro unitate et concordia ecclesiarum.

Constantinus Augustus Miltiadi episcopo urbis Romæ et Marco.

Quoniam hujusmodi plures libelli a viro clarissimo Anulino Africæ proconsule ad me sunt missi, in quibus continetur, Cæcilianum Carthaginensis ur-

bis episcopum a quibusdam collegis suis per Africam constitutis, multis de rebus insimulari; ac mihi permolestum videtur, in iis provinciis, quas divina providentia meæ devotioni mera liberalitate tradidit, et in quibus maxima est populi multitudo, plebem quasi in duas partes divisam ad deteriora deflectere, et episcopos inter se dissentire: Placuit mihi, ut ipse Cæcilianus cum decem episco-

^m (Quis fuerit Marcus, non constat. Opinatur autem Valesius cum fuisse Marcum presbyterum Romanum, qui post Sylvestrum papam episcopatum urbis Romæ gesserit, Certe positum hic Marci nomen nunc ab Augustino firmatur in *Sermonibus* anno 1792 primum editis. Vid. infra pag. 310.)

ⁿ (ἔδοξέ μοι αὐτὸν τὸν Καικιλιανὸν habet Nicephorus.)

καὶ Ῥετικίου, καὶ Ματέρνου καὶ Μαρίνου τῶν κολλήγων ὑμῶν, οὓς τούτου ἕνεκεν εἰς τὴν Ῥώμην προσέταξα ἐπισπεῦσαι, δυνηθῇ ἀκουσθῆναι, ὥς ἂν καταμάθοιτε τῷ σεβασμιωτάτῳ νόμῳ ἀρμόττειν. ἵνα μέντοι καὶ περὶ πάντων αὐτῶν τούτων πληρεστάτην δυνηθῇτε ἔχειν γνῶσιν, τὰ ἀντίτυπα τῶν ἐγγράφων τῶν πρὸς με παρὰ Ἀνυλίνου ἀποσταλέντων γράμμασιν ἐμοῖς ὑποτάξας πρὸς τοὺς προειρημένους κόλληγας ὑμῶν ἐξέπεμψα· οἷς ἐντυχούσα ἡ ὑμετέρα στερρότης, δοκιμάσει ὄντινα χρὴ τρόπον τὴν προειρημένην δίκην ἐπιμελέστατα διευκρινῆσαι, καὶ κατὰ τὸ δίκαιον τερματίσαι. ὁπότε μὴδὲ τὴν ὑμετέραν ἐπιμέλειαν λαμβάνει, τοσαύτην με αἰδῶ τῇ ἐνθέσμῳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἀπονέμειν, ὥς μὴδὲν καθόλου σχίσμα ἢ διχοστασίαν ἐν τινι τόπῳ βούλεσθαί με ὑμᾶς καταλιπεῖν. ἡ θεϊότης ὑμᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ διαφυλάξοι πολλοῖς ἔτεσι, τιμιώτατε. p. 325. *Rom. Pontif. Epistolarum* a Petro Coustantio Parisiis anno 1721. editarum. Extat epistola apud Eusebium lib. x. *Hist. Eccl.* cap. 5.

pis qui accusare illum videntur, ac decem aliis, quos ipse ad causam suam necessarios esse judicaverit, Romam naviget; ut ibi coram vobis, necnon Reticio, Materno et Marino collegis vestris, quos hujus rei causa Romam properare præcepi, possit audiri, quemadmodum sanctissimæ legi convenire optime nostis. Porro ut de omnibus his plenissimam valeatis habere notitiam, exempla libellorum ad me ab Anulino missorum litteris meis subjecta,

ad supradictos collegas vestros transmisi. Quibus lectis perpendat gravitas vestra, quonam modo prædicta controversia accuratissime dijudicanda sit, et ex præscripto justitiæ terminanda. Siquidem nec vestram sedulitatem latet tantam a me reverentiam sanctissimæ ecclesiæ catholicæ exhiberi, ut nullum omnino schisma vel discidium ullo in loco a vobis relinqui velim. Divinitas summi Dei multis annis vos servet, carissime.

III.

DE ACTIS HUIUS CONCILII,

ALIISQUE REBUS HUC PERTINENTIBUS,

S. Optatus *De Schismate Donatistarum*, lib. i. capp. 22—27.
p. 22—26. ed. Dupin.

NOSTRAS chartas probant et conflictus causarum, et contentiones partium, et exitus judiciorum, et epistolæ Constantini. Nam quod de nobis dicitis, quid Christianis cum regibus? aut quid episcopis cum palatio? Si ^b nota est nosse reges, vos tota perfundit invidia. Nam majores vestri, Lucianus, Dignus, Nasutius, Capito, Fidentius, et cæteri imperatorem Constantinum, harum rerum adhuc ignarum, his precibus rogaverunt: quarum exemplum infra scriptum est: “ Rogamus te, Constantine optime imperator, quoniam de genere justo es, cujus pater inter cæteros imperatores persecutionem non exercuit, et ab hoc facinore immunis est Gallia; nam in Africa inter nos et cæteros episcopos contentiones sunt; petimus, ut de Gallia nobis iudices dari præcipiat pietas tua. Datæ a Luciano, Digno, Nasutio, Capitone, Fidentio, et cæteris episcopis partis Donati.”

Quibus lectis, Constantinus pleno livore respondit. In qua responsione et eorum preces prodidit, dum ait: “ petitis a me in sæculo iudicium, cum ego ipse Christi iudicium expectem.” Et tamen dati sunt iudices, Maternus ex Agrippina civitate, Reticius ab Augustoduno civitate, Marinus Arelatensis. Ad urbem Romam ventum est ab his tribus Gallis, et ab aliis quindecim Italis. Convenerunt in domum Faustæ in Laterano, Constantino ^c quater et

^b (sc. nota turpitudinis.)

^c (Emendat Dupinius, et posuit *tertium* cl. Morcelli in *Africa sua Christiana* vol. ii. p. 209.)

Licinio ter consulibus, sexto nonas Octobris die, sexta feria. Cum consedisent Miltiades episcopus urbis Romæ, et Reticius et Maternus et Marinus episcopi Gallicani: et Meroles a Mediolano, Florianus a Sinna, Zoticus a Quintiano, Stennius ab Arimino, Felix a Florentia Tuscorum, Gaudentius a Pisis, Constantius a Faventia, Proterius a Capua, Theophilus a Benevento, Sabinus a Terracina, Secundus a Præneste, Felix a tribus Tabernis, Maximus ab Ostia, Evandrus ab Ursino, Donatianus a Foro Claudii.

His ^ddecem et novem consedentibus episcopis, causa Donati et Cæciliani in medium missa est. A singulis in Donatum sunt hæ sententiæ latæ. “Quod confessus sit rebaptizasse, et episcopis lapsis manum imposuisse; quod ab ecclesia alienum est.” Testes inducti a Donato confessi sunt se non habere quod in Cæcilianum dicerent. Cæcilianus omnium supra memoratorum sententiis innocens est pronunciatus: etiam Miltiadis sententia, qua iudicium clausum est his verbis: “Cum constiterit Cæcilianum, ab iis qui cum Donato venerunt, juxta professionem suam non accusari: nec a Donato convictum esse in aliqua parte constiterit: suæ communioni ecclesiasticæ integro statu retinendum merito esse conseo.”

Sufficit ergo et Donatum tot sententiis esse percussum, et Cæcilianum tanto iudicio esse purgatum. Et tamen Donatus appellandum esse ab episcopis credidit. Ad quam appellationem Constantinus imperator sic respondit: “ô rabida furoris audacia: sicut in causis gentilium fieri solet, appellationem interposuerunt^e.”

^fEodem tempore idem Donatus petiit, ut ei reverti licuisset, et nec ad Carthaginem accederet. Tunc a Filumino, suffragatore ejus, imperatori suggestum est, ut bono pacis Cæcilianus Brixiae retineretur: et factum est.

^d (Decem et novem, adnumerato illis urbis Romæ episcopo Miltiade.)

^e (Hoc scriptum esse ab Imp. post Concil. Arelat. constat. vid. infra, p. 314.)

^f (Hæc S. Optati quæ sequuntur usque ad verba, *Sed quia in ipsa causa*, in Conciliorum editiones haud desumpta sunt.)

Tunc duo episcopi ad Africam missi sunt Eunomius et Olympius. Venerunt, et apud Carthaginem fuerunt per dies quadraginta, ut pronunciarent ubi esset catholica. Hoc seditiosa pars Donati fieri passa non est: de studio partium strepitus quotidiani sunt habiti: novissima sententia eorumdem episcoporum Eunomii et Olympii talis legitur; “ut dicerent illam esse catholicam, quæ esset in “toto orbe terrarum diffusa; et sententiam decem et novem episcoporum jamdudum datam, dissolvi non posse.” Sic communicaverunt clero Cæciliani, et reversi sunt. De iis rebus habemus volumina actorum, quod si quis voluerit, in novissimis partibus legat. Cum hæc fierent, Donatus ultro prior ad Carthaginem redit. Hoc audito, Cæcilianus ad suam plebem properavit. Hoc modo iterum renovellatæ sunt partes. Constat tamen et Donatum tot sententiis esse percussum, et Cæcilianum innocentem totidem sententiis pronunciatum.

Sed quia in ipsa causa jamdudum in catholica duorum videbantur laborare personæ, et ordinati et ordinatoris: postquam ordinatus in urbe purgatus est, et purgandus adhuc remanserat ordinator. Tunc Constantinus ad Æli-anum Proconsulem scripsit, ut remotis necessitatibus publicis, de vita Felicis * Autumnitani publice quæreretur. Sedit is cui erat indictum. Inducti sunt Claudius Saturianus, curator Reipublicæ, qui fuit tempore persecutionis in civitate Felicis, et curator præsentis tunc temporis quando causa flagitabatur, Callidius Gratianus, et magistratus Alfius Cæcilianus, sed et Superius stationarius perductus, et Ingentius scriba publicus pependit sub metu imminentium tormentorum. Responsis omnium nihil tale inventum est in vita Felicis episcopi, propter quod ordinare non potuisset. Habetur volumen actorum, in quo continentur præsentium nomina, qui fuerant in causa Claudii Saturiani curatoris, et Cæciliani magistratus, et Superii stationarii,

* (Aptungitani, vid. infra p. 286.)

et scribæ Ingentii, et Solonis officialis publici ipsius temporis. Post quorum responsa, a supra memorato proconsule hæc pars sententiæ dicta est: “ Felicem autem religiosum
 “ episcopum, liberum esse ab exustione instrumentorum
 “ manifestum est, cum nemo in eum aliquid probare po-
 “ tuerit, quod religiosissimas scripturas tradiderit vel exus-
 “ serit. Omnium enim * interrogatio suprascriptorum mani-
 “ festa est, nullas scripturas deificas, vel inventas, vel cor-
 “ ruptas, vel incensas fuisse. Hoc actis continetur, quod
 “ Felix episcopus religiosus, illis temporibus, neque præ-
 “ sens fuerit, neque conscientiam accommodaverit, neque
 “ aliquid tale fieri iusserit.” Unde pulsa atque extersa infamia, cum ingenti laude de illo iudicio recessit.

IV.

Ex *Collationis Carthag.* Cognitione iii. cap. 223. seu potius ex capitis illius titulo, qui solus superest, patet, per triduum in hoc Concilio Romano Cæciliani causam actam fuisse. Tradiditque, quæ hic sequuntur, in libro tertio *Breviculi Collationis Carthag.* capite xii. §. 24. p. 385. ed. Amstel. S. Augustinus :

ATQUE inde ex ordine legi cœpit etiam Episcopale iudicium Melchiadis Romani episcopi et aliorum, cum illo Gallorum et Italorum Episcoporum in eadem urbe Romæ factum. Cujus iudicii prima parte, id est gestis primi diei recitatis, ubi accusatores Cæciliani, qui missi fuerant, negaverunt se habere quod in eum dicerent ; ubi etiam Donatus a Casis Nigris in præsentī convictus est, adhuc diacono Cæciliano schisma fecisse Carthagine, de Carthaginis enim schismate exorta est adversus ecclesiam catholicam pars Donati ; ubi etiam promiserunt iidem adversarii Cæciliani alio die se repræsentaturos, quos causæ necessarios subtraxisse arguebantur ; et hoc mentiti, ulterius ad iudicium accedere noluerunt.

* (for. interrogatione suprascriptorum manifestatum est. Mox sequuntur ipsa *Gesta Purgationis Felicis* p. 294. in quibus Baluzius et *Concilia* habent interrogatio suprascripta manifestata est, ut utroque loco *Concilia*. Conf. p. 287. l. 20.)

Hæc Augustinus, qui pergit referre, noluisse tum temporis Donatistas in collatione Carthaginis habita auscultare, cum cæpisset recitari quid alio die gestum sit, hoc est, absolutio Cæciliani; Catholicis contradicentibus non debere interrumpi quod legi jam cœperat, donec ejusdem judicii omnia gesta terminarentur. Postea vero, quod videre licet in cap. 17. gestis ceteris recitatis, apparuit omnium qui tunc consederant episcoporum sententiis et ipsius Melchiadis, Cæcilianum absolutum atque purgatum, Donatum vero damnatum, qui præsens in prima fuisset actione convictus. Sed et in *Epistola sua ad Gloriam* &c. num. xliii. olim 162, capp. 15. et 16. de ejusdem Concilii Romani Actis hæc addit S. Augustinus:

Potestis enim pro vestra prudentia et illorum perversitatem illic attendere, et judicium gravitatem, quemadmodum ad extremum persuaderi non possent, ut a plebe partis Majorini, quæ certam personam non habebat, argueretur Cæcilianus; et requisiti ab eis essent vel accusatores vel testes vel quoquo modo causæ necessarii, qui simul cum eis ex Africa venerant; et eos præsentem fuisse atque a Donato subtractos esse diceretur. Promisit idem Donatus quod eos esset exhibiturus: quod cum non semel, sed sæpius promisisset, amplius ad illud judicium accedere noluit; ubi jam erat tanta confessus, ut nihil aliud * deinceps non accedendo, nisi præsens damnari noluisse videretur, cum tamen ea quæ damnanda essent, eo præsentem atque interrogata (interrogante, *alii*, for. interrogato) manifestata fuerint. Accessit et aliud, ut a quibusdam adversus Cæcilianum denuntiationis libellus daretur, post quod factum, quemadmodum sit rursus agitata cognitio, et quæ personæ illum libellum dederint, quoque modo nihil in Cæcilianum probari potuerit, quid dicam, cum et audieritis omnia, et quoties volueritis legere, possitis? De numero autem septuaginta episcoporum, (*in Concil. Carthag. adversus Cæcilianum*) cum quasi gravissima opponeretur auctoritas, quæ fuerint dicta meministis; et tamen viri gravissimi ab infinitis quæstionibus catena quadam inexplicabili sese nec tentibus suum temperare arbitrium maluerunt, nequaquam

* (*for. dein cepit.*)

curantes quam multi essent illi episcopi, aut unde collecti, quos videbant tanta temeritate cœcatos, ut in absentes et non interrogatos collegas, tam præcipites auderent proferre sententias. Et tamen qualis ipsius beati Melchiadis ultima est prolata sententia, quam innocens, quam integra, quam provida atque pacifica ! qua neque collegas, in quibus nihil constiterat, de collegio suo ausus est remove; et Donato solo, quem totius mali principem invenerat, maxime culpato, sanitatis recuperandæ optionem liberam ceteris fecit, paratus communicatorias litteras mittere etiam iis quos a Majorino ordinatos esse constaret; ita ut quibuscunque locis duo essent episcopi, quos dissensio geminasset, eum confirmari vellet, qui fuisset ordinatus prior, alteri autem eorum plebs alia regenda provideretur. O virum optimum, o filium Christianæ pacis, et patrem Christianæ plebis ! S. Augustini *Op.* tom. ii. p. 72. edit. Amstel. Confer et *Epist.* clxxxv. §. 47. p. 503. ubi hanc clementiam defendit laudatque Augustinus.

Extat Epistola brevis Imp. Constantini in Conciliorum tomis post hoc Concilium posita, ad episcopos ex parte Donati directæ, jubens illos non ad Africam litis judicandæ causa reverti, sed ad Brixiam, ut præ se fert epistolæ titulus, eosdem convocans. Vidimus narrare S. Optatum in superioribus p. 281. imperatori suggestum fuisse a Filumeno suffragatore Donati, *ut bono pacis Cæcilianus Brixie retineretur.* A qua quidem urbe Mediolanum accito Cæciliano, et Donatistis admissis, Cæcilianum innocentissimum, illos improbissimos, judicavit Constantinus. Vide Morcelli *Africam Christianam* vol. II. p. 218. Hoc vero post Concilium Arelatense, in quo Cæciliani causa agebatur, contigit, ut Testimonia fine Concilii a me posita exponunt. Nec tempus nec locus litterarum ex ipsa epistola patet.

GESTA PURGATIONIS FELICIS.

^a *Gesta Purgationis Felicis episcopi Aptungitani, qui ordinavit Cæcilianum episcopum Carthaginensem, habita Carthagini apud Ælium proconsulem Africæ, Volusiano et Anniano Conss. h. e. anno Christi 314.*

Primum edita a Jo. Papirio Massono cum Gestis Collationis Carthag. ex vetere MS. olim Bibl. Thuanæ nunc Regiæ.

Desunt plurima.

.....
..... in municipio Autumnitanorum (id est, Aptungitanorum, *Baluzius*. vid. infra p. 288.) Gallienus duumvir dixit: Quoniam præsens es, ^b Cæciliane, audi litteras Domini mei Ælii Paulini (hic, et paulo post, nomen Verini substitui debere statuit *Baluzius*; nescio quam vere. Conf. enim pag. 290.) viri spectabilis agentis vicariam præfecturam, quid jubere sit dignatus secundum epistolam ad nos datam, quæ declarare te compellit et scribam quem habuisti tunc temporis administrationis tuæ et tabularium. Sed quoniam tabularius ejus temporis vita functus est, et omnes actus administrationis tuæ secundum fidem litterarum ejusdem mei Domini tecum perferre debebis, et ad coloniam Carthaginiensem cum scriba tuo proficisci necesse est. Præsens est curator, sub cujus præsentiam vos compellimus. Quid ad hoc respondes? Cæcilianus dixit: Mox ad me epistolam

^a (Vid. supra *Concil. Romanum* p. 282.)

^b (Is fuit *Alfius Cæcilianus*

duumvir.)

Ælii Paulini viri spectabilis agentis vicariam præfecturam pertulistis, statim ad scribam Miccium misi ut veniret et acta ipsius temporis confecta mihi obtulisset, et usque adhuc inquit, quoniam non modicum tempus est ex quo duumviratum administravi; anni sunt undecim. Itaque cum invenerit, parebo tanto præcepto. Gallienus duumvir dixit: Tua interest jussioni parere. Vides enim jussionem esse sacram. Cæcilianus dixit: Devotus sum tanto præcepto. Item cum paulo post scriba Miccius supervenisset, Fuscus duumvir dixit: Audisti et tu, Micci, quod et tu una cum Cæciliano necessarius es ire ad officium viri spectabilis Vicarii, instructionem ejus temporis ut vobiscum perferatis. Ad hæc quid dicis? Miccius respondit: Magistratus suppleto anno omnes actus suos domum suam tulit, si mei in cera possint inveniri inquirō.

Et cum quæreret, Quintus Sisenna duumvir dixit: Quod cognovit ^c officium respondit. Apronianus dixit: Si omnes actus suos tulerat magistratus, unde acta quæ tunc emissa erant, vel confecta tanto tempore? Et cum diceret, Ælianus proconsul dixit: Et mea interrogatio et singularum personarum responsio actis continetur. Agesilaus dixit: Sunt præterea et aliæ epistolæ huic rei necessariae. Interest ut legantur. Ælianus proconsul dixit: Lege Cæciliano audiente, ut agnoscat an ipse dictaverit. Agesilaus recitavit.

Volusiano et Anniano consulibus XIII. Kalendas Septembris in jure apud Aurelium Didymum Speretium sacerdotem Jovis optimi maximi, duumvirum splendidæ coloniae Carthaginiensium, Maximus dixit: Loquor nomine seniorum Christiani populi catholicæ legis. Apud maximos Imperatores causa agenda erit contra Cæcilianum et Felicem, qui principatum ejusdem legis ^d omnia conantur invadere. Contra ipsos documenta criminum ^e ejus conquiruntur. Nam cum persecutio esset indicta Christianis, id

^c (*h. e. officialis. Vid. p. 289.*) ^d (*h. e. per omnia, vel, scribend. omnino.*)

^e (*h. e. Felicis.*)

est, ut sacrificarent, aut quascunque scripturas haberent, incendio traderent, Felix, qui tunc episcopus fuit Autumnos (Aptungis, *Conciliorum margo*) consensum adtulerat ut de manu Galatii scripturæ traderentur, ut igni concremari possent; et erat tunc temporis magistratus Alfius Cæcilianus, quem præsentem videre dignaris. Et quoniam ejus temporis officium incumbibat ut ex jussione proconsulari omnes sacrificarent, et si quas scripturas haberent, offerrent secundum sacram legem, quæso secundum sens est (ita MS. secundus senex est, nullo sensu edidit Massonus, § *Baluz.*) et senem vides, et non potest ad comitatum sacrum pergere, apud acta deponat utrumne jam de pacatione ^h secundum ab eodem habita litteras dederit, et utrum ea quæ in litteris contulerit, vera sint; ut horum actus et fides in judicio sacro detegi ⁱ possit. Adstanti Cæciliano Speretius duumvir dixit: Audis quæ apud acta sint deposita? Alfius Cæcilianus dixit: Zamæ eram propter lineas comparandas cum Saturnino. Et cum veniremus illo, mittunt ad me ^k in prætorio ipsi Christiani ut dicerent: Sacrum præceptum ad te pervenit? Ego dixi: Non, sed vidi jam exempla. Et ^l Zama et Furnis dirui basilicas et uri scripturas vidi. Itaque proferte si quas scripturas habetis, ut jussioni sacræ pareatur. Tunc mittunt in domum episcopi Felicis, ut tollerent inde scripturas, ut exuri possent secundum sacrum præceptum. Sic Galatius nobiscum perrexit ad locum ubi orationes celebrare consueti fuerant. Inde cathedram tulimus et epistolas salutatorias, et ostia omnia combusta sunt secundum sacrum præceptum. Et cum ad domum ejusdem Felicis episcopi mitteremus, renuntiaverunt officiales publici illum absentem esse. ^m Nam cum posteriori tempore adveniret Ingentius scriba Augentii, cum quo ædilitatem administravi, dictavi epistolam eidem

§ (*for.* secundum quod senex est.) ^h (*for.* secum ab eodem, *h. e.* Felice, *vid. infra* p. 291.) ⁱ (*for.* possint.) ^k (*for.* de precatorio. *Vid. infra* pp. 289. 290. 292.) ^l (*for.* Zamæ.) ^m (*for.* Nam non mutand.)

collegæ quam feci ad eundem episcopum Felicem. Maximus dixit: Præsens est. Eadem epistola ei offeratur, ut eandem recognoscat. Respondit: Ipsa est. Maximus dixit: Quoniam recognovit epistolam suam, hanc lego, et oro plena actis inseratur. Et recitavit. *Cæcilianus parenti Felici salutem. Cum Ingentius collegam meum Argentium amicum suum conveniret, et inquisisset anno duoviratus mei an aliquæ scripturæ legis vestræ secundum sacram legem adustæ sint. *ⁿ quam Galatius unus ex lege vestra publice epistolas saluatorias de basilica protulerit. Opto te ° bene valere.* “^p Hoc signum, quod deprecatorium ad me ^q miserant Christiani, et ipse cujus est ^r prætorium. et dixisti: “Tolle clavem, et quos inveneris in cathedra libros et super lapide codices, tolle illos. Sane vide, officiales ne tollant oleum et triticum. Et ego dixi tibi: Tu nescis quia ubi scripturæ inveniuntur, ^s ipsa domus diruitur? Et dixisti? Quid ergo faciemus? Et dixi ego vobis: Tollat aliquis de vestris in ^t area ubi orationes facitis, et illic ponantur. Et ego venio cum officialibus, et tollo. Et nos illo venimus, et omnia tulimus—^u secundum sacrum præceptum.” Maximus dixit: Quoniam ejus epistolæ lectio apud acta recitata est, quam ipse agnovit se misisse, quæ dixit quæsumus actis hæreant. Speretius duumvir dixit: Quæ dixisti scripta sunt. Agesilaus dixit: ^x Ad præsentem epistolam recognovit; residuam partem, quam nunc legit, falsam esse dicit. Cæcilianus dixit: Domine, usque ad hoc dictavi usquequo habet: *Opto te, parens carissime, bene valere.* Apronianus dixit: Semper sic falsum per terrorem, per scenam, per inreligiosam mentem actum est ab his qui catholicæ ecclesiæ consentire noluerunt.

ⁿ (*for. excidit, docui;*) ° (*Supplendum ex sequentibus*; parens carissime multos annos 6. v. Vid. p. 292.) ^p (*for. Hoc signo, quod de precatorio vid. infra. p. 292.*) ^q (*for. corrupta hæc sunt ex superioribus p. 288. et conserenda quæ sequuntur in p. 292.*) ^r (*for. precatorium.*) ^s (*leg. et ipsa domus. Vid. infra p. 292.*) ^t (*for. aream.*) ^u (*Supplendum ex sequentibus, secundum placitum et adussemus s. s. p.*) ^x (*for. At præsentem*)

Nam Paulino hic administrante vices præfectorum, subornatus est quidam privatus homo, qui modum cursoris haberet, qui ad catholicæ unitatem veniret, atque eos induceret et terreret. Detecta igitur factio est. Nam componebatur Felici religiosissimo episcopo per mendacium, ut videretur scripturas prodidisse et exussisse. Ingentius quidem, cum hoc totum, quicquid ^y agebat, obsesset sanctitati et religioni Cæciliani, subornatus est ut veniret cum litteris veluti Felicis episcopi ad ^z Cæcilianum duumvirum, et ei confingeret a Felice se esse mandatum. ^a Dicat ipsa verba quibus hoc est confictum. Ælianus proconsul dixit: Dic. Apronianus dixit: “ Dic, inquit, Cæciliano amico “ meo quod codices accepi pretiosos deificos xi. quiaque “ me nunc convenit ut illos restituam, dic quod anno magistratus tui eos exusseris, ne reddam illos.” Qua de re igitur de Ingentio quærendum est, quatenus hæc machinata sint ac fabricata, et quatenus voluerit circumscribere magistrum (*for.* magistratum, *Dupin.*) ad mendacium, ut Felicem aspergeret infamia; dicat a quo missus sit; verumtamen ^b machinationem istam in conscientiam Felicis, quo ^c Cæciliani pudori et initio derogaret. Est enim quidam qui per Mauritaniam et Numidiam legatus missus sit ex diversa parte. Et adstante Ingentio, Ælianus proconsul dixit: Cujus præcepto ea suscepisti agenda quæ tibi obijciuntur? Ingentius dixit: Ubi? Ælianus proconsul dixit: Quoniam fingis te non intelligere quod interrogaris, dicam apertius. Quis te ad magistratum Cæcilianum misit? Ingentius dixit: Nemo me misit. Ælianus proconsul dixit: Quomodo ergo venisti ad magistratum Cæcilianum? Ingentius dixit: Cum venissemus, et ageretur causa Mauri ab Utica episcopi, qui episcopatum sibi redemit, ad urbem ascendit ^d Autunnitanus episcopus Felix ut tractaret, et

^y (*for.* agebatur.)
 293.) ^a (*for.* Dicam.)
episcopus Carthaginiensis.)

^z *Potius ad Augentium. Vid. infra pp. 291.*
^b (*for.* machinatio est ista.) ^c (*Is est*
^d (*Aptungitanus. Vid. supra.*)

dixit: Nemo communicet, quia falsum admisit. Et dixi illi ego e contra: Nec tibi, nec illi, ^e qui traditor es. Dolui enim causam Mauri hospitis mei, quia communicaveram cum illo in peregre, ^f quia evasi persecutionem. Exinde ibi in ^g patria ipsius Felicis duxi mecum tres seniores, ut viderent an verum tradidisset, an non. Apronianus dixit: Non ita venit ad Cæcilianum ^h quærere de Cæciliano. Ælianus proconsul Cæciliano dixit: Quomodo ad te venit Ingentius? Cæcilianus respondit: Domi ad me venit. prandebam cum operariis. venit illuc. stetit in janua. Cæcilianus ubi est? dixit. Respondi: Hic. Ego dico ei: Quid est? Omnia recte? Omnia, dicit. Respondi illi: Si non fastidis prandere, veni, prande. Dicit mihi: Revertor huc. Venit illuc solus. Dicere mihi cœpit, ⁱ ecce sic mihi, curare et inquirere an adusta fuerit scriptura anno duoviratus mei. Dico illi ego: Molestus es mihi, tu homo immissus es: laxa hinc te a me. Et sprevi illum a me. Et venit illo iterato cum collega meo, cum quo fui Ædilis. Ait mihi collega meus: Felix noster episcopus misit hunc hominem ut facias illi literas, quia accepit codices pretiosos, et noluit revocare illos, ^k scribas illo quod anno ^l duoviratus tui combusti sunt. Et dixi ego: Hæc est fides Christianorum! Ingentius dixit: Domine, veniat et Augentius. Et ego honorificus sum, et honor meus ^m pereat, et hujus latera (ejus literas, *edidit Masson.*) habemus. Ælianus proconsul Ingentio dixit: Revinceris alio titulo. Ælianus proconsul dixit ad officium: Aptā illum. Cumque aptaretur, Ælianus proconsul dixit: Suspendatur. Cumque suspenderetur, Ælianus proconsul Cæciliano dixit: Quomodo ad te Ingentius venit? Respondit: Misit huc me Felix, dixit, noster, ut scribas illo, “quia est unus per-

“ditus, nescio qui, ⁿ habens penes me codices pretiosissimos,

^e (*for.* quia *et* causa, ut infra, p. 293.) ^f (*for.* qua.) ^g (*for.* patriam.)
^h (*for.* quære, *vel*, quærere quæsumus.) ⁱ (*for.* accessisse se.) ^k (*for.* et scribas.) ^l (*dum*viratus.) ^m (*for.* perit.) ⁿ (Nonnihil excidit; *an.* dicens haberi?)

“ et nolo illos restituere. Itaque fac litteras quia adusti
 “ sunt, ne revocem illos.” Et ego dixi: Christiani fides
 hæc est! Et cœpi illum corripere. Et ait collega meus:
 Scribe illo Felici nostro. Et sic ego epistolam dictavi,
 ° quæ paret usquequo dictavi. Ælianus proconsul dixit:
 Audi sine metu recitationem epistolæ tuæ. Recognosce
 quousque dictaveris. Agesilaus recitavit. *Opto te, parens*
carissime, multos annos bene valere. Ælianus proconsul
 Cæciliano dixit: Hucusque dictasti? Respondit: Hucusque.
 reliquum falsum est. Agesilaus recitavit. “^p Hoc signo
 “ quod de prætorium ad me misisti nisi ego et tu et cujus
 “ est prætorium, et dixit: Tolle clavem, et quos invenies in
 “ cathedra libros et super lapide codices, tolle illos. Sane
 “ vide, officiales ne tollant oleum et triticum. Et ego dixi:
 “ Tu nescis quia ubi scripturæ inveniuntur, et ipsa domus
 “ diruitur? Et dixisti: Quid ergo faciemus? Et dixi ego
 “ vobis: Tollat aliquis de vobis in areis ubi orationes fa-
 “ citis, et illic ponantur. Et ego venio cum officialibus,
 “ et tollo. Et nos illo venimus, et omnia tulimus se-
 “ cundum placitum, et adussimus secundum sacrum præ-
 “ ceptum.” Maximus dixit: Quoniam ejus epistolæ tenor
 etiam apud acta recitatus est, quam ipse agnovisse ac mi-
 sisse dixit, quæsumus hoc actis tuis hæreat. Speretius
 dixit: Quæ dixistis scripta sunt. Cæcilianus respondit:
 Cillo (*for. Ex illo, Dupin.*) est falsum, quousque est epistola
 mea, quousque dixi: *Bene vale, parens carissime.* Ælianus
 proconsul dixit: Quem dieis addidisse ad epistolam? Cæci-

o (*for. qua.*)

^p (Cum in superioribus aliud positum sit hujus falsæ epistolæ exemplum,
 ex utrisque formulam, quæ sequitur, expiscari conatus sum. ‘ Hoc signo, quod
 de precatorio ad me misistis, nisi erro, et tu et ipse, cujus est precatorium, et
 dixisti, Tolle clavem, et quos inveneris in cathedra libros, et super lapide
 codices, tolle illos; sane vide, officiales ne tollant oleum et triticum. Et ego
 dixi tibi, Tu nescis quia ubi scripturæ inveniuntur, et ipsa domus diruitur?
 Et dixisti, Quid ergo faciemus? Et dixi ego vobis, Tollat aliquis de vestris
 in aream, ubi orationes facitis, et illic ponantur; et ego venio cum officialibus,
 et tollo. Et nos illo venimus, et omnia tulimus secundum placitum, et adussi-
 mus secundum sacrum præceptum.’)

lianus dixit: Ingentium. Ælianus proconsul dixit: Professio tua actis hæret. Ælianus proconsul Ingentio dixit: Torqueris, ne mentiaris. Ingentius dixit: Erravi, huic epistolæ ego addidi, dolens causa Mauri hospitis mei. Ælianus proconsul dixit: Constantinus Maximus semper Augustus et Licinius Cæsares ita pietatem Christianis exhibere dignantur ut disciplinam corrumpi nolint, sed potius observari religionem istam et coli velint. Noli itaque tibi blandiri quod mihi dicas Decurionem te esse, ac propterea non possis torqueri. Torqueris; ne mentiaris, quod alienum Christianis esse videtur. Et ideo dic simpliciter, ne torquearis. Ingentius dixit: Jam confessus sum sine tormento. Apronianus dixit: Dignare de eo quærere qua auctoritate, quo dolo, qua insania circuierit Mauritanias omnes, Numidias etiam, qua ratione seditionem commoverit catholicæ ecclesiæ. Ælianus proconsul dixit: Ad Numidias fuisti? Respondit: Non, Domine. sit qui probet. Ælianus proconsul dixit: Nec in Mauritania? Respondit: Negotiari illo fui. Apronianus dixit: Et in hoc mentitur, Domine, nam ad Mauritaniam situm nonnisi per Numidias pergitur, quatenus dicit se in Mauritania fuisse, non fuisse in Numidia. Ælianus proconsul Ingentio dixit: Cujus conditionis es? Ingentius respondit: Decurio sum Ziquensium. Ælianus proconsul ad officium dixit: Submitte illum. Quo submisso, Ælianus proconsul Cæciliano dixit: Falsa dicis quæ dixisti? Cæcilianus respondit: Non, Domine. Is qui scripsit epistolam, jube veniat. Amicus ipsius est. Ipse dicet quousque dictavi epistolam. Ælianus proconsul dixit: Quis est ille quem venire desideras? Cæcilianus dixit: Augentium, cum quo fui Ædilis. Non possum probare nisi per ipsum Augentium, qui scripsit epistolam, quousque dictavi illi. Ipse dicere potest. Ælianus proconsul dixit: Constat ergo falsam esse epistolam? Cæcilianus respondit: Constat, Domine, non mentior in

sanguine meo. Ælianus proconsul dixit: ^q Cum duumviratum egeris in patria tua, oportet fidem verbis tuis habere. Apronianus dixit: Nec novum est illis hoc facere. Ceterum et actis addiderunt quod voluerunt. Jam artificium est illis. Ælianus proconsul dixit: Ex professione Cæciliani, qui acta falsata esse dicit atque epistolæ plurima addita, manifestum est qua voluntate hæc gesserit Ingen-tius. Et ideo recipiatur in carcerem. Est enim auctiori interrogationi necessarius. Felicem autem religiosum episcopum liberum esse ab exustione instrumentorum deificorum manifestum est, cum nemo in eum aliquid probare potuerit, quod religiosissimas scripturas tradiderit vel exusserit. Omnium enim ^r interrogatio suprascripta manifestata est, nullas scripturas deificas vel inventas, vel corruptas, vel incensas fuisse. Hoc actis ^s continetur, quod Felix episcopus religiosus illis temporibus neque præsens fuerit, neque conscientiam accommodaverit, neque tale aliquid fieri iusserit. Agesilaus dixit: De his qui ad potestatem vestram instruendam venerunt, quid jubet potestas tua? Ælianus proconsul dixit: Revertantur ad sedes suas.

Explicit (sic) Gesta Purgationis Felicis episcopi Autum-nitani ordinatoris Cæciliani Carthaginis. Extant in vol. ii. *Miscell.* Steph. Baluzii p. 81—89. et ad fin. op. S. Optati edente Dupinio p. 162.

EPISTOLA IMPERATORIS CONSTANTINI

AD PROBIANUM PROCONSULEM AFRICÆ,

Ex Augustini lib. iii. Contra Cresconium cap. 81.

et Epist. lxxxviii. cap. 4.

IMPERATORES Cæsares Flavius Constantinus Maximus et Valerius Licinianus Licinius Probiano proconsuli Africæ.

^q (Ex ordine decurionum recipi non poterunt nisi qui dignissimi moribus et facultatibus erunt, statuente Imp. Honorio in L. 46. c. de Decurionibus.)

^r (for. interrogatione suprascriptorum manifestatum.) ^s (h. e. nunc repositum est. Confer pag. 288. l. 16.)

Ælianus prædecessor tuus, merito, dum vir perfectissimus Verus (Verinus) Vicarius præfectorum tunc per Africam nostram incommoda valetudine teneretur, ejusdem partibus functus, inter cetera etiam id negotium vel invidiam, quæ de Cæciliano episcopo ecclesiæ catholicæ videtur esse commota, ad examen suum atque jussionem credidit esse revocandam. Etenim cum jam Superium centurionem, et Cæcilianum magistratum Aptungitanorum, et Saturninum (Saturianum) excuratorem, et Calibium juniorem ejusdem civitatis curatorem, atque Solonem servum publicum superscriptæ civitatis præsentem esse fecisset, audientiam præbuit competentem, adeo ut cum Cæciliano fuisset objectum quod a Felice eidem episcopatus videretur esse delatus, cui divinarum scripturarum proditio atque exustio videretur objecta, innocentem de eo Felicem fuisse constiterit. Denique cum Maximus (immo, ut supra, Apronianus) Ingentium decurionem Ziquensium civitatis epistolam Cæciliani exduumviri falsasse contenderet, eundem ipsum Ingentium suspensum, actis quæ suberant, pervidimus, et ideo minime tortum quod se decurionem Ziquensium civitatis asseveraverit. Unde volumus ut eundem ipsum Ingentium sub idonea prosecutione ad comitatum meum Constantini Augusti mittas, ut illis qui in præsentiarum agunt, atque diuturnis diebus interpellare non desinunt, audientibus et coram assistantibus apparere et intimari possit, frustra eos Cæciliano episcopo invidiam comparare atque adversus eum violenter insurgere voluisse. Ita enim fiet ut omissis, sicut oportet, ejusmodi contentionibus, populus sine dissensione aliqua religioni propriæ cum debita veneratione deserviat

Extat p. 89. vol. ii. *Miscell.* Steph. Baluzii.

CONCILIUM ARELATENSE I.

IN CÆCILIANI CARTHAGINIENSIS ET DONATISTARUM CAUSA ITIDEM HABITUM.

AD EDITIONEM CONCILIORUM HARDUINAM.

[GUL. CAVIUS, *Hist. Lit.* vol. i. p. 350.]

CONCILIUM Arelatense I. Constantini M. jussu in causa Cæciliani, anno 314. celebratum. Interfuerunt episcopi 200. Quorundam nomina sed mendose admodum hodie subscripta reperiuntur, a quibus Cæciliani causa iterum absolvitur, et innocentia vindicatur; canones 22. ad ecclesiæ mores et disciplinam spectantes, conduntur.—Arelatensi huic synodo intererant etiam ex Britannia nostra episcopi tres, Eborius episcopus Eboracensis, Restitutus Londinensis, Adelphius de civitate Colonia Londinensium, [*Colonia Londi*, haud dubie pro *Colonia Lindi*, *Lincoln. Gale.* adducto Anonymo Ravennate,] una cum sacerdote presbytero, et Arminio diacono, quorum subscriptiones hodieprehenduntur. Vide quæ habet Spelman. Concil. Brit. tom. i. p. 39. ubi et hujus Concilii Canones reperire licet.]

I.

EPISTOLA CONSTANTINI AUGUSTI

AD ÆLAFIUM, UT ARELATEM IRE JUBEAT PARTES,
INTER QUAS ERAT CONTROVERSIA.

Constantinus Augustus ^a Ælaffio.

^b JAM quidem antehac cum perlatum fuisset ad scientiam meam, apud Africam nostram plures ^c vesano furore vanis criminationibus contra se invicem super observantia sanctissimæ ^d fidei catholicæ ^e dissidere cœpisse, dirimendæ dissensionis hujusmodi causa, placuerat mihi, ut ad urbem Romam tam Cæcilianus Carthaginensis episcopus, contra quem vel maxime universi sæpe me convenerant, quam etiam aliqui ex his, qui ei quædam objiciendæ crediderant, præsentiam sui exhiberent. Nam etiam ad supradictam urbem nostram Romam quosdam episcopos ex Galliis ire præceperam; ut tam hi pro integritate vitæ suæ, atque laudabili instituto, sed et septem ejusdem communionis, quam etiam urbis Romæ ^f episcopus, atque illi qui cum iisdem cognoscerent, possent rei quæ videbatur esse commota, finem debitum adhibere. Qui quidem ea quæcumque in præsentia eorum fuerunt gesta, cuncta ad scientiam meam etiam actis habitis retulerunt; verbo insuper affirmantes, quod judicium suum pro rerum fuisset æquitate depromptum: eosque potius causæ obnoxios esse dicentes, qui contra Cæcilianum quædam putaverunt commovere: adeo ut ^g istud post judicium habitum Africam ipsos remeasse ^h perhiberent. Inde propter hæc omnia probabili

^a Ita MSS. non Ablavio. (for. Æliano Mansi.) ^b Ex apographo P. Jac. Sirmondi Soc. JESU, qui ex MSS. eruit. ^c al. nefario. ^d al. legis. ^e al. discedere. ^f al. episcopi. ^g al. istum. ^h al. prohiberent. (l. prohiberem, ed. Dupin.)

rerum æstimatione speraveram, quod omnibus omnino seditionibus et contentionibus, quæ ab iis hominibus videbantur subito commotæ, finis debitus fuisset impositus. Sed cum * dictationis tuæ scripta legissem, quæ ad Nicasium et ceteros super iisdem simulationibus gravitas tua mittenda crediderat; evidenter agnovi, quod neque respectum salutis suæ, neque, quod est majus, Dei omnipotentis venerationem ante oculos suos velint ponere. Siquidem ea agere persistent, quæ non modo ad ipsorum dedecus infamiamque pertineant, sed etiam his hominibus detrahendi dent ⁱ facultatem, qui longe ab hujusmodi sanctissima observantia sensus suos noscuntur avertere. Nam id quoque te scire convenit, quod ex iisdem venerunt, asserentes quod minus dignus idem Cæcilianus cultu ^k sanctissimæ religionis habeatur. Et contra id quod iisdem responderam, frustra eos id jactare, quippe cum res fuisset apud urbem Romam ab idoneis ac probatissimis viris episcopis terminata; obnixæ ac pertinaciter respondendum æstimaverunt, quod eorum omnis causa non fuisset audita; sed potius iidem episcopi quodam loco se clausissent, et prout ipsis † aptum fuerat, judicassent. Quare cum hæc tot et tanta nimium ‡ obnixas dissensiones protrahere perviderem; ita ut nullo modo finis iisdem dari posse videretur, nisi et Cæcilianus idem, et ex his qui contra eum dissident tres aliqui, in iudicium eorum, qui ^l cum Cæciliano sentiunt consensumque ^m debent, ad Arelatense oppidum venerint: injungendum solertiæ tuæ duxi, ut mox has litteras meas acceperis, cum Cæcilianum supradictum, cum aliquibus ex his quos ipse delegerit; (sed et de Byzacenæ, Tripolitanæ, Numidiarum et Mauritaniarum ⁿ provinciis, singuli quique aliquantos ex

ⁱ *al.* facilitatem. *Vide Augustini epistolas* 68. 162. 165. *et lib. i. contra Epistolam Parmeniani*, cap. 8. ^k sincerissimæ, *alter MS.* ^l *al.* contra Cæcilianum. ^m *leg.* præbent. ⁿ *al.* et provinciis singulis quique.

* (*for.* dicationis.) † (ἐπιτήδειον aptum. *Glossa Vet.*) ‡ (obnoxias *Augustin.* tom. ix. in Append.)

suis perducere debebunt, quos ipsi putaverint eligendos:) sed etiam aliquos qui contra eundem Cæcilianum dissentiant, data evectioe publica, per Africam et Mauritaniam, inde ad Hispanias brevi tractu facias navigare. Et inde nihilominus his in singulis episcopis singulas tractorias tribuas, ut ipsi ad supradictum locum intra diem Kalendarum Augustarum possint pervenire: celeriter intimaturus iisdem, ut antequam proficiscantur, debeant dispo- nere, quatenus absentibus ipsis et disciplina competens habeatur, et nulla forte seditio, vel aliquorum altercatio, quæ ad maximum dedecus spectet, oriatur. De cetero plena cognitione suscepta finis adhibeatur. Quia cum præsentiam sui exhibuerint, universa quæ nunc in contentione esse noscuntur, non immerito finem debent accipere maturum, ut protinus possint terminari atque componi. Nam cum apud me certum sit, te quoque Dei summi esse cultorem, confiteor gravitati tuæ, quod nequaquam fas esse ducam, ut ejusmodi contentiones et altercationes dissimulentur a nobis; ex quibus forsitan commoveri possit summa Divinitas, non solum contra humanum genus, sed etiam in meipsum, cujus curæ nutu suo cælesti terrena omnia moderanda commisit, ^out secus aliquid hactenus incitata ^pdecernat. Tunc enim revera et plenissime potero esse securus, et semper de promptissima benevolentia potentissimi Dei prosperrima et optima quæque sperare, cum universos sensero debito cultu catholicæ religionis sanctissimum Deum ^qconcordia observantia fraternitatis venerari. Extat hæc Epistola pag. 259. tom. i. *Conciliorum* edit. Harduin. et in Sirmondi *Conciliis Antiquis Galliæ*, tom. i. pag. 1.

^o *al.* et secus.

^p *al.* decernet.

^q *al. MS.* concordii observantiæ

fraternitate. (*recte* concordii *MS.*)

II.

EPISTOLA CONSTANTINI M.

AD CHRESTUM EPISCOPUM SYRACUSANUM,

Apud Euseb. lib. x. Hist. Eccl. cap. 5.

Ἀντίγραφον βασιλικῆς ἐπιστολῆς, δι' ἧς προστάττει
 δευτέραν γενέσθαι σύνοδον, ὑπὲρ τοῦ πᾶσαν τῶν
 ἐπισκόπων περιελεῖν διχοστασίαν.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς, Χρήστῳ ἐπισκόπῳ ὁ Συρα-
 κουσίῳν.

ἩΔΗ μὲν πρότερον ὅτε φαύλως καὶ ἐνδιαστρόφως
 τινὲς περὶ τῆς θρησκείας τῆς ἀγίας καὶ ἐπουρανίου
 δυνάμεως, καὶ τῆς αἰρέσεως τῆς καθολικῆς* ἀποδι-
 ῖστασθαι ἤρξαντο, ἐπιτέμεσθαι βουλευθεὶς τὰς τοι-
 αύτας αὐτῶν φιλονεικίας, οὕτω διετετυπώκειν, ὥστε
 ἀποσταλέντων ἀπὸ τῆς Γαλλίας τινῶν ἐπισκόπων,
 ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν κληθέντων ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς τῶν
 ἐξ ἐναντίας μοίρας^s καταλλήλως ἐνστατικῶς καὶ ἐπι-

Exemplum Epistolæ Constan-
 tini Imperatoris, qua syno-
 dum alteram episcoporum fi-
 eri præcipit, ut omnis dis-
 sensio episcoporum tollatur.

*Constantinus Augustus, Chresto
 episcopo Syracusano.*

Jam quidem et antea^t, cum
 quidam improbo ac perverso

studio de sancti cælestisque nu-
 minis cultu et fide catholica dis-
 sidere cœpissent, ad rescan-
 das illorum hujusmodi conten-
 tiones ita constitueram, ut mis-
 sis aliquot e Gallia episcopis,
 tum advenire jussis ab Africa
 iis, qui diversarum partium e-
 rant, atque obnixius inter se,
 pertinaciusque contendebant,

^r pro Συρακοσίῳ. ^s *Lege, κατ' ἀλλήλων.* (Ita et prius Valesius aliique.)

^t *Eruta hæc interpretatio, ex apographo P. Jac. Sirmondi.*

* (Confer init. Epistolæ superioris.)

μόνως διαγωνιζομένων, παρόντος τε καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου, τοῦτο ὅπερ ἐδόκει κεκινήσθαι, δινηθῇ ὑπὸ τῆς παρουσίας αὐτῶν μετὰ πάσης ἐπιμελοῦς διακρίσεως, κατορθώσεως τυχεῖν. ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς συμβαίνει, ἐπιλαθόμενοι τινὲς καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἰδίας, καὶ τοῦ σεβάσματος τοῦ ὀφειλομένου τῇ ἁγιωτάτῃ αἰρέσει, ἔτι καὶ νῦν τὰς ἰδίας ἔχθρας παρατείνειν οὐ παύονται, μὴ βουλόμενοι τῇ ἤδη ἐξενεχθείσῃ κρίσει συντίθεσθαι καὶ διοριζόμενοι, ὅτι δὴ ἄρα ὀλίγοι τινὲς τὰς γνώμας καὶ τὰς ἀποφάσεις ἑαυτῶν ἐξήνεγκαν· ἢ καὶ μὴ πρότερον ἀπάντων τῶν ὀφειλόντων ζητηθῆναι ἀκριβῶς ἐξετασθέντων· πρὸς τὸ τὴν κρίσιν ἐξενέγκαι πάνυ ταχέως καὶ ὀξέως ἔσπευσαν· ἔκ τε τούτων ἀπάντων ἐκείνα συμβαίνει γενέσθαι, τὸ καὶ τούτους αὐτοὺς ἀδελφικὴν καὶ ὁμόφρονα ὀφείλοντας ἔχειν ὁμοψυχίαν, αἰσχυρῶς, μᾶλλον δὲ μυσερῶς ἀλλήλων ἀποδιεστάναι, καὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἀλλοτρίας ἔχουσι τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῆς ἁγιωτάτης θρησκείας * ταύτης πρόφασιν

præsente insuper Romano episcopo, posset id omne, quod commotum videbatur, præsentibus ipsis accurata disceptatione componi. Sed quia nonnulli, ut fere fit, suæ ipsorum salutis, et reverentiæ, quæ sanctissimæ fidei debetur, obliti, privatas adhuc simultates exercere non cessant; dum prolato jam judicio acquiescere nolunt: causanturque a paucis videlicet dictas sententias fuisse, atque hos ipsos non omnibus quæ inquiri ante oportebat, diligenter

examinatis, ad depromendum judicium præpropere festinant, et processisse. Quo fit, ut et ipsi, quos fraternum et concordem animorum consensum retinere par erat, turpi aut nefaria potius dissensione discrepent, et aversis a sanctissima religione hominibus ludibrii occasionem præbeant. Propterea mihi sedulo providendum fuit, ut hæc quæ post judicium prolato sedari voluntario assensu debuerant; vel nunc tandem multis præsentibus exitum sor-

* (ταύτης pro ταύτην correxit Burtonus ex plurimis codd. Nicephoroque.)

χλεύης διδόναι· ὅθεν προνοητέον μοι ἐγένετο, ὅπως τοῦτο, ὅπερ ἐχρῆν μετὰ τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἤδη κρίσιν, αὐθαιρέτῳ συγκαταθέσει πεπαῦσθαι, καὶ νῦν ποτὲ δυνηθῇ πολλῶν παρόντων τέλους τυχεῖν. ἐπειδὴ τοίνυν πλείστους ἐκ διαφόρων καὶ ἀμυθήτων τόπων ἐπισκόπους εἰς τὴν ^u Ἀρεταλησίῳ πόλιν εἴσω Καλανδῶν Αὐγούστων συνελθεῖν ἐκελεύσαμεν, καὶ σοὶ γράψαι ἐνομίσαμεν, ἵνα λαβὼν παρὰ τοῦ λαμπροτάτου Λατρωνιανοῦ τοῦ * κοντήκτορος Σικελίας δημόσιον ὄχημα, συζεύξας σεαυτῷ καὶ δύο γέ τινες τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου, οὓς ἂν σὺ αὐτὸς ἐπιλέξασθαι κρίνης, ἀλλὰ μὴν καὶ τρεῖς παῖδας τοὺς δυνησομένους ὑμῖν κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπηρετήσασθαι παραλαβὼν, εἴσω τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπὶ τῷ προειρημένῳ τόπῳ ἀπάντησον· ὥς ἂν διὰ τε τῆς σῆς στερρότητος, καὶ διὰ τῆς λοιπῆς τῶν συνιόντων ὁμοψύχου καὶ ὁμόφρονος συνέσεως, καὶ τοῦτο ὅπερ ἄχρι τοῦ δεῦρο φαύλως δι' αἰσχροῦς τινες ζυγομαχίας παραμεμένηκεν, ἀκουσθέντων πάντων τῶν μελούντων λεχθήσεσθαι παρὰ τῶν νῦν ἀπ' ἀλλήλων διε-

tiantur. Quoniam ergo plurimos ex diversis compluribus locis episcopos in Arelatensium oppido ad Kalendas Augusti convenire præcepimus, tibi etiam per litteras significandum duximus, ut accepto a clarissimo viro Latroniano, Correctore Siciliæ, publico vehiculo, cum duobus aliis secundæ sedis, quos ipse deligendos judicaveris, tribusque una famulis, qui vobis in via minis-

strent, adscitis, designatum in locum ad diem prædictam te conferas: ut per gravitatem tuam, et ceterorum qui conventuri sunt, unanimem, conspirantemque prudentiam, discidium hoc, quod male hactenus per fœdas quasdam contentiones perseverat, omnibus auditis, quæ ab iis qui inter se nunc dissident, quosque pariter adesse jussimus, in medium proferentur, ad debitam religi-

^u pro Ἀρηλατησίῳ.

* *Lege*, Κοντήκτορος, (sic *Valesius* aliique.)

στώτων, οὗσπερ ὁμοίως παρεῖναι ἐκελεύσαμεν, δυνηθῇ
εἰς τὴν ὀφειλομένην θρησκείαν καὶ πίστιν, ἀδελφικὴν
τε ὁμόνοιαν, καὶ βραδέως ἀνακληθῆναι. ὑγιαίνοντά
σε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ διαφυλάξοι ἐπὶ πολλοῖς
ἔτεσιν. Pag. 259. tomi i. *Conciliorum* edit. Harduin.

onem et fidem, fraternamque Deus omnipotens multis annis
concordiam, vel sero tandem custodiat.
revocari queat. Incolumem te

III.

EPISTOLA SYNODI ARELATENSIS

AD SYLVESTRUM PAPAM ROMANUM,

DE REBUS IN EA GESTIS, ET CANONIBUS AB EA CONSTITUTIS.

Ex editione Jac. Sirmondi (pag. 3) : et ex MSS. Collegii Parisiensis Societatis Jesu. In uno eorum, collectioni, quam Dionysianam quidam vocant, præfixus Conciliorum indiculus hæc habet de Arelatensi, verbis Isidori ipsius ; Concilium Arelatense primum, sexcentorum episcoporum, in quo statuti sunt Canones xxii. quorum auctor maxime Silvester urbis Romæ Papa per legatos, et sanctus Marinus Arelatensis episcopus, extiterunt: subscriptibus Rheticio Eduorum, Vocato Lugdunensi, et ceteris : actum temporibus Constantini Augusti, ut quidam asserunt. Quæ verba et in Decreto Gratiani leguntur ex parte, xi. dist. xvi. Contulimus etiam hanc epistolam Silvestri, cum MS. Colbert. 1951. Canones cum MS. 5141. In schedis Pithæanis scriptum erat, Concilium episcoporum Arelate celebratum, et directum Silvestro episcopo.

Dilectissimo papæ Silvestro, Marinus, ^y Agræcius, Natalis, Theodorus, Proterius, ^z Vocius, Verus, ^a Probatius, Cæcilianus, Faustinus, Surgentius, Gregorius, Reticius,

y MS. Aeratius.

z MS. Voccius.

a MS. Probatianus.

Ambitausus, ^b Termatius, Meroeles, Pardus, Adelfius, ^c Hibernius, Fortunatus, ^d Aristasius, Lampadius, Vitalis, Maternus, Liberius, Gregorius, Crescens, Avitianus, Dafnus, Orientalis, Quintasius, Victor, Epictetus, in Domino æternam salutem.

COMMUNI copula caritatis et unitate matris ecclesiæ catholicæ vinculo inhærentes, ad Arelatensium civitatem piissimi Imperatoris voluntate adducti, inde te, ^e gloriosissime Papa, * commerita reverentia salutamus. Ubi graves ac perniciosos legi nostræ atque traditioni, effrenatæque mentis homines pertulimus: quos et Dei nostri præsens auctoritas, et traditio ac regula veritatis ita respuit, ut nulla in illis aut dicendi ratio subsisteret, aut accusandi modus ullus, aut probatio conveniret: ideo iudice Deo et matre ecclesia, quæ suos novit et comprobat, aut damnati sunt, aut repulsi. Et utinam, frater dilectissime, ad hoc tantum spectaculum interesse tanti fecisses. Profecto credimus, quia in eos severior fuisset sententia prolata: et te pariter nobiscum iudicante, cœtus noster majore lætitia exultasset. Sed quoniam recedere a partibus illis minime potuisti, in quibus et apostoli quotidie sedent, et cruor ipsorum sine intermissione Dei gloriam testatur. Non tamen hæc sola nobis visa sunt tractanda, frater carissime, ad quæ fueramus invitati. Sed et consulendum nobis ipsis censuimus: et cum diversæ sint provinciæ ex quibus advenimus, ita et varia contingunt, quæ nos censemus † observare debere. Placuit ergo, præsentē Spiritu sancto et angelis ejus, ut et his qui singulos quos.....^f movebat iudicare proferremus de quiete præsentī. ‡ Placuit etiam,

^b MS. Terminatus. religiosissime.

^c forte Eburius.

^d forte Anastasius.

^e al.

^f Ita MS. Colbert. qui et Pithœan. sed locus videtur esse mutilus.

* (cum merita, *Augustinus Contra Cresconium* iii. 81.)

† (for. obser-

vari.) ‡ (*Habet*, Placuit etiam antequam a te, *Sirmondus. An. legend.* Placuit etiam antiquum approbata a te?)

a te *qui majores diœceses tenes, per te potissimum omnibus insinuari. Quid autem sit quod senserimus, scripto nostræ mediocritatis subjunximus. At id primo in loco de vita nostra atque utilitate tractandum fuit, ut quia unus pro multis mortuus est et resurrexit, ab omnibus tempus ipsum ita religiosa mente observetur, ne divisiones vel dissensiones in tanto obsequio devotionis possint exurgere.

I.

§ Censemus ergo Pascha Domini per orbem totum una die observari.

II.

De his quoque, qui quibuscumque locis ordinati fuerint ministri, in ipsis locis perseverent.

III.

De his etiam, qui arma in pace projiciunt, placuit abstinere eos a communione.

IV.

De Circissariis agitatoribus qui fideles sunt, placuit eos quamdiu agunt, a communione separari †.

V.

De his qui in infirmitate sunt constituti, et ^hcredere volunt, placuit eis manum imponi.

VI.

De præsilibus autem, qui fideles sunt et ad præsidentum ‡consiliunt, ita placuit, ut cum promoti fuerint, litteras quidem accipiant ecclesiasticas communicatorias: ita tamen, ut in quibuscumque locis gesserint, ab episcopis ejusdem loci cura de illis agatur; et si cœperint contra disciplinam agere, tunc demum a communione excludantur.

§ *Vetus collectio canonum monasterii S. Benigni cap. 23. Item Andegavensis cap. 21.* ^h *al. recedere.*

* (Negent, qui velint, hic dici, papam Romanum majores diœceses, sive nonnullas maximas inter illas imperii Romani diœceses, tenere; non ego. At quænam diœceses istæ fuerint, hoc loco non dicitur.) † (*Plus additur in Canonibus Arelat. proxime seqq.*) ‡ (prosiliunt *Canones, qui sequuntur.*)

VII.

Et de his quidem qui in republica agere volunt, similiter.

VIII.

^k De Afris autem, quod propria sua lege utuntur ut rebaptizent, placuit ut ad ecclesiam si aliquis hæreticus venerit, interrogent eum symbolum; et si perviderint eum in Patre et Filio, et Spiritu sancto esse baptizatum, manus tantum ei imponatur. Quod si interrogatus symbolum, non responderit Trinitatem hanc, merito baptizetur. &c. Tunc tædians ^ljussit omnes ad suas sedes redire. Amen.

IV.

SYNODUS Episcoporum, qui in civitate Arelatensium apud Marinum episcopum catholicæ ecclesiæ temporibus Constantini Augusti Volusiano et Anniano Coss. convenerunt*.

TITULI CANONUM.

EX COLLECTIONE ISIDORI.

- I. *Ut uno die et tempore Pascha celebretur.*
- II. *Ut ubi quisque ordinatur, ibi permaneat.*
- III. *Ut qui in pace arma projiciunt, excommunicentur.*
- IV. *Ut aurigæ, dum agitant, excommunicentur.*
- V. *Ut theatrici, quamdiu agunt, excommunicentur.*
- VI. *Ut in infirmitate conversi manus impositionem accipiant.*
- VII. *De fidelibus, qui præsides fiunt, vel rempublicam agere volunt.*
- VIII. *De baptismo eorum, qui ab hæresi convertuntur.*
- IX. *Ut qui confessorum litteras afferunt, alias accipiant.*
- X. *Ut is cujus uxor adulteravit, aliam illa vivente non accipiat.*
- XI. *De puellis quæ gentilibus junguntur.*
- XII. *Ut clerici feneratores excommnnicentur.*

^k MS. Colbert. 1951. De Africa. ^l Constantinus videlicet, jussit per rescriptum, quod post Arelatenses canones subjungemus.

* (Titulum hunc ab Harduino omissum restituit Mansius, sed similia fine Canonum apud Harduinum occurrunt.)

- XIII. *De iis qui scripturas sacras, vasa Dominica, vel nomina fratrum tradidisse dicuntur.*
- XIV. *Ut qui falso accusant fratres suos, usque ad exitum excommunicentur.*
- XV. *Ut diacones non offerant.*
- XVI. *Ut ubi quisque fuit excommunicatus, ibi communionem consequatur.*
- XVII. *Ut nullus episcopus alium conculcet episcopum.*
- XVIII. *De diaconibus urbicis, ut sine presbyterorum conscientia nihil agant.*
- XIX. *Ut peregrinis episcopis locus sacrificandi detur.*
- XX. *Ut sine tribus episcopis nullus episcopus ordinetur.*
- XXI. *Ut presbyteri, aut diacones, qui ad alia loca se transferunt, deponantur.*
- XXII. *De apostatis, qui in infirmitate communionem petunt *.*

^mINCIPIUNT CANONES ARELATENSES,

SUB SANCTO MARINO EPISCOPO.

Domino sanctissimo fratri Silvestro Marinus, vel cœtus episcoporum qui adunati fuerunt in oppido Arelatensi.

Quid decreverimus communi consilio, ⁿ caritati tuæ † significavimus, ut omnes sciant quid in futurum observare debeant.

I.

° Primo loco de observatione Paschæ ^p Dominici, ut uno die et uno tempore per omnem orbem a nobis observetur, et juxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.

^m *Ex tribus MSS. nostris Paris. in quibus est collectio Isidori.* ⁿ *Merlini editio, caritative.* ° 26. *De Consec. dist. 3. De observatione paschæ.*
^p *MS. Dominicæ. (et ed. Matritensis.) Merlini editio, Domini.*

* (Titulis istis consimiles sunt illi, quos Mansius in postrema *Conciliorum* editione addidit, vol. I. p. 474. præfatus, “ Tituli, seu Epitome Canonum Arelatensium ex vetusta collectione MS. Codicis 490. Lucensis scripti Sæc. “ VIII.”) † (significamus *editio Sirmondi et Matritensis.*)

II.

De his qui in quibuscumque locis ordinati fuerint ministri, in ipsis locis perseverent.

III.

De his qui arma projiciunt ^q in pace, placuit abstineri eos a communione.

IV.

^r De agitatoribus qui fideles sunt, placuit eos, quamdiu ^s agitant, a communione separari.

V.

^t De theatricis, et ipsos placuit, quamdiu agunt, a communione separari.

VI.

^u De his qui in infirmitate credere volunt, placuit eis debere manum imponi.

VII.

^x De præsilibus, qui fideles ad præsdatum prosiliunt, ^y placuit, ut cum promoti fuerint, litteras accipiant ecclesiasticas communicatorias: ita tamen, ut in quibuscumque locis gesserint, ab episcopo ejusdem loci cura de illis agatur; et cum cœperint contra disciplinam agere, tum demum a communione excludantur. Similiter et de his qui rempublicam agere volunt.

VIII.

^z De Afris, quod propria lege sua utuntur ut rebaptizent; placuit ut si ad ecclesiam aliquis de hæresi venerit, interrogent eum symbolum; et si perviderint eum in Patre, et Filio, et Spiritu sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponatur, ut accipiat Spiritum sanctum. Quod

^q Ita MSS. nostri, et alii. Ivo, part. x. cap. 122. in prælio. In uno MS. teste Surio, in bello. Sensus est; De his qui occidunt, qui arma conjiciunt in alium, qui telo feriunt. ^r Eliber. cap. 62. ^s MSS. agunt. ^t Eliber. cap. 62. ^u Eliber. cap. 39. Nicæn. can. 13. ^x Eliber. cap. 56. ^y Merlin. ita placuit. (et ed. Matrit.) ^z 109. De Consecr. dist. 4. De Arianis. Ivo, part. i. cap. 283. Burch. lib. iv. c. 89. (et ed. Matrit.)

si interrogatus non responderit hanc Trinitatem, baptizetur*.

* MSS. nostri quatuor antiquissimi, quippe annorum (ut harum rerum æstimatores sentiunt) amplius 800. habent, *De Arriis*. Collectio Canonum vetus MS. in eodem Collegio Parisiensi Soc. Jesu, et MS. Colbert. num. 5141. et Merlini aliorumque vetustæ editiones, quemadmodum Gratianus, 109. De Consecr. dist. 4. *De Arrianis*. [De Arianis qui *Collectio Canonum Matritensis* an. 1808.] Neque ullum video appellari codicem, præter unum Tilianum, in quo legatur, *De Afris*, quemadmodum Surius edidit, quem Binius et alii sunt secuti. Tamen in epistola synodica, *De Afris*, vel *De Africa*, exhibet codex MS. Pithœi, qui nunc est Colbertinus 1951. [At nondum prodierant Ariani, id bene monente post alios Ittigio *Hist. Schismatis Donatist.* §. 44. Atque orta fortassis est lectio *Arriis* ex eo quod posteris temporibus rebaptizare consueverint in Africa Ariani. Vid. Victor. *Persecut. Vandal.* l. 2. c. 9.]

IX.

^a De his qui confessorum litteras afferunt, placuit, ut sublatis eis litteris accipiant communicatorias.

X.

^b De his qui conjuges suas in adulterio deprehendunt, et iidem sunt adolescentes fideles, et prohibentur nubere, placuit ut in quantum possit, consilium eis detur, ne viventibus uxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant.

XI.

^c De puellis fidelibus, quæ gentilibus junguntur, placuit ut aliquanto tempore a communione separentur.

XII.

^d De ministris qui fenerant, placuit eos juxta formam divinitus datam a communione ^e abstinere.

XIII.

De his qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa Dominica, vel nomina fratrum suorum; placuit nobis, ut quicumque eorum ex actis publicis fuerit detectus, non

^a *Eliber.* c. 25. ^b *Ivo*, part. viii. c. 258. *Augustinus, de fide et operibus*, cap. 19. ^c *Eliber.* 15. *Augustinus, loco cit.* ^d *Eliber.* can. 20. 2. xiv. *Qu.* 4. Ministri qui fenerantur. *Et Ivo*, part. xiii. cap. 10. *ex Conc. Arelat.* i. cap. 12. ^e *al.* abstinere.

verbis nudis, ab ordine cleri amoveatur. Nam si iidem aliquos ordinasse fuerint deprehensi*, et de his quos ordinauerint ratio subsistit, e non illis obsit ordinatio. Et quoniam, multi sunt qui contra ecclesiasticam regulam pugnare videntur, et per testes redemptos putant se ad accusationem admitti debere, omnino non admittantur, nisi ut supra diximus, actis publicis docuerint^f.

XIV.

g De his qui falso accusant fratres suos, placuit eos usque ad exitum non communicare^h.

XV.

De diaconibus, quos cognovimus multis locis offerre, placuit minime fieri debere.

XVI.

i De his qui pro delicto suo a communione separantur, placuit ut in quibuscumque locis fuerint exclusi, eodem loco communionem consequantur^k.

XVII.

Ut nullus episcopus alium episcopum^l inculcet.

XVIII.

De diaconibus urbicis, m ut non sibi tantum præsument, sed honorem presbyteris reservent, ut sine conscientia ipsorum nihil tale faciant.

e *Merlin.* non tamen illis subsistat ordinatio. addunt, docuerint omni se suspicione carere.

f *Merlin. et Crabb.*

g *Eliber.* cap. 75.

h *Addunt iidem*: sed falsum testem juxta scripturam impunitum non licere esse. (et *ed. Matrit.*) i *Eliber.* cap. 53. k *Cum isto canone, in quibusdam MSS. tamquam membrum ejus, sequens conjungitur: sed alii cum Burchardo et Ivone distinguunt.*

l *Merlin. et Crabb. et Ivo, part. v. cap. 228. et Burch. lib. i. cap. 128. legunt, conculcet. ex Conc. Arelat. 1. cap. 17. (Adde ed. Matrit.)* m *Merlin. et Crabb.* ut non aliquid per se præsument.

* (Habet novissima edit. Conciliorum ad oram, hi quos ordinauerint, rationales subsistant. Sed fortasse interpretanda verba sunt, horum quoque ratio eadem est, et in sequentibus lectio altera subsistat pro obsit amplectenda est. Editio Matritensis habet obsistat.)

XIX.

De episcopis peregrinis, qui in urbem solent venire,
ⁿ placuit eis locum dari ut offerant.

XX.

De his qui usurpant sibi quod soli debeant episcopos ordinare, placuit ut nullus hoc sibi præsumat, nisi assumptis secum aliis septem episcopis. * Si tamen non potuerit septem, infra tres non audeant ordinare.

XXI.

° De presbyteris, aut diaconibus; qui solent dimittere loca sua in quibus ordinati sunt, et ad alia loca se transferunt, placuit ut eis locis ministrent, quibus præfixi sunt. Quod si relictis locis suis ad alium se locum transferre voluerint, deponantur.

XXII.

° De his qui apostatant, et numquam se ad ecclesiam repræsentant, ¶ ne quidem poenitentiam agere quærunt, et postea infirmitate arrepti petunt communionem; placuit eis non dandam communionem, nisi revaluerint, et egerint dignos fructus poenitentiae.

^r *Expliciunt canones Arelatenses, quos episcopi † sexcenti fecerunt, qui in civitatem Arelatensium apud Marinum episcopum ecclesiae catholicae, temporibus Constantini Augusti, Volusiano et Aniano Coss. convenerunt: In cod. Corb. quem in his subscriptionibus secutus est Sirmondus: Nomina episcoporum cum clericis suis, vel quanti et ex quibus provinciis ad Arelatensem synodum convenierint, sub Marino episcopo, temporibus Constantini, ad dirimenda schismata vel pravas omnium intentiones, Volusiano, et Anniano Coss.*

ⁿ Ivo, part. v. cap. 216. et Burch. lib. i. cap. 116. hic addunt, quos veraciter episcopos scimus esse, ex Conc. Arel. i. cap. 20. ° Ivo, part. vi. cap. 172. et Burch. lib. ii. cap. 93. ex Conc. Arel. i. c. 2. forte pro 21. p Eliber. c. 46, cui Concilio hunc canonem Arelatensem tribuit Burchardus, lib. xix. cap. 134. ¶ Merlinus recte, nec quidem. (et ed. Matrit.) r Ex MSS. nostris.

* (Confer Canon. Nicænum iv. et Annotatores.) † (“Ducentos interfuisse minus absurdum est. In libris tamen antiquis quibus usi sumus non paucis, nusquam plures leguntur, quam hic a nobis representati, in “universum 85, episcopi nimirum 33, presbyteri 16 &c.” Sirmondus.)

^s CHRESTUS episcopus, Florus diaconus, ex civitate Syracusanorum, provincia Sicilia.

Proterius episcopus, Agrippa et Pinus diacones, de civitate Capuensium, provincia Campania.

Pardus episcopus, Crescens diaconus, de civitate Arpiensium, provincia Apulia.

Theodorus episcopus, Agathon diaconus, de civitate Aquileiensi, provincia Dalmatia.

Claudianus et Vitus presbyteri, Eugenius et ^t Cyriacus diacones, ^u ex urbe Roma missi a Silvestro episcopo.

Merocles episcopus, Severus diaconus, de civitate Mediolanensi, provincia Italia.

^x Oresius episcopus, Nazarius lector, de civitate Massiliensi, provincia Viennensi.

Marinus episcopus, Salamus presbyter, Nicasius, Afer, Ursinus, et Petrus, diacones, de civitate Arelatensium, provincia Viennensi.

Verus episcopus, Bedas exorcista, de civitate Viennensi, provincia suprascripta.

Daphnus episcopus, Victor exorcista, de civitate Vasensi, provincia Viennensi.

Faustinus presbyter, de civitate Arausicorum, provincia quæ supra.

Innocentius diaconus, Agapius exorcista, ex portu Nicænsi.

Romanus presbyter, Victor exorcista, de civitate Aptentium.

ITEM DE GALLIIS.

^z Imbetausius episcopus, Primigenius diaconus, de civitate Remorum.

^a Avitianus episcopus, Nicetius diaconus, de civitate Rotomagensium.

Reticius episcopus, ^b Amandus presbyter, Philomatius diaconus, de civitate Augustodunensium.

Voccius (Vocius *Sirmond.* Votius *ed. Matrit.*) episcopus, ^c Petulinus exorcista, de civitate Lugdunensium.

^s *Corb.* Crescens. (*Sixtus ed. Matrit.*) ^t *al.* Quiriacus. ^u *al.* Quos Silvester episcopus misit.

^x *Duo MSS:* Horosius. (*Orosius ed. Matrit.*)

^y *MS. noster* Ex PROVINCIA GALLIA. (ex *p. Galliæ ed. Matrit.*) ^z *supra*, Ambitausus.

^a Ausonius *sive* Avidanus. (*Avidianus ed. Matrit.*)

^b *al.* Amandinus. ^c *al.* Pitolinus. (*Petulus ed. Matrit.*)

Maternus episcopus, Macrinus diaconus, de civitate Agrippinensium.

Genialis ^d diaconus, de civitate Gabalum, ex provincia Aquitania.

Orientalis episcopus, Flavius diaconus, de civitate Burdegalensi.

Agroëcius episcopus, Felix exorcista, de civitate Treverorum.

Mamertinus episcopus, Leontius diaconus, de civitate Elosatium.

^e Eborius episcopus, de civitate Eboracensi, provincia Britannia.

Restitutus episcopus, de civitate Londinensi, provincia superscripta.

Adelfius episcopus, de civitate Coloniae Londinensium (Lindi, vid. supra p. 296 : Lugdunensium *ed. Matrit.*) exinde Sacerdos presbyter, Arminius diaconus.

Liberius episcopus, Florentius diaconus, de civitate Emerita, provincia Hispania.

Sabinus presbyter, de civitate Bætica.

Natalis presbyter, Cytherius diaconus, de civitate Ursolensium.

Probatius presbyter, Castorius diaconus, de civitate Tarracone.

Clementius presbyter, Rufinus exorcista, de civitate Cæsaraugusta.

^f Termatius presbyter, Victor lector, de civitate Bastigensium.

Fortunatus episcopus, Deuterius diaconus, de civitate Cæsariensi, provincia Mauritania.

Quintasius episcopus, Ammonius presbyter, de civitate Caralis, provincia Sardinia.

ITEM PROVINCIA AFRICA.

Cæcilianus episcopus, de civitate Carthaginensi : cum ipso Sperantius diaconus.

Lampadius episcopus, de civitate Utina.

Victor episcopus, de civitate Utica.

Anastasius episcopus, de civitate Beneventina.

Faustus episcopus, de civitate Tuburbitana (Tuborbitana *Sirmond. et edit. Matrit.*)

Surgentius episcopus, de civitate Pocofeltis.

Victor episcopus, de civitate Legisvolumini, provincia Numidia.

Vitalis episcopus, de civitate Verensium.

^d Ita MS noster. In aliis quibusdam, episcopus. (*Præstat episcopus edit. Matrit.* ^e al. MS. Eburinus (et *ed. Matrit.*) ^f Termasius, in MS. nostro. (Termarius *ed. Matrit.*)

Gregorius episcopus, de loco qui est in portu Romæ.

Epictetus episcopus, a Centumcellis.

Leontius et Mercurius presbyteri ab Ostiis. Extant omnia hæc Synodalia in tomo i. Harduinæ edit. *Conciliorum*, pp. 262—268.

V.

* ^g RESCRIPTUM IMP. CONSTANTINI.

Rescriptum Constantini Augusti post Synodum, ut ad suas provincias revertantur.

Constantinus Augustus, episcopis catholicis carissimis
fratribus salutem.

ÆTERNA et religiosa incomprehensibilis pietas Dei nostri nequaquam permittit humanam conditionem diutius in tenebris oberrare; neque patitur exosas quorundam voluntates usque in tantum pervadere, ut non suis præclarissimis luminibus denuo pandens iter salutare, eas det ad regulam justitiæ converti. Habeo quippe cognitum multis exemplis; hæc eadem ex meipso metior. Fuerant enim in me primitus, quæ justitia carere videbantur; nec ulla putabam videre supernam potentiam, quæ ^hjuxta secreta pectoris mei gererem. Equidem hæc, ut dixi, æquam fortunam debuerunt sortiri, scilicet omnibus malis redundantem. Sed Deus omnipotens in cælis per sæcula residens tribuit, quod non merebar. Certo jam neque dici, neque enumerari possunt ea, quæ cælesti sua in me famulum suum benevolentia concessit, sanctissimi antistites Christi Salvatoris, fratres carissimi. Gaudeo igitur equi-

^g *Ex appendice ad Optatum, et MS. Pith.*

^h *al. intra.*

* (Substituit Harduinus titulum, qui sequitur, pro Sirmondi illo, quem revocavit Mansius. *Epistolu Imp. Constantini, ubi dixit, quia pars Donati, quomodo forenses sic litigant, ut denuncient et appellent Imperatorem, et desiderant audiri post episcoporum judicata.*) † (*for. ullam.*)

dem specialiter, gaudeo quod tandem habita justissima dijudicatione, eos ad meliorem spem fortunamque revocastis, quos malignitas diaboli videbatur a præclarissima luce legis catholicæ sua persuasione avertisse. O vere victrix providentia Christi Salvatoris! ut etiam his consuleret, qui jam desciscentes a veritate, quodammodo adversus ipsam arma ⁱ inducentes gentibus se copulaverant. Qui si vel nunc vera fide voluerint obsequia sanctissimæ legi deferre, intelligere poterunt, quantum sibi nutu Dei sit provisum. Et hoc quidem, sanctissimi fratres, sperabam etiam in eis, quibus ingenita est maxima durities animi, posse ^k reprehendi. Sed non profuit apud eos recta dijudicatio, neque in eorum sensus ingressa est divinitas propitia. Re vera enim non immerito ab his procul absceserit Christi clementia, in quibus manifesta luce claret, hujusmodi esse, ut eos etiam a cælesti provisione exosos cernamus. Quæ in ipsos (*al.* ipsis) tanta vesania perseverat, cum incredibili arrogantia persuadeant sibi, quæ nec dici nec audiri fas est? desciscentes a recto iudicio dato, *quo cælesti provisione, meum iudicium eos comperi postulare. Quæ vis malignitatis in eorumdem pectoribus perseverat? Quoties a me jam ipso improbissimis aditionibus suis sunt condigna responsione oppressi? qui utique si hoc ante oculos habere voluissent, minime hoc ipsum interposuissent. Meum iudicium postulant, qui ipse iudicium Christi exspecto. Dico enim ut se veritas habet: sacerdotum iudicium ita debet haberi, ac si ipse Dominus residens iudicet. Nihil enim licet his aliud sentire, vel aliud iudicare, nisi quod Christi magisterio sunt edocti. Quid igitur sentiunt maligni homines, officia (ut vere ^l dixit) diaboli? Perquirunt sæcularia, relinquentes cælestia ^m. † O rabida

ⁱ *al.* induentes. ^k *forte*, deprehendi. (sic prius conj. Labbe.) ^l *MS.* dixisti: *forte*, dixi. (dixi *Optatus* Conf. lib. i. *contra Parmen.* *Mansi.*)
^m *Optatus* lib. i. *contra Parmen.* (vid. supra p. 281.) *Augustinus* ep. 162. *docet hanc Constantini adversus Donatistas detestationem, ad Concilium Arelat. pertinere. Vide etiam* epist. 165. et 166.

* (*for.* pro.)

† (Propterea quod hæc verba ex epistola attulit

furoris audacia ! sicut in causis gentium fieri solet, appellationem interposuerunt. Equidem gentes, minora interdum judicia refugientes, ubi justitia "deprehendi potest, magis ad majora judicia auctoritate interposita ad appellationem se conferre sunt solitæ. Quid hi detractores legis, qui renuentes cæleste judicium, meum putaverunt postulandum ? sic sentire de Christo Salvatore ! Ecce jam proditores, ecce sine ulla acriori disquisitione, ipsi per semet prodiderunt facinora sua. Quæ ab ipsis sentitur humanitas, qui °in ipso Deo immanes prosilierunt ? Equidem, fratres carissimi, licet hæc in ipsis videantur deprehensa, nihilominus vos, qui Domini Salvatoris sequimini viam, patientiam adhibete, data his adhuc optione quid putent deligendum : ac si eos in hisdem videritis perseverare, protinus cum his quos Dominus dignos cultu suo judicavit, proficiscimini et redite ad proprias sedes ; meique memento, ut mei Salvator noster semper misereatur. Ceterum direxi meos homines, qui eosdem infandos deceptores religionis protinus ad comitatum meum perducant, ut ibi degant, ibi sibi mortem pervideant. Dedi quoque litteras competentes ad eum, qui vicariam præfecturam per Africam tuctur ; ut quotquot hujus insanix similes invenerit, statim eos ad comitatum meum dirigat ; ne ulterius sub tanta claritate Dei nostri ea ab ipsis fiant, quæ maximam iracundiam cælestis providentiæ possint incitare. Incolumes vos Deus omnipotens tribuat votis meis et vestris per sæcula, fratres carissimi. Extat hæc Epistola pag. 268. tomi I. *Conciliorum* edit. Harduini.

n *forte*, reprehendi. (sic prius Labbe. An vero potius scribendum *injustitia* pro *justitia* ?) ° *pro* in ipsum Deum.

Optatus supra p. 281. satis confutari videtur Comberi V. D. de γνησιότητι ejus suspicio.)

VI.

EX EPISTOLA CONSTANTINI

AD EUMALIUM VICARIUM AFRICÆ, NUNC FERE
DEPERDITA ;

Data iv. Idus Novembres Sabino et Ruffino Coss. an.
Christi 316.

*Sententia de Absolutione Cæciliani, quam Constantinus
Mediolani pronuntiaverat.*

Extat apud Augustin. Contra Cresconium lib. iii. cap. 71.

INSERO adhuc, (ait S. Augustin.) et verba Constantini ex litteris ejus ad Eumalium Vicarium, ubi se inter partes cognovisse, et innocentem Cæcilianum comperisse testatur. Cum enim narrasset in his quæ supra locutus est, quemadmodum ad judicium ejus post episcopalia judicia partes perductæ fuerint ;

In quo pervidi, inquit, Cæcilianum virum omni innocentia præditum, ac debita religionis suæ officia servantem, eique ita ut oportuit servientem : nec ullum in eo crimen reperiri potuisse, *eidem apparuit*, sicut absenti fuerat adversariorum suorum simulatione compositum.

De eodem Judicio Augustinus, *Breviculo Collationis* diei iii.
cap. 19.

Recitatum est Judicium Constantini, quemadmodum se inter partes caussam Cæciliani cognovisse ad Eumalium Vicarium Africæ scripsisset, quod remotis omnibus arbitris, Cæcilianum innocentem, illos calumniosissimos cognovisse testatus est.

Idem in lib. post Collationem cap. 33.

Constantinus ad Eumalium Vicarium de purgatione Cæciliani scripsit Sabino et Ruffino Coss. iv. Idus Novembres, id est post biennium et menses fere octo. h. est, a purgatione Felicis sub Æliano proconsule, ut ait ibidem Augustinus.

In *Indice Collationis Carthag.* iii. cap. 516. legitur,

Recitatio Judicii Constantini, quo apud se quoque Cæcilianum fuisse purgatum post Arelatense Concilium significat Imperator.

Posita istæc in *Optati Appendice* pag. 187. ed. Dupin.

Ad calcem *Gestorum Collationis Carthag.* anno Christi 411. habitæ, in *Sententia Marcellini Cognitoris* de Imp. Constantini *Sententia* hoc scriptum extat. — Ultimaque *Sententia* triumphabilis memoriæ Constantini, qua evidentius docetur expressa et Cæciliani innocentia et Donati sociorumque ejus calumniosa criminatio. Posita *Sententia* pag. 325. eorund. *Monument. Vet.* ad *Optati* finem.

Epitome rerum ad Cæciliani causam pertinentium, quæ extat in S. Augustini Sermonibus xxv. ex Membranis Bibliothecæ Vindobonensis a Michaele Denis V. Cl. anno 1792. Vindobonæ in forma max. editis.

URGEAM eos manifesta veritate. Vos imperatoris iudicium flagitastis. Mentimini, inquit. Extant Chartæ publicæ. Ipsi Donatistæ de parte Majorini, qui prior ordinatus est, contra Cæcilianum adierunt, proconsulem tunc Anullinum, et detulerunt libellos accusatorios de nomine Cæciliani, et in aluta signatos, dicentes, se adversus Cæcilianum crimina (*videtur omissum*, habere, DENIS. *vel* exhibere, *vel potius*, se adferre adversus) quæ illo libello scripsissent, et rogantes, ut ipsam accusationem eorum mitteret ad comitatum Imperatori. Extat Relatio Anullini proconsulis scribentis ad imperatorem Constantinum; quod homines de parte Majorini venerint ad illum cum libellis de accusatione Cæciliani, rogantes, ut eosdem libellos mitteret Imperatori, et se dicit fecisse, quod illi rogaverunt. Scripsit Imperator ad Meltiadem episcopum et Marcum, transferens ad illos causam ecclesiasticam, et removens a se. In eisdem literis scribit Imperator; misisse se chartas missas ab

Anullino, et in ipsis literis ignorat, (*putem, ignoratur, et paullo post, continetur, DENIS.*) quæ illæ chartæ sint, sed in Relatione Anullini cognoscitur, quæ hodie publicis codicibus continentur. Deinde scribit idem Constantinus ad Anullinum, ut partes Romam dirigat ad episcopale iudicium. Refert etiam Anullinus in extremo, misisse se partes. Vos ergo istis ad Imperatorem, vos causam ecclesiæ ad humanam potestatem detulistis. Ille melior quam vos. Vos enim ad Imperatorem deferebatis, ille ad episcopos. Dicta est causa in episcopali iudicio illis primo accusantibus. Prolata est sententia pro Cæciliano. Illi non contenti iudicio ecclesiastico murmurare cœperunt, rursus eundem Imperatorem adierunt, post episcopale iudicium quærentes imperiale iudicium. Dedit alterum ecclesiasticum apud Arelatum. Ab ipso etiam iudicio illi ad ipsum Imperatorem appellaverunt. Victus importunitate eorum voluit et ipse causam suscipere, atque cognoscere. Suscepit, cognovit, Cæcilianum innocentissimum iudicavit, etiam omnes iussiones Imperatorum (*for. addend. confirmavit*) contra illos. Quid mirum? Cujus iudicium flagitasti, ejus sententiam recusare audes? Extant hæc in *Sermone* xix. cap. viii. p. 76.

GESTA APUD ZENOPHILUM,
QUIBUS SYLVANUM, A QUO MAJORINUS EST ORDI-
NATUS, TRADITOREM FUISSE CONSTAT.

*Confecta anno 320. Sed quæ continent et ea quæ gesta sunt
anno 303. et 304.*

*Edita a Papirio Massono ex MS. Bibl. Thuanæ, in quo
continebantur Gesta Purgationis Felicis. Vid. etiam Au-
gustini lib. iii. Contra Cresconium cap. 29. n. 33. p. 451. t. 9.
ubi ex his Gestis apud Zenophilum nonnulla adferuntur.*

MONITUM BALUZII.

ACTORUM istorum vetus exemplar, ex quo edita sunt a Massono, extat in bibliotheca Thuana, sed depravatissimum et contaminatissimum, ut ante me observavit illustrissimus Cardinalis Baronius. Meminit autem illorum Optatus Milevitanus in libro primo, ubi etiam admonet se ea subjunxisse operi suo. *Harum namque plenitudinem rerum, inquit, in novissima parte istorum libellorum ad implendam fidem adjunximus.* Certe in veteri libro verba quæ sequuntur scripta sunt post collectionem istorum et aliorum quorundam actorum. *Expliciunt sancti Optati Episcopi libri numero VII. vel gesta purgationis Cæciliani Episcopi et Felicis ordinatoris ejusdem.* Meminit eorundem Augustinus epist. clxii. ubi adnotat ea lecta non fuisse in collatione Carthaginensi, quia tempus non fuit. Vide etiam epistolam clxv. et lib. iii. contra Cresconium cap. 29. ubi fragmenta quædam istorum actorum describuntur.

Incipiunt Gesta ubi constat traditorem Silvanum, qui cum ceteris ordinavit Majorinum, cui Donatus successit.

CONSTANTINO Maximo Augusto et Constantino juniore nobilissimo Cæsare Conss. Idibus Decembribus, Sexto Thamugadiensi inducto, et applicito Victore Grammatico, adsistente etiam Nundinario diacono, Zenophilus vir clarissimus consularis dixit: Quis vocaris? Respondit: Victor. Zenophilus V. C. consularis dixit: Cujus conditionis es? Victor dixit: Professor sum Romanarum litterarum, Grammaticus Latinus. Zenophilus V. C. consularis dixit: Cujus dignitatis es? Victor dixit: Patre Decurione Constantiniensium, avo milite; in comitatu militaverat: nam origo nostra de sanguine Mauro descendit. Zenophilus V. C. consularis dixit: Memor fidei et honestatis tuæ simpliciter designa quæ causa fuerit dissensionis inter Christianos. Victor dixit: Ego dissensionis originem nescio: unus sum de populo Christianorum. Siquidem cum essem apud Carthaginem, * Secundus episcopus cum Carthaginem tandem aliquando venisset, dicuntur invenisse Cæcilianum episcopum † nescio quibus non recte constitutum; illi contra alium instituerunt. Inde illic apud Carthaginem cœpta dissensio est; et inde originem scire dissensionis plene non possum, quoniam semper civitas nostra unam ecclesiam habet, et si habuit dissensionem, nescimus omnino. Zenophilus V. C. consularis dixit: Silvano communicas? Victor respondit: Ipsi. Zenophilus V. C. consularis dixit: Cur ergo intermisso eo cujus innocentia purgata est? Et adjecit: Adseveratur præterea te aliud certissime scire, quod Silvanus traditor sit; de eo confitere. Victor respondit: Hoc nescio. Zenophilus V. C. consularis Nundinario diacono dixit: Negat se Victor scire quod Silvanus traditor

* (*for.* Secundus cum episcopus Carthaginem.)
qui sunt.)

† (*for.* nescio

sit. * Nundinarius diaconus dixit: † Scit ipse, num tradidit codices. Victor respondit: Fugeram ‡ hanc tempestatem; et, si mentior, peream. Cum incursum pateremur repentinæ persecutionis, fugivimus in montem Bellonæ: Ego sedebam cum Marte diacono; et Victor presbyter, cum ab eodem Marte quæererentur omnes codices, negavit se habere: Tunc Victor dedit nomina omnium lectorum: Ventum est ad domum meam: Cum absens essem, ascensum est a magistratibus, et sublatis sunt codices mei: Cum ego venissem, inveni codices sublatis. Nundinarius diaconus dixit: Tu ergo respondisti apud acta, quoniam dedisti codices. Quare negantur hæc quæ prodi possunt? Zenophilus V. C. consularis Victori dixit: Simpliciter confitere, ne strictius interrogeris. Nundinarius diaconus dixit: Legantur acta. Zenophilus V. C. consularis dixit: Legantur. Et dedit Nundinarius, et exceptor recitavit. “ Diocletiano
 “ VIII. et Maximiano VII. Consulib. XIV. Kalendas Junias, ex
 “ actis Munatii Felicis flaminis perpetui curatoris coloniae
 “ Cirtensium. Cum ventum esset ad domum in qua Chris-
 “ tiani conveniebant, Felix flamen perpetuus ^acurator Paulo
 “ episcopo dixit: Proferte Scripturas legis, et si quid aliud
 “ hic habetis, ut est præceptum, ut jussioni parere possitis.
 “ Paulus episcopus dixit: Scripturas lectores habent, sed
 “ nos quod hic habemus, damus. Felix flamen perpetuus
 “ curator Paulo episcopo dixit: Ostende lectores, aut mitte
 “ ad illos. Paulus episcopus dixit: Omnes cognoscitis.
 “ Felix flamen perpetuus curator reipublicæ dixit: Non
 “ eos novimus. Paulus episcopus dixit: Novit eos Officium
 “ publicum, id est, Edusius et Junius exceptores. Felix
 “ flamen perpetuus curator reipublicæ dixit: Manente ra-

* (Recita illi gesta apud Zenophilum consularem, ubi Nundinarius quidam diaconus iratus Sylvano quod ab eo fuerit excommunicatus, hæc omnia iudicia prodidit, quæ certis documentis et responsionibus testium et recitatione gestorum et multarum epistolarum luce clarius constituuntur. S. Augustinus *Epist.* cxxv. nunc LIII. §. 4. p. 122. Tomi II. edit. Paris. *Operum Augustini.*)

† (for. Scit, ipse enim t. vid. infra.)

‡ (for. hac tempestate.)

^a (for. addenda hic et infra vox reipublicæ.)

" tione de lectoribus, quos demonstrabit Officium, vos quod
 " hic habetis date. Sedente Paulo episcopo, Montano et
 " ^b Victore Deusatelio et Memorio presbyteris, adstante
 " Marte cum Helio et Marte diaconis, Marcuelio, Catullino,
 " Silvano, et Caroso subdiaconis, Januario, Meraelo, Fruc-
 " tuoso, Miggine, Saturnino, Victore Samsurici, et ceteris
 " fossoribus, contrascribente Victore Aufidii, in brevi sic:
 " Calices duo aurei, item calices sex argentei, urceola sex
 " argentea, cucumellum argenteum, lucernæ argenteæ sep-
 " tem, ^c cereofala duo, candelæ breves æneæ cum lucernis
 " suis septem, item lucernæ æneæ undecim cum catenis
 " suis, tunica muliebres LXXXII. maforteæ xxxviii. tunica
 " viriles xvi. caligæ viriles paria xiii. caligæ muliebres paria
 " xlvii. coplæ rusticanae xix. Felix flamen perpetuus cu-
 " rator reipublicæ Marcuelio, Silvano, et Caroso fossoribus
 " dixit: Proferte hoc quod habetis. Silvanus et Carosus
 " dixerunt: Quod hic fuit, totum hoc eiecimus. Felix
 " flamen perpetuus curator reipublicæ Marcuelio, Silvano,
 " et Caroso dixit: Responsio vestra actis hæret. Postea-
 " quam perventum est in bibliothecam, inventa sunt ibi
 " armaria inania. Ibi protulit Silvanus capitulatam ar-
 " genteam et lucernam argenteam, quod diceret se post
 " oreæ cas invenisse. Victor Aufidii Silvano dixit: Mor-
 " tuus fueras, si non illas invenisses. Felix flamen perpe-
 " tuus curator reipublicæ Silvano dixit: Quære diligentius,
 " ne quid hic remanserit. Silvanus dixit: Nihil hic re-
 " mansit, totum hoc eiecimus. Et cum apertum esset tri-
 " clinium, inventa sunt ibi dolia iv. et oreæ sex. Felix
 " flamen perpetuus curator reipublicæ dixit: Proferte Scrip-
 " turas quas habetis, ut præceptis Imperatorum et jussioni
 " parere possitis. Catulinus protulit codicem unum perni-
 " mium majorem. Felix flamen perpetuus curator reipub-
 " licæ Marcuelio et Silvano dixit: Quare unum tantummodo

^b Victore de Castello, apud Augustin. (contra Cresconium III. 29.) ^c (ce-
 reostata legend. monuit Semlerus.)

“ codicem dedistis? Proferte Scripturas quas habetis. Ca-
 “ tulinus et Marcuelius dixerunt: Plus non habemus, quia
 “ subdiacones sumus: sed lectores habent codices. Felix
 “ flamen perpetuus curator reipublicæ Marcuelio et Catu-
 “ lino dixit: Demonstrate nobis lectores. Marcuelius et
 “ Catulinus dixerunt: Non scimus ubi mancant. Felix
 “ flamen perpetuus curator reipublicæ Catulino et Marcu-
 “ elio dixit: Si ubi manent non nostis, nomina eorum di-
 “ cite. Catulinus et Marcuelius dixerunt: Nos non sumus
 “ proditores. Ecce sumus, jube nos occidi. Felix flamen
 “ perpetuus curator reipublicæ dixit: Recipiantur. Et cum
 “ ventum esset ad domum Eugenii, Felix flamen perpetuus
 “ curator reipublicæ dixit Eugenio: Profer Scripturas quas
 “ habes, ut præcepto parere possis: et protulit codices qua-
 “ tuor. Felix flamen perpetuus curator reipublicæ Silvano
 “ et Caroso dixit: Demonstrate ceteros lectores. Silvanus
 “ et Carosus dixerunt: * Jam dixit episcopus quia Edusius
 “ et Junius exceptores omnes noverunt. Ipsi tibi demon-
 “ strent ad domus eorum. Edusius et Junius exceptores
 “ dixerunt: Nos eos demonstramus, Domine. Et cum ven-
 “ tum fuisset ad domum Felicis sarsoris, protulit codices
 “ quinque. Et cum ventum esset ad domum Victorini, pro-
 “ tulit codices octo. Et cum ventum fuisset ad domum
 “ Projecti, protulit codices v. majores, et minores duos.
 “ Et cum ad grammatici domum ventum fuisset, Felix
 “ flamen perpetuus curator Victori grammatico dixit: Pro-
 “ fer Scripturas quas habes, ut præcepto parere possis.
 “ Victor grammaticus obtulit codices II. et quiniones qua-
 “ tuor. Felix flamen perpetuus curator Victori dixit: Profer
 “ Scripturas, plus habes. Victor grammaticus dixit: Si
 “ plus habuissem, dedissem. Et cum ventum fuisset ad
 “ domum Euticii Caesarianensis, Felix flamen perpetuus
 “ curator Euticio dixit: Profer Scripturas quas habes, ut
 “ præcepto parere possis. Euticius dixit: Non habeo.

* (Vid. supra pag. 322.)

“ Felix flamen perpetuus curator Euticio dixit: Professio
 “ tua actis hæret. Et cum ventum fuisset ad domum Cod-
 “ deonis, protulit uxor ejus codices sex. Felix flamen per-
 “ petuus curator reipublicæ dixit: Quære, ne plus habeatis;
 “ profer. Mulier respondit: Non habeo. Felix flamen per-
 “ petuus curator reipublicæ Bovi servo publico dixit: In-
 “ tra, et quære, ne plus habeat. Servus publicus dixit:
 “ Quæsivi, et non inveni. Felix flamen perpetuus curator
 “ reipublicæ Victorino, Silvano, et Caroso dixit: Si quid
 “ minus factum fuerit, vos contingit periculum.” Quibus
 lectis, Zenophilus V. C. consularis Victori dixit: Confitere
 simpliciter. Victor respondit: Non fui præsens. Nundi-
 narius diaconus dixit: Legimus epistolas episcoporum factas
 a Forte *: et legit exemplar libelli traditi episcopis a Nun-
 dinario diacono. “ Testis est Christus et angeli ejus, quo-
 “ niam tradiderunt quibus communicastis, id est, Silvanus
 “ a Cirta traditor est, et fur rerum pauperum. Quod om-
 “ nes vos episcopi, presbyteri, diacones, seniores, scitis, et
 “ de quadringentis † follibus Lucillæ clarissimæ feminæ,
 “ ‡ pro quo vobis conjurastis ut fieret Majorinus episcopus:
 “ et inde factum est schisma. Nam et Victor fullo vestri
 “ præsentia et populi dedit folles viginti ut factus esset
 “ presbyter. Quod scit Christus et angeli ejus.” Et reci-
 tatum est exemplum epistolæ. “ § Purpurius episcopus Sil-
 “ vano coëpiscopo in Domino salutem. Venit ad me Nun-
 “ dinarius diaconus filius noster, et petiit has litteras
 “ deprecatorias a me ad te, sanctissime, dirigerem, ut si
 “ fieri posset, pax inter te et ipsum sit. Hoc enim volo
 “ fieri, ut nemo sciat quid inter nos agatur. Si volueris,
 “ scripto tuo ^d agatur, ut et ego solus ^e ibi in re præsentī
 “ veniam, et dissensionem ipsam ^f de inter vos amputem.

* (for. excidit, et reliquis. Vid. infra pag. 327.)
 esse 250 denarios Gronovius. vid. Indicem.)
 vel, pro quo vos conju. et postea, vestra pro vestri.)

† (Follem docet

‡ (for. pro quibus conju.,

§ (Purpurius a

Limata. Vid. de eo in Actis Concilii Cirtensis.)

^d (for. dirigitur.)

^e (Vid. infra.)

^f (for. de ea.)

“Manu sua enim mihi tradidit libellum rei gestæ, pro qua
 “causa tuo præcepto fuerit lapidatus. Non est verum ut
 “pater castiget filium contra veritatem; et scio quia vera
 “sunt quæ in libello mihi tradito sunt conscripta. Quære
 “remedium quomodo poterit ibi malignitas ista extingui
 “antequam flamma exsurgat, quæ post demum extingui
 “non poterit sine sanguine spiritali. Adhibete conclericos
 “et seniores plebis ecclesiasticos viros; et inquirent dili-
 “genter quæ sunt istæ dissensiones, ut ea quæ fiunt se-
 “cundum fidei præcepta fiant. Non declinabis ad dextram
 “vel ad sinistram. Libenter autem aurem commodare
 “noli malis instructoribus, qui nolunt pacem. Omnes nos
 “occiditis.” *et alia manu.* “Vale.” Item et exemplum
 epistolæ. “Purpurius episcopus clericis et senioribus Cir-
 “tensium in Domino æternam salutem. ^f Clamat Moyses
 “ad omnem senatum filiorum Israel, dixitque illis, quæ
 “Dominus jubeat fieri; sine consilio seniorum nihil age-
 “batur. Itaque et vos, carissimi, quos scio omnem sapi-
 “entiam cœlestem et spiritalem habere, omni vestra vir-
 “tute cognoscite quæ sit dissensio hæc, et perducite ad
 “pacem. Dicit enim Nundinarius diaconus, quod nihil vos
 “lateat, unde hæc dissensio est inter carissimum nostrum
 “Silvanum et ipsum. Tradidit enim mihi libellum in quo
 “omnia sunt conscripta. Dixit enim et vos non latere.
 “Ego ^g scio quia auris non est. Bonum quærite reme-
 “dium quomodo extinguatur hæc res sine periculo animæ
 “vestræ; ne subito cum personam accipitis, in judicio
 “veniatis. Justum judicium inter partes judicate secun-
 “dum gravitatem vestram et justitiam. Cavete vobis ne
 “declinetis in dexteram neque in sinistram. Dei res agitur,
 “qui scrutatur cogitationes singulorum. Elaborate nemo
 “sciat quæ sit conjuratio hæc. ^h Vestra sunt quæ libello

^f Exod. xix. 7. ^g (*for. sileo, ed. Dupin. Anne scribend. Ego scio quia verus est. Non est bonum. Quærite &c. ? Confer verba initio paginæ, et quæ paulo post sequuntur.*) ^h *for. Vera, Baluz.*

“ continentur. non est bonum. Dicit enim Dominus: ⁱ *Ex ore tuo condemnaberis, et ex ore tuo justificaberis.*” Item alia recitata. “Silvano fratri carissimo Fortis in Domino æternam salutem. Venit ad me filius noster Nundinarius diaconus, et retulit ea quæ inter te et illum contigerunt per malivoli intercessum, qui vult animas justorum a via veritatis avertere. Cum hæc audirem, mente defectus sum, quod talis dissensio inter vos venit. Dei enim sacerdos ut ad hoc veniat quod non nobis expediat, ^k fiat. Nunc ergo petite eum ut, quod potest, cum ipso pax Domini salvatoris Christi sit. Non ad publicum veniamus et a gentibus damnemur. Scriptum est enim: ^l *Videte ne dum mordetis, et causamini in invicem, ab invicem consumamini.* Ergo peto Dominum ut tollatur de medio nostrum hoc scandalum, ut possit res Dei cum gratiarum actione celebrari, Domino dicente: ^m *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Quæ pax poterit esse ubi dissensio et æmulationes sunt? ^{*} Nam cum ego a milite essem ass separatus et in illo venissem, cum injuria tali, Deo commendavi animam meam, et remisi tibi, quia Deus videt mentes hominum et eorum, sive a te ad illos perductus sum, sed Deus nos liberavit, et tecum servimus. Ergo, sicuti dimissum est nobis, et vos reconciliamini paci, ut in nomine Christi possimus cum gaudio ⁿ pacem celebrare. Nemo sciat.”... Fratribus et filiis, clero et senioribus, Fortis in Domino æternam salutem. Venit ad me filius meus Nundinarius diaconus vester, et retulit ^o de ea quæ contra vos sunt gesta; necnon utique a vobis debuit componi, ne ventum esset ut talem insaniam passi, ^p a quibus lapidarentur pro

ⁱ Matth. xii. 37. ^k (for. fit, vel, ne fiat.) ^l Gal. v. 15. ^m Joan. xiv. 27. ⁿ for. pascha, ut infra, Baluz. ^o (for. retulit ea, quæ inter vos. Vid. supra lin. 5.) ^p for. a gentibus. (Vid. supra et infra.)

* (Verba usque ad, a te ad illos perductus sum, quorsum spectent, aut pertineant, haud intelligo.)

“ veritate, ^q quod et vos et nos scimus, sicuti nobis retulistis;
 “ et scriptum est: ^r *Non est sapiens quisquam inter vos qui*
 “ *possit judicare inter fratres? sed frater cum fratre judi-*
 “ *catur, et hoc apud infideles:* sicuti vos, cum in iudicio con-
 “ tenditis. Sic ad hoc exilitum est ut gentibus demus tale
 “ exemplum, ut qui per nos Deo credebant, ipsi nobis male-
 “ dicant, cum ad publicum pervenimus? Ergo, ne ad hoc
 “ veniatur, vos, qui spiritales estis, facite ut nemo sciat, ut
 “ cum pace pascha celebremus; et hortemini eos paci re-
 “ conciliari, et dissensio non sit, ne cum ad publicum ventum
 “ fuerit, incipiatis et vos periclitari, si hoc factum fuerit, et
 “ postea vobis imputetis. ^s Dabitur quamplurime tu pos-
 “ sessor Donati presbyter, singuli Valeri et Victor, qui
 “ omnia scitis, actutum date operam ut pax sit vobiscum.”
 Item alia recitata. “ Fratri Silvano Sabinus in Domino
 “ æternam salutem. Pervenit ad nos Nundinarius filius
 “ tuus, non tantum ad me, sed et ad fratrem nostrum For-
 “ tem, fortem et gravem querelam referens. Miror gravi-
 “ tati tuæ, sic te egisse cum filio tuo, quem tu nutristi et
 “ ordinasti. Si enim ædificium terræ structum sit, non ad-
 “ ditur quid cœleste, quod per manum sacerdotis ædificatur.
 “ Sed non est tibi mirandum, Scriptura dicente: ^t *Perdam*
 “ *sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.*
 “ Et iterum dicit: ^u *Potius dilexerunt homines tenebras magis*
 “ *quam lucem,* sicuti et tu facis. Sufficiat vobis omnia scire;
 “ super quod et frater noster Fortis tibi scripsit. Nunc
 “ petierim de caritate tua, frater benignissime, ut suppleas
 “ dictum Esaïæ prophetæ: ^x *Expellite malignitatem de ani-*
 “ *mis vestris, et venite, disputemus, dicit Dominus.* Et ite-
 “ rum: ^y *Projicite malum de medio vestrum.* Sic et tu fac.
 “ Subjuga et averte seditiones, quæ noluerunt esse pacem
 “ inter te et filium tuum. Sed filius tuus Nundinarius in

^q (for. quam.)

^r 1 Cor. vi. 5, 6.

^s (for. Dabis quamplurimum

tu possis, Donti, vid. infra.)

^t 1 Cor. i. 19.

^u Joan. iii. 19.

^x Isa. i. 16, 18.

^y 1 Cor. v. 13.

“ pace tecum pascha celebret, ne res ad publicum veniat
 “ præterea, jam omnibus nobis nota. Rogaverim te, frater
 “ benignissime, mediocritatis meæ compleas petitionem.
 “ Nemo sciat.” Item alia recitata. “ Fratri Forti Sabinus
 “ in Domino æternam salutem. Quæ sit * caritas juxta
 “ omnes collegas, certus sum peculiariter; tamen secundum
 “ Dei voluntatem, ^y qui dixit, *Quosdam diligo super animam*
 “ *meam*, Silvanum te coluisse certus sum. Quare non dubi-
 “ tavi hæc scripta ad te dare, quia ^z scripta tua ad eum facta
 “ dari feci propter nomen Nundinarii; ^a et qui impigre agit,
 “ semper res Dei impetu procedit. Ne præendas excu-
 “ sationem; occupatio namque nos diebus istis stringit,
 “ et incunctanter commovet circa hæc usque ante diem
 “ solemnissimum paschæ; ut per te fiat pinguissima pax, ut
 “ digni coheredes Christi inveniamur, qui dixit: ^b *Pacem*
 “ *meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*. Et iterum
 “ peto ut facias.” *Et alia manu*. “ Opto te in Domino bene
 “ valere et nostri memorem esse. Vale. Sed rogo te, nemo
 “ sciat.” Quibus lectis Zenophilus V. C. consularis dixit:
 Ex actis et literis quæ recitatae sunt, traditorem constat
 esse Silvanum. et Victori dixit: Simpliciter confitere utrum
 scias eum aliquid tradidisse. Victor dixit: Tradidit, sed
 non me præsentem. Zenophilus V. C. consularis dixit:
 Quid administrabat tunc Silvanus in clero? Victor re-
 spondit: Sub Paulo episcopo orta est persecutio, et Sil-
 vanus subdiaconus fuit. ^c Nundinarius diaconus respondit:
 Quando ventum est illic, ait, ut factus esset episcopus, re-
 spondit populus: Alius fiat, exaudi Deus. Zenophilus
 V. C. consularis Victori dixit: Dictum est a populo, Sil-
 vanus traditor? Victor dixit: Ego ipse luctatus sum ^d epi-
 scopus. Zenophilus V. C. consularis Victori dixit: Ergo
 sciebas traditorem? De hoc confitere. Victor respondit:

* (*for. caritas tua; ...*)

^y (*Nescio ubi.*) ^z (*Vid. supra pag. 327.*) ^a *for. ei.*

^b Joan. xiv. 17.

^c (*vel, deest aliquid, vel, dixit pro respondet ponendum.*)

^d (*for. ne*

fieret episcopus.)

Traditor fuit. Nundinarius diaconus dixit: Vos seniores clamabatis: Exaudi Deus, civem nostrum volumus, ille traditor est. Zenophilus V. C. consularis Victori dixit: Clamasti ergo cum populo quod traditor esset Silvanus, et non deberet fieri episcopus? Victor dixit: Clamavi et ego et populus; nos enim civem nostrum petebamus integrum virum. Zenophilus V. C. consularis dixit: Qua causa putabatis eum non mereri? Victor dixit: Integrum petebamus, et civem nostrum: ^d Sciebam enim causam Imperatorum (*for.* ante Imperatores *Baluz.*) ad hoc nos esse venturos, dum ^{*} enim talibus committitur. Item inductis et adplicitis Victore Samsurici et Saturnino fossoribus, Zenophilus V. C. consularis dixit: Quis vocaris? Respondit: Saturninus. Zenophilus V. C. dixit: Cujus conditionis es? Saturninus respondit: ^e Fossor. Zenophilus V. C. consularis dixit: Silvanum seis esse traditorem? Saturninus dixit: Scio lucernam tradidisse argenteam. Zenophilus V. C. consularis Saturnino dixit: Quid aliud? Saturninus respondit: Aliud nescio, nisi quia ^f de post orcam eam eiecit. Et remoto Saturnino, Zenophilus V. C. consularis dixit adstanti: Et tu, quis vocaris? Respondit: Victor Samsurici. Zenophilus V. C. consularis dixit: Cujus conditionis es? Victor dixit: Artifex sum. Zenophilus V. C. dixit: Tabulam argenteam quis tradidit? Victor respondit: Non vidi; quod scio, hoc dico. Zenophilus V. C. consularis dixit Victori: Licet jam constiterit ex responsione eorum qui supra sunt interrogati, tamen tu confitere utrum Silvanus traditor sit. Victor dixit: ^g Secundo petito quomodo hoc dimisit, ut duceremur ad Carthaginem; ore ipsius episcopi audiui: "Data est mihi lucerna argentea, et capitula argentea, et has tradidi." Zenophilus V. C. Victori

^d (*Quid velint isthæc, nescio.*) ^e (*h. e. agricola.*) ^f (*for. ille. Vid. supra p. 223. l. 23.*)

^g (*for. A Secundo. Confer Acta Cirtensia apud Concil. Et fortasse sensu remittendi et condonandi verbum dimisit hic adhibetur. Silvanus, qui res sacras tradiderat, cum aliis duce Secundo contra Cæcilianum Carthaginem adiit.*)

Samsuriei dixit: A quo audisti? Victor dixit: A Silvano episcopo. Zenophilus V. C. consularis Victori dixit: Ab ipso audisti quod tradidisset? Victor dixit: Ab ipso audiui quod suis manibus tradidisset illas. Zenophilus V. C. dixit: Ubi audisti? Victor dixit: In basilica. Zenophilus V. C. consularis dixit: Apud Constantinam? Victor dixit: Ibi cœpit alloqui populum dicens: De quo dicunt me traditorem esse, de lucerna et capitulata? Zenophilus V. C. consularis Nundinario dixit: Quid aliud putas ex his esse quærendum? Nundinarius dixit: De cupis fisci, quis illas tulit. Zenophilus V. C. consularis Nundinario dixit: Quas cupas? Nundinarius dixit: In templo Serapis fuerunt, et tulit illas Purpurius episcopus: acetum quod habuerunt, tulit illud Silvanus episcopus, Dontius presbyter, et Lucianus. Zenophilus V. C. consularis Nundinario dixit: Sciunt id factum qui adsistunt? Nundinarius respondit: Sciunt. Diaconus Saturninus dixit: Dicebant majores nostri quia sublatae sunt. Zenophilus V. C. consularis dixit: A quo sublatae dicuntur? Saturninus dixit: A Purpurio episcopo, et acetum a Silvano et Dontio et Superio presbyteris et Luciano diacono. Nundinarius dixit: Viginti folles dedit, et factus est presbyter Victor? Saturninus dixit. ^h* Et cum diceret, Zenophilus V. C. consularis Saturnino dixit: Cui dedit? Saturninus dixit: Silvano episcopo. Zenophilus V. C. consularis Saturnino dixit: Ergo, ut fieret presbyter, Silvano episcopo viginti folles præmium dedit? Saturninus dixit: Dedit. Zenophilus V. C. consularis Saturnino dixit: Ante Silvanum positum est? Saturninus dixit: Ante cathedram episcoporum. Zenophilus V. C. consularis Nundinario dixit: A quo pecunia sublata est? Nundinarius dixit: Ipsi episcopi diviserunt eam inter se. Zenophilus V. C. consularis Nundinario dixit: Donatum desideras exhiberi? Nundinarius dixit: Utique veniat,

^h (*for.* dixit, Etiam. Et)

de quo clamavit populus biduo post ⁱ pare: Exaudi Deus, civem nostrum volumus. Zenophilus V. C. consularis Nundinario dixit: Certe clamavit hoc populus? Respondit: Clamavit. Zenophilus V. C. consularis Saturnino dixit: Traditorem clamavit Silvanum? Saturninus dixit: Utique. Nundinarius dixit: Quando factus est episcopus, non illi communicavimus, quia dicebatur traditor esse. Saturninus dixit: Quod dicit, verum est. Nundinarius dixit: Vidi quia Mutus harenarius tulit eum in collo. Zenophilus V. C. consularis Saturnino dixit: Sic factum est? Saturninus dixit: Sic. Zenophilus V. C. consularis dixit: Vera sunt omnia quæ dicit Nundinarius, quia ab harenariis factus est episcopus Silvanus? Saturninus dixit: Vera Nundinarius dixit. prostibulæ illie fuerunt. Zenophilus V. C. consularis Saturnino dixit: Harenarii illum gestaverunt? Saturninus dixit: Ipsi eum tulerunt, et populus. Nam cives in area martyrum fuerunt inclusi. Nundinarius dixit: Numquid populus Dei ibi fuit? Saturninus dixit: In casa majore fuit inclusus. Zenophilus V. C. consularis dixit: Certe omnia quæ dicit Nundinarius, vera sunt? Saturninus dixit: Vera. Zenophilus V. C. consularis ^k dixit: Tu quid dicis? Victor dixit: Vera sunt omnia, Domine. Nundinarius dixit: Purpurius episcopus tulit centum folles. Zenophilus V. C. consularis Nundinario dixit: De quadringentis follibus quos putas interrogandos? Nundinarius dixit: Lucianus diaconus exhibeatur, quia ipse totum scit. Zenophilus V. C. consularis Nundinario dixit: Iine sciunt? Nundinarius dixit: Non sciunt. Zenophilus V. C. consularis dixit: Exhibeatur Lucianus. Nundinarius dixit: Sciunt isti acceptos esse quadringentos folles; sed quia episcopi eos dividerunt, nesciunt. Zenophilus V. C. consularis ^l Nundinario et Victori dixit: Scitis acceptos esse folles a Lucilla? Saturninus et Victor dixerunt: Scimus. Zenophilus

ⁱ *for.* pascha.^k (*for.* Victori dixit.)^l *An* Saturnino?

V. C. consularis dixit: Pauperes non acceperunt? Dixerunt: Nemo nihil accepit. Zenophilus V. C. consularis Saturnino et Victori dixit: Nihil de fano Serapis sublatum est? Saturninus et Victor dixerunt: Purpurius tulit cupas, et Silvanus episcopus et Dontius et Superius presbyteri et Lucianus diaconus tulerunt acetum. Zenophilus V. C. consularis dixit: Responsione Victoris grammatici et Victoris Samsurici et Saturnini claruit vera esse omnia quæ suggestit Nundinarius. Submoveantur et exeant. Zenophilus V. C. consularis dixit: Quos alios putas interrogandos? Nundinarius dixit: Castum diaconum, ut dicat si non est traditor. Ipse illum ordinavit. Et inducto et applicito Casto diacone, Zenophilus V. C. consularis dixit: Quis vocaris? Respondit: Castus. Zenophilus V. C. consularis Casto dixit: Cujus conditionis es? Castus dixit: Nullam dignitatem habeo. Zenophilus V. C. consularis Casto dixit: Licet nunc per Victorem grammaticum, quam etiam per Victorem Samsurici et Saturninum, venerunt in confessionem quæ Nundinarius objicit, tamen etiam tu confitere utrum traditor sit Silvanus. Castus respondit: Dicebat quod invenerit lucernam post orcam. Zenophilus V. C. consularis dixit Casto: Etiam de cupis de fano Serapis sublatis et aceto confitere. Castus respondit: Purpurius episcopus tulit cupas. Zenophilus V. C. consularis dixit: Acetum quis? Respondit Castus quod tulerunt inde acetum Silvanus episcopus, Dontius et Superius presbyteri. Zenophilus V. C. consularis Casto dixit: Confitere quot folles dedit Victor ut presbyter fieret? Castus dixit: Obtulit, Domine, sacellum, ^m et quid habuerit, nescio. Zenophilus V. C. consularis Casto dixit: Cui datum est sacellum? Castus dixit: Illò tulit eum in casa majore. Zenophilus V. C. consularis Casto dixit: Populo non est divisa pecunia? Castus respondit: Non est data, nec vidi. Zenophilus V. C. consularis Casto dixit: De follibus quos Lucilla dedit, populus ⁿ minutus nihil accepit? Castus dixit: Non vidi

^m (*for. sed*)ⁿ (*for. minutum*)

accipere neminem. Zenophilus V. C. consularis Casto dixit : Quo ergo pervenerunt? Castus dixit : Nescio. Nundinarius dixit : Utique vel audisti vel vidisti si dictum est pauperibus : Dat et vobis de re sua Lucilla. Castus dixit : Non vidi aliquem accipere. Zenophilus V. C. consularis dixit : Manifesta est Casti confessio quod folles quos Lucilla donavit, populo divisos esse nesciret ; et ideo amoveatur. Et applicito Crescentiano subdiacono, Zenophilus V. C. consularis dixit : Quis vocaris? Respondit : Crescentianus. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit : Simpliciter sicut et ceteri, confitere utrum scias traditorem Silvanum. Crescentianus dixit : Priores qui fuerunt clerici, ipsi retulerunt singula. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit : Quid retulerunt? Crescentianus dixit : Referebant quod traditor esset. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit : Dixerunt illum traditorem? Et adjecit : Qui dicebant? Crescentianus dixit : Qui cum illo conversabantur in plebe, dixerunt quod aliquando tradidisset. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit : De Silvano dicebant? Crescentianus dixit : Utique. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit : Cum factus fuisset episcopus, præsto fuisti? Crescentianus dixit : Præsens cum populo fui, inclusus in casa majore. Nundinarius diaconus dixit : Campenses et harenarii fecerunt illum episcopum. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit : Mutus harenarius certe eum sustulit? Dixit : Manifeste. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit : Cupas de fano Serapis scis esse sublatas? Crescentianus dixit : Plures dicebant quod Purpurius episcopus ipse sustulerit cupas ; et acetum, quod ad senem nostrum Silvanum pervenisset, ° et filii Ælionis dicebant. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit : Quid audisti? Crescentianus dixit : Acetum sublatum a sene Silvano et Dontio et Superio presbyteris et Luciano diacono. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit : Ex quadringentis follibus quos Lucilla donavit, populus

° (*An delend. et?*)

aliquid accepit? Crescentianus dixit? Nihil inde nemo accepit; nescio, nec quis illos erogaverit. Nundinarius dixit: Aniculæ nunquam inde aliquid acceperunt? Crescentianus dixit: Nihil. Zenophilus V. C. consularis dixit: Certe quotiens aliquid tale donatur, omnes inde populares publice accipiunt. Crescentianus dixit: Non audiui vel vidi dedisse ^p illum aliquos. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit: Nihil ergo datum est de quadringentis follibus populo? Crescentianus dixit: Nihil. Utique pervenisset aliqua portiuncula ad nos. Zenophilus V. C. consularis dixit: Quo ergo sublatis sunt? Crescentianus dixit: Nescio. Nemo nihil accepit. Nundinarius dixit: Victor quot folles dedit ut fieret presbyter? Crescentianus dixit: Vidi allatos cophinos cum pecunia. Zenophilus V. C. consularis Crescentiano dixit: Cui dati sunt cophini? Crescentianus dixit: Episcopo Silvano. Zenophilus V. C. consularis dixit: Silvano dati sunt? Crescentianus dixit: Silvano. Zenophilus V. C. consularis dixit: Populo nihil datum est? Respondit: Nihil; necesse est ut et nos aliquid acciperemus, si distribuerentur sicut solet. Zenophilus V. C. consularis Nundinario dixit: Quid aliud de Crescentiano putas esse requirendum? Nundinarius dixit: Ipsud est. Zenophilus V. C. consularis dixit: Quoniam de omnibus Crescentianus subdiaconus simpliciter confessus est, submoveatur. Item inducto et applicito Januario subdiacono, Zenophilus V. C. consularis dixit: Quis vocaris? Respondit

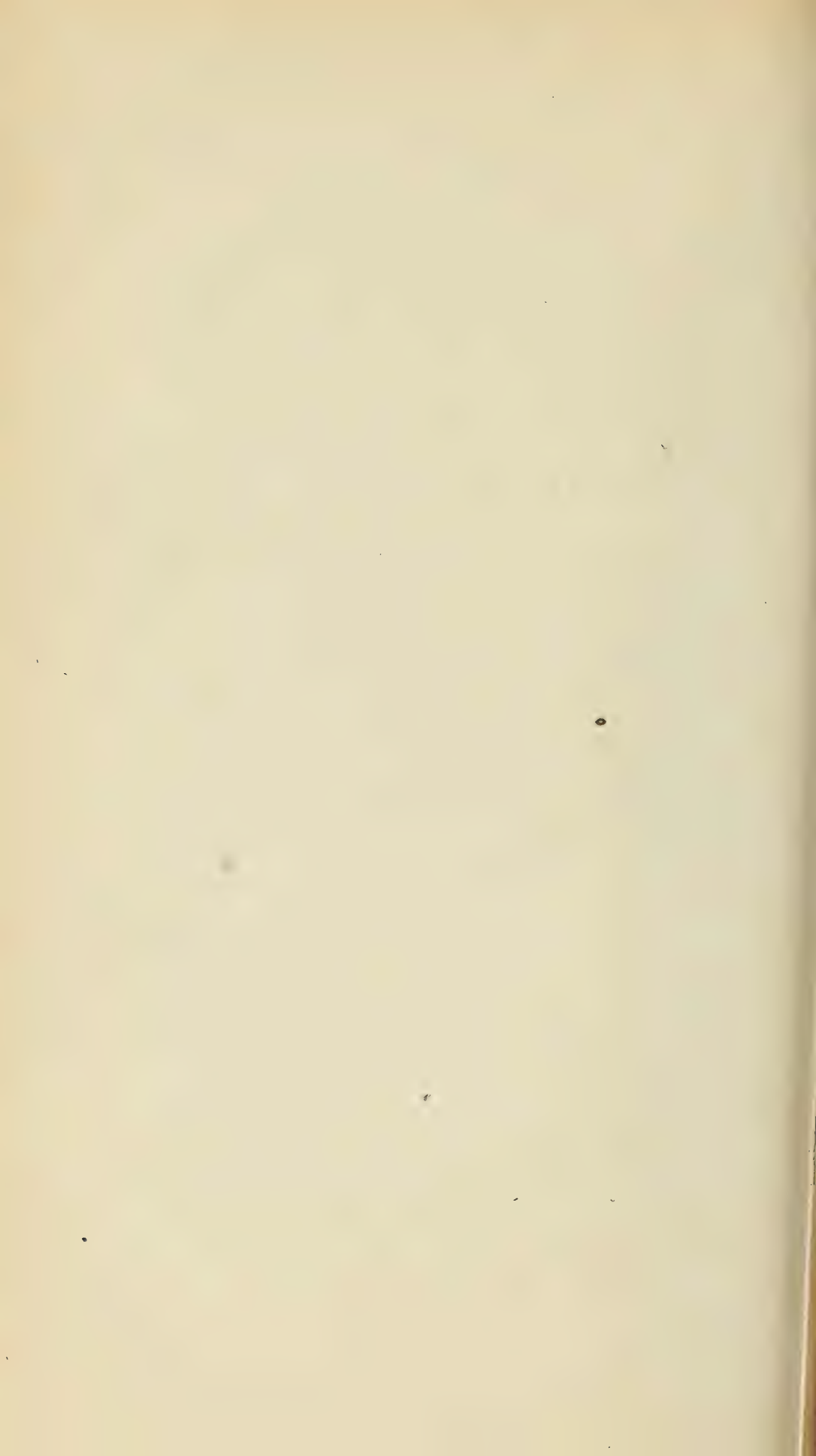
Cetera desunt.

Extant hæc pag. 91—106. vol. ii. *Miscell.* Steph. Baluzii, sed ex aliis edd. bis terque correcta.

p (*for.* ullum)

APPENDIX II.

S. PAMPHILI MARTYRIS
PRO ORIGENE APOLOGIA;
OPERISQUE DIONYSII ALEX.
DE NATURA RELIQUIÆ;
ET DIONYSIANA EXCERPTA
IN CATENA NICETÆ IN JOBUM
REPERTA.

S. PAMPHILI MARTYRIS APOLOGIÆ

PRO ORIGENE QUI SOLUS RESTAT LIBER
PRIMUS,

EX RUFINI INTERPRETATIONE LATINA.

*Ad Editionem Delarueanam Operum Origenis, Parisiis
apud Debure 1759.*

DE Apologia S. Pamphili pro Origene, atque Rufiniana ejusdem Interpretatione, quid statuendum viris doctissimis videretur, supra in Annotationibus ad S. PAMPHILUM p. 50—54. exposui. Librum primum, quem solum Rufinus vertendo nobis servavit, hic repræsentatum habes, plerumque omissis excerptis ex Origene, quæ tantum Latine supersunt. Origeniana autem, quæ non sine causa in hoc opere prætermittenda sunt, apud ipsum Origenem deprehendi possunt, ex plentia plus dimidio libelli. Neque huc adducere Admonitionem in eundem Delarueanam adeo necessarium videbatur.

IN APOLOGETICUM

SANCTI PAMPHILI MARTYRIS PRO ORIGENE

RUFINI PRÆFATIO AD MACHARIUM.

COGNOSCENDÆ veritatis amore permotus, o vir desideriorum Machari, injungis mihi rem, quæ tibi agnitæ veritatis gratiam conferat: mihi tamen non dubito quin offensam maximam comparet eorum, qui se læsos putant ab

eo qui de Origene non aliquid male senserit. Et quamvis non meam de eo sententiam, sed sancti martyris Pamphili seiscitatus sis, et librum ejus, quem pro Origene in Græco scripsisse traditur, transferri tibi poposceris in Latinum: tamen non dubito futuros quosdam, qui et in eo læsos se putent, si nos aliquid pro eo vel alieno sermone dicamus.

Quos tamen et ipsos deprecamur nihil præsumto vel præjudicato animo agere: sed quoniam ad judicium Dei venturi sumus, non refugiant scire quod verum est, ne forte ignorantes delinquant: sed considerantes quia falsis criminationibus percutere fratrum infirmorum conscientias, in Christum peccare est; ideo non accommodent criminatōribus aurem suam, nec ab alio discant alterius fidem, maxime cum coram experiri sit copia, et oris sui confessio quid vel qualiter unusquisque credit, ostendat. Sic enim scriptum est, quia ^a*corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*: et, ^b*ex verbis suis unusquisque justificabitur, et ex verbis suis condemnabitur*. Qualiter ergo Origenes de singulis capitulis sanctarum scripturarum senserit, tenor libelli hujus edoceat. De his autem, quæ apud eum contraria sibi inveniuntur, quid causæ sit, in ultimo brevi adjectione docebimus. Nos autem, sicut traditum est nobis a sanctis patribus, ita tenemus, quod sancta Trinitas coæterna sit, et unius naturæ, uniusque virtutis, atque substantiæ; et quod Filius Dei in novissimo tempore homo factus est, et pro peccatis nostris passus est, et in ea ipsa carne, in qua passus est, resurrexit a mortuis, propter quod et resurrectionis spem humano generi tribuit. Carnis vero resurrectionem non per aliquas præstigias, sicut nonnulli calumniantur, dicimus: sed hanc ipsam carnem, in qua nunc vivimus, resurrecturam credimus; non aliam pro alia, nec corpus aliud, quam hujus carnis dicimus. Sivo ergo corpus resurrecturum dicimus, secundum Apostolum dicimus; hoc enim nomine usus est ille: sive carnem dicimus, secundum traditionem symboli confitemur. Stulta enim adinventio calumniæ est, corpus humanum aliud pu-

^a Rom. x. 10.

^b Matt. xii. 37.

tare esse quam carnem. Sivo ergo caro secundum communem fidem, sive corpus secundum Apostolum dicitur quod resurget, ita credendum est, sicut Apostolus definivit, ^e quia quod resurget, in virtute resurget, et in gloria; et incorruptibile resurget et spiritale corpus; quia ^d *corruptio incorruptionem non possidebit*. Salvis ergo his prærogativis futuri corporis vel carnis, resurrectio carnis credenda est integre atque perfecte, ut et natura carnis eadem servetur, et incorrupti ac spiritualis corporis status et gloria non infringatur. Sic enim scriptum est. Hæc in Hierosolymis in Ecclesia Dei a sancto sacerdote ejus Johanne prædicantur: hæc nos cum ipso et dicimus, et tenemus. Si quis præter hæc vel credit, vel docet, vel a nobis aliter credi quam exposuimus putat, anathema sit. Nostræ ergo fidei documentum si quis habere vult, habeat ex his; si quid autem aut legimus, aut ^{*} hujus nostræ fidei facimus ratione; secundum Apostolum ^e *probantes omnia, quod bonum est obtinentes, ab omni specie mala nos* ^f *abstinentes*: *et si qui hanc regulam sequuntur, pax super illos, et super Israel Dei.* Amen.

APOLOGIA

SANCTI PAMPHILI MARTYRIS PRO ORIGENE.

PRÆFATIO.

Ad Confessores ad metalla Palæstinæ damnatos.

Nihil mirum, fratres, videmini mihi esse perpassi, quod ita vos Origenis subterfugit intellectus, ut vos quoque ea æstimetis de illo, quæ et alii nonnulli: qui sive per imperitiam sui, qua non valent sensus ejus altitudinem con-
tueri; sive pravitate mentis, qua studium gerunt non solum

^e i Cor. xv. 42. et seq.

^d Ib. v. 50.

^e i Thess. v. 21, 22.

^f MS. Sorbonicus, abstinemus.

^g Galat. vi. 16.

^{*} (*for. excidit, scribimus.*)

dicta ejus incusare, verum etiam adversus eos qui hæc legunt hostiles inimicitias sumere, tam pertinaciter id * agentes, ut nulla prorsus venia eos dignos haberi putent, ne ea quidem, quam impertire solent, verbi gratia, his qui vel Græcorum sæcularium libros, vel nonnunquam etiam hæreticorum, percunctandi atque agnoscendi studio decurrunt. Sibi solis scilicet concedi debere peritiam probandi sermonis putant, ut si quid bene ab aliquo dictum est, retinere sciant, ab omni autem specie mala abstinere se noverint; ab his vero qui Origenis libros legunt, istud penitus exclusum putant esse mandatum, quo probabiles jubentur effici trapezitæ scientes, ^h quod bonum est retinere, ab omni autem specie mala se abstinere: sed tantummodo si quis legere libros illius visus fuerit, statim ab his hæreticorum perfundetur infamia. Denique cum multis honestæ vitæ et religiosi propositi viris in quibus nihil prorsus culpæ inveniunt, inimicitias propter hoc solum habent, si eorum studium circa memorati viri libros propensius esse perspexerint, invidiosius etiam ista fingentes, quod ab his in loco sanctorum Apostolorum vel Prophetarum tam ipse quam dicta ejus habeantur. Sed de hoc certum non habeo utrum calumniandi voto tantummodo ista factitent, an etiam ab aliquibus simplicioribus, et propensiore affectu diligentibus virum, aliquando fortassis tale aliquid audierint.

Nos tamen perspicimus frequenter ea quæ ab eo cum magno timore Dei et cum omni humilitate dicuntur, cum veniam petit pro his quæ per nimiam discussionem, et per multam scrutationem Scripturarum animo disputantis occurrunt: quæ cum exponit, frequenter addere solet et profiteri, se non hæc quasi definitiva pronunciare sententia, nec statuto dogmate terminare, sed inquirere pro viribus, et sensum discutere Scripturarum, nec tamen profiteri quod integre perfecteque comprehenderit; suspicari magis

* (*for. agunt*)

^h 1 Thess. v. 21, 22.

se de quamplurimis dicens, nec tamen certum esse quia in omnibus quod perfectum est et integrum assecutus sit. Sed et nonnunquam invenimus eum de multis hærere se profitentem, in quibus ea quidem quæ in quæstionem veniunt movet, nec tamen eorum absolutiones adjungit, sed eum omni humilitate et veritate non erubescit fateri hæc sibi non liquere. Audivimus etiam illud ab eo frequenter intexi, quod hodie ne isti quidem ipsi imperitissimi omnium obtrectatores ejus dicere ⁱ dedignantur, ut si quis melius de his locis quæ ille disseruit, dixerit vel exposuerit, illi potius qui rectius dixerit, quam sibi esset auscultandum. Præterea comprehendimus eum nonnunquam diversas expositiones ejusdem capituli facere; et cum omni reverentia, quasi qui sciat se de sanctis Scripturis dicere, cum multa quæ sibi occurrerunt exposuerit, præcipit his qui legunt, probare de singulis quæ dixerit, et quod rectius prudens lector judicaverit obtinere: profecto quia nec ipsum latebat quod non omnia quæ moverat vel discusserat, probabilia vel fixa haberi deberent, pro eo quod multa mystica in Scripturis sanctis et in secreto recondita esse credantur. Illud denique ejus si intentius advertamus, quam integre et catholice de omnibus tractatibus suis in Præfatione eorum librorum quos in Genesim scribit, protestatus est, omnem ejus sensum ex hoc facile cognoscemus.

ORIGENES. “* Nisi omnimodis ^k pigri essemus, ac desides, “ ne ad inquirendum quidem † accedere, Domino et Salvatore nostro ad hoc nos provocante, profecto revocassimus pedem, considerantes quod longe simus ab ea “ magnitudine spiritalis intelligentiæ, qua de tam magnis “ rebus ‡ investigari debeat intellectus.”

PAMPHILUS. Et paulo post ait: ORIGENES. “ Si cui “ vero in disceptatione profundum aliquid occurrerit, de

ⁱ MS. Regius, *dignantur*.
al. *p. essent ingenii*.

^k MSS. *pigri essent*, al. *quidam p. essent*.

* (*Positum videtur nisi pro si non.*)

† (*for. accedentes.*)

‡ (*for. investigare*)

“ hoc dicendum quidem est, sed non cum omni affirma-
 “ tione. Hoc enim aut temerarii hominis est, et ejus qui
 “ sensum humanæ infirmitatis perdiderit, oblitusque sui
 “ sit: aut certe perfectorum virorum et eorum qui con-
 “ fidenter se sciant ab ipso Domino Jesu didicisse, id est,
 “ a Verbo veritatis, et ab ipsa Sapientia per quam omnia
 “ facta sunt, agnovisse: vel eorum qui divina responsa,
 “ ingressi turbinem et caliginem ubi Deus ipse est, coelitus
 “ acceperunt, in quod vix ille Moyses ingressus vel intelli-
 “ gere talia potuit vel proferre. ¹ Nos vero pro eo solo quod
 “ ^mmediocriter licet, credimus tamen Domino Jesu, et ejus
 “ gloriamur esse discipuli; nec tamen audemus dicere quod
 “ facie ad faciem ab ipso traditam susceperimus intelli-
 “ gentiam eorum, quæ in divinis libris referuntur: quæ
 “ quidem certus sum quod ne ipse quidem mundus ⁿpro
 “ virtute ac majestate sensuum capere potest.

“ Propter quod pronuntiare quidem de his quæ dicimus,
 “ sicut Apostoli potuerunt, non audemus: in eo autem
 “ gratias agimus, quod cum multi imperitiam suam ne-
 “ sciant, et motus suos incompósitos et inordinatos, inter-
 “ dum etiam et ineptos et fabulosos, cum omni intentione,
 “ sicut sibi videntur, quasi verissima assertionem annun-
 “ tiant, nos de rebus magnis, et his quæ supra nos sunt,
 “ ignorantiam nostram non ignoramus.”

PAMPHILUS. Cum ergo hæc eum de se dicere audiamus,
 et hujusmodi mente ac voto quæ dicit asserere, miramur
 in tantum temeritatis aliquos esse provectos, ° ut qui se
 ita humilitate judicat, adstruant quod ab aliis dicta ejus
 vel libri pro sermonibus Apostolicis vel dictis prophetis
 habeantur, aut quod ille ipse vel Prophetis vel Apostolis
 ab aliquo comparetur. Et quidem quod et honore presby-
 terii in ecclesia præditus fuerit, et vitam abstinentissimam
 egerit, et valde philosophicam, quæque puram religionis
 observaverit disciplinam, et præ cæteris verbo Dei et doc-

¹ (*for. Nobis*)

ⁿ Joan. xxi. 25.

^m (*for. mediocre est,*)

^o (*for. ut ei qui.*)

trinæ operam dederit, nulli dubium est et ex his quæ ad nos laboris, et studii ejus certissima designantur indicia: præcipue vero per eos tractatus, quos pene quotidie in Ecclesia habebat extempore, quos et describentes notarii ad monumentum posteritatis tradebant. Consequens igitur erat, ex his omnibus laborum et studiorum suorum testimoniis amplecti talem virum: et neque defensionis studio plus dare ei meriti quam mensura deposcit, neque rursus obtrectandi vitio facile condemnare, et alienum ab ecclesiastica doctrina temere pronuntiare: cum utrumque istud præcipitum providens ante divinus sermo prohibuerit dicens: ^k *Non sit in te mensura major, neque mensura minor. Abominabile est enim in conspectu Domini utrumque.* Unicuique enim, prout dignum est, tribuere, justitiæ hoc proprium est. Propter quod et mensura integra et pondus æquale acceptabile est apud Deum; non hoc quod mentitur veritatem, per quod vel plus donatur rebus quam merita exposcunt, vel subtrahitur meritis quod debetur. Quanto rectius agerent obtrectatores isti, si absque ulla animi præventionem, cum omni religione veritatis, quam omnibus proximis nostris cum caritate jubemur expendere, intelligerent et ipsum unum de proximis esse quibus caritatem ex mandato debemus, et assumptos libros ejus legerent cum ea venia, quam ipse in Præfationibus suis deposcit, sicubi venia dignum aliquid invenirent. Nunc vero e contrario videas eos maledictis quidem probrisque * mihi non parcere; eos vero qui scripturarum intelligendarum secundum mandatum Domini et Salvatoris nostri, studium gerunt, a lectione librorum ejus deterrere; quælibet etiam alia inepta, etiam nihil profutura, potius quam illius Commentarios legi debere affirmantes.

In quibus sæpe etiam ridiculi aliquid pati solent. Nam ut eorum contentiosa præsumptio, vel ut verius dicam, præ-

^k Prov. xx. 10.

* (*for. ipsi.*)

judicata vesania facilius declaretur, accidere solet vel casu, vel interdum studio, ut nomine in codice non prætitulato legatur aliquid ipsius in auribus obtrectatorum quasi alterius tractatoris. Quod tamdiu placet et laudatur, atque in omni admiratione habetur, quamdiu nomen non fuerit indicatum. At ubi Origenis cognita fuerint esse quæ placebant, statim displicent, statim hæretica esse dicuntur: et ea quæ paulo ante ad cælum usque ferebantur, iisdem vocibus eademque lingua usque ad inferos demerguntur. Præterea etiam illud est invenire, quod nonnunquam tales sunt accusatores ejus, qui nec Græcam noverint linguam: alii omnimodis imperiti: nonnulli etiamsi aliquid videntur habere peritiæ, non tamen etiam id studii habuisse inveniuntur, ut libris ejus operam dederint; aut si acciderit ut etiam legerint, non continuo etiam tantæ eruditionis fuerint, ut altitudinem sensus ejus assequi quiverint, quo ea quæ ille diverso prospectu pro locis et causis disserere solet, advertere valuerint. Multos invenias quos si interrogas in quibus libris, aut in quibus locis dicta sint hæc quæ arguunt, confitentur se quidem nescire ea de quibus affirmant, nec legisse unquam, audisse autem alios dicentes. Ex quo cuivis plena ridiculi sententia eorum videbitur, cum de his judicant atque ea condemnant, quæ nec discere quidem prius ac nosse potuerunt. In alios vero novi furoris morbus et inauditæ labes incessit insanix, cum tam multa ejus volumina referta totius utilitatis et instructionis habeantur, et satis rara et perpauca forte loca sint, in quibus vel imperitiores quique, vel, quod verius, malevoli posse sibi videantur offendi: omnia quidem illa quæ et catholica, et ad ædificationem animæ, atque ad scientiæ instructionem etiam ipsi apta fatentur, omittunt et negligunt; nec aliquid inde unde possunt et debent ¹proficere; ea vero sola quæ ad calumniam proficiant, summo studio ediscunt: ut qui boni nihil unquam forte didicerunt, hæc

¹ MS. Sorbon. *proficere assumunt.*

quæ ipsi non esse bona dicunt, apprime memoriæ retinenda commendent: quo videlicet promptius ea proferentes, exercitatus valeant concinnare calumnias. Aliud quoque est genus hominum fœdum sane et turpe, quantum ad probitatem pertinet morum, sed ad calumniandum vehementius et tetrius ad incusandum, quos Græci *φαγολοιδόρους* appellarunt: qui summum quidem studium, sed et satis intentam operam libris ejus dederunt, ita ut et magistro eo in omnibus uterentur, et se ei tanquam speciales discipulos manciparent; sed ubi ad id loci ventum est, ut jam se magistros malint quam discipulos nominari, ubi auditoris plausus sectari * cœptus est, ibi si forte aliquis audientium quæ laudantur, Origenis esse obmurmuraverit, ne vel † laude cedant magistro, vel culpæ ‡ judicio, alienum esse Origenem continuo protestantur, nihil sibi cum ipsius doctrina commune esse confirmant. Anathema quoque dicere eum non dubitant improbe, et inferre maledicta non parcant; ne illum quidem Apostolicum sermonem verentes, ^m quo designat, quia *maledici regnum Dei non possidebunt*. In tantum autem horum de quibus supra diximus, progressa malitia est, ut quidam etiam conscribere adversus eum ausi sint, et libellis editis derogare ei viro, qui per tot annos magister Ecclesiæ fuit, qui in Ecclesia Catholica senuit; qui adversus eas hæreses quæ illo tempore Ecclesiam impugnabant, ita constanter, ita fortiter dimicavit, ut omnia eorum diabolicæ machinationis fundamenta subverterit; non studiorum laborem, non § continentiae, non institutionis, non humilitatis, quæ super cæteras omnes virtutes ejus maximam gratiam continet, non illud certe considerantes quod presbyterii dignitate in Ecclesia honoratus est. Quæ si omnia ad revocandam linguam, compri-

^m I Cor. vi. 10.

* (*for.* cœptum)

† (*for.* laudi cedant, *h. e.* ea quæ laudantur)

‡ (*for.* judicio suo, *h. e.* ob Origenem afferendum.)

§ (continentiam—

institutionem—humilitatem)

mendumque sermonem sufficere non possunt, illud saltem contemplari debuerant, quantam ridendi materiam Gentilibus, quantamque hæreticis præbeant; cum eos quos assertores Christiani dogmatis et defensores putabant, confutari nunc videant, et refelli a propriis; et velut civili bello gaudeant impugnatum, quem ipsi hostiliter impugnare non poterant. Quoniam ergo quamplurimi ex simplicioribus quibusque fratribus a supra dictis læduntur, non solum de his qui de ipso male sentiunt, sed etiam de his qui studio scientiæ et intelligendarum Scripturarum inter cæteros libros etiam ipsius scripta conspiciunt; ita ut vos quoque ipsi in dubium veneritis; ne forte vel multitudini vel auctoritati calumniatorum fides debeat adhiberi de his quæ passim sine ullo respectu diffamantur: visum nobis est, primo quidem curare suspicionem vestram; simul etiam per occasionem vestri, omnium qui ei obtrectant confutare calumnias. Quod ita nobis prosequi rectius visum est, ut non nostris verbis et assertionibus defensionem paremus, sed ex suis propriis vocibus, quibus ipse aliena sibi hæc esse, quæ isti objiciunt, proprio sermone testatur, id est, omne quicquid præter fidem Catholicam prædicatur: quia si nostris verbis hæc asserere velimus, suspiciosum videri forte possit; eo quod nos amore ejus si quid ipse prave senserit celaverimus. Ubi autem ejus ipsius qui accusatur vocibus utimur, et ad omnes objectiones accusatorum suis verbis eum, non nostra assertionem defendimus; quæ ultra relinqui potest criminationis occasio, * saltem his ipsis qui non veri studio, sed velut libidine quadam culpandi semper agitantur? Et quoniam de eo nunc sermo est, qui utique apud homines defunctus est, quid apud omnes judices pro defuncto fortius et firmiter valere debet, quam et litteræ et scripta defuncti?

Incipientes igitur indicibus scriptorum suorum ostendere

* (Saltem inusitate scriptum pro solum, vide *Lexica*.)

quid de singulis senserit, ex his præcipue libris testimonia congregabimus, quos accusatores ejus quam maxime criminantur, id est, quos per spatium et quietem in secreto conscripsit, hos enim asserunt maxime a prædicatione Ecclesiastica discrepare: ex his præcipue libris quos *περὶ ἀρχῶν* attitulavit, in quibus quamplurima a calumniatoribus ineusantur. In his ergo ipsis inter principia quali expositione fidei usus sit proferemus: tum deinde et ex his quæ sparsim vel per ipsos libros, vel cæteros sensit, assignabimus eum prædicationem Apostolicam custodisse. Est ergo lectio ex primo libro *περὶ ἀρχῶν*, quam promisimus, hæc.

CAPUT I.

Catalogus Ecclesiasticæ prædicationis.

ORIGENES. (Præfat. Libror. *περὶ ἀρχῶν* num. 2. et seq.)
Sicut enim——*an innatus.*

PAMPHILUS. Qui de nato vel innato requirit, sine dubio creaturæ in eo nullam habet opinionem, alioquin et hoc adduxisset ad inquisitionem. Et adjungit. *Vel Filius—condonatur.* Et post pauca ait. *Est etiam*——*repererit.* Hæc quidem inter principia primi libri *περὶ ἀρχῶν* disseruit, ut ostenderet quæ sint illa quæ manifeste in Ecclesiastica prædicatione tradita sunt, et quæ sint quæ non aperte definiuntur. De quibus singulis secundum eam divisionem quam supra ostendit, sparsim disputat in reliquo corpore librorum; ea quidem quæ ex definito prædicari ab Ecclesia supra docuit, omnibus adhibitis probamentis, ex Scripturis sanctis manifestius et constantius asserens; de his vero de quibus ostendit non manifeste, neque ex definito in Ecclesia prædicari, opinionibus magis, et his sensibus qui disputanti ei et tractanti de talibus occurrere potuerunt, quam certis aliquibus ac definitis assertionibus utitur, id est, discutiens et pertractans potius quam affirmans. In omnibus tamen sermonis sui meminit, ejus quem supra

exposuit, cum ait illam solam recipiendam et credendam esse veritatem, quæ in nullo Apostolicis et Ecclesiasticis dogmatibus adversatur: Et non solum in his libris quorum supra fecimus mentionem, sed et in omnibus quæ de Scripturis exponit, hac sententia uti solet, et in his præcipue in quibus plures unius capituli interpretationes exponit; hoc asserens, se quidem ne quid quod dici possit omitteret, plura vel diversa, prout sentire potuit, protulisse; illud autem debere teneri, quod *apostolicus atque ecclesiasticus lector probaret. Hoc idem facit etiam cum hæreticorum discutit sectas: quibus omnibus confutatis atque convictis, unam solam, eamque quam supra exposuit, Catholicæ veritatis sententiam tenet. De quibus singulis qualiter responderit hæreticis, et quomodo universa eorum dogmata destruens, ipse semper Apostolicam confirmaverit fidem, si velimus omnes sententias ejus congregare, et longum satis est, et erit tam nobis qui scribimus onerosum quam legentibus tædiosum. Sed sufficit pauca proferre, in quibus omnium profecto facile dignoscentur indicia. Neque enim contra Domini sententiam sentiendum est, ut ⁿ qui in paucis invenitur fidelis, non etiam in multis et haberi debeat et credi fidelis.

Primum ergo ex ejus libris ponemus exemplum quod illi superiori conveniat, ex eo libro quem in Epistolam Pauli Apostoli ad Titum scripsit de eo capitulo in quo dicit Apostolus; ° *Hæreticum hominem post unam correptionem devita; sciens quia perversus est, et peccat, qui est a semetipso damnatus.* De quo dicit qualis sit qui hæreticus, et qualis sit qui Catholicus est et Ecclesiasticus.

ORIGENES. (Comment. in Epist. ad Titum.) *Nomen hæresis,——misceri.* Et post hæc, paucis quibusdam per medium insertis, adjecit. *Quid vero sit——puritas.* Et post pauca addidit hæc. *Requisierunt——sicut illi.*

ⁿ Luc. xvi. 10.

° Tit. iii. 10, 11.

* (Vide quod paulo post sequitur.)

Istæ voces sunt ejus qui velut hæreticus accusatur, et corruptio ac perditio animarum, ab his qui nequaquam postium ori suo et claustra labris suis imponere a Propheta didicerunt. Quæ quidem non in publico ab eo dicta sunt, id est, in communi Ecclesiæ auditorio, ne forte putetur propter audientes favorabilem aptasse sermonem: sed ex illis hæc libris protulimus, quos in secreto apud semetipsum nullo arbitro intercedente dictabat. In quo attentius vos illud volo considerare quod dixit, quia “ si quis
 “ horum aliquid commutaverit, hæreticus est, ^q et peccat in
 “ subversione positus, et a semetipso damnatus, secundum
 “ Apostoli sententiam: cujus et nos auctoritati obsequentes
 “ eadem sentire debemus.” Cum ergo hæc ita se habeant, consequens arbitror interrogare istos ipsos accusatores ejus, si ipsi aliter quam ejus vocibus designatum est, vel de hæretico sentiunt, vel de catholico. Dicant ipsi quæ alia sunt Ecclesiastica dogmata, si hæc non sunt quæ superius ab illo digesta sunt. Et hæc quidem generaliter de omnibus Ecclesiasticis dogmatibus ab illo dicta sunt. Pergamus autem et quæ specialiter de singulis, et maxime de principalibus rebus, de sancta et beata Trinitate, id est, de Patre, et Filio, et Spiritu sancto senserit indicantes, et proferentes in medium ea quæ in diversis sui operis voluminibus inserta mandavit, et ut ipsius sententia de maximis et divinis rebus quæ fuerit ostendatur, et ^r duobus vel tribus vocum suarum testibus stet omne verbum defensionis ejus. Indicat ergo quid de Deo Patre omnipotente senserit in his ipsis libris, qui quam maxime ab accusatoribus celebrantur, id est, περὶ ἀρχῶν; scribens hæc.

CAPUT II.

De Deo Patre omnipotente.

ORIGENES. (Lib. i. De Princip. cap. i. num. 1.) *Omni igitur——specie constare.*

p Psal. cxiii. 3.

q Tit. iii. 2.

r Matt. xviii. 16.

PAMPHILUS. Hæc in primo libro *περὶ ἀρχῶν* scribit de Divina natura. In secundo vero, quia idem Deus veteris et novi Testamenti sit, hoc modo refert.

ORIGENES. (Cap. iv. num. 1.) *His per ordinem——præbitorem.*

PAMPHILUS. Post hæc in consequentibus multis argumentis atque exemplis Scripturarum affirmans, ostendit quoniam unus et idem Deus, Deus est Legis, et Evangeliorum, et Prophetarum, et Apostolorum, justus et bonus, visibilium et invisibilium ac totius universitatis Dominus. Quomodo ergo senserit de Deo Patre, ex his ejus scriptis quæ supra exposuimus, claruit. Videamus ergo nunc qualiter et de Dei Filio disserat.

CAPUT III.

De Deitate Filii Dei.

ORIGENES. (Lib. ii. De Princip. cap. vi. num. 1.) *Pro viribus——pertinent.*

PAMPHILUS. Unum istud testimonium de Deitate Filii Dei ex illis libris protulimus, qui maxime ab accusatoribus arguuntur. Dubium autem non est, quod eodem sensu etiam in cæteris sentiat, nec sibi sit ipse contrarius. De eo quod non sit Pater ante quam Filius, sed coæternus sit Filius Patri, in primo libro de Genesi hæc ait.

(ORIGENES.)

^s Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς πατὴρ εἶναι ἤρξατο, κωλυόμενος, ὥς οἱ γινόμενοι πατέρες ἄνθρωποι ὑπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι πω πατέρες εἶναι. εἰ γὰρ ἀεὶ τέλειος ὁ Θεός, καὶ πάρεστιν αὐτῷ δύναμις τοῦ Πατέρα αὐτὸν εἶναι, καὶ καλὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα τοῦ τοιούτου Υἱοῦ, τί ἀναβάλλεται, καὶ ἑαυτὸν τοῦ καλοῦ στηρίσκει, καὶ, ὥς

^s Hunc locum Græce exhibet Eusebius lib. i. adversus Marcellum Ancyranum, pag. 22.

ἔστιν εἰπεῖν, ἐξ οὗ δύναται Πατὴρ εἶναι Υἱοῦ ; τὸ αὐτὸ μέντοιγε καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λεκτέον.

ORIGENES. Non enim Deus, cum prius non esset Pater, postea Pater esse cœpit, velut impeditus aliquibus ex causis, quibus homines mortales impediri solent, ut non statim ex quo sunt, etiam patres esse possint. Si enim semper perfectus est Deus, nec deest ei

virtus qua Pater sit, et bonum est esse eum Patrem talis Filii ; quid differt, aut quid hoc bono se fraudat, et non statim, si ita dici potest, ex quo potest esse Pater, efficitur Pater ? Id ipsum autem etiam de Spiritu sancto dicendum est.

PAMPHILUS. Aliud testimonium de eadem re ex libris Epistolæ ad Hebræos. *Lux autem æterna——quando non erat.*

PAMPHILUS. Aliud testimonium de eadem re de libris Epistolæ ad Romanos (num. 4. et 5.) *Quod promiserat, inquit, per——quando non erat.*

PAMPHILUS. Item in libro primo περὶ ἀρχῶν (cap. 2. num. 2). Quod extra ullum initium est generatio Filii Dei. *Si ergo semel——Sapientiam.*

PAMPHILUS. Aliud testimonium de eisdem. (Ex eod. cap. num. 3.) *Qui autem initium——nominari potest.*

PAMPHILUS. Item aliud testimonium de eisdem. (Ex eod. cap. num. 9.) *Efficitur ergo——dicenda est.*

PAMPHILUS. Item aliud testimonium de eisdem. (Ex eod. cap. num. 11.) *Sempiternum, vel æternum——ab ipso Deo.*

PAMPHILUS. Item de æternitate Filii Dei, et inseparabilitate ejus a Patre, aliud testimonium de libro primo. (Ex eod. cap. num. 4.) *Infandum autem——Filius est.*

PAMPHILUS. Item de eodem aliud testimonium. (Homil. 9. in Jerem. * num. 4.)

* (Quæ quidem Homilia Græce extat.)

ORIGENES.

Ἰδωμεν δὲ τίς ἡμῶν
 ἔστιν ὁ Σωτήρ· ἀπαύγασ-
 μα δόξης. τὸ ἀπαύγασμα
 τῆς δόξης οὐχὶ ἅπαξ γε-
 γέννηται, καὶ οὐχὶ γεννᾶ-
 ται· ἀλλὰ ὅσον ἐστὶ τὸ
 φῶς ποιητικὸν τοῦ ἀπαν-
 γάσματος, ἐπὶ τοσοῦτον
 γεννᾶται τὸ ἀπαύγασμα
 τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. ὁ
 Σωτήρ ἡμῶν σοφία ἐστὶ
 τοῦ Θεοῦ. ἔστι δὲ ἡ σο-
 φία ἀπαύγασμα φωτὸς
 αἰδίου. εἰ οὖν ὁ Σωτήρ ἀεὶ
 γεννᾶται, καὶ διὰ τοῦτο
 λέγει· Πρὸ δὲ πάντων
 βουνῶν γεννᾶ με· οὐχὶ δέ·
 πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γε-
 γέννηκέ με, ἀλλὰ πρὸ
 πάντων βουνῶν γεννᾶ με·
 καὶ ἀεὶ γεννᾶται ὁ Σωτήρ
 ὑπὸ τοῦ Πατρός.

(Interpretatio Rufini.)

Videamus ergo quis sit Sal-
 vator noster. Splendor dicitur
 gloriæ, id est, æternæ lucis
 splendor; et certum est quod
 splendor ex lumine inseparabi-
 liter generatur, et donec per-
 manet lux, permanet semper et
 splendor. Salvator ergo noster
 qui sapientia est (Sapientia
 autem Dei ipsa est splendor
 æternæ lucis) inseparabiliter
 et indesinenter generatur ex
 patre. Sic enim et ipsa de se
 sapientia per Salomonem dicit :
Ante omnes colles generat me.
 Non enim dixit: ante omnes
 colles genuit me, sed generat
 me. In quo significantia sem-
 pternitatis est.

Interpretatio Nova.

“Videamus autem quis sit Salvator noster: Splendor est
 “gloriæ. Splendor gloriæ non semel nascitur, et deinceps nasci
 “desinit: sed quamdiu existit lux, efficiens splendoris, tamdiu
 “gignitur splendor gloriæ Dei. Salvator noster est sapientia
 “Dei. Sapientia vero splendor est lucis æternæ. Si ergo Sal-
 “vator semper gignitur, et propter hoc dicit: ¹*Ante omnes*
 “*colles generat me*: non vero: ante omnes colles genuit me, sed
 “ante omnes colles generat me: et si semper ex patre gene-
 “ratur Salvator,” &c.

¹ Prov. viii. 25.

CAPUT IV.

De Spiritu Sancto.

In libro secundo. ORIGENES. (De Princip. lib. ii. cap. vii. num. 1.) *Tempus est—prædicari.*

PAMPHILUS. Quod eadem sit inconvertibilitas Spiritus Sancti, quæ Patris et Filii. De libro i. περὶ ἀρχῶν.

ORIGENES. (Ex lib. i. De Princip. cap. viii. num. 5.) *Nulla ergo natura est—recepisse quod bonum est.*

PAMPHILUS. Et post pauca addidit. *Nulla ergo—studii quantitate.*

PAMPHILUS. Quod æqualis sibi sit Trinitas, et quod Spiritus sanctus non sit creatura. De libro primo περὶ ἀρχῶν. (cap. iii. num. 2.) *De Spiritu vero sancto—neque in futuro.*

PAMPHILUS. Et post pauca adjecit. (Ex eod. cap. num. 3.) *Verumtamen—diceretur.*

PAMPHILUS. Et insertis compluribus testimoniis de virtute Spiritus sancti, post aliquanta etiam hæc adjecit. (Ex eod. cap. num. 4.) *Si revelante Filio—sanctus.*

PAMPHILUS. Et post pauca adjecit. (Ex eod. cap. num. 5. 6.) *Rectum tamen—describamus*.*

PAMPHILUS. Et post multam de Patre et Filio per Scripturarum exempla assertionem, addidit hæc. (Ex eod. cap. num. 7.) *Spiritus vero—in Spiritum sanctum.*

PAMPHILUS. Quod sicut Pater novit initia omnium quæ

* (Ad superiora Delarueus apposuit Græca illa Origenis, quæ attulit Imp. Justinianus calce Epist. ad Mennam. 'Ο μὲν Θεὸς καὶ Πατὴρ συνέχων τὰ πάντα φθάνει εἰς ἕκαστον τῶν ὄντων μεταδιδούς ἕκαστῳ ἀπὸ τοῦ ἰδίου τὸ εἶναι· ὧν γὰρ ἐστίν. ἐλάττων δὲ πρὸς τὸν Πατέρα ὁ Υἱὸς φθάνων ἐπὶ μόνα τὰ λογικά. δεύτερος γὰρ ἐστι τοῦ Πατρὸς. ἔτι δὲ ἥττον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ μόνοις τοῖς ἁγίοις διικνούμενον. ὥστε κατὰ τοῦτο μείζων ἢ δύναμις τοῦ Πατρὸς παρὰ τὴν υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. πλείων δὲ ἢ τοῦ Υἱοῦ παρὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ πάλιν διαφέρουσα μᾶλλον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ δύναμις παρὰ τὰ ἄλλα ἅγια. Sed hæc ad Latina pertinere non videntur.

sunt et fines, sic et Filius, sic et Spiritus sanctus sciat, eo quod Deo possibile est omnem creaturam cognoscere. De quarto libro περὶ ἀρχῶν. (num. 26.) *Paulus*——*sæculo sæculorum*.

CAPUT V.

De incarnatione Verbi Dei.

(Ex lib. iv. *De Princip.* num. 1—5.)

Rufini Interpretatio.

ORIGENES. In omni orbe terrarum, in omni Græcia, atque exteris nationibus innumeri sunt et immensi, qui relictis patriis legibus, et his quos putabant Deos, vel observantia Moysi legis, in discipulatum se Christi, cultumque tradiderunt; et hoc non sine ingenti odio eorum qui simulacra venerantur: ita ut ab his frequenter et cruciatibus affligantur, nonnunquam etiam agantur in mortem. Amplectuntur tamen et cum omni affectu custodiunt

Πᾶσα δὲ Ἑλλὰς, καὶ βάρβαρος ἢ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἡμῶν, ζηλωτὰς ἔχει μυρίους, καταλιπόντας τοὺς πατέρας νόμους καὶ νομιζομένους Θεοὺς, τῆς τηρήσεως τῶν Μωσέως νόμων, καὶ τῆς μαθητείας τῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγων· καίτοι γε μισουμένων μὲν ὑπὸ τῶν τὰ ἀγάλλατα προσκυνούντων, τῶν τῷ Μωσέως νόμῳ προστιθεμένων· καὶ τὴν ἐπὶ θανάτῳ δὲ πρὸς τῷ μισεῖσθαι, κινδυνευόντων τῶν

Interpretatio Nova.

At universa tum Græcia, tum quæ per universum nostrum terrarum orbem patet Barbaria, innumeros habet qui derelictis patriis legibus et diis receptis, summo studio Mosaicas leges et disciplinam verborum Jesu Christi custodiunt, quamvis simulacrorum cultoribus odio sint qui Mosaicæ legi adhærent; et præter odium, in vitæ periculo versentur qui Jesu Christi doctrinam

τὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ
λόγον παραδεξαμένων. καὶ
ἐὰν ἐπιστήσωμεν πῶς ἐν
σφόδρα ὀλίγοις ἔτεσι, τῶν
ὁμολογούντων τὸν Χρισ-
τιανισμὸν ἐπιβουλευομέ-
νων, καὶ τινῶν διὰ τοῦτο
ἀναιρουμένων, ἐτέρων δὲ
ἀπολλύντων τὰς κτήσεις,
δεδύνηται ὁ λόγος, καί-
τοιγε οὐδὲ τῶν διδασκά-
λων πλεοναζόντων, παν-
ταχόσε κηρυχθῆναι τῆς
οἰκουμένης, ὥστε Ἑλλη-
νας καὶ βαρβάρους, σο-
φούς τε καὶ ἀνοήτους
προσθέσθαι τῇ διὰ Ἰησοῦ
θεοσεβείᾳ, μεῖζον ἢ κατὰ
ἄνθρωπον τὸ πρᾶγμα εἶ-
ναι λέγειν οὐ διστάζομεν.
μετὰ πάσης ἐξουσίας καὶ
πειθοῦς [†] τῆς περὶ τοῦ

doctrinæ Christi sermonem.
Et est videre quomodo brevi
tempore ipsa religio creverit
pœnis cultorum mortibusque
proficiens, sed et bonorum di-
reptionibus, atque omni ab his
afflictionum genere tolerato.
Et eo maxime mirum est, quod
ne doctores quidem ipsi vel
satis idonei sunt, vel satis plu-
res. Prædicatur tamen sermo
iste in omni orbe terrarum, ita
ut Græci ac barbari, sapientes
et insipientes, religionem Chris-
tianæ doctrinæ suscipiant. Ex
quo dubium non est non hæc
humanis viribus aut opibus agi,
ut cum omni potestate et per-

susceperunt. Quod si ad id quoque animum attenderimus quo
pacto annis tam paucis, tot insidiis structis adversus Christianos,
quorum nonnulli necati, alii bonis mulcati sunt, potuerit hæc
doctrina, licet alioqui non magna sit doctorum copia, ubique ter-
rarum prædicari, ita ut Græci et Barbari, sapientes et insipi-
entes, ad verum per Jesum Christum Dei cultum sese adjunxe-
rint, rem humanis viribus majorem dicere non dubitabimus,
cum præsertim summa cum potestate et fiducia docuerit Christus
numquam suam victum iri doctrinam. Itaque jure pro Oraculis

[†] (for. τὸ.)

suasione sermo Jesu Christi apud omnium mentes atque animos convalescat. Nam et prædicta esse ab eo hæc ipsa, et divinis ab eo responsis confirmata, manifestum est, cum dicit, quia : ^r *Apud præsides et judices adducemini propter me in testimonium ipsis et gentibus.* Et iterum : ^s *Multi mihi dicent in illa die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo manducavimus et bibimus et in nomine tuo dæmonia ejecimus. Et dicam illis : Disscedite a me operarii iniquitatis : nunquam vos cognovi.* Quæ si ita quidem dicta ab eo fuissent, nec ad finem tamen ea quæ prædicta sunt, pervenissent, fortassis minus esse vera viderentur nec habere ali-

κρατυνθήσεσθαι τὸν λόγον τοῦ Ἰησοῦ διδάξαντος, ὥστε εὐλόγως χρησµοὺς ἂν νοµίσαι τὰς φωνὰς αὐτοῦ, οἷον, ὅτι Ἐπὶ βασιλέων καὶ ἡγεµόνων ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐµοῦ, εἰς µαρτύριον αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἔθνεσι. καὶ, Πολλοὶ ἐρουσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ ὀνόματί σου ἐφάγοµεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου ἐπίοµεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου δαιµόνια ἐξεβάλοµεν ; καὶ ἐρῶ αὐτοῖς, Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐµοῦ οἱ ἐργαζόµενοι τὴν ἀνοµίαν, οὐδέποτε ἔγνων ὑµᾶς. Εἰρηκέναι µὲν γὰρ ταῦτα ἀποφθεγγόμενον µάτην, ὥστε αὐ-

habendæ sunt ejus voces, quales hæc sunt : *Ad reges et præsides ducemini propter me, in testimonium illis et gentibus. Et multi dicent mihi in illa die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo manducavimus, et in nomine tuo bibimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus ? Et dicam eis : Disscedite a me qui operamini iniquitatem. Nunquam novi vos.* Hæc enim temere prolata, nec proinde vera esse, forte olim verisimile erat : at cum deinde evenerint quæ tanta cum auctoritate dicta fuerant, perspicuum est Deum vere hominem factum salutarem hominibus doctrinam tradidisse. Quid

^r Matth. x. 18.

^s Matth. vii. 22, 23. (Sed diversa illa a receptis.)

τὰ μὴ ἀληθῇ γενέσθαι, τάχα εἰκὸς ἦν· ὅτε δὲ ἐκβέβηκε τὰ μετὰ τοσαύτης ἐξουσίας εἰρημένα, ἐμφαίνει Θεὸν ἀληθῶς ἐνανθρωπήσαντα σωτήρια δόγματα τοῖς ἀνθρώποις παραδεδωκέναι. Τί δὲ δεῖ λέγειν καὶ ὅτι * προεφητεύθη ὁ Χριστὸς, τότε ἐκλείψει τοὺς ἐξ Ἰουδα ἄρχοντας καὶ ἡγουμένους ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, δηλονότι ἡ βασιλεία, καὶ ἐπιδημήσῃ ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία; σαφῶς γὰρ ἐκ τῆς ἱστορίας δῆλον, καὶ ἐκ τῶν σήμερον ὁρωμένων, ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων Ἰησοῦ, οὐκ ἔτι βασιλεῖς Ἰουδαίων ἐχρημάτισαν· πάντων τῶν Ἰουδαϊκῶν

quid auctoritatis: nunc vero cum in effectum res quæ fuerant ab eo prædictæ, perveniunt, cum tanta autem potestate atque auctoritate prædicta sint, manifestissime declaratur Deum vere esse, qui homo factus salutaria præcepta hominibus tradidit. Quid vero inde dicendum est, quod prophetæ de ipso ante prædixerint ^t non cessaturos principes ex Juda, neque duces ex femoribus ejus, usque quo veniat ille cui repositum est, regnum scilicet, et usque quo veniat expectatio gentium? Manifestissime enim ex ipsa historia apparet, et ex his quæ hodie pervidentur, quia ex temporibus Christi ultra reges apud Judeos non exstiterunt. Sed et omnes illæ ambitiones Judaicæ, in quibus jactantiæ quamplurimum gerebant, et in

vero attinet dicere prænuntiatum fuisse Christum, tunc nempe *defuturos principes ex Juda et duces de femore ejus, cum venisset cui repositum est, regnum videlicet, et prodiisset expectatio gentium?* Ex historia enim et iis quæ hodie cernuntur, manifestum est a Christi temporibus nullos deinde Judæorum reges exstitisse, fractis et dissipatis rebus omnibus Judaicis quibus gloriabantur; templo nempe, altari, rei divinæ consueto ritu, et indumentis

* (For. excidit ὅταν ἔλθῃ post πρ.)

^t Gen. xlix. 10.

quibus gloriabantur, id est, vel de templi decore, vel de altaris insignibus, atque omnibus illis sacerdotalibus infulis, indumentisque pontificum, simul universa destructa sunt. Completa est enim Prophetia quæ dixerat : ^u *Per dies multos sedebunt filii Israel sine rege sine principe : non erit hostia, nec altare, nec sacerdotium, nec responsa.* His ergo testimoniis utimur adversus eos qui videntur asserere de his quæ in Genesi ab Jacob dicta sunt de Juda, et dicunt permanere adhuc principem ex genere Judæ, istum videlicet, qui est gentis ipsorum princeps, quem nominant Patriarcham : nec deficere posse de semine ejus, qui permaneat usque ad adventum ejus

πραγμάτων ἐν οἷς ἐσεμνύνοντο, λέγω δὲ τῶν τε κατὰ τὸν ναὸν, καὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὴν ἐπιτελουμένην λατρείαν, καὶ τὰ ἐνδύματα τοῦ ἀρχιερέως, καταλελυμένων. ἐπληρώθη γὰρ ἡ λέγουσα προφητεία· Ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἀρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ιερατείας, οὐδὲ δῆλων. καὶ τούτοις χρώμεθα τοῖς ῥητοῖς, πρὸς τοὺς ἐν τῷ θλίβεσθαι ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Γενέσει ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ πρὸς τὸν Ἰούδαν εἰρημένων, φάσκοντας τὸν ἐθνάρχην ἀπὸ τοῦ Ἰούδα γένους τυγχάνοντα ἄρχειν

pontificis. Impleta est quippe Prophetia quæ dicit : *Per dies multos sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine responsis.* Quibus verbis utimur adversus eos qui dum urgentur iis quæ in Genesi ab Jacob ad Judam dicta sunt, permanere etiamnum ex genere Judæ asserunt Principem qui populo dominetur ; neque defuturos ex semine ejus duces usque ad eum quem sibi animo fingunt Christi ad-

^u Osea iii. 4.

τοῦ λαοῦ, οὐκ ἐκλείψοντων
 τῶν ἀπὸ τοῦ σπέρματος
 αὐτοῦ, ἕως ἧς φαντάζονται
 Χριστοῦ ἐπιδημίας. εἰ γὰρ
 ἡμέρας πολλὰς καθίσονται
 οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος
 βασιλέως, μηδὲ ὄντος ἄρ-
 χοντος, οὐκ οὔσης θυσίας,
 οὐδὲ θυσιαστηρίου, οὐδὲ
 ἱερατείας, οὐδὲ δήλων· ἐξ
 οὗ δὲ κατεσκάφη ὁ ναὸς,
 οὐκ ἔτι θυσία, οὐδὲ θυσια-
 στήριον, οὐδὲ ἱερατεία· δη-
 λον ὅτι ἐξέλιπεν ἄρχων
 ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ
 τῶν μηρῶν αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ
 ἡ προφητεία φησὶν, Οὐκ
 ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα,
 καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μη-
 ρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ
 τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, δηλόν
 ὅτι ἐλήλυθεν ὃ τὰ ἀπο-
 κείμενα, ἡ προσδοκία τῶν
 ἐθνῶν. καὶ τοῦτο σαφὲς

Christi quem sibi ipsi descri-
 bunt. Sed si verum est quod
 ait Propheta, quia *dies multos*
sedebunt filii Israel sine rege sine
principe, nec est sacrificium, ne-
que altare, neque sacerdotium ;
 et ex quo utique subversum est
 templum, nec hostiæ offerun-
 tur, nec altare invenitur, nec
 sacerdotium constat : certissi-
 mum est defecisse principem
 ex Juda, sicut scriptum est, ^x *et*
ducem ex femoribus ejus usque
quo veniat ille cui repromissum
est. Constat ergo quia venit
 ille *cui repositum est*, in quo
 exspectatio gentium est. Quod
 manifeste videtur impletum de
 multitudine eorum qui per
 Christum Deo ex diversis gen-
 tibus crediderunt. Sed et in

ventum. Si enim *per dies multos sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine responsis ;* ex quo autem eversum est templum, non est sacrificium, non altare, non sacerdotium : perspicuum est defecisse principem ex Juda, et ducem de femore ejus. Quoniam igitur Prophetia dicit : *Non deficiet princeps ex Juda, nec dux de fe-*

x Genes. xlix. 10.

Deuteronomii cantico per prophetiam designatur pro peccatis prioris populi futura esse insensatae gentis electio: non alia utique quam hæc quæ per Christum facta est. Sic enim ait; *γ Exacerbaverunt me in simulachris suis, et ego in zelo concitabo eos, in gente insipiente irritabo illos. Est ergo satis evidenter agnoscere, quemadmodum Hebræi qui Deum exacerbasse dicuntur in his qui non sunt Dii, et irritasse eum in simulachris suis, irritati sunt et ipsi in zelotypiam per gentem insipientem, quam Deus*

elegit per adventum Christi more ejus, donec veniant reposita ei: venit certe cui reposita sunt, expectatio gentium. Quod et manifestum est ex multitudine gentium, quæ per Christum in Deum crediderunt. In Deuteronomii quoque cantico stultarum gentium propter prioris populi peccata futura electio prophetice declaratur, quæ non per alium quam per Jesum facta est. Ipsi enim, inquit, me provocaverunt in eo qui non erat Deus, et irritaverunt in idolis suis: et ego provocabo eos in eo qui non est populus, et in gente stulta ir-

ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐθνῶν τῶν διὰ Χριστοῦ πεπιστευκότων εἰς τὸν Θεόν. Καὶ ἐν τῇ τοῦ Δευτερονομίου δὲ ᾠδῇ προφητικῶς δηλοῦνται ἡ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ προτέρου λαοῦ ἐσομένη τῶν ἀσυνέτων ἐθνῶν ἐκλογὴ, οὐ δι' ἄλλου τινὸς ἢ τοῦ Ἰησοῦ γεγενημένη. Αὐτοὶ γάρ, φησι, παρεξήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῶ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ γὰρ παραξήλωσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, καὶ ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργισῶ αὐτούς. καὶ ἔστι σφόδρα τρανῶς καταλαβεῖν δυνατὸν, τίνα τρόπον οἱ λεγόμενοι παρεξήλωκεναι τὸν Θεὸν Ἑβραῖοι ἐπὶ τῷ οὐ Θεῷ, καὶ παρωργικέναι αὐτὸν ἐν τοῖς

εἰδώλοις αὐτῶν, παρωξύν-
θησαν εἰς ζήλοτυπίαν ἐπὶ
τῷ οὐκ ἔθνει τῷ ἄσυνέτῳ·
ὅπερ ὁ Θεὸς ἐξελέξατο διὰ
τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ
Ἰησοῦ, καὶ τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ. Βλέπομεν γοῦν τὴν
κλῆσιν ἡμῶν, ὅτι οὐ πολ-
λοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ
πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ
εὐγενεῖς, ἀλλὰ τὰ μωρὰ
τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ
Θεὸς ἵνα κατασχύνῃ τοὺς
σοφούς· καὶ τὰ ἀγενῆ καὶ
ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ
Θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα
ἐκείνα τὰ πρότερον ὄντα
καταργήσῃ· καὶ μὴ καν-
χίσηται ὁ κατὰ σάρκα
Ἰσραὴλ, καλούμενος ὑπὸ
τοῦ ἀποστόλου σὰρξ,
ἐνώπιον Θεοῦ. Τί δὲ δεῖ

λέγειν περὶ τῶν ἐν Ψαλ-

Jesu et discipulos ejus. Sic
enim dicit Apostolus ; ^z *Videte*
enim vocationem vestram, fra-
tres ; quoniam non multi sapien-
tes inter vos secundum carnem,
non multi potentes, non multi
nobiles ; sed quæ stulta sunt
mundi elegit Deus, et ea quæ
non sunt, ut ea quæ erant prius,
destrueret. Non ergo gloriatur
carnalis Israel ; ita enim ab
Apostolo vocatur ; a *Non, in-*
quam, gloriatur caro in con-
spectu Dei. Sed et de his quæ
in Psalmis prophetantur de
Christo, quid dicendum est, in
eo maxime qui superscribitur,
Canticum pro dilecto, ubi re-

ritabo illos. Atque aperte omnino perspicere licet quo pacto
Hebræi, qui Deum dicuntur in eo qui non erat Deus ad æmula-
tionem provocasse, et ipsum irritasse in idolis suis, incitati sint
ad æmulationem in non gente, et in gente stulta quam elegit
Deus per adventum Jesu Christi, et discipulos ejus. *Videmus*
igitur vocationem nostram, quia non multi sapientes secundum
carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed stulta mundi
elegit Deus, ut confundat sapientes ; et ignobilia et contemptibilia

^z 1 Cor. i. 26—28.

^a Ibid. v. 29.

fertur ^bquia *lingua* ejus *calamus scribæ velociter scribentis*: *decorus specie super filios hominum* quoniam *effusa est gratia in labiis ejus*? Indiciū autem *effusæ gratiæ in labiis ejus* hoc est, quod brevi tempore trans-
acto doctrinæ ejus, (anno enim et aliquot mensibus docuit) universus tamen orbis prædicatione ac fide pietatis ejus impletus est. Orta est ergo ^c*in diebus ejus justitia et multitudo pacis* permanens usque in finem, qui finis ablatio lunæ appellata est, et *dominatur a mari usque ad mare, et a flumine us-*

μοῖς προφητειῶν περὶ Χριστοῦ; ὥδῃς τινος ἐπιγεγραμμένης Ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ, οὗ ἡ γλῶσσα λέγεται εἶναι κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου· ὥραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἐπεὶ ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ. Τεκμήριον γὰρ τῆς ἐκχυθείσης χάριτος ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ, τὸ ὀλίγου διαγεγεννημένου χρόνου τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, (* ἐν αὐτὸν γὰρ που καὶ μῆνας ὀλίγους ἐδίδαξεν,) πεπληρῶσθαι τὴν οἰκουμένην τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ θεοσεβείας. Ἀνατέταλκε γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης παραμένον ἕως συντελείας, ὃ

elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ erant prius, destrueret; et ne gloriatur coram Deo qui secundum carnem est Israel, ab Apostolo *caro* appellatus. Quid autem opus est de iis dicere quæ de Christo præcinuntur in Psalmis, ubi *Canticum* inscribitur *pro dilecto*, cujus *lingua* esse dicitur *calamus scribæ velociter scribentis*: *ipse speciosus forma præ filiis hominum, quoniam diffusa est gratia in labiis ejus*? Indiciū enim diffusæ gratiæ in labiis ejus hoc est, quod licet pauco tempore docuerit, (annum enim

* (At vide Origenem ipsum lib. ii. *Contra Celsum*, cap. 12.)

^b Psal. xliv. 2, 3.

^c Psal. lxxi. 7, 8.

ἀντανάίρεσις ὠνόμασται
σελήνης, καὶ μένει κατα-
κυριεύον ἀπὸ θαλάσσης
ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ
ποταμῶν ἕως περάτων τῆς
οἰκουμένης. Καὶ δέδοται
σημεῖον τῷ οἴκῳ Δαυίδ· Ἡ
παρθένος γὰρ ἔτεκε, καὶ ἐν
γαστρὶ ἔσχε, καὶ ἔτεκεν
υἷον. καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ
Ἐμμανουήλ, ὅπερ ἐστὶ
μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. πεπλή-
ρωται, * ὡς ὁ αὐτὸς προ-
φήτης φησὶ, Μεθ' ἡμῶν
ὁ Θεός. Γνωτε ἔθνη, καὶ
ἡττᾶσθε, ἰσχυρότες ἡτ-
τᾶσθε. ἡττήμεθα γὰρ καὶ
νενικήμεθα οἱ ἀπὸ τῶν
ἐθνῶν ἐαλωκότες ὑπὸ τῆς
χάριτος τοῦ λόγου αὐτοῦ.
Ἀλλὰ καὶ προεῖρηται τό-
πος γενέσεως αὐτοῦ ἐν

que ad fines orbis terræ. ^d Da-
tum est autem et signum do-
mui David. ^e *Virgo* enim in
ventre concepit, et peperit *Em-
manuel*, quod interpretatur no-
biscum Deus, et impletum est
quod ait ipse propheta: ^f *Nobis-
cum Deus* scitote gentes et vin-
cimini. Victi enim nos sumus
et superati ex gentibus, et
velut exuviae ejus existimus qui
ejus gratiae nostra colla subje-
cimus. Sed et locus nativi-
tatis ejus praedictus est in Mi-
chæa propheta dicente: ^g *Et*

et menses aliquot docuit) universus tamen orbis doctrina ejus et vero per ipsum Dei cultu impletus est. Orta est enim *in diebus ejus justitia et abundantia pacis*, permanens usque ad consummationem quæ ablatio lunæ vocata est: *et dominatur a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum.* Datum est præterea signum domui David. *Virgo* enim peperit, et concepit; et peperit *filium*, et nomen ejus *Emmanuel*, quod est *nobiscum Deus*. Id impletum est quod ait idem propheta: *Nobiscum Deus*: cognoscite gentes et vincimini, potentes cedite. Superati

* (*for. ð*, ut vet. Rufini interp.)

^d Esai. vii. 14.

^e Matth. i. 23.

^f Esai. viii. 9.

^g Mich. v. 2.

tu Bethleem terra Juda nequaquam exigua es in ducibus Juda: ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. Sed et ^hSeptimanæ annorum impletæ sunt usque ad Christum ducem, quas prædixerat Daniel propheta. Adest nihilominus et is qui per Job prædictus est ⁱ belluam ingentem consumpturus, qui et ^k dedit potestatem familiaribus suis discipulis calcare super serpentes et scorpiones et supra omnem virtutem inimici, nihil ab eo nocendis.

τῷ Μιχαίᾳ· Καὶ σὺ γάρ, φησι, Βηθλεὲμ γῇ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὃς τις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. Καὶ ἐβδομήκοντα ἐβδομάδες ἐπληρώθησαν ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου κατὰ τὸν Δανιήλ· ἦλθέ τε κατὰ τὸν Ἰὼβ ὁ τὸ μέγα κῆτος χειρωσάμενος, καὶ δεδωκὼς ἐξουσίαν τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς πατεῖν ἐπάνω ὀφείων, καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, οὐδὲν ὑπ' αὐτῶν ἀδικουμένοις. (Græca eruta sunt ex capite primo *Philocaliæ*.)

enim et victi sumus quos ex gentibus gratia doctrinæ ejus cepit. Sed et locus natalium ejus prædictus est apud Michæam: *Et tu enim, inquit, Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exibat dux qui regat populum meum Israel.* Et septuaginta hebdomades impletæ sunt usque ad Christum ducem, juxta Danielelem: venitque is qui in libro Job dicitur ingentem cetum subegisse, et qui veris suis discipulis proculcandi serpentes et scorpeos potestatem dedit, et omnem inimici vim ita proterendi, ut nihil ab illis lædantur.

^h Dan. ix. 24.ⁱ Job. iii. 8.^k Luc. x. 19.

PAMPHILUS. Hæc est de summis rebus, id est, de sancta Trinitate, Origenis fides, quam ex paucissimis testimoniis de quampluribus ejus voluminibus assumtis edocuimus. Et quid tam rectum, quid tam verum, quid tam catholicum, quid certe ad instructionem omnium magis utile; vel apud istos certe ipsos qui inimica adversus eum mente deserviunt, quid tam irreprehensibile? Et quidem in summa hæc posuisse de fidei ejus documento ac probatione sufficeret, nisi etiam ad reliqua his qui eum criminantur, respondere necessarium videretur. Intueamur tamen quæ sint istæ ipsæ criminationes quæ a malevolis intenduntur.

Prima illa est, quod aiunt eum innatum dicere Filium Dei.

Secunda, quod * dicunt per prolationem, secundum Valentini fabulas, in subsistentiam venisse Filium Dei dicere.

Tertia, quæ his omnibus valde contraria est, quod dicunt eum, secundum Artemam vel Paulum Samosatenum, purum hominem, id est, non etiam Deum dicere Christum Filium Dei.

4. Post, ista est, quæ istis omnibus adversatur, (cæca enim est malitia) quod dicunt eum dicere, *δοκῆσαι*, id est, putative tantum, et per allegoriam, non etiam secundum ea quæ per historiam referuntur, gesta esse omnia quæ a Salvatore gesta sunt.

5. Alia quoque criminatio est, qua asserunt eum duos Christos prædicare.

6. Addunt illud quoque quod historias corporales, quæ per omnem sanctam Scripturam referuntur de gestis Sanctorum, penitus deneget.

7. Sed et de resurrectione mortuorum, et de impiorum poenis non levi impugnant eum calumnia, velut negantem peccatoribus inferenda esse supplicia.

8. Quidam vero disputationes ejus vel opiniones, quas de animæ statu vel dispensatione disseruit, culpant.

* (*cor.* dicunt eum per)

9. Ultima vero omnium est criminatio illa, quæ cum omni infamatione dispergitur, μετενσωματώσεως, id est, quod humanas animas in muta animalia, vel serpentes, vel pecudes asserat transmutari post mortem, et quod etiam ipsæ mutorum animalium animæ rationabiles sint. Quam criminationem idcirco novissimam posuimus, ut plura de libris ejus¹ coacervantes exempla evidentius ejus falsitas nosceretur.

Si ergo bene meminimus ordinis criminationum quem supra conscripsimus, incipiamus a prima.

Responsio ad primam criminationem.

Quod ex Deo Patre natus est Filius, et unius est cum Patre substantiæ: alienus vero a substantiis creaturarum.

Ex primo libro Epistolæ ad Romanos. (num. 5.)

ORIGENES. *Quærat fortasse—progenitum.* PAMPH. De eisdem in quinto libro de Evangelio secundum Joannem. *Unigenitus—adoptione Filius est.* PAMPH. Item in ipso libro. ORIGENES. *Unus ergo—filii Excelsi omnes.*

PAMPHILUS. ^m De libris Epistolæ ad Hebræos, quomodo *ὁμοούσιος* est cum Patre Filius, id est, unius cum Patre substantiæ, alienus autem a substantiis creaturæ.

ORIGENES. *Interrogamus—præstantior.* PAMPH. Et post pauca in eodem libro. ORIGENES. *Cum autem—purissima.* PAMPH. Et post aliquanta. *Oportet autem—vel vapor.*

PAMPHILUS. Satis manifeste, ut opinor, et valde evidenter ostensum est, quod Filium Dei de ipsa Dei substantia natum dixerit, id est, *ὁμοούσιον*, quod est, ejusdem cum Patre substantiæ; et non esse creaturam, neque per adoptionem, sed natura Filium verum, ex ipso Patre generatum.

Superest ut et secundæ criminationi illatæ sibi ab accusatoribus, per nos quidem prolatis sed suis verbis ipse respondeat, duobus vel tribus testimoniis adhibitis, ⁿ quibus æquum est secundum legem nostram omne verbum stare.

¹ (Sermo est vitiosus.)

^m (for. Ex)

ⁿ 2 Cor. xiii. 1.

Responsio ad secundam criminationem.

*Quod non per prolationem natum dicat esse Filium Dei
secundum Valentini impietatem.*

ORIGENES. (Lib. I. *De Princip.* cap. ii. num. 6.) *Ego arbitror——lumen.*

PAMPHILUS. De his ipsis ex quarto libro *περὶ ἀρχῶν.* (num. 28.)

ORIGENES.

Rufini Interpretatio.

^mΩρα ἐπαναλαμβάνοντα
περὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ
ἀγίου Πνεύματος, ὀλίγα
τῶν τότε παραλελειμμέ-
νων διεξελεθεῖν περὶ Πα-
τρὸς, ὡς ἀδιαίρετος ὢν καὶ
ἀμέριστος Υἱοῦ γίνεται
Πατὴρ, οὐ προβαλὼν αὐ-
τὸν, ὡς οἴονταί τινες· εἰ
γὰρ προβολή ἐστιν ὁ Υἱὸς
τοῦ Πατρὸς, καὶ γεννᾷ μὲν
ἐξ αὐτοῦ ὅποια τὰ τῶν
ζώων γεννήματα, ἀνάγκη
σῶμα εἶναι τὸν προβάλ-
λοντα, καὶ τὸν προβεβλη-
μένον.

Tempus est, decursis his
quæ de Patre et Filio et Spi-
ritu sancto disseruimus, de illis
quoque quæ a nobis relictæ fu-
erant, pauca repetere. Deus
Pater cum et * invisibilis sit et
inseparabilis a Filio, non per
prolationem ab eo, ut quidam
putant, generatus est Filius.
Si enim prolatio est Filius
Patris, prolatio vero dicitur quæ
talem significat generationem,
qualis animalium vel hominum
solet esse progenies; neces-
sario corpus est et is qui pro-
tulit, et is qui prolatus est.

Interpretatio Nova.

Tempus est ut nonnulla de Patre et Filio et Spiritu sancto
repetamus, et pauca quæ tunc prætermisimus, persequamur de
Patre; qui cum in nullas partes dividi queat, Filii tamen fit
Pater, non emittens illum, ut quidam putant. Nam si Filius
est prolatio Patris, qui illum de se ipso generet ad eum modum
quo de se animalia gignunt; necessario corpus est tum qui
emittit, tum qui emittitur.

^m Græca hæc desumpta sunt e libro primo Eusebii contra Marcellum An-
cyranum. p. 22. ed. Paris.

* (cor. indivisibilis)

PAMPHILUS. Tum deinde in consequentibus vehementius adversus Valentini hæresim talia describentem invectus, longe his contrariam suam sententiam secundum Catholicæ fidei protulit veritatem. Ex secundo libro secundum Joannem de his ipsis. *Unigenitus ergo——attraxerit.*

PAMPHILUS. Sufficiat per hæc respondisse secundæ criminationi. Nunc consequenter respondebimus etiam his qui purum hominem, id est, sine Deo, ab eo dici asserunt Christum.

Responsio ad tertiam criminationem.

Quod non purus homo, sed divinæ naturæ sit Christus.

De primo libro Epistolæ ad Galatas.

ORIGENES. *Ex eo quod——per hominem.*

PAMPHILUS. Hæc in initio Epistolæ dicens, in sequentibus libri ipsius similia adjecit, exponens illud capitulum in quo scriptum est: ⁿ *Notum autem vobis facio, fratres, evangelium quod prædicavi vobis, quoniam non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, sed per revelationem Jesu Christi.*

ORIGENES. (Ibidem.) *Adverte ergo——loquitur Christus.*

PAMPHILUS. Tempus est his ita evidenter ostensis nos etiam ad insequentis criminationis tendere defensionem, brevitatibus studio paucorum testimoniorum probatione contentos.

Responsio ad quartam criminationem.

Adversum eos qui dicunt, eum per allegorias adimere omnia quæ a Salvatore scripta sunt corporaliter facta.

ORIGENES. (Ibid.) *Adjungendum est——ex muliere.*

PAMPHILUS. * Quid tam evidenter aut integre, quam ex his omnibus quæ scripsit, confirmatur ab eo, et Domini-

ⁿ Galat. i. 11, 12.

* (Sic MSS. et editi priores. Sed editor Benedictinus verbum confirmatur censuit repetendum.)

eorum gestorum veritas, et historiæ Scripturarum fides? Sed persequamur consequenter etiam alia, in quibus accusatur quasi duos Christos dicens, unum Deum Verbum, et alium Jesum Christum qui ex Maria natus est.

Responsio ad quintam criminationem.

Quod unus est Christus Filius Dei.

Ex primo libro de Esaia.

ORIGENES. *Sicut dicit Apostolus——facit.*

PAMPHILUS. Unum hoc testimonium est quod Christus * verus unus sit, qui participatione sui multos facit Christos. Adhibeamus tamen et aliud ex primo libro de Evangelio secundum Matthæum, in quo hoc modo dicit.

ORIGENES. *Si Christus Jesus——caro est.*

PAMPHILUS. Et in tertio libro Epistolæ ad Colossenses de eisdem ita scribit. *Data est——a Christo.*

PAMPHILUS. Sufficere opinor etiam de hoc tribus testimoniis confutatam esse calumniam. Si quis sane offenditur quod dixit: Salvatorem etiam animam suscepisse: nihil de hoc amplius respondendum puto, nisi quod hujus sententiæ non Origenes auctor est, sed ipsa sancta Scriptura testatur, ipso Domino et Salvatore dicente: *o Nemo tollet animam meam a me: et, ^p Tristis est anima mea usque ad mortem: et, ^q Nunc anima mea turbata est.* Et multa his similia in sanctis Scripturis invenies.

Superest respondere ad illam accusationem, quæ calumniatur eum omnem Scripturam in allegoriam vertere. Ex ipsis libris quos vel maxime obtrectatores ejus incusant, id est, de quarto *περὶ ἀρχῶν* libro, proferemus, quia non negat ea quæ in Scripturis referuntur etiam secundum literam gesta.

^o Joan. x. 18.

^p Mat. xxvi. 38.

^q Joan. xii. 27.

* (*for. vere.*)

Responsio ad sextam criminationem.

CAPUT VI.

Quod ea quæ in Scripturis referuntur, etiam secundum literam gesta sint.

Rufini Interpretatio.

Ne quis autem suspicetur nos hoc dicere, quia nullam historiam Scripturæ factam esse sentiamus, quoniam aliqua ex his non esse facta suspicamur: vel nulla præcepta legis secundum literam stare, quoniam quædam secundum literam dicimus observari non posse, in quibus vel ratio, vel rei possibilitas non admittit: vel ea quæ de Salvatore scripta sunt, non putare etiam sensibilibiter impleta, vel præcepta ejus secundum literam non debere servari: respondendum est quoniam a nobis evidenter decernitur in quamplurimis servari oportere historiæ veritatem. Quis enim negare possit, quod Abraham in duplici spelunca sepultus est

ORIGENES.

Ἴνα δὲ μὴ ὑπολάβῃ τις ἡμᾶς ἐπὶ πάντων τοῦτο λέγειν, ὅτι οὐδεμία ἱστορία γέγονεν, ἐπεὶ τις οὐ γέγονε· καὶ οὐδεμία νομοθεσία κατὰ τὸ ρητὸν τηρητέα ἐστὶν, ἐπεὶ τις κατὰ τὴν λέξιν ἄλογος τυγχάνει, ἢ ἀδύνατος· ἢ ὅτι τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος γεγραμμένα κατὰ τὸ αἰσθητὸν οὐκ ἀληθεύεται· ἢ ὅτι μηδεμίαν νομοθεσίαν αὐτοῦ καὶ ἐντολὴν φυλακτέον· λεκτέον ὅτι σαφῶς ἡμῖν παρίσταται, περὶ τινων τὸ τῆς ἱστορίας εἶναι ἀληθές, ὡς ὅτι Ἀβραὰμ ἐν τῷ διπλῷ

Interpretatio Nova.

Ne quis vero nos suspicetur in omnibus id dicere, nullam historiam contigisse, quoniam aliqua non contigit; et nullam legem ad litteram esse servandam, quoniam aliqua secundum litteram aut absurda, aut impossibilia præcipit; vel quæ de Salvatore scripta sunt, secundum litteralem sensum non esse vera; aut nullam ipsius legem et præceptum servari oportere: dicimus manifeste in quibusdam historiæ veritatem nobis apparere, verbi gratia, Abraham, Isaac, et Jacob, cum una sua unumquem-

σπηλαίῳ ἐτάφη ἐν Χε-
βρώμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰα-
κώβ, καὶ ἐκάστου τούτων
μία γυνή· καὶ ὅτι Σίκημα
μερὶς δέδοται τῷ Ἰωσήφ,
καὶ Ἱερουσαλήμ μετρό-
πολὶς ἐστὶ τῆς Ἰουδαίας,
ἐν ᾗ ὠκοδόμητο ὑπὸ Σολο-
μῶντος ναὸς Θεοῦ· καὶ
ἄλλα μυρία. Πολλῷ γὰρ
πλείονά ἐστι τὰ κατὰ τὴν
ἱστορίαν ἀληθευόμενα τῶν
προσυφανθέντων γυμνῶν
πνευματικῶν. πάλιν τε αὖ
τίς οὐκ ἂν εἴποι τὴν λέ-
γουσαν ἐντολὴν, Τίμα τὸν
πατέρα, καὶ τὴν μητέρα,
ἵνα εὖ σοι γένηται, χωρὶς
πάσης ἀναγωγῆς χρησί-
μην τυγχάνειν καὶ τηρη-
τέαν γε, καὶ τοῦ ἀποστό-
λου Παύλου χρησαμένου
ταύτῃ αὐτολεξεί; τί δὲ δεῖ

in Ebron, sed et Isaac, et Ja-
cob, et singulæ eorum uxores?
Vel quis dubitet, quod Si-
chima in portionem data est
Joseph? Vel quod Jerusalem
metropolis est Judææ, in qua
constructum est templum Dei
a Salomone? et alia innumera-
bilia. Multo enim plura sunt,
quæ secundum historiam vera
sunt, quam ea quæ nudum sen-
sum continent spiritalem. Tum
deinde quis non affirmet, man-
datum hoc quo præcipitur:
^r *Honora patrem tuum et ma-*
trem tuam, ut bene sit tibi, sine
ulla spiritali interpretatione
sufficere, et esse observantibus
necessarium? maxime cum et
Paulus seisdem verbis repe-
tens confirmaverit ipsum man-
datum. Quid vero oportet di-

que uxore in duplici spelunca sepultos esse in Hebrom; Sichem Josepho in portionem esse attributam; Jerusalem Metropo-
lim esse Judææ, in qua a Salomone ædificatum fuit templum Dei,
et alia sexcenta. Multo enim plura sunt secundum historiam
vera, quam quæ mere spiritualia illis attexta sunt. Rursum quis
infitias ierit, mandatum hoc: *Honora patrem tuum et matrem*
tuam, ut bene sit tibi, etiam sine altiore intelligentia utile esse
ac servandum, maxime cum Paulus iisdem verbis illud commen-

^r Exod. xx. 12.

^s Ephes. vi. 2.

cere de eo quod dictum est, ^t *Non adulterabis, non occides, non furtum facies, non falsum testimonium dices, et cætera* hujusmodi. Jam vero de his quæ in Evangelio mandata sunt, ne dubitari quidem potest quin secundum literam observentur, sicut cum dicit: ^u *Ego autem dico vobis non jurare omnino*: et cum ait: *Qui autem inspexerit mulierem ad concupiscendam eam, jam mæchatus est eam in corde suo*. Et apud Paulum Apostolum quæ præcipiuntur; ^x *Commonete inquietos, consolamini pusillanimes, sustinete infirmos, patientes estote ad omnes, et alia quamplurima*.

λέγειν περὶ τοῦ, Οὐ μοι-
χεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ
κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυ-
ρήσεις; καὶ πάλιν ἐν τῷ
Εὐαγγελίῳ ἐντολαί εἰσι
γεγραμμέναι, οὐ ζητού-
μεναι πότερον αὐτὰς κατὰ
τὴν λέξιν τηρητέον ἢ οὐ·
ὥς ἡ φάσκουσα, Ἐγὼ δὲ
λέγω ὑμῖν, ὅς ἐὰν ὀργισθῇ
τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ τὰ
ἐξῆς· καὶ, Ἐγὼ δὲ λέγω
ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὅλως. καὶ
παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ τὸ
ρήτὸν τηρητέον, Νουθε-
τεῖτε τοὺς ἀτάκτους, πα-
ραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγο-
ψύχους, ἀντέχεσθε τῶν
ἀσθενούντων, μακροθυ-
μεῖτε πρὸς πάντας. (Græca
hæc extant in *Philocalia* cap. i.
§. 19.)

darit? Quid attinet dicere de cæteris, *Non mæchaberis, non occides, non furtum facies, non dices falsum testimonium*? Rursus in Evangelio mandata quædam scripta sunt; de quibus non quæritur, sint ne ad litteram observanda, nec ne. Cujusmodi illud est; *Ego autem dico vobis, quicumque iratus fuerit fratri suo, et quæ sequuntur*. Et, *Ego dico vobis non jurare omnino*. Et custodiendum est illud Apostoli: *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes*.

^t Exod. xx. 13.

^u Matth. v. 28. 34.

^x 1 Thess. v. 14.

PAMPHILUS. ⁊ De Epistola Pauli Apostoli ad Philemonem.

ORIGENES. *Sed et de singulis——diximus.*

PAMPHILUS. Sufficiens ista ad probationem Catholicæ ejus fidei, et qualiter etiam de ipsa Scripturarum historia senserit, dicta sint. Et quoniam inter cæteras criminationes quas ei inferunt, etiam quam maximam ponunt, quod resurrectionem futuram deneget mortuorum; quod utique futurum manifeste in ecclesiis prædicatur: consequens est etiam de hoc ipsius nos verbis calumniosos ostendere, et mendaces evidenter arguere eos qui etiam scripta de hoc edere adversus eum non pepercerunt. Tam ex ipsis igitur libris quos de resurrectione scripsit, quam ex cæteris ejus diversis voluminibus, approbabitur etiam in hac parte quam Catholice senserit.

Prima responsio ad septimam criminationem.

CAPUT VII.

Quomodo sentiebat de Resurrectione.

ORIGENES. (Ex primo libro de Resurrectione.] *Quomodo enim——accusat.*

PAMPHILUS. His assertionibus incipiens uti de resurrectione mortuorum, per totam voluminis sui seriem evidentissimis approbationibus usus est. In secundo vero libro ejusdem materiæ; cum prædixisset quia quasi ad Gentiles loqueretur, hujusmodi suam sententiam declaravit.

ORIGENES. *Nos vero——grano frumenti.*

PAMPHILUS. Et assertis his per hujusmodi consequentiam, post pauca addit etiam hæc.

ORIGENES. *Quod autem——dicitur.*

PAMPHILUS. Post hæc, quibusdam per medium latius disputatis, adjecit etiam ista.

ORIGENES. *Sicut enim——comparari.*

PAMPHILUS. Pauca hæc ad testimonium traximus ex multis et innumeris, quæ per hujusmodi sensum in ipsis libris quos de Resurrectione scribit, exposuit. Non autem

videtur absurdum ad maiorem satisfactionem etiam de reliquis ejus libris consonas his vel paucas adhibere sententias. In vigesimo igitur et octavo libro de Esaia Propheta, de illo capitulo scribens, in quo dicitur: *⁊ Resuscitantur mortui, et resurgent hi qui in sepulchris sunt*: ita ait.

ORIGENES. *Melius est ergo——absurdum est.*

PAMPHILUS. Nihilominus in eo ipso libro, interjectis quibusdam, dicit.

ORIGENES. *Cum ergo——in infirmitate.*

PAMPHILUS. Hæc quidem ex his libris quos in Esaiam scripsit. Non præteribimus vero neque illum locum quem de primo Psalmo disseruit, in quo etiam de resurrectione ita scripsit.

Interpretatio Rufini.

Sicut enim eadem in nobis species permanet ab infantia usque ad senectutem, licet characteres multam videantur immutationem recipere; ita intelligendum est hanc speciem quæ nunc est in nobis, ipsam permansuram etiam in futuro, plurima tamen immutatione in melius et gloriosius facta. Necesse est enim animam in locis corporeis habitantem uti corporibus talibus quæ apta sint his locis in quibus degit. Et

ORIGENES.

Ὡςπερ δὲ τὸ εἶδος ἐστὶ μέχρι τοῦ πέρατος, καὶ οἱ χαρακτῆρες δοκῶσι πολλὴν ἔχειν παραλλαγὴν· οὕτως νοητέον καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἶδος ταυτὸν εἶναι τῷ μέλλοντι, πλείστης ὅσης ἐσομένης τῆς ἐπὶ κάλλιον μεταβολῆς. ἀναγκαῖον γὰρ τὴν ψυχὴν ἐν τοίοις σωματικοῖς ὑπάρχουσιν, κεχρησθαι σώμα-

Interpretatio Nova.

Ac quemadmodum species ipsa ad ultimum usque eadem est, etsi ingens propriarum formarum notarumque videatur esse diversitas: ita et in eo de quo agimus, intelligendum est præsentem corporis speciem eandem esse cum futura: cum eo tamen, ut incredibilis in melius sit futura mutatio. Necesse est enim animam corporeis in locis hærentem, consentaneis sibi uti cor-

σι καταλλήλοις τοῖς τόποις. καὶ ὥσπερ ἐν θαλάσση ζῆν ἡμᾶς ἐνύδρους γενομένους εἰ ἐχρῆν, πάντως ἂν ἔδει παραπλησίαν ἔχειν. καὶ τὴν ἄλλην ἰχθύων κατάστασιν· οὕτως μέλλοντας κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ ἐν τόποις διαφέρουσιν ἔσθθαι, ἀναγκαῖον χρῆσθαι σώμασι πνευματικοῖς, οὐχὶ τοῦ εἶδους τοῦ προτέρου ἀφανιζομένου, καὶ ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον γένηται αὐτοῦ ἢ τροπή. ὥσπερ ἦν τὸ Ἰησοῦ εἶδος, καὶ Μωσέως καὶ Ἡλίου, οὐχ ἕτερον ἐν τῇ μεταμορφώσει, παρ' ὃ ἦν. Græca extant apud Epi-
phanium *Hær.* lxiv. num. 14.

poribus. Atque ut si in aquatiliū naturam conversos vitam in mari nos degere oporteret, necessarium foret nos alia corporum constitutione pisciumque simili esse præditos: ita qui cœlorum regni hæreditatem adituri sunt ac diversis in sedibus habitaturi, spiritalia quoque corpora habeant necesse est: non quod prior extingatur species, tametsi in illustrius quiddam gloriosiusque mutetur. Quemadmodum Jesu, ac Moysis, et Eliæ species in transformatione non alia quam quæ initio erat, exstitit.

PAMPHILUS. Sed et in quinto decimo Psalmo exponens

^r (For. degere res p. vel, degere posceretur.)

sicut, verbi causa, si in aquis maris nos habitare vel ^r degere posceret sine dubio pro habitaculi qualitate necessarium videretur habere talem corporis statum et compositionem, qualem habent illa animalia quæ in aquis vivunt: ita nunc cum cœlorum habitaculum promittatur, secundum locorum gloriam consequens est aptandas esse etiam corporum qualitates. Nec ideo tamen prior hæc species exterminabitur, licet gloriosior ejus effecta sit permutatio. Sicut enim ipsius Domini Jesu, vel Moysi, vel Eliæ species non erat alia in transformatione, quam fuerat ante transformationem, ita non erit alia sanctorum species, etiam si multo gloriosior fiat.

illum versiculum, *Insuper et caro mea requiescet in spe*, de carne Domini hæc ait.

ORIGENES. *Dominus Jesus——suscepta.*

PAMPHILUS. Et post pauca.

ORIGENES. *Hæc——cælum.*

PAMPHILUS. Quid hoc evidentius et clarius ab aliquo dici potest de resurrectione carnis, quam assignavit non solum resurrecturam a mortuis, verum etiam in cœlos, si qua tamen id meruerit, assumendam, secuturam scilicet eum qui primogenitus ex mortuis factus, primus in cælum naturam carnis invexit? Quid tamen in octavo decimo Psalmo (ver. 6.) exponens illum versiculum, *In sole posuit tabernaculum suum*, senserit, audiamus.

ORIGENES. *Quid est——gloria tua.*

PAMPHILUS. Erubescant etiam illi qui et hoc de ipso non dubitaverunt concinnare figmentum, quo dicerent quia corpus vel carnem Christi usque ad solem dicit evectam, et ibi esse derelictam.

Hoc enim ille ab aliis dictum, non recte dictum esse confutat. Sed ostenderunt se ne hæc quidem intelligere potuisse obtrectatores ejus quæ ille ab aliis non recte dicta coarguit, et quæ sunt quæ ipse confirmat. Tum deinde etiam illi impudentiam suam retundant, qui dicunt eum corpus quidem resurgere confiteri, carnem vero negare. Desinant aliquando a maledictis, videntes eum carnem Verbi Dei cum ipso Verbo Deo in cœlo, quo Verbum ascendit, imponere.

His conjungit de suppliciis peccatorum, quæ nos quoque consequenter ad ea quæ supra dicta sunt, conjungimus, quoniam in ordine criminationum iste fuerat ordo digestus.

Altera responsio ad septimam criminationem.

CAPUT VIII.

De pœnis peccatorum.

Ex libro secundo περὶ ἀρχῶν. (cap. x. num. 4.)

ORIGENES. *Ego arbitror——Christum.*

PAMPHILUS. Sed et in sequentibus rursum de peccatorum pœnis hoc modo scribit.

ORIGENES. *Multa sunt——perdiderunt?*

PAMPHILUS. Item post pauca addidit etiam hæc.

ORIGENES. *Quoniam——Juda.*

PAMPHILUS. Hæc quidem ex libris *περὶ ἀρχῶν*.

Innumerabilia vero dispersa sunt per omnes libros ejus assertionis hujus testimonia, quæ nos studio brevitatis omittimus, commemorantes de his solummodo, quæ in sexto Psalmo de hoc ipso pœnarum genere disputavit.

ORIGENES. *Possibile est——tormenta.*

PAMPHILUS. Sufficere arbitror etiam ad hujus criminationis calumniam propulsandam pauca hæc de ejus libris testimonia protulisse, quæ innumera sparsim per libros ejus manifestum est contineri. Nunc ad ea etiam per nos ipsos respondebimus, quæ ei de anima objiciunt, id est quod ante corpus eam factam dicat existere. Sciens namque etiam istud dogma de anima non aperte neque manifeste haberi in Ecclesiastica prædicatione, sicubi occasionem aliquam vel *suspicionem potius disputandi ei Scripturæ sermo suggessit, discutiens et pertractans ea quæ sensui ejus occurrerant, discernenda hæc legentibus exposuit et probanda, non manifesto dogmate, vel Scripturarum sententiam suam auctoritate definiens, frequenter et illud addens: “ Si tamen habere videtur aut probatur aliquid consequentiæ sermo is, quem de anima tractavimus.”

Denique in tam multis et tam diversis ejus libris nusquam omnino invenitur ab eo liber proprie de anima conscriptus, sicut habet † vel de Martyrio, vel de Oratione, vel de Resurrectione. Nusquam prorsus librum proprie de Anima scriptum edidit; sed in diversis locis, sicut superius diximus, incurrentes sibi opiniones ex Scripturæ occasionibus disserebat: quod potius ‡ maximi signi reverentiæ

* (an suppositionem?)
adhuc supersunt.)

† (Hi libri Origenis de Martyrio et de Oratione
‡ (for. maximo signo)

ejus ac timoris in divinis dogmatibus esse deberet, quod tanti sensus vir, et tantæ prudentiæ, cum utique magister esset Ecclesiæ, et tanta ab eo dicta scriberentur, non est ausus id sibi auctoritatis assumere, ut proprie de anima librum ederet scriptum. Proculdubio hæc observatio ejus illud indicat, quod nihil audebat de hac re manifesto dogmate confirmare. Denique in eo libro quem in Epistolam Apostoli ad Titum scribit, hæreticum describens, et animæ faciens mentionem, hæc dicit.

Responsio ad octavam criminationem.

CAPUT IX.

De anima.

ORIGENES. *Sunt vero——introducetes.*

PAMPHILUS. Deinde post pauca ait.

ORIGENES. *Sed et——inducere.*

PAMPHILUS. Hæc quidem ipse in eo * libro quem supra diximus, scribit. Nos vero his adjungimus etiam ista quæ nobis ipsa æquitas videtur exposcere. Si manifeste Ecclesia traderet vel prædicaret contraria his quæ ille sensit, sine dubio velut contrarius et resistens statutis Ecclesiasticis merito culparetur. Nunc vero cum diversitas sit apud omnes Ecclesiasticos, et alii alia de anima sentiant, et omnes diversa; quomodo hic magis quam cæteri incusandus est, maxime cum ea quæ a reliquis affirmantur, multo magis et absurda videantur, et sibi ipsa contraria?

Quidam enim opinantur præparatis jam in ventre mulierum deformatisque corporibus, tunc ad præsens creari animas, et inseri deformato jam corpori. Hæc vero sentientes, præter hoc quod manifestas probationes ex sanctis Scripturis adhibere non possunt, insuper etiam injustitiam quodammodo Conditoris accusant, quod non æqualiter [omnes utantur,] id est, æquas vitæ conversationes tribuat

* (In Apostoli Epistolam ad Titum, vid. supra.)

omnibus. Statim enim ut creata fuerit anima, cum nihil utique adhuc in se culpæ cōmmiserit, inseritur interdum, si ita acciderit, cæco corpori vel alias debili: aliæ vero sanis corporibus ac firmioribus: et aliis quidem multum vitæ tempus tribuitur, aliis vero brevissimum: ita ut interdum simul ut natæ fuerint, exturbentur e corpore: et aliæ quidem ad conversationem agrestem quamdam ac barbaram, et ubi * ex nulla nihil humani aut honesti est, et super omnia ubi paternæ superstitionis impietas obtinet, diriguntur: aliæ vero ad viros honestos, sobrios, humanos, ubi et humanarum legum observatio viget; interdum etiam ad parentes religiosos, ubi educatio nobilis et honesta, ubi etiam eruditio rationabilis, transmittuntur. Quomodo igitur assertores eorum in talibus divinam providentiam recte omnia dispensantem, et æqua lance moderantem, tanquam boni et justi Dei poterunt assignare?

Jam vero illi qui ex traduce animas venire affirmant, et simul cum corporali eas semine seminari: si quidem (ut quidam ipsorum affirmare solent) non aliud dicunt animam esse quam iusufflationem Spiritus Dei, ^s illam scilicet quam initio facturæ mundi Deus dicitur insufflasse in Adam, de ipsa Dei esse eam substantia profitentes: quomodo non et isti videbuntur quodammodo hæc præter Scripturæ regulam et rationem pietatis asserere, quod substantia Dei est quæ peccat, si anima quæ de substantia Dei est, peccat; insuper etiam quod et poenis subdenda sit pro peccato? Sed et illud se (quod perabsurdum est) incurrere non vident, quia necesse est eam simul cum corpore mori, et esse mortalem, si simul cum corpore vel seminata vel formata vel nata est. Tum deinde illi qui unam quidem ex nullis substantibus a Deo factam esse dicunt animam, id est, illam quæ prima facta est in Adam, et ex ea jam omnium hominum animas existere, et secundum corporalem sine

* (*for.* ex illa)

^s Gen. ii. 7.

dubio successionem traducem quoque fieri animarum, etiam ipsi quid aliud ostendunt, nisi animas esse mortales? Si enim sicut animalia cætera ex solo semine oriuntur, ita etiam de hominibus sentiamus, ut cum corpore simul in eodem semine etiam anima diffundatur, quid dicimus de his qui imperfecti adhuc et de ventre aborsi sunt, et qui nonnunquam etiam antequam vasculorum naturalium receptaculis semina sint suscepta, depereunt? In quibus sine dubio invenietur; quod simul etiam illæ quæ naturali ratione seminibus insertæ inerant animæ, extinctæ sint pariter et corruptæ. Sive ergo ex insufflatione Dei sint, sive ab una illa quæ prima facta est; necessario simul cum corporibus corrumpantur, si eandem cum corporibus etiam originem sumunt secundum ipsorum rationem. Aut enim nihil omnino ex rationabili atque immortalis anima participavit illud quod adhuc in ventre corruptum est; et repulsa illa ratio est quæ affirmat eam in seminis traduce simul cum corporibus seminatam: aut si participat, necessitas imminet confiteri mortalem esse animam: quod fides utique nostra non recipit. Veruntamen quid est quod ex his omnibus ostendi volumus? Illud profecto, quod sicut eos qui unam quamlibet de his quas supra exposuimus, opinionem veram putant, non recta ratione hæreticos quis appellat, pro eo quod neque ex divinis Scripturis certi aliquid de his vel manifeste dictum esse videatur, neque in prædicatione Ecclesiastica contineri: ita neque hunc virum culpari justum est, disserentem quod sibi visum est, maxime cum illud præcipue servaverit, quod in Ecclesia de animæ confessione servari omnimodis debet, id est, ne diversas naturas esse diceret animarum: quin immo et dicentes redarguit, et vehementi assertionem convincit. Ipse autem fatetur unius substantiæ omnes esse animas, et immortales ac rationabiles, liberi arbitrii ac voluntatis: judicandas quoque esse pro his quæ in hac vitâ gesserunt: esse tamen eas factas a Deo, qui universa creavit et condidit. Quando

autem factæ sint, olim simul, aut nunc per singulos nascentium, quid periculi est alterum e duobus opinari? Sed aliter respondere possibile est, ut omnis penitus culpandi aditus excludatur. Sicut enim de luminaribus cœli diversa singuli, etiam ipsi qui sunt in Ecclesiis, sentiunt; aliis quidem opinantibus esse animantia, et * rationabilium animantium; aliis vero putantibus quod irrationabilia sint, immo vero quod non solum anima, sed et omni sensu penitus careant, et sola sine spiritu ac sensu sint corpora: nemo tamen merito alterum eorum qui hæc ita diverse sentiunt, hæreticum dixerit, propterea quod non aperte de his traditum est in Apostolica prædicatione: ita etiam eos qui de humana anima dubitant, et de initio ejus vel origine diversa opinantur, non est rectum hæreticos pronuntiare, maxime cum in reliquis Ecclesiasticæ doctrinæ regulis quod rectum est et catholicum teneant.

Novissima criminatio est μεταστροφῆς, hoc est, transmutationis animarum. Ad quod, sicut in cæteris fecimus, ipsius qui accusatur respondebimus verbis: illud primo pernecessario commonentes, quia accusatores ejus non intelligentes qualiter ab eo de ista quæstione tractatum sit, vel quod ratio disputationis ita se habeat, ut non semper sola velut ex persona pronuntiari videantur quæ dicuntur, sed interdum etiam ea quæ e contrario dici poterunt, disputentur: et hanc esse artem disputandi non advertentes, objiciunt ei de hoc dogmate, quod quasi ipse senserit ea quæ ex adversantis persona disseruit. Denique quod discutendi hæc et non confirmandi dixerit causa, ipse per ea quæ post tractatum rei ipsius adjecit, ostendit hoc modo dicens.

ORIGENES. (Lib. I. περὶ ἀρχῶν cap. 8. in fine.) “Sed hæc, quantum ad nos pertinet, non sint dogmata; sed discussionis gratia dicta sint, et abjiciantur. Pro eo autem solo dicta sunt, ne videatur quæstio mota non esse discussa.”

* (for. rationabilia animantia)

PAMPHILUS. Sed hæc in eo loco dixit, in quo de animabus animalium requirebat, non de transmutatione animarum. De animarum vero transmutatione in septimo libro in Evangelium secundum Matthæum ita scribit.

Responsio ad nonam criminationem.

CAPUT X.

De transmutatione animarum.

ORIGENES. *Quidam quidem*——patrum ad filios.

PAMPHILUS. De eo ipso, ex undecimo libro de Evangelio secundum Matthæum. (num. 17.)

Rufini Interpretatio.

ORIGENES.

Hi quidem qui alieni sunt a Catholica fide, transferri animas ex humanis corporibus in corpora animalium putant, secundum differentiam peccatorum. Nos vero qui hoc nusquam cautum invenimus in divina Scriptura, dicimus quia per multam vitæ negligentiam humana prudentia cum fuerit inculta atque neglecta, efficitur velut irrationabile pecus perim-

Ἄλλοι μὲν οὖν ὑπολαμβάνέτωσαν ξένοι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου μεταβαίνειν τὰς ψυχὰς ἀπὸ σωμάτων ἀνθρώπων ἐπὶ σώματα κύνεια κατὰ τὴν διάφορον κακίαν. Ἡμεῖς δὲ μηδαμῶς τοῦτο εὐρίσκοντες ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, φαμέν ὅτι κατάστασις λογικωτέρα μεταβάλλει εἰς ἀλογωτέραν· ἐκ πολλῆς ῥαθυμίας καὶ ἀμελείας τὸ τοιοῦτον πάσχουσα. Ὁμοίως δὲ καὶ ἀλογωτέρα

Interpretatio Huetii.

Existiment igitur alii in Ecclesiasticis sermonibus peregrini, transire animas ab humanis corporibus in corpora canina, pro varia iniquitate: nos vero in divina Scriptura id minime reperientes, pronunciamus ratione magis pollentem constitutionem in carentem magis ratione mutari, ex magna nempe ignavia et in-

προαίρεσις παρὰ τὸ τοῦ
λόγου μὴ ἡμεληκέναι, ἐπι-
στρέφει ποτὲ εἰς τὸ λο-
γικὴ εἶναι, ὥς τό ποτε
κυνίδιον, τὸ ἀγαπῶν ἐς-
θείην ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν
πιπτόντων ἀπὸ τῆς τρα-
πέζης τῶν κυρίων αὐτοῦ,
ἤκειν εἰς κατάστασιν
τέκνου. μέγα γὰρ συμ-
βάλλεται ἀρετῇ μὲν πρὸς
τὸ ποιῆσαι τέκνον Θεοῦ,
κακία δὲ καὶ τὸ λυσσῶδες
ἐν λόγοις ὑβριστικοῖς, καὶ
τὸ ἀναιδὲς, πρὸς τὸ ποιῆ-
σαι τινα χρηματίσαι, κατὰ
τὸν τῆς γραφῆς λόγον,
κύνα. Τὸ δὲ ὅμοιον νοήσεις
καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὀνο-
μάτων, τῶν κατὰ τὰ ἄλογα
ζῶα. Πλὴν ὁ ἐλεγχθεὶς

peritiam vel negligentiam, non
per naturam. Similiter autem
et hi qui tales fuerint effecti ex
propositi sui negligentia qua
erudiri neglexerint, si eruditioni
se atque exercitio rationabili
dediderint, rationabiles effici-
untur atque prudentes: sicut
scriptum est de illis Evange-
licis canibus qui manducabant
^t de micis quæ cadunt de mensa
Dominorum suorum: ex qui-
bus conversa Chananæa fac-
ta est Dei filia, secundum
quod dicit ad eam Salvator:
^u O filia, magna est fides tua.

curia id patientem: similiter et rationis inopem voluntatem
propter neglectam rationem converti ita nonnunquam, ut ra-
tione prædita evadat, adeo ut qui olim catellus fuerat de micis
e mensa Dominorum suorum cadentibus edere amans, filii sta-
tum assequatur. Plurimum siquidem confert virtus, ut quis
filius Dei fiat; nequitia autem, et in contumeliosis sermonibus
rabies et impudentia, ut quis, juxta Scripturæ sermonem, canis
appelletur. Simile etiam intelliges de reliquis nominibus, quæ
ratione carentibus animalibus tribuuntur. Verumtamen qui re-
prehenditur ut canis, nec ægre fert indignum se dici pane filio-

^t Matth. xv. 27.

^u Ibid. 28.

Sicut enim virtus animi confert unicuique ut sit filius Dei : ita malitia mentis et verborum insania atque impudentia facit unumquemque, secundum auctoritatem Scripturæ appellari canem. Similiter autem intelligendum est etiam de cæterorum animalium mutorum appellationibus.

ὥς κυὼν, καὶ μὴ ἀγανακτήσας ἐπὶ τῷ ἀνάξιος εἶναι λέγεσθαι ἄρτου τέκνων, καὶ μετὰ πάσης ἀνεξικακίας εἰπὼν τὸν τῆς Χαναναίας ἐκείνης λόγον, τὸν φήσαντα· Ναὶ Κύριε, καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν, τεύξεται τῆς προσηνεστάτης ἀποκρίσεως, Ἰησοῦ λέγοντος αὐτῷ· Μεγάλη σου ἡ πίστις, ἐπὰν τηλικαύτην ἀναλάβῃ πίστιν, καὶ λέγοντος· ^x Γενέσθω σοι ὡς θέλεις, ἵνα καὶ αὐτὸς ἰαθῇ, καὶ εἴ τινα καρπὸν ἐγέννησε δεόμενον ἰάσεως, καὶ οὗτος θεραπευθῇ.

rum, et cum omni patientia sermonem Channanæ illius usurpat, dicentem : *Etiam Domine, nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa Dominorum suorum*, mitissimam consequetur responsionem Jesu dicentis ipsi : *Magna est fides tua*, postquam tantam assumpserit fidem, et dicentis : *Fiat tibi sicut vis*, ut et ipse sanetur, et si quem protulit fructum sanatione indigentem, sanetur et ille.

PAMPHILUS. De eodem, ex tertio-decimo libro de Evangelio secundum Matthæum. (num. 1.)

^x Matth. xv. 28.

ORIGENES.

Ἐν τούτοις Ἡλίας, οὐχ
 ἡ ψυχὴ δοκεῖ μοι λέγεσθαι,
 ἵνα μὴ ἐμπίπτω εἰς τὸ ἄλ-
 λότριον τῆς Ἐκκλησίας
 τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς μετεν-
 σωματώσεως δόγμα, οὔτε
 παραδιδόμενον ὑπὸ τῶν
 Ἀποστόλων, οὔτε ἐμφαι-
 νόμενόν που τῶν γραφῶν.
 καὶ γὰρ ἐναντίον ἐστὶ τῷ,
 τὰ βλεπόμενα πρόσκαιρα
 εἶναι, καὶ συντέλειαν πεί-
 σασθαι τὸν αἰῶνα τοῦτον.
 ἀλλὰ καὶ τῷ πληρωθῆναι
 τό· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ
 παρελεύσονται· καὶ τό·
 Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα
 τοῦ κόσμου τούτου· καὶ
 τό· Οἱ οὐρανοὶ ἀπολοῦν-
 ται, μετὰ τῶν ἐξῆς αὐτῷ.
 εἰ γὰρ, καθ' ὑπόθεσιν, δις

Rufini Interpretatio.

In his Elias non anima Eliæ
 dici mihi videtur, uti ne incur-
 ramus in dogma alienum ab
 Ecclesia Dei de transmuta-
 tione animarum, quod nec ab
 Apostolis traditum est, nec
 usquam in Scripturis cautum
 est. Contrarium namque est his
 quæ dicta sunt ab Apostolo :
 x Quoniam quæ videntur tempo-
 ralia sunt, et ubi est hoc quod
 omnes Scripturæ confirmant,
 y quod præsens sæculum fini-
 endum est. Sed nec illud po-
 terit stare quod dictum est :
 z Cælum et terra transibunt ;
 neque illud quod dicit Apo-
 stolus : a Transibit enim habitus
 hujus mundi : et illud : b Cæli

Interpretatio Huetii.

In his per Eliam non mihi videtur anima significari, ne forte
 in alienam ab Ecclesia Dei de migratione e corpore in corpus
 sententiam, neque ab Apostolis traditam, neque uspiam in Scrip-
 turis prolatam incidam : huic enim adversatur quod scriptum
 est, caduca ea esse quæ videntur, et consummatum iri sæculum
 hocce ; quin et eorum peractioni : Cælum et terra transibunt,
 et : Præterit enim figura hujus mundi, et : Cæli peribunt, cum

x 2 Cor. iv. 18.

y Matth. xiii. 39.

z Matth. xxiv. 35.

a 1 Cor. vii. 31.

b Psal. ci. 27.

peribunt, et ea quæ sequuntur.

Si enim (ut aiunt auctores hujus dogmatis) nemo potest in id initium restitui, quod primo fuit ab initio mundi usque ad finem, qua ex causa immutari animam, vel transferri secundo vel tertio opus est vel frequenter? Hoc enim modo reddi delicta uniuscujusque perhibent, et pœnas lui, si in diversa corpora frequentius transmittantur. Quod utique superfluo fiat, si finis nullus emendationis occurrat, nec erit umquam quando non anima transferatur. Et si semper pro delictis animabus ad corpora diversa redeundum est, quis umquam mundo dabitur finis ut impleatur illud quod dictum est: ^c Cœlum et terra transibunt? Quod et si conce-

iis quæ sequuntur. Nam si ut id ponamus, in eo rerum statu qui ab initio ad consummationem usque mundi obtinebit, eadem anima bis corpus subire potest, ecquamnam ob causam subibit illud? Si propter peccatum bis corpus subit, cur non ter, et sæpius subibit, cum per migrationem solummodo e corpore in corpus nec alia quavis ratione vita hæc, in eaque admissa flagitia puniantur? Quod si ex consequentibus fuerit concessum, num-

^c Matth. xxiv. 35.

* (*for. ita scribend. δι' ἣν ἂν αἰτίαν γένοιτο ἐν αὐτῇ, ἢ δι' ἁμαρτίαν γενομένην &c.*)

† *For. φθορὰ* HUETIUS.

δύνатаι γενέσθαι ἐν τῇ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου καταστάσει ἢ αὐτὴ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, * δι' αἰτίαν ἣν ἂν γένοιτο ἐν αὐτῷ· ἢ δι' ἁμαρτίαν γενομένην δις ἐν σώματι, διὰ τὸ οὐχὶ καὶ τρίς, καὶ πλεονάκις ἔσται ἐν αὐτῷ· τῶν διὰ τὸν βίον τοῦτον καὶ τὰ ἡμαρτημένα ἐν αὐτῷ κολάσεων τούτῳ ἀποδοθησομένων μόνῳ τῷ τρόπῳ κατὰ τὴν μετενσωμάτωσιν; Ὅπερ ἂν ἐξ ἀκολουθίας δοθῇ, οὐκ ἔσται τάχα ὅτε ψυχὴ οὐ μετενσωματωθήσεται. Ἀεὶ γὰρ διὰ τὰ πρότερα ἁμαρτήματα ἐπιδημήσει τῷ σώματι, καὶ οὕτως οὐχ ἔξει χώραν ἢ τοῦ κόσμου † φθορὰ, καθ' ἣν ὁ οὐρανὸς

καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται. Ἵνα δὲ, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, δίδωται τὸν πάντη ἀναμάρτητον μηκέτι ἥξειν εἰς τὸ διὰ γενέσεως σῶμα, διὰ πόσων χρόνων οἷε μίαν εὐρήσεσθαι πάντη καθαρεύσασαν ψυχὴν, καὶ μὴ δεομένην μετενσωματώσεως; Ὅμως δὲ καὶ οὕτως μιᾶς τινὸς ἀεὶ ἐκ τοῦ ὠρισμένου τῶν ψυχῶν ἀριθμοῦ μεθισταμένης, καὶ μηκέτι εἰς σῶμα ἐρχομένης, ἐπιλείψει ποτὲ ὥς διὰ τινων ὥσπερ εἰ ἀπείρων χρόνων ἢ γένεσις, καταστήσαντος τοῦ κόσμου ἐπὶ τινα ἓνα, ἢ δεύτερον, ἢ ὀλίγῳ πλείους, μεθ' οὓς καὶ αὐτοὺς τελειωθέντας, ὁ κόσμος φθαρήσεται, ἐπιλειπόντων τῶν εἰς σῶ-

datur, verbi gratia ut sit aliquis sine peccato, quem jam non sit necesse revolvi in corpus, per quot tempora putabimus inveniri unam fortasse vix animam quæ penitus pura sit, nec permutatione corporis indigeat? Quod et ipsum si concedatur, rursum contrarium suum dogma efficitur. Si enim demus paucas quasque animas per singulas ad perfectionem posse restitui, ita ut ultra in corpora venire non indigeant; necesse est (licet per infinita sæcula et immensa tempora) singulis quibusque animabus ad perfectionem restitutis, cessare jam usum corporum et per hoc finem mundum recipere ac

quam non fortasse anima e corpore in corpus transmigrabit. Semper enim propter priora crimina in corpore versabitur; atque ita locum non habebit motio illa mundi, qua cælum et terra transibunt. Ut autem concedatur, juxta hanc positionem eum qui nullius peccati reus erit, non amplius per ortum in corpus rediturum; an toto temporum decursu reperiri posse existimas animam omnis puram labis, nec ullius in aliud corpus migrationis egentem? Verumtamen et sic aliqua semper ex præfinito animarum numero excedente, nec amplius redeunte in corpus, ortus aliquando, post immensum puta tempus, desinet, redacto

resolvi. Non tamen ita videtur sanctæ Scripturæ, quæ dicit multitudinem peccantium relinquendam esse in fine sæculi.

Quod ex eo manifestissime indicatur quod in Evangelio scriptum est, ^d *Verumtamen putas veniens Filius hominis inveniet fidem super terram?*

^e *Sicut enim in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis.*

scilicet ad unum, vel alterum vel paulo pluries mundo, quibus jam perfectionem adeptis, mundus interibit, deficientibus qui in corpus eant: quod Scripturæ minime consentaneum est; multitudinem siquidem peccatorum futuram novit, quo tempore interibit mundus: quod ex his attente consideratis perspicuum est: *Verumtamen Filius hominis veniens, putas inveniet fidem in terra?* et quemadmodum apud Matthæum ita expressum invenimus: *Sicut autem in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis.*

PAMPHILUS. Et posteaquam de Scripturis multa disse-ruit, ipse jam suam sententiam hoc modo declarat *.

Rufini Interpretatio.

ORIGENES.

Erit autem his qui tunc erunt vindicta, non ex trans-

μα ἐρχομένων· ὅπερ οὐκ ἀρέσκει τῇ γραφῇ. πλῆθος γὰρ οἶδεν ἀμαρτωλῶν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς τοῦ κόσμου φθορᾶς· ὅπερ ἐστὶ δῆλον συνεξεταζομένου τοῦ· Πλὴν ἐλθὼν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; ὡς εὕρομεν παρὰ τῷ Ματθαίῳ οὕτως εἰρημένον. ὥσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Interpretatio Huetii.

Punientur autem eorum peccata qui tunc erunt, non per migrationem e corpore in corpus: nam si adhuc peccantes depre-

^d Luc. xviii. 8.

^e Matth. xxiv. 37.

* Certe sequens Origenis contextus immediate priorem sequitur in Græco. EDITOR BENEDICTIN.

ξίς, οὐκ ἐν μετενσωμα-
τώσει * εἰ γὰρ ἔτι ἀμαρ-
τάνοντες παραλαμβάνον-
ται· ἥτοι ἄλλῳ τρόπῳ κο-
λάσεως μετὰ τοῦτο κολα-
σθήσονται. καὶ κατὰ τοῦτο
† ἥτοι δύο τρόποι κολάσεως
ἔσονται γενικοί· ὁ μὲν ἐν
μετενσωματώσει· ὁ δὲ
ἔξω ‡ τοῦ τοιούτου σώμα-
τος. καὶ λεγέτωσαν τὰς
τούτων αἰτίας, καὶ δια-
φοράς· ἥ οὐ κολασθή-
σονται, ὡς ἀθρώως ἀπο-
βαλόντες τὰ ἀμαρτήματα
οἱ ἐπὶ συντελείᾳ καταλη-
φθέντες· ἥ, ὅπερ βέλτιον,
εἰς ἐστὶ τρόπος κολάσεως
τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἐν σώ-
ματι, τὸ ἔξω § αὐτοῦ τῆς
καταστάσεως τοῦ βίου

mutatione animarum: non enim
jam ad peccandum locus erit:
sed alia genera erunt poenæ.
Transmutatio namque corpo-
rum poenam non faciet pecca-
torum, ita ut nulla extrinsecus
putentur inferri supplicia: quin
potius est peccatoribus poena-
rum modus, id est, ut pro his
quæ in hoc mundo gesserunt,
poenam recipiant delictorum.
Manifestum tamen est quod
istæ singulæ rationes his qui
possunt rei consequentiam di-
ligenter advertere, contrariæ
sunt huic dogmati quo per-
hibentur animæ transmutari.
Quod si gentilium auctores se-
qui volunt qui opinionem is-

henduntur, vel alio poenæ genere postea punientur; ac duæ pro-
inde generales puniendi rationes erunt; illa quidem per trans-
itum e corpore in corpus; illa vero extra hocce corpus; ac
illarum causas et differentias exponant: vel non punientur,
quasi peccata sua confestim abjecerint qui in consummatione
fuerint deprehensi, vel quod melius est, una tantum ratione
plectuntur, qui in corpore peccaverunt, poenas videlicet extra
illud et extra vitæ hujus statum ex peccatorum suorum merito
dantes. Unumquodque autem illorum, ut facile intelligit quis-
quis res introspicere potest, sententiam de migratione animarum

* (For. οὐ γὰρ. Vide antecedentia.)

† (For. δὴ τοι)

‡ (For. τούτου τοῦ σ.)

§ For. αὐτοὺς EDITOR. BENED.

tam ex principiorum suorum consequentia persecuti sunt, dicentes cum hæc fiant, sine dubio numquam mundum istum posse finiri : consequens est eos qui hæc sentiunt, Scripturæ nostræ non credere, quæ manifestissime pronuntiat finem mundi futurum, et non exquirere in ipsis Scripturis expositiones sive assertiones ineptas et inconsequentes, ex quibus nullo genere ostendi potest quod secundum Scripturas nostras numquam sæculi finis futurus sit.

τούτου τὸ καταξίαν τῶν ἡμαρτημένων παθεῖν. ἕκαστον δὲ τούτων τῷ ἐνορᾶν δυναμένῳ τοῖς πράγμασιν ἀνατρεπτικόν ἐστι τῆς μετενσωματώσεως. Εἰ δὲ ἀναγκαίως οἱ τὴν μετενσωμάτωσιν εἰσάγοντες * Ἕλληνες, ὥς ἀκόλουθα αὐτοῖς τιθέντες, οὐδὲ φθείρεσθαι βούλονται τὸν κόσμον, ὥρα καὶ τούτους ἀντιβλέψαντας ταῖς ἐκφαινούσαις γραφαῖς φθάρῃσεσθαι τὸν κόσμον, ἢ ἀπιστῆσαι αὐτοῖς, ἢ εὐρεσιλογεῖν περὶ διηγήσεως τῶν κατὰ τὴν συντέλειαν, ὅπερ καὶ βούλονται ποιῆσαι, οὐ δυνήσονται. Orig. *Comm. in Matt.*

e corpore in corpus funditus labefactat. Quod si qui transitum animarum in varia corpora invehunt Ethnici, utpote consentanea doctrinæ huic adstruentes, mundi interitum necessario non admittunt; superest ut postquam Scripturis mundi occasum asserentibus palam refragati fuerint, vel fidem iis non habeant, vel verba reperiant quibus ea quæ ad consummationem pertinent, explicare possunt: quod facere neutiquam poterunt, etiamsi velint.

PAMPHILUS. De eadem re, ex libro de Proverbiis Salomonis.

ORIGENES. *Videtur autem*——*diabolum.*

PAMPHILUS. Et paulo post.

ORIGENES. *Sed superflua*——*peccata sunt.*

* (for. ὥς Ἕλληνες ἀκόλουθα)

EXCERPTA

S. DIONYSII ALEXANDRINI EPISCOPI,

EX LIBRIS EJUS DE NATURA AD TIMOTHEUM,
ALIAQUE DIONYSIANA IN NICETÆ CATENA IN JOBUM
POSITA.

MONITUM.

CUM S. Dionysii Alexandrini Reliquias operi meo adjicere olim statuisssem, antequam noverim hunc Scriptorem separatim Romæ editum fuisse, ac propterea Excerpta Librorum ejus de Natura, atque *ρήσεις* ejus in Nicetæ Catena in Jobum repertas, ex MSSis Oxoniensibus emendassem, eadem hæc in prior editione divulgavi, simul atque Canonicam Dionysii Epistolam ad Basilidem, quam a me mei operis ratio requirebat. Quod olim feci, id nunc quoque præstiti, cum novæ editionis defæcatæ plenæ atque perfectæ Reliquiarum S. Dionysii spes me frustrata fuerit.

I.

ΠΟΤΕΡΟΝ ἔν ἐστι συναφὲς τὸ πᾶν, ὥς ἡμῖν τε καὶ τοῖς σοφωτάτοις Ἑλλήνων Πλάτῳ καὶ Πυθαγόρᾳ, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς στοᾶς καὶ Ἡρακλείτῳ φαί-

Interprete Francisco Vigero.

I.

UTRUM unum est, atque ap-
tum ex se se universum, uti no-

bis Græcorumque sapientissi-
mis Platoni et Pythagoræ, Sto-
icis, et Heraclito videtur : an

νεται ; ἡ δὺο, ὡς ἴσως τις ὑπέλαβεν, ἡ καὶ πολλὰ καὶ ἄπειρα, ὡς τισιν ἄλλοις ἔδοξεν, οἱ πολλαῖς τῆς διανοίας παραφοραῖς, καὶ ποικίλαις προφοραῖς ὀνομάτων τὴν τῶν ὅλων ἐπεχείρησαν κατακερματίζειν οὐσίαν· ἄπειρόν τε, καὶ ἀγέννητον, καὶ ἀπρονόητον 5 ὑποτίθενται ; Οἱ μὲν γάρ, ἀτόμους προσειπόντες ἄφθαρτά τινα καὶ σμικρότατα σώματα, πλῆθος ἀνὰριθμα, καί τι χωρίον κενὸν μέγεθος ἀπεριόριστον προβαλλόμενοι, ταύτας δὴ φασι τὰς ἀτόμους, ὡς ἔτυχεν ἐν τῷ κενῷ φερομένας, αὐτομάτως τε συμπιπτούσας ἀλ- 10 λήλαις διὰ ρύμην ἄτακτον, καὶ συμπλεκομένας διὰ τὸ πολυσχήμενας οὖσας, ἀλλήλων ἐπιλαμβάνεσθαι, καὶ οὕτω τόν τε κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ κόσμους ἀπείρους ἀποτελεῖν. Ταύτης δὲ τῆς δόξης Ἐπικουρος γεγόνασι καὶ Δημόκριτος. τοσοῦτον δὲ διεφώ- 15 νησαν, ὅσον ὁ μὲν, ἐλαχίστας πάσας, καὶ διὰ τοῦτο ἀνεπαισθήτους· ὁ δὲ, καὶ μεγίστας εἶναί τινας ἀτόμους ὑπέλαβεν. ἀτόμους δὲ εἶναί φασιν ἀμφοτέροι, καὶ λέ-

duo, quemadmodum forte non nemo cogitarit? an multa potius adeoque infinita? ut aliis quibusdam placuit, qui pluribus mentis erroribus, ac variis appellationum formis, universi naturam distrahere ac lacerare conati, infinitum illud esse, ortu carere, nec ullo providentiæ consilio regi voluerunt. Hi enim atomos, incorrupta quædam exiguaque corpuscula, numeroque infinita nominantes, unaque spatium aliquod vacuum, nec ullis finibus circumscriptum invehentes, atomos illas dictitant, hoc in vacuo

temere dum feruntur, dum casu propter impetus perturbationem, aliæ cum aliis concurrunt, ac propter multiplicem figuram inter se se commiscuntur, cum apprehendere mutuo se se, tum hunc quoque mundum, quæque ipso continentur omnia; imo vero mundos etiam infinitos efficere. Hac in sententia Epicurus Democritusque versati sunt: hoc uno 30 discrimine, quod Epicurus minimas omnes atomos, quasque propterea sensus non attingeret, Democritus nonnullas saltem maximas esse vellet. Cæ- 35

γεσθαι διὰ τὴν ἄλυτον στερρότητα. οἱ δὲ, τὰς ἀτό-
 μους μετονομάσαντες, ἀμερῇ φασὶν εἶναι σώματα, τοῦ
 παντὸς μέρη, ἐξ ὧν ἀδιαιρέτων ὄντων συντίθεται τὰ
 πάντα, καὶ εἰς ἃ διαλύεται. καὶ τούτων φασὶ τῶν
 5 ἀμερῶν ὀνοματοποιὸν Διόδωρον γεγονέναι· ὄνομα δὲ,
 φασὶν, αὐτοῖς ἄλλο Ἡρακλείδης θέμενος, ἐκάλεσεν
 ὄγκους, παρ' οὗ καὶ Ἀσκληπιάδης ὁ ἱατρὸς ἐκκληρο-
 νόμησε τὸ ὄνομα.

Ταῦτ' εἰπὼν, ἐξῆς ἀνασκευάζει (inquit Eusebius *Præp. Evang.*
 10 lib. xiv. cap. 23.) τὸ δόγμα διὰ πολλῶν, ἀτὰρ καὶ διὰ τούτων.

II.

Πῶς αὐτῶν ἀνασχόμεθα, τυχηρὰ λεγόντων εἶναι
 συμπτώματα τὰ σοφὰ καὶ διὰ τοῦτο τὰ καλὰ δημιουρ-
 γήματα; ὧν ἕκαστόν τε καὶ καθ' ἑαυτὸ γενόμενον,
 ὥφθη τῷ προστάξαντι γενέσθαι καλὸν, καὶ συλλή-
 15 βδην ὁμοίως ἅπαντα. ^a Καὶ εἶδε γάρ, φησὶν, ὁ Θεὸς,
 τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. Ἄλλ'
 οὐδὲ ἀπὸ τῶν μικρῶν τῶν συνηθῶν καὶ παρὰ πόδας

terum individuas illas et dici et
 esse, propter indissolubilem ea-
 20 rum firmitatem, uterque docet.
 Sunt tamen, qui atomorum no-
 mine [mutato] corpora quædam
 intelligunt, quæ partibus ca-
 reant ipsa quidem, sint tamen
 25 universi partes, ex quibus, in-
 dividuæ cum sint, conflata pri-
 mum omnia, in easdem quoque
 dissolvantur. Harum, prout
 partibus carent, nominis aucto-
 30 rem faciunt Diodorum: Eas
 enim ὄγκους, hoc est moles, seu
 pondera Heraclides vocabat,
 unde etiam Asclepiades medicus
 nomen invenit.

Hæc præfatus multis deinceps
 hoc dogma confutat, interque cæ-
 tera, verbis quæ sequuntur.

II.

Qui tandem homines istos
 feramus, dum opera sapientiæ
 plena, eoque ipso bona, casu
 facta esse dicunt? quæ et sin-
 gula seorsim, et simul univer-
 35 sa, ei cujus omnia jussu exti-
 terant, bona sint visa. *Vidit
 enim, inquit, Deus cuncta quæ
 fecerat: et ecce bona valde.*
 Quanquam ne pusilla quidem
 illa cogitant vulgarium exem-
 pla rerum, quorum ipsi monitu

^a Gen. i. 31.

νουθετοῦνται παραδειγμάτων, ἐξ ὧν δύνανται μαθη-
 νειν, ὅτι χρεῖῳδες μὲν καὶ πρὸς ὠφέλειαν ἔργον, οὐδὲν
 ἀνεπιτηδεύτως, οὐδὲ συμβατικῶς ἀπεργάζεται, ἀλλὰ
 χειρουργούμενον εἰς τὴν πρέπουσαν ὑπηρεσίαν καταρ-
 τίζεται. ὅταν δὲ εἰς ἄχρηστον μεταπίπτῃ καὶ ἀνω- 5
 φελές, τότε διαλυόμενον ἀορίστως καὶ ὡς ἂν τύχη
 διασκίδνεται, ἅτε μηκέτι μεταχειριζομένης, μηδὲ δια-
 ταττούσης αὐτὸ τῆς σοφίας, ἣ τοῦ συνεστάναι τοῦτο
 ἔμελεν. ἱμάτιόν τε γὰρ, οὐ χωρὶς ἰστουργοῦ, συνιστα-
 μένων τῶν στημόνων, οὐδὲ τῆς κρόκης αὐτομάτως 10
 παρεμπλεκομένης, ἀνυφαίνεται· εἰ δὲ κατατριβείῃ, τὰ
 λακισθέντα διαρρίπτειται ῥάκη. οἰκία τε ἀνοικοδομεῖται
 καὶ πόλις, οὐ τοὺς μὲν τινας δεχομένη θεμελίοις αὐτο-
 μολοῦντας λίθους, τοὺς δὲ ἀναπηδῶντας εἰς τὰς ἐπι-
 βολὰς, ἀλλὰ κατὰ χώραν ὁ τοιχοδόμος τοὺς εὐθέτους 15
 ἐπιφέρει. καταρρίφθεισης δὲ, ὡς ἂν παρείκη, κατενε-
 χθεὶς ἕκαστος ἀπεσφάλη. καὶ κατασκευαζομένης νεῶς,
 οὐχ ἡ μὲν τις ὑπέβαλεν ἑαυτὴν τροπὶς, ὁ δὲ κατὰ

doceri possint, quicquid ejus-
 modi est, ut fructus aliquid et
 utilitatis afferat, id non temere
 ac sine studio fieri, sed potius
 solerti manuum opera suum ac
 proprium in usum elaborari:
 at idem simulatque fructuosum
 et commodum esse desinit, sol-
 vi continuo, et confuse admo-
 dum ac perturbate dissipari,
 utpote quod ea non amplius
 sapientia, cujus ipsum ante
 cura conservabat, tractetur ac
 regatur. Ita vestimentum, nec
 stamine, absque textoris manu,
 se ipso consistente, nec subte-
 mine se ipsum ultro eidem im-
 plicante pertexitur: cujus ta-

men, ubi dirumpitur, lacera
 hinc inde frustra disjici videas. 20
 Ita cum domus aut urbs ædifi-
 catur, non lapides excipit, alios
 in fundamenta sponte subsi-
 dentes, alios superius in struc-
 turæ corium ultro subvolantes: 25
 sed architectus in suum quos-
 que locum delatos apte con-
 cinneque disponit. At post-
 quam subruta est, ubi ubi casus
 tulerit, singuli disjuncti passim 30
 temereque jacent. Ita dum na-
 vis compingitur, non se ipsam
 carina summittit, non malus in
 medio rectum se se tollit, non
 ligna cætera situm ex se se for- 35
 tuitum accipiunt: nec centum

μέσῃν ἑαυτὸν ἰστὸς ὥρθωσε, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον
ξύλων, ἣν ἔτυχεν ἐξ ἑαυτοῦ θέσιν κατέλαβεν. οὐδὲ τὰ
λεγόμενα ἑκατὸν τῆς ἀμάξης ξύλα, καθ' ὃν εὗρε κενὸν
τόπον ἕκαστον συνεπάγη. ἀλλ' ὁ τέκτων ἑκατέρας
5 (for. ἐκάτερα) συνεκόμισε καίριον. εἰ δὲ διαλυθείη ἡ
ναὺς ἐνθαλασσεύουσα, ἣ φερομένη κατὰ γῆν ἄμαξα,
ὅπῃ τύχη τὰ ξύλα, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν κυμάτων, τὰ δὲ
ὑπὸ τῆς συντόνου ῥύμης διασπείρεται. οὕτως ἂν ἀρ-
μόζοι λέγειν αὐτοῖς, καὶ τὰς ἀτόμους, ἀργὰς μενούσας,
10 καὶ ἀχειροποιήτους, καὶ ἀχρήστους, εἰκὴ φέρεσθαι.
ὁράτωσαν γὰρ τὰς ἀθεάτους (ἀθέτους MS. Vigeri) ἐκεί-
νοι, καὶ τὰς ἀνοήτους νοεῖτωσαν, οὐχ ὁμοίως ἐκείνῳ,
ὃς φανερωθὲν ἑαυτῷ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτὸν
ὁμολογεῖ, ^b Τὸ ἀκατέργαστόν σου εἶδοσαν οἱ ὀφθαλ-
15 μοί μου. Ὅταν δὲ καὶ ἅ φασιν ἐξ ἀτόμων ὑφάσματα
γίνεσθαι τὰ εὐήτρια, ταῦθ' ὑπ' αὐτῶν ἀσόφως καὶ
ἀναισθήτως αὐτουργεῖσθαι λέγωσι, τις ἀνέξεται τὰς
ἀτόμους ἀκούων ἐρίθους, ὧν καὶ ὁ ἀράχνης ἐστὶ σο-

illa, quæ vulgo in plastro lig-
20 na numerantur, quem vacuum
quæque locum repererint, in eo
sponte coagmentantur. Faber
lignarius suis apta quæque lo-
cis in utrumque comportat.
25 Quod si aut navis medio jactata
mari, aut plastrum in terra
dum agitur, dissolvatur, utri-
usque ligna vel fluctibus, vel
incitato impetu dissipantur. Ita
30 plane dicendum iis fuerit, suas
illas atomos, quod otiosæ, quod
nulla manu perpolitæ, quod in-
utiles maneant, temere circum-
ferri. Spectent enimvero, quæ

spectari, cogitent quæ cogitari
non possunt, nec jam ut ille,
qui hoc abs Deo sibi patefac-
tum Deo ipsi confitetur, his
verbis, *Imperfectum tuum vide-
runt oculi mei*. Nunc vero, pul-
cherrima illa et elegantissima,
quæ suis ex atomis contexta
esse dicunt, dum ab iisdem sine
consilio ac sine sensu perfecta
esse addunt, quis tandem eos
ferat, indigestas ac rudes ato-
mos obtrudentes, quos araneus
sapientia longe superat, quum
suum illud opus suapte indus-
tria conficiat? Quis æquis por-

^b Ps. cxxxviii. 16.

φώτερος, χειροτεχνῶν ἐξ ἑαυτοῦ; ἢ τὸν μέγαν τοῦτον οἶκον τὸν ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς συνεστῶτα, καὶ διὰ τὸ μέγεθος καὶ πλῆθος τῆς ἐπιφαινομένης αὐτῷ σοφίας καλούμενον κόσμον, ὑπὸ τῶν σὺν οὐδενὶ κόσμῳ φερομένων ἀτόμων κεκοσμηθῆναι, καὶ γεγονέναι κόσμον 5 ἀκοσμίαν; πῶς δὲ κινήσεις καὶ ὁδοὺς εὐτάκτους ἐξ ἀτάκτου προσάγεσθαι φορᾶς; πῶς δὲ τὴν παναρμόνιον τῶν οὐρανίων χορείαν, ἐξ ἀμούσων καὶ ἀναρμόστων συνάδειν ὀργάνων;

Τίνα δὲ καὶ τρόπον, μιᾶς οὔσης καὶ τῆς αὐτῆς ἀπα- 10 σῶν οὐσίας, καὶ τῆς αὐτῆς ἀφθάρτου φύσεως, πλὴν τῶν μεγεθῶν, ὥς φασι, καὶ τῶν σχημάτων· τὰ μὲν ἐστι θεῖα, καὶ ἀκήρατα, καὶ αἰώνια, ὥς αὐτοὶ φήσαιεν ἂν, σώματα, ἢ μακραίωνά γε κατὰ τὸν οὕτως ὀνομάσαντα, φαινόμενά τε καὶ ἀφανῆ· φαινόμενα μὲν, ἥλιος, 15 καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρες, γῆ τε, καὶ ὕδωρ· ἀφανῆ δὲ, θεοί τε, καὶ δαίμονες, καὶ ψυχαί; ταῦτα γὰρ οὐδὲ θέλοντες, ὑπάρχειν ἀρνήσασθαι δύνανται. τὰ δὲ μακρο-

ro auribus audiat, ingentem hanc domum, ex cœlo terraque constantem, qui propter maximam illam et multiplicem, quæ huic insidet, sapientiæ vim, mundus vocatur, ab atomis quæ nullo ferantur ordine, ordinem atque ornatum omnem accepisse, ac perturbationem ipsam in mundum esse mutatum? Quis statos illos motus atque conversiones, ex inconstanti quodam impetu proficisci? Quis absolutam rerum cœlestium harmoniam, ex inconditis et inconcinnis instrumentis temperari?

Quomodo autem, una cum

omnium essentia sit incorruptibilisque natura, solo, ut ai- 20 unt, magnitudinum figurarumque discrimine; corporum tamen, alia quædam, ut ipsi vocant, divina sunt, fatis superiora, et sempiterna, vel ævi 25 saltem, ut non nemo loqui maluit, longioris: eaque partim visu percipiuntur, ut sol, luna, stellæ, terra, et aqua; partim sensum fugiunt, ut dii, dæmo- 30 nes, et animi? Hæc enim esse, ut maxime velint, negare non possunt. Alia diuturnæ admodum vitæ, sive animantium, sive plantarum ex genere; ani- 35 mantium, ut aves inter (quod

βιώτατα ζῶά τε καὶ φυτά· ζῶα μὲν, ἐν τε ὄρνισιν,
 ὥς φασιν, ἀετοὶ, κόρακές τε, καὶ φοίνικες· ἔντε χερ-
 σαίοις, ἐλαφοί τε, καὶ ἐλέφαντες, καὶ δράκοντες; ἐν
 δὲ τοῖς ἐνύδροις, τὰ κήτη. δένδρα δὲ, φοίνικες, καὶ
 5 δρύες, καὶ περσεαί. καὶ τῶν γε δένδρων, τὰ μὲν ἐστὶν
 ἀειθαλῇ, ἃ καὶ καταριθμήσας τις εἶπεν εἶναι τεσσα-
 ρακάδεκα· τὰ δὲ πρὸς καιρὸν ἀνθεῖ, καὶ φυλλορρόει.
 τὰ δὲ πλείστα τῶν τε φυομένων καὶ τῶν γεννωμένων
 ἐστὶν ὠκύμορα καὶ βραχυτελῇ, ὧν ἐστὶ καὶ ὁ ἄνθρω-
 10 πος, ὡς εἶπέ τις ἁγία περὶ αὐτοῦ γραφή· ^c Βροτὸς δὲ
 γεννητὸς γυναικὸς, ὀλιγόβιος. ἀλλὰ τοὺς συνδέσμους
 φήσουσι τῶν ἀτόμων διαλλάττοντας, αἰτίους γίνεσθαι
 τῆς περὶ τὴν διαμονὴν διαφθορᾶς (for. διαφορᾶς
Vigerus). τὰ μὲν γὰρ ὑπ' αὐτῶν πεπυκνῶσθαι καὶ
 15 κατεσφίγγχθαι λέγεται, ὡς ταῦτα παντελῶς δυσαπάλ-
 λακτα γεγονέναι πιλήματα· τὰ δὲ μανωτέραν καὶ
 χαλῶσαν τὴν συνάφειαν τῶν ἀτόμων ἐπ' ἔλαττον ἢ
 πλεόν ἐσχηκέναι, ὡς ἢ θάπτου ἢ μετὰ πολὺ τῆς κοσ-

ipsi dictitant) aquilæ, corvi,
 20 atque phœnices : e terrestribus
 cervi, elephantes, ac dracones ;
 e piscibus, quæ cete dicun-
 tur : plantarum vero, ut pal-
 mæ, quercus, et perseæ. Qua-
 25 rum etiam nonnullæ perpetuam
 retinent viriditatem, cujus-
 modi quatuordecim a quopiam
 numerantur : aliæ certo florent
 tempore, certo quoque frondi-
 30 bus exuuntur. Alia denique, ac
 multo sane plurima, sive nas-
 cantur e terra, sive gignantur,
 iniquissimis fati vitæque bre-
 vissimæ angustiis includuntur :
 35 e quibus homo etiam ipse est,

ut alicubi divina de illo Scrip-
 tura loquitur, dum ait, *Mor-
 talis autem, natus de muliere,
 brevi vivens tempore*. Diversos,
 opinor, atomorum nexus, tantæ
 hujus in persistendo differen-
 tiæ causas esse respondebunt.
 Alia enim videlicet, pressius ab
 iis arctiusque constringi, quæ
 proinde uti densiora, sic ad dis-
 solvendum longe difficillima
 sint : alia vero, quod laxiori ac
 solutiori atomorum colligatione
 devincta sint, atque id etiam
 cum aliquo discrimine ; cele-
 rius propterea vel tardius ab
 earum ornatu complexuque re-

^c Job. xiv. 1.

μήσεως αὐτῶν ἀφίστασθαι. καὶ τὰ μὲν ἐκ τοιῶνδε καὶ ᾧδέπως ἐσχηματισμένων· τὰ δὲ, ἐξ ἐτέρων ἑτεροίως διακειμένων συμμεμίχθαι.

Τίς οὖν ὁ φιλοκρίνων (for. φυλοκρίνων *Vigerus*), συναγείρων τε, καὶ ἀναχέων, καὶ τάσδε μὲν οὕτω συν- 5 τάττων εἰς ἥλιον, τάσδε δὲ ᾧδὶ, ἵνα ἡ σελήνη γένηται, καὶ ἕκαστα συμφέρων κατὰ τὴν οἰκειότητα πρὸς ἑκάστου φαῦσιν ἀστέρος; οὔτε γὰρ αἱ ἡλιακαὶ τοσαῖδε, καὶ τοιαῖδε, καὶ ᾧδέπως ἐνωθεῖσαι, πρὸς ἐργασίαν σελήνης ἂν καταβεβήκεσαν, οὔτ' ἂν αἱ τῶν σελη- 10 νιακῶν ἀτόμων πλεκτάναι γεγόνεσάν ποτε ἥλιος· ἀλλ' οὐδὲ Ἀρκτοῦρος, εἰ καὶ λαμπρός ἐστι, τὰς Ἑωσφόρου μεγαλοφρονήσαιτό ποτε ἂν ἀτόμους ἔχειν, οὐδὲ τὰς Ὠρίωνος αἱ Πλειάδες. καλῶς γὰρ ὁ Παῦλος διέστειλεν, εἰπὼν, ^d Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ 15 ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστήρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. Καὶ εἰ μὲν ἀνεπαίσθητος αὐτῶν ὡς ἀψύχων ἢ σύμπηξις ἐγένετο, ἐπιστήμονος αὐταῖς ἔδει δημι-

moveri. Postremo ex certis quibusdam alia, certoque modo figuratis, alii ex aliis ac se se aliter habentibus esse com- mixta.

Sed, quis ille porro diversarum quasi tribuum iudex, alias cogit, dissipat alias? quis eas sic inter se committit, ut inde modo sol, modo luna oriatur? quis denique singularum stellarum naturis, quæ quibusque propria sunt nativæque contri- buit? Nec enim profecto, aut solares illæ tot atque tales, eo- que conjunctæ modo, ad lunæ procreationem concurrerent,

aut lunarium atomorum nexus solem unquam efficerent. Ita 20 nec Arcturus, tametsi perillust- ris, ex Auroræ, nec Orionis ex atomis conflatas se Pleiades unquam gloriantur. Præclare enim Paulus ita distinxit, *Alia*, 25 inquit, *claritas solis, et alia cla- ritas lunæ, et alia claritas stella- rum. Stella enim a stella differt in gloria.* Profecto, si earum tanquam inanimatarum coag- 30 mentatio sensu omni caruit, industrio ac perito artifice opus habuere: si tanquam ra- tionis expertium, vacua consi- llii, necessitatem est sequuta 35

ουργοῦ· εἰ δὲ ἀπροαίρετος καὶ κατ' ἀνάγκην, ὥς ἀλό-
 γων, ἢ σύνερξιν, σοφός τις αὐτὰς ἀγελάρχης συνε-
 λαύνων ἐπεστάτησεν· εἰ δὲ ἐκουσίως ἐθελουργῆσαι
 συγκέκλεινται, θαυμάσιός τις αὐτῶν ἀρχιτέκτων ἐργο-
 5 δοτῶν προηγήσατο· ἢ καθάπερ εὐτακτος στρατηγὸς
 οὐ συγκεχυμένην εἶασε τὴν στρατιάν, καὶ πάντα ἀνα-
 μιξ, ἀλλ' ἐν μέρει μὲν τὴν ἵππον, ἰδίᾳ δὲ τοὺς ὀπλίτας,
 τοὺς τε ἀκοντιστὰς καθ' ἑαυτοὺς, καὶ χωρὶς τοὺς τοξό-
 τας, καὶ τοὺς σφενδονίτας, ἔνθα ἐχρῆν διετάξατο, ἵνα
 10 ἀλλήλοις οἱ ὁμόσκευοι συμμαχοῖεν. Εἰ δὲ τοῦτο
 χλεῦν οἶονται τὸ παράδειγμα, διὰ τὸ μεγάλων σω-
 μάτων με πρὸς τὰ ἐλάχιστα ποιεῖσθαι σύγκρισιν, ἐπὶ
 τὰ σμικρότατα μεταβησόμεθα.

Εἶτα τούτοις ἐξῆς ἐπιλέγει, (Eusebius inquit,)

III.

15 Εἰ δὲ μήτε λέξις, μήτε ἐκλογὴ, μήτε τάξις αὐταῖς
 ἄρχοντος ἐπικέοιτο, αὐταὶ δὲ ἐφ' ἑαυτῶν αὐτὰς ἐκ τῆς

conjunctio, sapientis omnino
 pastoris manu locum in unum
 compelli debuere: si denique
 20 suapte sponte voluntarium ad
 opus convenere, admirabilis
 plane architectus, operumque
 præsēs, suum cuique munus
 pensumque descripsit: aut
 25 quemadmodum ordinis amans
 imperator, non perturbatum
 reliquit exercitum, non per-
 misceri omnia passus est, at
 loco suo equitem, peditemque
 30 suo disposuit, jaculatores item
 seorsim, seorsimque sagittarios,
 atque ubi par erat fundibu-
 larios collocavit, ut similis ar-
 maturæ milites simul etiam

omnes dimicaret. Qui si ri-
 diculum hoc exempli genus es-
 se dicent, quod magnorum cor-
 porum cum minimis contentio-
 nem institutam; ad minima ve-
 niemus.

Hæc ille. Quibus deinde quæ
 sequuntur adjungit.

III.

Quod si ducis, inquit, neque
 nomen, neque delectus, neque
 collocatio in earum se se mo-
 derationem ingessit: at ipsæ-
 met suoapte arbitrio, ex multa
 sese continui fluxus turba col-
 ligentes, magnoque variarum
 commissionum tumultu decli-

πολλῆς κατὰ ῥύσιν τύρβης διευθύνουσαι, καὶ τὸν πολὺν
 τῶν συμπτώσεων διεκπερῶσαι κυδοιμὸν, αἱ ὅμοιαι
 πρὸς τὰς ὁμοίας οὐχ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ποιητὴν,
 ἄγουντο, συντρέχουσι δὲ καὶ συναγελάζονται, γνωρί-
 ζουσαι τὰς συγγενεῖς· θαυμαστή γε τῶν ἀτόμων ἡ 5
 δημοκρατία, δεξιουμένων τε ἀλλήλας τῶν φίλων καὶ
 περιπλεκομένων, εἰς μίαν τε κατασκηνοῦν συνοικίαν
 ἐπειγομένων· καὶ τῶν μὲν, ἀποτετορνευμένων αὐτο-
 μάτως εἰς ἥλιον φωστήρα μέγαν, ἵνα ποιήσωσι τὴν
 ἡμέραν· τῶν δὲ εἰς πολλὰς ἴσως πυραμίδας ἀστέρων 10
 ἀναπεφλεγμένων, ἵνα καὶ ὅλον στεφανώσωσι τὸν οὐρα-
 νόν· τῶν δὲ, περιτεταγμένων, ἵνα αὐτὸν εἰκῇ στερεώ-
 σωσι καὶ καμαρώσωσι τὸν αἰθέρα εἰς τὴν τῶν φωστή-
 ρων ἐπιβάθραν, ἐπιλέξονται τε ἑαυταῖς αἱ συνωμοσίαι
 τῶν χυδαίων ἀτόμων μονὰς, καὶ διακληρώσονται τὸν 15
 οὐρανὸν εἰς οἴκους ἑαυταῖς καὶ σταθμούς.

Εἶτα (Eusebius inquit) μεθ' ἑτέρα φησιν,

IV.

Ἄλλ' οὐδὲ τὰ φανερά ὁρῶσιν οὔτοι οἱ ἀπρονόητοι,

nato, similes cum similibus ita
 convenerint, ut tamen non di-
 vini Numinis ductum, quem-
 admodum poeta fingit, sequutæ
 sint: sed potius, cum se se af-
 fines mutuo cognatæque nos-
 sent, in unum quasi gregem
 confluerint: næ admirabilis
 hæc atomorum democratia est;
 ubi amicæ amicas excipiant,
 atque complectantur, itaque u-
 num in domicilium convolent
 universæ. Tum certæ quædam
 ultro, in solem magnum illud
 sidus, quodam quasi torno ro-
 tundentur, ut diem efficiant:
 aliæ, quo cælum integrum co-

ronent, in plurimas fortassis ar-
 dentium stellarum pyramides 20
 figurentur: aliæ in orbem di-
 gestæ, firmitatis aliquid ætheri
 afferant, eoque testudinis in
 morem concamerato, subeunti-
 bus cœli luminibus, quosdam 25
 quasi gradus præstruant: adeo-
 que vulgarium atomorum fac-
 tiones domicilia sibi deligant,
 ac cælum ipsum proprias in
 domos atque stationes inter se 30
 se partiantur.

Rursus aliis quibusdam inter-
 jectis.

IV.

Imo, inquit, ne obvia qui-

πολλοῦ γε δέουσι συνορᾶν καὶ τὰ ἀφανῆ. εἰκόασι γὰρ
 μηδὲ ἀνατολὰς ἐποπτεύειν τεταγμένας, καὶ δύσεις,
 μήτε τῶν ἄλλων, μήτε τὰς ἐκπρεπεστάτας ἡλίου· μηδὲ
 χρῆσθαι ταῖς δι' αὐτῶν δεδωρημέναις ἀνθρώποις ἐπι-
 5 κουρίαις, ἀναπτομένη μὲν εἰς ἐργάσιαν ἡμέρα, ἐπηλυ-
 γαζούσῃ δὲ νυκτὶ πρὸς ἀνάπαυλαν. ^e Ἐξελεύσεται
 γὰρ ἄνθρωπος, φησὶν, ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν
 ἐργασίαν αὐτοῦ, ἕως ἑσπέρας. Ἄλλ' οὐδὲ τὴν ἐτέραν
 ἐπισκοποῦσιν ἀνακύκλησιν αὐτοῦ, καθ' ἣν ὠρισμένας
 10 ὥρας, καὶ καιροὺς εὐκαίρους, καὶ τροπὰς ἀπαρτρέπ-
 τούς ἀποτελεῖ, ὑπὸ τῶν ἐξ ὧν ἐστὶν ἀτόμων ὁδηγού-
 μενος. ἀλλὰ καὶ μὴ θέλωσιν οἱ δείλαιοι, ὥς δ' οὖν
 πιστεύουσιν οἱ δίκαιοι, ^f Μέγας Κύριος ὁ ποιήσας
 αὐτὸν, καὶ ἐν λόγοις αὐτοῦ κατέσπευσε πορείαν. ἄτο-
 15 μοι γὰρ ὑμῖν χειμῶνα φέρουσιν, ὧ τυφλοὶ, καὶ ὑετοὺς,
 ἵνα ἡ γῆ τροφὰς ὑμῖν τε καὶ πᾶσι τοῖς ἐπ' αὐτῆς ζώοις
 ἀνῇ; θέρος τε ἐπάγουσιν, ἵνα καὶ τοὺς ἀπὸ δένδρων

dem vident homines impro-
 vidi, tantum abest, ut occulta
 20 provideant. Utique ratos il-
 los atque constantes ortus obi-
 tusque siderum, non cætero-
 rum modo, verum etiam solis
 omnium nobilissimos, ne sus-
 25 picando quidem videntur attin-
 gere: nec iis uti commoditati-
 bus, quas hominum generi sup-
 peditant, aut collucente ad ob-
 eundum opus die, aut nocte
 30 quietis capiendæ caussa terras
 opacante. *Exibit enim homo,*
inquit, ad opus suum, et opera-
tionem suam usque ad vesperum.
 Nec vero alteram ejus circui-
 35 tionem attendunt, qua distinc-

tas tempestates, opportunaque
 tempora, nec usquam detortas
 conversiones efficiat, earum vi-
 delicet, ex quibus ipse consis-
 tit, atomorum ductum sequu-
 tus. At enimvero, velint nolint
 homines reapse miseri, quo-
 modo tamen sibi persuadent
 æquissimi: Magnus ille Domi-
 nus, qui solem creavit, verbo-
 rum quoque suorum vi ejusdem
 cursum incitavit. Atomum quip-
 pe, hyemem vobis, o cæci, ac
 pluvias afferunt, ut alimenta
 vobis ac cæteris animantibus
 terra producat. Earundem
 æstas beneficium est, ut ar-
 borum etiam ad delicias fructus

^e Ps. ciii. 23.^f Eccclus. xvi. 45.

εἰς τρυφὴν καρποὺς λάβητε ; καὶ διὰ τί μὴ ταῖς ἀτόμοις προσκυνεῖτε καὶ θύετε ταῖς ἐπικάρποις ; ἀχάριστοι γε, μηδὲ ἀπαρχάς αὐταῖς ὀλίγας τῶν πολλῶν δωρεῶν, ἃς παρ' αὐτῶν ἔχετε, ἀφιεροῦντες.

Καὶ μετὰ βραχέα φησὶν,

5

V.

Ὁ δὲ πολυεθνὴς καὶ πολυμιγὴς δῆμος τῶν ἀστέρων, οὓς αἱ πολυπλανεῖς καὶ ἀεὶ διαρρίπτόμεναι συνέστησαν ἄτομοι, χώρας ἑαυτοῖς κατὰ συνθήκας ἀπεδάσαντο, ὥσπερ ἀποικίαν ἢ συνοικίαν ἀνελόμενοι, μηδενὸς οἰκιστοῦ μηδὲ οἰκοδεσπότου προεστηκότος· καὶ τὰς πρὸς τοὺς πλησιοχώρους γειτνιάσεις, ἐνωμότως καὶ μετ' εἰρήνης φυλάττουσιν, οὐχ ὑπερβαίνοντες οὓς κατελήφασιν ἐξ ἀρχῆς ὅρους, ὥσπερ ὑπὸ τῶν βασιλίδων ἀτόμων νομοθετούμενοι. ἀλλ' οὐκ ἄρχουσιν ἐκεῖναι· πῶς γὰρ, αἱ μὴδ' οὔσαι ; ἀλλὰ θείων λογίων ἐπακούσατε, ⁵ Ἐν κρίσει Κυρίου τὰ ἔργα αὐτοῦ· ἀπ'

colligatis. Quidni porro atomis frugum præsidiussolenni cultu sacra facitis? Homines ingrati, qui tot donorum, quæ ab iis accipitis, ne primitias quidem pauculas consecretis.

Iterumque post pauca,

V.

Multiplex autem, illa stellarum natio, quam erraticæ ac semper huc illucque disjectæ atomi conflaverunt, sedes ipsa sibi coloniæ cujusdam aut sodalitatatis more, communi ex pacto, distribuit, nullius aut con-

ditoris, aut familiæ præsidis auctoritatem sequuta. Atque ita deinceps, mutua, cum finitimis, religiose altaque cum pace, omnes viciniæ jura custodiunt, nec eos unquam fines, quos ab initio accepere, transiliunt, prorsus ac si regiarum quarundam atomorum legibus regerentur. At non imperant illæ profecto. Qui enim imperent, quæ nullæ sunt? Audite vero divinorum oraculorum vocem, *In judicio Domini opera ejus. Ab initio, et a creatione ipsorum, distinxit partes*

ἀρχῆς καὶ ἀπὸ ποιήσεως αὐτῶν, διέστειλε μερίδας αὐ-
τῶν, ἐκόσμησεν εἰς αἰῶνα τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ τὰς
ἀρχὰς αὐτῶν εἰς γενεὰς αὐτῶν.

Καὶ μετὰ βραχέα φησὶν,

VI.

5 Ἡ τις οὕτως εὐτακτος πεδιάδα γῆν διώδευσε φά-
λαγξ, οὐ προθέοντος οὐδενός, οὐκ ἐκτρεπομένου, οὐκ
ἐμποδοστατοῦντος, οὐκ ἀπολειπομένου τῶν συμπαρα-
τεταγμένων; ὥς ἰσόστοιχοι καὶ συνασπιδοῦντες ἀεὶ
προΐασιν, ὁ συνεχῆς τε καὶ ἀδιάστατος, ἀόχλητός τε
καὶ ἀνεμπόδιστος τῶν ἄστρων στρατός. ἀλλ' ἐγκλί-
σεσι καὶ ταῖς εἰς πλάγιον ἐκνεύσεσι, γίνονται τινες
αὐτῶν ἄδηλοι τροπαί. καὶ μὴν ἀεὶ καιροφυλακοῦσι
καὶ προορῶνται τὰς χώρας, ὅθεν ἕκαστος ἄνεισιν, οἱ
τούτοις προσεσχηκότες. Εἰπάτωσαν οὖν ἡμῖν οἱ τῶν
15 ἀτόμων τομεῖς, καὶ τῶν ἀμερῶν μερισταί, καὶ τῶν
ἀσυνθέτων συναγωγεῖς καὶ τὰ ἄπειρα περινοοῦντες,
πόθεν ἡ κυκλοφορικὴ τῶν οὐρανίων συνοδία καὶ πε-

*illorum. Ornavit in æternum
opera sua, et principia eorum
20 in generationes eorum.*

Additque paulo post;

VI.

Aut quæ unquam acies, in-
quit, tam composito agmine
campum transmisit, præcur-
25 rente nemine, nemine deer-
rante, nemine aut impedimen-
tum offerente cæteris, aut cæ-
teros minus consequente: quam
æquatis semper ordinibus, et
30 pressis veluti clypeis, perpe-
tuus ille, nec usquam aut inter-
ruptus, aut perturbatus, aut

obice ullo retardatus astrorum
exercitus progreditur? Atqui
transversis quibusdam inclina-
tionibus ac nutibus, obscuræ
nonnunquam eorum mutationes
fiunt. Esto. Semper tamen
et justum observant tempus, et
loca illa, unde singula oriun-
tur, prospiciunt, qui hoc in
studii genere occupantur. Di-
cant ergo nobis atomorum sec-
tores egregii, qui et dividunt
individua, et dissita sejuncta-
que consociant, et infinita men-
te definiunt; unde tandem cir-
cularis ille rerum cœlestium
conjunctusque cursus atque

ριοδία, οὐχ ἑνὸς παραλόγως ἀτόμων πηγματος οὕτω σφενδονηθέντος, ἀλλὰ τοσούτου κυκλικοῦ χοροῦ κατὰ ῥυθμὸν ἴσα βαίνοντος καὶ συμπεριδινουμένου, πόθεν ἀδιάτακτοι, καὶ ἀπροαίρετοι, καὶ ἀγνώτες ἀλλήλων συνέμποροι παμπληθεῖς συνανεστράφησαν. καλῶς τε 5 ὁ Προφήτης ἐν τοῖς ἀδυνάτοις καὶ ἀνενδείκτοις ἔταξε, τὸ ξένους καὶ δύο συνδραμεῖν. ^h Εἰ πορεύονται, φησὶ, δύο ἐπὶ τὸ αὐτὸ καθόλου, εἴαν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτοὺς ;

Ταῦτ' εἰπὼν, (inquit Eusebius) μυρία τε ἄλλα τούτοις ἐπαγαγὼν, ἐξῆς κατασκευάζει διὰ πλειόνων τὸ πρόβλημα, ἀπὸ τε τῶν 10 κατὰ μέρος στοιχείων τοῦ παντός, ἀπὸ τε τῶν ἐν τούτοις παντοδαπῶν ζώων, καὶ δὴ καὶ ἀπὸ τῆς τὰνθρώπου φύσεως. ἐξ ὧν ἔτι βραχέα τοῖς εἰρημένοις προσθεῖς, καταπαύσω τὸν παρόντα λόγον.

VII.

Καὶ οὔτε ἑαυτοὺς, οὔτε τὰ περὶ ἑαυτοὺς ὁρῶσιν. εἰ γάρ τις τῶν ἀρχηγετῶν τοῦ τῆς ἀσεβείας ταύτης δόγ- 15 ματος, ἑαυτὸν ὅστις ἐστὶ καὶ ὅθεν, ἀνελογίζετο, ἐφρό-

conversio : cum non una quædam atomorum strues sic tanquam funda temere circumrotetur ; sed chorus ille tantus composito æqualique gressu procedat, et in orbem una volvatur : aut quo pacto fiat, ut tam multi ejusdem viæ socii, a nemine ordinati, nullo præditi consilio, sibique mutuo ignoti omnes, tanta simul concordia susceptum iter conficiant ? Merito enim Propheta, hoc tanquam ex iis unum quæ nec fieri nec ostendi quæant, protulit, ut duo simul peregrini concurrant, dum ait, *Convenientne duo in idem diverso-*

rium, si non se mutuo noverint.

Hæc ille. Qui sexcenta alia persequutus, susceptum deinceps argumentum pluribus confirmat, 20 partim ex singulis universi elementis, partim ex omnis generis animantium, quæ complectuntur, multitudine : partim ex ipsa quoque hominis natura depromptis. 25 Εἰ quibus ubi pauca quædam superioribus addidero, tum demum huic libro finem imponam.

VII.

Ac ne se quidem ipsos, nec quæ naturæ suæ propria sunt, 30 isti vident. Si quis enim ex illis impiæ doctrinæ principibus, qui tandem, aut unde sit,

νησεν ἂν ὥσπερ συνησθημένος ἑαυτοῦ, καὶ εἶπεν ἂν
οὐ πρὸς τὰς ἀτόμους, ἀλλὰ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ
Ποιητὴν ἑαυτοῦ. ⁱ Αἱ χεῖρές σου ἔπλασάν με, καὶ
ἐποίησάν με· καὶ προσεπεξεργάσατο ἂν ὡς ἐκεῖνος
5 τὸν θαυμάσιον τῆς ποιήσεως ἑαυτοῦ τρόπον, ^k Ἡ οὐχ
ὥσπερ γάλα με ἤμελξας, ἐτύρωσας δέ με ἴσα τυρῶ;
δέρμα καὶ κρέας με ἐνέδυσας, ὀστέοις δέ καὶ νεύροις
μὲ ἐνειρας· ζῶν δέ καὶ ἔλεος ἔθου παρ' ἐμοῖ, ἡ δὲ
ἐπισκοπὴ σου ἐφύλαξέ μου τὸ πνεῦμα. Πόσας γὰρ
ο ἀτόμους ὁ Ἐπικούρου πατὴρ, καὶ ποταπὰς ἐξ ἑαυτοῦ
προέχεεν, ὅτ' ἀπεςπέρμαινεν Ἐπίκουρον; καὶ πῶς εἰς
τὴν μητρῶαν αὐτοῦ κατακλεισθεῖσαι γαστέρα, συνε-
πάγησαν, ἐσχηματίσθησαν, ἐμορφώθησαν, ἐκινήθη-
σαν, ἠϋξύνθησαν; καὶ πολλὰς ἡ βραχεῖα ῥάνις τὰς
5 Ἐπικούρου ἀτόμους προσκαλεσαμένη, τὰς μὲν ἐπημ-
φίεσεν αὐτῶν δέρμα καὶ σάρκα γενομένας, ταῖς δὲ
ὀστωθείσαις ἠνώρθωται, ταῖς δὲ συνεδέθη νευρορρά-
φουμένη; τά τε ἄλλα πολλὰ μέλη, καὶ σπλάγχνα,

cum animo reputaret suo, is
10 profecto velut in suimet sen-
sum adductus, saperet illico,
atque hac voce, non jam ato-
mos, sed Patrem ipse Creato-
remque suum appellaret, *Ma-*
nus tuæ formaverunt me, et fe-
cerunt me. Et quemadmodum
alter ille, admirabilem molitio-
nis suæ rationem pertexeret,
Nonne sicut lac mulsisti me, et
sicut caseum me coagulasti?
Pelle et carne vestisti me, ossibus
et nervis compegisti me. Vitam
et misericordiam tribuisti mihi
et visitatio tua custodivit spiri-

tum meum. Quot enim, amabo,
et cujusmodi atomos Epicuri
pater ex se profudit, cum Epi-
curum prosemīnaret? Quomodo
in matris ejus alvum inclusæ
coaluerunt, figuram ac formam
acceperunt, commotæ sunt,
auctæ sunt? Quomodo ros ille
perexiguus, plurimas Epicuri
atomos cum advocasset, alias
in cutem carnemque mutatas
convestivit, aliis in ossa con-
versis erectior ac solidior con-
stitit, aliis nervorum complexu
illigatus est? Quo denique mo-
do vim tantam membrorum ali-

ⁱ Ps. cxviii. 73.^k Job. x. 10.

καὶ ἔγκατα, καὶ αἰσθητήρια, τὰ μὲν ἔνδοθεν, τὰ δὲ
 θύραθεν ἐφήρμοσε, δι' ὧν ἐξωογονήθη τὸ σῶμα ; ὧν
 οὐδὲν ἄργον, οὐδὲ ἀχρεῖον προσετέθη· ἐπεὶ μηδὲ τὰ
 φαυλότατα, μήτε τρίχες, μήτε ὄνυχες· πάντα δὲ, τὰ
 μὲν, πρὸς τὸ τῆς συστάσεως ὄφελος, τὰ δὲ, πρὸς τὸ 5
 καλλὸς τῆς ὄψεως συντελεῖ. οὐ γὰρ τῆς χρείας μό-
 νης, ἀλλὰ καὶ τῆς ὥρας ἐπιμελὴς ἡ Πρόνοια. ἔρυμα
 μὲν γὰρ καὶ σκέπασμα πᾶσι τῆς κεφαλῆς ἡ κόμη·
 εὐπρέπεια δὲ ὁ πώγων τῷ φιλοσόφῳ. τὴν τε τοῦ ὅλου
 σώματος τοῦ ἀνθρωπείου φύσιν ἐκ τῶν μερῶν ἀναγ- 10
 καίων πάντων ἤρμοσε, καὶ τοῖς μέλεσι πᾶσι τὴν τε
 πρὸς ἀλλήλα κοινωνίαν περιέβαλε, καὶ τὴν παρὰ τοῦ
 ὅλου χορηγίαν ἐπεμέτρησεν. ὧν τὰ μὲν ὀλοσχερῇ, καὶ
 τοῖς ιδιώταις ἐκ τῆς πείρας, ἣν ἔχει δύναμιν, πρόδηλα·
 κεφαλῆς ἡγεμονία, καὶ περὶ τὸν ἐγκέφαλον, ὥσπερ 15
 ἄρχοντα ἐν ἀκροπόλει τῶν αἰσθήσεων ἡ δορυφορία·
 προσιοῦσαι (for. προῖοῦσαι *Vigerus*.) μὲν ὄψεις, ἀναγ-
 γέλλουσai δὲ ἀκοαὶ, ἐδωδὴ δ' ὥσπερ φορολογοῦσα,

orum, viscerum, intestinorum,
 sensus instrumentorum, intrin-
 secus extrinsecusve conflavit,
 quæ vivum ac spirans corpus
 efficeret? Nam ex illis quidem
 omnibus otiosum nihil est, ni-
 hil inutile, non pili, non un-
 gues, non cætera quæ abjectis-
 sima videri possint: omnia vel
 ad constituendam ejus integri-
 tatem, vel ad speciem dignita-
 temque conducunt. Nec enim
 usui duntaxat uni Providentia,
 sed etiam pulcritudini ac for-
 mæ prospicit. Itaque totius
 capitis propugnaculum quod-
 dam ac tegumentum coma est:
 barba philosophi decus et or-

namentum. Illa igitur integri
 corporis humani naturam ex 20
 partibus necessariis omnibus
 coagmentavit, membrisque om-
 nibus cum mutua inter se
 communionem indidit, tum ex
 totius etiam opibus prolixè ad- 25
 modum ac liberaliter admensa
 est. Et membra quidem po-
 tissima, quam vim et faculta-
 tem habeant, usu et experien-
 tia ipsi etiam idiotæ norunt: 30
 capitis principatus, circa cere-
 brum tanquam imperatorem,
 sensuum in acropoli excubiæ
 atque præsidia, progredientes
 oculi, aures nuncios perferen- 35
 tes, gustatus velut commeatum

ὁσφρησις καθάπερ ἀνιχνεύουσα καὶ διερευνωμένη, καὶ ἡ ἀφή πᾶν διατάττουσα τὸ ὑπήκοον. (κεφαλαιωδῶς γὰρ νῦν ὀλίγα τῶν τῆς πανσόφου προνοίας ἔργων ἐπιδραμούμεθα, μετ' ὀλίγον ἀκριβέστερον τοῦ Θεοῦ διδόντος ἐπεξεργασόμενοι, ὅταν πρὸς τὸν δοκοῦντα λογιώτερον ἀποτεινώμεθα.) χειρῶν διακονία, δι' ᾧν ἐργασίαι τε παντοῖαι, καὶ πολυμήχανοι τελοῦνται τέχναι, ταῖς κατὰ μέρος δυνάμεσιν εἰς μίαν συνεργίαν διηρθρωμένων· ὥμων τε ἀχθοφορίαι, καὶ κατοχαὶ δακτύλων, ἀγκώνων τε καμπαὶ, πρὸς τε τὸ σῶμα εἴσω στρεφόμεναι, καὶ πρὸς τὸ ἐκτὸς ἀπονεύουσαι, ἵνα ἐφέλκεσθαί τε καὶ ἀπωθεῖσθαι δύνωνται· ποδῶν ὑπηρεσία, δι' ᾧν πᾶσα ἡμῖν ὑποπέπτωκεν ἡ περίγειος κτίσις, βάσιμος ἡ γῆ, πλωτὴ ἡ θάλασσα, περάσιμοι οἱ ποταμοὶ, καὶ πάντων πρὸς πάντα ἐπιμιξία. γαστήρ ταμιεῖον τροφῶν, πᾶσι τοῖς συντεταγμένοις μέλεσιν ἐξ ἐαυτῆς ἐν μέτρῳ τὸ σιτηρέσιον διανέμουσα, καὶ τὸ

annonamque convehens, olfactus indagans quodammodo atque vestigans, tactus subdita omnia digerens et ordinans. (Nunc enim ex sapientissimæ Providentiæ operibus summam pauca tantum aliqua percurrimus, iidem paulo post, cum adversus illum, cujus major est eruditionis opinio, disputabimus, uberius Deo duce, ac plenius omnia persequemur.) Manuum ergo deinceps ministerium, quæ omnis generis functiones obeunt, artesque moliantur singularis ingenii, propriis quibusque facultatibus ad unam functionum societatem instructæ: humeri gestan-

dis oneribus idonei, digitorum prehensiones, flexiones cubitorum, quæ uti res vel attrahere possint vel depellere, intrinsecus extrinsecusque versantur: pedum obsequium, per quos creata circa terram omnia nobis obsecundant, quibus terræ peragrantur, navigantur maria, fluvii trajiciuntur, omnium commercia cum omnibus ineuntur. Venter ciborum ærarium, membris omnibus suis quibusque loco et ordine collocatis, justam per sese annonam distribuens, et quicquid superfluum est, ejiciens. Ac cætera, quorum vi humanæ firmitatis et conservationis ratio

περιττεῦον ἐκτιθεμένη. καὶ τὰ ἄλλα δι' ὧν ἐμφαν-
 ῶς ἡ διοίκησις τῆς ἀνθρωπείου μεμηχάνηται διαμο-
 νῆς. ὧν ὁμοίως τοῖς ἀφροσιν ἔχοντες οἱ σοφοὶ τὴν
 χρῆσιν, οὐκ ἴσχουσι τὴν γνῶσιν. οἱ μὲν γὰρ εἰς ἣν
 ἂν οἰηθῶσιν ἀθεότητα (for. θεότητα *Vigerus.*), τὴν ἐπι- 5
 στημονικωτάτην περὶ πάντων, καὶ τὴν εἰς ἑαυτοὺς
 εὐεργετικωτάτην ἀναφέρουσιν οἰκονομίαν, κρείττονος
 καὶ θείας ὄντως φρονήσεώς τε καὶ δυνάμεως ἔργον
 αὐτὴν εἶναι πιστούμενοι· οἱ δὲ, συντυχία καὶ συμ-
 πτώσει τῶν ἀτόμων, ἀσκόπως τὴν θαυμασιωτάτην 10
 καλλιέργιαν ἀνατιθέασιν. *τὴν δὲ ἐνεργεστέραν ἔτι τού-
 των ἐπίσκεψιν, καὶ τὴν τῶν ἐνδοσθίων διάθεσιν ἰατροὶ
 μὲν ἀκριβῶς διερευνησάμενοι καὶ καταπλαγέντες, ἐξε-
 θείασαν τὴν φύσιν· ἡμεῖς δὲ ὕστερον ὥς ἂν οἰοί τε
 γενώμεθα, καὶ ἐπιπολῆς, ἀναθεωρήσομεν. καθόλου 15
 δὲ καὶ συλλήβδην, ὅλον τοῦτο τὸ σκῆνος τίς τοιοῦτον
 ἐσκηνοποίησεν, ὑψηλὸν, ὄρθιον, εὐρυθμον, εὐαίσθητον,
 εὐκίνητον, εὐεργόν, παντουργόν; ἢ τῶν ἀτόμων ἄλο-

continetur. Horum usus in
 stultis æque sapientibusque si-
 milis est, cognitio dissimilis.
 Alii quippe quam animo Divi-
 nitatem informarint, ad eam,
 ut quæ rerum omnium scientis-
 sima sit, atque in se ipsos be-
 neficentissima, totam referunt
 hujus œconomix rationem,
 quod eam superioris cujusdam
 prorsusque divinæ cum sapien-
 tiæ tum potestatis opus existi-
 ment: alii contra insulse ad-
 modum, fortunæ et casui ad-
 ministrationem summa dignis-
 simam admiratione defendunt.

At vero efficaciorē adhuc re-
 rum istarum considerationem, 20
 et partium interiorem ratio-
 nem, medici quidem altius dili-
 gentiusque rimati, ac vehemen-
 tius admirati, Divinitatem na-
 turæ tribuerunt: nos eam post- 25
 ea, jejune fortassis et exiliter,
 at pro facultate nostra perse-
 quemur. Nunc ut universe hoc
 summamque dicamus, ecquis
 obsecro, totum hoc taberna- 30
 culum fabricatus est, sublime,
 altum, erectum, elegans, ad
 sensum, motum, actionem, et
 omne quidem actionis genus

* For. τῇ δὲ ἐνεργεστέρᾳ ἔτι τούτων ἐπισκέψει.

γος, φασὶ, πληθὺς. ἀλλ' οὐδ' ἂν εἰκόνα πηλίνην ἐκεί-
 ναι συνελθοῦσαι πλάσαιεν, οὐδ' ἀνδριάντα λίθινον
 ξέσαιεν, οὐδ' ἂν εἰδωλον ἀργυροῦν ἢ χρυσοῦν χωνεύ-
 σασαι προσαγάγοιεν. ἀλλὰ τέχναι καὶ χειρουργαί
 5 τούτων, ὑπ' ἀνθρώπων εὗρηνται σωματουργοί. ὧν δὲ
 ἀπεικασίαι καὶ σκιαγραφίαι δίχα σοφίας οὐκ ἂν γέ-
 νοιντο, πῶς τὰ ἀληθῆ καὶ πρωτότυπα τούτων αὐτο-
 μάτως συμβέβηκε; ψυχὴ δὲ, καὶ νοῦς καὶ λόγος,
 πόθεν ἐγγέγονε τῷ φιλοσόφῳ; ἢ παρὰ τῶν ἀψύχων
 10 καὶ ἀνοήτων καὶ ἀλογίστων ἀτόμων ταῦτ' ἡρανίστατο;
 καὶ κείνων αὐτῷ τι ἐκάστη νόημα καὶ δόγμα ἐνέπνευσε;
 καὶ ὥσπερ ὁ Ἡσιόδου μῦθος τὴν Πανδώραν φησὶν
 ὑπὸ τῶν Θεῶν, οὕτως ἡ σοφία τᾶνδρὸς ὑπὸ τῶν ἀτό-
 μων συνετελέσθη; καὶ ποίησιν δὲ πᾶσαν, καὶ πᾶσαν
 15 μουσικὴν, ἀστρονομίαν τε, καὶ γεωμετρίαν, καὶ τὰς
 ἄλλας ἐπιστήμας, οὐκέτι Θεῶν εὐρήματα καὶ παιδεύ-
 ματα φήσουσιν Ἕλληνες εἶναι, μόναι δὲ γεγόνασιν
 ἐμπειρικαὶ καὶ σοφαὶ πάντων αἱ Ἀτομοὶ Μοῦσαι; ἡ

tam egregie comparatum? Ista
 20 videlicet atomorum multitudo
 rationis expers. At ille, ut
 maxime conveniant, ne luteam
 quidem imaginem formare, aut
 lapideum simulacrum perpolire,
 25 aut argenteum vel aureum ido-
 lum conflare possint: quorum
 omnium proprias manuum ar-
 tes, fingendis aptas corporibus,
 hominum excogitavit industria.
 30 Quorum igitur sine sapientia
 vel adumbrari species informa-
 rique non possit, horum vera
 ipsa exemplaria, qui tandem
 35 potuerunt? Jam animum ip-
 sum, mentem, atque rationem

philosophus unde habet? Ea-ne
 ab inanimis, et mentis ac ra-
 tionis expertibus atomis emen-
 dicavit, quæ sibi aliquam sin-
 gulæ notionem dogmaque pro-
 prium infuderint? et quemad-
 modum Pandoram a Diis He-
 siodus fabulatur, sic ab atomis
 absoluta hominis sapientia fu-
 erit? Ita poësin deinceps
 omnem, omnemque musicam,
 astronomiam, geometriam, cæ-
 terasque doctrinas, Deorum
 inventa Græci atque instituta
 vocare desinant: solæ omnium
 peritæ, ac sapientes Atomî,
 Musæ celebrentur. Nam illa
 quidem ex atomis Epicuri

γὰρ ἐκ τῶν ἀτόμων Ἐπικούρου Θεογονία, τῶν μὲν ἀπείρων κόσμων ἕξορός ἐστιν, εἰς δὲ τὴν ἀπειρον ἀκοσμίαν πεφυγάδευται.

Ἐργάζεσθαι δέ γε καὶ διοικεῖν, καὶ εὐεργετεῖν τε, καὶ προκήδεσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα, τοῖς μὲν ἀργοῖς, καὶ 5 ἀφροσι, καὶ ἀσθενέσι, καὶ κακούργοις, ἴσως ἐπαχθῇ, οἷς ἐγκατέλεξεν ἑαυτὸν Ἐπίκουρος, τοιαῦτα φρονήσας περὶ τῶν Θεῶν. τοῖς δὲ σπουδαίοις, καὶ δυνατοῖς, καὶ συνετοῖς, καὶ σώφροσιν, οἷους εἶναι χρὴ τοὺς φιλοσόφους· πόσῳ γε μᾶλλον τοὺς Θεούς; οὐχ ὅπως ἀηδὴ 10 ταῦτα καὶ προσάντη, ἀλλὰ καὶ τερπνότατα, καὶ πάντων μᾶλλον ἀσπαστότατα, οἷς τὸ ἀμελές, καὶ τὸ μέλειν τι πράττειν τῶν χρηστῶν, ὄνειδος, ὡς ἐκείνους τε ποιητῆς νουθετεῖ συμβουλεύων,

Μηδ' ἀναβάλλεσθαι ἐς τ' αὔριον·

15

καὶ προσεπαπειλῶν,

Αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄτῃσι παλαίει·

ἡμᾶς τε σεμνότερον παιδεύει προφήτης, θεοπρεπῇ μὲν ὄντως ἔργα τὰ κατ' ἀρετὴν ὑπάρχειν λέγων, τὸν δὲ

Theogonia, ex infinitis etiam mundis exulavit, in infinitam perturbationis vastitatem ejecta.

Moliri aliquid, administrare, benefacere, providere, aliaque similia, inertibus quidem ac stultis, debilibus ac nequam, molesta forte sint, quorum se numero, dum talia de Diis sentit, Epicurus adjungit. At vero studiosis, valentibus, industriis, atque solertibus, cujusmodi philosophos (quanto magis Deos?) esse oporteat; non modo non injucunda hæc at-

que aspera, verum etiam jucundissima sunt, omniumque suavissima: quibus negligentia rerumque bonarum procrastinatio dedecori vertitur; ad quos illud commonentis poetæ 25 consilium pertinent,

—Cras ne expectato:

Cui mox comminationem hanc adjungit,

Cunctator damnis semper luctatur acerbis. 30

At nos gravius instituit propheta, dum et actiones cum virtute conjunctas Deo vere

ὀλιγωροῦντα τούτων, ἐξάγιστον. ¹ Ἐπικατάρατος γάρ
 φησιν ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς. εἶτα καὶ τοῖς
 μὲν ἀμαθέσιν ἡστινοσοῦν τέχνης καὶ ἀτελεστέροις, διὰ
 τὸ τῆς πείρας ἄηθες καὶ τὸ τῶν ἔργων ἀτριβές, κάμα-
 5 τος ἐγγίνεται ταῖς ἐπιχειρήσεσιν· οἱ δὲ προκόπτοντες,
 καὶ μᾶλλον ἔτι οἱ τέλειοι, ῥαδίως, ἂ μετρίασι κατορ-
 θοῦντες γάννυνται, καὶ μᾶλλον ἂν ἔλαιντο τὰ εἰωθότα
 πράττοντες ἀνύειν καὶ τελεσιουργεῖν, ἢ πάντα σφίσιν
 ὑπάρξαι τὰ ἐν ἀνθρώποις ἀγαθὰ. Δημόκριτος γοῦν
 10 αὐτὸς, ὥς φασιν, ἔλεγε βούλεσθαι μᾶλλον μίαν εὐρεῖν
 αἰτιολογίαν, ἢ τὴν (for. τὴν τῶν v. not.) Περσῶν οἱ βασι-
 λείαν γενέσθαι· καὶ ταῦτα, μάτην καὶ ἀναιτίως αἰτιο-
 λογῶν, ὥς ἂν ἀπὸ κενῆς ἀρχῆς, καὶ ὑποθέσεως πλα-
 νωμένης ὁρμώμενος, καὶ τὴν ῥίζαν, καὶ τὴν κοινὴν ἀν-
 15 ἀγκὴν τῆς τῶν ὄντων φύσεως οὐχ ὁρῶν, σοφίαν δὲ
 μεγίστην ἡγούμενος, τὴν τῶν ἀσόφως καὶ ἡλιθίως
 συμβαινόντων κατανόησιν· καὶ τὴν τύχην, τῶν μὲν
 καθόλου καὶ τῶν θείων δέσποιναν ἐφιστὰς καὶ βασι-

20 dignas esse pronuntiat, et ne-
 farium illum, a quo negligan-
 tur, appellat. *Maledictus enim
 qui facit opera Domini negli-*
genter. Deinde ut in quavis
 25 arte rudes et inchoati, propter
 experientiae novitatem, atque
 operum insolentiam, dum ad
 rem sese primum accingunt,
 molestiam patiuntur: ita qui
 30 aliquid profecere, multoque
 magis qui perfecti jam sunt, ii
 quæ susceperint dum facile fe-
 liciterque conficiunt, exultant
 animis, ac solennium operum
 35 absolutionem, bonis hominum

omnibus anteponunt. Et vero
 Democritus ipse, caussam
 unam aliquam, ut ferunt, in-
 venire, quam sibi Persarum
 imperium obvenire maluisset:
 atque id homo qui caussas frus-
 tra caussisque sublati inquire-
 ret, cum inane principium, ac
 plenam erroris hypothesim se-
 quutus, atque in radice com-
 munique naturæ rerum neces-
 sitate cæcutiens, eorum quæ
 imprudenter stolideque contin-
 gerent notitiam, summæ sapi-
 entiae genus putaret, fortunam-
 que rerum universalium atque

λίδα, καὶ πάντα γενέσθαι κατ' αὐτὴν ἀποφαινόμενος· τοῦ δὲ τῶν ἀνθρώπων αὐτὴν ἀποκηρύττων βίου, καὶ τοὺς πρεσβεύοντας αὐτὴν ἐλέγχων ἀγνώμονας. τῶν γοῦν ὑποθηκῶν ἀρχόμενος λέγει· “ Ἀνθρωποι τύχης “ εἶδωλον ἐπλάσαντο, πρόφασιν ἰδίης ἀνοίης. φύσει 5 “ γὰρ * γνώμη τύχῃ μάχεται· καὶ τὴν ἐχθίστην τῇ “ φρονήσει, † ταύτην αὐτὴν ἔφασαν κρατεῖν· μᾶλλον δὲ “ καὶ ταύτην ἄρδην ἀναιροῦντες, καὶ ἀφανίζοντες, ἐκεί- “ νην ἀντικαθιστᾶσιν αὐτῆς. οὐ γὰρ εὐτυχῇ τὴν φρό- “ νησιν, ἀλλ' ἐμφρονεστάτην ὕμνουσι τὴν τύχην.” Οἱ 10 μὲν οὖν τῶν βιωφελῶν ἔργων ἐπιστάται, ταῖς πρὸς τὸ ὁμόφυλον ἐπικουρίαις ἀγάλλονται, ἐπαίνου τε ὀρέγονται καὶ κλέους ἐφ' οἷς ‡ αὐτῶν προκάμνουσιν, οἱ μὲν τρέφοντες, οἱ δὲ κυβερνῶντες, οἱ δ' ἰώμενοι, οἱ δὲ πολιτευόμενοι· οἱ δέ γε φιλόσοφοι, καὶ σφόδρα παιδεύειν 15 ἐπιχειροῦντες ἀνθρώπους φρυνάττονται. Ἡ τολμήσουσιν Ἐπίκουρος ἢ Δημόκριτος εἰπεῖν, ὥς ἀσχάλ-

divinarum dominam reginam constituens, cæteraque omnia ejus arbitrio fieri pronuntians, eandem tamen ab humanæ vitæ commercio procul ablegaret, quique illam colerent, insulsos esse convinceret. Sane quidem ipsomet institutionum suarum exordio, sic loquitur : “ Homines,” inquit, “ dum “ stultitiæ suæ velum quærent, vanum fortunæ simulacrum finxerunt : (pugnat enim suapte natura cum fortuna consilium,) inimicissimamque prudentiæ dominari voluerunt ; tametsi potius hac etiam exterminata funditusque sublata, ejus in lo-

“ cum alteram illam sufficiunt ; “ nec enim fortunatam isti “ prudentiam, sed prudentissi- 20 “ mam canunt celebrantque “ fortunam.” Porro utilium vitæ operum moderatores omnes, navanda suis opera maxime delectantur, laudemque 25 simul et gloriam cum laboribus suis pro communi salute susceptis compensari volunt : alii quidem alendo, regendo alii, alii medendo, alii rempublicam gerendo : ipsique adeo philosophi suo illo instituentium hominum conatu ac studio majorem in modum effe- 30 runtur. Audebunt-ne vero 35 Epicurus et Democritus dicere,

* For. γνώμη τύχῃ.

† For. ταύτης.

‡ For. αὐτοί.

λουσι φιλοσοφούντες ; ἀλλ' οὐδὲ θυμηδίαν ταύτης ἀν
 ἑτέραν προθεῖντο. καὶ γὰρ εἰ τὸ ἀγαθὸν ἡδονὴν εἶναι
 φρονοῦσιν, ἀλλ' αἰδεσθήσονται γε μὴ λέγειν ἥδιον
 αὐτοῖς εἶναι τὸ φιλοσοφεῖν. τοὺς δὲ Θεοὺς περὶ ὧν οἱ
 5 μὲν ποιηταὶ παρ' αὐτοῖς ἄδουσι, δοτῆρας ἑάων· οὗτοι
 δὲ οἱ φιλόσοφοι μετὰ τωθείας εὐφημοῦσι, Θεοὶ πάν-
 των ἀγαθῶν ἀδώρητοί τε καὶ ἀμέτοχοι. καὶ τίνι τρόπῳ
 τεκμηριοῦνται Θεοὺς εἶναι, μήτε παρόντας καὶ πράτ-
 τοντάς τι ὁρῶντες, ὥς οἱ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην
 10 καὶ τοὺς ἀστέρας θαυμάσαντες, διὰ τὸ θέειν ἔφασαν
 κεκλήσθαι Θεούς· μήτε τινὰ δημιουργίαν αὐτοῖς ἢ κα-
 τασκευὴν προσνέμοντες, ἢ ἐκ τοῦ θεῖναι, τοῦτ' ἔστι
 ποιῆσαι, θεοποιήσωσιν αὐτούς· (τούτου γὰρ ἕνεκα
 πρὸς ἀλήθειαν ὁ τῶν ἀπάντων ποιητῆς καὶ δημιουργὸς
 15 μόνος ἐστὶ Θεός·) μήτε διοίκησιν, ἢ κρίσιν, ἢ χάριν
 αὐτῶν τινὰ πρὸς ἀνθρώπους ἐκτιθέμενοι, ἵνα φόβον ἢ
 τιμὴν ὀφλήσαντες προσκυνήσωμεν αὐτοῖς ;

Ἡ τοῦ κόσμου προκύψας Ἐπίκουρος, καὶ τὸν οὐρά-

molestum sibi atque invisum
 20 esse philosophandi munus? Imo
 non aliam profecto huic animi
 voluptatem antepont: Etsi
 enim bonum voluptatem om-
 nem esse statuunt, hoc tamen
 25 dicere verebuntur, philosophari
 sibi non esse vulgari volup-
 tate jucundius. Deos porro,
 quos poetæ quidem *bonorum*
auctores prædicant, philosophi
 30 vero isti, nullius omnino boni
 vel auctores esse, vel participes
 ridendo jactant; Deos, inquam,
 illos, quibus tandem rationibus
 ut Deos esse putent adducun-
 35 tur; quos nec præsentem vide-
 ant, nec rerum quicquam mo-

lientes : (quod sequuti saltem
 videntur, qui solem, lunam, ac
 stellas admirati, Θεοὺς hoc est
 Deos, διὰ τὸ θέειν, id est, a cur-
 rendo vocatos esse dixerunt)
 nec ullo prorsus in operum aut
 functionum genere versari cre-
 dant, ut eos ἐκ τοῦ θεῖναι, hoc est
 ab efficiendo θεοποιήσωσιν, Deos
 efficiant : (propterea quippe
 omnium effector atque molitor
 unus vere Deus est,) nullo de-
 nique vel gubernationis, vel ju-
 dicii, vel beneficii vinculo cum
 hominibus teneri velint, ut cul-
 tum iis aliquem vel metu, vel
 honoris causa debeamus ?

Num Epicurus forte, cum

νιον ὑπερβὰς περίβολον, ἢ διὰ τινων κρυφίων, ἅς μόνος οἶδεν, ἐξελθὼν πυλῶν, οὓς (for. τοὺς *Vigerus*.) ἐν τῷ κενῷ κατεῖδε Θεοὺς, καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἐμακάρισε τρυφήν; καὶ κείμενος ἐπιθυμητῆς γενόμενος τῆς ἡδονῆς, καὶ τῆς ἐν τῷ κενῷ ζηλωτῆς διαίτης, οὕτως 5 πάντας ἐπὶ τὴν τοῦ μακαρισμοῦ τούτου μετουσίαν, ἐξομοιωθησομένους ἐκείνοις τοῖς θεοῖς, παρακαλεῖ συμπόσιον αὐτοῖς μακάριον, οὐχ ὅπερ οἱ ποιηταὶ, τὸν οὐρανὸν ἢ τὸν Ὀλυμπον, ἀλλὰ τὸ κενὸν συγκροτῶν, ἔκ τε τῶν ἀτόμων τὴν ἀμβροσίαν αὐτοῖς παρατιθεῖς, 10 καὶ προπίνων αὐτοῖς ἐξ ἐκείνων τὸ νέκταρ; καὶ δὴ καὶ κατ' ἐκείνων τῶν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὄρκους τε καὶ ὀρκισμοὺς μυρίους τοῖς ἑαυτοῦ βιβλίοις ἐγγράφει, ὁμνύς τε συνεχῶς μὰ Δία καὶ νῆ Δία, ἐξορκῶν τε τοὺς ἐντυγχάνοντας καὶ πρὸς οὓς διαλέγοιτο, πρὸς 15 τῶν Θεῶν, οὗ τί που δεδιὼς αὐτὸς ἢ δεδιπτόμενος ἐκείνους τὴν ἐπιорκίαν, κενὸν δὲ τοῦτο, καὶ ψευδές, καὶ ἀργόν, καὶ ἄσημον ἐπιφθεγγόμενος τοῖς

ultra mundum hunc prospiciens, ac cælestem illum ambitum prætergressus, aut per occultum quoddam posticum, sibi-que soli notum egressus, Deos in vacuo degentes vidit, ac summam eorum tantis in deliciis felicitatem admiratus, voluptatem inde concupiscit, atque illam quæ in vacuo ducitur vitam æmulatus, omnes continuo tanquam Deorum illorum similes futuros, ejus ad felicitatis communionem ac societatem invitat. Quibus ille cœnaculum, non jam cœlum aut Olympum, ut poetæ, sed

vacuum instruit, confectam ex atomis apponens ambrosiam, 20 indidemque haustum nectar propinans. Cæterum iis de rebus, quæ nihil ad nos pertinent, mille juramenta sacrasque obtestationes suis passim libris 25 inferciens, per Jovem assidue vel negat aliquid vel affirmat, lectoresque suos, et eos quibuscum ipse disputat, Deorum obstringit religione, non quod 30 illos ipse vereatur, aut perjurium ullo modo reformidet; sed inanem hanc atque mendacem, vanamque ac nihil omnino significantem disputationum sua- 35

λόγοις αὐτοῦ παράρτημα, οἷον εἰ καὶ χρέμπτοιτο καὶ
 πτύοι, τό, τε πρόσωπον στρέφοι, καὶ τὴν χεῖρα κινοίη.
 τοιαύτη γὰρ ἀδιανόητος ἦν ἡ παρ' αὐτῷ καὶ ματαία
 ὑπόκρισις, ἡ τῶν Θεῶν ὀνομασία. ἀλλὰ τοῦτο μὲν
 5 πρόδηλον, ὅτι μετὰ τὸν Σωκράτους θάνατον κατε-
 πτηχῶς Ἀθηναίους, ὥς μὴ δοκοίη τοῦθ' ὅπερ ἦν, ἄθεος
 εἶναι, κενὰς αὐτοῖς ἀνυποστάτων Θεῶν τερατευσάμενος
 ἐξωγράφησε σκιάς. οὔτε γὰρ εἰς οὐρανὸν ἀνέβλεψε
 νοεροῖς ὀφθαλμοῖς, ἵνα τῆς ἐναργοῦς ἄνωθεν φωνῆς
 10 ἀκούσῃ, ἧς ὁ προσεκτικὸς θεατὴς κατακούσας ἐμαρ-
 τύρησεν, ὅτι ^mΟἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ,
 ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.
 οὔτε τῇ διανοίᾳ κατείδεν εἰς τοῦδαφος· ἔμαθε γὰρ ἂν,
 ὅτι ⁿτοῦ ἐλέους Κυρίου πλήρης ἡ γῆ, καὶ ὅτι τοῦ
 15 Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. ^oΚαὶ μετὰ
 ταῦτα γὰρ, φησὶ, Κύριος εἰς τὴν γῆν ἐπέβλεψε, καὶ
 ἐνέπλησεν αὐτὴν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ. ψυχὴν παντὸς

rum appendicem effutians, non
 aliter ac si excreet aut expuat,
 20 aut convertat vultum, aut ma-
 num commoveat. Ejusmodi
 quippe omnis ista Deorum ap-
 pellation est, superflua quædam
 ac sensus expers studiique si-
 mulatio. At illud quidem
 25 longe certissimum, cum Athe-
 nienses a Socratis interitu me-
 tueret, ne qualis erat atheos
 esse videretur, vacuas iis levi-
 30 culorum Deorum umbras no-
 vum circulatorem informasse.
 Nec enim profecto aut spirita-
 libus unquam oculis suspexit
 in cælum, ut clarissimam illam

superioribus e locis vocem ex-
 audiret, qua intentus ille con-
 templator afflatus cum esset,
 exclamavit, *Cæli enarrant glo-
 riam Dei, et opera manuum ejus
 annuntiat firmamentum.* Aut
 vero solum ipsum mente de-
 spexit; hoc enim si fecisset,
 didicisset utique, quod *Miseri-
 cordia Domini plena est terra,*
 quodque, *Domini est terra, et
 plenitudo ejus.* Et illud, *Post
 hæc enim, inquit, Dominus in
 terram respexit, et implevit illam
 bonis suis. Anima omnis ani-
 mantis operuit faciem ejus.* Qui
 si nimia cæcitate non laborant,

^m Ps. xviii. 1.ⁿ Ps. xxxiv. 5.º Ecclus. xvi. 29, 30.

ζώου ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον αὐτῆς. εἰ δὲ μὴ σφόδρα
 τυφλώττουσιν, ἐπισκεψάσθωσαν τὴν παμποίκιον
 τῶν ζώων πολυπλήθειαν, τὰ χερσαῖα, τὰ πτηνὰ, τὰ
 ἔνδρα, καὶ κατανοησάτωσαν ὡς ἀληθὴς ἐπὶ τῇ πάντων
 κρίσει (for. κτίσει *Vigerus*.) γέγονεν ἡ μαρτυρία τοῦ δε- 5
 σπότη, καὶ πάντα κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόσταξιν πέφηνε
 καλά. Extant hæc in capp. v. postremis libri penultimi *Præ-*
parat. Evangelicæ Eusebii pag. 772. et sqq. edit. *Vigerianæ*.

tantam illam ac tam variam
 animantium multitudinem con-
 templantur, terrenarum, vola-
 tilium, aquatiliū, ac demum
 intelligant, quam verum hoc

in omnium procreatione testi-
 monium fuerit, *Et omnia se- 10*
cundum ejus mandatum extite-
runt bona.

EX LIBRIS IISDEM DE NATURA.

I.

Οὐχ ἀπλῶς τῶν μεγίστων τοῦ κόσμου, καὶ τῶν ὑπ' 15
 (an ὑπέρ?) αὐτὸν, καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ αἰῶνος· ἀλλὰ
 πάντων καὶ τῶν ἐλαχίστων ἄπειρος ἀτέλεστος τῶν
 (for. ἀτέλεστός τε) ἐν ἀνθρώποις ἡ γνῶσις. Extat in
Sacris Parallelis, pag. 752. tom. ii. edit. Lequien. Op. S. Joannis
 Damasceni. 20

Non modo maximarum re-
 rum orbis, et earum quæ supra
 ipsum sunt, quin etiam numeri

τοῦ αἰῶνος; sed et omnium pror-
 sus etiam minimarum ignara est
 atque rudis humana cognitio.

II.

Ἐργαστήριον ἀνθρώποις καὶ θεάτρον, διδασκα-
 λεῖον καὶ γυμνάσιον ὁ κόσμος ἠνέωγεν, ἵν' αὐτὸν καὶ 25

Officinam hominibus, ac theatrum, scholam et gymnasium

τὰ ἐν αὐτῷ πολυπραγμονήσαντες, τὸ μέγιστον ἐπὶ
τὴν αὐτῶν (for. αὐτῶν) γνῶσιν ἐφελκώμεθα. Extat
in editione Romana *Op. S. Dionysii Alex.* pag. 67 et in *Lib.*
Secundo Rerum Sacr. Leontii et Joannis in Vol. VII. *Novæ*
5 *Collectionis Vet. Scriptorum* a cl. Angelo Maio editorum pag. 98.

operuit mundus. Ut circa ip- ad nosmetipsorum cognitionem
sum, resque in ipso studiosius attrahamur.
agentes, quod maximum est,

III.

——ἐπεὶ καὶ σύμβολος (for. σύμβουλος) ἀγαθὸς
10 ὥφθη ξένοις, (for. ἐν ξένοις), ὁ πολλάκις ἐν οἰκείᾳ
βουλῇ σφαλῶν. τυφλώττει μὲν τις ἐπὶ πολὺ περὶ τὰ
αὐτῷ προσήκοντα διὰ φιλαυτίαν· ἀπροσπαθῶς δὲ καὶ
σχολαζούσῃ τῇ διανοίᾳ τοῖς ἐκτὸς προῖων ῥᾶον αὐτὸν
(for. αὐτῶν) εὐσύνοπτον ἴσχει καὶ καταφανῇ τὴν διά-
15 θεσιν· εἴτα ἐκείνοις συγκροτηθεῖς, καὶ διαδονισθεῖς,
ἐντρεχέστερός τε νοεῖν γενόμενος, καὶ ἑαυτοῦ ποτὲ
συναισθήσεται, εἴ γε καὶ τῆς ἐν τοῖς περικειμένοις ἀλη-
θείας ὀξυδερκῆς ἐπιγνώμων γένοιτο (for. γένοιτο ἄν).
Extat ubi supra in *S. Dionysii Alex. Reliquiis* p. 67. et p. 108,
20 Vol. VII. *Maianæ Collectionis Vet. Scriptorum*.

Quandoquidem consiliarius bonus in peregrinis visus est ille, qui sæpius in proprio consilio titubavit. Cœcutit plerumque
25 quilibet circa propria officia ob sui ipsius amorem; citra vero affectionem animi ac mente tranquilla ad externa accedens, facile ipsorum dispositionem conspicuam et manifestam habet; deinde illis collisus et discussus, factusque ad intelligendum solertior, seipsum aliquando sensu percipiet, siquidem et veritatis ipsorum, quæ circumstant, acutus censor evaderet.

ANNOTATIONES
IN S. DIONYSII ALEXANDRINI
EXCERPTA,

QUÆ EX LIBRIS EJUS DE NATURA SUMPTA SUNT.

P. 393. l. 3. Ex libris ejus de Natura ad Timotheum] Ait Eusebius in *Hist. Eccl.* lib. vii. cap. 26. postquam epistolas aliquot Dionysii recensuit, Καὶ πλείους δὲ παρὰ ταύτας εἰσὶν αὐτοῦ παρ' ἡμῶν ἐπιστολαί, καὶ δὴ καὶ πολυεπεῖς λόγοι ἐν ἐπιστολῇς χαρακτῆρι γραφέντες· ὥς οἱ περὶ φύσεως Τιμοθέω τῷ παιδί προσπεφωνημένοι, καὶ ὁ περὶ πειρασμῶν &c. *Sed et aliæ plures sunt apud nos illius epistolæ: et prolixiores libri, epistolari forma ac stilo conscripti. Cujusmodi sunt illi de Natura libri, Timotheo puero dedicati. Item liber de Tentationibus, &c. Ubi Valesius, "Ex hoc libro de Natura in-
" signe fragmentum affert Eusebius in lib. xiv. de præpa-
" ratione sub finem. Hic porro Dionysii liber de Natura
" nuncupatus erat Τιμοθέω τῷ παιδί. Quæ quidem vox am-
" biguæ significationis est. Musculus quidem et Christo-
" phorsonus *filium* interpretati sunt. Ego *puerum* verti.
" Neque enim existimo Dionysium conjugem unquam ha-
" buisse. Eadem difficultas occurrit supra in lib. vi. cap.
" 40." Hæc ille. Ibi nimirum reddita fugæ suæ ratione
in hunc modum Dionysius locutus est, ἔγω τε καὶ οἱ παιδὲς*

καὶ πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἅμα συνεξήλθομεν. Ad hoc, ubi illas res narrat, quæ sibi post fugam hanc contigerint, antequam Alexandriam urbem rediisset, ibi de Timotheo fit mentio; unde judice Fabricio ad Hieronymum *De Viris Illustr.* cap. 69. filium Dionysii Timotheum hunc fuisse colligendum est. Idem porro de conjugio Dionysii videntur sentire et Tillemontius in *Mémoires Eccl.* vol. iv. p. 101. ed. Bruxel. et Strothius annotans ad Eusebium. Sin ita se res habebat, nondum tamen episcopum factum esse Dionysium, cum natus fuerit Timotheus, crediderim, propterea quod, cum tempus episcopatus ejus annos septendecim non excederet, gravis argumenti opus cuivis puerilem ætatem haud egresso vix dicavisset præsul Alexandrinus. Neque tamen cum Baraterio dicerem, illa de fuga sua a Dionysio commemorata indicare hunc Timotheum vel episcopum, vel presbyterum fuisse. Vide *Dissert.* ejus III. *de Pseudo-Dionysio Areop.* §. v. pag. 294. Cujus quidem Pseudo-Dionysii opera idem Baraterius cognomini Alexandrino idecirco maxime asseruit, quod et personatus Dionysius scripta sua omnia Τιμοθέῳ nuncupavit, quem παῖδα passim vocat. At vero personatus ille, qui libros suos plerosque ita inscripsit, Τῷ συμπρεσβυτέρῳ Τιμοθέῳ Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος, ad Titum quoque, necnon, si diis placet, ad Joannem apostolum epistolam misit. Præterea ad dicendi genus quod attinet, quidquid monuit Baraterius, satis discrepat illud ab oratione veri Dionysii, ut nullum inde argumentum duci oporteat. Porro prorsus latuit res istæc veteres scriptores, qui traderent, Dionysium Alexandrinum in illa ipsa Pseudo-Dionysiana opera scholia conscripsisse. Ceterum divisum fuisse hoc opus *de Natura* in duos saltem libros, significant non tantum Eusebii verba supra adducta, sed et idem patet ex titulo ῥήσεως ejusdam in codice MSto *Parallelorum Joannis Monachi*, quem invenies apud Montfauconium in *Catalogo Bibliothecæ Coislín.* p. 390. Est autem, Διονυσίου Ἀλεξ. περὶ φύσεως α'.

P. 393. l. 22. Πότερον ἐν ἐστὶ &c.] Omnia quæ hic sequuntur, præter parvulas tres ῥήσεις ad finem collocatas, in capitibus quinque postremis libri xiv. *Præparationis*

Evangelicæ pag. 772. seqq. ed. Fr. Vigeri servantur, qui in Notis hæc scribit; “Pulcherrimum hoc S. Patris fragmentum, quod ad libri hujus xiv. finem perducitur, Eusebianæ diligentiae beneficium est, quo alioqui, præter alia “pleraque sapientissimi viri monimenta, careremus.” Ipse autem Eusebius ῥήσεις Dionysianas hunc in modum induxit. Ταῦτα ὁ Πλάτων. Ἐγὼ δέ σοι καὶ Διονυσίου, τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας ἐπισκόπου ἀνδρὸς, ἀπὸ τῶν περὶ φύσεως βραχέα τῶν πρὸς Ἐπίκουρον ἀντειρημένων παραθήσομαι. Σὺ δὲ λαβὼν ἀνάγνωθι τὰς οὕτως ἐχούσας αὐτοῦ φωνάς. *Hactenus Plato. Nunc juvat etiam ex Dionysii episcopi, hominis Christianam philosophiam professi, opere, quod de Natura conscripsit, pauca quædam e multis, quæ adversus Epicurum disputat, subungere. Tu verba ejus ipsissima perlege.* Tum vero capiti 23. quo prima ῥήσις extat, hic titulus præfixus est: Πρὸς τοὺς κατ’ Ἐπίκουρον πρόνοιαν μὲν ἀρνούμενους, ἀτόμοις δὲ σώμασιν ἀνατιθέοντας τὸ πᾶν. ἀπὸ τῶν περὶ φύσεως Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας. *Adversus Epicureos, qui et providentiam tollebant, et individuis corporibus universa tribuebant. Ex Dionysii Alexandrini episcopi libris de Natura.* Ceterum etsi ope, ut alibi dixi, codicis MS. qui in Collegio S. Joannis Baptistæ Oxonii servatur, Dionysiana istæc pluribus locis emendare potui, id tamen hic præstare mihi non licuit, quod ad MAXIMI et AFRICANI Fragmenta feci, ut veterem Georgii Trapezuntii interpretationem *Præparationis Evangelicæ* in hac parte adhiberem, cum inter plurima, quæ resecurit idem Trapezuntius codicem suum, ut videtur, secutus, omissa sint ab eo tam capita posteriora libri hujus decimi quarti, quam totus liber ultimus seu quintus decimus. Nunc vero, diu postquam hæc Dionysii in priore editione *Reliquiarum Sacr.* collocaveram, duæ prodierunt *Eusebianæ Præparationis* editiones, prior a Frid. Adolph. Heinichen anno 1842, Lipsiæ typis mandata, altera Oxonii anno insequente a Thoma Gaisfordo Ædis Christi decano ad codices undecim MSS. recensita.

P. 394. l. 5. ἀγέννητον] Ἀγέννητον non factum cum v simplicis MS. supra dictus exhibet. Sed de his vocabulis supra aliquid notavi ad MAXIMI Fragmentum, quod ex eodem

Eusebii opere in vol. II. desumpsi, p. 108. Ἀγένητον habent duo scripti Gaisfordiani.

P. 394. l. 11. διὰ τὸ πολυσχήμονας οὔσας] Sic pro διὰ τὸ πολύσχημον MS. S. Joan. et quatuor e codicibus in gratiam cl. Gaisfordi collatis, duo alii πολυσχημονούσας. Nunc eum secutus verba recepi.

Ibid. l. 14. ἀποτελεῖν] Perquam apte his verbis exponi decreta Epicurea de atomis, ait doctissimus Stillingfletus; qui et lectorem suum admonuit, convenire ea cum philosophi ipsius dictis in epistolis ejus ad Herodotum et Pythoclem, quæ supersunt, tum etiam cum Plutarchi [seu potius alius cujusdam auctoris] opere *De Placitis Philosophorum* lib. i. cap. 4. Vide *Origines* ejus *Sacras* lib. iii. cap. 2. §. 11.

Ibid. l. 16. ὁ δὲ] Cum positum sit ὁ Δημόκριτος in *MSto Coll. S. Joan.* non hic ut solet, sed proxime ante verbum ὑπέλαβεν, ex margine igitur in textum devectum nomen istud videtur, quo quidem non opus est. Ceterum Varro apud Ciceronem, *Jam vero*, inquit, *physica, si Epicurum, id est, si Democritum, probarem, possem scribere &c. Academic.* lib. i. cap. 2. Nonnulla vero, sed perpauca, mutabat Epicurus, teste eodem Cicerone, *De Finibus*, i. 6. et *De Nat. Deor.* i. 26. Hæc olim scripsi. Vocem posuit cl. Gaisford. ante ὑπέλαβεν, quatuor *MSSstis* in hac causa commemoratis.

P. 395. l. 1. οἱ δὲ, τὰς ἀτόμους μετονομάσαντες] Hic posui sumptum ex *MSto μετονομάσαντες* pro edito μὲν ὀνομάσαντες, cujus loco scribendum esse prius conjeceram μὴ ὀνομασάντες. Nunc habet μετονομάσαντες *codd. quatuor Gaisfordiani*.

Ibid. l. 5. Διόδωρον] Diodorus hic est, qui cognomine Cronus dictus, ex Megaricis fuit philosophis; a Sexto Empirico sæpe commemoratus. Nunc adnotat cl. Heinichen. “ὀνοματοποιὸν Διόδωρον γεγονέναι. inde ipse Diodorus ἀμερῆς “vocatus. Vid. Tiedemann. Geist der speculativen Philosophie T. ii. p. 410. sq.”

Ibid. l. 6. Ἡρακλείδης] Audi Edv. Corsinum in Syllabo editioni suæ præmisso libri superius commemorati *De Placitis Philosophorum*, p. xxx. “Heraclides Ponticus appellatus “quod Heracleæ, in Ponto natus esset, Aristotelis auditor “fuit ex Laert. lib. v. seg. 86. adeoque circa Olymp. 110.

“ floruisse debuit. De illo Fabricius *Bibl. Gr.* Lib. iii.
“ cap. xi. pag. 302.”

P. 395. l. 7. Ἀσκληπιδῆς ὁ ἱατρὸς] Idem Corsinus p. xxvi.
“ Asclepiades *Prusiade*, vel, ut antea dicebatur, *Cio* Bithy-
“ niæ urbe natus, oratoriam primum, mox medicam artem
“ excoluit. Pompeii magni temporibus floruit, eoque me-
“ dico usus est Cicero, ut ipse testatur, lib. i. de Oratore
“ cap. 14. Vixit annis 150. Videndus Fabricius lib. vi.
“ cap. 9. pag. 87. Asclepiades alter Galeno memoratus,
“ Neronis proximorumque Cæsarum ætate floruit; quemad-
“ modum C. Calpurnius Asclepiades Prusa ad Olympiam ori-
“ undus Trajani temporibus vixit, natusque anno U. C. 840.
“ septuagenarius interiit. Fabricius ibidem, p. 90. Itaque
“ ambiguum plane, quem ex Asclepiadis istis designet Plu-
“ tarchus ubi variis in locis Asclepiadis opiniones exponit,
“ quum uterque de rebus medicis libros ibi a Fabricio re-
“ censitos ediderit.” Hæc Corsinus. Quemcunque interea
hominem Asclepiadis nomine signare velint scriptor *De*
Placitis et Dionysius, a quo scilicet atomi ὄγκοι nominati
sint, hic enim non positum est, ita dictum fuisse Ascle-
piadem; tam illum quam Heraclidem commemoravit in lib.
de Anima Tertullianus, hunc in c. 9. illum in c. 15. Porro
utrumque inter vetustiores illos atomistas recenset doctis-
simus Cudworthus, quos quidem non atheos esse, sive Demo-
crateos, credidit; vid. *Systema Intellectuale* cap. i. §. 16.

Ibid. l. 10. Πὼς αὐτῶν ἀνασχώμεθα &c.] Præfixum est
lemma hoc in Eusebii libris: Ἀπὸ τῶν ἐν ἀνθρώποις ὑποδειγ-
μάτων. ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. *Rerum inter homines vulgarium ex-*
emplis Epicureorum dogma refellitur. *Ex eodem.*

Ibid. l. 13. καὶ καθ' ἑαυτὸ] Ut hic addidi particulam καὶ
ex *MSto Coll. S. Joan.* desumptam, sic etiam ante voces
εἶδε γὰρ, eandem restitui, quam habet et *R. Stephanus*,
cujus princeps editio est. Καὶ καθ' ἑαυτὸ præstant *duo*
MSS. Gaisfordiani.

P. 396. l. 1. νουθετοῦνται] Deesse aliquid videtur [edita
lectio fuerat νουθετούντων]: pendent enim ista, nec verbo
ullo fulciuntur. Quid si ἐξ ὧν, quod sequitur (lin. ead.),
tolleretur? Quid si post παραδειγμάτων adderetur φιλοσο-

φοῦσιν, aut aliud simile? Quid si, quod magis placet, νουθετούντων, mutaretur in νουθετοῦνται? VIGERUS. Ex conjecturis istis præ cæteris mihi quoque placebat postrema, quam firmat *MS. Coll. S. Joan.* in quo positum est νουθετοῦνται. Hanc igitur lectionem recepi. Nunc præstant νουθετοῦνται *MSS. Gaisfordiani quinque*.

P. 396. l. 16. ὥς ἂν παρείκη] Interdum impersonaliter adhiberi hoc verbum ostendit Budæus *Comment. Ling. Gr.* p. 550. ed. R. Steph. ubi ex auctore quodam, Platone forsan, hoc affert, ὅσον ἂν δυνώμεθα, καὶ ἐκάστῳ παρείκη. Paulo post *MS.* exhibet ὑπέβαλεν αὐτὴν pro ὑπέβαλλεν ἑαυτὴν, quod quidem ὑπέβαλεν recepi. Sed et nunc addit Gaisfordus *codices quinque* αὐτὴν præstantes.

P. 397. l. 4. ἐκατέρας συνεκόμισε καίριον] Hæc mutila sunt. Legi queat, εἰς τὸν ἐκατέρας &c. ἐκατέρας autem, νεὼς scilicet et ἀμάξης. VIGERUS. Quid si legatur ἐκάτερα, h. e. ligna, quæ ad utrumque, et navem et vehiculum, pertinent, adverbialiter καίριον adhibito? Ait auctor infra simili in causa, καὶ ἕκαστα συμφέρων κατὰ τὴν οἰκειότητα πρὸς ἐκάστου φαῖσιν ἀστέρος p. 400. l. 7.

Ibid. l. 9. δράτῳσαν γὰρ τὰς ἀθεάτους ἐκεῖνοι] Neque hæc satis casta. Quæ enim illæ sunt ἀθέατοι, quas videre; quæ porro ἀνόητοι, quas cogitare jubet? An forte subintelligit φύσεις? Esto. qui deinde sententiarum istarum nexus est futurus? Alter quidem ex *MSS.* pro ἀθεάτους ἀθέτους habet: unde sensus hic elici possit, ut eos jubeat incompositas illas, et ἀνοήτους h. e. stolidas atomos diligentius expendere, non segnius et obiter intueri; quod abs sese factum David olim fatebatur in sui ipsius adhuc imperfecti cogitatione informanda: quo facilius intelligant, ex tanta illarum perturbatione, ordinatum politumque nihil existere potuisse. VIGERUS. Esse ἀθεάτους quidem ἀτόμους hic memoratas, quin censeret Epicurus, vix dubito, qui, referente ipso Dionysio supra, ἀνεπαισθήτους istas εἶναι propter parvitatem suam dixerit. Vid. pag. 394. lin. 17. Verumtamen propter ἀκατέργαστον illud mox allatum, quocum hæc conferri videntur, haud spernenda nobis est ἀθέτους lectio alterius ex *MSS.* Vigeri. Extiterat præterea vox εὐθέτους

lin. 15. p. 396. Nunc autem recte fortasse adnotat cl. Heinen. " Equidem nihil video cur lectione vulgata offendi " recte possimus, neque ad τὰς αὐτὰς ἀθεάτους καὶ τὰς ἀνοήτους " præcedens ἀτόμους supplere. Apparet enim, credo, non " sine acerbiori ironia Dionysium dicere, Spectent scilicet " Epicurei, si placet, atomos, quæ omnium fugiunt aspectum, cogitent sibi et informet, quæ cogitari et informari " plane nequeunt."

P. 397. l. 12. τὸ ἀκατέργαστόν σου εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου] Locus mihi quidem perobscurus. Primum tamen pro ἴδωσαν (sic in prioribus Vigeriana edd.) legend. ἴδον, vel εἶδον, ut apud Chrysost. et alios, atque in omnibus Græcorum Bibliorum editionibus. Deinde, relictam illam ab cæteris omnibus lectionem sequutus est, ἀκατέργαστόν σου, et ὀφθαλμοί μου. Illa enim φανερωθὲν ἐαυτῷ significant, non Dei sed Davidis oculos id vidisse: hoc, opinor, sensu, τὸ ἀκατέργαστόν σου, &c. *Quod ex tuis operibus imperfectum adhuc et impolatum videbatur, oculi tandem mei perviderunt*; ubi videlicet majori abs te luce perfusi caligare desierunt. Hæc ad aperiendam utcunque Dionysii sententiam. Cæterum communis eademque certior lectio est, τὸ ἀκατέργαστόν μου, εἶδον, vel ἴδον, οἱ ὀφθαλμοί σου. ut Hebr. *עֵינַי רָאוּ בְּחֶמְלִי me, cum adhuc materno in utero ἀμόρφωτος et inchoatus embryo clausus tenerer, oculi tui clarissime perviderunt.* Id enim est *חֶמְלִי*. Quæ Chrysostomus, Symmachi explicationem sequutus, cum sequentibus ita pertexit, Ἀμόρφωτόν με, τουτέστι. μηδένα λαβόντα τύπον, ἔτι πλαττόμενον, ἔτι ὑφαινόμενον· καὶ οὕτω με ἴδον σαφῶς, ὥς ἐκείνον τὸν πεπληρωμένον καὶ οὐδεμιᾶς ἡμέρας ἔτι δεόμενον, πρὸς τὴν ἀπάρτισιν. Et paulo post, ὁμοίως ἐκείνοις με εἶδες, τοῖς πλασσομένοις, ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, ἡμέραις, αἷς οὐκ ἐνέδει οὐδεμία ἡμέρα. VIGERUS. Notandum est, extare lectionem Dionysianam ἀκατέργαστόν σου, et ὀφθαλμοί μου, in codice Alexandrino τῶν ο'. a Grabio post Vigeri tempora publici juris facto, quamvis ab eodem Grabio in oram editi libri rejectam. Εἶδον quoque, quod ope *MSti Præparationis Evang. Joannensis* vice τοῦ ἴδωσαν Dionysio reposui, *codex Alex.* præ se fert, nam forma est interpretibus LXX. so-

lennis, eandemque tuentur *tres codd. Gaisfordi*. Sed interea habet εἶδον lectionem communem Epiphanius in *Hæc.* xxx. num. 30. p. 156. ed. Petavii. Nunc vero ait el. Heinichen. “ Pro ἰδωσαν scribendum est ἰδοσαν. Vid. Maittaire de “ Græc. L. Diall. p. 298. sq. Winer Grammatik des N. T. “ p. 70. sq. et Euseb. H. E. t. iii. p. 315. p. xv.”

P. 397. l. 18. ἐρίθους] Hoc pro edito ἀρρήθμους *MS. Coll. Joan.* et *codices quinque Gaisfordi*, qui ait non raro titubatum esse ad hanc vocem, quam præeunte eo nunc ego recepi.

P. 398. l. 1. ἡ τὸν μέγαν τοῦτον οἶκον &c.] Cum his verbis, quæ, ut jam notavit Vigerus, cum superioribus contexi debent, incipit tamen Eusebii caput 25, hoc titulo præmisso. Ἀπὸ τῆς τοῦ παντὸς συστάσεως ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. *Idem ex univarsi molitione conficitur. Ex eodem.*

P. 398. l. 3. ἐπιφαινομένης] Hoc verbum, quod Gaisfordum secutus pro *vulgato* ἐπιφερομένης nunc recepi, præstant *MS. Coll. Joan.* et *codd. quinque Gaisfordi*. Plato in *Gorgia* ex Pythagoreorum placitis; Φασὶ δ' οἱ σοφοί, ὧ Καλλίκλεις, καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους τὴν κοινωνίαν συνέχειν, καὶ φιλίαν καὶ κοσμιότητα, καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην καὶ τὸ ὅλον τοῦτο διὰ ταῦτα ΚΟΣΜΟΝ καλοῦσιν, ὧ ἑταῖρε, οὐκ ἀκοσμίαν οὐδὲ ἀκολασίαν. §. xlix. seu pag. 507. ed. Steph. Confer. *Constit. Apost.* v. 6.

Ibid. l. 10. Τίνα δὲ καὶ τρόπον] Particulam καὶ addidi ex *MSto* desumptam. In voce ἀπασῶν subaudi ἀτόμων.

Ibid. l. 14. ἡ μακράωνά γε κατὰ τὸν οὕτως ὀνομάσαντα] Dixerat nimirum philosophus quispiam, naturalia non tam appellanda æterna esse, quam diuturna. Sed ex Epicuri atque Atomistarum principiis, monuit Stillingfletus in *Originibus Sacr.* lib. iii. cap. 2. §. 17. nullos naturæ vel effectus vel opera apte quæri et explicari posse. Quod quidem præclare hic ostendere ait Dionysium opponentem hoc atomistis, efficere eos nulla idonea causa allata ex una eademque materia uniformi, cum res sensu perceptas, tum vero alias eum fugientes; nonnullas item, quæ vitam sortitæ sint diuturnam, alias autem, quæ brevissimam. Tum autem,

judice eodem Stillingflecto, Dionysius in ῥήσει sequentibus mira eloquentia philosophiæ hujus liquido exposuit irrisitque stultitiam.

P. 399. l. 8. καὶ τῶν γεννωμένων] Articulum mihi præstitit *MS. Joannensis*, nunc firmantibus *quatuor Gaisfordianis*.

P. 400. l. 4. ὁ φιλοκρίνων] Optime rescribit Vigerus ὁ φυλοκρίνων. Proxime post διαχέων pro ἀναχέων, et γέννηται pro γένηται, *MS.* Sed ἀτόμους ex antecedentibus subaudi. Φυλοκρίνων unus de *codd. Gaisford.*

Ibid. l. 6. τάσδε δὲ ὥδι] Sic pro τὰς δὲ ὥδι ex *MSto* edidi. Consentiant *tres Gaisfordiani*.

Ibid. l. 8. φαῦσιν] Olim φύσιν, quod mutavi cum φαῦσιν lectione *MSti*. Firmant quinque *codd. Gaisfordi*.

Ibid. l. 8. ἡλιακαὶ, τοσαῖδε] Fide *MSti* particulam καὶ, quæ fortasse ex antecedente voce ἡλιακαὶ nata erat, omisi ante τοσαῖδε. Omittunt καὶ *tres scripti Gaisfordiani*.

P. 401. l. 4. συγκεχυμένην] Prout legendum conjecerat Vigerus, sic legitur in *MSto* pro συγκεχωρημένην. Scribitur paulo post in *eodem codice* τὸν ἵππον, sed male, et σφενδονήτας, et ἔν' ἀλλήλοις. Omissum est ibidem καὶ πάντα ante ἀναμίξ. Et inferius, ἐαυτὰς extat pro αὐτάς. Sufficit hic dicere, *tres Gaisfordi codices* vocem præstare συγκεχυμένην.

P. 402. l. 3. κατὰ τὸν ποιητὴν] *Odys.* ρ'. ver. 218.

Καὶ μὲν δὴ μάλα πάγχυ κακὸς κακὸν ἡγήλαζει.

Ὡς αἰὲ τὸν ὁμοῖον ἄγει Θεὸς εἰς τὸν ὁμοῖον.

Ibid. l. 14. αἱ συνωμοσίαι] Hanc vocem *MS.* suppeditavit pro συνομολογαί, quod interpretamentum esse videtur. Infra de stellis ait auctor, καὶ τὰς πρὸς τοὺς πλησιοχώρους γειτνιασεις ἘΝΩΜΟΤΩΣ καὶ μετ' εἰρήνης φυλάττουσιν. pag. 404. lin. 10. Spectari inter hæc videntur duodecim cœli domus seu topi, de quibus, cum alii, tum Manilius. συνωμοσίαι nunc præstant *MSS quinque Gaisfordi*.

Ibid. l. 18. οὔτοι] Hoc recepi ex *MSto* pro αὐτοί.

P. 403. l. 2. ἐποπτεύειν] Hoc quoque ex eodem *MSto* sumptum pro ὑποπτεύειν posui. Paulo infra habes, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐτέραν ἐπισκοποῦσιν ἀνακύκλησιν αὐτοῦ, καθ' ἣν ὥρισμένος &c. Consentit cum *MS. Joan. unus ex Gaisfordianis*.

P. 403. l. 13. Μέγας Κύριος ὁ ποιήσας αὐτὸν, &c.] Quanquam ita vertit Vigerus, ac si nullius scriptoris verba attulisset Dionysius, tamen aliter, ni fallor, res se habere constaret, si locus in hunc modum rectius verteretur, *Verum quamvis nolint miseri isti, tamen quemadmodum credunt justī, Magnus est Dominus, qui eum creavit*, &c. Extare verba apud Siracidem xliii. 5. jam monet Gaisfordus.

Ibid. l. 16. ἐπ' αὐτῆς] Sic recte scribitur cum in *edit. R. Steph.* tum in *MSto*, pro ἐπ' αὐτοῖς, quod in editione Vigeriana extat. Nunc duos alios codices ἐπ' αὐτῆς præstantes addit Gaisfordus.

P. 404. l. 12. κατειλήφασιν] Sic immutavi *vulgatam lectionem* καὶ εἰλήφασιν, *MStum* secutus. Nunc huic codici adde *quatuor Gaisfordianos*.

P. 405. l. 5. Ἡ τις οὕτως εὐτακτος] Ex *MSto* εὐτακτος pro εὐτάκτως reposui. Consentit *unus de codd. Gaisfordianis*.

Ibid. l. 7. ἐμποδοστατοῦντος] Sic *MS.* uti olim conjecerat reponendum Vigerus pro ἐμποδιστατοῦντος. Consentunt *tres MSS. Gaisfordiani*.

Ibid. l. 11. ἐκνεύσει] Hoc reposui pro νεύσει *MStum* secutus, in quo tamen ἐκνεύσασι. Lin. quoque 13. ἀνεισιν ex *eodem cod.* reposui pro ἀνίησιν. Consentunt *tres codd. Gaisfordi*. Nunc quoque ἐκνεύσει præstant *tres scripti Gaisfordiani*.

P. 406. l. 2. κατὰ ῥυθμὸν] *MS.* κατ' ἀριθμὸν, a quo abest καὶ περιοδία, scribiturque pro σφενδονισθέντος in *eodem cod.* σφενδονηθέντος, quod præstantibus *quatuor de suis codicibus* Gaisfordus recepit, quemque ego nunc secutus sum. Habet κατ' ἀριθμον *unus ex illis Manuscriptis*.

Ibid. l. 7. τὸ ξένους] *MStus* articulum suppeditabat. Nunc adde *tres Gaisfordianos*.

Ibid. Εἰ πορεύονται &c.] Hæc restitui ex *Versione τῶν ο'.* consentiente *Eusebii MSto*, præterquam quod in eo scribitur ἀπορεύονται pro εἰ π. *Vulgo* enim legitur Εἰσπορεύονται pro εἰ π. et κατάλυμα pro καθόλου. Nunc constat καθόλου habere *sex codd. Gaisfordianos*, unumque εἰ πορεύονται.

Ibid. l. 14. Καὶ οὕτε εαυτοὺς, οὕτε &c.] Incipit ab his verbis caput 26. Eusebianum, cui hic titulus præfixus est.

Ἀπὸ τῆς ἀνθρώπου φύσεως. ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. *Idem ex Hominis natura concluditur. Ex eodem.*

P. 407. l. 1. καὶ εἶπεν αὖ] Licuit ope *MSti S. Joan.* addere particulam αὖ, in quo tamen codice scriptum erat ἅπερ ὁ συνησθημένος pro ὥσπερ σ. Agnoscunt αὖ *duo codd. Gaisfordiani*, et ὅπερ ὁ συνησθ. *alii duo.* Edidit Gaisfordus ἅπερ συνησθ. ex *quinque libris.*

Ibid. l. 4. καὶ προσεπεξεργάσατο αὖ ὡς ἐκεῖνος] *Vulgo* καὶ προσεπεξεργάσατο αὖ ἐκεῖνος. Ope *MSti*, in quo tamen προσεξεργάσατο, locum emendavi. Habes infra ἐπεξεργασόμενοι p. 361. l. 9. Proxime ante in *eodem codice* desunt illa ἐπλάσαν με καὶ *Psalms.* cxviii. vel cxix. ubi *LXX.* habent αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἐπλάσαν με. Et paulo post in ῥήσει Jobiana ἐνυρας h. e. ἐνευρας pro ἐνείρας in *MSto Eusebii* exaratum est. ὡς ἐκεῖνος *quatuor codd. Gaisfordi.*

Ibid. l. 12. κατακλεισθεῖσαι] *MS. Joannensis* καταβληθεῖσαι et *quatuor Gaisfordiani.*

P. 408. l. 11. πᾶσι] Hoc sumptum ex *MSto* substitui *vulgato* πάσης. Nunc præstant πᾶσι *codd. quinque Gaisfordiani.*

Ibid. l. 15. προσιοῦσαι] Recepit προῖοῦσαν Vigeri conjecturam in editionem suam Heinichenus.

Ibid. l. 18. ἐδωδὴ δ' ὥσπερ] Sic *MStus.* Adde *unum ex Gaisfordianis.* *Vulgo* enim abest δέ. Et mox ἡ ἀφῇ ex *eodem MS.* pro ἀφῇ posui. Nunc consentientibus *quatuor Gaisfordianis.*

P. 409. l. 6. πρὸς τὸν δοκοῦντα λογιώτερον] Hæc ait Dionysius disputaturus, ut videtur, contra philosophum aliquem disertorem et in dicendo exercitatiorem, quam extitit Epicurus, qui quidem indisertus vulgo habitus est.

P. 410. l. 2. διαμονῆς] *Vulgo* διανομῆς. Scribi vero aliter διαμονῆς notat in margine Vigerus, et in interp. præstat. Porro hanc vocem supra adhibuerat Dionysius p. 399. l. 13. αἰτίους γίνεσθαι τῆς περὶ τὴν διαμονὴν διαφθορᾶς, vel διαφορᾶς, corrigente Vigerō. Itaque, cum eadem extet in *MSto*, in contextum eam recepi. Nunc confirmantibus *duobus scriptis Gaisfordianis.*

Ibid. l. 3. τὴν κρίσιν] Hoc recepi in textum ex *MSto* pro τὴν κρίσιν, sed et ad oram *edit.* suæ Vigerus notaverat,

scribi aliter τὴν χρῆσιν. Nunc constat præstare τὴν χρῆσιν sex e *MSS. Gaisfordianis*, et χρῆσιν pro κρίσιν, et θεότητα pro ἀθεότητα dedisse se notat Heinichenus. Mox omisit verba καὶ θέας *MStus Joannensis* cum *duobus Gaisfordianis* l. 6. Habetque idem MS. τῶν ἐντοσθίων pro ἐνδοσθίων l. 10. cum *uno codice Gaisfordi*.

P. 410. l. 18. καὶ ἐπιπολῆς] Eum mihi sensum expressisse videor, qui ex verbis illis exprimi poterat: sed tamen illa duo, ὥς ἂν οἱοί τε γενώμεθα, et ἐπιπολῆς, minus conjuncta esse posse arbitror. Mallem igitur ἐπὶ πολλοῖς, supplendo ῥήμασι, seu λόγοις. Particula καὶ vel abesse potest, vel si retinetur, emphasim habet cum asseveratione conjunctam, ut sæpe alias. *VIGERUS. MS. quidem Collegii S. Joan.* exhibet ἐπὶ πολλῆς pro ἐπιπολῆς, sed bona Vigeri venia, verba non inconvenientia videntur, et vix opus, ut quid mutetur. Habet interim Hesychius, Ἐπιπολῆς. ἀνωτάτω, ἐπάνω. Ἐπιπολαιότερων. τῶν μὴ βαθέων. Ἐπιπολάσαντες. ἐπάνω τοῦ ὕδατος περιφερόμενοι. Glossæ Vett. Ἐπιπολαίως. *Summatim.* Habent ἐπὶ πολλῆς *codd. quatuor Gaisfordiani*.

P. 411. l. 3. χωνεύσασαι προσαγάγοιεν] *MS. χωνευσάσθαι προσάγοιεν.* Προάγάγοιεν reposuit cl. Gaisfordus ex *quatuor Manuscriptis*.

Ibid. l. 5. σωματουργοῖ] Vulgo σωματουργῶν. Scribi σωματουργοῖ notat in margine Vigerus, et fortasse rectius, saltem ita exaratum est in *MSto Coll. S. Joannis*. Mox abest ab *eodem codice* ἢ ante παρά. Habetque cum *duobus Gaisfordianis* ἐνέπνευσε pro ἐνέπνευσεν. Priora olim notavi, nunc cum Gaisfordo σωματουργῶν recepi suadentibus id omnibus ejus Manuscriptis.

Ibid. l. 15. μουσικὴν] Habet μάθησιν *MS.* fortasse ex interpretamento. Μάθησιν tres præstant *Gaisfordiani*. Mox in *eodem MS. Joan.* ἔμπειροι pro ἐμπειρικάι. ἔμπειροι *quinque Gaisfordiani*, ἐμπειρικοὶ καὶ σοφοὶ *duo*.

P. 412. l. 1. τῶν μὲν ἀπείρων κόσμων] Garrire de iis soliti sunt Epicurei; et extat initio harum ῥήσεων hujusmodi quiddam. vid. p. 394. l. 13.

Ibid. l. 4. Ἐργάζεσθαι δέ γε &c.] His verbis, quibuscum

incipit caput ult. lib. xiv. *Eusebianæ Præparationis præfixum hoc est; "Οτι οὐκ ἐπίπονον τῷ Θεῷ τὸ ἐργάζεσθαι. ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Operum suorum molitionem Deo laboriosam ac molestam non esse. Ex eodem.*

P. 412. l. 15. Μηδ' ἀναβάλλεσθαι] Hesiodi verba sunt in Ἔργ. ver. 408.

Μηδ' ἀναβάλλεσθαι εἰς αὔριον, εἰς τ' ἔννεφιν.

Qui sequitur,

Αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς &c. Ibid. 411. VIGERUS.

ἐς τ' αὔριον pro εἰς αὔριον ex *MSto* reposui. ἐστ' αὔριον et ἐστ' ἔννεφιν apud Hesiodum editum nunc comparent.

Ibid. l. 18. ἡμᾶς τε] For. ἡμᾶς δέ. VIGERUS. Mox addidi ex *MSto* φησιν post Ἐπικατάρατος γάρ. Consentientibus nunc *quatuor scriptis Gaisfordianis*.

P. 413. l. 4. ἀηθες] Vulgo ἀληθές, sed legendum cum *MSto Collegii S. Joannis*, prout conjecerat Vigerus, ἀηθες. Favent *tres codd. Gaisfordiani*. Unde mihi in mentem venit corrigentis cl. Forsteri, qui ob merita in Platonem celeberrimus est, verba Josephi historici de Christo, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τ' ἀληθῇ δεχομένων, ubi τ' ἀηθῇ legere pro τ' ἀληθῇ nos monet, et paulo post, τῶν ἰδίων προφητῶν pro illo τῶν θείων προφητῶν reponere; quæ quidem duæ, opinatur vir eruditus, correctiones locum hunc satistutum ab omnibus adversariis ejus, adeoque Josepho optimo jure vindicandum, præstant. Vide ejusdem Dissert. de eo lingua vernacula conscriptam. Villoisonus autem in *Diatriba Anecdotis suis Græcis* annexa p. 69—71. Josephum subinde interpolatum fuisse censet scholiis Christiani cujuspiam lectoris ad oram codicis affixis. Hoc vero contigisse necesse est, antequam Eusebius verba Josephi descripsisset; quem quidem constat non tantum in *Historia sua Ecclesiastica* hæc ipsa posuisse, sed etiam in *Theophania* sua, cujus quidem libri interpretatio Syriaca nuperrime a cl. Leao orbi litterato communicata est. Et mihi quidem omnis illa Josephi narratio ei recte adscribi posse videtur, si modo ἔμβλημα omitteretur, quod Origeni fortasse causa fuit, ut totum Josephi de Christo testimonium præmitteret; est istud, ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν

πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα τε καὶ ἄλλα μύρια θαυμασία περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων. Josephi *Antiquit. Jud.* l. xviii. c. 4. p. 79. edit. Hudson. Etenim velim ea perpendantur, quæ de Joanne Baptista paulo post scripserit Josephus, quæque eadem attulerit Origenes in lib. i. cap. 3. *Contra Celsum*. Κτείνει γὰρ, ait Josephus, τοῦτον Ἡρώδης ἀγαθὸν ἄνδρα, καὶ τοὺς Ἰουδαίους κελεύοντα ἀρετὴν ἐπασκοῦντας καὶ πρὸς τὸν Θεὸν θεοσεβείᾳ χρωμένους, βαπτισμῷ συνιέναι, cap. 6. p. 105. Poterat ergo Josephus verissima illa, quæ de Jesu audiverat, referre, etsi non crederet posse eum Messiam fuisse, qui Judæos a Romano jugo non liberavisset. Sed et nuperime viri docti rem alia ratione tractarunt. Mox habet *MS.* καὶ κάματος ἐγγίνεται τοῖς ἐπιχειρήσασιν.

P. 413. l. 11. ἢ τὴν Περσῶν οἱ βασιλείαν γενέσθαι] *MS.* τῶν pro τὴν exhibet, fortasse legend. ἢ τὴν τῶν Π. Cum *MS.* consentiunt *duo ex codd. Gaisfordi*; supra l. 7. *MS. Joannensis* habet τὸ τὰ εἰωθάτα.

P. 414. l. 4. τῶν γοῦν Ὑποθηκῶν] Fabricius *Biblioth. Gr.* vol. ii. p. 635. ed. novæ, in Democriti scriptis ethici argumenti ὑποθηκὰς has a Dionysio commemoratas reposuit, ac plures ex illis sententias Stobæum sumpsisse (cui Maximum addit cl. Harlesius) suspicatur. Pagina autem 641. conjecturam facit Fabricius easdem ὑποθηκὰς iis operibus accensendas esse, quæ ex Democriti scriptis decerpta fuisse tradat Laertius. Felici autem emendatione, quæ commemoratur in Menagii *Observationibus in Laertium* p. 414. repositum est Laertio opera Democriti enumeranti Ὑπομνημάτων Ἠθικῶν pro eo, quod legitur, Ὑπομνημάτων, ἢ οἴκων.

Ibid. l. 6. φύσει γὰρ γνώμη τύχη μάχεται] Præclare Tullius pro Marcello, sect. 7. *Nunquam temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur.* VIGERUS. Malim legere γνώμη τύχη μάχεται propter sequentia, in quibus ταύτης pro ταύτην reponi debet. Abest τύχη a *MSto.*

Ibid. l. 10. τὴν τύχην] Hactenus verba Democriti: quæ sequuntur, Dionysii sunt. VIGERUS.

Ibid. l. 16. τολμήσουσιν] *MS.* τολμησάτωσαν et tres *Gaisfordiani*, unus τολμήτωσαν.

P. 415. l. 3. ἥδιον] Sic *MS.* pro ἡδὺ δὲ conjecturam fir-

mans Vigeri. Nunc adde *quinque Gaisfordianos*. Sed proxime post minus apte *MS.* αὐτῆς εἶναι τι τοῦ φιλοσοφεῖν. Quod exhibet *Gaisfordianus* tantum *unus*.

P. 415. l. 3. δοτῆρας ἑάων] *Homerus Odys.* θ'. ver. 325.

Ἔσταν δ' ἐν προθύροισι, θεοὶ δωτῆρες ἑάων.

Et ver. 335.

Ἑρμεία, Διὸς νιῆ, διάκτορε, δῶτορ ἑάων.

Et alibi. *VIGERUS*. Præstant δωτῆρες pro δοτῆρας *MS. Joan. tresque Gaisfordiani*.

Ibid. l. 7. ἀδώρητοί τε] Id est, *nullorum auctores donorum*, hoc quidem loco, ubi δωτῆρες et ἀδώρητοι, opponuntur. *VIGERUS*. Induxi τε ex *MSto*. Nunc firmantibus *tribus Gaisfordianis*. Adnotat cl. Heinichen. de νωθεία et νωθισμὸς supra c. vi. v. Ruhnken. ad *Tim. Lexic.* p. 218 ed. Koch.

Ibid. l. 10. διὰ τὸ θέειν] *Plato in Cratylo* pag. 397. ed. Steph. ubi ita Socrates. Τοιόνδε τοίνυν ἔγωγε ὑποπτεύω. φαίνονται μοι οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα τούτους μόνους θεοὺς ἡγεῖσθαι, ὥσπερ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ γῆν, καὶ ἄστρα καὶ οὐρανόν· ἅτε γούν αὐτὰ ὀρῶντες πάντα αἰεὶ λόντα δρόμῳ καὶ θέοντα, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεῖν, θεοὺς αὐτοὺς ἐπονομάσαι· ὕστερον δὲ κατανοοῦντες, τοὺς ἄλλους πάντας ἤδη τούτῳ τῷ ὀνόματι προσαγορεύειν.

P. 415. l. 12. θεῖναι, τοῦτ' ἔστι ποιῆσαι] *Θέω curro*, *θέω facio*, *θέω video*, omnia hæc communem notionem habere videntur in actione intensiore sitam. Cons. editionem *Lennepiance Etymol. Ling. Gr.* a cl. Scheidio adornatam. P. 337.

P. 416. l. 2. οἶδεν] Sic *MS.* pro εἶδεν. Nunc adde *tres Gaisfordianos*. Porro infra in verbis, ἐπὶ τὴν τοῦ μακαρισμοῦ τούτου μετουσίαν lin. 5. articulum τὴν *idem codex* supeditavit. Nunc adde *duos Gaisfordianos*. Mox τοὺς pro οὓς conjecturam *Vigerianam* recepit in textum *Heinichenus*.

Ibid. l. 10. ἀτόμων] Scribi aliter ἀτμῶν notavit in margine *Vigerus*, sed minus recte sic scribi videtur.

Ibid. l. 11. καὶ δὴ καὶ κατ' ἐκείνων] Posteriori καὶ orationem auxi ope *MSti Joannensis*. Nunc consentiunt *tres Gais-*

fordiani. Hæc porro de Diis, non, ut Vigerus, de *rebus*, quæ nihil ad nos pertinent, interpretor.

P. 416. l. 17. ἐκείνους] Cum scriptum sit in *MSto* ἐκείνους pro ἐκείνος, et præsent præterea ἐκείνους *quinque codd.* *Gaisfordiani*, Gaisfordum secutus istud nunc recepi. Proxime ante legendum αὐτοῖς pro αὐτὸς censet Vigerus, vix recte.

P. 417. l. 1. οἶον εἰ καὶ χρέμπτοιτο &c.] Indicia summi contemptus.

Ibid. l. 5. κατεπτηχὼς Ἀθηναίους] Conf. Cic. *De Nat. Deor.* i. 30, 31, 44. Mox l. 7. ἐνέβλεψε pro ἀνέβλεψε *MS.*

Ibid. l. 14. Καὶ μετὰ ταῦτα γὰρ] Verba ipsius Siracidæ sunt, Καὶ μετὰ ταῦτα Κύριος, κ. τ. λ. in quibus pro ψυχὴν legendum putat ψυχῇ Vigerus, sed ψυχὴν habent τῶν ο'. *codd.* *Vat.* et *Alex.* Grabius tamen ψυχῇ nominativum in textum *Bibliorum* admisit. αὐτοῦ pro αὐτῆς *Eusebii* habet *MS. Joannensis* cum *duobus Gaisfordianis*. Præstat ψυχῇ *unus de iisdem*. Clauditur interea sic versus, Καὶ εἰς αὐτὴν ἡ ἀποστροφὴ αὐτῶν.

P. 418. l. 4. καὶ πάντα κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόσταξιν &c.] Etsi ita vertit Vigerus, ac si verba alicujus scriptoris hoc loco a Dionysio allata essent, tantum respici *Genesis* cap. i. comm. ult. videtur, dum et ipse ait legendum κρίσει pro κρίσσει Vigerus; idque nunc receperunt Heinichenus et Gaisfordus. Ceterum Eusebius post *Excerpta* istæc ita pergit scribere; Ταῦτά μοι ἀπὸ πλείστων ἐξήνθισται τῶν πρὸς Ἐπίκουρον Διονυσίῳ τῷ καθ' ἡμᾶς ἐπισκόπῳ πεποιημένων. *Hæc mihi e pluribus libata sunt atque decerpta, quæ Dionysius episcopus æqualis noster adversus Epicurum disputavit.*

Ibid. l. 15. Οὐχ ἀπλῶς &c.] *Excerptum* edidit cl. Lequien. in *Rupefucaldinis Parallelis Sacris*, cum hoc titulo, Τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, περὶ φύσεως. Et in codice *MSto Parallelorum Joannis*, qui recensetur in *Bibliotheca Coisliniana*, post *Sangermanensi*, duæ extant ῥήσεις, ut testatur in pag. 390 *Catalogi* Montfauconius, ex libris *Dionysianis De Natura* desumptæ. Harum unius titulus est, περὶ φύσεως, alterius περὶ φύσεως α'. Utra autem, an neu-

tra illarum ῥήσεων sit ista, quæ hic sistitur ex Lequieno et ex Schedis Joannis Ernesti Grabii in bibliotheca Bodleiana numero v. notatis, nescio, cum eadem sententiæ diligentiam amici libros pro me Parisiis perscrutantis fefellerint. Eadem autem ῥήσις in Grabii Schedis MSS. bis occurrit, et in posteriore quidem loco ex *cod. Claromont.* descripta *Parallelorum vetustiorum Joannis*; quæ quidem Parallela a Lequieno post mortem Grabii edita prodierunt. Et unum hoc operis Dionysiani fragmentum quod apud Lequienum invenire potui, a Gallandio video adjectum prioribus excerptis Eusebianis, quæ ipse in tomo tertio *Bibliothecæ suæ Patrum* ex editione Vigeriana ad verbum sumpta, inter cetera Dionysii Alexandrini Fragmenta reposuit.

P. 418. l. 15. τῶν μεγίστων] Hic editione *Parallelorum* Lequiena relicta quæ exhibet *μεριστῶν*, Grabii apographo *μεγίστων* debeo. An ὑπὲρ αὐτὸν pro ὑπ' αὐτὸν legendum est?

Ibid. l. 16. τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ αἰῶνος] Quid sit istud, nisi significetur mundi vel harmonia vel anima, vel substantia, aut denique ipse numerus denarius, ignoro. Cons. Meursius *De Denario* cap. ult. p. 109.

Ibid. l. 17. ἀτέλεστος τῶν] Suppeditat quidem particulam καὶ ante ἀτέλεστος Grabii utrumque apographum, sed ita quoque τῶν delendum esset.

Ibid. l. 24. Ἐργαστήριον ἀνθρώπων &c.] Posita sunt a cl. editore *Operum S. Dionysii Alex.* Romæ 1796 calce ceterorum Fragmentorum *Librorum De Natura* duæ istæ ῥήσεις ex codice Vaticano LIII. descriptæ. Postquam vero illas anno 1818 in Additamento ad vol. iv. *Reliquiarum Sacr.* collocaveram, tandem mihi innotuit allatas antiquitus easdem fuisse a Leontio et Johanne in Libro Secundo *Rerum Sacrarum*, quem nuperrime anno 1833 cum orbe litterato communicavit ecl. Angelus Maius in vol. vii. *Novæ Collectionis Vet. Scriptorum* pagg. 98 et 108. Apud Maium prioris ῥήσεως est epigraphe, Διονυσίου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ περὶ φύσεως, alterius, τοῦ μακαρίου Διονυσίου ἐν τῷ περὶ φύσεως. Cum in editione Dionysii Romana mendis scaterent hæc excerpta, plerasque earum in Additamento

ante sustuleram, quam Leontii et Johannis opusculum vidi. Editus enim Dionysius habebat in ῥήσει priori, ἀν αὐτὸν, aberatque ab ea τὰ ante ἐν αὐτῷ. In posteriori autem extabat σύμβολον ἀγαθὸν, ὃ pro ὅ, εὐσύναπτον, ἐκείνους; deerat quoque post ἑαυτοῦ ποτὲ verbum συναισθήσεται, ubi tamen desiderari aliquid ab editore significatum est.

S. DIONYSII ALEX.
EXCERPTA QUÆDAM

EX

NICETÆ CATENA PATRUM

5 IN JOBUM.

I.

ΤΟ δὲ, ^aὩσπερ μία τῶν ἀφρόνων ἐλάλησας, τινὲς
εἰς τὴν Εὐαν ἐξέλαβον. Ἐκείνην, φησὶν (S. Dionysius),
ἐμιμήσω τὴν πρώτην δεξαμένην τῆς ἁμαρτίας τὸ βέ-
λος, καὶ συμβουλαῖς ὁμοίαις παρακρουσαμένην τὸν
¹⁰ εἰκόνι Θεοῦ τετιμημένον ἐκείνον καὶ πάσης κακίας
ἐλεύθερον. ἡγνόησε γὰρ τοῦ ὄψεως τὰ πολύπλοκα καὶ
σκολιὰ νοήματα, καὶ τὴν ἀγρίαν καὶ ἀτίθασσον φρό-
νησιν, ^b δι' ἣν (for. addend. θηρίων) οὐκ ἀνθρώπων

Patricii Junii interpretatio,

¹⁵ *Correcta ad Græca, quæ nonnullis in locis immutata sunt.*

Illud vero, *Tanquam una in-*
sipientium loquuta es, quidam
ad Evam retulerunt; illam, in-
quit, imitata es, quæ peccati
²⁰ telum primum excepit, et con-
siliis haud dissimilibus, illum,

qui Dei imagine ornatus, om-
nique vitio liber erat, circum-
venit. Ignorabat enim illa ser-
pentis varium et vafrum inge-
nium, ejusque agrestem et effe-
ratam calliditatem, ob quam,

^a Gen. iii. 1.

^b Job. ii. 10.

φρονιμώτερος λέλεκται· οὐδὲ γὰρ ἂν δύναίτο τῶν δικαίων ὁ ἄδικος, τῶν τοῦ Θεοῦ παρέδρων, ὁ ἀποστάτης. εἰ δὲ τοὺς ἄφρονας καὶ ἀνοήτους κατασοφίζεται, ^c τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ γοητεύων, ^d καὶ τοὺς οὐκ ἀναβοῶντας πρὸς τὸν Θεόν, διὰ τὸ μὴ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτοῦ ⁵ συναισθέσθαι, εἰκότως ἐν τοῖς θηρίοις ἐκεῖνοι λογισθεῖεν, ὦν μόνον (for. μόνων) φρονιμώτερος εἶναι λέλεκται. ἀτελεῆς γὰρ ἦν ἔτι καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ πρῶτος ἀπατηθεὶς ὁ Ἀδὰμ, εἰς ψυχὴν ζῶσαν μόνον, ^e μηδέπω δὲ καὶ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν γενόμενος, καὶ ἔτι γε πρὸ αὐτοῦ, ἡ ¹⁰ πλευρὰ οἰκοδομηθεῖσα εἰς γυναικα. οὕτω μὲν οὖν οὐ φρονιμώτερος ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐδὲ ἀγγέλων· πῶς γὰρ, ὁ ^f εἰς τὸ καταπαίξεσθαι ὑπ' αὐτῶν γενόμενος; οὐκ αὐτῶν δὲ μόνων, ἀλλὰ καὶ εἴ τις τῶν ἐνταῦθα ἰσάγγελος· ὥσπερ ὁ Ἰωβ, ὃς περιγενόμενος αὐτοῦ ¹⁵ καὶ κατακρατήσας ἐκατέρωθεν, καὶ μήτε διὰ τὴν εὐθηνίαν, καὶ τὴν εὐπραγίαν ἀλούς, ἢ παρακρουσθεὶς ὑπ'

non hominibus prudentior appellatus est; neque enim justis injustus. Deique assessoribus prudentior apostata esse potest: si vero stultos et fatuos luto et opere lateritio fascinans, decipit, atque eos qui non clamant ad Deum, propterea quod insidias ejus haud sensu percipiunt, hi jure optimo belluis annumerandi sunt, quibus solis sapientior est nuncupatus. Erat etiam tunc imperfectus, qui ab illo primus in fraudem inductus est Adam, qui in animam tantum erat vi-

ventem, nondum factus in spiritum vivificantem, ejus item costa quæ in mulierem [prius] ²⁰ ædificata fuerat: quare nec hominibus nec angelis sapientia antecellit. Quæ enim poterat, ludibrio ab eis afficiendus? nec ab illis tantum, verum etiam ²⁵ ab iis qui in terris, ad angelorum naturam proxime accedunt; qualis Jobus exstitit, qui superior illo evasit, et utrinque illum debellavit, neque magna ³⁰ rerum externarum affluentia et foelicitate victus, vel dolis ab eo circumventus: sed irrepre-

^c Exod. i. 14.

^e 1 Cor. xv. 45.

^d Exod. ii. 23.

^f Job. xl. 19.

αὐτοῦ· ἀλλὰ διαμείνας, ^ε ὥς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ
 Θεοῦ, ἄμεμπτος, μήτε διὰ τὴν ἀνύποιστον νόσον, καὶ
 τὸ ἀνῆκεστον καὶ ὀλοσχερὲς ἔλκος ἐνδοῦς, ἀλλὰ πάντα
 ὑποστάς, ἵνα ἡ περὶ αὐτὸν τελειωθῇ τοῦ Κυρίου πρό-
 5 νοια, καὶ δίκαιος ἀναφανῇ· οὗτος γέρας τοῦτον καὶ
 ἄθλον λαμβάνει· ^ι Λήψη, φησὶν, αὐτὸν δοῦλον αἰώ-
 νιον, παίξῃ δὲ αὐτῷ ὥσπερ ὀρνῶ. Extant hæc in cap. 2.
 pag. 96. ed. Junii.

hensibilis, juxta Dei testimo-
 10 nium perstitit, neque propter
 morbum intolerabilem, et ul-
 cus immedicabile, quod corpus
 universum depascebat, eidem
 cessit, sed ut Dei erga ipsum
 15 providentia finem suum sorti-

retur et justus appareret, om-
 nia perpessus est; atque ita
 illum tanquam munus et certa-
 minis præmium reportat, *Ac-*
cipies, inquit, eum servum sem-
piternum; ludes autem in eo,
sicut avi.

II.

Εἶδες οἷα περὶ Θεοῦ λέγει ὁ μακάριος Ἰώβ· πολλὰ
 γὰρ κατὰ μέρος ἐπιθειάσας αὐτὸν καὶ δοξολογήσας,
 πάλιν συγκεφαλαιωσάμενος, ἔφη, ^ι Ὁ ποιῶν μεγάλα,
 καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἐνδοξά τε καὶ ἐξαίσια, ὧν οὐκ ἔστιν
 20 ἀριθμός. εἰ γὰρ καὶ ἀναρίθμητος ὁ ἀριθμός ἐστι, καὶ
 τέλος οὐδὲν ἴσχει, ἐπαύξησιν αἰεὶ καὶ προσθήκην εἰς
 ἑαυτὸν δεχόμενος, ἐπ' ἄπειρόν τε καταριθμούμενος·
 ἀλλ' ὑπερβάλλει, φησὶ, σύμπαντα τὸν ἀδιεξόδευτον
 ἀριθμον τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ τὰ ἔργα, πόσῳ μᾶλλον
 25 αὐτός; ὁ γὰρ ἐστὶν ἀνέφικτον παντὶ καὶ ἀτελεύτητον,

Vidisti quænam de Deo di-
 cat beatus Jobus; cum pluri-
 bus enim et particulatim ver-
 bis eum extulisset, et gloriam
 30 ejus celebrasset, iterum sum-
 matim cuncta complexus, dixit,
Qui facit magna et investigabi-

lia, gloriosaque et mirabilia, quo-
rum non est numerus. Quam-
vis enim numerus sit innume-
rabilis, et incrementum addi-
tionemque admittens, nullum
finem habeat, ac in infinitum
numerari possit; nihilominus,

g Job. i. 8.

h Job. xl. 23, 24.

i Job. ix. 10.

τοῦτ' ἐλάχιστόν ἐστι παρὰ τῷ Θεῷ, κατὰ τε ποσό-
 τητα, ὡς ἐνταῦθα εἴρηται, καὶ κατὰ μέγεθος, ὡς ὁ
 ψαλμὸς ὑπερμεγέθη φησὶν αὐτὸν εἶναι, λέγων, ⁱ Μέγας
 Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα, καὶ τῆς μεγαλοσύνης αὐ-
 τοῦ οὐκ ἔστι πέρασ. πάσης γὰρ αἰνέσεώς ἐστιν ἀνώ- 5
 τερος (*scribere vult αἰνετώτερος Junius*), παντὸς θαυμασ-
 μοῦ θαυμασιώτερος, καὶ πάσης δόξης ἐνδοξότερος, καὶ
 παντὸς ὑψώματος ὑψηλότερος· ὡς γέγραπται, ^k Φο-
 βερὸς Κύριος καὶ σφόδρα μέγας, καὶ θαυμαστὴ ἡ
 δυναστεία αὐτοῦ· δοξάζοντες Κύριον ὑψώσατε καθ' ¹⁰
 ὅσον ἂν δύνησθε· ὑπερέξει γὰρ καὶ ἔτι. καὶ πόλυ
 ἔργον ἂν εἴη τοὺς ἀπὸ τῶν θειῶν γραφῶν παμμε-
 γέθεις ὕμνους ἐκλέγοντα παρατίθεσθαι, ὧν πάντων
 ὑπεραινέτος καὶ ὑπερυψούμενός ἐστιν ὁ Θεός. νυνὶ
 δὲ ἐπὶ τὰ ἐχόμενα τῆς ἐρμηνείας ἴωμεν. Extant hæc in ¹⁵
 cap. vii. pag. 212. ed. Junii.

III.

Ὁ μὲν Θεὸς ἔστιν αἰεὶ, καὶ σύμπας ὁ αἰὼν ἐνέ-

inquit, Dei opera quemlibet
 numerum qui pertransiri non
 potest, longe superant: quod
 si opera, quanto magis ille?
 Quod enim nullus homo asse-
 qui potest, et fine carere vide-
 tur, hoc ipsum est Deo mini-
 mum, et quoad quantitatem,
 ut hic dicitur, et quoad magni-
 tudinem, ut Psalmus immen-
 sum eum esse ait, cum dicit,
Magnus Dominus et laudabilis
valde, et magnitudinis ejus non
est finis. Est enim omni laude
 superior, omni admiratione ad-
 mirabilior, omni gloria glorio-

sior, omnique celsitudine ex-
 celsior; sicuti scriptum est,
Terribilis Dominus et magnus 20
vehementer, et mirabilis potentia
ejus. Glorificantes Dominum
exaltate quantumcunque potue-
ritis: excedet enim et adhuc. Et
 magnum sane opus esset, ex 25
 divinis Scripturis hymnos, qui-
 bus summa Dei celebratur mag-
 nitude, seligere, et in medium
 afferre, supra quos omnes Deus
 laude et gloriæ celsitudine 30
 longe effertur. Nunc autem ad
 sequentium interpretationem
 pergamus.

ⁱ Ps. cxlv. 3.^k Ecclesiastic. xliii. 29, 30.

στηκεν ὅλος αὐτῷ καὶ πάρεστιν· ἡμῖν δὲ ὁ λέγεται τὸ
 νῦν καὶ τὸ παρὸν, οὔτε δύναται μένειν, οὔθ' ὅλως ὑφέ-
 στηκεν. ἅμα δὲ τῷ λεχθῆναι, τάχα δὲ καὶ πρὶν νοη-
 θῆναι παρῆλθε, καὶ οὐκ ἔστι ποτέ, οὐδ' ἂν κατὰσχοι
 5 τις τῇ διανοίᾳ τὸ νῦν· φευγον γὰρ καὶ ὑπεξιὸν οἴχεται
 τὸ δὲ ἀποδιδράσκον καὶ φροῦδον αἰεὶ, πῶς ἂν εἴποι τις
 παρεῖναι ; ἀλλὰ καὶ τὸ ἐσόμενον μικρὸν φανησόμενον,
 καὶ εὐθέως ἀφανισθισόμενον, οὐδέπω μὲν ἔστι, σπεύ-
 δει δὲ καὶ κέκλεινο πρὸς τὸ μηκέτι εἶναι. ὅθεν καὶ ὁ θαν-
 10 μάσιος Ἰώβ τὸ ἀκρατὲς καὶ ἄστατον ἐδήλωσε τοῦ
 χρόνου, φήσας περὶ ἑαυτοῦ, ¹ Εἰς γὰρ τὰ πρῶτα πορεύ-
 σομαι, καὶ οὐκέτι εἰμὶ, τὰ δὲ ἐπ' ἐσχάτοις τί οἶδα ;
 δεικνὺς ὅτι κατὰ τὸ ἐνεστὼς ζῶμεν οἱ ἄνθρωποι, τὸ δὲ
 παρελθὸν ἀπωλέσαμεν, καὶ τὸ μέλλον οὔπω ἔχομεν.
 15 Extant hæc in cap. xvii. pag. 390. ed. Junii.

IV.

Μία γὰρ ἡ τῆς σοφίας πηγὴ ὁ Θεὸς, ἧς τῆς εὐρέ-

Deus quidem semper est, et
 omne seculum præsens ei et
 integrum adest : quod nobis
 20 autem nunc et præsens dicitur,
 neque durare potest, neque om-
 nino subsistit, simul autem ut
 nominatur, forte etiam prius-
 quam mente concipiatur, præ-
 25 teriit : nunc neque omnino est,
 nec intellectu a quopiam com-
 prehendi potest ; fugiendo e-
 nim seque subtrahendo abit :
 quomodo autem quis præsens
 30 esse dixerit, quod natura sua
 fugax semper est et evanidum ?
 Quin etiam futurum, cum exi-

guo tempore appariturum sit,
 et continuo evanescet, nondum
 est, et ut amplius non sit, si-
 militer festinat. Unde Jobus
 vir admirabilis, tempus cohi-
 beri non posse, et instabile esse
 declaravit, cum de seipso dice-
 ret, *Ad priora enim abibo, ne-
 que amplius sum ; quæ autem
 in novissimis, quid novi ?* osten-
 dens, nos homines id tantum
 temporis vivere quod præsens
 est ; quod præteriit enim ami-
 simus, et futurum nondum as-
 sequuti sumus.

Unicus sapientiæ fons Deus

¹ Job. xxiii. 8.

σεως καὶ ὁ Ἰὼβ ὀρέγεται, λέγων πολλάκις, ^m Ἡ δὲ σοφία πόθεν εὐρέθη, ποῖος δὲ τόπος ἐστὶ τῆς συνέσεως; καὶ τὸ ἀνέφικτον αὐτῆς καὶ ἀπερινόητον τοῖς πολλοῖς διαγράφων προστίθησι, ⁿ Λέληθε πάντα ἄνθρωπον. ὅτι δὲ μόνοις ἐστὶ τοῖς ἀγίοις γνώριμος συνεῖς (for. ἡ ⁵ σύνεσις), ἐπιλέγει. ^o Ὁ Κύριος συνέστησεν αὐτῆς τὴν ὁδόν, καὶ τὰ ἐξῆς. ποῦ δὲ, καὶ πόθεν ἐστὶν αὕτη, πάλιν λέγει, ^p Παρ' αὐτῷ σοφία καὶ δύναμις, αὐτῷ βουλή καὶ σύνεσις. εἰς οὖν ὁ τῆς σοφίας γενεσιουργὸς καὶ δοτὴρ, καὶ εἴ τις αὐτῆς μετέσχευ, ἔχει παρ' ἐκείνου ¹⁰ λαβών. ^q Ὅτι Κύριος δίδωσι σοφίαν, καὶ ἀπὸ πρῶτου αὐτοῦ γνῶσις καὶ σύνεσις, ὡς ἡ σοφὴ βίβλος ἐμήνυσεν· καὶ ὡς ἕτερον ὅμοιον γράμμα ἐδίδαξε, φῆσαν, ^r Ὅτι αὐτὸς καὶ τῆς σοφίας ὁδηγὸς ἐστι, καὶ τῶν σοφῶν διορθωτής. ἐν γὰρ χειρὶ αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς, καὶ ¹⁵ οἱ λόγοι ἡμῶν, πᾶσά τε φρόνησις καὶ ἐργατειῶν ἐπιστήμη· οὐ γὰρ ἄλλοθεν ποθεν ἦκεν εἰς ἡμᾶς τῶν ἀγα-

est, quam Jobus invenire desiderat, sæpenumero illud repetens, *Sapientia autem unde inventa est, et qualis locus est scientiæ?* additque, naturam ejus describens, quæ vulgi captum et intellectum superat, *Latuit omnem hominem*; solisque Sanctis cognitam eam intelligens, sic concludit, *Dominus cognovit viam ejus*, et quæ sequuntur. Ubi autem illa, et unde sit, alibi dicit, *Apud eum sapientia et virtus, ipsi est consilium et intellectus*. Unus igitur, sapi-

entiæ parens et largitor est, et quicumque ejus particeps est, illi acceptam referre debet, *Do-* ²⁰ *minus enim sapientiam dat, et a facie ejus cognitio et intellectus*, prout in sapienti Proverbiorum libro indicatum est; et alius Scripturæ locus docuit, dicens, ²⁵ *Ipsa et sapientiæ Dux est, et sapientum emendator*. In manu enim ejus nos sumus, et sermones nostri, omnis etiam prudentia, et operationum disci- ³⁰ plina; nihil enim quod bonum et admiratione dignum est, ali-

^m Job. xxviii. 12.ⁿ Job. xxviii. 21.º Job. xxviii. 23.^p Job. xii. 13.^q Prov. ii. 6.^r Sap. vii. 15.

θῶν καὶ θαυμασίων οὐδέν· ^s Ἀλλ' εἴ τι ἀγαθόν, αὐτοῦ,
καὶ εἴ τι καλόν, παρ' αὐτοῦ, φησὶν ὁ Ζαχαρίας. τό τε
σύστημα καὶ τὸ πληρῶμα τῶν ἀρετῶν ἐξέκυψε, καὶ
προεφάνη παρ' αὐτοῦ. διὸ καὶ πάσας ὁμοθυμαδὸν πε-
5 ριλαμβάνοντες, καὶ καθ' ἐκάστην διορίζοντες, ἀνατι-
θέασιν αὐτῷ, καὶ πρώτην γε τὴν σοφίαν, ἣ πρεσβυ-
τάτη καὶ προηγουμένη τῶν ἄλλων, ἐν ἡμῖν γίνεται
ὥσπερ θεμέλιος, τοῖς λοιποῖς ἐποικοδομουμένοις ὑπο-
κειμένη· ὡς γὰρ μόνος ἀγαθός ἐστιν, οὕτω καὶ σόφος·
10 ^t Εἰς γὰρ, φησὶν, ἐστὶ δυνατὸς, σόφος σφόδρα, καθή-
μενος ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ. καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τὸ
ἐξαίρετον αὐτῷ τοῦτο καὶ μονοειδὲς ἀνῆψεν ὄνομα,
προσέθηκεν εἰπὼν, ^u Κύριος αὐτὸς ἔκτισεν αὐτὴν, καὶ
ἐξηρίθμησεν αὐτὴν, καὶ ἐξέχεεν αὐτὴν ἐπὶ πάντα τὰ
15 ἔργα αὐτοῦ.

Καὶ ἐπὶ ταύτην ἡμᾶς τὴν μακαρίαν ἐπίγνωσιν ὁ
Βαρουὺχ παρεκάλει, λέγων, ^x Μάθε ποῦ ἐστὶ φρόνησις,

unde ad nos fluxit; verum, *Si-*
quid boni, inquit Zach. ix. 17.
20 *siquid pulchri est, illius omne*
est; ab eo enim virtutum om-
nis plenitudo et chorus emer-
sit et præmonstratus est. Id-
circo qui omnes simul com-
25 plectuntur, et sigillatim eas de-
finiunt, Deo illas attribuunt,
ac inprimis quidem sapien-
tiam, quæ antiquior et præ-
stantior aliis, in nobis tanquam
30 fundamentum reliqui ædificii
superstruendi evadit. Quem-
admodum enim solus bonus

est, ita etiam sapiens est,
Unus enim, inquit, *potens, et*
prudens valde est, sedens super
thronum suum: causamque ex-
ponens, cur eximium hoc no-
men et singulare illi attribuerit,
subdidit dicens, *Dominus ipse*
creavit eam, et dinumeravit
eam, et effudit eam super omnia
opera sua.

Baruch etiam ad hanc bea-
tam cognitionem nos hortatur,
dicens, *Disce ubi sit prudentia,*
ubi sit virtus, ubi sit intellectus;
ut scias simul ubi sit longitur-

^s Zach. ix. 17.

^u Ejusd. i. 9.

^t Ecclesiastici i. 8.

^x Baruch. iii. 14, 15.

ποῦ ἐστὶν ἰσχὺς, ποῦ ἐστὶ σύνεσις τοῦ γινῶναι, ἅμα
 ποῦ ἐστὶ μακροβίωσις καὶ ζωὴ, ποῦ ἐστὶ φῶς ὀφθαλ-
 μῶν καὶ εἰρήνη. τίς εὔρε τὸν τόπον αὐτῆς ; καὶ τίς
 εἰσῆλθεν εἰς τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς ; τόπος γὰρ ὁ
 γόνιμος αὐτῆς, καὶ θήσαυρος ὅθεν πρόεισι, καὶ τοῖς 5
 δεξαμένοις ἐπιμετρεῖται, ὁ Θεός ἐστι· διὸ καὶ προη-
 τιάσατο τοὺς οὐ μεταλαμβάνοντας αὐτοῦ. ὧς ἔγκα-
 τέλιπες γὰρ, φησὶ, τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· τῇ ὁδῷ
 τοῦ Θεοῦ εἰ ἐπορεύθης, κατῴκεις ἂν ἐν εἰρήνῃ τὸν
 αἰῶνα. ταῦτα μὲν διὰ μακροῦ τοῖς ἄλλοις ἡρμήνευται, 10
 σοφίαν νοοῦσιν, ἥτοι τὴν τῶν ὄντων γινῶσιν καὶ θεω-
 ρίαν, ἢ τὴν θεοσέβειαν· ἐγὼ δὲ τὸ δοκοῦν μοι περὶ
 τῆς λεγομένης ἐνταῦθα σοφίας, συντόμως καὶ σαφῶς
 παραστήσω. ἡγοῦμαι γὰρ τὸν σόφον καὶ ἅγιον Ἰὼβ
 τοιοῦτόν τι λέγειν· Ὅτι τὰ μὲν ἄλλα διὰ τῆς σοφίας 15
 εὔρεν ὁ ἄνθρωπος, οἷον ὕλας μεταλλικὰς, τεχνὰς,
 ἐπιστήμας, καὶ ὅσα μετὰ θαύματος αὐτὸς ἀπηριθμή-
 σατο· αὐτὴν δὲ τὴν σοφίαν πόθεν εὔρε ; μήποτε γῆν

*nitas vitæ, et victus, ubi sit lu-
 men oculorum, et pax. Quis
 invenit locum ejus? et quis in-
 travit in thesauros ejus? Locus
 enim in quo procreatur, et the-
 saurus unde prodit et accipi-
 entibus emensa est, Deus est:
 quare antea eos arguit, qui illius
 participes esse recusarunt, De-
 reliquisti, inquit, fontem sapi-
 entię: in via Dei si ambulasses,
 habitasses utique in pace in se-
 culum. De his quidem alii, qui
 per sapientiam, rerum quæ sunt
 cognitionem ac contemplatio-*

*nem, vel pietatem erga Deum,
 intelligunt, pluribus commen- 20
 tati sunt: ego vero, quid mihi
 de sapientia cujus hic mentio
 fit, videatur, breviter et dilucide
 in medium afferam. Existimo
 enim sapientem et sanctum 25
 Jobum ejusmodi quidpiam di-
 cere; quod alia quidem homo
 sapientia sua adinvenit, ut-
 pote metallorum materias, ar-
 tes, scientias, et quæcunque 30
 alia non sine admiratione ipse
 enumeraverat; ipsam vero sa-
 pientiam quomodo invenit?*

ἀνώρουξεν, ἣ θαλάττης ὑπέδν μυχοῦς, ἵνα ταύτην
εὕρη; ἄπαγε· Θεοῦ γὰρ δῶρον τὸ χρήμα. Extant hæc
cap. xix. pag. 430. ed. Junii.

Num ut eam inveniret, terram est? Apage; res enim Dei
5 effodit, vel marissinus ingressus donum est.

EX ŒCUMENII CATENA MS.

IN S. PAULI EPISTOLAM AD ROMANOS,

QUÆ IN COLLEGIO S. MAGDALENÆ OXONII SERVATUR.

² Καὶ οὕτως πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· Διονυσίου
10 Ἀλεξανδρείας, ἀντὶ τοῦ οἱ πλείονες.

Et sic omnis Israel salvus fiet; hoc est, Dionysio Alexan-
drino interprete, pars major.

² Rom. xi. 26.

ANNOTATIONES
IN S. DIONYSII ALEX.
EXCERPTA NICETIANA.

IN Nicetiana Catena Patrum in Jobum, quæ ex duobus codicibus Bodleianis a Patricio Junio anno 1637 auspiciis Gulielmi Laud tunc archiepiscopi Cantuariensis, post paullo beati martyris, Londini edita est, quinque extant *ρήσεις* Dionysii nomine inscriptæ. Quas quidem omnes dempta prima illarum ad Dionysium præsulem Alexandrinum pertinere consensus plurium codicum scriptorum confirmat; cum tria alia exemplaria præter illa duo, quibus Junius usus est, in eadem bibliotheca conferre cum edita Catena mihi licuerit. Hi quinque codices in Catalogo Libb. MSS. numeris signatur 176. 178. 195. 201. 701. e quibus Juniani, ni fallor, sunt codd. 176 et 178. vel potius 201, dum antiquissimi eorundem sunt codd. 195 et 201. Langbænius quidem, iis temporibus hujus academici decus, in recensione sua codicum Baroccianorum nondum edita refert, prodiisse Catenam Junianam ex codd. 178 et 201. sed quantum ego ex Dionysianis *ρήσεσι* colligo, codices 176 et 201 editori opem præstiterunt, dum codex 178 tantum *ἀπόγραφον* est alterius 201. Interea ex MSto 195 signato, et, ut dixi, antiquissimo, quem ignorabat Junius, plurimum opis ad

verba emendanda atque supplenda mihi comparavi. Et præter codices Bodleianos Pauli Comitoli Interpretationem Latinam ante Græca editam, aliumque codicem Græcum olim Meermannianum, nunc meum, ad hos usus adhibui. Codices enumerare, tædii vitandi causa, supersedeo, quibus obsecutus ῥῆσιν primam Dionysii nomine in Catena Junii inscriptam omittendam duxi. Male ego codicibus scriptis atque editione Juniana fultus, similiter vero errante Dionysii editione Romana, multa splendide dicta tanquam ad Dionysium pertinentia olim attuli, postea hoc reperto, eadem illa extare in S. Joannis Chrysostomi *Homilia* xvii. vulgo xxxii. in *Matthæum* pag. 334—337. tom. vii. ed. Benedictin. Prodeunt interea in Romana Dionysii editione Hæc Excerpta sub titulo *S. Dionysii De Martyrio*, propterea quod, ut ait cl. editor, in exemplaribus Catenæ in S. Lucam alatum Nicetas habeat, Διονυσίου Ἀλεξανδρείας πρὸς Ὠριγένην; Hieronymusque et alii fortasse scriptores memorarint librum de Martyrio a Dionysio scriptum ad Origenem. Vide pag. ix. Præfationis. At vero, etiamsi ponas, Nicetam in Catena sua in Jobum, perinde atque in illa ad Lucam, Dionysii librum πρὸς Ὠριγένην attulisse, in dubio tamen foret, an idem hic sit, atque ille *de Martyrio* compositus. Nos admonere haud oblitus est vir cl. nihil, quod noverimus, scripsisse Origeni Dionysium præter illud de Martyrio opus. Utcunque sit istud, cum fine Secundi Excerpti ad reliquam se pergere interpretationem profitetur Dionysius, sin potius Catenæ consarcinator, haud inde sequitur, perpetuum et justum Commentarium in Jobum a S. Dionysio esse compositum, quod sileat antiquitas. Certe si tam disertis Scriptoris tale unquam opus extitisset, plura inde a catenatoribus in Jobum depromenda essent.

P. 439. l. 6. Τὸ δὲ &c.] Extat hoc excerptum in cap. ii. pag. 96. *ed. Junii*, ibi vero, sicut in *Comitoli Versione codicibusque Bodl.* 201. et 178. haud incipit ante illa, ἡγνόησε γὰρ τοῦ ὁφείους in lin. 13. dum priora hæc verba excerpto cuidam Chrysostomi adduntur. Sed in *cod.* 195. res recte se habet. In hoc quoque codice titulus Διονυσίου Ἀλεξανδρ. præfixus est, sed Διονυσίου tantum in *edito codicibusque*

201. et 178, totum enim ἀποσπασμάτιον omissum est una cum aliis juxta positis in alteris duobus *codd.* 176. et 751. et in *MS.* meo olim *Meermanniano*. In Comitoli autem *Versione* extat istud *Dionysii et Alexandri*, quæ quidem particula copulativa ipsi Comitolo causa fuisse videtur, ut inter auctores Catenæ Dionysium Areopagitam cum Alexandrino perperam recenseret.

P. 439. εἰς τὴν Εὐαν ἐξέλαβον] Similiter Auctor *Serm.* iii. in *Jobum* apud *S. Chrysostomi Op.* tom. v. p. 962. ed. Savilii: ὡς μία τῶν ἀφρόνων. ὡς εἴ τις ἔλεγε, ὡς ἡ Εὐα ἐλάλησας.

Ibid. l. 8. δεξαμένην τῆς ἁμαρτίας τὸ βέλος] Ex *cod.* 195. hoc τὸ βέλος pro altera lectione τὸ νέφος reposui. Ita Chrysostomus pag. 100. hujus Catenæ a Junio editæ, Ὁ γὰρ μακάριος οὗτος πανταχόθεν βαλλόμενος ἀσφαλέστερον ἵστατο· καὶ μυρία ΒΕΛΗ ΔΕΧΟΜΕΝΟΣ οὐκ ἐνεδίδου. Νέφος quidem βελῶν apud auctores obvium est; habetque idem Chrysostomus lib. vi. *De Sacerdotio*, τῶν βελῶν τὰς νιφάδας. pag. 268. ed. Hughes.

Ibid. l. 13. δι' ἣν] Vocem addendam esse θηρίων verba sequentia mox ostendent.

P. 440. l. 1. οὐδὲ γὰρ ἂν δύναιτο τῶν δικαίων] Sic idem *cod.* 195. *Vulgo* οὐδὲ γὰρ ἂν δύναται τῶν ἀγίων τῶν δικαίων, sed et recte abest a *Comitoli Versione* illud τῶν ἀγίων.

Ibid. l. 4. καὶ τοὺς οὐκ ἀναβοῶντας πρὸς τὸν Θεὸν, διὰ τὸ μὴ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτοῦ συναισθῆσθαι] Pro his omnibus in *edito* et *duobus alteris scriptis* 201. et 178. legitur tantum καὶ ἐπιβουλῆς αὐτοῦ συναισθῆσθαι, ubi reponere vult Junius, καὶ ἐπιβουλαῖς αὐτοῦ συνεθίζεται. Sed, etiamsi in codice 195. ex quo verba restitui, prius esset exaratum συνεσθῆσθαι, tamen postea emendatum fuit συναισθῆσθαι. *Comitoli* quidem *Versio* nihil opis hic attulit. Ceterum supra in lin. 3. voces εἰ δὲ τοὺς ἄφρονas καὶ ἀνοήτους idem *codex* 195. male omisit.

Ibid. l. 7. ὦν μόνον] Melius fortasse ὦν μόνων, *quibus solis*, ut vertit *Comitolus*. Sic postea οὐκ αὐτῶν δὲ μόνων l. 11.

Ibid. l. 9. καὶ εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν] Auctor spectat ad Paulinum illud, Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν· ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν. Πρὸ αὐτοῦ

anne exponendum est, πρὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀπατηθεῖσα? Olim con-
jeci scribendum esse ἢ πρὸς αὐτοῦ, quæ ab illo profecta est.

P. 441. l. 5. οὗτος γέρας τοῦτον καὶ ἄθλον λαμβάνει] Re-
cepi hoc ex eodem *cod.* 195. consentiente *Versione Comitoli*.
Vulgo, οὗτος γέρας τούτων καὶ ἄθλων λ. Ubi pro eo legendum
ait Junius οὗτω γέρας τοῦτο καὶ ἄθλον λ.

Ibid. l. 7. παίξῃ δὲ αὐτῷ] Particulam ἐν omisi ante αὐτῷ
positam, codices scriptos omnes secutus, eamque addidisse
videtur Junius ex edit. τῶν ο'. Romana. Habet codex
Alex. καὶ ἐμπαίξεις αὐτῷ. Ceterum Dionysius de τῷ behe-
moth tanquam affirmative dicta hæc intellexit, etsi per ero-
tesin exponi solent, sicut cetera juxta posita. Vid. *Job.* xl.
20. &c.

II.

P. 441. l. 14. Εἶδες οἷα περὶ Θεοῦ &c.] Extat fragmentum,
quod sequitur, in cap. vii. *Catenæ Nicetianæ* pag. 212. ubi
Dionysii nomen simpliciter positum est, sicut in *tribus codd.*
MSStis Bodleianis, qui 201, et 178, et 176. signati sunt, nul-
lum nomen *Interpretatione Comitoli* habente. Sed ope *codi-*
cum 195. et 751. Dionysio Alexandrino hæc vindicare potui.
Nunc quoque id firmat *Catena MS. in Jobum*, quæ ex
bibliotheca Meermannii transiit in meam.

Ibid. l. 15. ἐπιθειάσας] Hoc pro ἐπιθαινώσας ex *codicibus*
posui *omnibus* præter unum 176. ex quo Junius lectionem
suam sumpsisse videtur; is tamen signavit ad marginem al-
teram ἐπιθειάσας. Hinc autem, et ex aliis locis, id, quod
supra admonui, mihimet collegi, usum esse etiam hoc
codice cl. editorem. Nostrum vero ἐπιθειάσας invenit Comi-
tolus, qui locum eleganter sic vertit, *qui cum sæpius eum*
in singulis rebus religiosa mente veneratus esset, tum illustri
laude extulisset, summatim nunc cuncta complexus, dixit.
Haud interea πάλαι cum *codd.* 201. et 178. pro πάλιν
scribendum est.

P. 442. l. 2. Μέγας Κύριος] Μέγας ὁ K. præter fidem *om-*
nium Nicetæ codicum Bodleianorum edidit Junius. Delevi
ergo articulum, quem neque *cod.* Alex. τῶν ο'. agnoscit,
neque exhibet similis S. Scripturæ locus proxime post al-

latus. Attamen particulam agnoscere *codicem Meerman*. nunc invenio, in quo τῷ post παντὶ supra extat.

P. 442. l. 4. πάσης γὰρ αἰνέσεώς ἐστιν ἀνώτερος] Legere vult Junius αἰνετώτερος pro ἀνώτερος, nec sine causa. Dubito tamen. Comitulus ἀνώτερος codicum lectionem invenit, qui vertit *omni laude superior*.

Ibid. l. 14. νυνὶ δὲ ἐπὶ τὰ ἐχόμενα τῆς ἐρμηνείας ἴωμεν] προφητείας pro ἐρμηνείας *cod.* 195. quod erat notandum, quoniam Dionysius προφητείας potius scripsisset, si modo Dionysii hæc essent, neque, ut magis credo, ab auctore Catenæ fuissent profecta. Ceterum idem codex hanc Dionysii ῥῆσιν paulo ulterius extendit, suppresso nomine Olympiodori, quod apud ceteros libros expositioni hanc ῥῆσιν proxime sequenti adpositum est.

III.

P. 442. l. 16. Ὁ μὲν Θεὸς &c.] Dum hoc extat fragmentum in capite xvii. *Catenæ* pag. 390. ibi titulus in contextu Græco est simpliciter Διονυσίου, sed in interpretatione sua Latina addidit vocem *Alex.* Junius; quæ in *tribus* extat *Bodleianis codicibus*, et *Comitulus* habet *Dionys. et Alexand.* qua de re jam dixi pag. 450.

P. 443. l. 2. οὐθ' ὅλως ὑφέστηκεν] In *edita Catena* ὅλος extat pro ὅλως, renitente verborum sententia, simulque omnibus codicibus, cum vetere interprete *Comitolo*.

Ibid. l. 8. ἀφανισθησόμενον, οὐδέπω μὲν ἐστι] Orationem auget *cod.* 195. sed incommode, opinor, in hunc modum, ἀφανισθησόμενος μικρὸν μὲν ἔστηκεν, ἀλλ' οὐδέπω ἐστι. Ceterum, ut in superiori ῥήσει ostendit Dionysius, longe antecelli a Deo ac superari *numerum*, quamvis admittentem in seipsum additionem perpetuam; ita hoc loco statuit, Deum *temporis* quoque limites superare, nec quemadmodum nos homines in præsentī tempore existere, sed integram atque stabilem ipsi adesse æternitatem.

IV.

P. 443. l. 16. Μία γὰρ ἡ τῆς σοφίας &c.] Extant hæc in capite xix. *Catenæ* pag. 430. Ubi tam liber ille editus

quam scripti omnes titulum præ se ferunt *Dionysii* cum addito *Alex.* si *cod.* 201. excipis, in quo quidem *Διονυσίου* sine gentili positum est. In *cod.* quoque 178, qui prioris, ut dixi, apographum esse videtur, ΑΛΕΞ. alia manu est additum. Sed Comitulus vetus interpretes more suo habet *Dion. et Alex.* Additum nunc præstat ΑΛΕΞΑΝΔΡ. *codex Meermannianus.*

P. 444. l. 5. ὅτι δὲ μόνοις ἐστὶ τοῖς ἀγίοις γνώριμος συνεῖς] Mihi quidem videtur *συνεῖς* pro *σύνεσις*, vel ἡ *σύνεσις*, facili errore esse positum. Sed vide, qua ratione hæc exponantur a Junio in interpretatione Latina. Ita vero melius quidem scriptum ab auctore esset, *συνεῖς δὲ ὅτι μόνοις* &c. Mox extat, καὶ τὰ ἐξῆς, quæ sunt αὐτὸς δὲ οἶδε τὸν τόπον αὐτῆς.

Ibid. l. 12. ἡ σοφὴ βίβλος] Appellata olim fuisse Salomonis *Proverbia* ἡ *σοφία*, cum ex MELITONE, tum ex aliis patet auctoribus. Vid. supra vol. I. p. 135.

Ibid. l. 13. ἕτερον ὁμοιον γράμμα] Vox *ὁμοιον* a *codice* abest 751. et recentiori manu addita est in *cod.* 176, et quasi rejicienda ab aliquo notatur in *cod.* 178, nec denique vertere eam dignatus est Junius. Neque in *codice* olim *Meermanni* vox inventa est. Sed vero agnoscunt eandem duo alteri libri, iique antiquissimi, 201. et 195. et Comitulus.

Ibid. l. 16. ἐργατειῶν] Hoc pro ἐργατιῶν tum ex *codd.* 195. et 176. et 751. tum vero ex *Sacris Bibliis* reposui. Et ἐργατιῶν quod ex *codd.* 201. et 178. sumpsit Junius, in ἐργασιῶν ipse vult mutare. Nunc præstat ἐργατειῶν *codex Meermanni.*

P. 445. l. 1. ἀγαθῶν] Hoc ad marg. posuit Junius, ut lectionem variantem, pro ἀγαστῶν, atque ita scribitur in *codd.* 176. et 195. et 751. Neque ab his disjungere licet vet. interpretem *Comitolum*. Recepi ergo ἀγαθῶν, quippe quod melius convenire cum sequentibus videtur, quam ἀγαστῶν. Nunc firmat hoc nobis *codex olim Meermanni.*

Ibid. εἴ τι ἀγαθὸν &c.] Ita et *cod.* *Alex.* τῶν ο', sed in ed. Romana deest *παρὰ* ante αὐτοῦ.

P. 445. l. 10. Εἰς γὰρ, φησὶν, ἐστὶ δυνατὸς, σοφὸς σφόδρα] Addit *Cod.* 195. καὶ ante σοφός. Discedit vero Dionysius a codicibus τῶν ο', in quibus scribitur, εἰς ἐστὶ σοφὸς, φοβερὸς σφόδρα. Abest ἐστὶ ante δυνατὸς a *codice olim Meerman.*

Ibid. l. 16. Καὶ ἐπὶ ταύτην] Fortasse delenda est particula καὶ post *codices* antiquissimos 201. et 195. quibus addas *cod.* 178. ibi enim ab alia manu est. Sed in *codd.* reperitur 176. et 751. et in *Meermanniano.*

Ibid. ὁ Βαρούχ] In *edito* positum est καὶ ὁ Βαρούχ. Quum vero desit καὶ in iisdem *codicibus* 201. et 195. olimque abesset a *cod.* 178, et forsitan in *alteris duobus MSSstis* 176. et 751. ὁ in καὶ transierit, nam articulus in utroque desideratur, particulam igitur καὶ omittendam putavi. Porro neutro loco invenisse eam *Comitolus* videtur, qui vertit, *Ad hujus sapientiæ beatam notitiam Baruch.* *Codex Meermann.* καὶ Βαρούχ habet.

P. 446. l. 17. μετὰ θαύματος αὐτὸς ἀπηριθμήσατο] H. e. ipse Jobus. Mox addit τὸ ante δῶρον *codex olim Meermannianus.*

P. 447. l. 7. Ex ÆCUMENII CATENA MS.] In Æcumenii edita Catena nullum nomen adpositum est. Dionysio vero Alexandrino vindicare hanc ῥῆσιν potui ope hujus exemplaris, atque aliùs præterea in bibliotheca Bodleiana servati; is autem numero 262. insignitus est.

NOMINA EDITIONESQUE AUCTORUM,

EX QUIBUS

FRAGMENTA

ATQUE OPUSCULA ANTE-NICÆNA

IN HÆC VOLUMINA

DESUMPTA SUNT.

ANASTASII Sinaitæ Hodegus, seu Dux Viæ, contra Acephalos, Gr. Lat. Ingolst. 1606. 4to.

————— Contemplationes in Hexaemeron, in tomo I. Bibliothecæ Patrum Parisinæ. 1609. fol.

S. Athanasii Opera, tomus II. edit. Benedictin. Paris. 1698. fol.

S. Augustini Opera, tomi II et IX. edit. Amstel. 1700. fol.

————— Sermones inediti a membranis eruit Mich. Denis Vindob. 1792. fol.

Baluzii (Steph.) Nova Collectio Conciliorum, Par. 1683. fol.

————— Miscellanea, Vol. II. Paris. 1679. 8vo.

S. Basilii Magni Opera, tomus III. edit. Benedictin. Paris. 1721. fol.

Catena Patrum nondum edita in S. Lucæ Evang. Codex MS. Biblioth. Imperialis Vindobonensis.

Catena Patrum nondum edita in Acta Apost. et Epist. Catholicas, Codex MS. Biblioth. Collegii S. Magdal. Oxon.

Catena Patrum in S. Matthæum a cl. Cramer edita, Oxon. 1840. 8vo.

Cavii (Gul.) Historia Literaria, Vol. I. Oxon. 1740. fol.

Cedreni (Georgii) Annales, seu Hist. Compend. Par. 1647. 2 tom. fol.

Chronicon Paschale, seu Alexandrinum, edit. Ducangii. Paris. 1688. fol.

S. Clementis Alex. Opera, ed. Potteri. Oxon. 1715. 2 tom. fol.

- Collectio Nova Patrum Græc. edita a Montfauconio. Paris. 1707. 2 tom. fol.
- Scriptorum Vet. edita ab Angelo Maio, Tom. VII. Romæ 1833. 4to.
- Concilia, tomus I. et III. et V. et VII. edit. Labbæanæ. Paris. 1673. fol.
- Tomus I. edit. Harduin. Paris. 1715.
- S. CYPRIANI Opera, ed. Baluzii. Paris. 1726. fol.
- Dacherii Spicileg. Vet. Aliquot Scriptorum, ed. De La Barre. Vol. III. Par. 1723. fol.
- Hen. Dodwelli Dissert. de Pontificum Rom. Successione, ad calcem Operum Posth. Pearsonii. Lond. 1688. 4to.
- S. Epiphani Opera, ed. Petavii. Paris. 1622. 2 tom. fol.
- EUSEBII ECCLESIAST. HIST. ed. Hen. Valesii. Paris. 1679. fol.
- PRÆPARATIO EVANGELICA, ed. Fr. Vigeri. Paris. 1628. fol.
- Evangelica Demonstratio. Paris. 1628. fol.
- Thesaurus Temporum, edente Josepho Scaligero. Amstel. 1658. fol.
- S. Gregorii Neocæsariensis Opera, edente Ger. Vossio Borchlonio. Mogunt. 1609. 4to.
- Grabii (Joan. Ernesti) Spicilegium SS. Patrum. Oxon. 1714. 2 tom. 8vo.
- Schedæ MSS. in Bibliotheca Bodleiana, de quibus in Præfatione dixi.
- Halloixii (Petri) Vitæ et Documenta Scriptorum Eccles. Orientalis. Duaci 1633—1636. 2 tom. fol.
- S. Hieronymi Opera, tom. I. et III. et IV. ed. Martianæi. Paris. 1693. fol.
- DE VIRIS ILLUSTRIBUS, ed. J. Alb. Fabricii. Hamburg. 1718. fol.
- S. Hippolyti Opera, edente J. A. Fabricio. Hamb. 1716—1718. 2 tom. fol.
- S. Irenæi Opera, ed. Massueti. Paris. 1710. fol.
- Joannis Monachi Sacra Parallela in S. Joannis Damasceni Opp. ed. Lequien. Paris. 1722. 2 tom. fol.
- Lactantii Divinar. Institut. Libb. 7.
- Leonis Allatii Notæ in S. Eustathii Hexaemeron. Lugd. 1629. 4to.
- Leontius Byzantinus adversus Nestorianos et Eutychianos, Græce, Codex MS. in Biblioth. Bodleiana.
- Maffei (Scipionis) Osservaz. Letterarie, in Verona. 1748. 12mo.
- Malalæ (Joannis) Historia Chronica, edente Hodio. Oxon. 1691. 8vo.
- S. Maximi Confessoris Opera, ed. Combefis. Paris. 1675. 2 tom. fol.
- Scholia in Opera S. Dionysio Areop. adscripta. Antverp. 1634. 2 tom. fol.

- S. Maximi Confessoris Scholia in S. Gregor. Nyssen. edente Th. Gale, cum Scoto De Divisione Naturæ. Oxon. 1681. fol.
- Muratorii Antiquitat. Italicæ Medii Ævi tom. III. Mediolan. 1740. 4to.
- Nicetæ Catena Patrum in Jobum, edente Patr. Junio. Lond. 1637. fol.
- Œcumenii Comment. in Acta Apost. Epist. Paulinas et Catholicas omnes, Græce. Veronæ 1532. fol.
- S. Optatus De Schismate Donatistarum, ed. Dupin. Antv. (Amst.) 1702. fol.
- Opuscula aliquot ad calcem edit. Fellinæ Operum S. Cypriani. Oxon. 1682. fol.
- Origenis Opera, tom. I. et IV. edit. Benedictin. Paris. 1733. fol.
- Latine. edit. Genebrardi. Paris. 1604. fol.
- Petrus Diaconus De Incarnatione et Gratia Christi, Latine, in tomo 6. Biblioth. Patrum. Colon. 1618. fol.
- Photii Myriobiblion, seu Bibliotheca. Rothom. 1653. fol.
- Procopii Gazæi Comm. in Octateuchum, Tigur. 1555. fol.
- Rufini Hist. Eccl. Vol. I. edit. Cacciari. Rom. 1740. 4to.
- SYNCELLI (GEORGII) Chronographia, editio Jacobi Goari. Paris. 1652. fol.
- Usserii Armachani (Jacobi) De Symbolis Diatriba, Oxon. 1660. 4to.
- Usuardi Martyrologium. Lovan. 1573. 12mo.

INDEX

LIBRORUM MANUSCRIPTORUM, OMISSIS EDITIONIBUS,

CUM QUIBUS FRAGMENTA HÆC ATQUE OPUSCULA COLLATA SUNT.

AFRICANI Epistola ad Origenem, Codex MS. in Bibliotheca Bodleiana servatus.

----- Cod. MS. Collegii SS. Trinitatis Cantabrigiæ.

----- ad Aristidem, Cod. MS. Bibl. Coislin.
S. Augustini Libri de Baptismo, Duo penes me membranei.

Canonum Conciliorum Ancyrae et Neocæsareæ, et Canoniarum Patrum Epistolarum, Codices Scripti novem in Bibliotheca Bodleiana servati.

Catena Patrum in SS. Matt. Lucae Joannisque Evangelia, Codex MS. Vindobonensis.

Codices MSS. tres in Bibliotheca Vaticana servati, in quibus Melito affertur.

Codices MSS. Bibliothecæ Vaticanæ duo, et Vindobonensis unus, in quibus Polycrates affertur.

S. Cypriani Epistolæ, Codices duo penes Novum Collegium Oxonii. Et tres mei.

Eusebii Ecclesiastica Historia, MS. Savilianus in Bibl. Bodl.

----- MS. Norfolciensis nuper in Ædibus Somersetensibus; nunc in Museo Britannico servatus.

----- Evangelica Præparatio, Codex MS. Collegii S. Joan. Baptistæ Oxon.

----- Evangelica Demonstratio, Cod. MS. Bibliothecæ Imperialis Vindobonensis.

Hegesippi Excerptum MS. in Biblioth. Bodl. numero 142. insignitum.

S. Hieronymi Liber De Viris Illustribus. Codex MS. meus.

Homilia De S. Mariæ Nativitate, vel Joan. Damasceno, vel Andreæ Cretensi, vel Germano CP. adscripta, in Bibl. Bodl.

S. Macarii Catena in S. Matthæum, Cod. MS. ejusdem Bibl. Bodl.

Nicetæ Metropolitæ Heracleensis Catena in Job Codices MSS. quinque in eadem Bibliotheca servati. Et unus meus, olim Meermannianus.

Nicetæ Metropolitæ Heracleensis Catena in S. Lucae Evangelium, Codex MS. Bibliothecæ Coislinianæ, post Sangermanensis, num. 201. signatus.

Niconis Collectaneorum Codices MSS. duo in ead. Bibliotheca servati, numeris autem 37. et 122. signati.

Origenis Philocalia, Codex MS. Collegii SS. Trinitatis Cant.

————— Cod. MS. Collegii Novi Oxon.

Origenis Contra Marcionitas Dialogus falso inscriptus, Cod. MS. Biblioth. Bodl.

Georgii Syncelli Chronographiæ Codd. duo MSS. qui in Bibliotheca Regia Parisiensi servantur, numeris 1711. et 1764. signati.

Rufini Ecclesiasticæ Historiæ Codex MS. Collegii S. Magdal. Oxon. Et MS. penes me vetustissimus.

INDEX PROPRIORUM NOMINUM,

I N D E X

PROPRIORUM NOMINUM, RERUM MEMORABILIVM, PHRASIVMQUE.

A.

AARON Elizabetham sororem Naassonis e tribu Judæ duxit uxorem, vol. ii. p. 229. et 331.

Abercius vel Avercius, ii. 183. 196.

Abbotus, seu Abbattus, (Robertus) episcopus Sarisburiensis in *Demonstratione* sua *Antichristi* Papiam reprehendit, i. 20.

Abdoni, seu Labdoni, judici Israelis annos 20 pro 8 errore apposuit Julius Africanus, ii. 442.

Abgarus rex Edessæ post initia sæculi tertii, ii. 307, 496, 497.

Abimelech, ii. 280, 441.

Aborsi sunt, iv. 382.

Abraham patriarcha, ii. 244, 245, 265, 266, 276, 282, 309, 375.

Aceldama ager sanguinis monstrabatur Eusebii temporibus, i. 247.

Ad Achazi regis Israelis annum primum Olympiadem primam posuit Africanus, ii. 286, 456—459.

Achior Ammanites, proselyta, ii. 236, 349.

Achthoes rex Ægypti a crocodilo interemptus, ii. 252.

Acolythi duo et quadraginta in ecclesia urbis Romæ S. Cornelii temporibus, iii. 23.

Acta Apostolorum. An a Papia liber adduceretur, incertum, i. 40. a

Dionysio Corinthio allatus, 182. item a Fratribus Vienn. et Lugdunensibus, 321. Lucæ ab Anonymo Presbytero attributus, 386. ab Auctore contra Cataphrygas allatus, ii. 192. Lucæ tributus a Scriptore de Canone, i. 395. a quibus aliis scriptoribus ante Synodum Nicænam allatus fuerit, 413.

'Ακταίος, nomen fictum, a quo Attica, sive 'Ακτῆ, denominata dicitur, ii. 275, 434.

Actia, et Actiacus ludus, ii. 295.

Acusilaus historicus, ii. 272, 274, 431.

Adamantius, quare sic dictus Origenes, iii. 493, 505.

Adami sepultura, ii. 238, 361. (Exstat ipsa fabula huc pertinens cum in Eutychie *Annal.* p. 19. tum alibi.) Adam, 240, iii. 460. lapsus eo die, quo ipsum creavit Deus, 460, 480, (vid. *Liturg. Syr. Excerptum* Lipsiæ ed. pp. 30, 37.) 496.

Addisonus (Josephus) de Aristidis et Quadrati pro religione Christiana testimoniis agit in libro suo *De Religione Christ.* i. 81.

Adelphius Coloniae Lindi (hodie *Lincoln*) in Concilio Arelat. I. episcopus, iv. 296, 304, 313.

- Adgarus rex Angliæ vocatur *pastor pastorum*, iii. 188.
- ἁδιαφόρως cœnare, h. e. nullo facto discrimine inter abominandas escas et cœnam solitam, iv. 117, 136.
- Adjurationes in falsarios, i. 195.
- Adonidi Cinyræ filio, philosopho, Aphrodite, erudita et ipsa, nupsit, ii. 264.
- Adonis, ceterorumque martyrologorum, error, i. 334.
- ἀδόρητοι, nullorum auctores donorum, iv. 434.
- Adulteræ conjux ad sacros ordines non cooptandus, iv. 183, 197.
- Adulteræ conscius maritus canonicibus punitur, iv. 124, 167, 197, 271.
- Ægæas, i. 409.
- Ælfrici abbatis *De Vet. et Nov. Test. Tractatus* allatus, i. 419.
- Ælia urbs colonia Romana ab Imp. Ælio Hadriano denominatur, i. 103. Judæi ab ea arcentur, 104. ecclesia ex gentilibus conflata, ii. 72. bibliotheca in urbe a S. Alexandro instructa, 163. Rufini ætate nomen *Hierosolyma* renovatum fuerat. Rupes scissa, et Christi sepulchrum, et lapis juxta positus, S. Cyrilli temporibus supererant, iv. 14. in Ælia multos ordinavit Meletius sectarius, 108.
- Ælius Publius Julius episcopus Develtî in Thracia, i. 451, 456, 457.
- Æmilius Frontinus proconsul Asiæ, i. 470.
- Æschylus rex Atheniensis, ii. 285.
- Æschynes Montanista, hæresiarcha, ii. 136.
- ἄθες in ἀληθές corruptum, iv. 432.
- Ætas Apostolica primam successionem post apostolos interdum significat, i. 259.
- Afer Saturni filius, a quo orti Afri, ii. 264.
- Africæ Romanæ divisio, iii. 185.
- Africanus, vid. JULIUS AFRICANUS.
- Agabus propheta, ii. 192.
- Ἀγανάκτησιν ποιήσασθαι, indignatum esse, ii. 242.
- ἀγένητα et ἀγέννητα cum ν simplici a librariis inter se confusa, ii. 108. iv. 422.
- τὰ ἅγια, et τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, templi Hierosolymitani partes, sed a scriptoribus quandoque non distinctæ, i. 231, 232. templi quoque Christiani diversæ partes, aut certe officia diversa, iii. 231, 247.
- τῇ ἀγιωτάτῃ αἰρέσει Christianæ religioni, iv. 301.
- Agni paschalis edendi mos apud Christianos servatus, ii. 19.
- Agricolaus Cæsareæ in Cappadocia episcopus, iv. 130, 173.
- De AGRIPPÆ CASTORIS *Confutatione Basilidis*, i. 85—90.
- Agrippa Minor rex Judææ, i. 78.
- Agrippinus Carthaginiensis episcopus cum suis baptismum hæreticorum damnabat, iii. 109, 117. tempus, quo vixerit, 168.
- αἰρεῖ πολλὸς λόγος, ii. 188, 207.
- ἀκέραιος, rudis, imperitus, i. 48.
- Albaspinaeus, iii. 67, 135.
- Alcibiadis confessoris austera vendendi ratio divinitus reprehensa, i. 290, 323, 329, 368.
- Alcibiades Montanistarum signifer, i. 324, 369. ii. 197.
- Alcimi Viennensis versus, i. 65.
- S. Alexander Alexandrinus episcopus. Ejus epistola ad cognominem Constantinopolis episcopum de Luciano martyre commemorata, iv. 17. apud eum Arius a Meletio hæresis postulatus, 108, 111.
- S. Alexander ab Eumenia martyr cum martyribus Montanisticis communicare detrectat, ii. 191.
- S. ALEXANDRI Æliæ episcopi *Fragmenta*, ii. 160—179. laus ejus, 174. Origeni favebat, iii. 495.
- Alexander Montanista, i. 469, 470.
- S. Alexander Phryx, medicus, martyr Lugdunensis, i. 315, 316.
- Alexander Polyhistor, historicus, ii. 272, 422.
- Alexandrinum Concilium sub Athanasio habitum Christum ἐμψυχωμένον esse statuit, i. 162.
- Alexandrinus episcopus. Is potissimum atque Romanus episcopus *Papæ* dicti, iii. 235. auctoritas ejus in Ægypto, iv. 92, 104.
- Alexandrina schola ecclesiastica, seu κατηχήσεων, i. 375. iii. 221, 407, 417, 425, 429, 433, 493.

Alexandrinus codex MS. Scripturarum. Calci ejus adposita est S. Clementis Romani epistola, i. 190.
 Alienigenæ pro *ethnicis* fortasse positum, iii. 106, 160.
 Ἀλλὰ μὴν μηδὲ, iv. 150, 154.
 Allegoristæ, i. 99. ii. 360. iii. 430. 434, 435. iv. 367, 370, 373.
 τῶν ἐκ τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἄλλων λαϊκῶν, iv. 117. Confer *Luc.* xxiii. 32.
 οἱ ἀλογευόμενοι, iv. 22, 122, 123, 160.
 τῶν ἀλογευσαιμένων ἢ καὶ ἀλογευσμένων, iv. 122, 160.
 Alogi hæretici, ii. 139.
 Alpheus Mariam uxorem duxit Mariæ Virginis sororem, i. 16, 234.
 Inaluta signatum fasciculum, iv. 276.
 Ad Amastridis in Ponto ecclesiam scripsit epistolam Dionysius Corinthius, i. 177, 182, 197, 198.
 S. Ambrosius. Is in Jacobo et Heli fortasse errat, ii. 341. ex neophyto ordinatus episcopus, iii. 73.
 AMBROSIIUS Alexandrinus, amicus Origenis. Ejus Fragmentum, iii. 6—9. Diaconus matrimonio junctus, 4.
 Amen respondebant fideles, eucharistiam de manu sacerdotis accipientes, iii. 27, 82.
 Amenophis rex Ægypti idem atque Memnon, ii. 257, 398. (De rege cognomine, et Sethone, et filio ejus, add. Joseph. *Contr. Ap.* i. 26—33.)
 Ammia prophetissa Philadelphensis, ii. 192.
 Ammonius Alexandrinus, i. 15.
 Ammonius apud Palladium, iii. 426.
 Amosis, seu Tethmosis, rex sub quo Moses exiit ab Ægypto, ii. 256, 276, 391, 394, 434, 435.
 Amosis alter, rex Ægypti, ad hunc regem Solon adiit, ii. 261, 404.
 Ad eum post Herculem Ægyptium septem et decem annorum millia numerant Ægyptii, ii. 377.
 Amphiloerii hymnus εἰς τὰ γένηθλα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ commemoratur, ii. 151.
 Amyrteus rex Ægypti. Is Persas plurimis malis adfecit, ii. 262, 405.
 ἀμυντήρια, *ungulæ*, iv. 89, 99.
 Anastasii Sinaitæ *Contemplationes*

in *Hexaemeron* Græce nondum editæ in bibliotheca Bavarica exstabant, i. 42.
 ἀνελθὼν εἰς τὴν ἀνατολὴν, i. 119.
 ἀναφέρειν ἄρτον ἢ ποτήριον, iv. 116, 132.
 S. Anaxagoræ de SS. Trinitate locus insignis, iii. 383.
 Anchialus urbs Thraciæ, i. 452, 456, 457.
 Ancyra urbs Galatiæ Montani pseudo-prophetia turbata est, ii. 184, 198. De ANCYRANO CONCILIO, iv. 127, 128, 173—175. Ejus Canones, et Annotationes in eos, 115—173, 212—227.
 S. Andreas apostolus, i. 8. Ei *revelatum, ut recognoscentibus cunctis Joannes evangelium scriberet*, i. 394, 409. Ejus ossa Constantinopolim ex Achaia translata, 410.
 Andreæ Cæsariensi præ manibus erant opera Papiæ, i. 42.
 Andreas Monachus sæculo ecclesiæ sexto Quadratum attulerat, i. 79.
 De Angelis bonis et malis, i. 14, 42, 107. ii. 131, 241, 242, 367—369. iii. 456, 457, 461, 469.
 Ἀνθρακες ἀμαρτωλῶν, iv. 61.
 Anianus chronologus a Georgio Synkello commemoratus, ii. 444.
 Anicetus Romanus episcopus. Sub eo se venisse Romam affirmat Hegesippus, i. 205, 217. de successione ejus, 206. amico animo dissensit a S. Polycarpo de epulo paschali, ii. 40, 41. de initio episcopatus ejus agitur, 67. An venerit Romam Polycarpus, ut dissidium de observatione τῆς τεσσαρεσκαδεκάτης cum Aniceto componeret, 68, 69.
 Animas nec prius peccasse, neque ante corpora extitisse, exposuit S. Petrus Alexandrinus in *Priore de Anima Sermone*, iv. 48, 49.
 De animarum origine et creatione alii aliter sentiunt, iv. 380—383.
 S. Anna B. Virginis Mariæ mater, ii. 356.
 Anni solares in collectis annorum summis unicuique genti consueti, ii. 486.
 Annum Ægyptiorum antiquissimum unius fuisse mensis nonnulli tradebant, ii. 377.

Annus tricesimus perfecti viri ætas, iv. 231—236.

S. Anthimus episcopus Nicomediæ martyr, iv. 5, 11.

τὸν μικρόν μου ἀνθρώπον, ii. 16.

Antigonus rex Judæorum ope Parthorum Hyrcanum fratrem cepit, atque Herodem expulit, ii. 192, 468. Cum victus esset, ad M. Antonium missus est, qui eum demum interfecit, 293, 294.

Antinous Imp. Hadriani servus, et ἀγὼν Ἀντινόειος, commemorati, i. 205, 218, 274, 275. Epistolam ad Antinoitas mittit S. Alexander Hieros. ii. 161, 166, 172.

Antiochena ecclesia. Ad eam mittit epistolam S. Alexander Hieros. per Clementem Alex. ii. 161, 165, 168, 171. Concilium Antiochiæ super rebus Novatiani indictum, iii. 51.

Symbolum Antiochenum dictum, iii. 365—367.

CONCILIIUM ANTIOCHENUM adversus Paulum Samosatenum celebratum, et adnotationes in idem, iii. 285—367.

Antipater Herodis M. pater, Herodisque Ascalonitæ, si Africanum audis, filius, Hyrcani regis amicus factus ad summam felicitatem pervenit, tandem vero per insidias interfectus est, ii. 238, 290, 293, 343—346. Antipatridem de patris nomine condidit Herodes, 296.

Antipater Bostrensis episcopus *Apollogiam Eusebii pro Origene* confutabat, iii. 497, 508.

Antonianus apud S. Cyprianum, iii. 57.

Imp. M. Antoninus Pius. Is pro Christianis rescripsit, i. 118, 130.

Imp. M. Antoninus Philosophus. Ad eum misit pro Christiano dogmate librum Melito Sardensis, i. 115—118, 120, 127—132. Eo regnante passi sunt Sagaris et Polycarpus, 126. Ei insigne volumen pro fide Christianorum dedit S. Apollinaris, 157, 163, 171. imber missus ad sedandam militum ejus sitim, dum fulminum jactu vexabantur hostes, 159, 163—166. Columna in qua hæc sitis depicta est, 164. Sub ejus

primordia persecutio gravissima excitata est contra Christianos, 186. anno decimo septimo ejus mota est persecutio furore populari, 326, 352, 364. rescripsit legato Lugdunensi, ut confitentes quidem Christum occiderentur, ii vero qui negarent, dimitterentur, 313.

M. Antonius triumvir. Is cum Augusto Cæsare Herodem M. regem constituit, ii. 235. res gestæ ab eo atque Herode, 291—294, 468.

Anulini proconsulis Africæ RELATIO ad Imp. Constantinum M. in causa Donatistarum, iv. 275—279.

Ἀξιόπιστον, i. 468, 476. ἀξιόπιστως, ii. 187.

Apamea urbs, ii. 189, 210. Apamea quæ ad Mæandrum dicta est, 191. Apelles hæreticus. Eum confutabat Rhodo. Unum quidem fatebatur esse omnium rerum principium, prophetias autem ex adversario spiritu profectas esse dicebat. Alia quoque scita ipsius referuntur, i. 437—443. iii. 387.

ἐν ἀφ᾽ ἑδρῶ, iii. 230, 247.

Apion Posidonii filius scripsit contra Judæos, ii. 276, 434.

Apis quando inter Deos Ægyptios relatus fuerit, ii. 248.

Apis Phoronei regis Argivorum filius, ii. 275.

ἀπὸ Δεβελτοῦ ἐπίσκοπος, Develtus episcopus, i. 340, 451.

ἀποικίαν ἢ συνοικίαν ἀνελόμενοι, iv. 404.

Apocalypsis, V. Joannes Apostolus, Apocalypsis Eliæ, i. 282.

τὴν ἀποκεκοιμημένην ἀπὸ τῆς πίστεως διανοίαν, ii. 186.

Voce *Apocryphis* designantur libri, quos in ecclesiis legi noluerunt, i. 278. pseudepigraphi, i. 419, 452.

μὴ ἀπολεπόμενον τῆς τέχνης τοῦ Χριστοῦ, i. 307.

S. APOLLINARIS episcopus Hierapolis. Ejus opera recensentur, lausque commemoratur, i. 157. Ejus Fragmenta, atque annotationes in illa, 159—174. Ait S. Serapio, misisse se Apollinaris beatissimi episcopi Hierapolitani epistolam, 451, 457, 458. Apollinaris non est Auctor ille *Operis*

- Contra Cataphrygas*, ii. 194, 195, 209.
- Apollinaris Laodiceus. Is regno mille annorum propugnabat, i. 4, 174. In ejus manibus versatum fuisse opus videtur Papiæ, quem discipulum Joannis apostoli dicit, 24—26. Porphyrio respondit, *Susannæ Belisque ac Draconis fabulas* non contineri in Hebraico, ii. 320. Vaticinium Danielis de temporibus post Christum interpretatus est, 491. Animum humanum Christo negabat, 358. *Epistolam priorem ad Corinthios* interpretatus est, iii. 429.
- Apollinis in Ascalone delubrum, ii. 235, 290.
- Apollonias, urbs Epiri. In ea Augustus Cæsar literis institutus est, ii. 291.
- Apollonides hæreticus S. Scripturæ libros corripit, ii. 134, 156.
- APOLLONIUS. Is scripsit adversus Montanum et Priscam et Maximillam insigne et longum volumen, i. 465. Ejus Fragmenta, et annotationes in illa, 467—485. quo tempore opus scripserit, ii. 210.
- Apollonius Tyaneus, i. 250.
- Apostoli, *presbyteri* appellati, i. 7, 8, 23. Petri, Pauli, Joannis, Thomæ sepulchra nota esse ait Chrysostomus, ii. 21. De nonnullorum Apostolorum morte, 26. pascha apostoli servabant, 41. Eorum scriptis summa tributa auctoritas, i. 452. eos illa accepisse et docuisse quæ Theodotiani, falso hi hæretici dicebant, ii. 129. præceptum iis a Christo, ne intra duodecim annos Hierosolymis excederent, i. 471, 484. τῶν Seraphim alas duodecim de apostolis interpretatus est Victorinus, iii. 461. apostolis suffecti sunt episcopi, 204.
- Apostolicus mos dictus quomodo exponendus sit, ii. 72.
- Apostolorum Doctrina liber apocryphus, i. 426.
- ἀποτεθεῖσθαι τὸν Κύριον, iii. 314, 358.
- τὸ ἀποτυμπαρισθῆναι de morte generatim interpretandum videtur, i. 313, 354.
- Appuleius ex urbe Oea uxorem suam accepit, teste Augustino, iii. 209.
- Apries, vid. Vaphres.
- Aqua naturam divinam significans, i. 170, 171.
- Aquæ sanctificatio in baptismo, iii. 109, 120, 171.
- Arabia, ii. 276, 293. tradita a M. Antonio Cleopatraræ, 294. Arabum Dynastiæ apud Georgium Syncellum extant, 504.
- ἀραδιούργηρον, verum ac germanum, vox lexicis ignota, ii. 13, 17.
- Ararat montes, ad quos appulsa fertur arca seu cibotus, Parthiæ censentur, ii. 243, 370, 371.
- Arbores semper virentes numero habebantur quatuordecim, iv. 399.
- Archiva Judaica, in quibus familiarum generationes continebantur, ii. 348, 349.
- Archontes Athenienses, primo perpetui, deinde decennales, tum vero annui, ii. 287, 460—463.
- Ardaba vicus Montanistarum, Phrygiæ conterminus, ii. 185, 201.
- ARELATENSE CONCILIUM I. in causa Donatistarum habitum, ex editione Harduini, iv. 296—319.
- Arenarii, sive harenarii, ad amphitheatrum pertinentes, iv. 332.
- Argivorum regnum quibus temporibus inceperit, ii. 278, 429.
- Ariani hæretici, ad penitentiam prius redacti salvis honoribus a patribus Alexandrinis recepti sunt, iii. 45. Eorum placita a Dionysio Romano eversa, 379. a partibus non stetit Arii Dionysius Alex. 380. Visus est patribus Ariminensis concilii Valens Semiarianus Arianum dogma palam respuere, 388, 389. sensu diverso ab Arianis *substantiæ et naturæ* nominibus utebatur Pierius Alexandrinus, 430. cum Meletio fecit Arius adversus S. Petrum Alex. iv. 94. postquam partes Meletii Arius reliquerat, diaconus a S. Petro ordinatus est; tum pulsus ab ecclesia, iterum rediit, sed demum a Meletio hæresis postulatus, 108, 109, 111.
- Aristenus canonista Balsamone paulo fortasse antiquior, iii. 156.
- Aristeus, seu Aristæas, Ptolemæi Philadelphi bibliothecarius ad

- Eleazarum de traducenda Scriptura in linguam Græcam missus, iii. 443.
- S. ARISTIDES Atheniensis *Apologeticum* pro Christianis scripsit contextum philosophorum sententiis, i. 72, 73, 76. S. Dionysii Areopagitæ martyrium in eo testatus erat, 76, 79, 80.
- S. Aristio, Domini discipulus, quem audivit Papias, commemoratur, i. 3, 8, 12, 13, 20, 21, 25, 30. Smyrnæ fortasse episcopus. Salaminæ in Cypro martyrium passus est, 37.
- ARISTO PELLÆUS. Is *Disputationem Jasonis et Papisci* conscripsit, i. 93. Ejus *Fragmenta* pauca, 95—97.
- Aristobulus Hyrcani regis Judææ frater. Is, postquam cum Hyrcano de regno dimicaverat, a Pompeio M. captivus ductus est, ii. 235, 345. Confer supra vocem Antigonus.
- Aristoteles, Theophrastus Galenus, Euclidesque a Theodotianis honorati, ii. 133, 154.
- ἀριθμὸς τοῦ αἵματος, iv. 418, 436.
- Armenii verum baptismum sibi solis vindicabant, iii. 170. postquam puerum baptizaverant, corpore et sanguine Christi labia ejus tangebant, 174.
- ἡ ἀρνησίθεος ἀποστασία et ἡ ἀθεότης, cujus hæresis auctor et parens fuit Theodotus, ii. 130, 133, 134, 147. iii. 304, 335.
- Arnobius in uno tantum codice MS. extat, sicut Velleius Paternulus et Minucius Felix, iii. 465.
- ἀρνεῖν, tollere, removere, ii. 15, 33.
- Arsenoïte labyrinthus Ægyptius, ii. 254, 391.
- Arsenoe urbs Ægypti, i. 431.
- Artasis regis Armeniæ conjuges et concubinæ &c. cum eo simul sepulti mortem obierunt, i. 103.
- Artaxerxes Longimanus rex Persarum. Ab ejus anno vicesimo numerabat Julius Africanus septuaginta Danielis hebdomadas, ii. 289, 299-306.
- Artemas, seu Artemo, hæreticus. Is fortasse ab Auctore libri dicti *Parvi Labyrinthi* haud impugnatus est, etsi confutaretur in eo hæresis Artemoniana, quæ postea fuit, ii. 141, 144, 147. Sed confer iii. 356. Ejus dogma instaurabat Paulus Samosatenus, 141. iii. 287, 313, 346. quibus temporibus vixerit Artemas, 355, 356. ambo hæretici simul commemorati, iv. 367. quis auctor fuerit *Parvi Labyrinthi*, ii. 125, 129, 142-144. Ἀρχὴ inceptum, i. 317.
- Ascalon urbs Palæstinæ, ii. 235, 290, 344. inquilinus Abraham Geraræ, quam eandem esse atque Ascalon nonnulli putaverunt, 269, 416.
- Asclepiades Antiochenus episcopus. Is a S. Alexandro Hieros. laudatur, ii. 165, 168. principatu Severi constitutus episcopus, 169.
- Asclepiades hæreticus Theodotianus. Is S. Scripturæ libros correxit, ii. 131, 133. de scriptura nominis ejus agitur, 148, 149, 155.
- Asclepiades medicus et philosophus, iv. 395, 424.
- ASCLEPIADIS amici Lactantii *Fragmentum*, iv. 251.
- Asclepiodotus. vid. Asclepiades hæreticus.
- Ashtonus (Carolus), cujus postuma est editio *Utriusque Apologiæ S. Justinī, Cohortationem ad Græcos* ab eodem Justino abjudicat, ii. 423, 427. Is itidem Origenis de Oratione editionem egregiam tacito nomine suo adornavit.
- Asiam universam subjugavit Sesostris, ii. 253. toti, exceptis Indis, Ninus imperavit, 273. Asiæ præfectus est M. Antonius triumvir, 291, 294.
- Ab Asiaticis synodis sæpe Montanistæ damnati, ii. 187.
- Aspasiæ duæ belli Peloponnesiaci causa fuerunt, ii. 289, 465.
- Assyrii. ab iis capta Hierosolyma, ii. 261. primus imperavit illis Cronus, seu Saturnus, post Jupiter seu Picus, deinde Ninus frater ejus, proxime Thuras, qui et Mars seu Ares appellatus est, 263, 264, 409. libri Assyrii, 273. Assyrii in Palæstina, 276, 435. Statuit Africanus Argivorum regnum anno ducentesimo Assyriorum, Arii autem quarti ipsorum regis tempore cœpisse, 278, 430. Assyriorum regum tabula apud Syncellum, 504.

- Asterius Urbanus. λόγος τῷ κατὰ 'Α. Οὐρβ. ii. 189. Non videtur auctoresse *Libri adversus Cataphrygas*, 209.
- Asturica urbs Hispaniæ, hodie *As-torga*, iii. 101, 150, 151.
- Figmentum de mimo vel Atellanarum ludicro*, iii. 434.
- Athanasii patriarchæ CPol. Canones, iv. 143. (Is Anatolius nominatus est.)
- S. Athanasius, de Adami sepultura aliquid dixerat, ii. 238. sed confer 361. vocem τὸ ὁμοούσιον ab Antiocheno concilio improbatam fuisse tradit, iii. 314—316, 360—365.
- De Athenagoræ Apologiæ tempore ex sententia Moshemii, i. 338.
- Athenienses. Literas pro Christianis ad eos scripsit Imp. Antoninus Pius, i. 118. ad eos epistolam misit S. Dionysius Corinthius, 177, 182. origines eorum; ab Ogygis diluvio usque ad primam Olympiadem anni mille et viginti, et ad Cyrum usque anni 1237. Post Ogygem vero sine regibus Attica permansit annos 189. Contigit denique Ogygis diluvium tempore exodi Mosis ex Ægypto, cujus colonia Athenienses habiti sunt, ii. 272, 273, 275, 277. regimen eorum, 287. 460. bellum cum Lacedæmoniis gerebant annos 27, 289.
- Athenodorus episcopus in Ponto. Is cum Gregorio fratre ob studia Græcarum et Latinarum literarum de Cappadocia Berytum, inde ad Origenem, transiit, iii. 253. Concilium Antiochenum cum fratre adiit, 318.
- Rei athleticæ vocabulis plena epistola Viennensium et Lugdun. i. 335.
- Athothis rex Ægypti. Ejus ferebantur libri de anatomia, 247.
- Atlas frater Promethei, astrologus, qui ob eruditionem cælum sustinere dictus est, ii. 279, 439.
- Atomorum definitiones et descriptiones; iidem ἀμερῇ et ὄγκοι dicti, iv. 394, 395, 399.
- ἀτοπήματα, *dogmata sunt nova atque impia*, iii. 497. ἀτοπον, *impium ac facinorosum*, iv. 15. (Conf. 2 *Thess.* iii. 2. *Luc.* xxiii. 41. et Polycarp. *Epist.* c. 5.)
- S. Attalus Pergamenus, martyr Lugdunensis, i. 301. martyrium ejus, 309, 311, 312, 314, 315, 323, 354.
- Attica, ii. 275.
- Atticus consularis legatus. ab eo per multos dies tormentis excruciat, et demum crucifixus est, S. Symeon Hierosolymæ episcopus, i. 207, 214, 227.
- Atticus episcopus Synnadæ in Phrygia Theodorum laicum, ut ad populum conciones haberet, hortabatur, ii. 167.
- Auctor adversus Cataphrygas, commemoratus, i. 471, 483. Ejus *Fragmenta et Annotationes* in illa, ii. 183—217. episcopus videtur fuisse, 200. quando ille vixerit 211, 212.
- Auctor Anonymus apud Bedam, ii. 487.
- Aud judex Israelis. Ejus anno 70. Deucalionis diluvium, ii. 280, 440.
- Audian, sive Anthropomorphistæ, i. 143.
- Augendus confessor, qui Cornelii ad Cyprianum literas detulit, iii. 16. Is non confundendus cum Augendo diacono partis Novatiani, 34.
- αὐγὴν pro αὐτὴν ex codicibus scriptis restitutum, iii. 227. itidem apud S. Methodium αὐγὴ pro αὐτῇ repositum est, 241.
- S. Augustinus. Is singulis sententiis patrum Concilii Carthaginiensis VII. contra hæreticorum baptismum habiti fusius respondit, 167, 214.
- Augustus Cæsar. Is cum M. Antonio Herodem regem Judææ ex senatus consulto constituit, ii. 235, 468. Apollonide, ubi litteris institutus fuerat, Romam reversus τῶν ἐν τέλει ἡγεμονίας εἶχετο, 291, 472.
- Avitus nomen Imp. Elagabali. vid. Elagabalus.
- Imp. Aurelianus de domo ecclesiæ Antiochenæ interpellatus, iii. 357.
- Aurelius Cyrenius ipse se martyrem appellat, i. 365, 451.
- Aurigæ, et pantomini, et theatrici, si agunt, a communione separandi, iv. 270, 305, 308.
- Autius, rectius *Avitus*, et Adventus in codd. scriptis nomina inter se sæpe mutata, ii. 462.

αὐτόχειρες τοῦ πυρός, iv. 28.

αὐτῶν in codicibus scriptis pro
ἐαυτῶν scribi solet, i. 345.

Quod sit συνημμένον, et quid δι-
εξευγμένον, ii. 153.

Azazel angelus malus, i. 59, 68.

B.

Baalus, sive Bel, Assyriorum rex
primus vulgo habitus, post Ninum
Assyriis regnavisse dicitur, ii. 264,
273, 410, 430.

S. Babylas Antiochenus episcopus,
et martyr, ii. 162, 163.

Bacchylides et Elpistus a Dionysio
Cor. commemorati, i. 182, 198.

Bacchyllus Corinthiorum episcopus.
ii. 4.

Balduinus. (Fr.) i. 131, 332.

Balæus (Joann.) Præf. xviii.

ἀνθ' ἐαυτῶν βαλόντες ἔθνικους, *qui pro
se ethnicos summiserint*, Vet. In-
terp. iv. 28. ἀνθ' ἐαυτῶν ὑποβεβλη-
κόσιν, 29.

Theodorus Balsamo Canonista se-
nescente sæculo duodecimo scrip-
sit, iv. 136.

Balsamum planta, ii. 266, 415.

BALUZIUS (Stephanus), Præf.
xxxvii. mortuus est an. 1718. ante
editum a monachis Benedictinis
Cyprianum, iii. 30. passim ad S.
Cornelium et Concilia Carthag.
allatus, et iv. 320.

βάπτεται. βάπτειν τὴν θρίκα, *crines
tingere seu rutilare*, i. 471, 481.

Baptismus, i. 120, 124, 153, 161,
170, 171. iii. 67, 77, 100, 101, 112,
120, 125, 180, 209. iv. 121, 144,
238, 266, 267, 273.

Baptismus ægrotorum in lecto, iii. 25,
26, 66—72. iv. 184, 200, 236—239.

Baptismus infantium, iii. 98—101,
145, 174. iv. 183, 193, 194.

Baptismus Catechumeni a laico ne-
cessitate infirmitatis celebrandus,
iv. 266.

Baptistæ, seu Hemerobaptistæ, i.
207, 222, 223.

Credientium fidem baptizantes, iii.
130, 208.

De Hæreticorum baptismo tria CON-
CILIA CARTHAGINIENSIA, iii.
108—131, 165—217.

Baptisterium, ii.

Baraterius (Jo. Philip.), i. 103, 277,
iii. 478, 520. iv. 421.

Barbari, qui in Pontum aliasque
regiones, temporibus Valeriani et
Gallieni irruerunt, idolis sacra
non faciebant, iii. 256, 269, 270.

ἐν βαρβάροις, *Judæis*, i. 116, 129.

Barabas et Barcob, i. 85, 87, 89.

Barchochebas, seu Cochebas, dux
Judaicæ factionis, i. 85, 89, 101,
102.

Bardesanus Syrus, i. 162.

S. Barnabas, unus ex septuaginta
Christi discipulis, i. 404. Pauli
Epistolam ab Hebræos ei adscribit
Tertullianus, 421. Epistola ejus,
426.

Barsabas. vid. Justus.

Baronius, (Cæsar) Cardinalis, ii.
212. iii. 149.

S. Bartholomæus evangelium S.
Matthæi Indis prædicavit, i. 375,
376.

Basilicæ, sive ecclesiæ, plus quadra-
ginta Romæ erant tempore Dio-
cletiani, iii. 60.

Basilicus hæreticus Marcionista. Is
et Potitus duo rerum principia
induxerunt, i. 438.

Basilides, et Basilidiani hæretici,
i. 85—90, 216, 267. tempus quo
Basilides floruerit, 257, 258. i.
396, 431—434.

Basilides, episcopus Ægyptius, ad
quem multas scripsit epistolas S.
Dionysius Alexandrinus, iii. 223,
231. iii. 221. iv. 235, 236.

Basilides episcopus Hispanus, libel-
laticus, iii. 102, 105, 107, 149, 150.
Ne cum eo aut altero reo Martiale,
etsi Romano episcopo obreptum
esset, Hispanos communicarent,
magnopere hortata est ecclesia
Africana, 157.

S. Basilius Amasæe episcopus, mar-
tyr, iv. 128, 130, 209.

S. Basilius Magnus. Scholium ad
Philocaliam Origenis, ii. 81, 120.
Vocem τὸ ὁμοούσιον ab Antiocheno
adversus Paulum Concilio im-
probatam fuisse tradit, iii. 316,
360—365. sententia ejus de bap-
tismo hæreticorum, 212.

Bassus, cum quo disputavit Ori-
genes, ii. 317, 318.

Batanæa, ii. 469.

Batteley (Joannes) recognovit apo-
graphum codicis MSti Victorini
De Fabrica Mundi, iii. 464.

Baucale ecclesia apud Alexandriam, cujus Arius presbyter fuit, iv. 108.
 Bayerus (Theoph. Sigef.) ii. 496.
 Bazis (Thomæ) Tractatus MS. *de tempore et die Resurrectionis Christi*, iii. 147.
 Beda (Venerabilis). *Pseudo-Martyrologium*, i. 79. *Hist.* ii. 57, 151. Plinii verba exscribit, 411.
 Belis et Draconis fabula non continetur in Hebraico, ii. 321, 327.
 Bentleius (Ricardus). *Eusebii de Hebdomadis LXX.* fragmentum, apographum Codicis MS. Vindobonensis, ejus in manibus fuit, ii. 480.
 Berosus Babylonius Nabuchodonosor regem memorabat, ii. 271.
 Berriman (Guil.), iii. 362, 433.
 Beryllus Bostrorum seu Philadelphiae in Arabia episcopus, iii. 507.
 Berytus urbs Phoeniciæ. Ob studia Græcarum et Latinarum literarum eo profectus est S. Gregorius Neocæsariensis, iii. 255.
 BEVEREGIUS (Guil.) episcopus Asaphensis, ii. 56, 233. iii. 208.
 S. Biblias, martyr Lugdunensis, i. 304, 305, 337, 342.
Bibliotheca divina pro Scriptura Sacra posita, iii. 487.
Bibliotheca in Ælia urbe a S. Alexandro constructa, ii. 163.
Bibliotheca Literaria liber Jebbio et Wassio adscriptus, iii. 190.
Bibliothecarii officium, iii. 442—444.
 Bigami, iv. 124, 166, 195, 230.
 Binghamus (Josephus) allatus, i. 195. iii. 75. iv. 162, 195.
 Biophis rex Ægyptii. Sub eo lege constitutum est, foeminas regnandi jus habere, ii. 248.
 Bitthera, seu Betthera, urbs Judææ munitissima, quæ a Romanis diu obsessa est, i. 103.
 S. Blandina, martyr Lugduni, i. 301, 302, 309—311, 315—317, 336, 329.
 Blastares (Matthæus). *Græcorum Conciliorum Synopsis* ejus nondum edita, iv. 133. monita quædam in *Syntagmate* ejus, 191.
 Blomfield (Carolus) episcopus Londinensis, i. 62. ii. 512.
 Blondellus (David) iii. 60. iv. 146.
 Bocchoris rex Ægypti, ii. 260, 401.
 Bochus rex Ægypti. Sub eo factus

est in Bubasti terræ vastus hiatus, ii. 247.
 Boissonadus (Jo. Franc.), iv. 79.
 Bolanus episcopus in Concilio Antiocheno, iii. 289, 303, 334.
 Boradorum, seu Boranorum, cum Gothis irruptio, iii. 262, 265, 266, 275.
 Boycatt (Guil.), ii. 329.
 Bredovius, ii. 358, 367.
 Britones, ii. 33.
 Brokesby (Fr.) Hen. Dodwelli amicus, et Samuelis Parr abavus, iv. 153, 204.
 Bryant (Jacob), ii. 371, 380, 381.
 Bubastis urbs Ægypti, ii. 247, 383.
 Bucer (Guil.) *Scripta Anglicana*, iii. 144.
 Bullus (Georgius) episcopus Menevensis, iii. 418, 501.
 Burgessus (Thomas) episcopus Menevensis, postea Sarisburiensis, i. 149, 415.
 Burneius (Carolus), ii. 362.
 Burnettus (Gibertus), Sarisburiensis episcopus, iii. 61.
 BURTONUS (Edvardus) Præf. xxxiv.

C.

Cacciari (Petrus Thom.) Rufinum defendit, i. 334. ii. 169.
 Cadytis urbs Syriæ, qua designari Hierosolymam nonnulli putant, ii. 403.
 Cæcilianus Carthaginensis episcopus, iv. 275—287, 295—299, 303, 313, 317, 318, 321.
 Alfius Cæcilianus, magistratus, iv. 282, 286—295.
 Cæcilius a Bilta in Africa episcopus, iii. 116, 190.
 Cæsaraugusta urbs Hispaniæ, hodie *Zaragosa*, ii. 191, 234.
 Cæsarea Cappadociæ, iv. 173, 176.
 Cæsarea Palæstinæ urbs olim *Turris Stratonis* vocata, ii. 6, 25, 26, 162.
 CÆSARIENSE CONCILIUM, ii. 3—7. *De Gestis ejus Narratio vetus*, 55.
 δύο καὶ μόναι, ii. 107, 119.
 Cainan patriarcha ante diluvium, ii. 240.
 Cainan secundum neque Africanus neque etiam Eusebius, recenserebat, ii. 244, 372, 373, 422.
 Caini posterii *fili hominum* in S. Scriptura dicti, ii. 243.

- Caius Julius Cæsar, ii. 485. vid. et p. 475.
- S. Caius martyr Apameæ, ii. 191, 212.
- Caius episcopus Rom. Epistola ejus pseudonyma, ii. 158. Epistola Malabarensis, ibid.
- CAIUS PRESBYTER, i. 193. ii. 19. An Fragmentum de Canone S. Scripturæ ad eum pertineret, i. 397—403, 421. An auctor fuerit libelli, qui *Parvus Labyrinthus* appellatus est, ii. 141—144.
- Callistio, ad quem RHODO scripsit, i. 437, 440.
- Callithya prima sacerdotio functa est Argivorum, ii. 439.
- Vox *callus* masculino genere apud Rufinum, i. 254.
- Calumniæ contra Christianos, i. 300, 336—338.
- Cambyses rex Persarum. anni regni ejus, ii. 261, 288, 404, 465.
- Candelæ breves æneæ cum lucernis suis septem, iv. 323.
- Canis* appellatus in S. Scriptura homo nequam et impudens, iv. 386.
- ὁ κανὼν *regula fidei*, i. 197, ii. 132. iii. 305, 311, 336. voce interdum significatur *mos vetus ecclesiæ*, iv. 185, 208.
- Codicis Canonum ecclesiæ summa antiquitas, iv. 128, 208.
- Codex Canonum ecclesiæ Romanæ vetus* appellatur Dionysiana Interpretatio, iv. 151.
- Canonum Græcorum editio princeps Joannis Tili est anno 1540 Parisiis typis impressa, iv. 167, 196.
- Canones in *Syriacam* linguam versi paulo post occupatam a Muhamedanis Syriam, iii. 185.
- DE CANONE S. SCRIPTURÆ Fragmentum Muratorianum, i. 394—396. Annotationes in idem, 397—434. (Refert, ut mihi jam constet, Schmidius in *Hist. et Vindictat. Canonis Sacri*, p. 21. emendasse se partem saltem hujus Fragmenti in *Examine suo Critico Apocalypsis*, quod nondum vidi.)
- Canticorum liber, iii. 202, 453.
- Capitulata argentea, iv. 323, 331.
- In fœminas captivas vim passas haud animadverti oportet, ii. 257, 270.
- Captivitas Babylonica, ii. 226, 227, 270, 271, 275, 288, 299—306, 309, 322—326, 426, 427, 480, 481.
- Caricus et Pontius (seu Ponticus), ad quos scripsit S. Serapio, i. 449, 454, 459.
- Carnii sacerdotes, ii. 282, 446, 447.
- Carpocratiani hæretici, i. 216.
- Cary (Robertus). Ejus *Palæologia Chronica* producta, ii. 453.
- Casaubonus (Isaacus), Præf. xi. i. 27. liber ejus *De Libertate Ecclesiastica*, 195, 273. ii. 62. *Adversaria*, ii. 332, 353. iii. 380. iv. 80. 137.
- Castoris regum Sicyoniorum Catalogus, seu Series adducta, ii. 444—448. *Historia Syriaca*, 271.
- Cassius Tyri episcopus in Concilio Cæsariensi præsul, ii. 5.
- ἐν λόγῳ τῷ ΚΑΤΑ Ἀστέριον Οὐρβανὸν, ii. 189. i. 405.
- καταβραβεύων τοὺς ἀδικουμένους, i. 461.
- Cataphrygæ, seu Montanistæ, i. 140, 157, 161, 162, 173, 174, 288—290, 368—371, 396, 432, 437, 449, 451, 452, 454—457, 465—485. ii. 125, 128, 135, 183—217. iii. 213, 214, 362, 454. vide Maximilla, et Montani hæresis, Æschynes et Proclus.
- Catecheses olim non fiebant in ecclesia, sed in loco aliquo extra ecclesiam, ii. 176.
- Catechumeni. An duo ordines istorum, iv. 182, 192, 230.
- κατηχεῖν, i. 468.
- Catenæ Patrum, Præf. xii. xxvi. ii. 475, 480, 505.
- Catholica, voce *ecclesia* omissa, i. 396, 425. iii. 44.
- Catholica Ecclesia. Quid sæpe significet, iii. 44, 45.
- Catholicæ epistolæ, i. 181, 195, 196, 468.
- Catulinus et Marcucilius prodere lectores ecclesiæ recusabant, iv. 323.
- CAVIUS (Guil.), Præf. xx. xxi. i. 136. ii. 77. iii. 449, 464. iv. 205.
- Cecrops Atticæ rex primus ac restitutor annis 189 post Mosen, ii. 275, 279, 460. Ab eo ad Trojam captam anni ferme 400, 433, 440, 508.
- Ceillier (Remi), iii. 157. et alibi.
- Celænæ urbs Phrygiæ, postea *Ciboton* dicta, ii. 243, 371.

- Celerinus confessor Romanus, for-
sitan et Macarius appellatus, iii.
20, 52.
- Celsus auctor *Præfationis* præmissæ
Latinae interpretationi operis Ari-
stonis Pellæi, i. 97, 103.
- Celsus episcopus Iconii in Pisidia
Paulinum laicum ad populum
conciones habere hortatus est, ii.
167.
- Cenotaphia *simulacra*, i. 218, 274,
Confer Cyriaci Ancon. *Fragmenta*
pag. 1.
- Centumcellæ, iii. 13.
- In cera actus*, iv. 287.
- Cereos aut lucernas die accendi in
cæmeterio prohibetur, iv. 265.
- Cereostata a Joan. Salom. Semlero
pro *cereofala* repositum, iv. 323.
- Cerinthus hæresiarcha, et Cerinthi-
ani, i. 259, 398, 408. ii. 128, 137
—140. iv. 237.
- Cesti Julio Africano attributi, ii.
496. Cujusmodi opus sit, 502.
- Chaldæi annos a mundo condito
quadraginta et octoginta mille
computabant, ii. 245.
- Chaldæorum regum Series haud
liquido Africani videtur esse, 377,
504.
- Χάμος, *capistrum, frænum*, iv. 44, 71.
- Chananitidis regio, ii. 205.
- Χάρις, *beneficentia*, iii. 24, 63.
- Charismata ecclesiæ veteris, ii. 198.
- Chaucerus (Galfridus) allatus, ii.
456.
- Οἱ χειμαζόμενοι, *energumeni* seu *dæ-
moniaci*, iv. 123, 162, 222—224.
iv. 264.
- Chemmis, vel Chembes, rex Ægypti.
Hunc pyramidem omnium maxi-
mam condidisse tradit Diodorus
Siculus, sed *Cheopem* Herodo-
tus, *Suphim* Manetho, ii. 249, 385.
- Cherubim allegorice exponebat Pie-
rius, iii. 430, 434.
- Chorepiscopi, ἐπίσκοποι τῶν ὁμόρων
ἀγρῶν, iii. 307, 341. Non licebat
illis presbyteros aut diaconos or-
dinare sine literis episcopi, iv. 121,
144—157. cum 70 discipulis com-
parati, 185, 202—207, 209. veri
episcopi, 213—219.
- Indiculus Chorepiscoporum, seu
Suffraganeorum episcoporum, di-
ocesis Cantuar. aliarumque me-
moratus, iv. 157.
- χώριον, locus seu verba alicujus auc-
toris, iii. 430.
- χρησάμενοι, *mutuati*, vel *commodato
usi*, i. 453, 460.
- χρησάμενος τῷ κρείττονι, ii. 95.
- Chrestus episcopus Syracusarum.
Imp. Constantini M. EPISTOLA
ad eum, iv. 300—303. Primus
recensetur in Concilio Arelatensi
I. iv. 312.
- Chrisma, seu unctio, participatio
sanguinis Christi in eucharistia,
iii. 173.
- Christi cognati, i. 16, 43, 212, 214,
215, 249, 459. Δεσπόσυννοι vocati,
251. ii. 32, 234, 235, 341, 342,
462.
- Christi crux, i. 124, 153, 161. pars
ejus ex medio palo recto promi-
nens, 169, 247. iii. 472.
- Christi dicta quæ feruntur, i. 9,
10, 12, 29, 31, 471, 484.
- Christi duplex adventus, i. 395, 412.
- Christi genealogia, ii. 221, 228—
237, 329—356, 475.
- Christi miracula, i. 71, 73, 75, 77.
ἐν τῇ Χριστιανῇ συντάξει γεγυμνασ-
μένος, i. 311.
- Christiani sæculo ineunte quarto
pars pene jam major mundi, iv. 6.
13.
- Christiani quot fuerint Romæ medio
sæculo tertio, iii. 61.
- Christianorum sepulchris, aut literas
inscribere, aut crucem insculpere,
consueverunt, i. 247. eorum κοι-
μητήρια, iii. 159.
- Χριστοδόχοι, *Christum suscipientes*,
iv. 104.
- CHRISTUS DOMINUS. Filius Dei,
et Dominus Salomonis, i. 51.
Pater generis humani, Verbum
Dei, Spiritus Dei, 56, 109. Men-
sura Patris Filius, 59, 65, 67. solus
Deus, *hoc est*, Diis gentilium
oppositus, 81. (Conf. iii. 311.) 98
—100, 113. ὄντως Θεοῦ Λόγου,
118, 119, 120. Θεὸς γὰρ ὢν ὁμοῦ
τε καὶ ἄνθρωπος τέλειος, 121. Θεὸς
ἀληθὴς προαιώνιος ὑπάρχων, 122.
Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, 125, 133, 134,
139, 140, 145—147. ἀρχῆθεν Θεὸν
καὶ υἱὸν Θεοῦ. ὁ αὐτολόγος καὶ ἡ
αὐτοσοφία, καὶ ἡ αὐτοαλήθεια, 148,
162, 208. ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ, 209,
210, 212, 213, 215, 319, 364, 386,
452, 460. ii. 127, 128. ὁ εὐ-

- σπλαγχνος Θεὸς καὶ Κύριος, 131, 145. Θεὸς λόγος καὶ σοφία &c. 146, 147. τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, 151. 178, 227—237, 238, 239, 240, 246, 306, 308, 332, 361. homo ante incarnationem dictus, 362. iv. 243—246. πρωτότοκον πάσης κτίσεως, σοφίαν καὶ λόγον καὶ δύναμιν Θεοῦ, πρὸ αἰώνων ὄντα, οὐ προγνώσει, ἀλλ' οὐσία καὶ ὑποστάσει Θεὸν, Θεοῦ υἱὸν ἔν τε παλαίᾳ καὶ νέᾳ διαθήκῃ ἐγνωκότες ὁμολογοῦμεν, iii. 290, 291. σὺν τῷ πατρὶ αἰεὶ ὄντα, 292—296. τὸ ἐκ τῆς παρθένου σῶμα χωρήσαν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς, τῇ Θεότητι ἀτρέπτως ἡνωται καὶ τεθεοποιῖται &c. 300, (conf. 314.) 299—303. τὸν Θεὸν καὶ Κύριον, 304, 307, 308—317, 321—336, 340, 346—350. communicatio idiomatum utriusque naturæ Christi, 351—355, 366, 367. Dominus et Deus noster, Dei patris et creatoris filius, iii. 120. adoranda ejus et venerabilis majestas, 122, 123, 126. ἡνωσθαι γὰρ ἀνάγκη τῷ Θεῷ τῶν ὄλων τὸν θεῖον λόγον, 373—377. ὁμοούσιος Deo patri, 379—400, 427, 430—434. ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἔφν, 411. κτίσμα, 413. οὔτε αὐτός ἐστιν ὁ πατήρ, οὔτε ἀλλότριος, ibid. τῇ ἐνεργείᾳ μὴ περιγραφόμενος, 414, 417—422. auctor rerum creatarum, 456, 457—461. ἐμψυχον, 496, 506. iv. 5. immortalis, 6. iii. 439, 443. iv. 4, 32, 33, 43, 46, 47. Θεὸς φύσει καὶ ἄνθρωπος φύσει, i. 394, 407. iii. 48, 50, 87. iv. 344, 349, 351. ab æterno generatus, 352—356, 367, 368. οὐ προβολὴ τοῦ Πατρὸς, cum Pater sit inseparabilis a Filio, 369, 370. unus Christus, 371.
- Chronicon Paschale, seu Alexandrinum, i. 167. iv. 80.
- Chronicon ab Orbe Condito usque ad an. ult. Imp. Alexandri, ii. 505.
- Chrysophora, i. 177.
- Chrysostomi (S. Joannis) locus insignis, ii. 21, 475. iii. 75. iv. 209.
- De cibis idolothytis, iii. 256, 257, 268—271. iv. 116, 117, 134—136. κινῆσαι τοὺς ἀγῶνας, ii. 116.
- Circumeuntes, seu περιουθενταί, iv. 92, 105, 205.
- Clarus Ptolemaidis in Syria episcopus, Concilii Cæsariensis præsul, ii. 5.
- Clavis Melitonis MS. Vid. MELITO.
- S. Clemens Alexandrinus. *Opus de Pascha*, i. 126. ii. 59. locus notabilis, i. 140, 162, 168. ii. 129, 145, 161, 165, 167, 168, 171, 172, 178, 307, 491. Ejus opinio de peccato originis, iii. 148. de hæretico baptismo, 171. Pantæni discipulus, et Origenis magister, i. 408. iii. 493, 498. iv. 62. *Hypotyposes* ejus, 382, 405, 408, 422, 423.
- S. Clemens Romanus episcopus, i. 167, 180, 188, 189, 216. ii. 145. lectio in *epistola* ejus firmata, 152. iii. 148.
- Clemens Imp. Diocletiani patruelis, i. 250.
- Cleobias, et Cleobiani, hæretici, i. 216, 263.
- Cleopatra Ægypti regina, ii. 292, 294. Seipsam trucidavit, cujus filios Solem Lunamque appellatos in Thebaidem fugientes Augustus cepit, 295, 471.
- Cleophas, i. 16. Symeonis pater, 207, 215. S. Josephi frater, 219, 255, 260, 261, 279, 280.
- Clerici abstinentes a carnibus, tanquam eas abominati, iv. 122, 158.
- Cleri distinctio in majorem et minorem, iii. 67, 76.
- Cleri immunes ab omni omnino munere indulgentia Imp. Constantini M. iv. 276.
- Κλῆρος ordo seu gradus ministerii ecclesiastici, iii. 26, 76.
- Clericis dividebatur pecunia cum populo, iv. 335.
- Contra clericos fœnerantes, iv. 263, 309.
- De clericis pœnitentibus, iii. 98, 105, 113, 142, 143. iv. 35—37, 64, 66, 115, 116, 181, 188.
- Clericus (Joannes) allatus, i. 249.
- Clinicorum baptismus. vid. Baptismus ægrotorum.
- Clintonus (H. F.) ii. 432.
- Cnossiani et Cnossia urbs Cretæ, i. 178, 179, 183. de nominis scriptura, 199. ii. 279.
- Coadjutor episcopo dari non solet, ii. 173.
- Cochaba vicus in Basanitide, ii. 236, 351.

- Cochebas. vide Barcochebas.
- Cochome, vel Cochone, locus quidam in Ægypto, in quo sitæ pyramides, ii. 247, 382.
- Codices in purpureis membranis et litteris aureis totos scriptos, iii. 443.
- Cœlibatus et continentia, i. 183, 184. iii. 199, 429. iv. 79, 120, 124, 163, 181. mos vetustus, quo clerici post ordinationem uxores non ducerent, 188, 228, 263, 265, 420.
- Cœlum in domus et stationes divinum, iv. 402, 428.
- Cœna Domini, i. 337. iii. 26, 27, 77—79, 94, 95, 138, 139, 230.
- Cœnandimos diē quinto hebdomadæ sacræ, i. 337. iii. 245.
- Cognatorum in episcopatu successio, ii. 33.
- Collegia ethnicorum, iii. 105, 159.
- Collier (Jer.) allatus, i. 199. iii. 74. iv. 157.
- Comane vicus, vel Pamphyliae, vel Armeniæ Secundæ, ii. 179, 210.
- Comitoli (Pauli) Versio Latina Nicetianæ Catenæ in Jobum, iv. 448, 449.
- Post Communionem seu Eucharistiam acceptam, laici episcopo osculum dare consueverunt, iii. 58.
- Quæ a te conantur, passivo sensu, iv. 91, 102.
- In Concham nummos immittere, iv. 268.
- Concilia Christianorum. A Spiritu S. adjuta, iii. 263, 278. iv. 304. Singulorum præsulum sententiæ adnotatæ, iii. 19, 41, 186. Præsentibus episcopis et presbyteris et laicis, 21. Conf. iv. 259. Absentes aliis mandabant sententias suas, iv. 130. Secundum tempus ordinationis suæ sententiam dicebant, 129, 191, 210.
- Concionatores sacri plausibus excepti, iii. 306, 339.
- Conciones sacras habendi, quibus jus competeret, ii. 167, 175—177. iv. 134.
- Conclericos, iv. 326.
- Concubitus illiciti cogitatio, iv. 182.
- Concutio, iii. 336.
- Conditio, vox, iii. 191, 455, 466.
- Conglobant, vel conglobantur, iii. 459, 477.
- Conrii (Flor.) *De Statu Parvulorum sine baptismo*, iii. 144.
- Consignatio, seu confirmatio, iii. 25, 66—72, 112, 117, 122, 178, 179, 195, 196. iv. 273.
- Imp. Constantinus M. ab Eusebio Nicomediensi episcopo baptizatus, iv. 237. Quæ ille egit circa Donatistas, iv. 275—287, 293—303, 306, 314—321, 330.
- Imp. Constantius Chlorus, iii. 448.
- Consularis, magistratus, i. 228.
- Contemptum summum gestus quidam indicantes, iv. 417.
- Contestatio Cleri CPol. in Ephesino Concilio proposita, iii. 324, 325, 326, 366.
- Contius (Georgius) natione Græcus, ii. 83.
- Convivia et in Deorum templis, aliisque locis dicatis, prohibita Christianis, iii. 105, 158. iv. 117—119, 140, 141.
- Coplæ rusticanae, iv. 323.
- Corinthiorum ecclesia a SS. Petro et Paulo instituta, i. 180, 181, 190, 191, 216, 217.
- S. CORNELIUS, Romanus episcopus, iii. 13—89, 106. sicca morte an cruenta affectus fuerit, 161, 162, 170.
- Coræbus Victor Olympicus, ii. 285, 457—459.
- Correbtio antique pro correptione, i. 396.
- Corsinus (Edv.), ii. 458. iv. 423, 424.
- Κόσμος, *mundus*, etymon ejus, iv. 398, 427.
- Cosinus (Joannes) episcopus Dunelmensis, i. 136.
- Cotelerius (Jo. Baptista), ii. 463. iii. 50.
- COUSTANTIUS (Petrus) allatus, i. 289. iii. 30, 132, 183, 195. iv. 277, et passim ad S. Cornelium et Dionys. Romanum.
- Cramer (Joannes), i. 41, 284. ii. 353, 444, 480. iii. 330.
- Creon Atheniensium primus archon, ii. 287.
- Cretenses ecclesiæ, i. 177, 182, 196. in Creta sepultus Jupiter, ii. 264.
- Criminationes in Christianos, i. 300, 336—339.
- Crucis figuram sepulcris suis insculpere Christiani consueverunt, i. 247.

Culcianus Thebaidis præses, iv. 85.
 Curetia, *Κουρήτεια*, nunc *Acarmania*, ii. 279.
 ξέ'. *ἐτη ἔχων ἐν Κυρίῳ*, ii. 15, 21.
 Curterianæ Eusebii lectiones, ii. 351.
 Cybeles sacerdotes spadones, i. 482.
 S. Cypriani princeps editio Romana est, iii. 31. editio Benedictina, 30, 41, 132, 187.
 S. Cypriani epistola ad Januarium, iii. 216. epistola ad Stephanum, 194. octo ejus ad S. Cornelium epistolæ, 14. suppositæ duæ, i. 478.
 S. Cyprianus, iii. 52. locus insignis ejus, de peccato originis, 100, 148.
 Cyprianus (Ernestus Salomo) ii. 176.
 S. Cyrillus episcopus Hieros. iii. 212. iv. 114.
 Cyrus, rex Persarum, ii. 271.

D.

Dallæus (Joannes) Præfat. xviii. i. 79. iii. 71. iv. 75.
 Dalrymple (David) i. 339.
 Daniel propheta, ii. 226, 227, 288, 299, 301, 304, 318, 320, 464.
 Daniel (Gabriel) controversiam de paschæ tempore exposuit, ii. 18, 19.
 Danielis Ephesii Diegesis, ii. 415.
 Dannenmayr (Gul.) allatus, ii. 19. iii. 184, 186.
 Darius Hystaspis, Persa, ii. 405.
 David, Israelis rex, nominis scriptura, i. 135. Stirps ejus, 212, 249, 250, 255. anni regni, ii. 451.
 Imp. Decius, ii. 161. iii. 236.
 De Dominis (M. Antonius) archiepiscopus Spalatensis, i. 195.
 Dei imago in homine, i. 143.
 Neque Dei venerationem ante oculos suos ponere. Concilii Nicæni Canon XVI. iv. 298.
 Δηλατορεύειν, δηλάτωρ, δησέρτωρ, δηνάρια, δηπόσιτα, voces omnes ex Latino, i. 212, 251.
 Demetrianus Antiochiæ in Syria episcopus, iii. 313, 317, 354.
 Demetrii rationes temporis, ii. 422.
 Demetrius Alexandrinus episcopus, i. 375. ii. 161, 162, 167, 168, 176. iii. 494, 498. iv. 81.
 Democriti opiniones, iv. 394. effatum, 394. ῥήσις quædam, 413, 414, 423, 433.

Τὸ δημόσιον, amphitheatrum, i. 309, 348.
 A Deo res ex nihilo factas esse, demonstrat Maximus, i. 91—93.
 Deorum inventa et dona esse omnes scientias ac doctrinas Græci dicebant, iv. 411.
 Deos esse cælestia sidera primi homines et barbari et Græci censebant, iv. 434.
 De Prato (Hieron.) ii. 384.
 Δεσπόσυνοι. Vide Christi cognati.
 Deucalionis Diluvium, ii. 256, 280, 396, 440.
 Develtum colonia in Thracia, i. 451, 455, 456.
 Qua ratione sit unus Deus ingenuus, negabat se scire Apelles, i. 440, 446.
 Δευτέρωσις Judaica, i. 3, 4, 174. ἐξ Ἰουδαϊκῆς ἀγράφου παραδόσεως, 218.
 dj et di pro z vitiose scriptum, iii. 190.
 διαβεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀληθείαν, i. 7, 18.
 Diaconi, iii. 23, 25, 61, 78, 79, 104.
 Diacones dicti, 479. iv. 116, 120, 142, 143, 206—209, 273, 310. vide 1 Ep. ad Tim. iii. 9, 13.
 Diaconissam non constituendam ante ætatis annum 40, iii. 200.
 διαδοχὴν ἐποιήσαμην, i. 217, 268—273.
 Τὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης βιβλία, i. 119.
 τῷ τῆς τοῦ εὐαγγελίου καίνης διαθήκης λόγῳ, ii. 183.
 οὔτε τινὰ τῶν κατὰ τὴν παλαιὰν, οὔτε τῶν κατὰ τὴν καινὴν, voce διαθήκην subintellecta, ii. 192.
 διαφέροντα, utilia, ii. 243. τῶν διαφερόντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ rerum ad Ecclesiam pertinentium, iv. 122.
 διαφωνουμένων, rerum controversarum, ii. 281.
 διατάγματα, an decreta urbium sic dicantur, i. 127.
 διδαχὴ et διαδοχὴ inter se frequenter permutata, i. 273.
 Didymus Alexandrinus. Liber ejus de Trinitate, i. 381, 481. ii. 151, 217. Epistolam priorem ad Corinth. interpretatus est, iii. 429.
 διηγῆσεις, enarrationes; expositiones, i. 13, 36.

- Die Dominico genua non flectenda, ii. 72. iv. 45, 75. neque a Paschate ad Pentecosten, 76.
- Dies Dominicus, i. 113, 120. ejus origo, 137, 180, 188, 224. ii. 4. 44, 72, 73, 240. iii. 100, 147, 457, 473. iv. 45. sabbatum haud nominatur, ii. 475.
- τὰς διεξόδους τῶν μαστίγων, i. 310, 350.
- Diluvium Noe, ii. 242, 369—372, 379.
- dinoscitur* antique scriptum pro *ignoscitur*, iv. 396.
- Imp. Diocletianus, iii. 448. iv. 21. Vexatio ejus quando cœpta et finita, 52, 53.
- Diodori vicus in Mesopotamia, iv. 206.
- Diodori Siculi *Bibliotheca*, liber ejus sic vocatus, ii. 271, 272.
- Diodorus philosophus ἀρόμους ἀμερῇ appellabat, iv. 395, 423, 424.
- Diogenes Laertius emendatus, ii. 153.
- S. DIONYSIUS Alexandrinus episcopus. Respondit ei Apollinaris, i. 174. ii. 138, 212. iii. 221—223, 233—236. iv. 448. Paulum Samosatenum ne salutatione quidem dignatus est, iii. 51, 304, 317, 360. quid de Novatiano senserit, 87. quid de baptismo, 216, 371, 378—400, 425. Excerpta ex illo ab Athanasio, 402. contra Moshemium vindicatus, 400. ecclesia nomine ejus dicata, 426, 419. Origeni favebat, 498. *Expositio* ejus in *Ecclesiasten*, iv. 50, 81, 393. De conjugio ejus, 419, 420. *Fragmenta* et *Opuscula* ejus Romæ nuper edita, Præfat. xii. iv. 393.
- S. Dionysius Areopagita, martyr, i. 76, 79. primus Athenarum episcopus, 182, 196, 197.
- Pseudo-Dionysius Areopagita, iv. 421.
- S. DIONYSIUS Corinthi episcopus, *Fragm.* et *Annot.* in ead. i. 177—201.
- S. DIONYSIUS ROMANUS episcopus, iii. 216, 287, 303, 317, 356—358. *Fragmentum* et *Annot.* in idem, iii. 371—389.
- Dionysius Schismaticus, iii. 16.
- Diospolis. Duæ Ægypti urbes ita vocatæ, ii. 394.
- Discipuli DOMINI, i. 8, 22, 37, 40, 404.
- Docetæ hæretici, i. 453, 461, 462. ii. 212. *Conf.* iv. 367.
- Dodwellus (Henricus), Præfat. xxi. i. 33. ii. 18, 211, 309. (*conf.* 499) 424. iii. 140, 343. iv. 153.
- Dissertatio ejus de Theophilo Antiocheno nondum edita, i. 449.
- δογματιστὴς aliquid amplius quam *doctorem* sonat, iii. 22, 54.
- Domatilla Flavia Imp. Domitiani cognata, i. 250.
- Dominicæ prædicationis tempus, i. 121, 146. iv. 364.
- Imp. Domitianus Christianorum hostis, i. 117, 131, 212—214, 249, 312.
- Domninus apostata, i. 449, 458.
- Domnus, Demetriani filius, Antiochiæ episcopus constitutus, iii. 312, 354, 356. Domnus a Latino *Dominus*, 354. Summam vocum *Domni* ac *Domnæ* antiquitatem ostendit Mat. Jacutius in *Christianæ Antiquit. Specimin.* Romæ editis 1758. p. 21—30.
- Donatistæ, iv. 275—335.
- Donatus a Casis Nigris episcopus, iv. 280—285.
- Dorotheus imperatoris cubicularius, iii. 448.
- Dositheus, et Dositheani hæretici, i. 216, 221, 224, 225, 263—265. καὶ δόξαντος αὐτοῖς, cum ita visum esset illis, ii. 265.
- Doxologia SS. Trinitatis, ii. 308. iii. 399.
- δοξοσκοπέω, iii. 306.
- Drusius (Joannes) adductus, i. 224.
- Ducenarii, principes officii apud præfectum Augustalem, iii. 305, 337. iii. 106, 160, 161.
- Dupinius (Ludovic. Ellies) allatus, iii. 168.
- Duumvir magistratus, iv. 287, et alibi.
- Dynastiæ Ægyptiæ. vid. MANETHO.

E.

- Ebionitæ, hæretici, i. 223, 224. Ebion, 259, 408.
- Eborius, vel Eburius, episcopus Eboracensis in Concilio Arelatensi I. iv. 296, 304, 313.
- Ecclesiæ deposita et proventus, iii. 17, 35, 63. iv. 122, 159.
- Ecclesia Græca abstinentiam a sanguine servat, i. 343.

- Ecclesiæ nominibus sanctorum, qui martyres non fuerunt, appellatæ, iii. 222, 426.
- Ecclesia virgo, i. 215, 256, 312.
- Ecclesiæ unitas ab origine ejus, quæ ecclesia est apostolorum, derivatur. omnes ecclesiæ primæ et apostolicæ, dum una, i. 416.
- In ecclesiis servabantur oleum, triticum, acetumque, iv. 289, 334.
- In *Ecclesiastem* μετάφρασιν scripsit S. Gregorius Neocæsariensis, ii. 254, 255.
- Ecclesiasticus liber *Sapientia* appellatus, i. 136, 277.
- ἐκβιασάμενος τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογία, iii. 413.
- ἐκείνους (for. εἰς ἐκείνους) τὴν ἐπιорκίαν, perjurium in illos, iv. 416.
- Eclogæ Historiæ Ecclesiasticæ a cl. Cramero primum editæ, i. 284, 444, 451, 496.
- Edessa urbs Mesopotamiæ, ii. 268, 307. ejus reges ante Romanos imperatores Christum colebant, 417.
- Efinei hæretici, i. 222.
- ἐγγλυκαίνοντος, tam active, quam passive sumi potest, i. 313, 353.
- ἐγγήγοροι, angeli sic vocati, ii. 367.
- Ehrlich (Jo. Guil.) *Dissert. de Erroribus Pauli Samos*. iii. 349, 351, 362—366.
- Εἶχετο. τῶν ἐν τέλει τῆς ἡγεμονίας εἶχετο, ii. 291.
- εἶρ. ἐγρηγορῶς, ἀγρυπνος, ii. 367.
- Ἐκτενείς εὐχαί, i. 321. ii. 419.
- Εἰς τὸ ἐν εἶσιν, i. 487.
- Imp. Elagabalus (M. Antoninus Avitus), ii. 287, 309, 462, 491, 501.
- Eleazarus, summus sacerdos Judæorum, iii. 443.
- Electum a Deo episcopum. Quid hoc valeat, iii. 19, 43, 54.
- Eleusina, i. 71—73. ii. 273. μυστήρια, 276, 428, 434.
- Ἐλευθερία, iv. 91, 101.
- Eleutherius vicesimum tantum annum agens Illyrici episcopus ordinatus est, iv. 232.
- Eleutheropolis urbs Palæstinæ, iv. 108.
- Eleutherus Romanus episcopus, i. 79, 205, 206, 217, 287, 289—291, 326. ii. 64.
- Elias (Gerbrandus). Ejus *Dissert. in Epist. Judæ*, i. 230, 234.
- ELIBERITANUM CONCILIUM, iv. 255—274.
- Elisabet Naassonis soror. vid. Aaron.
- Ellerton (Edvardus), ii. 330.
- Elpistus a Dionysio Corinthio commemoratus, i. 182, 198.
- Emerita urbs Hispaniæ, hodie *Merida*, iii. 101, 150.
- Emmaus, postea *Nicopolis*, urbs Palæstinæ, ii. 221, 222.
- Mulieres ἐμῆνιοι an ecclesiam ingredi debeant, iii. 230, 247, 248.
- ἐμφιλοχωρεῖν τῷ Θεῷ καὶ ἐνδιατᾶσθαι, iii. 374.
- τῶν δι' ἐναντίας, adversariorum, quam quidem interpretationem ad Eusebii exemplum adscripsit Scaliger, ii. 128. τοὺς ἐξεναντίας, ii. 184.
- Encratitæ hæretici, iv. 157.
- ἐν εὐχῇ ἄρτον διδόναι, h. e. ἐν ἱερουργίας καιρῷ, iv. 185, 203.
- ἐν οἷς orationi præfixum, ii. 40. ut in S. Luc. cap. xii. 1. et Act. xxvi. 12. sic a Concil. Lugd. ii. 40.
- Enochi liber ii. 369.
- ἐνσώματος Θεός, quid significet, i. 121, 143, 144.
- Ἐνὼς, nominis interpretatio, ii. 239, 361, 362.
- Ἐφ' ἡμῶν vertit vetus interpres Rufinus, apud nos, ii. 148.
- ἐφ' ὧν pro ἐφ' οὗ, iv. 44, 71.
- Ephemerides, sive ἡ βίβλος τῶν ἡμερῶν, ii. 237, 351.
- Ephesus urbs Asiæ, ii. 14, 26. De Ephesi episcopis, ii. 32.
- τῆς ἐπαράτου ἐλευθερίας τυχόντα, iv. 91, 101.
- Epicuri de atomis opinio, iv. 394. de Diis scita, et mos ejus per eos sæpius jurandi, 416. Socratis mortem sibi proponens atheus existimari timebat, 417, 425, 430, 435.
- ἐπιδικαζόμενοι τῆς λειτουργίας, iv. 36.
- ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, quomodo interpretatus sit Julius Africanus, ii. 238, 349.
- οἱ ἐπίμικτοι, convenæ, ii. 236.
- S. Epiphanius, i. 259. ii. 18, 19, 27, 28, 72, 331, 460. iii. 468.
- SS. Epipodii et Alexandri *Passio*, i. 325, 326.
- In Epiro evangelium prædicabat S. Andreas, i. 409.

- Episcopalis cathedra paulo altior quam presbyterorum, iii. 338. linteis sternebatur, 56.
- Episcopi, auctoritas eorum catholica, i. 195. episcoporum Romanorum catalogi, 217, 270. duæ ab uno episcopo regi civitates potuerunt, 336. *presbyteri* dicti, ii. 40, 41, 247. *presbyteros*, non autem *episcopos*, *compresbyteros* appellare solebant, 200. *presbyteros* nomine *episcoporum* patres non appellabant. Tres ordines in clero Christiano indicat S. Clemens Rom. iv. 248. *προεστῶτες*, *præsidentes* dicti, iii. 259, 271. τῶν δμόρων ἀγγῶν ἐπίσκοποι, 307, 341. unus tantum episcopus in unaquaque ecclesia, 19, 23, 43. baptizatum confirmant episcopi, 25, 69 (conf. Canon. Elib. xxviii.) ex neophytis interdum ordinati episcopi, 73. arbitrium proprium cujusque episcopi, 115, 189. apostolicæ potestatis successores, 129. canonicas pœnas interdum moderabantur, iv. 116, 118, 119. de episcopis alienas parœcias invadentibus, 124, 163. curabant pauperes, 185, 209. S. Joannem ad evangelium scribendum cohortabantur, 394, 408. extraneam secum habere clericis non permisum est, iv. 264. munera episcopi non debent accipere ab eo, qui non communicet, ibid. 265, 268. *prima cathedra episcopatus*, 269, 309. nullum episcopum nisi cum aliis tribus episcopis ordinare episcopum debere, 311. Tres episcopi adducti sunt, ut Novatianum ordinarent, iii. 22, 56.
- Episcopus catholicæ ecclesiæ*, ii. 129. quid significet, 154, 162. iv. 311.
- Episcopus episcoporum, iii. 115, 188.
- Episcopo peregrino locus dandus, ut offerat, ii. 41, 69. iv. 204, 311.
- Episcopi Scotiæ, iii. 74.
- Episcopi apud Angliam Suffraganei, iv. 157, 218, 219.
- ἐπιστήθιος, S. Joannes apostolus sic dictus, i. 15, 42.
- ἐπιστήσαι et παραστήσαι, *sistere coram judice*, i. 358.
- Epistolæ *communicatoriæ*, aliter *formatae*, iii. 354.
- Epistolæ κυκλικαὶ sive *publicæ*, iii. 266.
- Epistolæ patrum, quæ Canonicæ dicuntur, iii. 233, 234, 239.
- De Epistola Sex Episcoporum in Concilio Antiochiæ habito, iii. 320—322.
- ἐπιστολαὶ de una epistola interpretandum, ii. 162. iii. 50.
- ἐπίτηδες, de industria, data opera, consulto, i. 309, 349.
- ἐπιτίμιοι, iv. 170.
- ἐπιφορῆσαι et ἐπιφορέσαι, iv. 172.
- ἐπιφενυσάμενος τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, *ementitus nomen Christi*, Valesio interprete, i. 470, 480.
- ἐπὶ τὰ οὐρανοὶ, i. 96. non inventi in S. Scripturis, 106. iii. 459, 476.
- τῶν ἀλλοτριῶν ἐρασταὶ, i. 116.
- Ernesti (Jo. Aug.) i. 236.
- ἤρνεε τὴν ζύμην, ii. 15, 33.
- Erraticus spiritus, iv. 264.
- Esdras seu Esra, ii. 289, 300, 482. Sub *Esrae* libro comprehensi libri *Neemiae* et *Estheræ*, i. 136. ii. 489.
- Essæi, i. 207, 223, 243. ii. 58.
- Estha, Jacobi et Heli mater, ii. 233, 339, 355.
- Estheræ liber. Vid. Esdras.
- ἐτύθησαν, *gladio confossi sunt*, i. 315, 358.
- Eva, mater humani generis, iii. 496, iv. 439, 440.
- In Evangelio stans, iii. 38.
- De Evangeliorum titulo, *Secundum* Matthæum et cæt. ii. 209. i. 405.
- Evangelium Basilidis, i. 88, 89, 432.
- Evangelium secundum Hebræos, i. 14, 39, 153, 218, 277.
- Euaristus schismaticus, iii. 16, 31, 35—37, 59.
- Εὐβίωτος, Papias appellatur, i. 23.
- Eucharistia *Eulogiarum* nomine ad alios episcopos mittebatur, ii. 65.
- Eucharistia* nomine dicebatur panis consecratus, ii. 40, 41, 65. ab astantibus altari recepta, iii. 80.
- Εὐχέρεια facilitas, i. 444.
- S. Eucherii *Formulæ*, i. 141. Ejus *Sermo de S. Blandina*, 344.
- Euclides, ii. 133, 154.
- Euelpis a Larandis, laicus in ecclesia concionator, ii. 167.
- εὐήτρια, iv. 397.
- Eulogius Alexandrinus patriarcha, i. 221. iii. 73, 161.

- Εὐλογεῖν, iii. 81.
 Eumenia urbs Phrygiæ, i. 483. ii. 14, 30, 191, 213.
 Eunomius episcopus, iv. 282.
 ὁ εὐνοῦχος fortasse sensu improprio, ii. 14, 28, 30.
 Euphrates, ii. 244, 375.
 Euphrosynus, S. Gregorii Neocæsariensis legatus, iii. 262, 266, 275.
 εὐπολιτεύτων, iv. 39, 67.
 εὐρεσιλογεῖν, iv. 392.
 εὐρητρα præmia inventionis perditurum bonorum, iii. 264.
 Euripides Atlantem memorat, ii. 279.
 Europa, ii. 254.
 EUSEBIUS Pamphili, episcopus Cæsariensis. De *Historiæ* ejus editionibus et MSSis, Præfat. xxix—xxxv. Testimonia de omnibus Novi Test. libris colligere statuit, i. 36. multi libri veterum Christianorum a posteris recepti, quos ille non memoraverat, 167. valde diligens, 193. ἡ τῶν μαρτυρίων συναγωγή ejus, Præfat. xxii. 291, 326, 337. Therapeutas Philonis Christiano fuisse credidit, ii. 45. *Præparatio Evangelii* MS. in Collegio S. Joannis Baptistæ Oxonii, 83, 424. Ex Africano pleraque *Chronici* sui hausit, ii. 359. locus correctus, 419. defensus, 455. a se dissentit, 457. Quæstiones ejus ad Stephanum Evangelicæ. 353. Libb. περὶ διαφωίας εὐαγγελίων, 356. *Chronici* Cod. MS. Collegii Mertonensis, 499. Malela multa aliena Eusebio supposuit, 503. *Epistolam priorem ad Corinthios* interpretatus est, iii. 429. Pamphili martyris necessarius, 487. *Apologeticum* pro Origene ille et Pamphilus simul scripserunt, 488—504. ab Antipatro Bostrensi accusatus, 497. vindicatus contra illum, 509.
 Eusebii Comment. in Lucam, i. 264. Eclogæ Propheticae, i. 411. ii. 481. Theophania, iv. 432. *Chronicon* ex Eusebianis abbreviatum, i. 380.
 Eusebiani *Chronici* Interpretatio Armeniaca, i. 166, 229. ii. 373, 379, 381, 383, 395, 408. iii. 33, 449, 455, 466, 467, 477, 499, 504.
 Eusebius Thessalonicensis, i. 79.
 Eustathii Antiocheni episcopi *Comment. in Hexaëmeron*, ii. 418, 419.
 Euthalio Ægyptio an tribuenda sit *Expositio Capitum Act. Apost.* iii. 510.
 εὐτυχεῖν τὸ γενέσθαι, ii. 346.
 ἑξαρχοι, qui et περιοδεύται, iv. 206.
 ἑξέπεσον, iii. 309.
 ἑξηγητής, *librorum sacrorum interpretes*, iii. 412.
 Devocibus *exhibere* et *exhibitio*, iii. 62.
 Exorcismus ante baptismum, iii. 119, 124, 194, 195.
 Exorcistæ, ἑξορκισταὶ, ἐπορκιστὰι seu ἐφορκιστὰι, iii. 23, 24. (ubi forsitan tamen legend. quemadmodum p. 23. ἑξορκιστῶν) 65, 66. iv. 312.
 ἑξορχησάμενος τὸ μυστήριον, iii. 310, 345.
 ἐξουσία, magistratus municipales. De majoribus vero judicibus fere sed non semper vocabulum ἐξουσία usurpatur. Latinis *potestas*, i. 297, 331. iv. 99.
- F.
- S. Fabianus martyr, Romanus episcopus, iii. 15, 82, 499.
 Fabius, vel Fabianus, Antiochenus episcopus; Epistolas scripsit ad eum S. CORNELIUS, iii. 13, 14, 33, 47—52.
 FABRICIUS (Joan. Albert.), Præfat. xx. et allatus passim.
 Facundus Hermaniensis i *Joan.* v. 8. interpretatus est, i. 171.
 Fassoni (Liberatus) *Dissert.* ejus de voce Ὁμοούσιος, iii. 364.
 Faunus *Mercurius* appellatus, post Jovem in Italia regnabat, ii. 264.
 Felicissimus hæreticus, iii. 28.
 Felix Aptugnensis in Africa episcopus, iv. 277, 282, 283. GESTA PURGATIONIS ejus, 286—295.
 Felix a Bamaecura (sic scribi debebat, Baluzio monente), iii. 123.
 Felix de Cæsaraugusta, iii. 105, 158.
 Felix, forsitan Martialis episcopi libellatici successor, iii. 105, 157.
 FELLUS (Joannes) Oxoniensis episcopus allatus, Præfat. xxi. iii. 133. et passim ad *Concilia Carthag.*
 Ferreolus martyr, iv. 61.
 Feverlinus (Jac. Guil.), *Dissert.* ejus de *Hæresi Pauli Samosatensis*, iii. 327, 349, 362—366.
 Fidelis nomen catechumeno non competit, iii. 65.

Fidem baptizantes, iii. 130.
 Fides nonnisi per sensus, auctore Origene, i. 138.
 Fidus episcopus Africanus, iii. 98, 142.
 Filius Dei, v. CHRISTUS DOMINUS. In fine sæculi multitudinem fore peccantium ex S. Scriptura docet Origenes, iv. 390.
 Firmilianus Cæsareæ Cappadocum episcopus. Ejus epistola, Præfat. xxii. opus quoddam ei falso tributum, i. 100, 258, 259, 458. ii. 70. Pauli Samosatensis dogmata damnabat, iii. 304, 318, 334. iv. 51, 149, 186. epistolæ ejus locus insignis, 188, 210.
 Flagrorum discrimen Alexandria habetur pro conditione reorum, iv. 98.
 Flavia urbs Ciliciæ, ii. 170.
 Florens (Franciscus) antecessor Aurelianusensis, ii. 69.
 Felix a Florentia Tuscorum episcopus, iv. 281.
 Florius (Franciscus), *Comm. ejus de septem Judæorum Sectis*, i. 238.
 Folles, iv. 325, 331. *follem dixit senior ætas pro CCL. denariis, mille nummis, sive sestertio argenti*, Gronov. *de Pecun.* Valet ergo follis circiter octo libras nostræ monetæ.
 Fontaninus (Justus), iii. 488. i. 429.
 Fontanus (Franciscus) Photii *Erotemata* primus edidit, iii. 333. et Glycæ *Epistolas quatuor*, ii. 360.
 Forbesius (Joan.), iii. 44. iv. 61.
 Forsterus Carolus, i. 422.
 Forsterus (Nath.) quomodo Josephi celebris de Christo locus emendandus sit, statuit, iv. 432.
 Fortunatus episcopus. Verba ejus de Christo in Concilio Carthag. ii. 151.
 Fossores, fortasse pro *agricolis*, iv. 323, 330.
 Freculphus Lexoviensis, *Chronicon* ejus, iii. 330.
 FREINDALLER (Francis) allatus, i. 401. et alibi usque ad pag. 434.
 Frickius (Joan.) allatus, ii. 318.
 Fronto orator, Imp. M. Antonini Veri magister, i. 113.
 De fuga Christi in Ægyptum, iv. 458.

De fuga tempore vexationum, iv. 32—35, 61, 62. Confer Posidonii Vitam S. Augustini.
 Fulgentius Ferrandus, diaconus Carthaginensis, iv. 146, 151.
 Fullerus (Nicolaus) allatus, i. 232. iii. 357.
 Duplex fullonum officium, i. 245.
 Fundanus Asiæ proconsul, i. 118.

G.

Gabinus, ii. 473.
 Gabinium urbs, olim *Samaria*, post *Sebaste*, ii. 296, 473.
 Gaianus et Severus, Theopaschitæ, i. 145, 147.
 Gaisfordus (Thomas), ædis Christi decanus, i. 411. ii. 424, 481, 487.
 Galeni auctoritas magna apud veteres, ii. 133, 154.
 Galeus (Thomas), ii. 80, 83.
 Galilæi, hæretici, i. 207, 222, 223.
 GALLANDIUS (Andreas), Præf. xxxvii. xxxviii. i. 398, 403, 429, 430. ii. 85, 420, 446—449.
 Gallicani fratres de Montanistis agunt, i. 288—291. de paschate epistolam mittunt, ii. 42. episcopi Galliæ in Concilio Romano, iv. 281, 300.
 Gallus Cornelius primus Ægypti præfectus Augustalis, ii. 295.
 γάμοι pro γάμος, iv. 183, 194.
 Gaza urbs Palæstinæ, ii. 293. iv. 108.
 Gedeon, v. Jerobaal.
 γεγεννησθαι, ἀλλ' οὐ γεγονέναι τὸν υἱὸν λεγόμενον εὔροι τις ἄν. iii. 376. conf. iv. 369.
 Generationes Hebræorum in archivis, seu publicis tabulariis, reconditæ, ii. 349, 351.
 Genistæ hæretici Judæorum, i. 222.
 Gennadius Massiliensis, iii. 183.
 γένος pro familia, ii. 234, 340.
 Gensericus Vandalorum rex, iii. 482.
 Gentiles *sumnum Deum patrem creatorem* confitentur, iii. 126, 205.
 Gentiles Scripturas Vet. Test. corrupisse dicuntur, iv. 3.
 Gentiliter vivunt, ad sæculum reversi, iii. 95.
 Γειῶραι, Georæ, proselyti, ii. 236, 349, 350.
 Georgii Abulpharagii *Chronicon Syriacum*, ii. 221.

Georgii (Aug. Ant.) *De Miraculis S. Coluthi* &c. iv. 52.
 GEORGIUS Syncellus. De ejus *Chronographia*, ii. 357, 358, 380.
 Georgius passim productus.
 Εὐκλείδης παρά τισιν φιλοπόνως γεωμετρῆται, ii. 133, 154.
 Gerara, post *Ascalon* dicta, ii. 267. at vid. notam.
 Germanicana, urbs Africæ, iii. 203.
 Germanus patriarcha Hierosolymæ, de eo narratio, ii. 170.
 Gigantes, ii. 242.
 γναφεῖς et κναφεῖς, i. 245.
 Gnossii, i. 183, 199.
 Gnostici hæretici, i. 85, 281, 282, 433.
 Verus Gnosticus, i. 282.
 GOAR (Jacobus) Georgium Syncellum edidit, ii. 357—359. passim allat. ad AFRICANI Fragmenta.
 Gobelinus Persona. *Cosmodromium* ejus allatum, ii. 313.
Golgothana rupes sub patibuli onere disrupta, iv. 6, 14.
 Goliath proceritate cum Sesocri rege Ægyptio comparatus, ii. 383.
 Gorthæus auctor sectæ Gorthenorum, i. 215, 224, 265.
 Gortyna, urbs Cretæ, i. 182, 196, 197.
 Gothi Romanum imperium hostiliter invadunt, iii. 262, 265, 267, 274.
 Gotheriel, ii. 165.
 GRABIUS (Joan. Ernestus), Præfat. xii. *Schedæ MSS.* xxviii. i. 141. ii. 57, 59, 408, 497. iii. 382. sæpe alibi allatus.
 Græci recentiores rerum Romanarum ignari, iii. 166, 236.
 ἀλλὰ ταῦτα ἐν γράμμασιν, *verbis tantum, non re*, iv. 196.
 Gratus Asiæ proconsul, ii. 185.
 Gratus Sabinianus, consul Romanus, ii. 287, 462.
 S. Gregorius Magnus. *Sacramentarium* ejus memoratum, iii. 76.
 S. GREGORIUS, Scholium in Originis Philocaliam, ii. 81, 120. prius Theodorus, Neocæsariensis episcopus, iii. 253—255. Canones, et notæ in eos, 256—283, 276, 303, 318, 334. iii. 419, 497.
 S. Gregorius Nyssenus, locus correctus, i. 273. ii. 170.
 Gregorius Turonensis Lugduni cum

Nicetio episcopo avunculo suo moratus est, i. 330.
 Gregorius Concilii Neocæsariensis pater quidam, iv. 209.
 Gronovius (Jacobus), i. 18.
 Grotius (Hugo), i. 39.
 Gunning (Petrus), Eliensis episcopus. Tractatus ejus *de Quadragesima*, i. 60—61. *Epistola ad Sheldonum archiepiscopum Cantuar.* iii. 190.

H.

Habacuc *prophetia*, ii. 321.
 Imp. Hadrianus. Eleusinam invisit, i. 71, 72, 73. Christianis pepercit, 76, 77, 81. Judæos patriam adire prohibuit, 96, 101—106. *epistola ejus ad Minucium Fundanum* pro Christianis, 73, 118, 130, 131. Antinoo servo suo divinos statuit honores, 205, 218, 274, 275.
 Hæretici primi, i. 215, 216, 218. Hæretici, iv. 256—259, 262, 268.
 In Hagiographis, tertio ordine Scripturarum, *librum Danielis* habent recentiores Judæi, ii. 319.
 Halesius, ii. 509.
 Halloixius (Petrus), Præfat. xiii. i. 24, 251, 265, 270, 461.
 Hammondus (Henricus), Præf. xiv. iii. 71. iv. 151.
 Harduinus (Joan.), de editione ejus *Conciliorum*, iii. 132, 201. iv. 132, 210.
 Hasæus (Jacobus) Bremensis *De Beryto urbe* libellum scripsit, iii. 254.
 Hearnus (Thomas) edidit Fragmentum libri *De Causa Universi*, ii. 157. et Pearsonii Epistolam ad Edv. Bernardum, 373.
 Hebdomas, quæ paschale festum antecedit, cur magna dicta sit, ii. 52.
 Hebdomadæ Danielis LXX. ii. 299—306, 485—492.
 Ultimam Hebdomadarum τὼν ὁ. ad finem mundi spectare conjecturam fecit Africanus, ii. 304, 409, 491.
 Heber patriarcha, ii. 244.
 Heber (Ricardus) vir ornatissimus, ii. 358.
 Hebræi, nominis ratio, ii. 244, 375. regum Hebræorum anni 490., 309.

- Quare Hebræi Ægyptios spoliarent, mutuū ab iis accipientes, i. 55.
- Hebræo-Christiani, i. 218. historiam evangelicam de natalibus Christi firmat unus de illis Hegesippus, 213, 253, 385, 386.
- Hebræus, vid. Syrus.
- HEGESIPPUS. Hebræo-Christianus. Ejus Fragmenta, et annotatt. ad ea. i. 205—284. Hegesippus *De Bello Judaico*, 283. Hegesippus *De Supplemento Veritatis*, 283, 284. Utrum ex Hegesippo sumpserit sua de Herode Africanus, ii. 344.
- HEINICHENUS (Frid. Adolph.) Præf. xxxii. sæpe allatus.
- Henderson (Gul.), iv. 459.
- Imp. Helagabalus, vid. Elagabalus.
- Helenus Tarsi episcopus, iii. 51, 303, 318.
- Heli summus sacerdos, ii. 274, 281, 283.
- Heli, S. Josephi pater legalis, ii. 229, 233, 234, 237, 339, 340, 341, 355.
- Hellanicus historicus, ii. 272, 428.
- Helleniani, Judæorum hæresis, i. 222.
- Hellenopolis, urbs Bithyniæ. Sepultus ibi S. Lucianus martyr, iv. 3.
- Μεθ' ἡμέρας pro μεθ' ἡμέρας τινὰς, i. 303.
- Hemero-baptistæ, i. 207, 222, 223.
- Heraclas episcopus Alexandrinus. Ejus fama, i. 375. ii. 307, 498. catecheta, iii. 221. iv. 81.
- Heracleo hæreticus Valentinianus, i. 138. notabile quiddam retulit de apostolorum mortibus, ii. 26.
- Heraclides philosophus atomos ὄγκους nominabat, iv. 395, 423.
- Heracliti viri ecclesiastici *Commentarius in S. Paulum*, ii. 77.
- Heraclitus philosophus unum quid, aptumque ex sese, Universum censebat, iv. 394.
- Herculis nomine Osorcho rex Ægyptius appellatus, ii. 259. ἄθλοι Ἡράκλειοι, 277.
- Hermæ liber *Pastor* dictus. auctor ejus Hermas Pii Romæ episcopi frater, i. 396, 399, 426—430.
- Hermes Trismegistus *ἱερὸν λόγον* scripsit, ii. 275, 381.
- Hermogenes hæreticus, i. 378—380. negabat mundum ex nihilo fecisse Deum, ne mala arbitrio ejus imputarentur, ii. 112.
- Hermophili hæretici exemplar Divinarum Scripturarum, ii. 134, 155.
- Herodes M. i. 213. ortus ejus, ii. 235, 236, 343, 344. ejus res gestæ, 290, 291—296, 468, 469, 474.
- Herodiani hæretici, i. 222.
- Herodotus an defectionem Judæorum sub Amose rege Ægypti memoraverit, ii. 276, 435.
- Hesiodus allatus, iv. 411, 412.
- Hesychius episcopus Ægyptius, iv. 91, 103.
- Ἡττᾶν vincere, iv. 38.
- Heumannus (Christoph. Aug.) ejus *Programma de Pascha* commemoratum, ii. 20.
- In *Hexaemeron* elegantes tractatus composuit Rhodo, i. 437, 446. Conf. 15, 16.
- Heylinus (Petrus) allatus, ii. 176. iii. 74.
- Hiberni, ii. 33.
- Hickesius (Georgius). *Narratio ejus de Grabio, et MStis ejus*, iii. 382.
- Hieracitæ hæretici, iv. 158.
- Hierapolis urbs Asiæ, i. 3. Extitit in ea ab initiis fidei ecclesia Christiana, i. 19, 173. ii. 13, 25.
- S. HIERONYMUS, i. 4, 136, 258, 284, 422, 423. ii. 18, 19, 25. iii. 170, 434, 500, 501. Sæpe exscriptus.
- Hierosolymitana ecclesia dicebatur virgo, i. 256. ex gentilibus postea collecta, ii. 73. desiderio sanctorum locorum invisit eam S. Alexander, ii. 161, 170. nomine *Hierusalem* oppidula sua decorabat Montanus, i. 467. Christum apostolis præcepisse, ne intra duodecim annos Hierosolymis excederent, ex veterum traditione retulit Apollonius, 471. Rufini temporibus vetus Hierosolymæ nomen pro *Ælia* renovatum fuerat, iv. 14. Conf. *Ælia*.
- Hilarionis, seu Hilariani, duo Opuscula, *De Mundi Duratione* et *De Die Paschæ*, ii. 366, 483. locus prioris opusc. emendatus, 364. annos 5500 a mundo condito colligebat Hilarianus ad Christum, 494.
- S. Hilarius Pictaviensis, iii. 360.

Hippo Regius urbs Africae, S. Augustini sedes, iii. 120, 198.
 S. Hippolytus. Apocalypsi testimonium dabat, i. 15. ii. 140. tres annos Dominicae praedicationis statuebat, i. 146. Dominum pascham legalem non comedisse censebat, 168. statua ejus Romae effossa, ii. 140, 143, 157. *epistolam ad Hebraeos*, si minus tanquam Paulinam, inter libros tamen sacros, suum secutus Irenaeum, fortasse admittebat, 141. i. 398, 421, 422. *Opus de Consummatione Mundi* ei abjudicatum, ii. 146, 147. In *Librum Susannae* commentatus est, 318, 325, 326. *Comm. in Daniel.* 471. *De Antichristo*, 491, 494. *Chronicon* ab Orbe Condito ad annum ult. Alexandri Severi, 505. peccatum originis agnoscebat Hippolytus, iii. 149. De sede episcopali ejus conf. titulos episcoporum in *Concil. Arelat.* I. iv. 313.
 Hippolyti Thebani *Chronicon*, i. 44.
 Hodius (Humphredus), ii. 504.
 Homerus allatus, iv. 402, 415.
 Ὁμιλεῖν. τῷ λαῷ προσομιλεῖν, ii. 167, 177. iv. 115, 131.
 Vox ὁμοούσιος, ejusdem, vel unius, substantiae, improbat a Concilio Antiocheno, quod adversus Paulum Samosatenum habitum est, iii. 360—366. probabat sensum ejus Dionysius Alex. 380, 392. Origenem docuisse, quomodo ὁμοούσιος sit cum Patre Filius, id est, ejusdem cum Patre substantiae, alienus autem a substantia creaturae, ostendit Pamphilus in *Apologia Origenis* a Rufino Latine reddita, iv. 368.
 Hooperus (Gul.) episcopus Batho-Wellensis, ii. 20, 49, 57, 59. iii. 245.
 Horreus (Petrus), i. 263.
 ὡς ἀνὰ, i. 211. acclamari solebat episcopis sanctisque viris adventantibus, 240, 241. iii. 340.
 Hosius episcopus Cordubensis in Catalogo patrum Eliberini Concilii positus est, iv. 258.
 Huetius (Petrus Daniel), ii. 78, 79. iii. 420.
 ὑποδείγματα καὶ ὑπογραμμῶν, iv. 87.
 In μεμερισμένας ὑποστάσεις καὶ θεό-

τητας τρεῖς qui τὴν μοναρχίαν dividant, culpantur, iii. 373.
 ὑποστιγμῆς, Latinis *subdistinctionis*, usus insignis, i. 238.
 Hussitae eucharistiae communionem dabant infantibus, iii. 174.
 Hymenaeus Hierosolymae episcopus. Hujus opera nonnulla, de quibus silet Eusebius, se vidisse ait Maximus Confessor, i. 167. sedit in Concil. Antioch. iii. 289, 303, 318.
 Hymni in honorem Christi, ii. 129, 145, 146. iii. 307, 340.
 Hymni in honorem episcoporum, i. 240. iii. 307, 340.
 HYMNUS Graecorum Vespertinus, ii. 146. iii. 515—520. Matutinus, ii. 146.
 Hymnus trium puerorum, ii. 327.
 Joannes Hyrcanus Judaeorum summus pontifex. Antipatro Herodis M. patri maxime favit, ii. 235, 291. anni ejus, 290, 346, 466.
 Hyrcanus junior a Parthis captus, et a fratre Antigono auribus mutilatus, ut ne sacerdotio fungeretur, ii. 292, 345.

I.

Jacob S. Josephi pater, ii. 232, 233, 237, 341.
 Jacob Patriarcha, ii. 267. ejus tentorium, et terebinthus, 268, 269, 282, 416—423. lapis ejus a Pierio Alexandrino allegorice expositus, iii. 430, 434.
 Jacobitae orientales haereticum baptismum reprobant, iii. 185.
 S. Jacobus Major, apostolus, i. 16.
 S. Jacobus Minor, apostolus, i. 8, 16. ejus martyrium, 208—212, 229, 248. ejus cathedra, 247, 279, 280. ii. 27, 28, 33. *Jacobi liber*, i. 459.
 Jacobus S. Judae filius vel nepos, . 284.
 Jasonis Hebraeo-Christiani et Papii Alexandrini Judaei Disputatio, i. 93—97, 106—108.
 Iconium, urbs Lycaoniae, ii. 167.
 Idiomatum communicatio exponitur, iii. 311, 351—354.
 Idololatrae primi hominibus simulacra erigebant, i. 217.
 Ab idolorum cultu abhorrebant multae gentes, iii. 256, 269.
 Idumaei latrones, ii. 235, 290. Idu-

- mæi post Joannis Hyrcani victoriam Judæi appellati, 466.
- Jejunium magnæ hebdomadæ interdum distinguitur a jejunio quadragesimæ, ii. 51.
- Jejunium quadraginta horarum ante-paschale, ii. 39, 50—58.
- Jejunii tres species apud veteres Christianos, ii. 45—47.
- Jejunium quartæ et sextæ feriæ, ii. 45, 46. iv. 45, 74.
- Jejunium ab apostolis in rebus magni momenti observabatur, i. 394, 409.
- τὸ ἱερατεῖον ἅπαν, *universus clerus*, iii. 308. τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, iv. 132.
- Vox ἱερατικὸς interdum *sacer* non *sacerdotalis* interpretandus, iv. 116, 132.
- ἱερὺς τὸ πέταλον πεφορεκὼς S. Joannes vocatur, ii. 14. quid idem significet, 27.
- Jeremias propheta, ii. 270. Susannæ frater esse fertur, 325.
- Jerobaal, ii. 280. idem qui Gedeon, 441.
- ἱερόδουλος, *templi servus*, ii. 235, 344.
- Jesus filius Josadec summus sacerdos Judæorum, ii. 271, 300.
- S. Ignatii Epistolæ, Præfat. xxvii. xxviii. verba fortasse illustrata, iii. 207.
- τὸ ἱκανὸν, iv. 40. quid significet, 68.
- εἶτα τοῖς ἱκνουμένοις καὶ προσφυστέροις ἐνδιέτριψα, iii. 392.
- Impositionum manus tria genera, iii. 195.
- Inachus rex Argivorum primus, ii. 274, 276, 429—431.
- Incantatores canonibus puniti, iv. 126, 171.
- Indefinite tempora pro temporibus posita apud prophetas, i. 378, 382.
- In India religionem Christi prædicasse Bartholomæum apostolum reperit Pantænus, i. 375—377. ibi martyrium passus est S. Thomas, 376. excepti Indi Asiatico regno Nini, ii. 273.
- Ingenti scribæ publici in causa Felicis Aptugnensis et scelus et confessio, iv. 282, 283, 288—295.
- Innocentius I. Romanus episcopus, non longe portanda esse sacramenta censuit, ii. 66.
- Intercedit pro opponit, iii. 127.
- Interrogatio in baptismo, iii. 109. *sacramentum interrogat*, 116, 171.
- Investes, *impuberes*, i. 77.
- Io, vel Inachi, vel Pirenis, vel Pro-methei, filia, Isis nominata est, ii. 274, 276, 279, 430.
- Joacin Susannæ maritus, ii. 227.
- Joacin B. Virginis parens, ii. 356.
- S. Joannes apostolus et evangelista, i. 3, 8, 9. *Epist. primam* ejus attulerat Papias, 14. *Apocalypsin* Papias et alii, 15, 16. mortuum in Epheso teste Apollonio ad vitam reduxit, 33, 41, 472. de ejus *Apocalypsi* scripsit Melito, i. 113, 121. explicabat locum *Evangelii* ejus Heracleo, 138, 168, 284. in Epheso dormivit, ii. 14. (vid. et *Epist. Synod. Ephes.* p. 573. Concil. Labbe.) 21, 27, 28. quarta decima luna pascha celebrabat, 43, 72. De *Apocalypsi*, 138, 139. fabulosum aliquid de Joanne oculis hominum subducto retulit Malela, 361, 503. Epistola ejus secunda, iii. 208. Cohortantibus condiscipulis et episcopis *Evangelium* conscripsit, i. 394, 395, 408—413. *Apocalypsin*, et duas tantum *Epistolas* ejus, commemorat Auctor *Fragmenti de Canone S. Scripturæ*, 396, 398, 399, 487. quinam scriptores *Evangelium* ejus ab initio ad medium usque sæculi secundi produxerint, 410, 415—418, 425. quot scriptores ad initia usque sæculi tertii *Apocalypsin* amplexi fuerint, 427. vid. ἐπιστήθιος.
- S. Joannes Baptista. Ab Herode M. quæsitum fuisse ferunt, ut interficeretur, iv. 43, 71.
- Joannes Damascenus allatus, iii. 352.
- Joannes Hierosolymorum episcopus, iv. 290.
- S. Joannes Presbyter, vel Senior, Domini discipulus. De dictis ejus quærebat Papias, i. 3, 8, 12. Marcum, cum Petrum audivisset, evangelium conscripsisse idem Joannes retulit, 13, 21—24, 30, 36, 41, 405.

Joannis Antiocheni *Collectio Canonum*, iv. 147, 187, 196, 202.
 Joatham rex Judæ. Hunc in prima Olympiade posuit Africanus, ii. 285, 457.
 Job. Eundem fuisse atque Jobab multi existimarunt, ii. 268, 421. uxor ejus, iv. 7—10. verborum ejus EXPOSITIO, iii. 7.
 Johnsonus (Joannes). Ejus *Synopsis Codicis Canonum Ecclesiæ* allata, iii. 266. iv. 152, 206.
 Jonas propheta, ii. 284, 454.
 Jones (Thomas) Cantabrigiensis, ii. 82.
 Ἰώνων ἀποικία, ii. 277.
 Joppe, urbs Palæstinæ, ii. 293.
 Jordanes fluvius, ii. 266, 415.
 Josephi patriarchæ anni, ii. 269, 421—423.
 S. Josephus. Ejus frater Cleophas, i. 219, 279—281. tradunt nonnulli Jesu fratres filios esse Josephi ex priore conjugio, 251, 459.
 Josephus Herodis M. frater, ii. 273.
 Josephus historiographus. Locus ejus de Jacobo Justo, i. 249. Antipatrum Herodis M. patrem Idumæum fuisse narrat, ii. 290, 344, 466. ex archivis stirpem suam repetit, 348. quædam Manethonis servavit, 378. Locus de Christo, aliusque de Joanne Baptista, iv. 432.
 Josephi *Libellus Memorialis*, ii. 372, 376, 471, 494.
 Josetes S. Josephi filius, i. 251.
 Josua, anni regiminis ejus, ii. 274, 309, 431, 433.
 ὁ ἰουόκατος, *evocatus*, i. 212. De evocatis, 252, 253.
 S. IRENÆUS. S. Polycarpum se audivisse scribit, i. 21. de paradiso quiddam refert, 57, 66. libri ejus Christum Deum simul atque hominem prædicant, 125, 162. eum de paschate scribentem testem citabat Clemens Alex. 127, 135, 168, 218. ii. 73. Isaacum typum esse Christi cruciferi ostendit, i. 150. regnum mille annorum prædicabat, 174, 274. Eleuthero Romano episcopo per literas commendatus, 287, 288. utrum ipse literas hasce deferret, 290. utrum ille *Epistolæ* Viennensium et Lugdunensium auctor fuerit, 325.

Fragmenta *Epistolæ* ejus ad *Victorem*, ii. 39—44. notabile quid de Polycarpo posuit, 69. Huic sicut aliis liber *De Causa Universi* adscript. 157. Forsitan similiter ac S. Hippolytus de *Epistola ad Hebræos* sentiebat, i. 421, 422.
 Iriarte (Joannes) Matritensis bibliothecæ custos, i. 337.
 Isaac. typus Christi, i. 122—124, 150. anni ejus ante inceptum Sicyoniorum regnum, ii. 282.
 Isaïæ *Ascensio*, i. 282. ii. 369.
 Isidorus Ægyptius, Meletii fautor, iv. 94.
 Isidorus Basilidis filius, hæreticus, i. 90.
 Isidorus Pelusiota, ii. 48.
 Isidorus Pierii frater. Martyr fortasse, cui ecclesia quædam Alexandriæ dicata est, iii. 426, 429, 432.
 Israelitici regni captivitas, annique, ii. 227, 286, 459, 460.
 Ab Israelitis Ægyptii spoliati, i. 55.
 Italia. In ea docebant SS. Petrus et Paulus, i. 180. Ei post Saturnum patrem regnabat Jupiter, ii. 264. iii. 22.
 Ittigius (Thomas), i. 462. ii. 56.
 S. Judæ nepotes. apud Domitianum rei, i. 211—214, 227. ad Trajani usque tempora ecclesiam rexerunt, 214, 248, 249, 256. ii. 33.
 Judæ tribui regali infensi tam hæretici quam ethnici, i. 207, 220, 221, ecclesiam denotat hæc tribus, 221, cum Levitica connexa, ii. 229. tribus istæ et Benjamin illa Romanis subjectæ, 324.
 Judæi. Iis patria sua ab Hadriano pulsus semel tantum in anno urbem adire sanctam concessum est, i. 104, 105. scripsit adversus illos S. Apollinaris, 161. mos eorum, ut in officiis parentibus filii succederent, ii. 33. Adversus Dominum, qui persecutionis tempore ad Judæos desciverat, volumen composuit S. Serapio, 449, 458. in synagogis eorum, aut flagris cæsæ feminæ Christianæ, aut lapidibus impetitæ, ii. 188. Nechao II. cepit Jerusalem, et Joachas regem in Ægyptum ab-

duxit. Ad Vaphrim autem regem Ægypti, cum Hierosolyma ab Assyriis capta esset, Judæi reliqui confugerunt, 261. Apud M. Antonium frustra reum egerunt Herodem, 291. Spreto evidenti prophetiæ testimonio adventum Domini pernegant, 306. quidam de præceptoribus Judæorum *Susannæ* derisit *historiam*, ii. 320. qua libertate in judiciis exercendis fruerentur Assyriorum Romanorumque jugo subjecti, 323—325. origines stirpium suarum in archivis descriptas habebant, 351. cum Judæis matrimonia non contrahenda, neque cibum sumendum, iv. 262, 268. fructus agrorum ab iis non benedicendos, 268. Plurimi transibant ab Hellenismo ad Judaismum, idololatriis propterea invis, 356. a Christi usque temporibus filii Israel sine rege, sine principe, quicquid crepant Judæi de *ἐθνάρχη* suo ex genere Judæ, adhuc manent, 359—361. Vid. *Δευτέρωσις* Judaica.

Judæorum festis etiam Gentiles interfuerunt, i. 210, 239. Judæorum traditio quædam, iii. 427.

Septem Judæorum sectæ, i. 207, 209, 215, 222, 238, 263, 265.

S. Judas unus e fratribus Christi, et apostolus, i. 16, 212, 249—253, 284. ii. 26. Ejus *Epistolam* amplectitur auctor *Fragmenti de Canone*, i. 396. Quinam scriptores eandem receperint, 422, 424.

Judas Galilæus, auctor ac princeps sectæ Galilæorum, i. 223.

Judas patriarcha, i. 221.

Judas traditor. Ejus interitus, i. 9. 25—27. incredulitas, 10. Eum laqueo sibi gulam fregisse existimabat Auctor *adversus Cataphrygas*, ii. 188.

Judas propheta, ii. 192.

Judicum *liber* annos 490 complectitur, ii. 274.

Julianus Apamenus episcopus, i. 483. ii. 190.

Julianus Cassianus Docetarum signifer, i. 461.

Imp. Julianus evangelistarum super genealogia Christi dissensum nobis objicit, ii. 352.

JULIUS AFRICANUS, chronologus.

Ejus Fragmenta, et Notæ in eadem, ii. 221—509. *Chronicum* opus in duas partes divisum, nempe, *τὴν ὁμάδα*, et *τὸ κατὰ πλάτος*, qui *Canon* appellatur, 285, 357—359, 384, 392, 423—426, 443, 455, 462, 504. Opus ejus de *LXX. Hebdomadis*, 223, 306. iter fecit ad visendum montes Ararat, Celænas in Phrygia, Mare Mortuum, Alexandriamque, 243, 250, 266, 307. numeri ejus cum periodo Alexandrina, et Græcorum computatione, plurimisque celebribus scriptoribus conveniunt, 371, 374, 376, 422. De aliis quibusdam operibus, atque fragmentis, ei affictis, 502—506. *SERIES* Chronologica ex reliquiis *Chronici* ejus sumpta, 507—509. alia, vel ad ipsum Africanum, vel ad opus ejus, spectantia, 386, 416, 433, 453, 458, 463, 483, 491, 495, 501.

Utrum Julius in *Catenis* sæpe allatus Julium Africanum significet, ii. 505.

Junius (Patricius), ex quibus libris Bodleianis *Catenam Nicetæ in Jobum* ediderit, iv. 448.

Jupiter in Creta sepultus est, ii. 264. Vid. Faunus, et Italia.

Jussio sacra, iv. 287. judicium sacrum, 288. sacrum præceptum, sacra lex, 289.

JUSTELLUS, (Christoph.) allatus, iv. 128, 187. et sæpe alibi ad *Concilia Ancyrae*. et *Neocæs.*

S. Justinus Martyr. S. Aristidem imitatus *Apologeticum* pro Christianis obtulit, i. 76. crux Christi ab eo descripta, 170. In libris ejus *θεολογείται* Christus, ii. 129. Liber *De Causa Universi* a nonnullis ei tributus, 157. *Cohortatio ad Græcos* ab eo abjudicanda, 424, 427.

S. Justum Barsabam lethale poculum illæsum ebibisse retulit Papias, i. 12, 33.

Justus Tiberiensis, *Chronici* scriptor, i. 78.

Justus tunc episcopus Viennæ, auctore quidem Adone Viennensi, sed forsitan errante, i. 335.

Justus tertius Hierosolymæ episcopus, i. 261.

K.

καθαρόν, for. καὶ θαρρῶν, iv. 246.

κακία, i. e. κάκωσις, iv. 40, 68, 88.

κατάλυσις, ii. 227.

Keilius (Car. Aug. Theoph.) allatus, i. 5, 142, 150, 196. ii. 22, 196, 331. iii. 14, 511.

διάλογος πρὸς Πρόκλον κεκινημένος, ii. 128.

κηρύσσειν est in sacris officiis *signum dare*, eademque officia moderari, iv. 133.

Kett (Henricus), ii. 316.

κινήσεις θεωρημάτων, *speculationum agitationes*, ii. 116. ἀριθμῶν κινήσεις, *numerorum investigatio*, 242, 369.

Kirstenius (Gilbert. North.). Is in Præfat. ad *Grammatic. Arabic.* testatur repertas apud Arabas plures Pauli epistolas, nobis adhuc incognitas, i. 419.

Knight (J. C.), i. 427.

Fortescue-Knottesford (Franciscus), Præfat. xxxiv.

κοινωνηθῆναι ad communionem ecclesiasticam admissum fuisse; sic interpretatus est verbum Scaliger ad Eusebii sui oram, ii. 132.

κτίσις, *generatio*, i. 120, 139. ἔκτισε ἀντὶ τοῦ ἐπέστησε in *Prov.* viii. 22. iii. 376, 419.

τὸ Κυριακόν, *Dominicum*, ex quo ortum nostrum *Kirk* seu *Church*, iv. 122, 182, 185, 219, 220.

L.

Labbæus (Philippus) productus, i. 141.

Labyrinthum apud Arsenoitem, vel Arsinioitem, Lachares rex Ægypti sepulchrum sibi ædificavit, ii. 254, 391.

Lacedæmonii. Ad eos scripsit Dionysius Corinthius, i. 177, 181, 197. Laconici regni anni, ii. 285, 455.

Lactantius mille annorum regnum docet, iii. 462.

Lagidarum regnum quot annos permanserit, ii. 295, 471, 472.

Laici communicaturi ad altare accedunt, iii. 26. λαϊκῶν ἀνδρῶν, 21, 23.

Lambethanæ bibliothecæ Catalogus nuper editus, iv. 156.

Lampius (Frid. Adolph.) allatus, i. 261. ii. 65.

Langbænius (Gerardus). Fragmentum libri *De Causa Universi* Latina Versione ac Scholiis instruxit, ii. 157. Ejus *Recensio* non edita plurimorum Codicum Bodl. iii. 365. iv. 448.

Langius (Joan.) ii. 339, 355.

Langus (Joannes), i. 53. iii. 342.

Laodicea, urbs Phrygiæ. In ea mota est quæstio de pascha, i. 115, 127. ii. 14, 29.

Lapidatus, h. e. *vexatus, injuria affectus, punitus*, iv. 326. et alibi.

Lapsi. A martyribus adjuti, i. 321, 366. Controversia de iis recipiendis, iii. 85, 93—98, 134—140.

Lapsorum magnus factus esse numerus Alexandriæ indicatur, iv. 23.

Larandæ, urbs Lycaoniæ, ii. 167.

Larcheri Chronologia Herodotea, ii. 380.

Lardnerus (Nathaniel) allatus, i. 37, 89, 167, 194, 196, 199, 247, 248, 277, 278, 400.

Larissæi, apud Thessaliam. Literas ad eos scripsit pro Christianis M. Antoninus Pius, i. 118.

Laudus (Gulielmus), archiepiscopus Cantuariensis, iv. 448.

Laurence (Ricardus), archiepiscopus Casiliensis, i. 282. ii. 369.

Laurentius, archiepiscopus Cantuariensis. Visum ejus, ii. 150.

Lectores, ordo cleri, iii. 23. iv. 324.

Lee (Samuel), iv. 432.

Legati Cæsaris. alii Consulares alii Prætorii, i. 227. a Græcis dicuntur ἡγέμονες, 297, 332.

Nomine Seniorum Christiani populi Catholica Legis, iv. 287, 315.

Legio Κεραυνοβόλος, i. 159, 163—166. Fulminea, non Fulminatrix, dici debet, 165. De legionibus Romanis, ibid.

Legio, urbs Hispaniæ, hodie Leon, iii. 101, 150. Legionenses, 151.

ἐν τῇ λειτουργίᾳ εἶναι, *sacro ministerio fungi*, iv. 35, 44, 72.

πάσῃ τῇ πρὸς τὸν πλησίον λειτουργίᾳ ἄοκνος, i. 297.

Lemoynius, (Steph.) allatus, i. 188. ii. 28, 70. iii. 365.

- Leo Allatius. Emendat Africani locum, ii. 420. Africani fragmentum ex codice fortasse scripto affert, 281, 433, 504, 508.
- Leonidas pater Origenis. Ad eum martyrem futurum Protrepticum scripsit filius, iii. 493.
- Leontius, Cæsareæ Cappadociæ episcopus, unus e vindicibus fidei Nicænæ, iv. 176.
- Leprosi, iv. 123, 161.
- Leschasserius (Jacobus) productus, iv. 187, 201.
- Leucippo Sicyoniorum rege exodus Judæorum, ii. 282, 445.
- Levi patriarchæ anni, ii. 267, 418.
- Levi ejus tribu cum Judæ connexa, 229, 331.
- Levi apostolus, aliter Lebbæus, vel Judas, vel Thaddæus, siccam mortem obiit, ii. 26.
- Libellus ecclesiæ catholicæ criminum Cæciliani traditus a parte Majorini.* Superscriptio est, *Libelli Donatistarum*, iv. 276.
- Libellus Supplex Basilii Diaconi et Monachorum, iii. 360, 363, 366.
- Liber de Causa Universi, ii. 143, 157.
- Liber Dierum. vid. Ephemerides.
- Liberi arbitrii ac voluntatis docebat esse animam Origenes, iv. 382.
- Liberti, iii. 35.
- Libri de anatomia, ii. 247.
- Imp. Licinius cum Constantino M. conjunctus, iv. 293, 294.
- Colonia *Lindi* reponend. pro Colonia *Londi*, iv. 296.
- Literæ *Canonicæ*, *Communicatoriæ*, seu *Formatæ*, duplicis generis, iii. 312, 354. iv. 86, 264, 270, 305, 309. *pacificæ*, 274. *salutatoriæ*, 288.
- λιθαζόντων, h. e. ὑβρίζοντων. vid. Lapidatus.
- Litteræ β et υ permutari inter se solent, ii. 497.
- Lloydii (Gul.) episcopi Asaphensis Codex Canonum MS. iv. 131.
- Loca sacra mos invisendi, ii. 161, 170.
- Longinus schismaticus, iii. 16.
- Lot, ii. 265. Ejus filia, i. 57.
- S. Lucas. *Evangelium* ejus a Presbytero Irenæano afferri videtur, i. 52. Ei falso adscripta *Disputatio Papisci ac Jasonis*, 96, 106. Super διαφωρία egit Africanus in genealogiis Christi apud Matthæum et Lucam, ii. 228—237. S. Pauli comes. De *evangelio* ejus, i. 394, 406. Utrum unus fuerit ex LXX discipulis, 404. Quinam priora capita evangelii ejus attulerint, 405. Ossa ejus ex Achaia translata, 409. *Epistola ad Hebræos* vel interpres, vel ipse auctor, a nonnullis dictus, 386, 419.
- Lucernæ æræ undecim cum *Catenis* suis, iv. 323.
- Lucianus, seu Lucanus, Marcionita, i. 443, 445.
- S. LUCIANUS MARTYR, Antiochenæ ecclesiæ presbyter, iv. 3—17.
- Lucianea exemplaria Græca Vet. Test. iv. 3, 4.
- Lucianus præpositus cubiculariorum imperatoris. Epistola THEONÆ episcopi ad eum, iii. 439—449.
- Lucilla a partibus Donati, quadringentos folles, ut fieret Majorinus episcopus, dedit, iv. 325, 333—335.
- S. Lucius Romanus episcopus, iii. 13—15. Hunc in exilium actum *beatum martyrem* appellat Cyprianus, 162.
- LUGDUNENSIVM ET VIENNENS. EPISTOLA, i. 295—330. De utriusque urbis atque ecclesiæ statu, 327, 329, 330, 335. celebris conventus, seu mercatus, ludorum causa Lugduni, institutus, 355, 359.
- τὴν ἀκοινωνησίαν καὶ λυκοφίλιαν, iii. 21.
- Luminaria cæli nonnulli Christiani putabant animalia esse ratione prædita, iv. 383.
- Lumperus (Gottefrid.) i. 446. iii. 187. iv. 442.
- Lusignani *Itinerarium*, ii. 170, 412, 414.
- Lux primigenia, indigesta, necdum collecta, ii. 360, 361.
- De confessoribus Libycis scripserunt martyres et episcopi ad S. Petrum Alexandrinum, iv. 44.
- Lydus campus, ii. 296, 474.
- M.
- Macarii Catena MS. in S. Matthæum, ii. 334.
- Macedonici, seu Græci, imperii anni, ii. 295, 301, 309, 471, 482.
- Macharius, ad quem *Interpretationem*

- Apologia Pamphili M. pro Origene* mittit Rufinus, iv. 339.
- Machæus schismaticus, iii. 16.
- Maffei (Scipio) Marchio. Edidit *EPISTOLAM Episcoporum Ægypti ad Meletium*, iv. 21, 61, 91, 102, 104, 111.
- Mafortea XXXVIII. iv. 323. Mafortes, sive mavortes, feminea vestis.
- ὡσπερ ἐκ μαγγάνου τινός, idem est quod ἀπὸ μηχανῆς, iii. 22, 54.
- Magorum dona esse, χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν, ὡς βασιλεῖ καὶ Θεῷ καὶ ἀνθρώπῳ, iv. 43.
- Maitland (S. R.), i. 487.
- Majorinus factus contra Cæcilianum Carthaginis episcopus, iv. 276, 284, 320, 325.
- Maius (Angelus) Cardinalis ii. 331, 380, 504. alibique.
- μακάριος de mortuis, neque vero de mortuis tantum dictum, i. 185, 188, 457. iii. 312. de mortuis μακαρίτης, i. 185. iii. 304, 354.
- μακραίωνα, quæ res ita dicantur, iv. 398.
- μακροβιώταται avium, aquilæ sunt, corvi, phœnicesque; terrestrium autem, cervi, elephantes, dracones; piscium vero, cete; plantarum denique, palmæ, quercus, perseæ, iv. 399.
- ἐν γοῦν τῷ μακρῷ χρόνῳ τοιοῦτόν τι συμβᾶν οὐ μνημονεύεται, ii. 298.
- Malabarenses, ii. 158.
- MALCHIO, Antiochenæ ecclesiæ presbyter. Adversus Paulum Samosatenum excipientibus notariis disputavit, iii. 287, 288, 300, 301, 302, 318, 324—331, 347. Epistolam ex persona Synodi Antiochenæ scripsit, 287, 303—316, 332.
- Joannis Malalæ (potius Malelæ) *Chronicon*, ii. 361, 503.
- Malichus rex Arabum. Ad eum Herodes M. fugit, ii. 292, 468.
- Mamachius (Thomas Maria) allatus, iii. 187.
- Manasses rex Judæ catenis liberatur, ii. 288, 463.
- MANETHONIS Dynastiæ Ægyptiæ, ii. 246—263. de iisdem ab Africano atque Eusebio collectis, 377, —380, 383, 386, 391, 408. *EPISTOLA* ejus ad Ptolemæum Philadelphum, 381.
- Mannus (Nicholaus) unum tantum Dominicæ prædicationis annum statuebat, i. 146.
- Manus imponere haud consuetum est super omnes ministros ecclesiasticos, iv. 199.
- Manus impositio in pœnitentiam, iii. 178, 179, 195.
- Maranus (Prudentius), ii. 60—62. ac sæpe alibi.
- Marbonei sectarii Judaici, i. 222, 224.
- De Marca (Petrus), archiepiscopus Parisiensis, i. 284, 329, 355.
- Marcellus Ancyrae episcopus, iv. 173, 176.
- Marcianus Arelatensis episcopus. De aliis episcopi substitutione in locum ejus, iii. 87.
- Marcianus hæreticus, i. 453, 460.
- Marcion et Marcionitæ. Adversus illos scripsit Melito, i. 121, 145, 146. corrumpebant Novi Testamenti scripturas, 194. Adversus eosdem in epistola sua ad Nicomedienses veritatis regulam propugnabat Dionysius Corinthius, 182. Marcionitarum alii unum fatentur esse omnium principium; alii, perinde ac Marcion ipse, duo inducunt principia; alii rursus tres naturas posuerunt, 438, 439, 445. iii. 374, 387. nauta, seu nauclerus, Marcion dictus, i. 438, 443. Marcionitæ Christum filium esse τοῦ ἀνω ἀγαθοῦ Θεοῦ statuebant, 445. quamplurimos habere se dicebant martyres, ii. 191. Christi adventum prophetiis prædictum fuisse negabant, 306. Marcionis magister Valentinus, iii. 3. Marcion cum aliis hæreticis a Victorino Petavionensi, et Zephyrino Romano, et Tertulliano superatus, iii. 454. Marcionitarum baptisma vicarium, iv. 237. epistola Pauli ad Laodicenses, et altera ad Alexandrinos, fictæ ad hæresim Marcionis, i. 396, 420, 434. Libri ejus. Hunc porro et Valentinum et Basilidem memorando simul conjunxerunt multi scriptores, 431—433.
- S. Marcus evangelista. Is, cum esset, narrante S. Joanne presbytero, interpretes Petri, non discipulus Domini, evangelium suum

- conscripsit, i. 13, 37, 40. a S. Petro calce epist. suæ commemoratus Marcus idem, 37. A presbyteris Irenæanis allatus, 53. Usque a Marco semper in Alexandria ecclesiastici doctores, 375. ii. 28. Utrum fuerit ille e discipulis LXX, i. 404. Quinam auctores de Petro et Marci evangelio memoraverint; et qua ratione Clementis Alex. de eadem re narratio sibi concilianda atque interpretanda sit, 405.
- Marcus episcopus Hieros. i. 103.
- Marcus hæresiarcha, de quo multa Irenæus, i. 59, 68.
- Marcus, iv. 266, 267, 278.
- S. Maria Cleophæ, sive Alphei, uxor, i. 16.
- S. Maria Magdalena, i. 16.
- S. Maria Salome uxor Zebedæi, i. 16.
- S. Maria, Beatissima Virgo, Deipara, i. 16, 43. connexus ejus cum tribu Levi, ii. 331, 354. Θεοτόκος ab Hippolyto, aut certe ab Origene, appellata, 332. orta ex tribu Judæ, 354, 355, 356. dierum convenientia est in mundi creatione atque incarnatione Christi, auctore S. Victorino, iii. 460, 480. Homilia de B. Mariæ Nativitate MS. ii. 338. Parentes ejus, ii. 356.
- Marinus Arelatensis episcopus. Ad Concilium Romanum habitum in causa Donistarum missus, iv. 279, 280. Concilio Arelatensi præsedit, et cum patribus ad Sylvestrum papam Romanum scribit, 303, 307, 311, 312.
- Maris mortui, seu salsi, mirabilia, ii. 266, 411—415.
- Marshallus (Nathaniel), operum S. Cypriani interpres Anglicus, iii. 30, 34, 46, 47, 141, 215.
- Marshamus (Joannes), ii. 378, 386.
- Martialis episcopus Hispanus, libellaticus, iii. 102, 105, 106. vid. Basilides.
- Martianus Capella grammaticus a Baluzio emendatus, iii. 209.
- μαρτύρια τῆς ἐξόδου αὐτῶν, i. 309, 347.
- Martyrium. Peccatorum donat remissionem, i. 124. iii. 96, 139. efficax redditum per sanguinem Christi, i. 153, 170, 367. ὁ κλη-
- ρος τῶν μαρτύρων, 298. De nomine martyrum confessoribus indito, 320, 321, 364. martyrum meritum redundans; ut lapsi ab illis pacem ecclesiæ expeterent, 320, 367. iv. 28, 57. ἀναλγήσια eorum, i. 302, 317, 340, 360. odor ipsorum, 308, 346. martyrum guttura demum gladio confossa, 358. ferreæ invecti cathedræ suppositis prunis ardentibus, 310, 360. corporibus eorum sepultura negata, 318. migraverunt ad Deum, 322. in illos incarceratos officia caritatis præstabant fratres, 368. pecuniæ datæ, ut a carcere aliisque molestiis liberarentur, 468, 477. iv. 40, 69. Martyres catholici a Montanisticis sese dividebant, ii. 191. culpati illi, qui sibi ipsis vexationem accerserent, iv. 32—35, 60, 61.
- Martyrologia. Plurima ex Rufini *Historia Ecclesiastica*, in ea desumpta, i. 81, 200.
- De materiæ origine quærere solebant veteres Christiani, ii. 85. materia ortu non caret, 106.
- μάρτην σέβονταί με. *Esai.* xxix. 13. reddidit Cyprianus *sine causa*, iii. 151. τοῖς εἰς μάρτην βιαζομένοις, *gratis, in vacuum*, Glossæ, iv. 44, 72.
- Maternus episcopus Agrippinensis, sedit in Conciliis Romano et Arelatensi, iv. 279, 281, 304.
- Massuetus (Renatus) productus, i. 61, 68, 336. ii. 57, 59.
- Mathusala. Mystica est, auctore Africano, diuturna ætas ejus, ii. 239, 240, 363. de annis ejus, 365—367.
- Matthæi (Christian. Frid.) iv. 77.
- S. Matthæus, apostolus et evangelista, i. 8. Papias auctor est, eum Hebræo sermone evangelium scripsisse, interpretatum autem esse unumquemque, prout potuit, 14, 40. Seniores apud Irenæum evangelio ejus usi esse videntur, 11, 52. narratio de natalibus Christi, qualis apud Matthæum extat, Hegesippo Hebræo-Christiano probata, 213. Ejus evangelium a S. Bartholomæo traditum Indis, et ad Pantæni usque ætatem apud illos servatum, 376. mor-

- tem incruentam obiit, ii. 26. Super *διαφωνία* in genealogiis Christi egit Julius Africanus, i. 411. ii. 231—237.
- S. Maturus, martyr Lugduni, i. 300. martyrium ejus narratur, 309, 310.
- Maundrellus (Hen.), *Itinerarium* ejus allatum, ii. 412—415. iv. 14.
- Mauritius (Hen.) MS. Cod. Lambethanum S. Victorini *De Fabrica Mundi* descripsit, iii. 464.
- Maximilla et Prisca, seu Priscilla, prophetissæ Montani. Adversus istos scripserunt Rhodo et Apollonius, i. 437, 465, 476. Sotæ episcopo nequaquam permissum est, dæmonium Priscillæ ejicere, neque Zotico fugare illud Maximillæ, 452, 458, 471. ii. 186, 189. Perierunt fortasse suspensio Montanus et ambæ illæ, saltem Maximilla, i. 465. ii. 188, 189. viros suos prophetissæ dimiserunt, i. 468. falsus Spiritus peccata interdum dijudicabat et convincebat, ii. 187, 205. in ecstasi tanquam furentes prophetabant, 192, 215. Docent Maximillæ verba, quæ pariter ac nonnulla alia ejusdem prophetissæ effata adhuc extant, nullam prophetissam sibi successuram esse, sed mundi consummationem, 216, 217.
- Maximinus S. Serapionis in sede Antiochena decessor, i. 454.
- Imp. Maximinus. Sub hoc persecutore passus est Nicomediæ S. Lucianus, iv. 3. et S. Petrus Alexandriæ, simul et alii plures in Ægypto, 21, 22, 85, 86.
- MAXIMUS. Vir inter Christianos insignis, quem Hierosolymæ episcopum fuisse vult Gallandius, scripsit de illa quæstione, *Unde sit malum*, ii. 77, 85. Ejusdem voluminis Fragmentum, et Annotationes in ipsum, 87—121. Unum ingenitum esse ab eo ostenditur, 87—90.
- Maximus Alexandrinus episcopus. Ad eum et Dionysium Romanum mittitur *Epistola ex persona Antiochenæ Synodi adversus Paulum Samosatenum*, iii. 287, 303, 332. Ei mortuo suffectus est Theonas, iii. 446.
- Maximus Bostræ episcopus, cum *Epistola ad Paulum Samos.*, tum alteri *Synodicæ ad Dionysium et Maximum Alexandrinum* subscripsit, iii. 289, 303, 318.
- Maximus confessor, et presbyter Romanus. Is primum a Novatiano seductus aliquandiu post ad ecclesiam redit, iii. 17, 18, 20, 34, 38, 39, 45, 52, 82—85.
- Maximus schismaticus, iii. 16, 34, 52, 85.
- ἡ μεγάλη ἡμέρα pascha τὸ ἀναστάσιμον designat, iv. 119, 139.
- Megarenses. Propter dissidium illos inter atque Athenienses conflatum est bellum Peloponnesiacum, ii. 289, 465.
- Melchiades, vel Miltiades, Romanus episcopus. Præsedit Concilio Romano, in quo prolata est sententia pro Cæciliano adversus Donatistas, iv. 275—285. Imp. Constantini EPISTOLA ad eum et Marcum, 277—279. Melchiadis Sententia, qua judicium clausum est, 281, 297, 300.
- Meletius Lycopolis in Ægypto episcopus, iv. 22, 91. EPISTOLA Episcoporum Ægypti ad Meletium, 91—93, 102, 103. EPISTOLA Petri Alexandrini contra Meletium, qui ordines sacros conferre in aliena parœcia ausus fuerat, 51, 94. Narratio Epiphaniæ de schismate Meletiano, 105—111. vid. Ariani hæretici.
- Quid præceperit Concilium Nicænum de episcopis Meletianis, iii. 74.
- MELITO, Sardianus episcopus, Præf. xxiv. Ejus Fragmenta, cum Notis, i. 113—153, 168. ii. 14, 28, 31. *Clavis* ejus MS. i. 141, 142, 144. De excerptis ejus in Catenis, 149, 150.
- Memnon. vid. Amenophis.
- Memor fidei et honestatis tuæ, iv. 321. *honestas* pro natalibus ingenuis posita est.
- Memphis, urbs Ægypti. Eam ceperunt Phœnices peregrini, ii. 255.
- Menandrianistæ, hæretici, i. 216, 265, 266.

Mendacium religionis causa haud conflandum esse, ii. 230, 231.

Menes primus regum Ægyptiorum. Is ab hippopotamo raptus periit, ii. 246.

Menses intercalares, ii. 302, 306, 486. μήνυτρα, res captas indicandi præmia, iii. 264.

Mercatus ac festum apud Hebron, ii. 418—421.

Meretrices, atque aliae, abortum facientes canone punitæ, iv. 125, 168, 225, 270.

Merinthus hæreticus, i. 259.

Meristæ hæretici, i. 222.

Merocles Mediolanensis episcopus sedit in Conciliis Romano et Arelatensi, iv. 281, 312.

Mesopotamia. Eo Jacob profectus est, ii. 267.

τῆς μετενσωματώσεως δόγμα. Origeni affixum est, sed immerito, iv. 368, 383—389.

τῶν μετεώρων τὴν γνώσιν, ii. 242.

S. Methodius, Tyri episcopus et martyr. Is *Apocalypsin* S. Joannis in canonem S. Scripturæ admittebat, i. 15. de opere ejus *De Libero Arbitrio*, ii. 79—82, 84. Origeni infensus redditus, 81. iii. 499.

μήτε ἐκ μεθόδου τινὸς, ἀλλ' ἐξ ἀληθείας, non per illusionem aliquam, habet vet. interpres, iv. 115.

μεθύνοντας, vino usos solito liberius, iii. 23, 55.

Methusala, ii. 365, 500.

τῶν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς, qui nihil ad nos pertinent, iv. 416, 435.

Michaelis (Joan. David) i. 42, 249, 399.

μικρά σχόντες πρὸς ἀλλήλους, ii. 40.

λέγοντος ἀνδρὸς σοφοῦ, Οὐ μικρὸν ἐν βίῳ τὸ παρὰ μικρόν, iii. 228.

μικροψυχία, i. 452. quid significet, 460.

Miletio Antiochiæ episcopo particula *Libri de Causa Universi* attributa, ii. 157.

Millenium, seu Christi regnum terrenum. Opinionem ab antiquioribus acceptam fovebat Papias, alique, i. 3, 4, 13, 35, 42, 174. Joannis discipuli Domini de hoc regno dicta, 9, 29, 30. S. Judæ nepotum de Christi regno responsum, 213. Cerinthi de eo

opinio, ii. 128, 138—140. Septimum millenium regno Christi cum sanctis attribuit S. Victorinus, iii. 457, 458, 462, 476.

Millius (W. H.) ii. 509.

Miltiades. In scriptis ejus θεολογείται Christus, ii. 129. In opere docuerat, non decere prophetam in ecstasi loqui, 192. libros contra Judæos atque Ethnicos scripsit, necnon *Apologiam ad Imperatores* pro Christianis, 214.

Miltiades, seu Alcibiades, Montanista, ii. 183, 197, 214.

Miltonus (Joannes), iii. 41.

Mingarellius (Joan. Aloysius), opus Didymi Alexandrini *De Trinitate* nuper primus edidit, i. 66. ii. 217, 415.

Minucius Felix, sicut Velleius Paterculus et Arnobius, uno tantum codice MS. nititur, iii. 465.

Minucius Fundanus proconsul Asiæ. Ei scripsit Imp. Hadrianus, non sine objectu criminum Christianos condemnandos, i. 73.

Miracula et dona ecclesiæ primævæ.

Multa præter prophetiam charismata in pluribus ecclesiis orto jam Montano, adhuc extiterunt, i. 288, 314. Attalo revelatum est de nimia abstinentia Alcibiadis, 323. Natalis visum, ii. 130—132, 150, 161. nunquam defecturum est in ecclesia donum propheticum, 193, 217. Multa testimonia doni prophetici iis temporibus concessi, 198, 199. puerorum ἐκστάσεις adducuntur a Cypriano, 207. Gregorii Neocæsariensis episcopi plurima signa atque miracula, iii. 253. Novatianus dæmone obsessus, 24, 65. ostensiones atque admonitiones persecutionis jam futuræ, 94, 97, 138, 141. per aliorum fidem aliqui, fortasse de suis temporibus id referente S. Petro Alexandrino, assecuti sunt corporis sanitatem, atque etiam a morte resurrectionem, iv. 39, 92.

Misphragmuthosis rex Ægyptius. Sub eo consignatum est, sed perperam fortasse, Deucalionis diluvium, ii. 256, 396.

Missorius (Raymundus) plurima

- opuscula S. Cypriano aliisque abjudicare frustra conatus est, iii. 186.
- Mithras, i. 86.
- Mitiades hæreticus, i. 396, 432.
- Mnevis, et Apis, et Mendesius caper sub rege Ægyptio Choo Dii habitusunt, ii. 248.
- Modus infinitivus subaudito *ἔδοξεν* canonibus solennis, iv. 188.
- μόλις, tandem*, iii. 309, 347.
- ἡ Μοναρχία, τὸ σεμνότατον κήρυγμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ*, iii. 373, 377, 383, 385—387.
- ἡ ἁγία Μόνας*, iii. 374, 377, 382, 395, 397.
- μονομαχίας* et *θηριομαχίας* Latini uno *muneris* vocabulo comprehendunt, i. 359. *μονομαχεῖν* de bestiariis, ibid.
- μόνος εἰσῆρχετο εἰς τὸν ναόν*, i. 208. in ambiguo est, quid valeat *μόνος*, 232.
- Montacutius (Ricardus), episcopus Norwicensis, i. 230.
- Montani hæresis *νέα προφητεία* nominata, i. 140, 451, 454, 455. Ejus vita moresque, 467, 469. Ejus jejunia, 473, 474. Ejus mors, 465. ii. 188. Vid. Cataphrygæ, et Prophetiæ edendæ ratio, et Maximilla, et Xerophagiæ.
- Montfauconius (Bernardus), i. 151. iii. 359, 468.
- Morellius (Jacobus), Præfat. xxxiii. iv. 77, 128.
- Morus (Joannes) episcopus Eliensis. *Catalogus MS.* penes eum *Codicum Vaticanorum*, i. 150.
- Mosis Chorenensis *Historia Armeniaca*, i. 101—104. ii. 503, 504.
- De exodo Mosis, ii. 273—277, 390. cum Inachi temporibus hanc convenire tradiderant Africanus et alii; ducentos circiter annos post Inachum eandem posuit Eusebius, quem secuti sunt chronologi plerique recentiores, 431.
- A Mose annorum numerus usque ad Cyrum regem Persarum, ii. 274, 432.
- Mosis nutrix, ii. 395.
- S. Moses Romanus presbyter, et confessor, qua ratione dicatur excommunicasse Novatianum, ii. 44. iii. 27, 82—84. mortuus est ante ordinationem S. Corneli, 84, 85.
- Moshemius (Joan. Laurentius), i. 35, 127, 130, 237, 326, 338. ii. 17—20. iv. 150, 247. Ejus judicium de Fragmento Incerti Scriptoris *De Canone S. Script.* i. 399. de auctore *Pastoris Hermæ* sententia, 427—429. S. Dionysius Alexandrinus contra illum vindicatus, iii. 400, 401.
- Moylius (Gualterus), iii. 61.
- Mulier coram Domino multorum criminum accusata, i. 14, 39.
- Mundos numero infinitos atomis effici Democritus et Epicurus stæuebant, iv. 394, 412.
- Munerum dies ordinarii et extraordinarii, i. 349.
- Muratorius (Ludov. Ant.). Edidit fragmentum quoddam Alexandro Hierosolymitano episcopo falso adscriptum, ii. 178. Edidit Fragmentum Incerti Auctoris *DE CANONE S. SCRIPT.* quod ipse Caio Romano attribuit, i. 397, 398, 403, 426.
- μουσική* pro *μάθησις*, iv. 411.
- Mysia dicta contermina Phrygiæ, ipsa quoque duplex, sed ita distincta a Mysia in Europa, ii. 185, 201.
- μυστήριον*. Sic vocata resurrectio Christi, ii. 3. item Christi incarnati *ἡ Θεότης*, iii. 309, 346, 496.
- μυθεύεται*, sub involucri mystici sermonis verum latet, ii. 241, 368.
- Mysticæ interpretationis exempla, i. 15, 16, 31, 95, 99, 207. ii. 238, 360. iii. 99, 145, 420, 430, 434, 467, 496. iv. 78.

N.

- Nabuchodonosor, rex Babylonis. Ejus meminit Berosus Babylo-nius, ii. 271. Utrum Cambyzes rex Persarum idem fuerit ac Nabuchodonosor, qui libro *Judith* commemoratur, 288, 464.
- Narcissus Hierosolymorum episcopus. Eum opera aliqua conscripsisse narrat Maximus ad *Dionys. Areop.* quæ visa Eusebio nunquam fuissent; refert Eusebius ipse, Narcissum *rectæ fidei doctrinam scriptis suis proditam nobis*

- reliquisse*, i. 167. ii. 6. Sedit Narcissus in Concilio Cæsariensi, cujus *Epistolæ Synodicæ* nomen suum præfixit, 4—6. Ei et multis clericorum ejus revelatum, adventurum esse S. Alexandrum, qui adjutor Narcissi esse deberet, ii. 161, 162.
- Narratio* de iis quæ contigerunt in Perside, per incarnationem Christi Africano falso attributa, Præfat. xxiv. ii. 502, 503.
- Natalius, seu Natalis, confessor. de eo *Narratio*, ii. 130—132, 145, 148—152.
- Nathan filius Davidis, ii. 229, 230, 232, 237, 333, 340.
- Nazaræ, seu Nazara, et Cochaba vici Judææ, ii. 236.
- Nazaræi, i. 222, 225.
- Nechao Secundus qui rex Ægypti fuit et Pharao Necho iidem esse censentur, ii. 261, 403.
- Necherophes rex Ægypti. Eo regnante Libyes ab Ægyptiis deferunt, ii. 248.
- Nehemiæ liber sub *Esræ* nomine comprehensus, i. 136. ii. 489.
- Nehemias. Ab Artaxerxe Longimano missus, ut ædificaret Hierusalem, ii. 300, 301, 306.
- νεκράς καὶ τοὺς ἡμιθέους*, *Deos ex mortalibus factos, et Semideos*, ii. 246, 380.
- Nemo nihil accepit* a plebejis dictum, iv. 333.
- Neo episcopus Larandensis, ii. 167.
- Neocæsarea, urbs Cappadociæ, iv. 186, 210.
- NEOCÆSARIENSE CONCILIUM, iv. 181—185.
- Neocæsariensium patrum Catalogus, iv. 209, 210.
- νεοφώτιστος*, i. 300. neophyti, 465.
- Imp. Nero, Christianos primus ex imperatoribus calumniatus est, atque vexavit, i. 117, 131. Inter domesticos suos Christianos habuit, 250.
- Nestorius et Nestoriani, iii. 321, 324, 327. Nunquam se defendebant auctoritate Dionysii Alexandrini, iii. 401.
- Newcomius (Gulielmus) archiepiscopus Armachanus, i. 146.
- Newtonus (Isaacus), ii. 458, 486, 490.
- Newtonus (Thomas) episcopus Bristolensis, i. 399. ii. 325.
- Nicænum Concilium. Quid in eo de Hæretico baptismo actum, iii. 211—215. Præf. in Vol. iii. 4. Meletium censura sua notabat culpabatque, iv. 110. eo quod œcumenicum est, canones ejus aliis omnibus in codice ecclesiæ præpositi, 115.
- Nicephori *Opuscula*, MStus in *Catalogo* bibliothecæ Bodl. falso titulo *Historiæ* ejus insignitus, i. 18. mutata interdum est Langi Versio Nicephori a Frontone Ducæo, qui Græca postea edidit, ii. 53.
- A Nicephoro Græco monacho *Catena in Octateuchum* Lipsiæ edita, i. 150. usus est ille Procopii *Commentario MSto*, iv. 79.
- Nicetæ *Catenæ Patrum in Jobum* codices plures MSSi servantur in bibliotheca Bodleiana; ex quibus autem *Catenam* ediderit Patricius Junius, fit conjectura, iv. 448.
- Nicetæ Choniatae *Thesauri Orthodoxi*, cujus quinque tantum libri Latine editi sunt, duo MSSi codices commemorantur, i. 148.
- Nicetius Lugduni episcopus, Gregorii Turonensis avunculus, i. 330.
- Nicolaitarum secta, i. 258.
- Nicolaus I. papa Romanus, ii. 43.
- Nicoll, (Alex.) iv. 177.
- Nicomas Iconii episcopus in Concilio adversus Paulum Antiocheno sedit, iii. 303, 318.
- Nicomedia, urbs Bithyniæ. Scripsit ad Nicomedienses Dionysius Corinthius, i. 177, 182. Passus est Nicomediæ S. Lucianus martyr, iv. 3.
- Nicopolis ad Actiacum sinum condita, ii. 221, 295.
- Nicostratus libertus ordini ecclesiastico adscitus, iii. 16, 31, 34.
- Nilus melle fluxisse undecim dies fingitur, ii. 248.
- Ninus Assyriorum rex, ii. 264, 409. regnavit universæ Asiæ Indis exceptis, 273. quamdiu regnaverit, 430.
- Nitocris regina Ægypti pyramidem tertiam erexit, ii. 251, 388.
- Noe patriarcha, ii. 241—243.
- νοητός*, *spiritualis* vel *mysticus*, ii. 238, 360.

NOETUS hæreticus. CONCILIUM contra eum, ii. 243—248.

Nomina hæreticorum interdum silebant patres, more veterum oratorum, iii. 16, 17, 31, 32.

Nomine, subintellecto Christi, vid. ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος.

νομίζομαι, ii. 234.

Nomus Ægyptius, *præfectura ad oppidum pertinens*, ii. 255, 392.

Notkeri *Martyrologium*, i. 333.

Nott, (Georg. Frid.) i. 403.

Nova Foresta in Anglia, ii. 417.

Novatianus, et Novatiani seu Cathari. Lapsis omnem spem indulgentiæ ecclesiasticæ præcludebant, i. 367. iii. 53. Scripsit in ipsum hæresiarchum et hæresin ejus S. Cornelius, iii. 13. de nominis Novatiani vera scriptura, 14, 32, 33. hominis mores, et schisma ab eo factum, 20—59, 63—73, 77, 81—89. Novatiani in baptismo chrisma non adhibebant, 69. Auctor libri de Trinitate, iii. 54. et libri de cibis Judaicis, 59.

Novatus Afer, schismaticus, iii. 16, 32, 33.

Numeri perfecti, septenarius et denarius, i. 418. iv. 436.

Nundinarius diaconus, actor adversus Sylvanum traditorem, iv. 321—335.

Nuptiæ secundæ, i. 199.

Nuptiæ cum duobus vel fratribus vel sororibus canone punitæ, iv. 181, 189, 270.

O.

Oblas. Sic cognominatus S. Jacobus Minor, i. 209. quid nomine significetur, 233, 234.

Occusus de morte adhibitus, iii. 460.

Ochus rex Persarum. quo anno regni sui Ægyptum receperit, ii. 263, 407.

Octaeteris. in ea trium mensium intercalatio, ii. 302, 306, 486—488.

Octavus dies haud expectari debet in baptismo infantium, iii. 98—101, 144—149.

ὁδε particula ad sermonem sequentem sæpius spectat, ii. 112.

ἡ ὁδὸς *Religio Christiana* dicitur, i. 314, 357.

Oea urbs Africæ, iii. 130, 209.

Œcumenii locus insignis de servis

adversus dominos suos esum sanguinis et corporis Christi malitiose interpretantibus, i. 336.

Offerre simpliciter pro *eucharistiam conficere*, iv. 138.

Officium, hoc est *officarii*, iv. 287, 292, 323.

Ogdoas supramundana, ii. 240. quid significet, 363.

Ogilvie (Car. A. 461.) iv.

Ogygis diluvium Mosis exodo σύγχρονον facit Africanus. Tempora computantur, ii. 272—278, 430, 431.

οἰκειότης, i. 300. quid significet, 338.

οἰκονομία, vox Theologica, ii. 239, 263.

οἶκος, *ecclesiæ domus*, iii. 357. οἶκοι, 426, 432, 495, 506. fortasse *edificia sacra*.

Olympiades. Ante illas in historia Græca nihil accurato tempore positum est, ii. 269, 424. Olympiades, 271, 277. Primam Olympiadem, quam decimam quartam nonnulli appellant, sub Joatham et Achaz regibus Judæorum Æschyloque Atheniensium archonte, posuit Africanus, 285, 286, 455—459. et sub Petubate rege Ægypti, 259, 287.

Olympionicarum Catalogus, quem in Dissertt. suis Agonist. denuo edidit Corsinus, ii. 459, 504.

Olympius episcopus. Is et alter episcopus Eunomius Africam missi in causa Donatistarum, iv. 282.

ὠμνεν ἀληθεύων λέγειν, elegantior fortasse lectio, quam altera ὠμνεν ἀληθεύειν λέγων, i. 440, 445.

Ὁμοῦπνοι, una somnum capientes, Zonaras Comm. ad Petri Al. Can. ix. iv. 60. Confer H. Steph.: Lexic. v. ὕπνος cum deriv.

Ὁμοούσιος. vid. supra sub litera H. ὁμόσε διδάξαντες, i. 186, 191, 192. ὁμόσε ἐχώρουν, 296.

Onesimus. Mittit ad eum Melito Catalogum Librorum Veteris Testamenti, i. 119.

ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος, subaudito τοῦ Χριστοῦ, i. 470. ii. 188, 206. iv. 25, 40, 56.

ἢ ᾧ (fortasse ᾧ τινι) ὀνόματι καλοῦσιν, vel quocumque nomine appellant, iii. 264, 280.

Ω ὦ. Exclamatio ab Interpretibus LXX. adhibita, i. 211, 242.

ὅπερ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ, vertit Valesius, *hunc enim gradum obtinet*, i. 287.

ὁ ὀπισθόδομος, *tabularium*, seu locus in quo tabulae publicae adservabantur, i. 469, 478. Conf. Frontonis *Reliquias* p. 73. ed. Niebuhr. ubi *archivis* lego pro *arcieis*.

ὁψέ. quid in cap. xxviii. *S. Mat.* significet, ii. 226, 240.

S. Optatus apud hæreticos nulla esse sacramenta docet, iii. 212.

Oraria concutere auditores solebant, iii. 306, 339.

Orationis, sive precatationis, definitio, ὁμιλία πρὸς τὸν Θεόν, i. 359.

Orca, vas quoddam, iv. 323.

Ordinationes sacrae commemoratae, iii. 26, 43, 54, 56, 73, 74, 75, 103, 104, 155, 181.

Ordinationes sacrae in alienis paræciis non celebrandae, iv. 92, 94, 103.

Ordinatione sacra solvi minora quidem peccata vulgus censebant, iv. 184, 198.

Per ordinem est ordine, i. 395, 413.

Origenes. S. Ignatii *epistolas* attulit, Præfat. xxvii. xxviii. Dominicæ prædicationis annos plures uno esse confirmat, i. 145. satisfactionem sanguinis Christi pro nobis a Deo accipi docet, 153, 367. de *Commentariis* ejus in *Genesin*, ii. 80. et *Dialogo contra Marcionitas*, 77—84. *Philocalia* ejus, 80—84. Scripsit ad eum, et pro eo, S. Alexander. Hieros. ii. 161, 162. summa amicitia inter eosdem, 166, 174. Responsum ad Africanum de libro *Susannæ* scribit, 221, 312—328. Θεοτόκον S. Mariam appellabat, 332. Ab eo Ambrosius, cum Marcionites prius esset, correctus; cui et Protecteto liber adhuc superstes Origenis de *Martyrio* inscribitur, iii. 3. Ambrosius chartas, sumptus, notarios ministrando, et ne cibum quidem sine lectione sumendo, Origeni magnus ἐργοδιώκτης factus est, 6—9. Scripsit Origeni πανηγυρικὸν εὐχαριστίας S. Gregorius Neocæsariensis, qui etiamnum extat, 254—256. *Epistolam priorem ad Corinthios* olim latisime interpretatus est, iii. 429.

Etsi periculose admodum circa Spiritum Sanctum disseruit, sæpe tamen de eodem Spiritu cum duabus alteris τῆς προσκυνητῆς Τριάδος personis pie locutus est, tum vero τὸ συναϊδίον ejus docuit, 433. voces duriores et vix ferendæ in schola Origeniana de Filio Dei usitatae, 418, 419. Pro eo *Apolo-giam* scripserunt S. PAMPHILUS atque Eusebius, 487—512. Christum animum humanum assumpsisse contra Beryllum docuit, 496. Origenes in urbe Alexandria sæpe vexatus est, gravibusque tormentis subjectus, iv. 54. fugam tempore vexationum licitam esse docet, 61. nonnihil de Heracla atque Origene traditum, quod minus verisimile est, 81. *Epistolam ad Hebræos* tanquam sententiam Pauli referentem admisit, scripsitque in eandem commentarios, i. 421, 422. Ejus laus, iv. 344, 347. Vid. et Mysticæ Interpretationis Exempla, et Præexistentia Animarum, et Resurrectio Corporis.

Pierius *Origenes junior* ob sermonis elegantiam vocabatur, iii. 425.

Orodes, rex Parthorum. Antigonum Hyrcani fratrem copiis suis adjuvat, ii. 292, 468.

De propheta *Osee* Pierii Alexandrini longissimus tractatus, iii. 425, 427.

Osiris. Post hunc Sesostris ab Ægyptiis primo loco habitus est, ii. 254.

ὅσον οὐπω τελειωθσόμενον, jamjam obituro, iv. 102.

Osorcho rex Ægypti, quem vocant Ægyptii *Herculem*, ii. 259.

Ecclesiæ in Osroena provincia sitæ literas scripserunt de servanda pascha non alio die, quam Dominico, ii. 3.

Ostiarum cum exorcistis et lectoribus quinquaginta duo in ecclesia Romana, tempore S. Cornelii, iii. 23.

Ostiensis via. In ea sepultus est S. Paulus, ii. 127, 137.

Ostiensis episcopus, iii. 56.

Othoes rex Ægyptius. Is a satellitibus occisus est, ii. 251, 388.

Ὀυσία et ὑπόστασις et φύσις, voces pro *persona subsistente* adhibitæ,

- iii. 299, 323, 373, 383, 384, 430.
 ὦ οὗτος. (ὦ σύ. Timæi *Lexic. Platonis*), ii. 95.
 Oxlee (Joannes), ii. 355.

P.

- Pachomius, seu Pachumius, episcopus Ægyptius, inter episcopos fuit, qui cum S. PHILEA ad Melitum scripserunt Epist. iv. 91, 103.
 Pacianus allatus, et cum Cornelio conciliatus, iii. 56.
 Pacorus Parthus Herodem M. copiis suis adjuvat, ii. 292, 468.
 Pagi (Antonius), i. 165. ii. 483.
 παῖδες appellati, qui divinam colunt innocentiam, i. 8.
 Palæstina, ii. 3. et alibi. οἱ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ καλουμένη Συρία, ii. 276. Confer Herodot. vii. 39.
 τὴν παλιγγενεσίαν, i. 319.
 Palma, episcopus Amastrianorum, cui quidem ecclesiæ, sicut ceteris Ponticis, quorumvis lapsorum receptionem suadet Dionysius Corinthius, i. 183. Is, quippe qui maximus natu episcoporum Ponti fuit, cum collegis suis de tempore paschæ servandæ literas scripsit, ii. 3.
 Palmerius (Jacobus), ii. 414.
 S. PAMPHILUS MARTYR, ecclesiæ Cæsariensis presbyter, Pierii fortasse discipulus, iii. 426, 430, 432, 495. De *Apologia* ejus pro *Origene*, 487—512. *Liber primus Apologiae* ejus pro *Origene*, *Latine interpretante Ruffino*, iv. 339—392.
 Pandateria insula, i. 250.
 Ἡ πανήγυρις Lugdunensis, celebris ex omni Gallia conventus, i. 313, 355.
 καὶ πάντα τιμώτατε. Subaudito κατὰ, ii. 225, 316. (vel potius, καὶ in κατὰ mutandum est, monente viro cel. in *Actis Lit.* dictis *The Quarterly Review*.)
 πενταετὴς σιωπὴ a Basilide discipulis suis imposita, i. 87.
 PANTÆNUS Alexandrinus. Is, sicut multi alii, totum hexaemeron de Christo et ecclesia interpretabatur, i. 15, 16. libros ejus Eusebius haud memoravit, 168. Ejus paucula quædam, 375—383. Laudat eum in *Epistola ad Origenem* S. Alexander Hieros. ii. 166.
 Papa πάπας, vel πάππας, vox olim episcopis communis, iii. 223, 235, 256, 265, 268, 281. iv. 5, 225. Usque nunc in ecclesia Græca sacerdos *papas* nominatur.
 PAPIAS Hierapolitanus episcopus, i. 3—44, 403, 405.
 S. Paphnutius confessor. Is in concilio Nicæno coactæ abstinentiæ obstitit clericorum, qui conjuges ante ordinationem suam fuerant, iv. 79, 228.
 Papius, vel Papyrius, episcopus Smyrnæ, i. 14, 30.
 Papiscus Alexandrinus, Judæus, cum Jasone Hebræo-Christianus disputavit, quæ quidem Disputatio ab Aristone Pellæo literis mandata est, i. 95, 97, 106—109.
 παράκλητος, *advocatus*, i. 298, 333.
 Paradisus distinguitur a cælo; et in eo loco, qui quidem justis et πνευματοφόροις præparatus est, οἱ μετατεθέντες dicuntur manere auspiciati incorruptelam, i. 10, 15, 55, 66.
 παραίτιον, causa aliis causis conjuncta, i. 34, 35.
 παράπηγμα Censorino *titulus* est, hoc est, tempus certum et definitum in chronologia, ii. 425.
 ἡ παρασκευή, *præparatio sabbati*, dies sic dicta, a Christianis ab antiquo, et ubique, culta, iii. 457, 467, 470. iv. 45, 74.
 παραστήναι, ii. 114.
 ὥς ἂν παρείκη, iv. 396.
 ἡ παρέκστασις, *falsa ecstasis*, ii. 192, 207, 214.
 Parentes pro *cognatis*, ii. 32.
 παρίσταται, *adstruit, defendit*, i. 182, 197.
 παροινῶν, debacchatus, convitiatus, iii. 307.
 Parkerus (Samuel) episcopus Oxoniensis, allatus, i. 244.
 Parr (Samuel), ii. 26. iv. 153, 461.
 Parthia, ii. 243, 370, 371. Parthi se rebus Judaicis immiscebant, 292—294.
 Pascha, et antepaschale jejunium. Controversia de illis Laodiceæ et aliis locis, i. 115, 120, 127, 128. vesperâ diei civilis 13 mensis Ni-

- san coenam, non pascham legalem, a Christo celebratam fuisse, multi opinabantur, 160, 168, 169. Controversia de observatione ejus, quam Asiani quarta decima luna, perinde ac Judæi, celebrabant, 198. ii. 3—73, 297. quota hora jejunium antepaschale solvendum sit, iii. 223, 224, 228, 229, 237, 244, 245. v. Agni Paschalis.
- Passio Tarachi, Probi, et Andronici*, allata, i. 344, 348, 349, 350.
- Pastor Hermæ. vid. Hermas.
- Pastoris titulus, sive ecclesia titularis, Romæ exstitit, i. 430.
- Pastorum regum Ægyptiorum, qui Phœnices peregrini erant, tres Dynastiæ, ii. 255, 256. iidem fuisse atque Israelitæ, haud Manethoni, si Africano quidem, videbantur, 391.
- S. Patermuthius, ob fidem Christi flammis absumptus, iii. 495.
- Patmos, Insula, i. 284.
- Patres ecclesiæ Præf. xiv—xix.
- Patriarcha, sic vertit Rufinus τὸν ἐθνάρχην Judæorum ab Origene commemoratum, iv. 360.
- Patripassiani, Noeti discipuli, iv. 246.
- Patrum *Epistolæ Canonice* haud ante sæc. decimum septimum Græce editæ, iv. 54. in eorum Scriptis codicibus ῥήσεις S. Scripturæ sæpius omittuntur, 70.
- Paula proficiens a Roma Bethlehem cubicula Philippi evangelistæ et filiarum ejus Cæsareæ vidit, ii. 25.
- Pauliani hæretici, iii. 310, 311. raro Sapientiam, seu Verbum Dei nomine *Filii Dei* appellabant, 350. integram baptismi formulam servabant, iii. 213.
- S. Paulinus. Plebs Barcinonensis postulavit, ut ille presbyter fieret, iii. 75.
- Paulinus laicus ab episcopo Iconiensis rogatus, ut ad populum conciones haberet, ii. 167.
- Paulinus, is, aut Rufinus, Clementis *Recognitiones* Latine vertit, i. 229.
- S. Paulus apostolus perinde ac Petrus, postquam Corinthios docuerat, in Italiam profectus martyrium passus est sub Nerone, i. 180, 190—194. Romæ capite truncatus, iv. 32. fortasse eum haud tetigit ulla reprehensione Hegesippus, i. 219, 281, 282. Fortasse Victor episcopus Romanus in epistola sua de sepulchris Petri et Pauli mentionem fecerat, sicut postea fecit Caius presbyter, ii. 20. sepulchra eorum nota esse ait Chrysostomus, 21. de Paulo tanquam conjugem habente scribit S. Clemens Alenandrinus, 24. Paulus, utpote qui ad gentes erat missus, nec nomen suum, nec *apostoli* vocabulum, præposuit *Epistolæ ad Hebræos*, 385—387. sepultus in via Ostiensi, 127, 136, 137. iv. 87. nonnulli epistolas ejus calumniabantur, iii. 400. ad 7 ecclesias scribit, 459, 478. *laudabitur evangelium, apostolusque, pro divinis oraculis*, 443. Lucas comes ejus, i. 394, 406. ejus profectio ad Hispaniam, 395, 414, 415. tredecim ejus Epistolarum nomina commemorantur, 395, 396, 417. Constat certissimæ originis esse Pauli epistolas, 418. Ei falso attributas esse duas alias epistolas, 396, 418. 419. *Actus Pauli*, 426. Confer S. Petrus.
- S. Pauli *Epistola ad Romanos*, allata ab auditore discipulorum Christi, i. 52.
- Epistola prior ad Corinthios*, producta esse videtur a Presbyteris Apostolorum discipulis, i. 11, 41, 52. Origenes, et Dionysius Alexandrinus, et Pierius, alique eam latissime interpretati sunt, iii. 429, 432.
- Epistola ad Colossenses*, et fortasse posterior illa *ad Corinthios*, epistolæ sunt catholicæ, seu ad plures una ecclesia missæ, i. 197.
- Epistola ad Hebræos* allata a PRINNYTO Cnossi in Creta episcopo, i. 184, 199. attributa Paulo a Presbytero, quem attulerat S. Clemens Alex. Sed eodem Clemente auctore Hebraico sermone scripta, et a Luca Græce versa, 385—387. negabat Caius Romanus Pauli esse illam: eademque Hieronymi temporibus apud Latinos neque Pauli esse, neque canonica habebatur; etsi suscepta fuisset semper

- a Græcis, tanquam si Pauli fuerit. Ab Irenæo atque Hippolyto ea illi abjudicata est, ii. 125, 126, 128, 141. i. 398. Producta a sex illis episcopis in *Epistola* sua ad *Paulum Samos*. iii. 298, 299. et a Theognosto Alexandrino, 410. a S. Petro itidem Alexandrino, iv. 35. Cum reliquis Pauli epistolis ab Anonymo Scriptore *de Canone* non recensetur, i. 396, 417, 419. Qui scriptores ipsam aut Pauli esse tradiderint, aut saltem inter Canonicas Scripturas, receperint, 421, 422.
- Epistola* ad Laodicenses et Alexandrinos, i. 396, 418.
- Pauli Acta, i. 415.
- Basilicæ S. Pauli Romæ valvæ æneæ scalpro incisæ, i. 376.
- Paulus episcopus Cirtensis, iv. 323.
- Paulus Samosatensis, Antiochenus episcopus. Artemonis hæresim renovare aggressus est, ii. 141. iii. 287, 355, 356. iv. 367. adversum eum Malchion ejusdem ecclesiæ presbyter excipientibus notariis disputavit, iii. 287, 288. *Epistolam* ad eum mittunt sex episcopi, 289—299. Fragmenta *Disputationis* ejus cum *Malchione*, 300—302, 324—331. Mores ejus, et hæresis, in *Epistola Synodica* depinguntur, 304—313, 331—359. De Concilio adversus Paulum celebrato, 317—320. Falsitas epistolæ quæ fertur S. Dionysii Alex. ad Paulum, 335. ab ecclesia sua exturbatus, 356—358. Haud favebat ei S. Dionysius Alex. 380.
- Paulus senex S. Petri Alexandrini discipulus, iv. 32.
- Pearsonius (Joannes) Cestriensis episcopus, Præfat. xiv. xxvii. i. 39. Crucis partem quandam descripsit, 169. vocem *φυτεύσαντες* tuetur et exponit, 191, 230. de phrasi *ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ* agit, 235. voces *διαδοχὴν ἐποιησάμην* tuetur et exponit, 269—272, 336, 466. ii. 65. vetustiores solito fecit Montanistas, 211, 332. Eusebium haud omisisse τὸν δεύτερον Cainan non recte censebat, ii. 373. Georgium Syncellum emendat atque exponit, 460, 461. Novatianum, cum inter Catechumenos jam esset, exorcizatum fuisse censuit, iii. 66, 133.
- Peccatum originis. De eo S. Cypriani locus insignis, iii. 100. quinam auctores veteres adjici possint illis vindicibus hujus dogmatis, quos produxit Vossius, 149. recens natorum vagitus huc detorquet quispian, ibid.
- Pedaliū titulus *Libri Canonum* a Græcis nuper adornati et editi, Præf. vol. iv. iii. 234.
- Pella oppidum Syriæ post excisam a Tito Hierosolymam sedes episcopatus Hieros. i. 101.
- Peloponnesiacum bellum. Vid. Aspasie.
- Pentecoste. *septem septimanæ, quibus pentecoste concluditur*, iii. 459. *Pravam institutionem emendari placuit juxta auctoritatem Scripturarum, ut cuncti diem Pentecostes post Pascha celebremus, non quadragesimam, nisi quinquagesimam*, iv. 267.
- Pepuza, Phrygiæ oppidum, quod, simul et Tymium, Hierusalem appellabant Cataphryges, i. 467, 471, 475.
- Περάται. Hebræi ita dicti, quod cum Abrahamo trajecerunt Euphratem, ii. 244, 375.
- περὶ circiter, iii. 243.
- περιδρασσόμενοι τῆς ἐντεῦθεν ἀναλύσεως, arripientes mortem, iv. 37, 65.
- περιοδεῦται, seu ἑξάρχου, an iidem atque presbyteri ἐπιχωρίου, iv. 205. Conf. Circumeuntes.
- περιοχθέντες, adstricti, iv. 116, 134.
- περιχυθεῖς, iii. 66.
- Perizonius (Jacobus) de Dynastiis Ægyptiis exposuit, ii. 378. Mosis atque Inachi synchronismo patrocinatus est, 431, 434, 435.
- περπερευσάμενοι, iv. 36, 64.
- S. Perpetua martyr, Præfat. xxii. i. 358, 360, 455.
- Persea planta, iv. 399.
- Persici imperii anni, ii. 271, 301, 305, 309, 426, 471, 482, 501.
- Persecutoribus qui sese offerebant, culpanfur ab ecclesiæ patribus, iv. 32, 61.
- Quid circa personam eorum *observari debeat*, iii. 18, 41. διαχαράξαντες ἐπιστολὴν εἰς πρόσωπον Διονυσίου, iii. 332.

Persona tertia pro secunda honoris causa adhibita, ii. 175.

Petavius (Dionysius) allatus, ii. 60, 488, 489.

Petitus (Samuel) allat. ii. 54, 55.

S. Petrus apostolus, i. 8. Is postquam Corinthiis evangelium prædicaverat, inque Italiam profectus verbum Dei illic quoque docuerat, Romæ crucifixus est sub Nerone, 180, 193, 194. iv. 34. prolem habuisse traditur a Clemente Alexandrino, 88. sepultus in Vaticano, ii. 127, 137. iv. 304. ὁ πρόκριτος τῶν ἀποστόλων, iv. 34, 41, 42, 62. *Passio Petri*, i. 395. quid ea significetur, 414, 415. Confer S. Marcus evangelista, et S. Paulus Apostolus.

S. Petri *Epistola prior*, producta ἀπολόξει a Papiā, i. 14, 40. et, ut videtur, ab Irenæano Presbytero, 51. A Polycarpi et Papiæ usque temporibus a patribus ecclesiæ allata, et ἐν ταῖς ὁμολογουμέναις Scripturis ab Origene atque Eusebio posita, sed propter aliquam causam incompertam apud Auctorem *De Canone S. Scripturarum*, omissa, 400, 424, 425, 487.

Prædicatio Petri, opus pseudepigraphum, i. 100, 484.

Evangelium, quod sub nomine Petri ferebatur. De eo scripsit S. Serapio ad Rhosensem Ciliciæ ecclesiam, quæ in hæresin Doctarum lectione ejus diverterat, i. 449, 452, 453, 461, 462.

Petri *Apocalypsis*. ab Auctore quidem *De Canone S. Scripturarum* recepta, sed, referente ipso, ab aliis improbata, i. 396, 400, 425. Clemens Alex. illa est usus; et in quibusdam ecclesiis Palæstinæ singulis annis semel legebatur; ab hæreticorum quidem labe immunis, sed tamen nimis ludicra continens, quam ut vel minimam venerationem habeat, i. 426, 427.

Petri *Acta*, i. 415.

Una ecclesia a Christo Domino super Petrum origine unitatis et ratione fundata, iii. 111, 176.

S. PETRUS Alexandrinus episcopus, et martyr. Præfat. xxiv. i. 104. iii. 446. iv. 21, 22. Ejus Canones et alia Fragmenta, 23—51. quo anno

passus fuerit, 52. ob sævientem persecutionem fugit, 61, 92. de interpretatione ejus *Act. Apost.* xvii. 9. 68. Consentit lectioni receptæ *Luc.* xxiii. 48. 77. Quæ extant Fragmenta in *Chronico Alexandrino* inque *Conciliorum* tomo v. ex *Mystagogia* Petri desumpta, atque in Anastasii Sinaitæ *Hodego*, ea omnia a S. Petro abjudicandasunt, 80, 81. *magniepiscopi ac patris nostri Petri honorem, ex quo cuncti pendemus*, 92. Meletianorum baptismum respuebat, 110.

S. Petri *Alex. Canonum Versio Syriaca*, Codex MS. bibliothecæ Mediceæ, nunc quidem in Catalogo non memoratus, iv. 53. Conf. p. 143. (Neque hic liber in *Catalogo* extat bibliothecæ Regiæ Parisinæ, in quam multi olim codices bibliothecæ Mediceæ translati sunt.)

Petubates, rex Ægyptius. Vide Olympiades.

Phacee regis Israelis anni, ii. 284. 454.

Phacesiæ regis Israelis anni, ii. 284, 454.

φαγολοῖδοροι, iv. 347.

φάκτον τινός, iv. 172.

Phalec, sic vocatus, quod ejus ætate *divisa est terra*, ii. 244, 373.

φανητιῶντες, nobilitatem ostentantes, ii. 235.

Pharao. οὕτω Αἰγύπτιοι τοὺς βασιλεῖς ἐρμηνεύουσι, ii. 265.

Pharisæi secta Judæorum, i. 207, 222. cum scribis Jacobum Justum adorti sunt, 210, 211.

Phasaelus frater Herodis M. interfectus est in pugna, ii. 292, 468.

Phasmantarii, hæretici, i. 461.

S. PHILEAS episcopus Thmuitarum, et martyr. Is cum Philoromo martyrium subiit, postquam judex eos cohortatus erat, ut sui ipsorum misererentur, et uxoribus ac liberis suis consulerent, iv. 85, 95. Fragmenta ejus, et *Epistola* quam scripsit nomine episcoporum Ægypti ad Meletium, 87—94, 97, 102, 105.

Philemon Romanus, iii. 216.

Philenus archon Atheniensium imperatore Elagabalo, ii. 287.

φιλεριστήσαντες, ii. 41.

φιλιούται et φιλοῦται, utrumque scribitur, ii. 345.

S. Philippus apostolus, i. 8, 12, 33. mortem obiit, atque sepultus est Hierapoli, ii. 13, 25, 26, 127.

S. Philippi filiae. Ab his miraculorum duorum narrationem accepit Papias, i. 19, 33, 40. ex his duae Hierapoli dormierunt, altera Ephesi requievit, ii. 13, 14.

Utrum Philippum diaconum et evangelistam veteres confuderint cum Philippo apostolo, ii. 24—26. Filiae Philippi prophetissae, 192. vid. Paula.

Philippus Gortyniorum episcopus. Laudatur a Dionysio episcopo Corinthi, i. 182. Ejus liber *Contra Marcionem* ab Eusebio laudatus, 197.

Philippus Sidetes, saeculi quinti scriptor. Is affertur in Fragmento, quod e codice MS. Bodl. 142. edidit Hen. Dodwellus in Appendice ad *Dissertt. in Irenaeum*, p. 488. i. 382. iii. 407, 408.

Philistionis *minus*, ii. 226, 319. (Alteram vero lectionem Φιλιστίων ὁ μῖμος recte fortasse praefert vir cel. in Libb. Recensu dicto *The Quarterly Review*. Quod me oblitum esse nunc doleo.)

Philo Judaeus, sicut alii, mystica ratione contemplatus est ea, quae scripta sunt de paradiso, i. 15.

Philochorus historicus, rerum Atticarum scriptor, ii. 272, 275, 428.

S. Philogonius Antiochenus episcopus, iv. 128.

οἱ φιλομαθεῖς, *studiosi literarum*, i. 13.

τοὺς τῆς τοιαύτης φιλονεικίας ἐργάτας, *talis pertinaciae et constantiae cultores*, de Christianis exponere oportet, i. 116, 128, 129.

Philoponus (Joannes) *De mundi creatione*, ii. 485.

S. Philoromus, rationalis summarum Aegypti, et martyr, qui simul cum S. Philea passus est, iv. 95.

ἡ γὰρ καθ' ἡμᾶς φιλοσοφία, *religio Christiana*, i. 116. Ita, cum munia presbyteri detrectabat olire Novatianus tempore persecutionis, dixit se ἐτέρας εἶναι φιλοσοφίας ἐραστὴν, iii. 25.

φιλοζωία, iii. 25.

Philumena, virgo daemoniaca, cujus *Phaneroseis* Apelles scripsit, i. 438, 442.

Phioeps rex Aegyptius, cum sex annos natus regnare coepisset, annis centum vixit, ii. 251.

Phlegon imperii Persici initium, ut alii, Olympiadis 55. anno primo assignabat, ii. 271, 426. Verba illa de solis in plenilunio defectu Phlegonti videntur adscita, 298, 477—480.

Phoenices. Isti de numero trium myriadum annorum ab orbe condito garriebant, ii. 245. In Aegypto regnabant, 255, 256. Conf. Pastorum regum Aegypti.

Phoroneus Inachi filius, Argivorum rex secundus. Ejus σύγχρονοι, ii. 272, 274, 430.

Photiniana haeresis. Sapientiam seu Verbum Dei nomine *Filii Dei* rarius appellabat, ii. 350. Decreta contra Paulum Samos. atque Photinum collegerunt Semi-Ariani, 360.

Photius, i. 167, 171. ii. 142—144. Ejus *Erotemata* nuper primum edidit Fr. Fontanus Florentiae, iii. 61.

φύσις pro ὑπόστασις. vid. Οὐσία.

φυντεύειν. phrasis Scripturaria, i. 191.

Picturae curam adhibuit Tosorthrus rex Aegyptius, ii. 249, 385.

Picturas in ecclesia esse non debere, iv. 266.

Picus rex in Italia, idem atque Jupiter, ii. 264, 409, 410.

PIERIUS Alexandrinae ecclesiae presbyter. Ei attribuant nonnulli fragmenta Apollinarij Hierapolitani de paschate, i. 167. De Pierii Scriptis, iii. 429—435. S. Pamphili martyris magister, 495.

Acta Pilati S. Luciani temporibus ficta, iv. 6, 13.

Pinianus Albinae filius populo postulante factus presbyter, iii. 75.

τὰς ἐντολὰς παρὰ τοῦ Κυρίου τῇ πίστει δεδομένας, i. 8, 18.

PINYTUS Cretensis, Cnossiae urbis episcopus. Responsum dedit Dionysio Corinthio valde elegans, i. 177, 178, 183, 184, 200, 201.

πίστις, i. 19.

Pius, misericors, benignus; ubique, Pietas, clementia, iii. 97, 99, 94.

Pius Romanus episcopus. Discrepant auctores de successione ejus, i. 206. ii. 40. Πίον accentu acuto in prima syllaba, quæ brevis est, 62. Hermæ fratri ejus liber *Pastor* dictus attribuitur, iv. 396. Confer Hermæ liber *Pastor*.

Pius ii. Papa, iii. 188.

Placette (Joannes) allatus, iii. 215.

Platonem summum dialogorum artificem imitari solet S. Methodius, ii. 114. Unum quid esse τὸ πᾶν censebat Plato, iv. 393.

Εὐαν δὲ τὴν ἐκκλησίαν εἶναι πλατύ-τερον κατεσκεύασε, *pluribus argumentatus est*, iii. 496. τὴν πλατύτητα τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας, *amplitudinem vocabuli patris*, 395.

In plaustro centum ligna vulgo numerabantur, iv. 397.

Pleiades, iv. 400.

τὴν ἀξίόπιστον πλεονεξίαν ἡμφιέσμενος, *speciosa et arrogans ambitio* πλεονεξία exponitur, sed nonnulli aliter interpretantur, i. 468, 477.

Pœnitentes. Receptionem eorum ad communionem ecclesiæ jubet Dionysius Corinthius, i. 183, 198. De pœnitentium habitu gestuque disserunt Tertullianus et Beveregius, ii. 152. Augmentum, vel remissio, pœnarum episcopis remissa, iii. 230, 247. v. Episcopi. Antequam ad pœnitentiam ecclesiasticam admittebantur, extra ecclesiam flentes consistebant, 276. diversi ordines pœnitentium commemorantur, 263, 264. iv. 137, 226. iii. 279—283. quid sit plena pœnitentia, 135. Mos fuit, ut absolverentur peccatores pœnitentia completa, 136, 137. Pœnitentes ad pœnitentiæ stationem per manus impositionem admissi, et postea eodem modo restituti, seu absoluti, 195. S. Petri Alexandrini *Canones de Pœnitentia*, iv. 23—45. Nihil obstante venia, quæ a confessoribus concessa fuerat, adjuncta fuit ab eodem Petro. pœnitentia semestris, 28, 57. Duo ordines non erant, judice Salmasio, in ecclesia catechumenorum nominibus *genusflectentium* et *audientium* distincti, 192.

Clerici Pœnitentes. Pœnitentia com-

pleta reddebatur iis communio Christiana, sed laica, ita ut laici in ecclesia remanerent, iii. 23, 45. 142, 152. iv. 63, 66, 110.

ποδοκάκη. *Lignum, cippus, compedes*, v. *Labbei Gloss.* iv. 101.

Pœnitentiarius in Ecclesia constitutus, iii. 137.

ποικίλη. λογική καὶ ποικίλη, *erudita atque artibus exculta*, ii. 264, 411.

πολιτεία, *recta vivendi ratio, abstinentia*, i. 120, 137, 438, 441. τὸν ἐν ἀγίῳ πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον, *qui Spiritu Sancto afflatus cuncta gessit. ἐν ἀγίῳ πνεύματι πολιτευσαμένη, Spiritu Sancto afflata*, ii. 14, 26, 31. πολιτευόμενοι seu πολιτευταί, *Decuriones magistratus*, i. 442.

πολιτείαί, iii. 24. iv. 85.

Polemo historicus. Commemoratus liber primus *Hellenicorum* ejus, in quo extabat locus insignis de Mosis exodo, ii. 275.

Julius Pollux. Ejus *Chronicon*, in quo Polycratis verba laudantur, nuper editum, ii. 22, 26, et alibi.

Polybius aliiue initium Persici imperii Olymp. 55. anno primo assignabant, ii. 271, 426.

Polybus. sic dictus est apud Homerum *Thuoris* rex Ægypti, quo regnante captum est Ilium, ii. 257, 399.

S. Polycarpus, Smyrnæorum episcopus. Ejus volumina non vertit S. Hieronymus, i. 4. Ejus amicus Papias, 10, 17. Ejus auditor S. Irenæus, qui discebat ab eo, quæ acceperat de Christo Domino ab αὐτόπταις. 21. In *Epist.* sua S. Scripturam affert, 21. Contigit ejus martyrion Imp. Marco Aurelio Antonino, 126. Pothinum Lugdunensem episcopum in illam Galliæ regionem misit, 329. in Asia sepultus est, ii. 14. annos saltem octoginta et sex natus pro Christo passus est, 34, 66, 67. Papius ei successit, 30. Romam venit Aniceti temporibus, quocum super quæstione de observatione τῆς τεσσαρεσκαδεκάτης haud rixatus est. Multos ibi ab hæresi correxit, hoc confirmato, ab apostolis accepisse se, quæ et ecclesia tradat, 40, 68, 69. cum

- S. Joannē aliisque præterea apostolis τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην observabat, 41, 71. *Responsiones* ei adscriptæ, i. 411.
- POLYCRATES, Ephesiorum episcopus. Fragmentum *Epistola Synodica*, quam scripsit adversus Victorem episcopum Romanum super quæstione paschatis, in qua docet se apostoli Joannis et veterum auctoritatem sequi. Ejus orthodoxiam ex scriptis, quæ ad se pervenerant, prædicat Eusebius, i. 357. ii. 11—36. Concertatio postea pacata est Irenæi operâ, utrisque partibus in sua regula perseverantibus, 44, 69, 70.
- Julianus Pomerius. Ejus liber *Contra Judæos* allatus, ii. 483.
- Pompeius M. Ad eum missus Antipater Herodis pater ab Hyrcano summo Judæorum pontifice, ii. 235, 345.
- Pontacus Arnaldus, ii. 439—499.
- Pontia Insula, i. 250.
- S. Ponticus, martyr Lugdunensis. S. Blandinæ fortasse frater, ut Valesius posuit in Indice, i. 315, 316.
- Pontus. Ad Ponti ecclesias scripsit Dionysius Corinthius, i. 177, 182, 196, 198. Ponticus lupus Marcion appellatur ob Pontum patriam, 438, 443. (Conf. ii. 189. ubi queritur Maximilla, δῖόκομαι ὡς λύκος ἐκ προβάτων.) Culpat quosdam S. Gregorius Neocæsariensis, ἐπιλαθόμενος ὅτι ἦσαν Ποντικοὶ καὶ Χριστιανοί. iii. 263.
- πόρειαν στείλασθαι, ii. 307.
- τὸν ποταμὸν ὡς πορφύραν διατρέχοντα, *fluvium tanquam purpuram percurrentem*, ii. 266, 414.
- Porphyrius. Is objecerat in *Danielis librum* etymologias in *Susannæ historia* repertas, illas magis Græco sermoni convenire quam Hebræo; cui responsum est, *Susannæ Belisque ac Draconis fabulas* non contineri in Canone Hebræo, ii. 320, 326. Superasse numero ceteros homines iis temporibus Christianos, testatum reliquit, iv. 13. (A Porphyrio in libro de Oraculorum philosophia οἱ κρατοῦντες dicti Christiani fuerant, monente hoc Valesio ad Euseb. *Hist. Eccl.* iv. 7.)
- Porsonus (Ricardus), iv. 13.
- Potestas, ἐξουσία, fere de majoribus judiciis dicitur, i. 331. Ita ab Æliano proconsule quæerunt, *De his qui ad potestatem vestram instruendam venerunt, quid jubet potestas tua?* iv. 294.
- S. Pothinus Lugdunensis episcopus, martyr. Nonagenario major ad tribunal adductus est; cum vero innumeris plagis a populo affectus esset, post biduum in carcere animam exhalavit, i. 291, 306, 307, 344. missus Lugdunum a S. Polycarpo Smyrnæ in Asia episcopo, 330.
- Potitus. Vid. Basilicus.
- Potterus (Joannes) archiepiscopus Cantuariensis productus, ii. 176.
- Prædestinati liber. qualis, iv. 248. iii. 506, 510.
- Præexistentia animarum, dogma Origeni adscriptum, iii. 430, 497, 498. Conf. iv. 380—383.
- Præmiorum futurorum diversitas, i. 10, 11.
- Præsides. Vox generalem habet significationem, perinde ac Græca ἡγέμονες, i. 332.
- Nomine (auctoris) in codice non prætitulatur, iv. 346.
- Prætorii. Ex legatis Cæsaris alii *Consulares*, alii *Prætorii*, i. 227. οἱ ἐν πράγμασιν ὄντες, litigantes, iii. 305.
- De Prato (Hieronymus). Dissert. ejus producta *De Chronicis libris duobus Eusebii*, ii. 365, 373, 384, 456.
- Praxeas aliique hæretici, a Victorino Petavionensi et Zephyrino Romano episcopo, et Tertulliano, aliisque, superati sunt, i. 289, 290. iii. 454.
- Presbyteri pro apostolis ipsis positi, i. 7, 8, 18, 23. Conf. p. 3.
- PRESBYTERI, Apostolorum Discipuli, allati, i. 9, 10, 11, 31, 40, 55—57. Quadratus apostolorum discipulus, 73.
- PRESBYTER a S. Clemente Alexandrino allatus. Rationes affert, cur S. Paulus in *Epistola ad Hebræos* eorum apostolum se minime inscripserit, i. 385—387.
- Presbyteris usitatus quam diaconis commissum est ab episcopo jus

- sacras habendi conciones, ii. 175. iv. 134.
- Presbyteri. Recusabat Novatianus impertire fratribus in persecutione ὅσα θέμις καὶ ὅσα δυνατόν πρεσβυτέρῳ, iii. 25. presbyteri apud Ægyptios consignabant baptizatos, si præsens non fuerit episcopus, 69. corpus et sanguinem offerre, et populo tradere, semper presbyteris ex officio, diaconis autem tanquam ministris eadem tradere ex concessu, fas erat, 77—79. presbyteri non ordinabantur sine consensu cleri et populi, 74, 75. a minore clero distincti, 77. iv. 268. οἱ ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου nominati, 302. Cum Origenes sine venia episcopi sui, contra quam oportebat, presbyter factus esset, sacerdotio pulsus est, iii. 494. lapsi presbyteri, quamvis renovato certamine vicissent, honorem quidem sedis retinebant, non tamen amplius sacris officiis fungebantur, iv. 115. Presbyteris in nuptiis bigami convivari prohibitum, 183, 194—196, 230. Presbyteri, si uxorem duxerint, ab ordine pellendi, si fornicati fuerint, vel adulterium patraverint, a communione ecclesiæ, 181. nulli fortasse sacerdotes, aut etiam diaconi, nisi diaconi de hac re prius cavissent, proditi sunt memoriarum, qui post ordinationem uxores sibi conjunxerint, 189. Confer 228, 229. Presbyterum ante tricesimum ætatis annum ordinari prohibebant Concilia Neocæsariense et Generale illud Trullanum, et multa alia, 184, 199, 200, 231—236.
- Presbyteri civitatis, iv. 121, 185.
- Presbyteri ruris. Diversi a chorepiscopis, iv. 185, 201—204. non omnes περιοδεύται, 205.
- Presbyterium, iii. 18, 41.
- Prideaux (Hunfredus) allatus, ii. 344, 464, 487, 490.
- Priestleius (Josephus), i. 146.
- Primus. Corinthii episcopus. Visit eum Hegesippus, iter faciens ad Romam, i. 217.
- Primus Schismaticus, iii. 16.
- Prisca seu Priscilla. vid. Maximilla.
- Priscillianistæ hæretici, iv. 158.
- διδασκαλεῖον προβαλλόμενοι, i. 439.
- Pro posse, iii. 444.
- Proclus, Latinis Proculus, Montanista, ii. 20, 25. Caius presbyter disputationem contra eum insignem habuit, 125, 127, 128, 135, 140.
- Proclus philosophus de precatione elegantissime disserit ex Porphyrio, i. 359.
- Proclus episcopus in Concilio Antiocheno adversum Paulum Samosatenum coacto. Ejus nomen utrique Epistolæ præfixum, iii. 289, 303.
- προσδιεσταλμένα, i. 453, 462.
- Cujus conditionis es? Victor dixit, Professor sum Romanarum litterarum, grammaticus Latinus, iv. 321.
- Prometheus, ii. 276, 278, 437. tempus ejus, 279, 440.
- Propagatio per orbem Romanum Christianismi, res ultra humanas vires posita, iv. 356—358.
- προφάσει χάριτος, ii. 134.
- Prophetæ Antinoi, i. 218. Summum Sacerdotem nomine prophetæ appellabant Ægyptii, 277.
- Prophetiæ edendæ novam rationem modumque Montanistæ fovebant, ii. 192, 199, 207, 208, 215. atque inde veri prophetæ, qui quieto ac tranquillo animo prædicerent futura, facilius distinguebantur a falsis.
- πρὸς ἀγαθοῦ, bono publico, in rem vestram, i. 117. πρὸς βίαν pro βιαίως vel μετὰ βίας, et πρὸς ἀνάγκην pro ἀναγκαίως, iv. 116, 117, 135.
- Προσηλύτοι Judæorum, ii. 236, 349.
- προσκεῖσθαι, adscitum esse, veris ac germanis scriptis adjectum, ii. 228, 327, 328.
- Prosper Aquitanus. Ejus Chronicon Integrum allatum, ii. 366, 494.
- προσφορά et προσφέρειν, eucharistia, et eucharistiam conficere, offerre, iv. 118, 137, 202, 310.
- Protocetus, presbyter Cæsariensis. Huic et Ambrosio liber Origenis de Martyrio missus, iii. 3, 4.
- Proverbiorum liber σοφία, et ἡ σοφὴ βίβλος, et πανάρετος σοφία, dicebatur, i. 120, 135, 218, 277. iv. 444.
- Psalmi, seu odæ, ipsis initiis Christianismi in laudem Christi com-

positi, *θεολογούντες* et Divinitatem ei tribuentes, ii. 129, 130, 145, 146. iii. 307. Prohibitum est psalmos privatorum hominum in ecclesiam introduci, 341.

Psammecharites, rex Ægypti. Eum devicit Cambyses Persa, ii. 261, 404.

Psammetchus, sæpius quam alius quivis rex Ægyptius ab Herodoto commemoratur, ii. 260, 403.

Pseudo-Abdiæ, et Pseudo-Crotonis, *Historiæ Apostolicæ*, ii. 503.

τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, iv. 87.

Psychici. Ita catholicos vocabant non tantum Montani, sed et Valentiniani, discipuli, Clemente Alexandrino teste, i. 140.

τὸ περὺριον τοῦ ναοῦ, *circuitio in parte altiore templi*, i. 210, 239.

Ptolemæus Philadelphus rex Ægypti Aristeum cubicularium bibliothecæ suæ præposuit, quem ad Eleazarum ob traducendam in aliam linguam Scripturam sacram legatum misit, iii. 443.

Ptolemæi Philometoris anni, ii. 290, 466.

Ptolemæus, sacerdos Mendesius, res Ægyptiacas scripsit, ii. 276, 436.

οὐ πύρομαι, *non perterrefactus sum*, ii. 15. (vox Paulina.)

πρωχούς, iv. 185.

Publicari, hoc est, *publice legi*, δημοσιεύεσθαι, i. 396, 430.

S. Publius Athenarum episcopus. Huic ob Christi fidem martyrio coronato successit QUADRATUS, i. 182, 196.

Tres Pueri et Daniel, iii. 107, 163. Qua captivitate Judæ, priori an posteriori, isti homines abducti sint, ii. 288, 464.

Purpurius Limatensis episcopus, traditor. Excerpta epistolarum ejus ad suos, iv. 325, 326. Inter alia probatur, pecuniam accepisse eum, una cum aliis episcopis, ut Victor quidam presbyter fieret, 331—334.

Putative, iv. 248.

Pyramides Ægyptiacæ. Illæ apud Cochomen, ii. 247, 382. maxima e tribus illis Memphiticis, 249, 385. tertia Memphitica, 251.

Q.

Quadragesima, quid significet, ii. 52,

53. diversis modis observata, 52, 54, 55. Tres quotannis quadragesimæ Montanistarum, i. 473.

QUADRATUS, Apostolorum discipulus, Atheniensis, ut videtur, episcopus. Obtulit Imp. Hadriano librum pro religione Christiana compositum, i. 71, 74, 182, 196. Fragmentum ejus insigne de Christi miraculis agens, 75—81. prophetica gratia donatus, ii. 192, 216.

Quercus Mambre. Vid. Terebinthus.

Quesnelius (Paschalius), iv. 75.

Quia pro quod sæpissime in vet. Latinis Interpp. iv. 251. Ita et quoniam pro quod, 352. et in *Bibliis Sacris Vulgatæ Interp.*

Quiniones, *pentateuchi*. Obtulit codices duo, et *quiniones* quatuor, iv. 324.

Quintilla una de Montani prophetissis, i. 458.

R.

Rabanus Maurus, archiepiscopus Moguntinus. Ejus liber *De Chorepiscopis* allatus, iv. 144, 149. locus insignis, 205.

ῥαδιουργεῖν, *prave interpretari*, ii. 152.

Rebaptizatio hæreticorum et schismaticorum, Præfat. vol. iii. Trium Carthaginiensia super ea re Concilia, et Adnotationes in eadem, iii. 108—217. iv. 110, 281, 306, 308. *falso et invidioso verbo impugnant veritatem ut rebaptizare nos dicant; quando ecclesia hæreticos non rebaptizet, sed baptizet*, iii. 124.

Auctor opusculi de *Baptismo Hæreticorum*, iii. 67, 183, 196.

Regnum Christi. vide Millennium.

Renaudotius (Eusebius), iii. 235. Versionem Syriacam memorabat Concilii Carthag. III. 143. et Canonum S. Petri Alex. 185. iv. 53.

Renovellatæ, iv. 282.

Restitutus episcopus Londinensis, sedit in Concilio Arelatensi I. iv. 296, 313.

Resurrectio corporis. quid de ea senserit Origenes, iii. 501. iv. 376—378. quid Rufinus, iv. 340.

Resurrectionis dies festus, i. 137. iii. 474.

Resurrectionis Christi hora incerta,

ii. 47. iii. 223, 237—239. conf. 427. de duplici itinere mulierum ad sepulchrum, iii. 240.

Reticius Augustodinensis episcopus, sedit in Conciliis Romano et Arelatensi, iv. 279, 280, 303, 312.

Unus ex filiis Rhecab, i. 211, 243.

Rhenanus (Beatus) *Σύνοψιν* quandam profert, *Evangelicæ Historiæ*, ii. 54. productus, iii. 342—344.

Rhenferdus (Jacobus), i. 223, 224. *ῥηφοκίνδυνοι ἄνθρωποι*, iii. 376.

Rhodanus fluvius, i. 319, 327.

RHODON Asianus, Tatiani discipulus, Romæ eruditus, edidit inter alia *adversus Marcionem opus*. Fragmenta, et Annotationes in ea, i. 437—446. Ei minus recte attribuit *Opus Anonymi contra Cataphrygas* S. Hieronymus, i. 466. ii. 195, 196, 213.

Rhosensis, vel Rhossensis, apud Ciliciam ecclesia. Scripsit ad eam S. Serapio, i. 449, 459.

Richardsonus (Joannes) allatus, i. 166. ii. 355, 356.

Richerius (Edmundus) allatus, iii. 87, 157. iv. 128.

RIGALTIIUS (Nicolaus). a Valesio correctus, ii. 208. Primus edidit *Anonymi opus de hæreticis non rebaptizandis*, iii. 67. Sæpissime allatus in Annot. ad *Carthaginiensia Concilia*.

Ritus quidam ecclesiæ et consuetudines, iii. 24, 26, 58, 81, 119, 175, 178, 213, 520. iv. 264, 268.

Romana ecclesia. Ad eam scripsit Dionysius Corinthius, i. 177, 179—181, 185, 188. Ejus liberalitas et munificentia in pauperes, 179, 186, 187. ab apostolis Petro et Paulo instituta, 180, 190, 191. orthodoxiam ejus ceterarumque ecclesiarum testatur Hegesippus, qui successionem episcoporum Rom. composuit, 217, 268—273. Fratres Gallicani ad Eleutherum Romanum episcopum aliosque scribunt literas de novis prophetiis, 288, 370. Non cessit vel Poly-crates, aut ceteri Asiæ episcopi, in re paschatis minis Victoris Romani episcopi, ii. 16, 35, 43. Si revera Victor eos a communione sua removit, haud tamen diuturnum fuit dissidium; sed utra-

que pars, ut Anatolius testatus est, in sua regula perseverans pacem colebat, 43, 44, 70, 71. Victorem tertium decimum a Petro fuisse Romæ episcopum dicit *Parvi Labyrinthi* auctor, 129. Caio Romana episcopo effatum adscriptum, 158. Relatio causæ Pauli Samosatani ad Italiæ Romanæque urbis episcopos ab Imp. Aureliano facta, vel potius relatio S. Athanasii ad Julium Romanum, in augmentum pontificiæ auctoritatis cessit, iii. 356—358. ecclesia urbis Romæ, ut aliæ, catholica ecclesia appellatur; et quo sensu, exponitur, iii. 19, 42, 43, 44, 59. Concilium Romanum duobus episcopis successores constituit, 23. S. Cornelii temporibus presbyteros 46 habebat ecclesia Romana, 7 diaconos, totidem subdiaconos, acoluthos 42. exorcistas et lectores cum infirmis et egentibus plures quam 1500. 23, 60—63. Ex substitutione alicujus episcopi in Marciani Arelatensis locum apparet, curam aliquam Arelatensium ad Romanum episcopum pertinuisse, 87. Basilidis præsulis Hispanici, simul et alterius episcopi Martialis, depositio, posthabita Basilidis ad communionem Romanæ ecclesiæ admissione, ab Africana ecclesia comprobatur, 105, 108, 157. Firmiliani Cappadocis adducitur *Epistola ad Stephanum Romanum*, in qua jus excommunicationis ad Romanam potissimum sedem pertinere denegatur, 188. Placet patribus Concilii Arelatensis I. in *Epistola ad Sylvestrum Romanum*, qui majores ut aiunt, *dioceses tenet*, per eum potissimum scita sua omnibus nota fieri, iv. 305. Confer S. Petrus Apost.

ROMANUM CONCILIUM I. adversus Donatistas, iv. 275—285.

Romanorum consules 725 a Regifugio usque ad annum tertium Imp. Elagabali, ii. 287. Romanæ monarchiæ anno 14. contigit regni Ægyptiaci finis, 295, 472. a condita monarchia Romana usque ad

- Christi resurrectionem anni circiter 74. 309. Conf. 500.
- Routh, (Petrus) iii. 351.
- Rufinus presbyter Aquileiensis. Clementis *Recognitiones* vel Rufinus, vel Paulinus, Latine vertit, i. 229. sine causa forsitan a Valesio reprehensus, 333, 334. Anatolii Laodicensi *Canonem Paschalem* Latine interpretatus est, ii. 32. Agitur de fide ejus in interpretanda S. Pamphili M. *Pro Origene Apologia*, iii. 500—504. Ejus *Præfatio* ad librum primum ejusd. operis a se Latine versum, iv. 339—341.
- Ruinartus (Theodoric.), Præf. xxii. i. 232, 326.
- S.
- Sabbaco Æthiops, rex Ægypti, Bocchorim regem in captivitatem abductum combussit vivum, ii. 260, 401.
- Sabbatum, abrogatum, i. 137. iii. 457, 458, 472—475.
- σαβῆκ, *planta*, i. 124, 152.
- Sabellius, hæreticus, dogma ejus, 361. Eum oppugnarunt duo illi Dionysii, iii. 373—379, 385, 400, 454. iv. 81.
- Sabinus episcopus Hispanicus in locum Basilidis libellatici substitutus, iii. 105, 157.
- Saccarelli Hist. Eccl. iii. 61.
- Sacerdotes Ægyptii apud Platonem, ii. 245, 377.
- Sacerdotum, qui exauctorari deberent, non valere preces, iii. 103, 151, 152.
- Sacia, vel Saccæa, ii. 293, 469.
- Sacramentum baptismi pretio dato nontribuendum, iv. 268.
- Omnia divinæ gratiæ sacramenta*, iii. 111, 112, 117, 176, 178.
- Sacrificia Deo celebrare, vel offerre, iii. 95, 103, 106. iv. 138.
- Sadducæi Judæorum hæresis, i. 207, 222, 226.
- S. Sagaris episcopus Laodiceæ, martyr, i. 115. Imp. Marci Aur. temporibus videtur passus esse, 126, 127. Laodiceæ sepultus, ii. 14, 30, 483.
- Saites nomus et rex Ægyptius, ii. 255, 392.
- Salarium, σαλάριον menstruum episcopi Theodotianorum, ii. 131, 149. salaria suis præbebat Montanus, i. 467. ii. 207.
- Saltem, iv. 348.
- Salmasius (Claudius), Præfat. xv. *Superpositionem* exponit, iii. 41, 245. iv. 138, 147, 155. negat duos ordines fuisse catechumenorum, 192.
- Samaritæ hæretici, i. 207, 222, 226.
- Samuel propheta. Ejus anni, ii. 274, 283, 449—453.
- Sancta et Sancta Sanctorum, i. 232.
- Sanctus diaconus Viennensis, martyr, i. 300. martyrium ejus, 300—304, 310, 339.
- Non mentior in sanguine meo*, iv. 293. flamma extinguere non poterit sine *sanguine spiritali*, h. e. sine quorundam aut depositione, aut excommunicatione, 326. Conf. Const. Apost. ii. 42.
- Sanguinis esus apud veteres Christianos prohibitus, i. 304, 343.
- Sanguis de Filio Dei interpretatus, i. 170, 171.
- Sapientiæ Salomonis* liber, sic appellatus a Clemente Alexandrino aliisque, i. 136, 243, 278. a Dionysio Alex. allatus, iv. 404, 453. amicis Salomonis tributus, i. 396, 425.
- Sardes, urbs Lydiæ, i. 113. ibi sepultus Melito, ii. 14.
- Sarra uxor Abrahami, ii. 265, 267.
- Satisfactio mortis Christi, i. 153, 367. iii. 53.
- Saturniliani hæretici, i. 216, 267.
- Saturus, acolythus, iii. 28.
- Saul rex Israelis. Ejus anni, ii. 283, 451, 458.
- SCALIGER (Josephus), Præfat. xv. xxii. xxxvii, xxxix. a Valesio reprehensus, i. 239—243, 250. de paschæ tempore omnino convenisse Asiaticos cum Judæis ait, ii. 60. Quid in *Collectaneis* suis *Eusebianis* circa Africanum apud Syncellum fragmenta præstiterit, ii. 357, 358, 378, 380. Ostendit, Africanum in chronologia sua, uno intervalllo ad aliquem certum historiæ exoticæ titulum relato, tam antecedentium quam consequentium veritatem eruisse, 424—426. de duplici ejus divisione *Chronici Africanei* agitur, 455.

id in duas partes olim divisum fuisse censebat; quod quidem ac plurima alia de eodem opere a Scaligero divinata firmat Armeniaca Eusebiani Chronici interpretatio nunc edita, ii. 455. Vid. et cl. Maii de hac re testimonium, 504. nonnulla Africano ἀμαρτύρως adscripsit, 504. Sæpissime allatus in Notis ad Africanum.

Scemiophris regina Ægypti, ii. 254. Schaeferus (Godofr. Hen.), i. 185.

Schisma, magnum delictum, iii. 88, 114. *Schisma hæresis* formula insolentior, i. 395, 415.

Schottus (Andreas), Præf. xxi.

Schurzfleisch (H. L.), ii. 403, 440, 455.

Episcoporum Scoticæ ecclesiæ consecrationes, iii. 74.

Scotorum consuetudo, ii. 33.

Scripturæ appellatæ Dominicæ, i. 181. Scripta apostolica, perinde ac si a Christo profecta, suscipienda, 452. nihil doceri fas est, quod in evangelica doctrina non continetur, ii. 183, 198. τὸ εὐαγγέλιον πάντως ἀληθεύει, 237. cælitus inspiratæ et Divinæ, i. 396, ii. 133, 134, 135. iii. 292. iv. 87, 91, 243. solent indigni memoria in eis omitti, ii. 296. non dissentire inter se, i. 411, 412. iii. 225. *sancta et adorabilia Scripturarum verba*, iii. 123. Scripturarum exemplaria, quæ fuerunt Asclepiadis, Theodoti, Hermophili, Apollinidis, ii. 133, 134. Illa Adamantii sive Origenis, et Pierii, iii. 427. Epistolæ Paulinæ regula fidei habitæ, i. 418. αἱ ἀντιλεγόμεναι Scripturæ plerisque ab initio cognitæ, 424. Non posse adjici prophetarum aut apostolorum libris, i. 396, 432. ii. 198.

S. Scripturæ loca aliquot allata.

GENESIS.

Cap. Vers.	Vol. Pag.
i.	i. 15.
i. 1.	i. 95, 97—100.
i. 3.	iii. 469.
iii. 7.	iv. 50, 78.
vi. 1, 2.	ii. 241, 367.
vi. 3, 4.	ii. 242.
viii. 3, 4.	ii. 243, 370.

Cap. Vers.	Vol. Pag.
xiv. 10.	ii. 413, 414.
xviii. 1.	iii. 293.
xix. 24.	iii. 294.
xxii. 9, 12—14.	i. 122—124. iii. 294.
xxxi. 11, 12, 13.	iii. 295.
xxxii. 30.	iii. 295.
xliv. 11.	iv. 78.

EXODUS.

iii. 2, 4, 16.	iii. 296.
iv. 1.	iii. 296.
xii. 19.	ii. 349, 350.
xxxiii. 17, 18, 19.	ii. 296.
xxxiv. 5, 6.	iii. 297.

DEUTERON.

xxxiii. 16.	iii. 296.
-------------	-----------

JUDICES.

viii. fin. ix. 1.	ii. 280, 441.
-------------------	---------------

I REGUM.

xix. 13, 16.	i. 274.
--------------	---------

2 REGUM.

xviii. 18.	i. 246.
------------	---------

4 REGUM.

xv. 23.	ii. 454.
---------	----------

I PARALIPOM.

xxiii. 3.	iv. 231, 234.
-----------	---------------

2 PARALIPOM.

xxxvi. 3.	ii. 261, 403.
ibid. 22.	ii. 426, 482.

JOB.

additament. τῶν ο'.	ii. 23.
---------------------	---------

PSALMI.

xix. 4.	i. 378.
xliv. 1.	iii. 459.
cxxxviii. 16.	iv. 397, 426, 427.

PROVERBIA.

viii. 22.	iii. 376, 419.
-----------	----------------

ESAIAS.

iii. 10.	i. 242.
xi. 6.	i. 10.
l. 6.	i. 382.
lxiv. 4.	i. 219.

DANIEL.

viii. 13.	ii. 305, 306, 492.
-----------	--------------------

Cap. Vers.	Vol. Pag.
ix. 25.	ii. 299.
ix. 27.	ii. 305, 306, 492.

TOBIT.

ii. 8.	ii. 322.
--------	----------

SUSANNA.

—50—59.	ii. 226.
---------	----------

S. MATTHÆUS.

ii. 11.	iv. 43.
iv. 10.	iv. 55.
vi. 3.	i. 149.
vii. 22.	iv. 358.
x. 2.	iv. 62.
xii. 3.	iii. 458, 474.
xviii. 18.	iii. 94, 136.
xxii. 2, 3, 4, 9.	iv. 194.
xxiii. 35.	iv. 43, 71.
xxiv. 37.	iv. 390.
xxvii. 5.	i. 27. ii. 188.
xxviii. 1.	iii. 225, 239.

S. MARCUS.

xvi. 18.	i. 12.
xvi. 2.	iii. 224—228.

S. LUCAS.

iii. 3.	iv. 234—236.
iii. 23, 24.	ii. 234, 338, 342.
	343.
xviii. 8.	iv. 390.
xxiii. 32.	ii. 186, 204. iv.
	117.
xxiv. 1.	iii. 224—228.

S. JOANNES.

i. 1.	iii. 477.
i. 14.	iv. 232.
iii. 30.	ii. 154.
iv. 48.	i. 138.
viii. 3.	i. 39.
xiv. 2.	i. 11.
xvi. 12, 13.	iii. 410.
xx. 1, 2.	iii. 224—228.
xxi. 18, 19.	i. 194.
xxi. ult.	iv. 344, 409.

ACTA APOST.

i. 15.	iii. 155.
i. 18.	i. 27, 28.
v. 41.	iv. 56.
vi. 5.	iii. 61. iv. 185,
	207—109.
x. 48.	iii. 112, 180.
xii. 19.	iv. 42, 70.
xiv. 23.	i. 409.

Cap. Vers.	Vol. Pag.
xvii. 9.	iv. 40, 68.
xx. 28.	i. 148.
xxi. 9.	ii. 25.

AD ROMANOS.

i. 17.	i. 18.
ix. 5.	iii. 292, 322.
xi. 26.	iv. 447.
xii. 8.	iv. 206.
xiii. 12.	iii. 181.

I AD CORINTHIOS.

ii. 9.	i. 219, 280, 281.
v. 4.	iii. 210.
vii. 7.	iii. 429.
xi. 29.	iv. 136.
xiii. 4.	iv. 36, 64.
xiii. 8, 11.	ii. 193, 199, 217.
xiv. 24, 25.	ii. 186, 187.
xv. 12. et seq.	ii. 230, 334.
xv. 27, 28.	i. 11.
xv. 29.	iv. 237.
xvi. 3.	iii. 24, 63.
xvi. 15.	ii. 32.

AD GALATAS.

i. 19.	i. 230.
--------	---------

AD EPHESIOS.

ii. 14, 15.	iii. 457, 471.
iv. 11, 12, 13.	ii. 217.
v. 9.	iii. 259, 272.
v. 32.	iii. 496, 507.

AD PHILIPPENSES.

ii. 6.	i. 320, 364. iv. 87.
ii. 7.	iii. 298.

AD COLOSSENSSES.

ii. 14, 16.	iii. 457.
-------------	-----------

I AD TIMOTHEUM.

iii. 16.	iii. 346.
iv. 1—5.	iv. 158.
iv. 14.	iv. 224.

2 AD TIMOTHEUM.

iv. 6.	i. 194.
iv. 18.	ii. 146.

AD TITUM.

ii. 13.	ii. 151.
---------	----------

AD HEBRÆOS.

v. 2.	iii. 389.
v. ult.	i. 137, 138.
vi. 4.	iii. 410, 416.

Cap. Vers. Vol. Pag.
vi. 4. et seq. i. 346.
ix. 25. i. 232.

S. JACOBI.

v. 6. i. 244.

1 S. PETRI.

iii. 7. iii. 231.

v. 13. i. 34.

2 S. PETRI.

i. 1. ii. 151.

finis Epist. ii. 151.

1 S. JOANNIS.

ii. 19. i. 258.

v. 8. i. 171, 487.

3 S. JOANNIS.

7. iv. 56.

S. JUDÆ.

4. ii. 147, 335.

6, 7. ii. 241.

19. i. 258.

APOCALYPSIS S. JOANNIS.

i. 13. iv. 23.

ii. 6, 15. i. 258.

iv. 6, 7. iii. 467.

xii. 11. i. 368.

Scrupulositas, vox vix Latina, iv. 93, 102.

Secretum, locus interior prætorii, cancellis munitus, iii. 306, 339.

Sectari passive adhibitum, iv. 347.

Secundum quod eos, &c. iii. 95.

Secundum vitiose scriptum pro *secum*, i. 394. iv. 288.

Secundus Tigrisitanus episcopus, a Donatistarum partibus, iv. 321, 335.

Sedecias rex Judæ. Ab ejus anno primo septuaginta captivitatis annos numerabat Africanus, ii. 288.

Sedes ferrea, suppositis prunis ardentibus, i. 310, 315. *τήραν* nominata, 316, 360.

σεῖν, concutere, calumniari, ii. 305, 336.

Sem patriarcha, ii. 244, 263, 372.

Semeïgar judex Israelis, ii. 281, 444.

Semempsis rex, sub quo maxima pestis Ægyptum invasit, ii. 247.

Semiramis Assyriorum regina. Rhea

dicta, ii. 264. propter Euphratis inundationem aggeres construxit, 274, 430.

Senlerus (Jo. Salomo), i. 137, 140, 265, 291. iv. 323.

Seniores non clerici, iv. 325, 327.

Septem ecclesiæ apud Paulum, et Joannem, i. 394, 395, 415—418. iii. 459, 478.

Septenario numero vitam suam humanam consummat Christus, auctore S. Victorino, iii. 460. i. 417.

Septuaginta Interpretes, i. 106.

Eorum auctoritas secundum Rufinum, ii. 313. Hexapla Origenis, 314, 315. discrepant inter se τῶν ο'. exemplaria in annis Mathusalæ, 365, 500. et in *Genes.* vi. 2, 367.

An *Secundum Cainan* semper habuerint LXX interpretes, 373.

Codici Chisiano *Danielis* conveniunt verba, 305, 411, 492. S.

Dionysii Alex. lectiones, iv. 453.

S. Gregorii Neocæs. lectio, iii. 153, 164, 171, 192, 194, 274. exemplaria Luciana, iv. 3, 8. S. Petri Alex. lectt. iv. 56, 57, 426.

Sepulchra profana, iii. 192, 244.

Circa sepulturam cura Christianorum, i. 318, 362, 363.

Seraphim mystica ratione interpretati sunt Origenes et S. Victorinus, iii. 434, 461.

S. SERAPIO Antiochenus episcopus.

Ejusdem Opera non omnia fortasse ab Eusebio visa, i. 147, 167.

Fragmenta ejus, et Annotationes in illa, 449—462. ei Asclepiades successit, ii. 168.

S. Serapio Alexandrinus, martyr, iii. 426.

Serenus Grannius, seu Serenius Granianus, legatus, scripsit ad Imp. Hadrianum pro Christianis, i. 72.

Servi cum consensu dominorum ad ordines ecclesiasticos adsciti, iii. 34.

Servilius Paulus, proconsul Asiæ, i. 115, 126.

Sesochris rex Ægypti, altus cubitis quinque, latus tribus, ii. 248.

Sesostris rex Ægypti, Asiæ aliarumque regionum debellator, ii. 253, 390.

Seth patriarcha, ii. 240. filii ejus *fili Dei* vocati, 241, 367.

- Sethroïtes nōmus Ægyptius, ii. 255.
 Severus Antiochensis, hæreticus, i. 145. Opus ejus *De Concordantia Evangelist.* iii. 240.
 Imp. Severus fortasse legatus fuit provinciæ Lugdunensis tempore persecutionis, i. 332. In imperatoris hujus vexatione Christianorum Asclepiades magnam gloriam retulit, ii. 168, 169. et Leonidas Origenis pater martyrii coronam accepit, iii. 493.
 Sextus Empiricus emendatus, ii. 153.
 Sharpius (Jacobus) Sanctandriensis archiepiscopus, iii. 74.
 Shawius (Thomas), ii. 413, 414.
 Sicyonium regnum, et regum series, ii. 281—283, 444—448. Constituebat Africanus Abrahami ortum ferme annos 190 ante illud imperium, 438.
 Sidonius confessor, cum Maximo et Urbano et Celerino item confessoribus, relicto Novatiano ad ecclesiam revertit, iii. 17—20, 41, 52.
 Sigillatorii et sigillaritii anuli. Vid. De anulorum *signatoriorum* usu.
 Silas propheta, qui in *Actibus Apost.* commemoratur, ii. 192.
 S. Simon apostolus, i. 19, 279—281.
 Simon hæresiarcha, et Simoniani. ortus Simon ab hæresibus Judæorum, i. 215, 224, 256—259, 262—265.
 Simplices et idiotæ, ii. 60.
 Siricius papa Romanus, iv. 229.
 Sixtus, seu Xystus I. Romanus episcopus, ii. 40, 63, 64.
 Sixtus, seu Xystus II. Romanus episcopus. Ei successit Dionysius, iii. 317. *bonus et pacificus sacerdos*, 215.
 Smithus (Thomas). De hymnis disseruit et Matutino et Vespertino, ii. 146. DE VESPERTINO HYMNO, iii. 516, 517.
 Smyrna, urbs Asiæ. In ea sepulti SS. Polycarpus et Thræseas, ii. 14, 29.
 Socrates historicus. Præf. xxxv. Is de paschali aliisque ritibus optime exposuit, ii. 71.
 Sodoma, ii. 265, 415.
 Non solis eclipsim esse tenebras, quæ patiente Christo immissæ sint, docet Africanus, ii. 297, 298.
 Solon, ii. 245, 404.
 Σωμάτων, i. 315.
 Libri *Sophonie* fragmentum, i. 106.
 Sorores adoptivæ, συνείσακτοι, iii. 308, 342—344. iv. 124, 164—166, 225, 264.
 Sortes seu κλήροι athletarum, i. 349.
 C. Sosius una cum Herode adversus Antigonum armis decertavit, ii. 293, 470.
 Σώτῃρα, *pretia custodiæ bonorum*, iii. 264.
 Sotas Anchiali episcopus dæmonium Priscillæ ejicere a Montanistis prohibitus, i. 452, 457, 458, 483.
 Soter Romanus episcopus. Ad eum Romanosque responsum misit Dionysius Corinthius, i. 177, 179, 186. sanctorum et corpora et animos pascebat, 179, 186, 187. Romanorum ad Corinthios epistolas duas commemorat Dionysius, 180, 188. Aniceto successisse Soterem tradit Hege-sippus, 206, 217. itidem Eusebius, ii. 40. Σωτήριχος nomine appellatur, cum in codice MSto Norfolc. *Historiarum* Eusebii, tum a Syncello, Nicephoro CPol. Eutychioque, i. 273. Ei successit Eleutherus, 290. Non conatus est Quartadecimanos communionē ecclesiastica privare, ii. 64.
 Sozomenus historicus. Ejus error, i. 33. alius quidam error, ii. 72. locus insignis, iii. 363.
Spania pro *Hispania*, i. 395.
 Sparti, *sati* homines, ii. 276, 436.
 Spathæ, virgæ e citro seu malo punica, iv. 98.
 SPIRITUS SANCTUS. ita dictus a Celso aliisque Christus, i. 109. de Patre in 1 *Joan.* vii. 8. a Facundo Hermianensi vocabulum *Spiritus* expositum, 170. *aquæ* nomine Spiritum S. significari, nonnulli putabant, ibid. *paracletus* in evangelio dicitur, id est *advocatus*, 333. cum Patre et Filio in jurisjurandi formula conjunctus, 457. in *δοξολογία* cum Patre et Filio conjunctus, ii. 308. iii. 399, 515. de Latinorum addi-

tamento ad *Joan.* ii. 6. iii. 118, 193. ἐμφιλοχωρεῖν δὲ τῷ Θεῷ, καὶ ἐνδιατᾶσθαι δεῖ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, 374. ἀλλὰ πεπιστευκέναι εἰς Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, 377. *Spiritum non aliunde puto, quam a Patre per Filium*, ait Tertullianus, 386. similiter Dionysius Alex. 395. Spiritum Sanctum gloria inferiore esse Patre et Filio, affirmabat Pierius Alexandrinus, 430 — 434. Theognostus ait, non propter excellentiam Spiritus S. præ Filio citra veniam esse blasphemiam in Spiritum, 410. Etsi docebat Theognostus Spiritus Sancti existentiam, more tamen Origenis etiam in hac re nugando delirasse dicitur, 413. sed doctrinam de Patre, et Filio, et Spiritu S. *semina sancta dicit Origenes*, 416. S. Lucianus martyr Spiritum S. Dei ipsius esse Spiritum, ostendit, iv. 5. Patre coeternum Spiritum S. esse docet Origenes, 353, 355. Sponsis volentibus restitui debent desponsatæ puellæ, quæ raptæ fuerant, iv. 121, 143. σπουδῇ, studium, beneficentia, iv. 206. Stanti in evangelio plebi, iii. 54. Statio, religiosus conventus in ecclesiis cum abstinencia minus diuturna junctus, iii. 47, 456, 457, 467, 470. Status medius. Vide Paradisus. στήλαι, cippi, tituli, i. 246. Conf. S. Ignat. ad *Magnesianos*, §. 6. S. Stephanus, diaconus, i. 321. Stephanus Gobarus auctor apud Photium. Hegesippum attulerat, i. 219, 281, 282. et Athanasium, iii. 420. Stephanus Romanus episcopus. Ei obrepit Basilides libellaticus, sed frustra, iii. 105, 156. Ad eum epistola Concilii Carthag. Sexti, deque alia ad eum Cypriani, 142, 194. de eo S. Cypriani verba, 177. eorum duntaxat, qui in nomine Jesu Christi baptizati erant, baptismum Stephanus recepit, 183. a Firmiliano graviter reprehensus, 188. Utrum Stephanus, et qui

stabant ab eo, censuerint oportere hæreticos, qui ad ecclesiam haud ante pertinuisent, per ritum *confirmationis* collato in illos Spiritu S. ad communionem admitti, 179, 195, 196. A Stephano excommunicatos fuisse Asiaticos verisimile est; etsi nullum inter Cyprianum et Stephanum schisma secutum esse tradit Augustinus, 215. consuetudini veteri patrocinnatus est Stephanus, sed nimis acriter, 216.

Steuartii (Petri) *Syntagma insignium Auctorum Theolog.* i. 51.

στοιχεῖα, lumina, ii. 13, 21.

Stoicis τὸ πᾶν unum quiddam esse, atque aptum ex sese, videbatur, iv. 394.

Stoschius (Everardus). *Fragmentum quidem de Canone S. Scripturæ* Caio Romano abjudicat, illud tamen omnino antiquissimum esse censet, i. 398, 399. productus, 415, 416, 418.

στρατιῶται, officiales, seu apparitores *judicum*, i. 339.

Stratonis Turrin, Samariæ navale, instauravit, et *Cæsaream* vocavit, Herodes, ii. 5, 296, 475.

STROTHIUS (Frider.), Præf. xxxii. — xxxv. et passim in vol. i. et ii.

Struyesius (Joannes) testimonium de arcæ reliquiis a montis Ararat incola quodam acceptum in *Itinerario* suo reposuit, ii. 371.

Stupratores puerorum, iv. 272. Conf. 160.

Subdiaconi. In ecclesia Romana septem, iii. 23, 61. ὑπηρέται dicti, iv. 184, 199, 264.

Subscriptiones patrum conciliis subiectæ, iii. 17, 41, 116, 186. nomen subscriptiones, iv. 128, 129.

Succussor, iii. 36.

τοῖς ἱεροῖς μαθήμασι συγκεκροτημένον, iv. 3.

Suicerus (Joannes Caspar), i. 354. iv. 162, et alibi.

συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν, ii. 39, 53. 54.

συνανεπάημεν τῷ ὀρθῷ λόγῳ, i. 217.

συνείσακτοι. iii. 308, 342. iv. 124, 165.

συνεξεταζόμενός μοι, ii. 166, 173.

συνημμένον et διεξυγμένον. Quid sint, ii. 132, 153.

γαμικὸν συνίσταῖν ἐαντῷ συνοικείσιον,
iv. 142.

συντακτικοὶ λόγοι, *valedictoriae orationes*, iii. 508.

σύνταξις Χριστιανῆ, i. 311.

Superpositio, Græce ὑπέρθεσις, genus jejunii strictissimum, ii. 46. agitur de eo sæpenumero inde usque ad pag. 60. iii. 229, 244, 245, 456, 457, 467, 470. iv. 264.

Suphis rex Ægypti. Is pyramidem omnium maximam erexit, quam Cheopi attribuit Herodotus, ii. 249. de eo plura, 250, 385, 386.

Susannæ liber. Controversia de eo inter Africanum atque Origenem, ii. 221—228, 312—328.

σύστασις. quid sit, iii. 281.

Manners-Sutton (Carolus) archiepiscopus Cantuariensis. Is Lambethanæ bibliothecæ a se multis codicibus scriptis locupletatæ catalogum edendum curavit, iv. 156. alia addita est codd. aliquot recensio a cl. Maitland viro erudito et sagaci archiepiscopi, qui nunc est, auspiciis evulgata.

Von Swieten (Baro de) Cæsareæ bibliothecæ præfectus. Ejus beneficio nonnulla auctorum ecclesiasticorum fragmenta mecum communicata sunt, ii. 329, 480.

Sylburgii (Frid.) *bibliotheca Palatina Catalogus MS.* ii. 330.

Sylvanus episcopus in Africa. Eum traditorem fuisse GESTA apud Zenophilum probant, iv. 320—325.

Sylvester papa Romanus. EPISTOLA ad eum Concilii Arelatensis I. iv. 303—307.

Symboli Apostolici articuli quidam, iii. 109, 171. iv. 243.

SYMBOLUM, quod in *Actis Ephesini Concilii* extat, iii. 365—367.

S. Symeon, qui apud *S. Lucam* cap. ii. commemoratur. Extat fabula de eo in *Supplemento Evang. Veritatis*, i. 283.

S. Symeon, Cleophæ filius, episcopus Hierosolymorum, i. 16, 250, 255, 279—281. regnante Trajano post multa tormenta cruci affixus, cum natus esset annos 120., 78, 207, 214, 215, 221, 226, 227. Eum pro S. Jacobo Minore orasse tradit Epiphanius, cum lapidibus

cæderetur Jacobus, 243, 244. post Symeonem in Jacobi locum suffectum Thebutes res novas molitus est, 257. diversus a Simone apostolo, 279, 280.

Symeon patriarcha, ii. 296, 475.

Symeonis Logothetæ FRAGMENTUM, ii. 263—265. An totum *Chronicum* ejus typis excusum fuerit, 408.

Symmachus Romæ prius diaconus episcopus constitutus est, iii. 61.

Symphorosæ et septem Filiorum ejus *Passio* Africano male attributa, ii. 502.

Syneres hæreticus. Is tria principia, seu naturas, constituit, i. 439, 444.

Synnadæ, urbs Phrygiæ, ii. 167, 177.

Synodicus Libellus, i. 173, 378. iv. 369.

Synopsis τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας MSta, cum alibi, tum in bibliotheca Bodleiana, extat, ii. 54.

Syri. Reges sic nominantur, qui cum regibus Canaan pugnabant, ii. 265. ἐν τῇ Παλαιστίνῃ καλουμένην Συρίᾳ, 276, 293, 403. Syrus quidam, a quo *Syria* nomen, 279. Vid. Chaldæorum linguam.

Syrus et Hebræus interpres, i. 124, 152, 277.

σφραγίζειν, *manum imponere* in ritu confirmationis, iii. 68—72.

T.

τάβλαι, i. 471.

Talmudistæ, ii. 339. Talmud. 356.

Targum Hierosolymitanum, i. 100.

Tarsi pro Tarsus, iii. 304, 305.

Tatiana. Ei atque Ambrosio librum suum *De Oratione* mittit Origenes, iii. 8.

Tatianus. Contra hæreticos aliquos scripsit, i. 162. Rhodonis magister, 437, 440, 441. libros *Quæstionum super S. Scriptura* scripsit, 440. In libris ejus *θεολογεῖται* Christus, ii. 129. de Tatiani radice creverunt Montanistæ, i. 474.

τῶν ἐν τέλει τῆς ἡγεμονίας εἶχετο (Augustus), *procerum civitatis gubernationem capessivit*, ii. 291.

τὸ τέλειον, *ipsa eucharistia*, iv. 117, 118, 137. et sæpe alibi. οἱ τελειούμενοι, *Christiani magis perfecti et peritiores*, iii. 416. τέλειοι, i. 281.

- Telesphorus Romanus episcopus, ii. 40.
 Tellerus allatus, ii. 23.
 Templa duo Augusto erexit Herodes M. ii. 296
 Tenebræ, dum Christus crucifixus est, divinitus immissæ, ii. 297, 298, 477—480. iv. 7.
 Tenisonus (Thomas) archiepiscopus Cantuariensis allatus, i. 30. sed potius Hen. Whartonus, referente cl. Maitlando.
 Terebinthus patriarcharum, ii. 268, 418—421.
 Tertullianus. Librum scripsit *de spe fidelium*, in quo mille annorum regnum docebat, i. 4. Sæpe antiquiores imitatus est, 98. Libros septem scripsit *de ecstasi*, 114, 465, 466. ii. 203. non anthropomorphista, i. 143, 145, 146, 150. efficax redditum esse sacrum lavacrum docet per passionem Christi, 153, 163, 257, 367, 381. nullitatem baptismi hæreticorum tuetur, iii. 168, 211. Trinitatem vocem adhibet, 201. Filium Dei de substantia Patris deducit, 386. Locus eximius libelli ejus *De Oratione*, a Muratorio primum editus, 519. plus ingenii in Tertulliano atque eruditionis quam iudicii, iv. 69. *Epistolam ad Hebræos* S. Barnabæ adscribit, i. 421. Locus *Carmenis contra Marcionem* emendatus, 427.
 Testamentum Novum. Ejus Latini interpretes primis fidei temporibus complures, i. 39. de ejus Canone aliquid, 40. libros sacros nonnulli corrumpebant, 181, 194. cura S. Serapionis de Canone, 452, 459. completi numero Veteris Novique Testamenti scriptores, i. 396.
 Testamentum Vetus. Vid. τὰ τῆς παλαιάς Διαθήκης, et Test. Nov. τεθεοποιήται, iii. 298.
 Tethmosis. Vid. Amosis.
 Tetras, quamobrem cultu religioso observata hæc dies, iii. 456, 461. iv. 45, 74.
 Thaddeus apostolus, seu *Lebbæus*, aliter dictus *Judas*, i. 16. ii. 26.
 Thallus. Ejus *Historia Syriaca*, ii. 271, 272. tenebras illas patiente Christo eclipsin solis appellasse eum Africanus ait, 297, 477.
 τὴν ἐπὶ θανάτῳ κινδυνεύόντων, subintellecta voce δικήν vel simili, iv. 356.
 Tharsis, quænam regio voce significetur, ii. 284, 454.
 Thebæ, urbs Ægypti, *Diospolis* postea nominata, ii. 394. Thebais regio, 295.
 Eratosthenis Thebanorum regum Catalogus, ii. 378.
 Thebuthis hæreticus. Indignatus, quod non creatus fuisset episcopus, i. 215. Ostenditur hoc contigisse post Jacobi, non Symeonis, martyrium, 257, 261, 262.
 θείναι, τοῦτ' ἐστὶ ποιῆσαι, iv. 415, 434.
 Θείον ἐπισκόπων χρῆμα, iv. 21.
 Themiso Montanista, exemplo apostoli, composuit epistolam catholicam, i. 195, 468, 476, 477. Is, cum dæmonium Maximillæ ejicere voluissent Zoticus Comanensis et Julianus Apameensis, eos prohibuit, 471, 483. ii. 184, 210.
 Themistius, allatus, i. 164.
 Theodas, i. 262.
 Theodorus episcopus Ægyptius, et confessor, una cum aliis ad Meletium scribit, iv. 91, 103.
 Theodorus confessor Imp. Juliani temporibus, i. 340.
 Theodorus laicus. Eum, ut ad populum concionem haberet, rogabat Atticus episcopus, ii. 167.
 Theodori Lectoris *Collectanea*, codex MS. Venetus, iii. 128.
 Theodorus de Raithu *De Incarnatione Domini* allatus, iii. 327.
 Theodotiani hæretici Theopaschitæ, i. 147.
 Imp. Theodosius M. moriens voluit baptizari, iv. 237.
 Theodoti Ancyrani *Expositio Symboli Nicæni* allata, iii. 352.
 Theodotus coriarius hæreticus, i. 173. τῆς ἀρνησιθέου ἀποστασίας parens et auctor. Eum rejicit ab ecclesia Victor episcopus Romanus, ii. 130, 144, 145, 147. Ejus discipuli Asclepiades, seu Asclepiodotus, et Theodotus trapezita, 131. Hujus, vel discipuli ejus cognominis, exemplaria S. Scripturæ, 133, 134, 155.
 Theodotus trapezita hæreticus, ii. 131, 147.

Theodotianorum hæresis, ii. 129—134. Conf. i. 407.

Theodotus Montanista, (quem Post-Nicæni nonnulli confundunt cum Theodoto coriario,) i. 173, 288, 290. reditum Montanisticorum procurator, ii. 188, 207. cum malo spiritui se commisisset, ab eo in altum jactatus periisse fertur; sed de narrationibus hujusmodi significat se dubitare, cum haud oculatus testis fuerit, Auctor *Contra Cataphrygas*, 188, 207.

Theoctistus Cæsariensis episcopus. Origenem presbyterum ordinavit, iii. 494. *Theoctistus* ab Hieronymo atque Eusebio nominatur, qui a Photio nomine *Theoctecni* errore nuncupatus est.

THEOGNOSTUS Alexandrinus catechista. Fragmenta ejus, et in eadem Annotationes, iii. 407—422.

Θεολογείται, θεολογούντες, ii. 129, 130, 146.

Theonas episcopus Alexandrinus, iii. 425, 446. S. Petrum Alexandrinum literis instituisse fertur, iv. 21, 81. Ejus fortasse EPISTOLA est ad Lucianum cubiculariorum præpositum, quam a vet. interprete Latine versam, ex Dacherrii *Spicilegio* deprompsi, 439—449.

Theonas episc. Cyzicenus, iii. 448.

Theopaschitæ hæretici, i. 147, 148.

S. Theophilus Antiochenus episcopus, Ægyptiæ Dynastiæ XVIII. reges annosque ex Manethone sistit, ii. 395. Thallum historicum primus memorat, 476. peccatum originis docet, iii. 149. vocem Τριάδα de personis Divinis adhibuit, 201, 383.

Theophilus Cæsariensis episcopus cum cæteris episcopis Synodicam composuit EPISTOLAM, cujus fragmentum sistimus, ii. 3—7. *Acta* quædam Synodi Cæsariensis apud Bedam, ad quæ pertinet *Oratio Theophili MS.* in bibliothecæ Bodleianæ *Catalogo*, 7.

Theophilus episcopus utrique epistolæ in synodo Antiochena una cum aliis præsulibus nomen suum præfixit, iii. 289, 303.

Theophilus apud S. *Lucam*, i. 395, 414.

Theophilus Apameius episcopus.

Theophrastus et alii auctores a Theodotianis valde honorabantur, ii. 133, 154.

Theophylacti locus insignis, i. 171.

Theopompi *Tricærenus*, i. 277, 332. ii. 437.

Θεὸς πέπονθεν ὑπὸ δεξιᾶς Ἰσραηλῆτιδος, i. 122. dictum illustratur, 148.

Theotecnus Cæsariensis episcopus, iii. 318. Is cum cæteris episcopis utrique epistolæ apud synodum contra Paulum Samosatenum nomen suum præfixit, 289, 303.

Θεοτόκος, *Deipara*. vox ab Origene atque Hippolyto et Archelao de Virgine adhibita, ii. 332.

Therapius episcopus Bullensis in Africa, pacem lapsis nimis propere dedit, iii. 98, 143, 144.

θήριον, sic aspis vocatur, ii. 295. ita et ἡ ἑχίδνα in *Act. Apost.* cap. ult. 471.

Thermutes Mosis nutrix, ii. 395.

Ad Thessalonicenses aliasque civitates scripsit pro Christianis Imp. Antoninus Pius, i. 118.

Thirlbius (Styanus), iii. 361.

θλιβόμενοι, indigentes, qui se exhibere non possunt, iii. 24, 62. Confer i Tim. v. 10.

Thmuis, urbs Ægypti, hodie *Damiata*, iv. 85.

S. Thomas apostolus, i. 8, 19. martyrium ejus apud Indiam, 376. sed conf. ii. 26. notum sepulchrum ejus S. Chrysostomi temporibus, ii. 21.

Thorndicius (Herbertus) allatus, iv. 147, 150, 151, 152, 155.

Thraciæ episcopus censet Valesius epistolam scripsisse ad ecclesias Asiæ et Phrygiæ adversus prophetiam Montani, i. 456, 457. usque ad Thraciam subegit sibi Europam Sesostriis, ii. 254.

S. Thræseas Eumeniæ episcopus et martyr, i. 126, 470, 483. ii. 29. Smyrnæ sepultus est, ii. 14.

Thucydides, ii. 289.

Θνέσσεια δειπνα, καὶ Οἰδιποδείους μίξεις, i. 300, 336.

Thuoris rex Ægypti, qui apud Homerum *Polybus* dicitur; Alcandrea conjux, sub quo captum est Ilium, ii. 257, 398.

ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ, i. 209, 210.

Agitur de phrasi, 234—237.

Thuras, qui et Mars, *Ares*, *Θούρος* "Αρης apud Homerum, ii. 264, 409, 410.

Imp. Tiberius. An Christum inter Deos consecrare voluerit, i. 130. Eo regnante solis mirabilis eclipsis, ii. 477—479. mortem Christi ad annum ejus decimum sextum apponit Africanus, 301, 302, 304.

Tiburtinus, iii. 56.

Tillemont. (Sebastian. Lenain.), i. 167, 196, 247. verba *διαδοχὴν ἐποιησάμην* interpretatus est, 272. ii. 18. allatus, 148, 211.

Timotheus, ad quem S. Dionysius Alex. libros suos *De Natura* misit, utrum filius ejus fuerit, iv. 420.

τίς ἐσται ὁ πρεσβύτερος, iv. 183, 195.

ἐν καιρῷ τινι, iv. 106. ἐν τινι τόπῳ, iv. 279.

Todd (Henr. Joannes), iii. 465.

Tomkins (Thomas), i. 340.

Tosorthrus rex Ægypti. arte medicinæ, ædificandi, picturæ, clarus, ii. 249, 385.

Trachon, ii. 293, 468.

Tractoriæ, h. e. epistolæ, iv. 299. *diplomata publicæ evectiois atque præbitionis*. Gesneri *Ling. Lat. Thesaurus*.

Traditio, seu, *vivæ vocis præsentis-que magisterium*, magni habenda, i. 20. Cum Sacris Scripturis conjuncta, ibid.

Traditores S. Scripturarum ab ordine cleri amovendi, iv. 309. ACTA apud Zenophilum adversus eosdem, 320—335.

Imp. Trajanus. Is leges adversus Christianos, teste Tertulliano, *ex parte frustratus est*, i. 131. Sub eo martyrium subiit Symeon episcopus Hierosolymæ, 207, 214, 226.

TRIAS SACRA. Contestatus est eam verbis conceptis S. Clemens Romanus, i. 457. Ejus laudes celebrant Hymni Matutinus et Vespertinus, ii. 146. iii. 515. Ei *δοξολογίαν* offert Africanus, ii. 308. Vocabulum *Trinitatem* de tribus divinis personis adhibet Euchrati-
us episcopus in Concilio Carthag. VII. iii. 123. Itidem Tertul-

lianus et S. Cyprianus, cum jam ante Theophilus voce *Τριάδος* usus esset, 201. τὴν θείαν Τριάδα bis commemorat Dionysius Romanus episcopus, 374, 377. Ante Theophilum de *ἐνώσει καὶ διαιρέσει* trium S. Personarum mentionem fecerat Athenagoras, 383. Ait S. Dionysius Alexandrinus, τὴν Τριάδα εἰς τὴν Μονάδα συγκεφαλαιούμεθα, 395. vid. et 397. idem ait, *Θειοτάτη μετὰ τὴν Μονάδα καὶ ἡ Τριάς*, 397. *δοξολογίαν* Trinitati offert idem sanctus pater, 399. τῆς προσκυνητῆς Triadis personas commemorat Origenes, 416, 433. Utrum a recta de Trinitate fide vel primitus discrepasset *Apologia* illa *Pamphili pro Origene*, quæritur, 503. Tertullianus ait, *Ne minus ter saltem* (h. e. præter orationem mane et vespere) *adoremus, debitores Patris et Filii et Spiritus Sancti*, 519. Vocabulum *Trinitatem* usurpant patres Concilii Arelatensis I. iv. 306.

Felix a *Tribus Tabernis* episcopus sedit in Concilio Romano contra Donatistas, iv. 281.

Tributa, *φόροι*, quæ ex agris solvebantur; vectigalia autem, *τέλη*, quæ a publicanis conducebantur et exigebantur, i. 253.

ἐν τῇ τριετία τῇ μετὰ τὸ βάπτισμα. quinam scriptores huic opinioni de tempore Dominicæ prædicationis consenserint, i. 121, 146.

Trinitas Baptismatis, iii. 119.

Trinitatis Blasphemia, iii. 123.

Tripolis sub *Africæ* provincia interdum comprehensa, iii. 185.

Trophimus. an unus ex iis fuerit, qui Novatianum ordinarunt, iii. 57, 58.

Ut tunicas de corporibus, ita et alia quædam in paradiso, mystica ratione perperam exponi, docent ecclesiæ patres, iv. 50, 78.

Turnerus (Robertus), librum edidit *De Causis Calumniarum contra Christianos*, i. 337. et *De Constitutionibus Apostolorum*, iv. 208.

Tymium oppidum Phrygiæ, quod, sicut Pepuzam, *Hierusalem* nomine appellabant Montanistæ, i. 467.

Typicum monasterii S. Sabæ testem citat Valesius, ii. 46.

V.

Valckenarius (Lud. Casp.) Præfat. xv.

Valens Semi-arianus multa convenientia cum fide Catholica pronuntiat, iii. 388.

Valentiniani hæretici. Appellabant catholicos *ψυχικοὺς*, i. 140. Opinabantur mortuum esse Christum duodecimo mense post baptismum, 146. ex philosophorum fontibus derivatæ eorum atque similium hæreticorum sententiæ, 147. Valentini, et aliorum hæreticorum, tempus, 259, 434. Valentinus Marcionis auctor, sive magister, Gennadio est, iii. 3. mulieres *συνεῖσακτοί* apud Valentinianos, 344. confutata hæresis a Victorino Petavionensi aliisque, 454. Valentini *Psalmi*, et commune quoque trium cognatarum sectarum Valentini Basilidis Marcionisque *Evangelium*, i. 396, 431, 432. per prolationem natum esse Filium Dei statuebat Valentinus, quem confutabat Origenes, iv. 369, 370.

VALESIIUS (Henricus), Præfat. xxix.—xxxvii. et passim, in vol. i. et ii.

WALKERUS (Joannes). S. Victorinus ab eo emendatus, i. 65. Ejus plurimæ correctiones ejusdem Victorini in Notis ad hunc allatæ, iii. 465—481.

Walkerus (Ricardus), iv. 459.

Wall (Gul.), ii. 343. iv. 193.

Vallarsius. Operum S. Hieronymi novissimus editor, ii. 463, 499.

Vansleb. (J. M.) iii. 61. *Canones* attulit Athanasii (fortasse Anatolii) Patriarchæ CP., iv. 143.

Vaphres rex Ægypti, seu Apries. Ad hunc confugerunt capta Hierosolyma Judæi, ii. 261.

Warburtonus (Gul.) episcopus Glocestriensis, allatus, i. 72. ii. 386.

Wardus (Samuel) de prima Canonum Sylloge seu Codice agit, iv. 128.

Varro tria discrimina, sive intervalla, temporum posuit, ii. 424.

Waterland (Daniel), Præfat. xviii. ii. 151.

De vatibus, hariolis, incantatoribus, cæterisque id genus planis, iv. 126, 171.

Vaticanus. Sepultus in eo S. Petrus, ii. 127, 136, 137.

Weismannus (Christianus Eberh.). iii. 71.

Velleius Paterculus. Ejus *Historiæ* superest unus tantum codex MS. iii. 465. Conf. Bentleii *Phileleuth. Lips.* §. xxxii. p. 92.

Venephes rex Ægyptius. Sub eo fames ingens Ægyptum invasit; pyramidas illas apud Cochomen erexit, ii. 247, 382.

Verba Dierum Libri Chronicorum Hebraice vocantur, ii. 352.

Imp. Vespasianus. Is bellum contra Judæos incepit, i. 212. omnes, qui a Davide genus ducerent, perquiri jussit, 249.

Vetronius Turinus, iii. 43.

Wesselingius (Petrus), Præfat. xv. Melitonis locum corrigit, i. 134. Ostendit Artemonem fuisse Theodoto coriario recentiorem, ii. 144. iii. 355.

Vettius Epagathus, martyr Lugdunensis, i. 297. Nomen Romanum est *Vettius* apud Ciceronem et Juvenalem, 332.

Whartonus (Henricus), allatus, i. 200, 487. iv. 142, 156. vide et Tenisonus.

Whistonus (Gul.) ii. 479. iii. 382.

Whitaker (Joannes), ii. 146.

Whitbeius (Daniel), Præfat. xviii. Theognosti locum mutilum supplere conatur, iii. 417.

Vicecomes (Josephus) *de Antiquis Baptismi Ritibus* a Baluzio commemoratus, iii. 144.

Victor Romanus episcopus. Ei adscribendam esse mutationem, quam memorat Tertullianus, in recipiendis in ecclesiam Montanistis, i. 289, 290. Ecclesia Romana scripsit epistolam de jejuniis paschali solvendo non alio die quam Dominico, ii. 3. Scribit adversus Victorem de hac re epistolam synodicam Polycrates, 11, 16, 35. Scribit S. Irenæus ad Victorem nomine fratrum, quibus præerat in Gallia, de quæstione

- paschæ epistolam, commonentem non facile eum debere unitatem collegii scindere, cum Victor, ut videtur, ecclesias Asiæ a communione sua revera sejunxisset, 42—44. haud diuturnum dissidium fuisse ecclesiæ, etsi morem sibi proprium utraque pars servaverit, 44, 70, 71. Theodotum coriarium Victor a communione ecclesiæ eiecit, ii. 129, 130, 131, 144, 145.
- Victor quondam presbyter, Africanus; de laico presbyter, de presbytero lapsus, de lapso pœnitens, de pœnitente laicus, ii. 184, 230, 231.
- S. VICTORINUS Pétavionensis episcopus, i. 65. Is Christi in carne cum sanctis regnum expectabat, 4. iii. 458. Conf. 457, 462, 476, 483. FRAGMENTUM *Tractatus* ejus *de Fabrica Mundi*, quod Cavius primum edidit, et Annotationes in idem, 455—481. *Commentarius* ejus in *Joannis Apocalypsin* interpolatus, 481. Mire quoque interpolata esse *Scholia* illa in *Apocalypsin* ostenduntur, quæ Gallandius nuper nomine Victorini denuo protulit, 482.
- Viduæ cum egentibus in ecclesia urbis Romæ, dum ei præsidebat S. Cornelius, plusquam mille et quingentæ, iii. 24. *viduarum ac pupillorum deposita*, 35. in ecclesia Antiochena S. Chrysostomi ætate plusquam tria millia viduarum et virginum alebantur quôtidie, præter alios egentes, 62.
- VIENNENSIIUM Epistola. Vid. LUGDUNENS. ET VIENN. EPISTOLA. Viennæ et Lugduni status civilis, i. 327—330. ecclesiasticus, 335.
- VIGERUS (Fr.), Præf. xxxvii. In Notis ad Maximum, et ad S. Dionysium Alex. *De Natura*, sæpe allatus.
- De Villosion. (Joan. Casp. D'Ansse) allatus, i. 79. iv. 432.
- S. Vincentii Ferrarii *Sermo de S. Laurentio* allatus, iii. 158.
- Virgilius videtur lib. quarto *Æneidos* v. 43. per *desertam siti regionem* intellexisse Tripolitanos *vicinos inhospitæ Syrti*, iii. 209.
- Wise (Fr.), ii. 497, 498.
- Visitatores *circumeuntes et potentes visitare*, *περιοδεύται*, iv. 92, 105, 205.
- Vitalis Antiochenus episcopus. Synodi cum Ancyranæ tum Neocæsariensis præses, iv. 128, 130, 173, 176, 209.
- Volney (M. C. F.). Ejus *Itinerarium Syriac. et Ægyptiacum*, productum, ii. 412, 414.
- Woogius (Christianus). Ejus *Dissertationes duæ de Melitone* a Keilio commemorantur, i. 127, 143, 150, 410.
- Wordsworth (Christoph.), ii. 151.
- Vossius (Gerardus Joan.), alii scriptores nunc additi illis, quos testes Vossius produxerat pro peccato originis, iii. 149.
- ὑπερόπτης εἰς Θεοῦς*, ii. 250. de qua lectione agitur, 385.
- ὑπογραμμῶν*, iv. 87.
- ὑποκατασπῶμενος τῆς ἀληθείας*, iii. 413.
- ὑπομνήματα*. i. 219.
- ὑποστρέφοντες*, iii. 263.
- Urbanus cum ceteris confessoribus ad ecclesiam revertit, iii. 17—20, 38, 52.
- Usserius (Jacobus), archiepiscopus Armachanus, Præfat. xiv. xxix—xxx. i. 411. iii. 517, 520. iv. 187.
- Usuardi, et ceterorum martyrologorum, error notatus, i. 334.
- Usuras accipere cum clericis tum laicis prohibetur, iv. 263.
- Utica, urbs Africæ, iii. 125, 203.
- Vulgatæ Interpretationis Bibliorum nonnullæ var. lectiones, iii. 176, 179, 193.
- Wytenbachius (Daniel), Præf. xxvi.

X.

- Xerophagiæ, ii. 56. Montani illæ, i. 473, 474.
- Xerxis Magni anni, ii. 261, 405.
- τὸ ξύλον*, *nervus*, *compedes*, *lignum*, i. 305, 343. iv. 90, 100. Conf. *Act.* xvi. 24. *eculeus*, iv. 88, 99.
- Xystus. Vid. Sixtus.

Z.

- Zacagnius (Laurentius). Is e scripto codice edidit S. Gregorii Nysseni *Antirrheticum adversus Apollinarem*, iii. 358. idem *Expositionem*

- Capitulum Actuum Apostolorum*
 primus typis edidit, 510.
- Zacharias Joannis Baptistæ pater
 occisus, iv. 43, 71.
- Zama, urbs Africae, iii. 127, 205.
- ζῆ ὁ Θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι
 Σῶτας &c. i. 451.
- Zenophilus vir clarissimus consula-
 ris. GESTA apud eum, iv. 320—
 335.
- Zephyrinus Romanus episcopus.
 Sub eo et Imp. Caracalla Caius
 presbyter adversus Proculum
 disputavit, ii. 125. depravatæ ab
 eo veritatis accusabant Zephy-
 rinum hæretici Theodotiani appel-
 lati, 129, 144. Natalem multa
 pœnitentiæ signa ostendentem ad
 communionem admisit, 132. quo
 tempore præfuerit ecclesiæ, 143,
 148. scriptis, ut videtur, hære-
 ticos superabat, iii. 454.
- Zerubbabel, ii. 271.
- Zetus in locum Euaristi schismatici
 episcopus constitutus, iii. 16.
- Zoker S. Judæ filius vel nepos, i.
 284. Liber hodiernus Judæorum
- Zohar appellatur, 487.
- Zoticus a vico Comana episcopus.
 Is spiritum, vel dæmonem, Maxi-
 millæ coarguere prohibitus est, i.
 471, 483. ii. 189, 200, 210.
- Zoticus Otrenus presbyter. Adfuit
 Auctori adversus Cataphrygas in
 disputatione cum illis, ii. 184.
 distinguendus a Zotico Coma-
 nano, 200.
- ζυγομαχίαι, iv. 302.

RELIQUORUM IN VOL. II. NOMINUM PROPRIORUM

I N D E X,

PRÆCIPUE REGUM ÆGYPTIORUM ET SICYONIORUM,

QUORUM NOMINA TANTUM,

VEL IN MANETHONIS DYNASTIIS ÆGYPTIIS,

VEL IN CATALOGO REGUM SICYONIORUM,

MEMORANTUR.

A.	Pag. vol. ii.		Pag. vol. ii.
ACHERRES , duo reges Æ-		Archles rex Ægypti	255
gyptii cognomines	257	Argonautæ	277
Aches rex Ægypti	249	Argus	279, 440
Achoris rex Ægypti	262	Ariphro rex Athenarum	461
Adama, urbs	265	Armeses rex Ægypti	257
Adrastus rex Sicyonius	282	Arphaxad	244
Ælam, urbs	266	Arran	ibid.
Alexandria, urbs	292	Arses rex Persarum	263
Amenophis rex Ægypti	257	Artabanus rex Persarum	261
Amenophthis, duo reges Ægypti		Astyonome mater Aphrodites	264
cognomines	256, 258	Auranitis, regio	293
Amersis rex Ægypti	256	Automidus sacerdos Sicyon.	291
Ammanemes rex Ægypti	253		
Ammenemes rex Ægypti	254	B.	
Ammenemnes rex Ægypti	257	Bacchus, seu Dionysus	276
Ammenephthes rex Ægypti	ibid.	Bieneches rex Ægypti	247
Ammeres rex Ægypti	254	Bicheres rex Ægypti	250
Amos, propheta	284	Bnon rex Ægypti	255
Amphus rex Sicyonius	282	Brutus, consul Romanus	287
Amphycius sacerdos Sicyon.	ibid.		
Anthedon, urbs Palæstinæ	293	C.	
Aphobis rex Ægypti	255	Cencenes rex Ægypti	247
Aphrodite (vid. Adonidi in pri-		Centauri	277
ori Indice)	264	Cerperhes rex Ægypti	249
Archelaus sacerdos Sicyon.	282	Charidemus sacerdos Sicyon.	282

Chebres rex Ægypti	257	Mesapsus rex Sicyon.	282
Chebros rex Ægypti	256	Mesochris rex Ægypti	249
Cheres rex Ægypti	250	Methudutus sacerdos Sicyon.	282
Chettura uxor Abrahami	267	Methusuphis rex Ægypti	251
Cilicia	292	Minotaurus	277
Cinyras	265	Misaphris rex Ægypti	256
Corax rex Sicyon.	282	N.	
Corybantes	279	Nachor	244
D.		Naum, propheta	284
Darius Xerxis rex Persarum	262	Nechao rex Ægypti	260
Darius rex ultimus Persarum	263	Nechepsos rex Ægypti	ibid.
E.		Nectanebes rex Ægypti	262
Echirus rex Sicyoniorum	282	Nectanebus rex Ægypti	263
Egialeus rex Sicyon.	ibid.	Nephelcheres rex Ægypti	258
Egydrus rex Sicyon.	ibid.	Nephercheres rex Ægypti	250
Enoch duo cognom.	240, 241	Nepherites rex Ægypti	262
Enos	240	Nephorotes rex Ægypti	ibid.
Epimetheus	279	Niebes rex Ægypti	247
Epopeus rex Sicyon.	282	Ninevi, urbs	284
Erat. rex Sicyon.	ibid.	O.	
Euneus sacerdos Sicyon.	ibid.	Obnus rex Ægypti	251
Europa	276	Orthopolus rex Sicyon.	282
Europs rex Sicyon.	282	Orus rex Ægypti	257
F.		Osee, propheta	284
Festus rex Sicyoniorum	282	Osorchor rex Ægypti	258
G.		Osortho rex Ægypti	259
Gadara, urbs Palæstinæ	293	P.	
Gaulane	ibid.	Pachnan rex Ægypti	255
Gothoniel	279	Pammuthis rex Ægypti	263
I.		Pelagus rex Sicyoniorum	282
Jared	241	Philenus archon Atheniensis	287
Jeroboam rex Israelis	286	Phiops rex Ægypti	251
Jesbon	267	Piras Callythyæ pater	278
Jesus filius Josadec	271	Plammeus rex Sicyon.	282
Jexan	267	Polifidus rex Sicyon.	ibid.
Inachus rex Sicyoniorum	282	Polybus rex Sicyon.	ibid.
L.		Proserpina, seu ἡ Κόρη	276
Lamech e posteris Caini	240	Psammus rex Ægypti	259
Lamech	241	Psammuthis rex Ægypti	261
Laomedus rex Sicyon.	282	Psinaches rex Ægypti	258
Leucippus rex Sicyon.	ibid.	Psusenes vel Psuneses rex Ægypti	ibid.
M.		R.	
Madam	267	Ragau	244
Madiah	ibid.	Rameses rex Ægypti	257
Malaleel duo cognom.	240, 241	Rammesses rex Ægypti	ibid.
Manaem	284	Rapsaces rex Ægypti	ibid.
Marathus rex Sicyon.	282	Rathos rex Ægypti	ibid.
Mathusala	240	Rathuris rex Ægypti	251
Mencheres rex Ægypti	250	Ratœses rex Ægypti	250
Mentesuphis rex Ægypti	251	S.	
		Sala	244
		Sebercheres rex Ægypti	250

Seboim, urbs	265	Telchus, seu Telchines, rex Si-	
Segor, urbs	ibid.	cyoniorum	282, 445
Seleucus, consul Romanus	287	Teos rex Ægypti	262
Sephres rex Ægypti	250	Thamphthis rex Ægypti	250
Seruch	244	Thara, patriarcha	244
Sesonchis rex Ægypti	259	Thelxius rex Sicyon.	282
Sesonchosis rex Ægypti	293	Theonomus sacerdos Sicyon.	ibid.
Sethos rex Ægypti	257	Thurimachus rex Sicyon.	ibid.
Sevechus rex Ægypti	260	Tosertasis rex Ægypti	249
Simon Joannis Hyrcani pater	290	Trachon	293
Siphuris rex Ægypti	249	Res Trojanæ	277
Sisirix rex Ægypti	250	Turis rex Ægypti	249
Smendes rex Ægypti	258	Tuthmosis rex Ægypti	256
Sogdianus rex Persarum	262	U.	
Soris rex Ægypti	249	Usaphædus rex Ægypti	247
Staan rex Ægypti	255	Usercheres rex Ægypti	250
Stephinales rex Ægypti	260	X.	
Suphis rex Ægypti	249	Xerxes junior, rex Persarum	261
Susennes rex Ægypti	259	Xeuxippus rex Sicyoniorum	282
T.		Z.	
Tacellothis rex Ægypti	259	Zembrias	277
Tarcheres rex Ægypti	251	Zet rex Ægypti	269
Tarcus rex Ægypti	260		

Olim in edit. priori vol. II. calce, cum litteris ad me scriptis vir cl. Samuel Parr multa in his libris errata indicasset, hoc posui. ‘Nonnullos horum atque priorum errorum mihi indicavit amicus summus, vir doctrina exquisita ornatus, ut ad calcem operis tunc impressi, nunquam antea a se visi, corrigerentur.’ Præfationem viderat, in qua plura correxit. Nunc itidem hujus alterius editionis errores, a quorum plerisque mea culpa non aberat, mihi detexerunt amici duo, Carolus A. Ogilvie et Ricardus Walker, alter præmiis pietatis et doctrinæ donatus, alter ipsis deliciis bonarum litterarum contentus; qui sic aliisque modis, cum lectissimo simul viro Gulielmo Henderson, amplis honoribus Academicis haud ita pridem insignito, de opere meo optime meruerunt.

CORRIGENDA SED ET ADDENDA IN VOL. IV.

Pag. 4. lin. 1. προεστηκότων

P. 12. l. 8. Paschalis. l. 7. Dele, Idem—est

P. 15. l. 25. 2 Thess. iii. 2.

P. 68. l. 12. γενέσθαι. l. 28. ἀπολυθέντας. l. 31. πλησμονῆς

P. 69. l. 2. ἀργύρια

P. 70. l. 24. παιδίον. l. 31. Addas, Præcesserunt fugæ huic infantis Jesu in Ægyptum circumcisio ejus et in templo præsentatio. De ea quidem tacet S.

Lucas cap. secundi comm. 39. sed itidem omisit S. Matthæus circum-
cisionem præsentationemque Christi; et Herodis metum ob Christum me-
morat Hebræo-Christianus sæculo secundo Hegesippus, pag. 213. vol. I.

- P. 76. l. 16. ὑπομιμνήσκομεν
P. 80. l. 12. καὶ
P. 81. l. 27. διεδεξάμην
P. 98. l. 9. cap. xiv. l. 14. ἱμάσιν l. 21. Dele, cum—significant.
P. 101. l. 18. ἀνασχέιν
P. 106. l. 27. ἀπειλήφασαν
P. 107. l. 8. Dele, for. δηλονότι ὑπῆρξαν
P. 108. l. 13. ἐκείνοις
P. 110. l. 11. συγγνώμην. l. 29. ἐφήψαντο. l. 31. tractæ.
P. 116. l. 17. ἐπιδεικνυμένους
P. 119. l. 8. τις
P. 124. l. 13. ἀθετοῦσι. l. 16. ἐκωλυσάμεν
P. 130. l. 10. aliquam
P. 132. l. 10. Tiliani
P. 134. l. 16. παρασχέιν
P. 139. l. 10. μετάσχωσιν
P. 140. l. 13 et 16. τις
P. 142. l. 22. for. emendand. συνοικέσιον, vel, συνοικέσιον
P. 166. l. 7. extraneam
P. 167. l. 14. LXV
P. 168. l. 28. mulierem
P. 177. l. 2. decem et octo. l. 14. Arabicum. l. 17. peritissimus
P. 198. l. 30. nomine
P. 203. l. 26. invitatus
P. 208. l. 19. Adde, Et passim hæc eadem inter se conferunt *Constitutiones Apostolicæ*, quæ dicuntur. Verum neque Antiochenæ nec Romanæ ecclesiæ novæ adhuc ac recenti unum aliquem apostoli videntur præposuisse. Et enim post initia Antiochena, et multo serius quam posuit in *Chronico* suo Eusebius, S. Petrus, qui sedis illius episcopalis fundator fuit, Antiochiam adiit. Id ex ipsa S. Scriptura constat. Et nimium cito in eodem *Chronico* Eusebium ad Romam Petri accessum statuisse, etiam aliunde colligitur. Certe præsens in urbe Petrus non fuit, ut unquam ante in ea fuisset, quo tempore S. Paulus epistolam scripsit ad Romanos, Petri absentiam hac epistola indicante. Insequentes vero anni utrosque apostolos Romæ simul docentes habebant, atque ecclesiam Romanam ordinantes et gubernantes, in societatem assumpto Lino, cui episcopatum ejus commiserunt.
- P. 247. l. 10. hæreticus
P. 260. l. 15. illi
P. 261. l. 21. eam pro eas editio *Matritensis*.
P. 278. l. penult. l. 318 pro 310.
P. 288. l. 17. Alfus Cæcilianus dixit, &c. Novi paragraphi initium.
P. 289. l. 31. Post docui, adde, vel, signavi l. ult. adussimus
P. 290. l. 24. For. legend. idem pro quidam
P. 325. l. 14. For. excidit post legit vox exceptor. Vid. supra p. 322. l. 16.
P. 343. l. penult. For. etiamsi non pro si non
P. 346. l. 17. For. legend. atque pro quo

- P. 347. l. antepenult. *laudantur*
P. 356. l. 24. For. legend. τὴν ἐπὶ θανάτῳ δικήν
P. 365. l. 5. For. legend. cum vet. interprete ποταμοῦ pro ποταμῶν
P. 381. l. 8. For. legend. lex nulla pro ex nulla; *deleto*, ex illa
P. 391. l. penult. Dele, For. δὴ τοι, et construe καὶ κατὰ τοῦτο cum antecedentibus.
P. 392. l. 16. αὐταῖς.
P. 393. l. 16. Hic adde, quod in bibliotheca Scorialensi extare dicuntur S. Dionysii Alexandrini nonnulla, de quibus alii quærant.
P. 413. l. 14. For. legend. ἀρχὴν pro ἀνάγκην
P. 422. l. 30. multo post quam
P. 431. l. 29. σωματουργοὶ pro σωματουργῶν
P. 441. l. 8. ὀρνέφ
P. 448. l. 14. 751 pro 701.
P. 455. l. 24. Adde *Catenam in Epistolam ad Hebræos*, et *Eclogas Hist. Eccl.* ab eodem Joanne Cramer viro cl. editas.
P. 472. col. 1. l. antepenult. 11. 176.
P. 475. col. 2. l. 12. ab ima pag. 443 pro 311.
P. 481. col. 1. l. 19. ab ima pag. cor. cum saltem duobus pro cum aliis tribus
P. 488. col. 1. l. 37. *Joses*
P. 498. col. 2. l. 10. iv. 525 pro 261 iv.
P. 504. col. 1. l. 5. ab ima pag. obire
P. 520. col. 1. l. 39. 525 pro 459.

PLURA QUÆ EMENDANDA VEL ADDENDA IN PRIORIBUS VOLUMINIBUS VIDENTUR.

VOL. I.

- Pag. 183. l. 22. Adde, Vocem *episcopos* neque codex meus Hieronymiani Operis agnoscit.
P. 224. l. 2. שׁוּב יוֹם
P. 225. l. 21. משׁבּוּחַאִי
P. 264. l. 3. ab ima pag. משׁבּוּחַאִי
P. 394. l. 14. For. legend. et ideo; ut bis infra.
P. 395. l. 17. For. legend. semota, h. e. sejuncta.

VOL. II.

- P. 229. l. 10. Addend. τοῦ ante Χριστοῦ ex MS. Vaticano.
P. 240. l. 5. Dele, for. τούτῳ.
P. 246. l. 3. Dele, for. κατὰ.
P. 263. l. 25. εἰς τὴν ἐπεωνομίαν
P. 294. l. 17. For. legend. εἰ πίπτει δὲ Ἑρωδῆ.
P. 320. l. 15. Adde, Verum oblitus sum mentionem facere diverse sentientis viri doctissimi, qui lectionem alteram Φιλιστίων ὁ μῦθος prætulit. Vide Indicem v. Philistonis *minus*, et Vol. I. p. 62.

P. 359. l. 1. Pro ejus ipsum initium, cor. ubi canonis initium.

P. 509. l. 15. Cor. LI pro LII.

P. 512. l. 15. Dele, καὶ οἱ τινες

VOL. III.

P. 116. l. 15. Mirgirpa.

P. 227. l. 4. πλὴν ante παρὰ ponendum, et πλὴν ante πρὸς delendum.

P. 241. l. 3. Dele, Jamque ego — puto.

P. 329. l. 7. Dele, for. ἔχειν. l. 15. For. legend. τῆς pro τὰς.

P. 330. l. 1. Dele, for. αὐτός.

P. 352. l. 9. Post vocem *conjuncti*, adde, vel, per consequentiam

P. 440. l. 10. Dele, for. diffunderet.

P. 469. l. 3. Cor. feriam tertiam

P. 508. l. 6. proferretur

VOL. IV. FINIS.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
